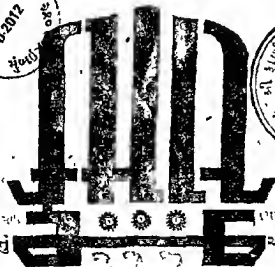

પ્રાચીન ખિમરનો સુહિષો

કાકડા પત્તા પર રત્ન ચિત્રોનું આ કાચેન લાગતું પુનઃ મિલકતી સાકાશ્ચ દેખાતું વર્ષ પૂર્વેની કલાનો અદ્ભુત નમૂનો છે. આવાશાસ્ત્રની આગે તથા કલા પત્તા અને ચાલી જોડેના જડનાકામથી એ વિવિધીય છે. વધુ આરંભ, એમ જુઓ.

પ્રાચીન ખિમરનો સુહિષો
આજનાં ઘરોનું અદ્યતન સાહિત્ય

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આમડીને ખૂબસુરત જતાવનારા
ને તાજગી આપનારા તત્ત્વો 'સુનીલ સ્નો'માં
ભરપૂર પ્રમાણમાં રહેલા છે. દરરોજ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરો અને તમારી આમડી કેવી ગીતે
સુવાન અને સુદર જાતની બન્ય છે તે જુઓ.

(સ્થાપના ૧૯૦૪)

બૉમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પત્રફલમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબઈ-૩

ગુજરાતના પત્રકારત્વમાં અનેખાં પ્રકાશન

કુમારના ૧.૦૦ તથા ૨.૦૦ મા અંકો

લઘુપ્રતિષ્ઠ ચિત્રકારો કવિઓ અને
લેખકોની ચૂંટેલી કૃતિઓથી ભરચક

એવા અદ્વિતીય અંકો

વિગત ફરકતા એ સંપિયા • બંને માથે લેવા શા ૩૫
પોસ્ટલ ઈટેન્ડ ૦-૧-૦૦ રજીસ્ટર્ડ કરાવવું હોય તો જુદું

કુમાર કાર્યાલય • અમદાવાદ

કુમારના વારકોને મુપરિચિત નવકવિ

શ્રી હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ કૃત.

નવો અમલ

કેસૂડો અને સોનેરૂ

(૨૫૫૪ શબ્દો)

તથા

કો જાગ્રી

પોવાડના યુવાનોમાં અંતરબળી જણાતા મવિ
લોકલેષ્વર બાકના 'વનિમલદા પીઠર' નાગની
કત્તમ ફૂલે ઉપરથી, લેખકે મૂળ પોલિશ બાધા
ગીતોને ફેરવે અનુવાદ

★

સફરનું સખ્ય

શ્રી હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ તથા શ્રી સુરલકીષર ઠાકુરનાં

કાવ્યોનો મધુકાત્ર અમલ

કિંમત દરરોજ એક રૂપિયા

મુખ્ય વિકેતા

આર. આર. શેઠી કં. પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ મુંબઈ-૨

જન્મજયંતીએ

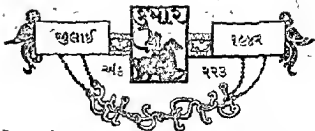

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહુલાતા
બાપકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
ના હો તો 'અમે કોક મુદર
શ્રીજ સૂચવીએ છીએ, માત્ર
કુમારકિશોરે જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનાભાંડાં, સ્ત્રીજન-
આમજન સૌને રસ, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, મૌખ્યલોકારક ને સરળ
મુખેષ વાર્તાઓનો સંગ્રહ:
'અનુભાષી રાત'

કાવ્યમય આહવાદભરી આ-
પણામસારની ઊજળી-મધુરી
અનુભાષી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સમી એમાં પંદર મુદર
વાર્તાઓ છે.

સાથે વિવિધરંગી ગિતો અને
મનોરંજક રૂપરંગની સજાવટ
પણ એવી જ આહ્લાદક છે,
એથી સડિયાતી ભેટ કઈ ?

જે રૂપિયા • ધા. આઠ આના
કુમાર કાર્યાલય • અમદાવાદ

વિનોદ

પ્રાચીન ગિરસરોઝો કદિયો (પુરાતન ગિરસી શિલ્પ) ૧૬
સળમાટકુ ચિત્રદાર - રસિકવાત પરીજા ત્રિવંશી મુખચિત્ર
સત્યની શોધના (ફોટો) મહાત્માજી કૃપિયા મુખચિત્રની પાછળ
જે શિલ્પનિષ્ઠા છેલ્લા પાના સારી

સારનાથ મધુચિત્રમાનુ શિવમંતલ
પ્રાચીન ગિરસરોઝો બાદશાહ રામેસિસ-બીએ
દશાવતી રિક્કિટો પર મુખના સાધના પૂઠા પાન ૬ સામે
ફોટોગ્રાફી હરીમઈતું પરિભ્રામ
સંસારક્રમ વિચારવર્તિ-૨૮ 'દુનિયા ન માને' (શુ ક.ચિ.) ૨૦૪

કાવ્યો

શ્રેષ્ઠ સંધર્મા તનુપૂળ બદ ૧૯૩
તેજા વેળીખાઈ પુરુષોદિત ૧૯૩
અપેક્ષા શનિવાદ છાયા ૧૯૩
સમિદ્ધિ સો- હરિશ્ચન્દ્ર બદ ૧૯૩

અરિય

જીવન આશ્વેષિયન શૂરા મૂનિલાલ મદિયા ૧૯૬

વાર્તા

નારો જન્મજયંતીએ આપા ૨૦૧

લેખો

પુરાતન ગિરસરોઝો તપાસીખ ૨૬૬
કૃતપતિ રમ્મસ એષ હરિચંદ્રની ઉગ્રી જયંતી ૧૯૭
બલકાળની શોધમા (જ-ફોટોગ્રાફ) અમલદાસ વ. પંડ્યા ૨૧૬
છવનનુ મહેલ (માની ગિખારાણ) પ્રભુદાસ ગાંધી ૨૨૬

વિભાગો

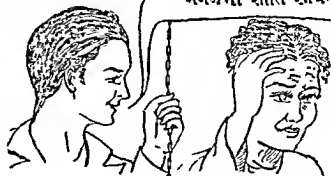
મારી નજરે (સરોજીયા સરેકાર સમાગમ) ૨. મ રા ૧૨૪
ફોટોગ્રાફી હરીમઈતું પરિભ્રામ બલવત બદ ૨૦૦
અભાષુ ૨૧૫
સંસારના સહેજો (૩૩) અલકાલિયુ-કાપરી-ફોટો ૨૧૮
પચાતની વાર્તાઓ દેસાઈ વાલજી મોનિદજી ૨૧૬
માધુચરી ૨૨૦
આ મદિનો (જુલાઈ) હનિદાસમા ૨૨૭
છેલ્લ પાનું ૨૨૪

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે
કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

કુમાર અલેક બંધજી મહિલાની પંદરમી તારીએ બહાર પડે છે

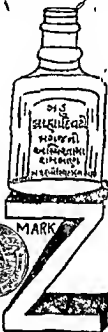
મગજની શાંતિ સાધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અન્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રા. એક

૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રા. ત્રણ

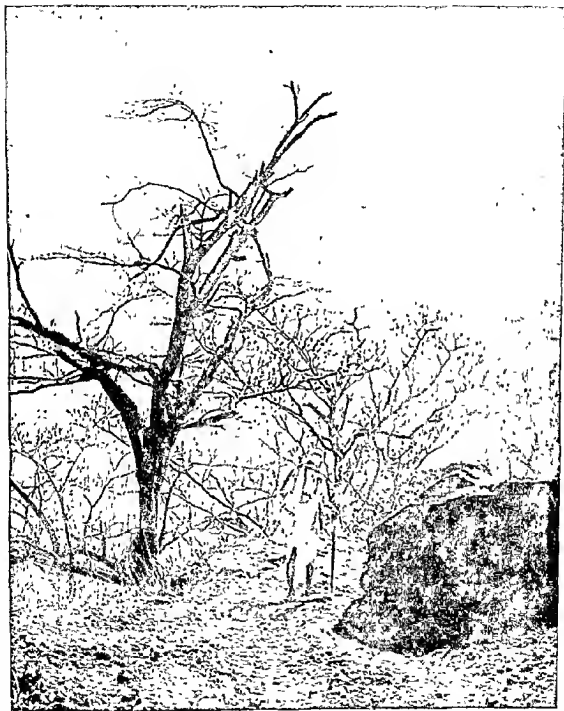
ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોગીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

દુકાન : વૃંદાવી
મહાનગરવાડી
સુબાઈ-૨

કારખાનું -
સયાની રોડ
સુબાઈ-૨૩

ઝંડુ આપની વખતે, બદેરબજાર 'કુશાલ'ના વાચી હતી એટલું જણાવજો

मृत्युंती शोधभां

डेविड - मजुपात्र डबिया

गोमनाद

विशारत - रमिहल पदी

વર્ષ ૧૯૨૬

અંક ૭૨૧

ગુલાઈ ૧૯૪૨

મેઘ સંગમાં

• પ્રવચન •

પુષ્પથી ગન્ધ સમ, લીપથી તેજ સમ,
સૂર મમ વા સતારીયી મરતા
ફરના દેશથી શીતલા અનિલ આ
મધુર સુરભિ તણાં અરણ્ય અરતા.

સૂર્ય છાયો ધને, સ્વામ છાયા વને,
લીલુડાં ખેતરો ગોન મરકે,
સ્તમ્ભતા છાવરે આલ ને અવનીને
ચિત્તમાં વાસનાં ઘેન ફરકે.

સ્વામ અમ્બાર મહીં શુક સુડ લીલુડા
જેડ રચતા ઉઠે સ્વેર પાળે,
પંક્વતે જોડતીં ધવલ ગમ-આવલી
બુદ્ધિ આમંત્રતી મત્ત આંખે.

હૃદનીં હૃદિનાં ઇંદિ સૂચન થકી
ચિત્ત ઉત્કંઠ બની ખૂદાર લાલું,
મેઘ, વર્ષા, તડિત, કાટકા સંગમા
રંગમાં આવી અતર નહાલું.

તનુશુભ ભંદ

તેડાં

મોરલાના મોતરો આવ્યાં

—જો મેઘરાજા!

વધાને મોહકો!

આઠ ગાડ માર રહી આવના પિયરમા,

સાસરિયા રાણું નથી નેપુર

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

દોંસબરી વાદળોએ લીંચલી હુલાસમા,

ધૂમે છે વીજ વ્હાલસોયુ;

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

વગની વનરાઈ એવા વાદળિયા દેશમા,

નજરે નાખે ને કંઈ જોવી;

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

અરણ્યોએ બીન જોયા ફુંગરની કન્દે,

શાકી એને હું જોવી જોવી;

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

વાસુને લેંચે સુર હલકે મહાવરના,

ધનધનપણશાવવીજ નેપોલિ;

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

સાસરને વાટ એને વ્હાલથી વળાવતે,

જગવગડે વેરશે એ મોની;

જો મેઘરાજા! વધાને મોહકો!

ધરણીનાં મોતર આવ્યાં

—જો મેઘરાજા!

વધાને મોહકો!

વેણીભાઈ પુરોહિત

અપેક્ષા

જે તો આટલુ દે પરમેશ્વરે

હવન મારે હો કોટિયુ નાહું

જળતી કમંડીવેલ;

આતમ તણે ભારેલો અખિ

રનેહલ તેલ સમેત—જેતો

હવન મારે હો માટીને ફૂંકો,

પ્રાકૃત—કે દરેલ;

પ્રતિજ્ઞાના નાદીને પ્રગટે

આતમ—કમળની વેલ—જેતો

હવન મારે હો વણની મહી,

માનવતાને મહેલ,

અંતઃખાતના અખિલવ ત્યાગે

સાધો એક-બુદ્ધિ—જેતો

ચિંતાતલ છાયા

સંસિદ્ધિ સો માનવને કરે વસી,

હરે વન્યા પ્રેમ તથા ચ આરમ્

ને ચિત્તાત એનમમાંલ છે વરયુ

અનેક અચોતલું હવનનાજલ

હરિશ્ચંદ્ર ભ. ભંદ

આવતી કાકાનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

મુ

ભારત ભારત મંદિર

કામ પર પહોંચવાની કતાવળ છતાં યે મારીનું આ બદ પ્રસિદ્ધિ પામેલું ગ્લાન બતાવવા રમને ફેરવી નાંડીવાળાએ ચક્ર વધારું આ ગ્લાનનું મદદરૂપ છે કે તેના શીશાન દોતાર્થ એક વિતાળ શાસ્ત્રી વચ ખધા રી, તેના મ થયા એક પાડી નેગા ભારતમંદિરને આ મંદિરમાળુ આરસનો નકશો, અડગિતર સપાળીએ સાચી તેવાર કરાવે છે, તેમજ આરુપાગ જેવાની સનવટ મટિ બોધસા રાખવા છે તેના બેટીને એટલું ત્યારે દિગાહયની નિરિશાશનુ એકેન્ક શાખર સમુદ્રસપાળીથી સાચા પ્રમાણેના રેખાય છે ચારે તરફની બીના પર શુભાશુભા શુભેના ઐતિહાસિક નકશાંત્ર છે આગ, ખારત વિષે જ્ઞાન આપવાની સુધર ચેતના કરી શીશોને એ દ્રવ્યને મટુપેના કરી બતાવ્યા છે પરંતુ આ નકશાંત્ર આપના વિશાળ નિરસર આગ વર્તના મનમાં ફેલી રીને પ્રકાસ પાડી તાર તેની મને વિગાસાનુ મજ નકશા જેવાનું કાર્ય માગાઈ પામુ દનુરસમય કરી તાની નથી, તેા માનવ પાસે કે ને સર્ગિક દરેકા વિના, પાત્ર માપનુ પ્રધાન (કાયામિટિક) પ્રદર્શન કેટલો પ્રબલ પાડી રહે ત્યાં એક મુલાકાતવદી (વિજિટાનુક) મુલાકાતે આવનારની નોખને આપેટો રહુ છે તેના બધા મુલાકાતીઆ પોતાનો અભિપ્રાય લખી આવે છે, એટલે મેં પમુ આગ ઉપરનો મારા માત દર્શાવ્યા

નાશ રહ્યા છે

છકડાવાળાએ પમુ અમારી સાથે ચારેક ક્ષણમા નાનો ખાંડી રીધા દત્તો નગીબી અને લાચારી માને છતાં તેને પ્રસન્નતાપૂર્વક દરારુ બુ ન મામ લેવા તેવાર ચંચલો મેઘ, જરા વધુ આપતા તેની કા- માળી ઝિભતમય બનેલી નિદાળી ધર્મશાળામા આવી, રગ ઉધારી જરા મેકા ત્યાં એક નાના દંદના પમુ દાન્ય અને આનંદની રેખાબર્વા મુખવાળા નકમુ વૃદ્ધએ પ્રવેશ કર્યા અને દિંદીની છાતવાળી નુજરાની વાળિમા મોઢ્યા 'રવિભાઈ, હુ તો ક્યારનો તમારી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા છુ એ વાર આવી નંયા' આટલી પવિત્રિતિતે મને જોવાવ નાર આ કોમુ દત્તો એનો હું વિચાર કરતો દત્તો ત્યાં તેણે જ જુલાઈના રોજ દત્તો અને મેળાખતલથી નવલસર (કલકત્તા) નવલસર નવલસર મને મારીરીને પિત્તને છે લખની આઈ મુલગા અમે માથે દતા, તમે અહીં આવીને મને ખબર પામુન આપો તેનું મને દુ ખ માય છે મને તો દમણા કલાખતમમા રાય કૃષ્ણસંકષ્ટે કહુ ત્યારે ખબર પડી છતનબાઈએ તમારી બદુ વાતો કરી છે, ચાલો દવે, રાયમહેબ આસ તમારા મટિ રાક્ષક રવા છે' દવે મને ખબર પડી કે આ નો નામરમાઈ, મારા વિદ્યાર્થી મિત્ર છતનલાલ નંદવના સદામવાથી તેણે કાશીમા વધેધી વરેવા ગુજરાતી વૈષ્ણવ નામરવાળિયા મુદ્દગ છે તેમના સખને ગુજરાતમા આહુ છે આમુ કટુલ વેપારથી મુખી છે અને ભાદને કલાને પૂરો નાદ છે, એટલે સગીત ચિત્ર આનિની કપાસના મ્ની હાવ કાશીમા જ એક ફોટો આઈ રહુદિયા જગાળ્યા

છે બીમ કવામર મિત્રોને પમુ તે આશ્રય અને મદદાર આપે છે એમણે મારી સાથે આગ પૂર્વમંદ્ય બતાવ્યા ત્યારે પહેલી વાતને અમારા પેટની સમવટ કેમ કરવી તે જ અમને વધી એ વેળા હજારને બધ દોષ અને દલવાઈઓની પૂરીમા પમુ કહી મઠ અઈ દોષ, એટ તેમનો રહુદિયા પાસે જ દત્તો ત્યાં લઈ જઈ તેમને અલ્પાદાન મેક રમુ કરી અને પછી અમને રાયશી કૃષ્ણસંકષ્ટ પાસે જક ચાલ્યા

ભારત કલા બવન

કાશીના કાકન દોલની બાનુમા જ 'નાનરી પ્રચારિની સમા' મક્કન આવેલુ છે તેની ઉપરના બ્રામમા રાયશી કૃષ્ણસંકષ્ટે પોતાનુ કવનકર્વ મગાની રીધુ દોષ એમ લામે છે, એક મોક્ષ ખટમા તેમને બેના કલેલા પ્રાચીન દિની ચિત્રો તમા પુત્રમા ભતિા ઉપર તેમને કાનવા ટેબલમા બદુ સુવચનિત અને મુકશિપૂર્વક મોકી રીધા છે વધારામા તેમણે આધુનિક કવન કલાકારોની પમુ એક ચિત્ર લખિ જમાવી છે મને આશ્ચર્ય માય એમ, તેમણે તેના પ્રારભમા જ 'લિંબી અનિનનનન' માટે આપેલું 'પ્રકૃતિ અને પુકૃત' ની ચિત્ર, સરસ રીતે કેમ કરેલુ મને બતાવ્યુ આ ચિત્રમામામા તેમને બધા કલાકારોના સર્વોત્તમ ચિત્રો નથી ગણી સાધ્યા, પમુ જ કહુ છે તે મણેા રસપ્ર સંમદ છે કૃષ્ણસંકષ્ટે પોને પમુ શ્રી રામપ્રસાદજી કરીને એક બની સદિના નાનુમાર કલાકારને પાસે રાખી દિંદી ચિત્ર કરાનું સક્રિય જ્ઞાન મેળવ્યુ છે, તેમજ એ જલ કલાકારને હવે મુરી આશ્રય અને સહાય આપી રવા છે,

રાયશી કૃષ્ણસંકષ્ટ પામેનો પ્રાચીન ચિત્રોના આખુમોલ સમદ દનિદાસના અગેટા પૂરવામા પમુ બદુ કપયોગી છે ચિત્રો અને ચિત્રોના પત્રિધાન-મમય વિષે તેમને બદુ જક જ્ઞાન ધરાવે છે ચિત્ર ના રંગો, સાધનો અને તે પર લખેલી લિપિએ વિષે પમુ તેમનુ જ્ઞાન પ્રમાણુબન ગણાય એવુ છે ચિત્રકામ સાથે જ તેમણે કાશીની આસપાસથી બદુ ઉત્તમ પુરાણુ સિંકષ્ટ એકઠુ કરી તે સમદ પમ વિસાળ કરી રીધો છે સારનામામા બોદ પ્રપ્રવચનુ એટલુ નિષ્ક છે

રાય શ્રી કૃષ્ણસંકષ્ટ તથા શ્રી વિનયકૃષ્ણજી

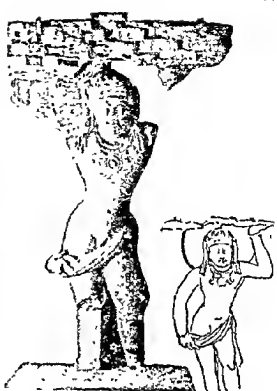
ઠવા જ પ્રમાણમાં આકૃષ્ટ સંપ્રદાયનું શિક્ષક કારીની આશપાસથી જી આત્મ છે. આથી સ્વભાવ છે કે પ્રાચીન કાળમાં આ એ ધર્મ-વ્યવસ્થા વિશેષ વિના પણ ચોક્કસથી દયાની ભાવનાથી હશે; કારણ ગિરિપના પ્રકારે જોતાં યજ્ઞ એક જ સમયના કારી કરનાર હોય ત્યારે મહેલો જાણીય છે. ગિરિપની આકૃષ્ટ બધી પ્રગતિ અને ઉત્તરે જે પ્રતિભા મળે તેનું કારણ પણ સ્વભાવ છે. ગંગાના કાલવગાથી બંધને જાણે પોતાની આકૃષ્ટને તેનું કૌશલ કેળવવાની તક મળતી. મેકાદ ગાદીનો લક્ષ્ય લઈ તેમાં ચહેરા, મનિઓ કે આકૃષ્ટિઓ કરવા-નું જોઈ સર્વસાધારણ હોય તેમ જોઈ કૃતિઓના પદ્ધતિ અસુખ્ય. ખૂબ સ્ટેશન પામે તરીકાદીન ખોલતા દોષના બંધીને નીકળી આવ્યા છે તે બધા કૃષ્ણકાશરને મહેનત અને ખર્ચ કરી આ સંપ્રદાય માટે રચી લીધા છે. માદીના એ કુદરતીભાગે પૂર્વજના ચહેરા, એવ-દોડ, અવકાશ ને મુકાદોની લક્ષ્ય પ્રતિભાએ આપખુને મળે છે તથા જે કેશકાષા એવા હોવા છે કે આત્મની દૈર્ઘ્ય પણ પાછળ દોડી જાય ત્યારથી કૃષ્ણમનને એ બધા સંપ્રદાય માટે નામની પ્રવા-રેલી પ્રમાણે જાણ હશે નાનું પદવા માટે છે અને પછી મોઝે મહાર મુકાદી પછી છે; છતાં જાણે. બધે સમય આથી તેમજ ખૂબ ચવગાપૂર્વકની રજના તેમજ તવારીખી નેમી તેવાર હરી છે અને તે બધાની કેળવણી પોતાના સ્વેચ્છી શ્રી વિચારકૃષ્ણને સોંપી છે.

ગાયત્રી કૃષ્ણકાશર સંપ્રદાયની જ એમની રજા નથી અને બધા નુત્રપણે અને સંપ્રદાય કાશ તેમજ પ્રાણ હોયી સંપ્રદાયકૃષ્ણ જ્ઞાન પ્રવારવા તેમજ આતિ સમપૂર્વક કથા ઉપર જોવા જે પ્રકારનો હોય છે કે જે કાશ મોઝે પણ નૂતન આત્મનીને બાકીય જ્ઞાનો પ્રાથમિક પદિચય મળે અને વિશેષ જ્ઞાન તથા અભ્યાસને તે અધિકારી બની શકે. એ પુરતકા હોયી જાણતા પ્રત્યેક જાણે પસાવી લેવા માગી સર્વ કૃષ્ણકાશરેક બસામળુ કૃષ્ણ છે; માટેય વિષ્ણુકલા-રાય કૃષ્ણકાશ; મોરતીય મૂર્તિકલા-રાયકૃષ્ણકાશ પ્રકારક નામની પ્રકારીની મળા, વાણી, મુલના સંકરણ ક. ૧ વિશિષ્ટ સંકરણ ક. ૧ (પત્યેરનો)

ગે. વર્ધન ધારી

● બારત દેશબાળ ગયાપામાં શય કૃષ્ણકાશરને નામની પ્રવાગિની સમાજે તેવાનું બધું પીઠબળ આપ્યું છે. દારી વિચરજાનો તેનો સંપ્રદાય મોઝેલઈ બધે હોવામાં એક બીએ પ્રશ્ન જાણે. જ્ઞાન કારી પામે રજાને લાદત મોઝે કેશકાશ દેશ જોવામાં આવ્યાં તેમજાથી મળેના પાયા અને દેશબાળ પડેલા માદીના રજાદા નીચી આત્મ, તે સાથે આત્મ સંપ્રદાયનું કેટલુંક ગિરિપ મળી આવ્યું. આ ખૂબજ રાય આરંભને પડ્યાં જે તેમણે મળ્યાંને તેમજી મોઝે તેમજી બનાવી લાગે તેનો બંદોશ આપવા માટે, એટલે એક મોઝે ગિરિપ સંપ્રદાય તેમજી મળી મળા. આથી સરકારી પુણ્યતત્વખતા સાથે એમને મોઝે રાયપૂર્વ પણ મોઝે, કારણકે માદીએ મળ ગિરિપ અને પદાર્થો દાણ કરવામાં જે સમાજના અસાવરોય રાય પાસાંના અને બીનસંજા પણ પોદી નાખ્યાં; પ્રાચીન ગ્રામ્ય ખોલવામાં પણ એક જ જ્ઞાન જ્ઞાન અને પદમિની જ્ઞાન છે અને તે ન હોય તે નુકસાન થાય છે.

માનવમાત્રા એને બીજ સમયનો ગિરિપ સંપ્રદાય મળે છે તેવા જ સમકારીન આદામ શિક્ષાનો સમય બારત કલાતત્વ પામે આવેલા છે કે જોતા જાણે એક જ લાગે છે કે એક જ સમયે એકે સંપ્રદાય પોતાનામાંની શિક્ષકસમુદાયની રચણા કરતા હશે અભ્યાસ પ્રતિભાકેના નાક મેનમાં મેક હશે. પ્રાચીન કારીના આ અવરોધોમાં બદ કૃષ્ણકાશ અને પાન એમની મનિ શ્રી ગાયર્ધનધારીની છે. અવસ્થા

ગોષ્ઠનધારી; અમલ ગિરિપ તથા તેનાં ખૂટવા અને જરીને પાપિલા મુલના જોવાનો મેક

બદ જ વિરલ છે, તે સાથે તેનું કલાકૌશલ પણ બહુ હાથ માટે મેનું છે. અન્યથા માનવમાત્રાની આ મૂર્તિના અન્યથા સાવરુપ ને વજ્રપાદનું એક જ મેને પ્રતિભાવાચ શિક્ષકેલીમાં મુરતિ એવા છે. તેની મુખા-હાતિ હોયી નાખવામાં આવી હોવા છતાં બાકે, નાક પ્રમાણ અને મોઝે પરનું નિગત સમજ સકાય એવા છે. કપર મે તેના ખૂટવા દાયે જરી અમલ મનિ જેવી હશે તેનો અમાર જોડે બાધી બતાવે છે.

કલાકાર શમ પ્રકાશ

● રાય કૃષ્ણકાશરને બધાપણમાં જ્ઞાનો સોંપ લગાડનાર કલાકાર સમપ્રસારને તેમજ કલ્પ પોતાના સમાનમજા સાચવી રહ્યા છે. બીએ વિવેક સમજ ને મેનના ગાયાપદ પરના મળેને મળે ત્યારે તેમજે બદ દેનેવરીથી એમને ત્યાં જોવાથી તાજર રાખ્યા હતા. આ પુરાણ કારીનું આજની બલરમાં જોવા જે જ્ઞાન નહોત, પણ તે એક જ મેનના આત્મકિક કારીનું છે. જ્ઞાન માદીના રજો, પાણીઓ અને વિષ્ણુના નખાની રજા છે તેનાં કલ્પ આંજાએક બાબની પેલાથી કો ને જોળી આહતિ જોની રજા છે; હાથીનંત પર મુરત તરફની ની મેક છે. તેના મેનને વિષ્ણુ બાકર જ્ઞાનમતમાં જોવા હતાં. જેર પણ કૃષ્ણકાશરને મેનું હંસર માવતરી રાયનું દર્ન તે બતાવ્યું. આ તથાદારે દર્મમાં માનસિક પ્રતિભાએ હોયી; ને સાથે તમ્બીરકામ પણ સાથે છે. આરંભ કલાકારનાં માન અને હાથની મનિ મિલિત કરી નાખી છે, પણ રાય કૃષ્ણકાશરની કરનારને તેને સ્વનવિચારના કીક રજો જાણે છે. આ કલાકારનો કલ્પેશ શ્રી નાનાકાશ મેતાને તેમજા Studies in Indian Paintingમાં દેશ છે જે તેની રેખાગ્રહિ કારી એ પુરાણ કલાકારને પ્રમાણ ર્યા ત્યારે તેની

ડા.બી.બાલુ-કલાકાર રામપ્રસાદ; વચ્ચે-પૂરન ભેષા; ડા.નારભાઈ

આખો ભાવભરીની બની નહીં બને. કૃપાપ્રસાદ હૃદયસાચી છે એ વાત તેમણે પુનઃ કહી પોતાના તકમુક પુત્રના પક્ષ પરિચય કરાવ્યો અને મારૂ વાર મારી પાસે નવી કળા શીખવા આવે તો રાખવા બહામણ કરી હો મહાના મું

● અભીર દરયાની પરાક્રમશાળી એ કહાં પિકમકશાળી એવી એક સાદસ હલકા છે. તેમણે એક કિશોરિયા છે વધુ વરસ સુધી ચિત્ર-કારને પાસે રાખી આકળ આકાશદે તેના નેહા કમળ ૨૦૦૩૦ દેવના ૧૪૦૦ ચિત્રો કરાવેલા, જેમાંથી આજ દિવસના માત્ર એક છે અને તે પેલી એક સાથે કૃષ્ણસાચી પ્રાપ્ત કરી છે બાકીના સુરોપમા છે પણ એક સાદસિક ભરને નુહાનુહા મહાદેવનાથી ૧૦૦ જેટલા પ્રાપ્ત કરી તેની રંગીન પેટિંગ સાથે મોટું પુસ્તક પ્રકટ કરું છે એ પુસ્તક પણ અહીં મેં મોટું અંચિતોમાં રાખ્યો, પરીઓ, એકે નમરો, દેખાવો, માનવીઓ તથા જીવનવ્યવહારોનું એ સમયની કલ્પના પ્રમાણિત બની જતાર છે એ એકલા પુસ્તકની જ કીમત થા. એ હવેર અનુભવ છે 'દિવસ એ ગીરવભાં વારસાની હાકલ નળવવા પણ કેટલા પુસ્તકાવધા કે સમાહર્ષે પ્રથમ કર્યો હતો ? પૂરન ભેષા

● નાગરભાઈનું પિત્રાન મધ્ય પછી તે કામીની અમારી સગવડોની જવાબદારી તેમણે જ કલાની લીધી રેવાળાં ધર્મસાળાની ખાલુમા જ તેમને માંડને આઈ સ્ટુડિયો હતો, એટલે એ ત્યારે ત્યાં મળી શાકા વરમાદ ન હોત તે તેમની ધારની હોડીમા ગમાને આખો કિનારો ધમત; પશુ મારા સાથીઓને તેને તેમણે પૂરી દલાવ આપ્યા આ ગુજરાતી ખાનદાન ધરવે પારસા નાગરથી મુખી છે ને નાગરભાઈને કલાની કપાસના માટે પૂરી તક અને સમય છે કલાકારોનું આદર અને સ્થાવર કરવા તેઓ દેશમાં તત્પર રહે છે અને પોતાના સદ-

ધર્મોભાવે પોતાના મટ્ટિશોમા અને તેટલી સદાય અને હં આપે છે ત્યાર એક બીજી સમય કલાકાર પૂરન ભેષા મળી ગયા જીવનમાં પ્રથમો કપર મુશવતનારા તકમુક કેવા હોય તેને એ અવડા નમ્યો દેવો લાભળીના પૂર કપર નિર્મળ નાથ છેડી મગધસમયની લહેરીમાં કે એકવાતને આધીન રનારા મરહુમા એવા પૂરન ભેષાના જીવન અને અનુભવો કલા યોગ્ય હતા તેના ચિત્રોમાં પણ અદભુત-વાદ અને કલ્પનાના પૂર દેખાતા હતા પોતે સરસ લેખક પણ છે આ યથાકારિક બ્રહ્મિ નાનરભાઈની પ્રેમભરી કાવામા નિશ્ચિત અને મુનિષર બની કલાકારોને કરે તેના તેમ જીવન સાથેક સાથ લખતો તરફ

● કમળોના બાપુવં કમિશન મારા મિત્ર મન શિવભાઈનાં પુત્રો શ્રી કમુમળેન પાલેમને તારથી અભાવ્યું હતું કે કમળની ચિત્રનાળા રચનાના મરણે બધ સાથે તે પહેલા ત્યાં પહોંચ્યું, એટલે ગ્રંથપટ તેવારી કરી બનારસથી કમળની ભત્રી સાથે ૭ વાને બેપટની એક ફેન પસદ કરી નાનરભાઈ અને પુરન ભેષાએ નેશનલ મુવી બધી ગીઝવન પારકવારી આપી. પણ એ ફેન ૭ વાને જીવન માર હતી તે રાતે બાક વાને આવી ત્યાં મુખી એ મરણીએ પણ અમારી સાથે મહન હતું બાક ન-જાણ પણ અહીંથી કલકત્તા પાછા જતા હતા પસદા વાદવોં થેરાવા મહત્તયા હતા તલિયન માથવી લેવાનો પણ પ્રશ્ન હતો પણ એ ફેનની વાત તો અજબની કળા કમળી સવારે ૭ વાને પહોંચ્યા હતાં બાકે તેણે અમને ચારખાન રોક્યો દસ વાને કલાવી (ચાકુ)

જેકે એ ખાલુ અમ કયો તાર કે ● નવે મહિને કળાના આકાશમાં એક અખચગમ્યો તારો આમથી નયો. એ બાક પ્રદર્શન જીવન-સકર થઈએ મુજરાત કલા સમયો એક નવું ખીલવ પુણ્ય હતું કલા-કારનું હૃદય અને શીલવત સ્વ-ભાવનો મેળ કાઢે જ વાર હોય છે આ વિષય મુખેથી પ્રકાશ-કર્યો તેના વિશાળ બધુએ અને આચાર્યના હૃદયમાં સર્જન પ્રી-તિભાવ જમાવ્યો હતો પોતાના અભ્યાસ મેથિલનમાં તે એકાદ અને શ્રદાગિવત હોઈ સારા કલાચર

શબાની ચોખ્ખતા પ્રાપ્ત કરવા શાંતિ હતી એ તેમણે કમિયો રખાઈ અને
 'અવશોદનવિનો' પરથી સારીપેટે મિઠા થાય છે. દક્ષાસાનને એક પછી
 મળતો તેવા કાળે પડતો એ તેની મોખમોથી પાંચપાંચની બની જતો અને
 તેની અભ્યાસબિગિનાને દલદલ બનાવતો એનો વિકાસકર્તા પછે
 કરવા જેવે અનુકૂળતા ન આપી અને ગઈ પેઢીનાના ટાલોંટોટી એનો
 આત્મા ન્યાયિનોય થયો. પરંતુ તેથી તેના મદદખર્ચીઓ અને કુટુંબને
 આપાર દુઃખ થયું છે તેની યોધતા થોડા વાકેશ આ રહ્યાં:
 'હિંદી ક્યાકાર કુદરતને નહિ, પણ કુદરતના અંતરને શોધે છે.'
 'સુન્નિને માટે પણ ક્યા આપરક છે.'

'આપખુદ કુન્નિને આનંદ ન્યાદિતા સર્જનમાં હતાર્યાં એક એ.'
 'સર્જન દોરો આપખુને વાચનામુદા થઈ સમીપી સર્જન પતિરિકિતિ-
 ના બધોને તોટી નાખે છે. ક્યા એટલે આપેલા સન્માનનો સંદેશ.'
 'જેટું ક્યાકારતુ જીવન તેની તેની ક્યા.'
 'ક્યા મનુષ્યને જરૂર કંઈત કરનારી છે, ફક્ત તેને તમારા હૃદયમાં
 ઊભરવાની અને તમારી વાસનાઓને મુજ કરવાની તત આપો.'
 'વિવિધરમી જિંદગી તરવારની પારકપરની છે તેણે ઘણો સમય
 મેળવવાનો હોય છે તેનામાં આગસ ને પ્રગાદ ન હોવાં એક એ.'
 ર. મ. રા.

કુલપતિ જેમ્સ એચ. કઝિન્સની ૭૦મી જયંતી

બ્રિટીશ સિનેર વર્ષ પૂરા કરીને ભારતીય કલા, શિક્ષણ અને નવમાન
 દોરા ને સંક્રમિત પ્રકટ થઈ છે તેની યંદજિ અને પ્રચાર નેગજ સાચી
 મિત્રામિત્ર મુલકિ આપવામાં નિરુવાયપણે અને અવિશ્રાન્તપણે જવન
 બર સૈયા આપનાર વિરલ પુરુષોમાંના તે એક છે.
 હાલ સનાતીસ વરસ સુધી પ્રો. કઝિન્સે દેશભરમાં ક્યા કપર
 આપ્યાનો આપ્યા છે તથા ક્યાપ્રદર્શનો કર્યા છે, અને મોટે ભાગે
 તેમણા જ સક્રિય પ્રયત્નોથી હિંદી ચિત્રકલાનો પ્રચાર બનાવવાથી
 હીન પ્રાંતો તથા રાજ્યોમાં પહેલો માર્ગ છે. તેમણે દેશો ય રમણે
 ચિત્રમાળાઓ રચવાની કલાકારોને કામ આપ્યું છે; મહેસુર અને
 ત્રિવલ્લભાઈ 'રાત્ન ચિત્રાલયો' કરાવ્યાં છે ને કો દીને હિંદી ચિત્ર-
 કારની કૃતિઓ ખરીદવામાં નોડા હાલેશ કાપર કર્યા છે. તેમણે
 આખી પૃથ્વીમાં પ્રવાસ કર્યો છે અને કાલિદાસ એવર્ડ અમેરિકામાં
 પાલ વાર મેકેટ્ટેથી બીલ છેડા સુધી પ્રવાસ કરી ત્યાંની સુવિચરિ-
 કીમે અને કલાસાળાઓમાં હિંદી ક્યા પર વ્યાખ્યાની આપ્યા છે.
 મદ્રાસ પામે જિંદગીમાંના 'અલ્પવિદ્યા આશ્રમ'ના તેઓ નિરાધક
 હતા, અને હજારો તેઓ ત્રાવણકોર રાજ્યના હાલસવાલો છે તથા
 ત્રાવણકોર સુવિચરિની કલાવિભાગના સરમુખ છે તેમના સરવિ-
 ચિવરકે સોમો દુનિયાના ઘણા સુવેદોમાં વચાવ છે. એક ક્વિ નીકે
 વિશેષ એ તેમને એક જ બાપમાં હાલના પ્રથમ એંગ્લોના કવિઓમાં
 નહોતું છે. પોતે જન્મે આદરિશ હોઈ આપડેલના નામી ક્વિ યોરક
 અને એ. ઈ. તેમના મેકિસા વિચરકા અને તેમની સાથે આજથી
 ચાલીન વર્ષ પહેલાં આદરિશ સાહિત્ય અને નાટ્યની નવલનવલિતા
 તે પછી આનવક હતા. એમના કામોમાંના જે પ્રેમ અમેરિકામાં એમના
 'વામ નેજા પ્રકટ થયા છે એક કાલપરોમદ હિંદમાં પણ દેખાઈ પ્રકટ
 થાય છે, અને આધુનિક શિક્ષકોનાયકોએ તે આદર પામ્યો છે. ૧૯૨૨
 મા સાક્ષી બનાવે ટોલર આંધ્ર હિંદીયરની પદ્મ આપેલા તે એક જ
 વરેગી વિદ્વાન હતા; પણ બપાને શુક્ર ભહેરે હતું ત્યારે ૧૯૮૧માં
 પોતે એ કાળવિનો ત્યાગ કર્યો છે. ૧૯૭૭ના નવમીઆદીની ૧૮મી
 ધારી પ્રો. કઝિન્સે વૈદિક વિધિ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મનો સ્વીકાર કરી

કુલપતિ જયરામ (પ્રો. જેમ્સ એચ. કઝિન્સ)નો
 ત્રિવલ્લભના પત્રનામ મહિરમાં પ્રવેશ
 જયરામ નામ પામ્યું હતું અને યુરોપી બહિર માટે બધ રહેલા
 ત્રિવલ્લભના પત્રનામના મહિરમાં તે વિષયે પ્રવેશાધિકાર મેળવ્યો.
 એ પ્રસંગને અનુસરી તેમણે બહેરમાં જાણીવું હતું કે ધર્મની બાબત
 એ દરેક માણસ અને પરમાત્મા વચ્ચેની હોવાથી તેને બહેર સ્વરૂપ
 આપના જુલાસાની જરૂર રહે છે. તેમણે માત્ર એ જ મિઠું હતું કે
 પોતે ફક્ત ધર્મોત્તરનો અર્થ એ હતો નથી કે એક ધર્મમાં ચોક્ક
 નહિ મળે માટે તે છોડી બીજે સ્વીકારવો. ખાસ કરી હિંદુ ધર્મનું
 તે એટલું જાણુ છે જ નહિ જિન્દગી ધરોના તેઓ પાકા જ્ઞાતા અને
 અજ્ઞાતો છે બાઈજીવના જ્ઞાન માટે તે તેમને ઈંગામે મળેલા છે
 પાછળથી તેઓ પેલાનિક તર્કવાદીઓ અને પદાવિવાદીઓનો અસરમાં
 આવ્યા અને ધર્મને સ્વીકારીને આજમા આવે છે તે એટલું જાણી રહ્યા
 ના અમમાં તે નામિક બની નથા પણ તર્કવાદ તેમને સુતેપ
 આપ્યો નહિ, અને થીઓસોફિકલ ધર્મરૂઝિનો સંપર્ક પામી હિંદુના
 તત્વજ્ઞાન તથા પાર્થિવ આશોનો અભ્યાસ થયો તે માટે જિન્સની
 ચર્ચના મુજબ તત્ત્વો પાકુ વિચાર્યો તેમને જાણુ છે કે કાઈ પણ
 ધર્મે ચત્તેથી, ચોક્કસમાંની કે અનુ યુગનો જન્મદેર રાખ્યો નથી
 હિંદુ ધર્મે તે એવા ધર્મો કદી કર્યાં નથી એટલે તેમના સંપ્રદાય
 પ્રમાણે ધર્મોત્તર નહિ પણ સ્વકપાતર તેમણે હતું હતું, કે જોથી જીવન
 કામ્ય હાઈમુખીને પવિત્ર બને એવા જવનમળનો સ્વીકાર થાય છે
 પોતાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ કામ નેગરે દિલના આશો અને મંદુ-
 તિનો જન્મદેર સ્વીકાર્યો છે એ પુરુષના ડોરા વર્ષ પ્રવેશના આ મગજ
 અવગર અમે તેમનું અભિવાદન કરીએ છીએ.

હિં દી રાષ્ટ્રીય મહાસભાની રચાવના યથે એના પિતાએ નીચેના ભવિષ્યવાણી ના વચનો કહ્યાયાં અને બાકે ૫૩ વર્ષો 11 વડાણા વાઈ ચુક્યા છે એંડન ઓક્ટેવિયન 1 જુમે ૧૯૫૩ આજે તેો આપણે નાનકડું બીવાનીએ છીએ.તમે ધીરજ રાખસો નો, એનો વાવનાર ચાલ્યો ગયો હશે અને બૂલાઈ પણ મળ્યા હશે ત્યારે એ બી કુટુંબાલીને મોટું રક્ષે બનતો, એ આખા દેસને છાવડો અને આશીર્વાદેષ અગમ્ય કૃપ આપશે '

એ રાખ્હો અનરેશ સાચા પડયા છે એનો વાવનાર બચે બાકે ચાલ્યો ગયો છે, છતાં બૂલાયો નથી હિંદના મહાપુરુષોની નામ-માળામા એ મહાન અમેજને આવરી પેટીઆ આફર પુર્વક મન્યા હો

૨૬૦૮૧૮ના નૈઋત્ય કિનારાએના રહેવાશી આગા અમ નાની નીડરના જોવામા આવે છે પૂરો પાત્ર હાથ ડાલેા,માનના સોશા અને સીધા, બળ્ય ભાવપ્રદેશ નીચે ઝીખી આસામાની આપણે ને સુવાળી દાદી મુછવાળો, એવા આ મહાપુરુષના ચિત્રમાથી માનવતા ની નર્મ છે માત્ર પુરુષાત્તમોમા ન જોવા મળતી બચ સાદાઈની એ મૂર્નિદગ

આ ફરિયાવનિ ૨૬૦૮૧૮સનેમા પશ્ચિમના મુઠદ સરીર અને બચવડાડે રડાપણ સાથે પૌર્વાત્ય આધ્યાત્મિકતા અને માન રમેગનો મુદર યોગ મધ્યએયો હિંદના હિત માટે એ પ્રેમાળ પરદેશી એ તન-તોડ પ્રયત્નો કર્યા અને પ્રગતિ તમા મેટુકરી વચ્ચે અરસ મવાથી છેવટે તે ખાતર મીમલાના મત્તાધીસીની ઉતરાણ પણ એમે વડોરી.

હિંદી રાષ્ટ્રીય મહાસભાના પિતા એલન ઓક્ટેવિયન હ્યુમ્

ઈસ ૧૮૨૬નું વર્ષ ૬૨૧૮ના રાજરાજાના દિલ્હામમા બહુ અગત્યવાળુ ગણાશે એ વર્ષના મહાન સુધારાચળવળ ધીમી પણ ક્રાંતિક્ષ અતિમ આગળ વધી રટી હતી, ક્રાંત્યન અને બ્રાહ્મ સોનાના રોડીના હક્કની ચોપણા કરી રહ્યા હતા દેસમા ૧૮૫૨ ઉચ્છવાપવ કરી નાખનારા બનાવો એ વર્ષમા બન્યા, અને સામાન્ય જનસમુદે નજરત યદને લોકશાહીના હક્કની માગબી એ જ વર્ષમા કરી આવે ઠાકણે એલન ઓક્ટેવિયન હ્યુમ્નો ૧૮૪૫ થયા

એવન હ્યુમનો દાહા મનુદે નામના ગામમા સાધારણ વેપારી હતા એલનના પિતા જોસેફ હ્યુમે વેપારને બદલે વિજ્ઞાન પસંદ કર્યું અને સન્મર્વન બન્યા ઈ 1૭૯૧મા તેમને ઈંગ્લેન્ડના કપનીમા નોકરી મળી અને હિંદ આવ્યા આગ, બાળક એલન હ્યુમે રાષ્ટ્રપ્રેમી રૉડીસ પિતા પાસેથી વારમાગા વિજ્ઞાનપ્રેમ ને પ્રલતવના પ્રેમની સાથેસાથ હિંદ સાથેનો નાતો પણ વારસામા જ મેળવ્યો હતો, એ ભવિષ્યના વર્ષમા અનુદ પ્રેમાર્થે ગદાવાને સર્વેયો હતો

હિંદી સિવિલ સર્વિસમા નોકરી મળ્યા પછી જોસેફ હ્યુમે દિવસ ને રાત પૌર્વાત્ય બાપાઓને અભ્યાસ કરવા મારગ્યો અને શોડા ન સમયમા દુભાષિયા (interpreter) બનીને કપની તથા દેશી રાનએ વચ્ચેનું બહુ જ અગત્યનું કામકાજ કરવા માટરુ અહીં એક વાતની આસ નોધ લેવી જોઈએ કે હિંદમા આ સમય એવો હતો કે નમે તેવો માનવી અમેજ અગદાર ધારે તો સહેલાઈથી નવાબ બની એસે પણ જોસેફ આ જ સમયે પેલાને ૧૮૨૨ પરવ મળી ગયું એથી સતોષ માનીને ૧૭૩૬ ચાલ્યા ગયા અને ત્યાં જન્મે

વેમાફવ પરજામાથી પાલમિન્ડના પ્રતિનિધિ બન્યા ત્યાનુ તેમણે એ જીવન અનેક પામાવાણ અને રમશી છે પાલમિન્ડમા ઉદામ પશનુ તેમણે ઝીમ વર્ષે મુધી નેનુત્વ સખાવણ અને ગિંદમ પક્ષ સાને અનેક લડતો લડ્યા, એ પાલનિધિ પાલમળી બ્રાહ્મ અને દાખર તથા એગરવેઈન અને લોઈડ ન્યોને લડ્યા 1૮૩૪મા તેમણે કોર્ટ લોડને આરંભ્યો ને પ્રતિપાતિત મ્યુ કે એ હાથે કરીને બેમાર્ગો ઊભો કરશે 'સરેજ' ચળવળ પણ તેમણે ચલાવી તેમણે લરકરી નુધાસ માટે પણ ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા પણ આ બવા સમય ૧૮૩૫ના એ તેમના પ્રિય હિંદને તો વિસારે નડોતા જ પાકી રાક્યા 1૮૫૩મા હિંદના સમ્પતવનો સુવાળા વિષેના સર ચાલ્ફે રૂડના ખરડાનુ વાચન થયુ ત્યારે તે એા હિંદીઓને પક્ષે કલામના સ્વાહો મુધી એવેલા

આવી માદીમાથી એવન ઓક્ટેવિયન હ્યુમનુ ધરતર થયુ હઠ બાળક એવનને રોષલ નેવીમા જવાનો રોખ હતો જે તેનુ લાભિ તો હિંદી સિવિલ સર્વિસમા જ નિમાણુ થઈ ચૂ-ચુ હતુ, છતાં તેના પિતાએ એ કારકીર્દીની આજમાથેસ કરી જોવાની વે છટ આથી માત્ર તેર જ વર્ષની કાચી ઉમરે એ 'વાન્યાર્ડ' જહાજ ઉપર નોકરી કરવા ગયા પછી એણે હેઈવબરી કૉલેજમા તાલીમ લીધી અને ત્યાં પૂર કરીને હુનિવર્સિટી કૉલેજમા દાખરી અને મર્નરી—વાઈકા-વિજાનો અભ્યાસ કર્યો અને ત્યાર પછી 1૮૪૬મા બંગાળ સિવિલ સર્વિસમા તેમને નોકરી મળી ને તે હિંદ આવ્યા

૬૭૫૩ વર્ષની તરણ વયે દેહાવાના નિદંદા રૅન્કિન્ગેટ તરીકે એને નીમામામા આવ્યા અને શોડા ન સમયમા એ માવાણુ સુવાને

પેપુ ત્રીનું આધિવેશન મદ્રાસમાં બસાયું ત્યારે પણ હોઈ કોનેમનેશને સંકુને ઉપવનબોધનથી મદ્રાસ કરેલા. હોઈ કોનેમનેશ પોને એકમ્બા દાબરી આપવા બુલ ૪૪ ઇન્ડેન્ટર દના. મદ્રાસમાં બેઝેલા સર- કારપણી સદસ્ય આ ઉકલેમો દના.

મદ્રાસમાંની મહિ અને કસોની નમ્બા વધતી ચાલી પણ ને કસો કસો ૪૪ થવા દુકાળ અને પેનચાળાકમી નીમ્બા દના કરેલા નરીમો બેળ મળના દના જુમના બેળમો 'મિટિંગ કોર્ડ હો લીન'ની પોળના રમી પછી દની. પેનચળની પેટે એમે પણ મનમો નાંક વાળી કે સરમનેની સામે પ્રક્રમવાનું એકમાત્ર સળગ સરક જનનને તાલીમ આપી, બંદરે લોકમાન કેળવવાનું છે.

પણ તે પત્રિકાઓ અને બાપંચા નેરેશરથી આપવા. દબરેથી પણ વમારે મુખમાં મદિ અને પચ્ચાનેક લાખ પત્રિકાઓ તમા આપાનિવાવદેવરૂપા આપવા ઉપરના માયેનુબરને કહેમને જુમે પોને 'પી આરટ પેન-દોપ' દરીને એ દરેખરી નથીવબદાર પાચ આનાથી એ માયેનુબરે કહેલાઈ ડાપા અને રાજદારી વર્તુભામ બુલ ઉકાળાઈ ને વિરોધ થવા લડન શરૂએ કોમેમને પેનચળને નોંધી જાડી અને યુગ પ્રાપના એ વખતના લેવેરેનું નાનરે મર આપેલું કોલિવન ના કોમેમને પ્રાક લખા શરૂમને પણ બુલાવ્યુ જુમે આને નીમકીપ્રાંથી રીસીઆ આપવા અને વરને કમ માનવેલવા પામેલા ને નેમની વચ્ચે આપેલા પનબવદાર ઉપરથી મનબલ છે.

૧૯૮૫માં મદ્રાસમાંના પ્રથમ અધિવેશનની વ્યવસ્થા પતાવતે જુમ ઉપરના લોપા દિલી પ્રકાંને મમખાવપરેક અવધાર કરવા માય એ સાર ત્યા પધારમુખિયે તોયાર કરવા ત્યા એ સર કરેલ છે, બેનકાઈ, હોર રિપન, હોઈ લોરખન વેરને મમ્બા હોઈ દોરખને તે પાત્રમિંદરી પ્રવિન શર કરવાની સુચના પણ આપેલી.

મિટિસ આમ જનના દિલી પ્રકો મમખની માય એ માટેદિલી પ્રતિનિધિ મળેલા ઉપર મોકલવા એ સારની મદ્રાસમાંનું એક કાવ દગ ૧૯૮૬માં મદ્રાસમાં પહેલુ પ્રતિનિધિમંડળ મોકલ્યુ તેમાં જુમની મેવા બદુ મારી દની એ મળજવા ન્યોર્મ થુવ, ઈ એટલી નોર્મ, ફોરોસાઈ મહેના, મુરેન્ડનાથ બેનરજ, વેમેમિમથન્બેનરજ અને આર. બેન મુશકરક નેપી પ્રતિખાસાળી બચિંચા દની આ માટે ત્યાના લોકો ઉપર થા ને સુદર લાખ પાડી અને મુરેન્ડનાથના આજુબ વકતુને તે સંકુને મુખ કયાં આ વખતે જુમે કારકોના દિલી ખરડાને રેકો આપવા મુરેન્ડને મરજ દની હતરમ નેરેન્ડને જુમને તેના રાખવારી પિતાનુ રમરખ આપીને કહુ કે આ વખતે હા નેરેરેક જુમ જવવા દોત તે કેનુ મારી."

૧૯૪૪ના માર્ચની ૧૮મીએ તેમણે દિલ્લો કિનારે તેમના ૪ સપ્તમા 'પોતાના પ્રિય સંગના, જેમને પોતે અખુટ વદારથી આજી છે, અને જેમના બાલિ માટે અખુલિય છે, તેમનાથી' દમેશને માટે વિશુદ્ધ પદ્મ પિતાની જેમ લખ્યાં.

પોતાને વળ નહને જુમે નોરરૂગમાં 'પી બેસેટ' નામનુ એકાત ધર બનાવ્યુ અને ત્યાથી, એટલે ફર મેકામેકા પણ, દિલી મિમે માથે એમણે અતત પનબવદાર ચાલુ રાખ્યાં. પોતાના એ વિખામમાં એક મુદર પ્રધાનમમાં બેમને બાપી. તેમ બવમશને સમયે પોતાનો પ્રિય વ્યાસજ-વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરતા.

આસાઈ મોખાસા નેરેન એકન એકરેવિવન જુમ ૧૯૪૪ના ૧૩મીએની ૩૧મી તારીખે નોરરૂગમાં મૃત્યુ પામ્યા.

દિલી રાષ્ટ્રીય મદ્રાસમાંની રાત્તા-ભીમી એક બાપીપુર આને

મળી ત્યારે બુપેન્ડનાથ બનુને જુમના મૃત્યુનો આ મોકકાવ મ્ મ્ મ્ અને પડિત મોનીલાક નંદકર્મ તેને રેકો આપ્યા.

'દિલી રાષ્ટ્રીય મદ્રાસમાંના પિતા અને આદિ નમ્બા એ એકન આરેવિવન જુમ, જેમણે આનંદ િષ્ટા અને અરેક આમબોનાથી દિલી રાષ્ટ્રીય મદ્રાસમાંની મેવા કરી છે અને દિલ્લ જાનું સમને માટે મ્ મ્ મ્ રહેરી, બેના અવમાન માટે આ એક ક્રિડા મોકકાંર છે બેના અવમાનથી દિલ્લી પ્રવનને મુધારાની લીકાચને ન પડી મદ્રાસ મેવી બાંરે ખોટ પડી છે.'

તેમના મૃત્યુના દિવસે રાષ્ટ્રનાથી શોક પાળવામાં આવેલું છે મમલિદારી માં કમ્બામાં બોલના માનુ ૪ કહુ દગ કે

'જુમની કબર તે આપું દિલ્લમાં છે અને તેમનું સાચન મારક આરક કે કાસામાં નાંક, પણ જેમને માટે અંખાનું છે અને નરી નંબુ એમના કુવંચમાં ૪ રહેમો,' જુનીલાલ મરિયા

હરીકાઈનું પત્રિકામ

પહેલુ દિનામ: મોરક, બીજુ દિનામ 'જવનકદરી' અ-ક્રાન્ત પટેલ (અમરાવાદ), ત્રીનું દિનામ 'નિઝામના રહેવાશી' ની હી ખોરક (વિભુપુર), ચીનના પાપ (૧) 'તરમી રોપ' આનુભાવ બપ સાળી (મદુપા), (૨) 'કલાસાધના-દામમ મુનાર (નરિયા)'

બીજુ દિનામ જલના બાઈ અ-ક્રાન્તના ચિત્ર 'જવનકદરી' ને વિરવ સારો છે નરીકિનારે કપડા મુકવા પાખી શ્રી-યુકતનુ આ ચિત્ર કાપનારનાની સુચનાને લીધે આપેક વામે છે અમમ બમ આકાસની પધારમુખિય પર પોતે રીપી ડોર છે એકખીમની રડા લઈ મુકનેકા કપડાની પરી કરતાં એ પોતેના આરેવિવનના અપ બાવિયા છે પરતુ બનેના ચેરેશ મુશ કોરો-બાન ચિત્રને મુખ ધરાંર છે પધારમુખિયાથી રાકિયાં કરતા કપડાંચિત્રમાં ચિતન આમે છે ને પ્રસનની વામ્તવિકતા બારપુર્ક રાજ માય છે રેકનીક અને મેમખન મારો નખાય

બાહ બોરકો 'નિમડાના રહેવાશી' ચિત્ર, રને ચાલી ન્તી બરવાડેમને લીધો મળી લીધેલા મોરકેવ ૪ છે તેમાં કાક કક તારને નરી દિલ્લા વસની અનેક બનિબોની રેકો રીકી, પહેરેક વમેરે અમલિત પ્રકારના દોવ છે તે હરેમે લવના ફોટોમરે સંધરવ ચેાન્ય અખુવ માત્ર એરેવિવ બાહ બારેનુ ચિત્ર આવ ૪ પાવ છે

એપીસાથે કાઈક પીવા મારી પેરેલી કુલરાની રોમીના બાઈ બપ-સાલી એ પાટિવ ચિત્રને વિવવ નવીન છે પરતુ રન્ડનાત બરાબર નથી રીના હમિમને વેવુવરતા પડવાવાતે ફેલિ માટે જવાબદાર છે બ ઈ હામમમુનામ 'કલાસાધના' રેકનીક સાંકી છે, પણ હાથાચિત્રની મુખ્ય અવ રિકરેવની એમ બીજુપ દોવાથી ચિત્ર નબળુ બને છે

આ ઉપરાંત દનીમંદીના આવેલા બીન ચિત્રોમાં યતુને મારે પ્રમોને સાપકદયા છે, પણ મેલેલી તકને સારો કપવાંમ તેના કરી સમ્બા નથી એમ જમવાદામ મેમ્બી (અમરાવાદ), વિનેક મારી (બરવરક), બાપુ બુસાની (મદુપા), બાપુભાઈ રવે (વિભુપુર), મેડેવખખાન (અમરાવાદ) વંદરેને બવામનુ છે કે અવા ૪ પ્રમના આનજ વંદરા કલાકારોની રીને કઈ સમ્બા છે તેના તેમજ અવધાર કરશે તેા ગાલ મશે. અજવત-બંદ

નાથો

આ હાલ જગત વચ્ચે વસતા અનેક ગાંડાઓમાંના એકની વાત

‘અરે, માર મરિ, કાઇ માર મરિ - અમારી આંખે તો માલી તરી આપ્યું અને પછી મર તો મોર થઈ ગયું કે આ તે ગાંડાની કલિપતાલ છે કે કલસખાનું ? અને તેમની એક માથુસ તો મારા નહોતો હામતો. શું રાસત વાતો કરી, વિનુભાઈ ?’

‘તમે, સાધુબહેન, અમારા નાથો દેખોયો ?’

‘એ ય એક ગાંડો હતો. એની વાત સાંભળવા જેની છે.’

એ અમારી સાથા પાને બાલા સાધુની ધર્મશાળા છે, ત્યાં બેઠો હોય. તરો મોળ-સત્તર વરસનો. દિવસ આખો ઉઠકરાઓ સાથે મલકમલની વાતો કરતો હોય. ફેસાલ ‘પરદા કાઢકાઓ’ પણ ને બનાવી, ખીજી ખૂબ રસ લેતા હોય. હું દરરોજ નીકળું અને કાશ તરફ નજર ફેંકતો ચાલ્યો ત્વં કોરા દહાડામાં તો એ કાકરાના ઢાસ નાળતો થઈ મરિયો કે હું મિલકે છું.

અને ત્યાર પછી તો, નાથે આમણ બપોળી ઓળખતો હોય નેત્રા મેમણી દરેક જાને તે જાણવાવા સામ્યો: ‘માનવ, જ કે.’

હું મો પર નજા મિતલ લાગું અને માથુ ઢાલવતો ચાલ્યો ત્વં મે પણ પોતાને ખરતો જવાળ મળી મયો હોય તેરલો સંતોષ અનુભવતો હેવાતો. પણ એ સંતોષ કોઈના વખત ન હતો તેના મનમાં તો હાઈની હાઈ કલ્પનાઓ રજાની હતી.

એક દિવસ અમારો સંઘાદ અગાધ ચાલ્યો. ‘મારવલ, પછી મુગને મોકલી બપોળવી છે કે નહિ ?’

હું સામાન્ય રીતે ગાંડા સાથે વાતો કરતો નહિ. તેથી મેં મિતલ કાઢે ટાક દહાડેમાં લલાવી, અને હું ચાલ્યો ગયો.

બીજે દિવસે પણ ગાંડોની મઠ, હું એની એ રીતે માથુ ઢાલવી ચાલ્યો ગયો. આજ થોડા દહાડા આપ્યા હું.

પણ એક દિવસ વર્ગના નાથાની વાત નીકળી ત્યારે એક વેળામાં એ જાનર આપ્યા: ‘નાથને તો, સાહેબ, તમે મોકલી અપવાના છે ના ?’

‘મણે હું ?’

‘નાથો કહેતો’તો અરે, પછી તો નાથો ગાડી મળુ સજખાને ઝ. અને મળને બધાને અગાધવાને છે.’

માન અવિચારમાં, હું, જવાબ આપવા ખાતર માથુ ઢાલતો તેના ઉપર આવવા મહેલ બનાવતા હસી તેની મને તે દિવસે જાનર પડી.

‘એ તો ગાંડો છે.’ મેં માત કહ્યો.

પણ ત્યાર પછી તે ગાંડા અના નાથા તરફ વિરોધ બેલાવ મચુ. વહેતે રહેતે હું તેની સાથે વાતમાં બિતરવા લાગ્યો, અને થોડા દહાડામાં એ નાટાનો ઠીક પરિણામ મળ ગયો. પણ તે દરેક જાણતો થયો. એ તેની મોકલીની માથુની કરતો, અને હું હાથે હા કરી હાલવતો. આજ અનેક દહાડા નયા.

એક રોજ મારે હું શાળાનો ગયો. ત્યારે નાથાની જગ્યા આવી પડી હતી. કાઇ દિવસ નહિ અને આજે જ એ જગ્યા આવી હતી મેં કાંઈ કે એક કાગળવાળા હસી બેઠે અજાણ મુખી તો તેને અજાણવામાં કાઇ આપી નવ્ય તેના ઉપર જ તેનું નવાવ, એકી

● આરિયાલેબ કે કલા પટે ત્યારે ખૂબે બેસી તરને ચડે ‘પગલ આવશે તેવું એક સમજા બાબીને...’

એ ક્યાં ય જતો નહિ.

સાહે હું ખાસ કર્યો ત્યારે પણ નાથો કેળાવો નહિ આજા વિવચના અપવાસને લીધે હું કોશ મે કોશ ન જઈ રાજો મેં ધર્મ સાબાવા રજખાળને પૂછ્યું: ‘આજ નાથો કેમ કેળાવો નથી ?’

‘એ તો અજ કાલનો તાવે પડ્યા છે. એ. સાથે માથવરાયમાં.’

મરિયા ત્વં કે નહિ એ વિચારમાં હું થીકર ચાલ્યો, અને બીજા થીકે હું મરિ તરફ ગયો. એક ફરના ખુલાખા ફરિલું થાનિયુ એડી નાથો પડ્યો હતો થાનિયુ તેના આસ સાથે મિલ નીચ થઈ હઈ.

હું તેની પાસે જઈ કાલક પગે મોકો મે તેના મરિ પર હાથ ફેરવ્યો થેલિયુ પણ બરામ થઈ મળુ હઈ આસ મેશમાં ચાલી રહ્યો હતો. આટલા મેશમાં પણ નાથો સજખાળો નહિ આપી મેં તેના મેં પરથી લગક આપ્યું હું ને વજ મારી ‘નાથા ?’

પણ જવાબ ન મળ્યો ફરી મેં એનું સરીર ધણુ ધણુ બચાવી મયો હોય તેમ નાથો મેળાટ્યો બેઠો થઈ મયો.

તેની લાલ આંખો, કી ખરખીર વાળ અને મિશર કલિપી નજારે કોણે મારી સાથે બેસુ ત્યારે એ બાહુ અચકર લાગતો હતો. પણ તેને તેના તાવની નહોતી પડી તેણે બેઠો થઈ પહેલો જ સખાલ પૂર્યો ‘માનવ, મોકલી મણી ?’

એક અનાથ, અને તે ય આવી ક્યાં જાનર નિમિત્તમાં મને થોડી આસથી પટે ત્યારે, સાંઝ બહેન, હું કેમ તેને નિધાર કરી શકું ? મેં હા કરી નીધી.

તેના મેં પર અજાણનીય આજે દરેકથી તે મારા પગ પડતો મોકલી બેઠ્યા: ‘મીકમીક, માનવલ, હને તો પગલ આવશે ને પછી ખૂબ બાવાનું મગલે મારવલ, આજ મેં જિ’ થ્યા કાઇ ખામી નથી તાવ ઉલકે પછી વાલ’

આજ કહી તે સહ ગયો તેનું મરિર લોડા જેવુ વપલ હતું મોલું નાથે કેમ, પણ એને ઠોડી જતા મારો છવ ન ચાલ્યો હું વિચાર કરતો મરિયાની બહાર નીકળ્યો હું કાંઈ નિર્ભય હરે પહેલા ત્યાંથી એક બાકીની ગાડી નીકળી, તરન તેને લીધો રજાવી હું મરિયા ગયો નાથાને ઉઠાડ્યો પણ એ મારે ઘેર આવવા નહોતો માગતો. મેં ખૂબ અજાણ કરી તેને લોકો ક્યાં ને ગાડીમાં મેશમાં રેલ થઈ ગયો.

એ દહાડામાં જ અમારા વેરે નાથાનો તાવ ઉતારી નાખ્યો. તેને પેટમાં લાગે પડે મેં ગાંડા ગાંડી આવી હતી. તાવ ઉતારી પછી પણ તેને પેટમાં કુ બધા વાર વાર આવી જઈ

મેં તેના મોં પરથી લૂગડું આપું હતું ને જમ મારી 'નાથો' પણ જાણ ન મળ્યો.
સાને થયો ત્યારે નાથાને હાંક કાઢી આપાવતું એઈએ એમ મને
ભાગ્યું આથી મેં આ અપમાસ પડોમી વણીક છે ના, તેમને ત્યાં
પેટપટિયો રખાવ્યો. તેને વણીક સાહેબ એ માડાને રાખતો ખુશી
ન હતો, પણ મેં નેમને મીડું ફાળાવું કરી રખાવ્યો.

અને નાથાએ પણ થોડા કલાકોના બે પોતાની ઉપચોગિતા
સાબિત કરી દીધી એ જેમ ખાવામાં બીન્ને આધર્યક્રમ કરી
હોતો તેમ જ કામમાં પણ એ એકાદ જ હતો અને એ: દિવસ તો
ખુદ વણીક સાહેબ પણ મારી પાસે ખૂબ વખાલુ કરતાં એલેલા કે
'આ છોકરો બાલબોલ ન રહેતો હોય નો મારો જ ન કહેવાય.'

પણ, નાથો તો મોટો ખરો ના ૨ એનામાં ફુનિયાનું ડંડાપણ
જરાકે નહિ તે પામી બરવા બંધ ત્યાં ફરે પોતાનું પામી બંદે ને
કાઠ મીકાબાણુ માણસ બીડી છોકે તેની સાથે વાત કરે તેનું
પણ પામી બરી આપે. 'પણ તેથી ઘેર મેાડું ચાલુ તેનું હઈ નહિ.
અરે, કેટલીક વાર તો બાઈ કપડાં ધોતા હોય અને કાઠ મળતું તો
રોહના સાથુએ પેલાના કપડાં પણ ઘોઈ આપે.'

અને બાઈસાહેબ એકલા પડયા કે ખૂલે બેસી તરતે ચેર-
'પનાવ આપજે, તેને એક સાદ્દા બાજીને અને એક પાથવી નેતા-
બાજીને...'. એ મારે જે અળખા પછી હું 'અનખા' મારી 'બેંગા-
બાઈ' થયો હતો.

આજનાં એ ઉપર આમ દિસાબ થતો હોય અને વચ્ચે કોઈ
આવીને પૂછે કે 'નાથાભાઈ, શું કરો છો?' તો નાથાભાઈ તરત જ
તાળી પાડીને જવાબ આપે 'હવે તો મેંની મરમત થવાની છે. કાલે
તો મેલે હા—એક નાત જગાવ્યા છે, હેલેહા! મગને થ કેડુ, હા.
પછી છે કાંઈ?'

અને સવાર સસિક બને તો કામ કામને દેકાણે!

પણ બીનેધીમે આ રીત વણીકસાહેબને ખૂબવા લાગી તેમણે
ધામી વખત એને ધમકાવ્યો પણ નાથાભાઈના મિત્રોતો દરે જ નહિ!
અને કેટલીક વાર તો નાથો પણ એવા આટો થતો કે જે કોઈ
ખીજવે તો બોલે પડી સમને બેલા કંદે, નહિ તો હસતો હસતો
રહી પડે અને એ વખતે નમે તે કહો, એ દગડું પણ નહિ બરચાનો
અને પાછળથી ખૂલે બેની રડવા કરવાને.

નાથાને એએક માસ થઈ ગયા, નોની
હવે. પણ વણીક અને તેમના કુટુંબી સ.
કર્મો હવે નાથાથી થોડાવળા દેહાળી ગયા
હતા. 'એ મારો છે.' એ બાવડી બનાવે
જે હયા પેદા થતીની તે હવે ચાલી ગઈ
હતી હવે તેને મોડું મારો માનવાજ તેવાર
નહોતું નવાઈથી તેના હવે માનતા થવા
હતા કે નાથો બાળીને ડંડે નાટો ચાલુ છે
આથી તેના તરફ એને બેદરમતી અને
હાંક દિરેક્ટર થયું આ ડી ગયા.

પછી તો નાથો પણ આમ બેાવતો
નહિ એ માડાને થ મંગાન વધીકે નહિ
ત્યાર પછી તેને નમતું નહોતું, પણ મારે
લીવે છાંડી નહોતો જતો. પણ એના મોં
પરનું અનખાકાઈને પાળી ખાંડતવડે વડું

તેમાં વળી અપાનક એક દિવસ પેલી
અંક બેપડી આવી ને તાવ થકી આ-થો
વણીક થયે તો હવે એના તરફ હયા રહી

જ નહોતી આથી તેની કાંઈએ દરમત કરી નહિ 'દેહીના બં-'
ખૂબમાં એ આમો દિવસ પડ્યો રહ્યો હશે
દરેકો જ રાતે નાથાની ખબર કાઢવાને મારો રિવાજ, મેં રાતે
જમતાજમતા અનુપમાને નાથાના સમાચાર પૂછ્યા.

'એ તો આજ દેખાશે જ નથી.'
'કામમાં હશે' એમ ધારી મેં રાતે તપાસ ન કરી
સવારે હું બારીએ હાલતુ કરતો બિભો હતો, ત્યાં અનુપમા
નાથાને તેડી લારી. નાથો કાંઈથી ખૂબતો હતો હું પાસે ગયા.
અનુપમાએ તરત ધાળ્યો લાગી બોલ્યાંયો

'શું તાવ ફરી આવ્યો છે?' મેં પૂછ્યું
'હાઆઆ પેલમાં ફુપે છેએએ' નાથાએ ખૂબાં જવાબ દીધો
અનુપમા તરત ટપક કપરમાં કરી લાડી અને કીકરોને લા પાડી
હોય તેમ પોતાને દાંધે નાથાને રકાળી વડી પાથો.

સારુનહેન, અને યુરુપો મ ત્ર ગમ્મથી લાગળી બનાવીએ, અને
બહુ બહુ તો, તરફી ન પડતી હોય તો, હાંક મદદ કરીએ અને ત્યાં
તો માની લઈએ કે અમે વિચરેમાં થઈ ગયા! ન્યારે તમે, સોમિ,
મુંબીમુંબી, જામળીનું પ્રદેશન અર્થાં વનર, મહુદયવાળી જે હું ખ-
લાતી થાએ છો તેનો પાઠ અનુપમાએ ત્યારે મેં આપ્યો તેના
ચહેરા પર તેનો કીકરો મારો પડયા હોય તેટલું હું ખ દડું

'નાથાભાઈ, આમ સાનું ન હોય ત્યારે થ અડી ન ચાલ્યુ અવાય
કે?' અનુપમા કોઈવાર નાથાને નાથાભાઈ કહેતી

અનુપમા સમજી કરી લાગી તેણે તો થોડા વખતમાં કેટલી થ
તેણીની ફરી નાખી પાટકી પામ્યો, કાંડા બદલાયા, કપાળે લગીન
જુલ્યા અને દોડતી દોડતી અપમાસ વેગ પાસેથી હયા પણ હઈ આ ડી
આ બળે વખત હું તો માન મેળાં કાલણુ રાખી જતો જ રહ્યો હતો

પણ અનુપમાની આ દોડાદોડીની અમર વણીક વર પડતી જ
યઈ આ વાત તો અનુપમાએ મને પાછળથી કહેતી

અનુપમાએ પોતાનો વેરક જ્ઞાનબંધાર વાપરવા માડ્યો રીક
કર્મો, આની વાંક આપી વગેરે ઘણુંક હતું. આમ અનુપમા તો
એક જ મ્યાન થતી બેડી.

અને સાચે જ અનુપમાની મહેનત બર આવી બોલે હઈ.

નાથને તાવ થયો. પણ અનુપમાની સારવાર જેવાને જરૂરીને કામ ન આવે. તેણે આર દિવસ નાથને આનાજ ન નહિ આપેલું. માત્ર આ પર જ રાખેલો. આથી તાવ હતો નથો, પણ અર્થહીન આવી ગઈ. પરિણામે નાથો પચારી ન છોડી શક્યો.

પણ ચોથે જ દિવસે વડોદરાનાં વહુ બળર દાદવાને બહાને બાળી ગયા કે હવે તાવ નથી આવતો. 'ત્યારે નાથા, હવે ચાલ આપણે ઘરે, ધીમેધીમે થાય નેટલું કામ કરતે ને ત્યાં જ ખાતે' શેઠાણી બોલ્યા.

નાથાએ તેની બાળી તરફ જોયું અનુપમા સમજી ગઈ. તેણે જ વાત ઉઘારી: 'કાકી, બે'ક દિ' નાથો બંધે રૂતો રહે જાજ આર દિ' થયા જોના પેટમાં આનાજનો કબો નથી થયો, એટલે જોનામાં બેટવાની થ શકી નથી'.

શેઠાણી મૂંઝા તે રહ્યા, પણ મોં પર ખીજ દેખાયા વચર ન રહી. થોડીવાર બેઠી એ ચાલ્યા ગયા.

સાંજે અનુપમાએ મને વાત કરી, અને હું જ્યાં 'બરબર હતું' એમ કહેવા નહિ છુ ત્યાં વધારે નીચેથી બગ મારી: 'કાં માનવર?' 'પ્રધારે' મેં સામે જઈ આવસર આપ્યો.

વડોદરા સાહેબ ઉપર આવ્યા. તપાસણી આગલસારની અદાથી બાબા રહી તેમણે નાથાને નીરખ્યો. પછી મારી સામે જઈ બોલ્યા: 'હવે તો આને કંઈ નથી, માનવર, હવે આવા કોઈને મરુતના ચકાવી મૂકા છે. નોટરેએ શું કહ્યું ન સુઝતે? જો તમારા ખાતર આવા નાથને નોટરીંગ રાખ્યો, તે આ માટે જ શુભો છે ના, આજ પાચ જ દિવસ થયા અત્યારે હાથે કામ કરતું પડે છે'.

'આટલા વર્ષો દોષે નામ જાય, એ દોષીએ મેં ન કરી એ નરમાસથી કહ્યું. 'પણ હુઓ, એકે તો જોનામાં અશક્તિ બહુ છે; અને ખીજું, કહ્યું તેના પેટમાં નાંક છે તે કરી બેઠી આપણે તો વળી આનબ જઈ પાછા પડવા જેવું થયો. માટે એકે એ દિવસ કાઢી નાખો ના?'

'અરે, હવે કિંમતે બધા માણસોને તમારા જેવા ધોવા જ સમજે છે કે શું? આને પચવાય નથી પરવાના અને હું કદી કહું કે આજ નો નહિ આવે તો માટે બીજો સાહેબ રોમી લેવો પડશે'.

આમ આંત્રીકરૂપ આથી વળીને સાહેબ ચાલ્યા ગયા. સારુબહેન, નાથાને માટે ત્યાં હમીશને માટે નિલાખી શકું એવી તો મારી રિયત નહિ જ, તેથી મેં નાથાના મત પછથાં એ તો મારી સામે જ જોઈ રહ્યો. એ શું કહેવા માગતો હતો તે હું જોના મોં પર વાંચી ગયો: 'તોય મને કાઢી મૂકશો?'

પણ બીજો કપાય નહોતો, તેથી મેં વધારે ત્યાં જવાની તેને સલાહ આપી. પણ તેને તો હવે એ વેર જઈ જ નહોતું એ વાતની મને બીજે દિવસ બળર પડી મેં તે દફાટી તો જઈ કહ્યું બીજે દિવસ એ જઈ વચાને દીક મથો હતો. મને જાણ્યું કે હવે તેણે જઈ જ જોઈએ. આથી મેં જ્યાં દુકાનમાં રૂપયા જ્યાં કહ્યું.

'હું, મોતાભાઈ, તમારું કામ કમીસ હું ઉઠા નહિ બહુ'.

'પણ બાઈ, મારું કે મારું શું છે?'

પણ એ એક રીતે બીજે ન થયો, ત્યારે માટે એને વિશેષ કહેડું પડ્યું મેં કહ્યું ત્યાં મુઠી તે મારી સામે ફાગળી આવે જોઈ રહ્યો હતો. પણ ત્યારે મેં ન જમ્યાહું. તે જોડ્યા વગર પડ્યા રહ્યા મેં પણ પછી બહુ ન લાગ્યું.

સાંજે હું ઘર આવ્યો ત્યારે નાથો નહોતો. અનુપમા પણ પાણી ગઈ હતી. નાથો કામે કામો ગયો હશે, એમ મેં ધારું.

પણ અનુપમાએ આવતાવેત જ મેં બેઠાં લીધા: 'અરે, તમારામાં તો ક્યાંયે છાયા થ છે કે નહિ? બિચારા બન્ની જેવા

છોકરાને સવારે કેટલો મગકાવ્યો! બિચારો કેટલું રડ્યો. જોના.'

'કેમ, કેમ, શું થયું?'

'હું માથ ર બિચારો બાલ્યો ગયો.'

'ક્યા, વધીએ ત્યા ને?'

'નારે ના; એ તો બાળી ગયો, મેં કેટલો સમજાવ્યો, મારા શોમન રીધા, પણ એણે ન માન્યું. એ તો બેરહુ જ બોલ્યા કરતો' તો કે 'મારા મેડલાબાઈએ મને ન રાખ્યો'. આમ બોલતો નથ ને રડતો જય આપણી જેટલી ગોજ વગર એની પાસે હતી તે બધી પાછી આપી ગયો. તમે આપ્યો' તો એ કાંઈ ને થોતિયું, બહુ મૂંઝા ગયો, આ ચામાસના ડિ' છે. બિચારો દલ તાવમાથી બેઠે છે, અને કોણ બહે કેટલો ય હેરાન થશે.'

અનુપમાની આખમાં આંસુ સમાતાં નહોતા મને ય થોડું લાગી આવ્યું પણ અનુપમા જેટલી ઉપાધિ કરવાનું મને ત્યારે કીકન લાગ્યું.

દિવસ પર દિવસ જ્યાં લાગ્યા, અમારા મરણમુગ નાથાનું બિચર આંખ પડવા લાગ્યું. થોડા દિવસો અનુપમાએ બપોપા કાઢ્યા; અને એટલી હોય ત્યારે રડતો હોય એમ પણ જમ્યાત પણ ધીમેધીમે એ પણ જાન પડી મઈ ત્યાર પછી એ કોઈ દહાડા કાઢ સમારે ત્યારે તેવું મન બરાઈ આવતું.

નાથો કોઈ દહાડા અમને દેખાયા નહિ. અને ધારું કે કદાચ આમ છોડી ગયો હશે પણ અચાનક એક સાંજે નાથો આવ્યો. તે આજો દિવસ વરસાદે વરસ્યો હતો. નાથો આવ્યો ત્યારે હું નહોતો અનુપમા રવેસમાં બેઠી ચોખા બીજની હતી. નાથાએ નીચેથી ધીમે સારે બગ મારી: 'આખી'.

અવાજ એળગી સમજીને અનુપમાએ નીચે જોયું તો સાથે જ એ તો જોના નાથો! તેના મોં પર આનંદ છવાઈ ગયો. તેણે તરત જ કહ્યું: 'નાથા, આવ, આવ ઉપર'.

નાથો આખો દિવસ વરસાદમાં પસબ્યો હતો ને તેથી મૂનતો હતો. ઉપર ચડતા જોના છપ ન આવ્યો. અનુપમા ને જઈ તેનો હાથ પકડી ઉપર લાવી.

નાથો એમએક રડી પડ્યાં અનુપમાથી પણ ન રહેવાનું છતા રડત અટકાવી તે બોલી: 'નાથા, આટલા બધા ડિ' છુ ક્યા હતો? મારા' અમને તો બહી જ ગયો?'

અનુપમાએ તરત બેઠી લગભ અજવાબ આપ્યા. પણ નાથો નીચું માણ નાખી બેઠો જ રહ્યો દલ તેની આજમાથી આંસુ અટક્યા ન હતા. અનુપમાએ મોઝાવવા અનેક પ્રયાસો કર્યા, પણ તેણે ઉપર ટેકથી કહી પણ જવાબ ન દીધો. અનુપમાએ પોતાના ગ્રામન રીધા ત્યારે જ નાથો બોલ્યો: 'માવી, મોતાભાઈ કેંયે આ રમે?'

'દમણી જ આવશે, હો?'

'તેંયે તો હું જઈ છું' નાથો બોલતાં બોલ્યો.

'કેમ, શા માટે? છુ એનામાંથી બીજે છે?'

'હા, મોતાભાઈ મને વધે'.

'અરે, તાર નામ ન કે છુ, જાત, લગણ બદલાવ. બે, હું કેવો મૂકે છે? વળી ક્યાં તાવ આવી જશે'.

પણ નાથો મૂંઝા એટલો રહ્યો.

'હાલે વા પીતી છે?'

'બાબા ન મગ્યો.'

અનુપમાએ બોલ્યા વગર તેનો બીજો કોઈ કાઢવા માડ્યો પણ નાથો તેમ ન કરવા હેતાં બેઠો મઈ ગયો. 'ના બાબી, હું તો તમને

સસારદર્શન ચિત્રાવલિ — (૮) 'દુનિયા ન માને'

ધાર્મિકતા અને શાસ્ત્રની ઝોગ લઈને હિંદુ સમજના એ અનેક આશયો સાચ છે તેમા જુદાવિવાદ સર્વોપરી છે. ફેરામા ભ્રાજા અનેકી ધર્મી વિધવાના, ત્યાજાઓ અને કુમારને ખેંચાઈ મળેલી અળખાઓ આ એકપક્ષી મ્વાયેલમને જ આત્મારી છે. સાડસાક વર્ષને આદે ઊંચેકા અને જેના શરીરની સાંજિઓની બાદબાકી થઈ ગઈ હોય તથા છવન દસવતી જે બીજા ધાનુનીમો, બમ્બો ને લેપોનો આશય લેતા હોય એવા જુદા ધનકે દુહુલની ખાનદાનીનો સારદારો લઈ સમાજની ય્મી સમી કન્યાઓને પોતાના ગૃહમસારમા ભેટરી દે છે ને આગતી પત્નીઓને દુઃખ આપે છે કે રખડી છોડી દે છે. છાતિ તથા ધર્માચાર્ય તેને નમાવીલે છે નારીજાખ્યા આ માનવો. પરાલે પ્રેમ કરવા સ્ત્રી આગળ પોતાનો મોજ અને દેખાવ સાચવત ધરેલા, લગ્ન અને મિકાઈઓથી એ સળધ મીઠા કરવા મહેનત કરે છે, પણ તેમની એકાત મિતિ નહોતો. તે સારદિવસ પોતાની ખખડી કાયાની સળધ લેવાની ઉમ્મર ચિત્તામા તેઓ કોઈ નરપિયાચનુ છવન છવના હોય છે સમાજની પાલમાલી, અને અંચાગતિના બીજા આવા લગ્નોથી રોષાય છે એ સાત દહ છ દુનિયા નથી માનતી એ જ નવાઈ છે.

જેવા આભો'તો હુ હવે ભડકુ મોતાભાઈ આવે તો મને'

અનુપમાએ બહુ બહુ સમજાવ્યો, પણ એ ટેકીલો નાથો ન રોકાયો તે ન જ રોકાયો એ કાલ્યો ગયો ને અનુપમાના દિલમા વળી લાગતી ઉમ્મરની ગયો.

હું આભો ત્યારે ફરી વરસાદ શરૂ થઈ ગયો હતો ને અનુપમા પણ જાવલુ બાદરવો વરસાદી રહી હતી

'કેમ, વળી શુ છે ?' મેં કારણ પૂછ્યું

'આજ નાથો આભો'તો'

'એમ ? પાછો ક્યા ગયો ?'

'એ કયાની રહે ? બિચારો તમારાથી કહ્યો એટલો બોલો છે ? એના મોમાથી "મોતાભાઈ વટે" અસર જ નહોતું બિચારો આજ આજો દહાડો વરસાદમાં પડ્યો છે. અહીં કેવો મૂળતો હતો ! મેં કેટલુ જ કહ્યું, પણ એ ન જ રોકાયો. મને ચોક્કસ લાગે છે કે એ વરસાદમા મારો પડશે'

મને જ વિચાર થઈ પડ્યો મને થયું કે આવા વરસાદમા એ મુ મરો ? ધણી બિખારીઓનું શું થવું હશે ? એ વિચાર ન આભો

આમાર નાથાનું શું મરો, એ વિચાર મને ત્યારે મૂંઝવવા લાગ્યો

બહાર વરસાદ વધતો જ જતો હતો. અનુપમા મારી પાંડે આશી : 'તમે જ જામો તેને રોપી લાવો. એ બિચારો કેટલો દુઃખી પતો હશે'

મને એ ઠીક લાગ્યું મેં તરત જમી લીધું અને કપડા પહેરે છતી લઈ બહાર નીકળ્યો. બહાર અધાર વધતું જતું હતું. જવન સુસવાડા મારી રહ્યો હતો સાથે વરસાદ પાનુ ઝાંઝાવે જતો હતો

મને ધડીબર આવા વરસાદમા જવન અગત્ય લાગ્યું. પણ ત્યાં એ બિચારો નકામી દત્તા હું આશ્વના થયો. રોડીમા મોડલુનેકપ ખાલી થઈ નહોતું વરસાદ વધતો જ હતો. પાણી મને પોતાના પૂરમા પડતડા પ્રચલન કરત હવે હું રોડીના નાકે બેઠો થઈ રહ્યો. કહ બાલુ જવન એ વિચાર થઈ પડ્યો. છેવટે એક દિશા તરફ ચાલ્યો

પુરાતન મિસરની તવારીખ

જેને આંગણે આજે કાળના તાંત્ર્ય સમું યુદ્ધ તોળાઈ રહ્યું છે એ મિસરદેશે આજથી પાંચ હજાર વર્ષ પૂર્વે જે સંસ્કૃતિ ને કળાલક્ષ્મી સર્જી હતી તેથી આપણે બહુ ઓછા જ્ઞાત છીએ. એ કાળની હાલતી તવારીખનોંધતથા તેની કળાને આજોતરે પરિચય અહીં આપ્યો છે.

મિ

મર! જનની અપર સંસ્કૃતિઓની કામરૂઆત હજારન મુસાને એમું બુદ્ધિ સાધ આપ્યું જેના મોઢામાં પેટરો ને ગ્રીકોઈટરો જ્ઞાનના પ્રથમ સંસ્કાર મેળવ્યા વિખ્યાત ગ્રીસી યુરોક્રમસ ને બોમોલિક મુગોએ એની બમિ પર જ્ઞાનવિશ્વાસની તમાચાએ રખડપાટ આપેલી એ ગિમર, એ શ્રીક્રમના વખતમાં આચાર્યવર્નન એક મગાન બન્યું હતું તે બિનહક ને સાબળી બમિ એક વખત એ બેદોષસૂત્ર ગિમર, એટલે પતંગોમાં પ્રાણ પૂર્ણ એક વખતની એ નીલ, એના મુજ પ્રવાહ માનવસંસ્કૃતિના પહેલા ધરતરને પરિપુષ્ટિ આપી આજે કયા છે એ બધું ? મિસર તો છે— આજે પણ; પરંતુ દનનોરવ, પાચ દબાર વર્ષની પોતાની બંબવતાના અવગેયો પર સમાધિ અનુભવડ, નીલ પપ્પુ આજે છે, એ લખપ્રાય અવગેયોની જાણએ તારની મશાએ વચ્ચે વડેની પછુ કયા છે એ બતકાડીન કન્નાદ ? એની ફોટ પડે પોપાઈટી સંસ્કૃતિના અધ વતન પર એના નીલા જળ નવેલું વિવાદમર્મી મોનના ફની ગયા છે એ જ ચક્રમેગિકમ છે, એ આચાર્યને આજે અનુભવે છે

આ કલાકાદિના તથિયે એસી નએલા પ્રાચીન લેખરિશા ખડના વતનીઆ આફ્રિકાના કિનારે પડેઆ હોય નો જ કલિદાસના પ્રાચીન કાળમાં એટલી સમૃતિ અને જ્ઞાનસમૃદ્ધિની બદોજભાવી એ પ્રત્યક્ષ બોલની રાજી હોય અને એવી જ રીતે વિદ્વાનોની માન્યતા પ્રમાણે એ હાલ બમિના અવશેષોમાં સમી કાવિરી પ્રત્યક્ષ દિશ્યા આપેલા ન્યામગાન પૂર્વે જે સંસ્કૃતિ નિર્માણ કર્યું, માનવમગાનની એ બવગિત લખનપ્રભુડી કપલની તેણે વિરંતા આપે કોને પણ પાતામાં મિશ્ર કરી દીધા અપાળ ભેવગુજાના નામરે ચરની પાંચવી પ્રતિભા, મોપુરો વગેરે મિસરની પ્રાચીન પ્રતિભાને પડેડા જ જણાય છે એક વખત આફ્રિકા અને હિંદ એક વિશાળ ખડલી તોડયેલા હતા તેની રાખી બાદી બે જાણના કદા પડેલા કિનારાની પ્રત્યક્ષતા અવશેષો, ભૂતા રિવાજો અને વતનીમાં મગી આવે છે કેરક માત્ર ભાવનામાં છે. હંજીમાં કમ્પ્રતાનો પર માનવસમૃદ્ધિ અને શાલી હોલત ન્યા પ્રવર બની, હિંદમાં દેવગ્યાનો પર જનમગાનનું સર્વાંગિયુ થવા લાગ્યું. નશ્વરદેહની માયા એડી દેવત્વની કલ્પનામાં લોકમાનસ જુવડ પપ્પુ અને હજુઆ યુગમાં પણ હંજીમાં વારમે સાચવનારા અજગતાનના સપ્રકાશમાં હજાર હજાર અનર્નજ અર્થ કરવાનો નમોને પસાડો અને મુનલ સાહનસાદનોએ પડે પાટઓ છે તેની કલ્પનાનું નૂજ હંજીના પ્રાચીન મકરના પિરામિડોના જ છે

ગિસરની તવારીખનો આકર્ષક ઉપગ્રહ ૩૫૦૦થી તે ૩૨૦૦ સુધીના ગાળામાં મુકવામાં આવે છે એનો પહેલો જ રાજ મેનીસ આપણા પુરાણોના વેદત્વત મતુ સાથે તેનું મળતાપણું જુએ પુરાણો નખાવે છે કે મનુને પુત્ર દેવરાજ તેનેનો પુત્ર કુલકલ્પ થયા ન્યારે નેનીસના પુત્રનું નામ એડીથોસ ને તેના પુત્રનું નામ કેનીડેનીસ મળી આવે છે મનુનો વશ સુર્યેજમ્ક હતો, તેમ મેનીસનો પણ મિસરમાં પહેલા રાજવત્તના અવધમાં ચળામિતુ આર્ મનુષ્ય ને અર્ધ સિદ્ધના આકારનું 'ક્રિકેસ્ટન' બાવડ પણ સુર્યદેવતાનું છે. શ્રી જ્ઞવાપ્રસાદ સિવજ્ઞના અભિપ્રાય પ્રમાણે, દેવોને આર્યો બતાવવાનું કામ હાથમાં લેનાર નરસિંહ અવતાનું એ સૂચક છે વળી મિસરના બીજ એક દેવતાનું નામ બોલપીઆસ મળી આવે છે, એટલા પરથી આપણા પુરાણોમાંનો બહિરાત ને બાબીલોન, મય, મિસર અને ફીનિસિયાનો દેવતા બન્યા હોય એવી કલ્પના બધાઈ છે મિસર અને આચાર્ય-

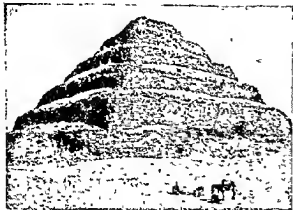
વર્તેના સુબધ એક સહઆવધિ વર્ષો ભૂનો છે, પણ એ પુત્ર કરવાને કોઈએ હજુ પત્ની કમાર કરી ન હોવાથી એવા વેરવિર્મર પ્રવેશો સાથે તડોતડ કરવાને બદલે આપણે માત્ર તવારીખ રૂપે જ મિસરના હનિદાસનું દેખાદેશ કરી

મિમરી મંદકૃતિનો પિતા એમર

મિસરના પહેલા એ રાજવશેનો હતિદાસ પૂરતા પ્રમાણમાં હજુ નથી મળ્યા. પ્રખ્યાત શ્રીક હતિદાસકાર માનેયોના લખવા મુજબ તેમની રાજવાનીનું શહેર થીબ્સ હતું ત્યાર પછી ત્રીમ રાજવંશના અગ્રવમાં મિસરના કપવા ને નીચરા બંને વિશાળોનું એડીકમ્પ મળ્યું એનો પહેલો રાજ કોસર એણે પોતાની રાજધાની નેરિસમાં રાખી એને દાદિયે જિસિરમાં પહેડું પાડુ રાજાન બવાઈ, અને એના આમલથી જ પિરામિડ યુગ શરૂ થયો. હજીને બદલે પાચરને કપયોજ દાધ આવતા મિસરની જ્ઞાને નજી પાખો કૂટી અત્યાર સુધી નાના રપરિધાનોમાં રાચતી એની કળા બેવેમુખ બની એ જ્ઞાલકરનીનું મજ તો રેક પ્રાચિત કાસિક કાળ સુધી બધ છે, પણ આ કોસરના યુગમાં તો તેનું વિધાન એટલી જલ્પ કળાને પહોંચ્યું કે આજના નિર્માણકળા પાળ એમાં રજગાન ચૂન નથી કાઢી શકતાં

કોસર યુગનું આ કલાનોરવ એના રાણા રાજાના હજોતપને જ આધારી છે સુલેગમાનથી તે વજુ રાણી હતો ને ગિમરની હલેવનોનો પહેલા સમદ એણે જ કરેલા વેદકમાં પણ ને એવા જ નિપજુ હતો પોતાના રાજાની કોસરને અમર બનાવવા એણે જ સકારાની પનથી વળી પહેલી પિરામિડ બને કરી ને એંગીરામ ખાતે તેના રાજમે મમ્તોના બાંધે મિસરના હતિદાસમાં એ એક બહુ કલાનિર્માણ હતું, એ ત્યાર સુધી કોઈ જાણુસની આખાએ ને એમ્બેડ, ને જે આજે પણ હબર વર્ષ પછી પણ લેનારાને આશ્ચર્યમૂલ બનાવી ને છે એ પ્રવલ પ્રતિભાને લઈને જ મોકલે તેને આજ અપતિતુ સમાન આપેતું ને પછી તેને હંમુમિસરના નામે દેવવર આપિત કેકો

અથરિય (પરિશ) ને વારનામાં બિલેલ એકાકી કોઈ રાસસ સમી કોસરની એ વારસ પિરામિડ મિસરની કલાલક્ષ્મીના નવમગની ચાદ આજ પોતુ કાલ કરાયે છે એના એકેકેક અર્થિયાતુ કામ એટડુ તો બારીક છે, કે પેટી તેને આજના કોઈ આંખના રાજવેલની બારી-

શ્રીની સાથે નિઃશ્વેસપ સરખાવે છે. અતુલ સમૃદ્ધિ ને નિઃશ્વેસપ માત્રે વસ્ત્ર આપી કલામાધના કાશ ન બને. એ વખતની ચિત્ર-લિપિમાં ગણી આવેલા કેટલાક લખાણો એ બાબતની સાક્ષી આપે છે અને એનું પાટનશર મેનફિસ ૪ થોડી તે કેસરી ને ટેમ્પલથી તે હેમ્પરફેટ મુખી વિસ્તરવા આજના લંડન નેવરી એ મદાનગરી આજે તેા ફેનીના પર નીચે ફ્લનાઇ મળે છે ને તેના પર આજના મિસરી બ્રહ્મા દેહાદીનેનાં હળ ફરે છે.

પિરામિડ અને ફિક્કરસનાં સર્ગત

ત્યાર આદ્ય ૪૫૦૦ થી ક્રીસ્ટસના અગ્રજી મિસરનો ચોથો પાલવેશ મર થયો. એના અગ્રજગા પશુ મુલ્કની વ્યવહારી એવી ને એવી સ્ટી હતી, ને સીતાઇનેા દ્રીપકલ્પ તેણે જીવી લેનાં મિસરની અનિર્જસમૃદ્ધિ પશુ વિપુલ બની હતી. પશુભાને કેટલાક ચિત્રો એ સમયગા 'હા, હ અને હા' (સરીર, મન ને આત્મા) પર ચિત્રન આજવાતા થવા હતા. ઉમરોતપનો સીથો એ વસી પશુ ચાહત રાખ્યા, પશુ કથાપત્રને તેમણે કૌશલને બાજે ત્રિશોભુનું સ્વરૂપ આપ્યું, અને ક્રીમએ 'પિરામિડ'ને નામે ઓળખાવ્યું. એ વધતાં ખુટ, ખડકા ને મંદાકશમે આજ પશુ દુનિયાની ત્રાગહતિ તરીકે રહેલી નીકેલી પિરામિડો બાંધી. તેમા ખુટની પિરામિડ સીથી બન્ધ ને એસરની પિરામિડથી ત્રાત ૨૦૦૦ ફૂટ નીચી છે એમાં કેટલા થી દીવાનખાના છે. એમા એનું ચાગી (રાખ) છે એ દીવાનખાનું ૧૬ ફૂટ ઊંચું, ૩૪ ફૂટ લાંબું ને ૧૬ ફૂટ પહોળું છે. મદાન ક્રીક હવિલાકાકાર હોયકેટકે મેળવેલી ચાલિની પ્રગાળે તેમા માટે રાત્ર એક લાખ મહર્સો કામે વળવાતા ને ૬૪ ત્રણ મહિને તેમને મૂકા કરી રેવામા આવતા. નાઇલને પૂર્વે કિનારેથી તે માટે પાવેરા લાવવામા આવતા, તેર એકર પટમા બંધાવેલી એ પિરામિડમાં, ગેરીએ મટેલા વિખાળ મુજબ, સંદેશા

અટી અટી હનના ૨૦,૦૩,૦૦૦ પાવેરા વપરાયેલા છે. નિર્ફસનું જખર બાવનું પશુ કેટલાક ખર્ચાને નામે થયેલ છે, કારણ તેના પર તેના નાગનો ઉલ્લેખ ગણી આવે છે. એનું સરીક મિલન ને ચહેરા કોઈ કારણનેા છે, પશુ ઈશ્વામી આકામ્પકારકો એ ચહેરાને એટલા તેા એટલ બતાવી મૂક્યો છે કે ઓળખી શકાને નથી ખર્ચા સાથે લેટાએકો 'સ' રાજ્ય બતાવે છે કે તેણે સુર્યપાલને મહત્વ આપ્યું હતો. એના પછી મંદાકરાએ બાર પિરામિડો બધાથી એક ૨૮૮ ફૂટ લાંબી ને ત્રણ નાની. પ્રભનાં મુખકાતિ વચ્ચે આજ ચોથા રાજ્યનો મિસરની ક્વાસમૃદ્ધિનો ઉચ્ચતમ વિહાર રાખ્યો અને એ કલામૃદ્ધિ ને વેશવના અલેક કારણે હતા. એક તેા નીલની નહેરોએ મિસરનો પાક અનેકગણે વધારી મૂક્યો હતો. બીજા, એકિયનો તથા ન્યુબિયનોને હસવાને ખુટ અને ખર્ચાએ સરહદ પર કેલ્લા બેસા કરી પાકો બરોબરત રાખ્યો હતો. તેગો વેપાર કેક દીવ ને સીરિયા મુખી પહોંચેલા, આ બધું ૨૨૦ વર્ષના એ વગના અગ્રજગાના કલાવિકાસ માટે આશીર્વાદ સગાન નીવડ્યું એ વખતે, માત્ર પા ઉચ્ચના હાથીમતાના ફૂડા પર કાતરાએકા ખુટના ચહેરા ઉપર તેનો નિર્માતા જે બારોક્રેકો ને રાજ્યતા આપી મક્યા છે તે આખવાની વ્યવસ્થા આગામી સિદ્ધકેત દીરાલ્યમાં થી તાકાત નથી. હિક્સોસનું આક્રમણ અને પડતી

પાંચગો રાજવગાદીએ આવે છે ને મિસરની કલા ચોથા વંશની બધી સમૃદ્ધિ તથા લાક્ષિત્ય મુગાયે છે, અને ઉદાસીન આત્મીયજરી બગિતની આશ્વત્થિયાનુ ગોખું જ રાત્ર બની રહે છે નીવાનાં હોડા-એ ને તણખાનુ રથાન મક્યા તથા વહાણો લે છે, પશુ બહારનો વજુજ એટલાને બદલે પાચમાથી તે પડેમા વગ મુખીનું મિસર અજમેજનરમા રાજ્યાય ને ધાર્મિક બખેટાઓમા જ પડેમાય રહે છે ને હવેરા વર્ષ નડ્ય એ મદાકાલ્ય નાના નાના રાજ્યોમા છિલ-છિલ થઇ બંધ છે વચ્ચે બારમા વશમા મોટે ઊભેરી આવી બંધ છે 'આપુરા' જેથી સાર્વદાય કૃતિયા નિર્માણ થાય છે. ફાલુમાના ૨૬,૦૦૦ મહરમા નહેરા બ્રાહ્મય છે હાથીમતાની કેતરશની ને ચૂતાભા-એના જનાબાને સખુ-તારવાની કલા ખીલે છે પણ મિસરની બાનેલી કોટ કરી દહાર નથી ગતી. એ રાજઆગવા જ બામિસાનિયાનુ મદાસામકલ્પ મહ થઈ ખતીઆનું ઊર વાયુ

આ દીન કશાની સાબ ટીકેસા નાગની એક આલાક ને લડાવક પરદેશી નલિયા હોડા. એનો કહલવ હમ્મ નહી નથી વજુપા કોઈ તેને રોમેટિક બળાયે છે, કોઈ આવ તેા કાંઈ હતી નાપિયન વિશિત લાટીની

આ ટીકેસાસ ચલાઈ સાથે મિસરમા પોડાની પહેરી આવતાત જઈ એ પહેલા મોડાને પાળવાની ભતિ આવે સિવાય મોઈ ન હતી. આની-

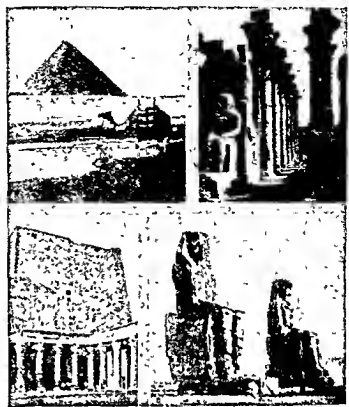
ચિત્રપદિત્ય (ઉપર) મિસરની કાવડમીના પ્રથમ જખર ૨૦મી સદીમાં આદિની પચાવીજાણી પહેવપહેલી પિરામિડ મિસરમા પહેલા રાજ ક્રોમવે ને અમર બનાવવા નેના કાણા પ્રધાન ઉમરો-તપેઈ પૂર્વે ૨૬૫૦ મા એ બંધાવેલી એ એક જ પિરામિડ ચોસ છે, પછીની પીઠ બધી નિકેલ છે (બામુએ) માલસના ચહેરા અને સિદ્ધના મરીયા આકારનું જખરમાં અપરે એનું મિસરનું એકી શિષ્ય-ફિક્કરસનું (મુરેનખાનુ આનુ) આપુ અને ગીકે-ની બન્ધ પિરામિડોએ પિરામિડોના પેરામાં થયેલું મુજ-નરિયાનું પુરાતન મિસરના રાજવગા અને મદાનના લા હળ નેમ ને સર્વમુદ્ધિ પ્રાપ્ત રાખમા આવેક છે

ચિત્રપદિચય જમણી બાજુ (ઉપર) ૧-ગીઝાના લગ્ન પિ
રામિડેઆનો તૈયારી હોયો. કીઓપ્સનો પિરામિડ, ૨-ઈ પૂર્વે
૧૪૦૦માં બપોએલાલકરના વિરાટ મંદિરોની રજાઓના એ
એકેક થાલો જાવન ફૂટ હોયો છે તે પસંદ મિસરના એ લગ્ન
મંદિરની વિરાટતાની કલ્પના આપવો (નીચે)-પ્રાચીન મિસરી
સપ્તનિર્નુ જેવામાં છેલ્લું રખાપત્ય-૭ પૂર્વે પહેલા સેક્રામાં મ
એલા ટોલેમીના સમયનું-એકકુમા કાળ ભગવાનનું મંદિર
૨-થી ૩મી આદિલા વિરાટકાચ 'મિસન' પૂજા કહેવાય છે
કે એમાંના કાળી બાજુના પૂજામાંથી હમોમાં મુરેશિય સમયે
મગીનના સૂર નીકળેના તેથી એ 'મોના મમન' કહેવાય છે

કાળી બાજુ
હતરી પસુન
નામની રાણી
એના સમય-
કાળમાં બળ
શાંતિના સમય
માં લેકેએ પા-
સેના કણિકાનાં
લગ્ન મંદિરો
તથા બીજા
મણી કેસા-
સમનો ધયા

સુહા તેથી બીનવાકેફ હતા ને તેને પૂર્વના નવેદા તરીકે ઓળ-
ખતા સરોધકો માટે હીકસોસ ચઢાઈને લગતો આ મહાવરનો પ્રયત્ન
સોળમાં રાજવસના દેવો પણ મિસરના પ્રાકૃતિકવાત્કાથી જુદા
હતા મિસરની પ્રાંત પર એણે એ દેવોની પૂજા લાવવા માડી. એક
પછી એક મંદિરોને એણે નાસ-કરવા માડ્યા નવા દેવોની પૂજાને
દર્શક કરનારા પુરુષો દલ્લ થવા લાગ્યા ને સ્ત્રીઓ યુવકો જનવા
માડી મિસરી પ્રાંત આખરે એ દગમથી દશાણી ને તેણે બળવેા કર્યા
બળવેા સફળ થયા ને રાજનારી પર ખુદ મિસરનો જ સત્તાઓ રાજ
વસા આવ્યો પ્રાંતએ જુદામનુ ક્રિય તો વેર વાજુ કે આને એ
લીપ્સોસ વંશનો એકે ઉછીણે બવરોથ સુધા હાથ નાળી લાગેતો

પુનરેવાના

સત્તામાં વસાને બંધો સમય મિસરની પુનરેવાનામાં જ અર્થાવ
છે, ત્યારબાદ એ વસાની જ સાખા રૂપે અદારમો વસા ગાદીએ આવે
છે એના સાસનદાળથી મિસર મહારાજ્ય બને છે ને એ આખા
વસના અમલને 'નવ સામ્રાજ્ય'નું નામ આપાય છે તેના પહેલા
રાજ આમોરીએ મિસરના હકામ ખૂણે હાલુ ખનદા નગરની
બેઠેલા હીકસોસોને ઉખેડી નાખ્યા મિસરને તેણે લરકરી સત્તાનું
રખ આપી દીધું ને કેક પાલેસ્ટાઈન સુધી પોતાનું સામ્રાજ્ય વિસ્તાડું

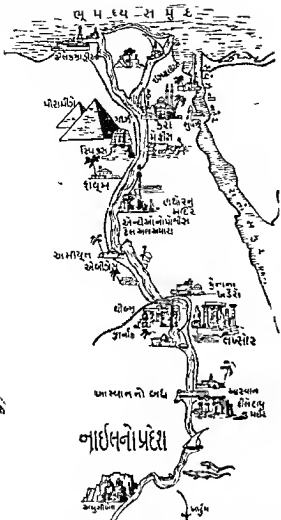
એના પછી ખમોસિસે બધા આતરિક અડાઓ રાજાવી સવે
સાતા એકદાશ કરી એણે ન્યુબિયા પણ ઘટી લીધું ત્યાર બાદ
એની પુત્રી હતરીપસુત નાદીએ આવી કયા પણ ઉપદ્રવજનર ચોર
વર્ષ એણે કેટલું રાજ્ય બતાવે છે કે મિસર તે વખતે પરિપૂર્ણ શાંતિ
બેગવતુ હતું દર આવ-બહરીનું તેણે બધાવેલું હોવપતુ મંદિર ને
કણિકા મ્તમેા અમાવરયામાં વે એના અગવતુ નોરવ નળવી રહ્યા છે

સામ્રાજ્યના વિસ્તાર અને શાંતિના આશીર્વાદ માથે મિસરની
સમૃદ્ધિ વે વધી ને એ સાથે જ પ્રાંતને દરેક કલાપ્રેમ કરી પ્રગતી
નીકળેા લાગે આજે પુન પ્રમટેલી એની નમ્મતે સમર રાસની
દેલાવવા માડી પોસાક, હમિયાધી, અવેરાન, કુમરદામ, બધામાં
નવીનતાએ પ્રવેશ કર્યો હોદા ને કાસનો ઉપયોગ પણ થયો
પરતુ ધર્મ હતુ એવો ને તેવો સોંકડો, વહેમના ભજામાં તુમાએલા
રહેલા જુદાજુદા પરતુ-પક્ષીઓના પ્રતીક રૂપ એજીપ્તાર દેવોની પૂજ
પ્રચલિત થઈ ગયેલી.

અખનાતન અને તુતેખ-આમન

આ પરિસ્થિતિમાં, એ ૪ વસામાં ઈ. પૂ. ૧૪મી સદીમાં થયેલા
અખનાતને ધરમણથી શાંતિ આણી, એકવા સુરેની પૂજા ચાલુ રાખી,
એણે બીજા દેવોની પૂજા બંધ કરાવી મિસરી કળાને આથી
તેના સાકડા વર્તુલમાંથી મુક્તિ મળી એ શાંતિપુત્રની કળા પહેલાની
કળાથી એટલી તો નોખી પડી જાય છે કે તેની રાજધાની તેલ-અવ-
અખનાતીમાંથી મળી આવેલા એના અવશેષોને 'અગર્ના હવા'ને નામે
જ ઓળખવામાં આવે છે

પરતુ અખનાતન પછી તેના ભગાઈ તુતખ-આમન માડીએ
આવતા તેણે તરત એને શાંતિક બહેર કર્યો ને લોકમતને માન આપી
બધી પુરાણી ધાર્મિક બદીઓને સજીવન કરી પરિણામે મિસરી
માનસ હીલું થઈ ચાલ્યું, કલા ને ચારિત્ર્યમાં હીનતા આવતા હોવત
પણ પરવારૂ રાષ્ટ્રની આસ્થિતિક ચેતના વિસરાવા લાગી ને સરહદના
તથા આતરિક અડા વચતા થયા આમ ન્યારે મિસર નળતુ પડડ
જડુ હતું, એક પછી એક રાજવંશ તેના પર બદલાયે જતો હતો અને
શાંતિસરરાના મેલાલા હદયે ને ધર્મના પ્રાધાન્યે અજિમત મહત્વા-

લોચક ઝંડિદોડેનીસ, ગદાન બોગોલિન ઝંડિદોડેનીસ ને કવિ
ઝંડિદોડેનીસનું જેવા સિતારાઓએ પ્રથમ પ્રકાશ દેવો હતો.

કાનિએ પેદા

પ્રતીમ વર્ણના અગ્રણ્ય પછી યુધિષ્ઠિરે પ્રીતી અવસાન પામ્યો. દનિ-
દામગેરના કાન મુજબ એના પછી નવ હોંલેખીઆ મિસરની આવી
મયા, જેનાને છેલ્લે હોંલેખી આંલેખીસ છ પ પરામો મર્થો ત્વને
પોતાની પાઞજ ત્યાર સુતાને મરુતો ગયો. કલેઆપેદ્રા ને આર્મિનેઈ
નામની બે પુત્રીઓ ને હોંલેખી નામના બે પુત્રો. તેમા નેહા હોંલેખી
હમરાવાઈ. ભવા સ્ત્રીઆપેદ્રાને ને બંને સાથે રાજ્ય ચક્રાને
એની એલે કલેલી ને કલેલુથી એ સહોદર પતિપત્ની ગિમરની આવીશે
એકા (મિસરના નેહોદા માદા મમા કલેલુદેએ એ લગ્ન સંબધી
લેહાવાની પછડિને હોંલેખીઆએ વડેલી બ અપત્યાઈ કરી રીધી બધી)

આપે તે જ દલીલોપેક્ષા, જેની મહત્વાકાંક્ષાએ ગિરનારા દરિયાસગા એક અવનવું રંગમૈત્રી ઉમેર્યું છે. પતિના હાથ નીચે રૂઝી મતા મચાવવામા તેની મહત્વાકાંક્ષા ધવાઈને એણે ખતૈર શ્વા પ્રવાસો કર્યા પરિણામે લગાઈ જઈને તેને નારસી જવું પડ્યું. રોગની ત્યારે ચટાઈ જતા હતાં હશે. ટોચેની જાના કાળાખરા સંગમન એણે લઈ લીધા હતા ને તેના દૈન્ય-ચતુરિયસ મીઠેરે તેના સાક્ષાત્કારની સરદર અનેકજળી વધારી મૂકી હતી. દલીલોપેક્ષા નામીને ત્રીજી તેની પાસે પહોંચી એના રૂપ અને લાવડપર પર મોહિત થયેલા સ્ત્રીએ તેને મદદ આપીને તેગિરનાર પર ચઢાઈલાવી નેત્રો ટુંકેમી લગાડ્યા નામ પાઠયો. રોગનેા તા આમહથી એ નાના ઠુંકેમીને પરની, ખજી પછી તેને યેરે આપીને અનાને આટ આપીને એઆટ-ખોલી ખવડ તેણે દરે કરી ને એકદમ સ્વચ્છ પાત્ર કઠી.

[illegible]

દોશને પહેલેથી જ કહી આપેલાને ધિકારના આભ્યા હતા, તેમાં
 એન્ટીની ન્યાર નહેરે દુર્લે કે કહી આપેલાથી પોતાને યનાડ સનાન
 દોશને ઉત્તરાધિકારી અને ત્યારે તેો તેમના ગુનાને પાર ન રહી
 ત્રીઆપેલાને તેમણે હેસની કુશન નહેરે કરી ને શુધિયત મી કરની
 બહેનના પોત આંકેવિયનની સદારી નીકે બધા એક જ થયા
 આથી કહી આપેલા ને એન્ટી બેને ઈ પુ કરના મારે બની ન રહ્યે
 ગિસર નામી કુશના આંકેવિયન ત્યા પછુ પાછળ પડયો. જનની
 હઈ બાસા ન રહેતા કહી આપેલાએ તેનું કહેલુ કયવી, એન્ટીની
 છજથી અત અજરેયા, પછુ પાછળથી આંકેવિયનના હાથે જ એના
 ને એના પુત્ર મીએરિયનના પછુ અત આભ્યા ને ગિસર દોશન
 સામ્યાનથન એક અત બની ગયુ

આ ઝેન્ટરવિચરને રાગનોએ પહેલો બાદશાહ બનાવ્યો ને
સેનેટીય જ સુધા તેને બંધરતમનો દરજ્જાબ આપ્યો, પણ ગિમર-
નો હરિજાજ સેનેટના હાથના ન મોપના ઝગે એને પોતાનો અન
પ્રભ અઝર્યો ને પોના તરથી તેનું સાસન ચલાવવા ગિસરના
એક ગરીબના નીચી એ ઝેન્ટરવ પ્રીફેરેટના નામથી આજબાદ

આપકાંકના પૂર્વેનાર પ્રદેશને પર્વતોવાળાન કરતી નીચ-નાઇવંટી મિસરનેથી
હવેપોતી સામી છે. અમકાંકના હિસાન વિભાગમા આવેલા ચારેહબર ચાડી
ના વિશાળ અને લેગાન અદાલતમા સર્પાકારે અને ગૌરવપ્રતિષ્ઠા જેવી,
અને જગતના મહા નદોની નીચની હરોળમા આવતી એ નદીએ સોંવેલા
ને સમૃદ્ધ કરેલા પર્વતથી પર જ નિમરની પ્રાચીનતાને સમૃદ્ધિ જન્મી અને
છાવી, અને આને પછે મિસરની પેાક માથા એ જ છે. આ ઉપના નકસા
મા મિસ ની પુરાણ સમૃદ્ધિના બધા મુખ્ય અંગજેવી નીચના નદ પર કમા
કમા પડેલા છે એ બતાવ્યું છે એકેકેકાંક-કુમારી આવવાના બ બધ મુખી નીચને
નીચે નીચે સમગ્ર રેલવેલાઈ ચાલી આવે છે, ને તેની બધાર કલાકાંકી સમૃદ્ધ
અને બાનુના કિનારા પર, નાના કુકાની છાતી બાજુ બેસેલા પચપાન મધ્ય
મુખી પથરાએલા ખેતીના હરિશ્યાળા પગમા, વચ્ચેવચ્ચે આવતા એ મકાન
અવશેષો મિસરના ભવ્ય બુતકાળનો વિશાળ પદમા કસાવી બધે છે.

श्रीने प्रवेष्टी भुज्जरेदीम गदान बरनेया हते। कोजे मिसरनु
सात्रान्य मिसर अने साधनेनी छ पसरात न्युमिनाह्मिया कोपिया
ने आरम्भतानो बोरो भाव, पालेभावन ने दीनगिवापी की छ ३८८
आद्यादिना ने ब्रेस सुधी वराण्य को भाये मालित्वने पल कोजे
अठवु व पाणल आपेखु ने दुदिना भुज्जपणी हसमिचित बने
मेळ नी निक्षुनियोगा सवषाहता जिना काजना व गदान प्रीक सभा-

હાથી બાનુ રાજપદથી સિરવેળ અને પવિત્ર ગરુડનું ચિત્રિ પાસે કરેલી રાજ બહેરની, નીચેના પાસેના, ઈ પૂર્વે ૨૬૦૦ની આ પ્રતિમા મીસરના પિલામિડ માંથી મળી છે જમણી બાનુ ઇ. પૂર્વે ૫૭૦મા વર્ષમાં થયેલા રાજ વાઢ થી રાજી થયા બેવી પ્રતિમા મિસરની પ્રાચીન કળાનો મુકાબ નમૂનો છે

પ્રાચીન મિસરની કળા

પ્રાચીન મિસરની કળાનો કશવસાધિત આકૃષ્ટ આશ્ચર્યજનક સિદ્ધાંત છે. તેની માન્યતા સમગ્ર કળાનો કોઈ કોઈ ઉત્કૃષ્ટ આદર્શ પ્રતી લીધે છે કે તેની અગાધ શ્રીક કળા પણ મળી પડી હશે. ઇતિહાસના પડોના હાલ પૂરા ફર થયા નથી ત્યાં મુખી પ્રાચીન મિસર ન સર્વ કળાઓની શુભદૃષ્ટી પ્રાપ્તિ દેખાય છે આસીરિયા અને હિંદની કળાઓને તેની સાથે કદસો નેપકી હતી તેના તરફ પણ રસપ્રદ પ્રકરણ બની રહે પ્રાચીન મિસરના કુશળી અને હાથી એકકલા આસનો છે, તે સાથે જમીન પર પથ્થરી મારી બેઠેલી રાજપ્રતિમાઓ અને સાહિત્યસાધકો(મુખ્યે પૂજા પ્રેમુ થિત) પણ છે મિસરના લાય, બ્રાહ્મણીકાર થેલી અક્ષર કિંમત આપેલી લખિયાના પદોનેસામા દેખાયો, પણ હિંદ અને મિસરના સંબંધ શુભશિખરો છે કેટલાક પ્રાચીન પ્રભાના સારના વારસદારો તરીકેનો છે તેની તપાસ પણ નહીં છે રસિકોની પ્રયંક પચ્ચપ્રતિમાઓ, ચોપડો અને ચામરામા હાથ થયેલ ચડાનચેપુરના પાથાણુ-પ્રતાપચેના આકરસપ્તે કપાળી આભર્યા, તેના નિકાસ હિંદમાં જ થયો કે બહારથી તેનાં સૂચક મળ્યાં છે એ પૂર્વેના રાજવંશોમાં બુનક રાજપુરોની પ્રતિમાઓ કરી રાખવાનો રિવાજ હતો અને તે સ્થાનને રેવડુલ કહેવામાં આવતું પિગમિડની કબરેનું એ સર્વ સરકારી રૂપ મળતું આ વધા પ્રતો હિંદના મારે છે

મની ગયું. બીજી શ્રીકેરના અમવયા મસાલાનો વેપાર એકદમુ રેવા દલિપસ એકશે અરજત્તાન પર દલ્લો કર્યો, પણ નિષ્ફળ ગયો. તીજી શ્રીકેર નાહવની ભૂતી નહેરોનો પુનરુદ્ધાર કર્યો નેહિલ સાથે લીધો વેપારી સંબંધ બાંધ્યો. એ પછીના સારાનસાગમા મિસરની વધી પોરાબ્લિક અક્ષરો નાખક મની થઈ.

અને રોમી ક્રિસ્ટી ધર્મનો સ્વીકાર થયો પછી તે જનપચ્ચત અને મેનપચ્ચત મિસરમાં નવો જ સંઘર્ષ બોલો થયો. શ્રીમથી બેલકું તામન સાસાત્વ ચાત તલવારના બળે જ ત્યાં થી સ્તુ હકુ એ અગ્રિય તો હકુ જ, તેમા વળી ધર્મની બાળતમા ક્રોધે દુષ્કર્મ કર્યો એટલે ભ્યાત્યા આર્થિક અંગેરે ને અભયપર્યા ફાટી નીકળ્યા ફિલસૂફ કપરિશિવા ને બીજા મિસરીઓની ક્રિસ્ટીયનિયો ત્યારે આદેવી કાલ આજ પણ રૂપાં બડા રહે બેવી છે.

અરબોનો મયેશ

આ આલરિસ અપરનો લામ લીધા ઈન્કાગ નીચે નવચ્ચન પામેશ અરબરેતાને ઈ કકરમા અમ નામોનો તેનો અરમગ ચિમર પર અનુલ સેન્ન સાથે ચડી આપ્યો, એ વર્ષે મુખી નો રાગન ગેમા-પતિ ચાહરેને અરબોને ખાળી રાખ્યા, પણ દબલેદબલે ભેલુ બળ થયતુ અપુ, અત્યારે અરબ સેન્નના વાતે કમેરો મનો મની મેનું બળ વધતુ જ ચાલુ, આખરે મહદરસ ગિલ્દરિયાના બાસમાંથી નામી ક્રુશ્કો ને મિસર અરબોને હાથ પડ્યુ. કમ્લામી મુશકેમથી ત્યાં થયેલા મુશકેમોનોના ધાડા ત્યાં વચવા આવી હાથ્યા ને મિસરના શાધીયત્વનો દાસત્વવાસાયેનું ચેના ધર્મ,આવા વગેરેનો વેદાગમવા.

મિસરની પુરસ્કી તત્વારોળના અદ્દામી ભેન આવે છે. દબલે-દબલે મિસરીઓ ગોનાનું પ્રાચીન અવલ બલવા થયા અને આજે નો

પોતાને 'અરબ' તરીકે ઓળખાવવામાં જ તેને ગૌરવ લેતા જ્યાં છે બતકાળના ગિમરની આજ બિચને હંડ પડી નથી બિચને ગલ બિચનુ માચુ ગૌરવ તો ફરાગ્રસ્ત અને દિરૂપદાન, કોરોવા ને ગ્રેમંડા, દિરૂપુવ અને જુમાગા જ રહેતુ છે એન ગાસ (સર્વગાંધી) મા જીએલી બિચા ૧૧ દેશના પુરાણા રેવાગોની મુર્તિઓ આચારે તો રત્નાખટયા

કાઠ સરોધકબંદળ કે વિદ્વાન વ્યજિનુ જ આકર્ષણ રહી છે ગાય, અષ્ટકે ને ટાવટેક, સુમેરુ બટખ ને અનુર સમૃદ્ધિઆથી ચે પુરાણી સમૃદ્ધિ એ બમિ, જનતને મિના સાચા વ્યજિતનુ બાન કાવવા હજરગાથી ચે હનુ આય સમૃદ્ધિ તરફ નજર નાખી રહી છે એ નજર સાથેક બનાવવા નેટલા અત અને શક્તિ આપણી પામે છે ?

પ્રાચીન ખિસરની સરકૃતિના જ્યાસ આપના આલેખ (ખાદકામઆથી નીકળેલા પ્રમાણબુત સાધનો ઉપરથી) (૧) તાશી સોદીએમાંથી બનાવેલી પ્રાચીન ગાયત્રી ભાષા, અને ને પશ્ચી ધીમેરોમિ (ચક્રેણુ પાત્ર ભાષિયુ) (૨) ઇ. પૂર્વે ૩૫૦૦ના સમયનુ મિયરનુ પ્રાચીન કાળનુ પૂરક, જેનુ બાધકામ તાસ અને પેપીરસના થરા ૫૨ માટી-કાચ પાણીને કરવામાં આવ્યનુ તે પશ્ચી વિકાસ પામીને ન ૫ તથા દના નમુના મુજબની રાષ્ટ્રપત્રચર્યાના થઇ (૩) ઇ. પૂર્વે ૩૦૦૦ની, અને ૧૫૫ દેરની સાકાય તેની પાદિયાની ફાટકી એમાં હવાની વવપદ અને સંકેચ પૂરતી જુગ રાજવત અને હજરની આકૃતિમાં બનાવવા પ્રમાણે પાદિયા દેશીથી બાધેલા છે (૪) ઇ. પૂર્વે ૧૩૪૫ના નહાવાની ચીન(૬) ઇ. પૂ. ૧૩૬૫ના બનાવની કાપીઓ(૭)ને કામનો અંગે, ગેરમીડ, તે સમયે રોડી બનાવવા માટે હોટ બાંધવાની, રોડીના થરામાં હોટ ફાળવાની તથા સેકવાની કિચાએ રોડીના થરાં તથા મૂલો એવા એવા છે

અસારનાં શહેરો (બનુ ૫ ૨૧૮થી) અબ્યાસામે આવે છે ઔકસફ્ટ કે કેમિસ-નો જંગ નહોતો થયો તે પહેલાથી મુલકે મુલકના વિધાઈઓ અર્થી શરીઅત પદવા આવવા, ને હજી આવે છે તેમાં ઐતિહાસિક કવાના નમૂનાનુ ખાસ સમહજ્જાન પણ ચોળવામાં આવ્યુ છે

એ ઉપરાત 'સિદ્ધાંત'—સવારીને બંધા-મેલો નહ, અવ-સકાનો અરબ મ્થાપત્યરો પુરાણો દરવાને અને ત્યાની મન્નિરોના

ધુનગત તથા મિનારા અજુબ લેખાથ છે ગીશાના પિરામિડના પતથરો વડે તે બાંધ-વામાં આવેલા છે

સિયાજાગ સહેરનુ દવામાન, રાકુ ને અવેરુવદારી છે, કનાજામાં હજાટભરુ, ઓ-ગાસુ તો અર્થી નહિ જેવુ છે, પણ સજેગ્ગર, આક્રોગર ને નેગ્ગરમાં નાઈવના પુરથીગિ-સરનો પ્રદેશ રોલી રહે છે આતરિઅ બહુતા આ રાહેરમાં અંચેએના આગમન પછીદાજલ થએલી સુધટલા, પાણીની આચાત ને ગરની

રચનાથી હવે મરુપ્રગાણુ થકી ગયુ છે અંચરાત, સુતર, ખાડ, કાગળ, રેશમી કાપડ અને ચામડાના કળોનો ને કારખાનાંને લી રે અર્થીનો વેપાર ધમધાકાર થાલે છે. દાર-મેળા બનાવવાના કારખાના પણ અર્થી છે. કેરોથી દક્ષિણેક પટાડનસુધી ને પૂર્વેમેસો-પેદિમિયા સુધી ધોરી દુવાઈ ખાન છે.

સમૃતિના ધ્વસની ગર્જના કરત મહાસુદ્ધ આને બીજા તાડવ ખેસતુ ને ઇન્જિનને આ-ગણે વેતવું છે તેની રાજધાનીને આ પરિચય

ભૂતકાળની શોધમાં

કરેલના રણપ્રદેશ પર ત્યાં એક કાળે
સાગર ધૂધવતો તેના અવસિષ્ઠ બેટોને
ખંડિયેર ખંડેરોની ભાષા કહત્યા માટે
કરેલા પગપાળા પ્રવાસની લેખસાળા

કાલાપતનના અર્ધોપેરેને પાવાના પેટાળમાં સમીપીને પડેલા દેરકો (સ્ટેચ હોમક)

આ

જનકાલાપતન

પણા પરતું તો આગને નંદી અને નદિ, જેટલે મહા-
સાગરે મોટા મંદિરે સહી બે ને ત્યાં મોટા બાપછને કહી એમના
સગર કવાસપાણીની તબવીર કરાવતા આવ 'ડોંગામ્યાએ ગાડા-
વાળાને ક્યે ને પછી ગમે કોઈસાં મોટાપદ' ગદારાજ, રસ્તાગાથી
મોહીને ત્યાંથી એક નાળિયેર લેતા જતે એ નાળિયેર અને પેસો
મોટા બાપછને પને લાવીને પછી તેમની સામે ધરતે

નાળિયેર હજી ગાડાવાળાની જેઠે હું મોટા મંદિરે પહોંચે
વિશાળ આવાનામાં એક મોટું મંદિર દેખાતુ હતુ તેમાં લોચાની
સારી અવસ્થા જ લાગતી હતી. તે મોદેરની સામે ધણું પિશાળ એ
માળનું મકાન આવેતું હતુ. એમાં 'મોટા બાપછ' કહેવાતા કુવર-
ગામના મહાનની માસી હતી એાસરીમાં સામાન મૂકી હું અંદર
ઘોરડામાં ગયા. ત્યાં એક આસન ઉપર મનપ્રાંસ વાસ એક દહ-
બન એકલા મોકા હતા. તેમની ધુપડાનિ તેમાં જ સમજાવ્યું ગયું કે
એ જ મોટા બાપછ છે, એટલે ડોંગામ્યા એ કહુ હતુ તેમ, જેમને
પ્રભે લાવી, નાળિયેર ને પેસો તેમની સમજાવ્યું હતી કે એાસરીમાં
આવીને એક મળે એકી ગયા. બધા માસી સામે પહોંચે રવા પછી
મોટા બાપછ ગદારાજ એાસરીમાં આવ્યા. રવા છે, રવાથી આવવા,
ક્યા જતું જોડે પછી ફરી તેમણે એક શાળુએને બોલાવીને કહુ કે
'આ મોટાસાગરને સીધું ને જાણુ આવ એટલે રાધી આવ'

એ વેળા નવ તો લાવી ગયા હતા રાધતાં આવણને ખાસ આ-
વડે નહિ, એ હતા પગર તરેડીએ મળ મક તેવી ઘોડી વળતુ નીચી
કે બાદ મૂકી કહે તો ય અનિવાર લાગી જવાના, એટલે એ કદા-
કદમાં પડવા કરતાં જો મોટું કદ મળી રહે તો પીને સવાવી લેવું,
નહિતર આમ જ સુક રહેવું, એવો વિચાર ફરી મે કહુ 'બાપછ,
સીધાની તરેડી માસ માટે લેવો નહિ, જો જોડેકે કદ મળી રાક
તો સાક, નહિતર કાઢ ખાસ તરફકે લેવો નહિ' બાપછને મેં કહુ
તેરહુ જ કદ મળ્યા આવ્યું ને તે જેવું આવ્યું તેવું જ હતુ પી ગયા

'ગદારાજ', એકલા દુધમાં શું વળવાતુ હતુ જ આ મોટાક ગણુ
ખાઈ નહીં એમ કહી મોટા બાપછ એક કાલકમાં આવેાં પેળા
સોર શેકેલા ચણા મૂકી ગયા. આવેાં ધીમેધીમે અર્ધાં કલાકમાં તે
ચાક ફરી નાખ્યા. સતના ૧૧ વાગે મંદિરની ધમાક સાત પછી
એાસરીમાં પહોંચેાં મોટાવાસ ને તેમાંની એક અને મળી મારી
આજુમાં જ મોટા બાપછના એક સિંધ જેવા લાગતા સાક સુવા
આવેાં, મેં તેમને કુવરગામની પ્રાચીનતા વિષે પૂછપરછ કરી અહીં
કહી પ્રાચીન એવું તમી એવો તેમણે જણાવેાં. મારી બીજી
આજુની પમારી ઉપર મોટા બાપછ આવીને પડ્યા. તેમણે મારી
જેઠે વાતો કરવી શરૂ કરી. એમણે મારા કાલકાની એ સારી સમજ
ફરી આપી હતી ને મારા વાણીની ખાસ કાળજી રાખી હતી તે બાજુ
તેમના આશરમાં લોકો કાર માર હાજુ અદ્યતન રી રહે હું, એ
બંધને કરવાની આ સાંગી હવે લાગી હતુ મિલેરો. 'બાપછ, આપે
તો આ સરસ આશ્રમ દેખાવેાં છે, કેવું વિશાળ મંદાન બધામ્યુ છે,

ગી સુખ સવરો છે' આમ મોટા બાપછની મુતિ મે ફરી મારી
વાતો ગાળ્યાંજાણુ રાતેના મોટાએ એ સાબળા હશે તે વિષે સંત-
નથી મોટાક મામુસે એ સામળી તે અંદર અંદર વાતો લોકો મોટે
હુસા દઈ કસીક ધાળાવ કપર કરતા પશુ લાગ્યા; પશુ તેમની વાતોની
વિષય મુદ્દા જ હોતો જેમની એમ બાળી મે મારી વાતો સ્થાન્યે
સાચી અને એમાં જ મને કાંઈ આવી મળી.

સતના સમિક વાગ્યા હશે અને જેટલા આકડી આવી ને હાજુ
મદ અપ્રધિયાં કપરે દેત મવા લાગ્યા અને કુમળજ ગયું કે જોડેર
મસુ કમ પીને તેની ઉપર આવેાં પેળા મેર વાગ્યું પાઈ ગયો ધ,
એટલે એ ગયું છે તે લોચા જ ગયું છે, એમાં વાન આવેાંજા ૪ છે,
મારમાક સવાર પછી, મારા ટાંચિવા દીકરા મળી ગયા હતા. મોલ-
પાણીથી પરવામાં ને આ આવી તે પીધી એટલે માન જરા સ્વસ્થ
ગયું, એટલામાં મંદિરના આકરડા જેવા એ માણસો અધ્યાના ને મોટા
બાપછને તકરે મોટાવાની તેમની ધૂબ અધિરવા સાગ્યા પછી તે મળેા
પશુ સાકવા મકી નવા એ એક હુ તો સ્વસ્થ થઈ ગયો 'પામે
જેઠેલા માણસને મેં એવું મારવું પૂછતા તે બોલેા, 'અરે, આ શાના
મોટા બાપછ જ તમે થ કીલ લાગે છે' મોટા બાપછ તો મહતો-
ના મેળામાં દુધદેવ બધા છે. આંધર આ તો આડી મોઢાર સામને
છે' હુ તો આ સાબળીને મોકલ મળી ગયાં કાલે આને મોટા બાપછ
લેખીને હુ પને લાવેહો ને સુની વખતે એના આરોગ્યર વળાણુ ફેરકા
એ બધુ જોતાના ને સ્થાનજવાસોએ મારા વિષે શું કાહું ફરી જ રાતે
વેળા મા તુસી મોટે કમી કઈ હસતા હતા તેમો એક હવે સમજવું
ગયો ખુબીની વાત તો એ હતી કે મારા ના હકિપત મોટા બાપછ
પશુ મારી વાતોના વિરોધ ક્યાં બિના દોગ અલગ્યે બધા હવે મને
આ રમણે કોકાપામાં માસ ન લાગેાં અને કુવરગા પશુ પ્રાચીન
એવ કાઢ નથી તે રાતે જ જાણી લીધુ હતુ સજેઅનશાત મંદુરે પશુ
મને મંદિરના જ મળી મળેા એટલે રણુના કાલ, કુવરથી માર માક
આવે, રાક નામનુ મારા છે ત્યા બધા હુ રાવાના વળેાં, રાક બંધને
પછી પહોંચાશે એટલે નાન્ટા માટે ફરે મળે તો લઈ લેવું એમ
વિચારી જન્મરગા લઈને હુ નીચેયાં. ફર બાર દુકાનેની એ બન્નર
હતી ને તેમાં કહોઈની દુકાન એકેય ન રાજે. એક મોહીને ત્યા પેંડા
હતા તે લઈ જામ બહાર જઈ નાન્ટો કરવા બેઠે, કાણુ આ વિ-
સ્વારમ પાણીની પછી તબી હતી, અને રાકુ મુકી રેરતામાં એકે-
માથુ આવવાતુ નથી એમ મંદુરે કહું હતુ પેંડા ખાધા તો ફેરલાય
ફિવસના નૂસા સાગ્યા, બાકરીના દુધમાં નાગપૂરતા તેમાં લોકોક
માતેા જાણ્યાં આજને મારસેક આલેાં હોઈર ત્યાં મને ભલકી
મળી સહેજ આગળ આલેાં હોઈર મે દેવત મળે અને તાવ પશુ કીલ-
મા બરાવા લાગ્યે, પશુ ચાક્યા વનર દટ્ટેા નહોતેા.

ત્રણેક મારફ આલેાં પછી એક નાની નંદી આવી. તેના બે
વહેલુ લેતા. રાધે પાર એક નાનું મંદુરે હતુ તેની પાસેના કાક નામે
મણુ આજેાં પેાળાજાં લઈને મોકા હતા હુ પશુ જરા વિસાંગો બાગ

ત્યાંજેની ગયો. આ આચરને અરજ ને સારા માણસો લાગ્યા તેમના એક તો કુવરનો જ હતો. વાતો કરતાકરતાં તે તેમને પૂછ્યું 'આ જી ન્યારે દરિયો હતું તે વખતના મોઈ બંદરના અવશેષો આટલામાં છે? તમારા માથી કોઈની પાસે જતાં વખતના મિકા છે ખરા?' મારી પાન સાંભળી કુવરવાળો આચર તરત બોલી ઠણ્યું. 'તમે કહે છે એક તો તમે પછવાળે જ મૂકતા આવ્યા છો. જી ન્યારે દરિયો હતું તે વખતે કુવરમાં વહાણો લાવતતા એ વખતે મોટી હતી તે કેકેરી જી હતું છે. કુવરને એ જગાનામાં મેલાપુર પાટલું રહેતા. કુવરની આશપાળી બાલુ છે બેતરવા દૂર રહ્યો નહીં કાઠે આવેલો છે ત્યાં એ કેકેરી ઉમેલો છે. પાસે જ તરેલું નાગવું નાગડું છે. તેમાં તરેલું માતાવું મદિર છે. વળી તમે અન્યા વખતના સિકાઓની વાતો કરો છે એવા બેતરલું ચીત્રોના સિકા તો મારા પરમા છે.'

આ સાંભળીને મારા હર્ષેનો પાન રહ્યો. પરી તપાસવખર આવડ મદરવનુ રવાન છોડીને નીકળી આવવા મદિ સતપ જી થયો.

'તમે એ સિકા વેચાતા આપશે?' એ આચરને પૂછ્યું તેમણે કા પાડી ને તેની સાથે હું કુવર પાટો વળવા તૈયાર થયો. મદરને જે જી છે 'હું સમાન લઈને આ ઝાડની નીચે બેઠો રહેજે હું બોધર સુધીમાં એ બધું તપાસી કરી પાછો આવું છું. પછી સાંજ સુધીમાં આપણે રાત્રી બેઠા જી જઈશું તને થોડાક વધારે જેમાં આપણી.'

હું રાત રહેલો તે મદિરની પછવાડે જ એ આચરનું પર ઘડ બેનની સોઈની બેઠેલો આટલો તેમણે કાંપો, આવશ્યકોને નજીકમાં રહેલો કોઈ મદારાજને ધેરથી પાળી મગાડીને આ પૂર્વે ને આગે પધાર-માથી એ સિકા લીધી કાઢવા અને મારાના ને મુસલમાની કાળના પૂજના જે એકે કપિયો આપીને બને વેચાતા લઈ લીધા.

સિકા ખરીદીને વેળા એક વાત આચરના રાખની ભેળએ ની ધાતુના વર્તન પ્રમાણે થાઉં બાંધે બે કિંગલવની હોય તેનાથી નાઈ કે દોડી આપણે આપણી ભેળએ તેમ કરવાથી સિકાઓ સોની-કસારને ત્યાં જતા બધી ભય છે ને એ લોખંડે તે તેમને નાળી તેમને નારા કરી પોતાના કાગમાં લે છે એ માગડાના લોકોને એવી ખબર હોય કે સિકાના શાખીનો તેમની વધારે દિગત આપે છે તો તેમના કહી સોની કે કસારને વેં મદિ અને એમાં એ નેતિદાસ સાધનો કમેતે તેમના બધી ભય વળી સિકા તેમના કાંધપરે સોધવાનું કામ જ વળિતરીને થયું ભેળએ મોટા રાહેવનું કોઈ મુશ્કેલી અર કરાઈ હતિદાસસોધક સરખા તેનું દેવ હોય ને તેના બેકે માણ્યો મામડેમારે કરી હમેશ સોધ કરતા રહે તે જાઈતદાસસોધકન મદિ કપરની સમ્રાટ કરી શકાય માનડેબો આપણે ત્યાં આ પદ-નિકો કોઈ કામ વરડ નથી, પરિણામે, કપર દિવના મુશ્કેલીઓ એજાન્ટો આવીને આપણે ત્યાંના સિકાઓ મળ્યા નથી એ નવાઈની વાત. રાનકોડે અને ભાગ્યદક્ષા એવા એજાન્ટો નિયમિત આવે છે તેની મને ખબર છે. એ મેથોના અમુક કમારાઓ ને સોનીઓ તેમના મદિ સિકા બેળા કરે છે એ કપરના પ્રાચીન સગવડના ધાતુના પાત્રો, નુતિઓ વધેરે પછી એવી જ રીતે આપણે ત્યાંથી પરપ્રાંતોનાં મુશ્કેલીઓમાં પહેલી ભય છે ને તેની આપણને ખબર સુધી પડતી નથી. ગુજરાતમાં ગોલકાંચોના સિકાઓ મળ્યા નથી એ નવાઈની વાત છે. પછી એ ન હોય તેવું નથી આપણે ત્યાં એનીતપાસ જ માણ કરે છે. થોડાક વર્ષો પર સિદ્ધરાજના મોનાનો એક સિકો ગુજરાતમાંથી લખીના મુશ્કેલીમાં પહેલી બેઠેલો ને વાત પ્રસિદ્ધ છે.

આ પીતાપીતા આચરની પામેથી હું તેના જ-મુખની વાતો

સાબળવા લાગ્યા એવી પાત્રોમાં વખત નો પમાર માય છે જ, પણ મોર જીના માણસોને એવી સમાજરક્ષક ને માત્ર જ્ઞાન મળે છે ગુજરાતની આવી કરતી રહેતી તથા માત્રપારી (pastoral) મેથો વિષે આપણું જ્ઞાન વધે જતું છે એ જ્ઞાન જીજ્ઞાસે પામે તે સમાજ સાથે તમા સમાજમુદાર બનેલી દરિયો અગત્યનું છે, ને એ જ્ઞાન એ લેખોના સમુદાયોના આગે રહીને મેળવાય તે જ નેતમ પરિણામોની વખતની મદાય કપર ગુજરાતમાં ન્યારે દુષ્ટતા પડે છે ત્યારે આ માત્રપારીઓ પોતાના દોરડાખર લઈ કપરે છેક અંતરે મેર ને સિંધ સુધી પહેલી ભય છે ને દક્ષિણ તરફ છેક પાનદેશને કાંચમાં પહોંતા-ઓ પસાર કરી આવે છે. એ પ્રદેશોની આ આચરને એ રીસરસ ને બીજી બોલોનિક માણીની હતી કે મને તો તે સાક્ષી નવાઈ જ લાગી.

એ બધી વાતોમાં હું રોમાંચિતો હતો ત્યાં તે આચરણીએ મારી આમે થીની તરેણી મુશ્કેલીની મળી સરખા રી થીથી આમું? આચર મોલેલો: 'મદારાજ, બોધર મવા આવ્યો તમરે પૂજ કાપેલ છે. અમાર પાળી તમને ખબર નહિ બેઠેલો થીનો આ પાડે બતાવ્યો છે.' મને તો લખ મરેલો હતો, એટલે બધું જાની હોય? વળી એવી મિતિમાં આવે બારે મોરકા પેટમાં જવાળો અનન જ માય? પણ તે આવે ન્યાય આપવામાં ન આવે તો આ આચરની માગની દુષ્ટતા, અતે બનવાને જે ધાઈ દરો તે મરો એમ વિચારી એક મોડે રવા પૂરતો થેરકા કા જે મરેલો ત્યાં.

આચરની વિદાય લઈ હું તરેલું માગ બળી બેપડમાં કુવરની મરેલો માલક પશ્ચિમે પડેલોના રમતો નહીં કા જે આવ્યો. મરેલી ચાલુમાં માત્રપારી અજાણ દરેલો પધારતી રજુનીમાં પાડી છેક સિંધ સુધી પધારાઓ પડી હતી. મેલાપુર પાટલુંના બદરની મોટીના અવ-મેથો પધારતો કેકેરી નજીકમાં જ બેઠો હતો તેના મિત્ર કપર જીને એવી વળે, રજુના વિશાળ આજીવન કપર એક જાની નબર નાળી અને પાછાવળેને કપર આમ કપર દિગત કરી વિચાર કરવા લાગ્યા, અને મારા અનરપર ધારે થીમીએ આ રથળના પ્રાચીન મોરવનું મિત્ર બહુ જી મધુ.

એકેજાન્ટરના મરણ પછી તેના મેનાવતિઓએ એકેજાના એ સમ્ય મથાનિત કહેલું તે વેળેજાના બીજા મેથોનાં મીનાનર નામને તેજની રાત મથો હતો. એ કપર અને પશ્ચિમ દિશ પર વિભજ પ્રસાર કરતો કાને છેક અવાના તદપરેના સુધી જઈ પડેલો હતો. ગુજરાત પર પછી તેનું આધિપત્ય મધુ હતું એ મીનાનરે બારતીર સંપૂર્ણ કપર મુશ્કેલી બની બીજા ધરે જે કાંચો હતો અને ત્યારથી તે વિશિષ્ટ-દ કહેવાતો મથો હતો. આ મિતિનરે એક લગને પછેલા પ્રસો અને તેના મેથોના તરફની ન્યાયમેથા કપરનો મરક પાછી બતાવના 'મિશિન્દ પડેલો' નામના પ્રમાણ કરવામાં આવ્યો છે એ બીજા-ચીલ સોનકની કૃતિ છે એમાં એક મથો. *પશ્ચિમ દિશના દરિયાઈએ આવેલા બદરની ચારી આપેલી છે, તેમાં અનુક્રમે બેકેજી, મુર, કેલ્લાપતન અને સુવીર આ ચાર બદરોનાં નામે આવે છે આ બદરો પર ક્રીકવડાઓની ખૂબ અવરજવર થતી હતી એમ એ અજાણ જાણેલું છે આ મારેલાના 'કેલ્લાપતન' નામ પુરના પ્રાચીન નામ 'કેલા (પુર) પાટલું' માથે મરક આવે છે. *એકેજી તો એ નામ મરકનું મુશ્કેલી પ્રદેશન છે એની પડેલાનું નામ મુરક એકેજી કે 'સુરાઈ' બદરનું છે જે કાલિયાવાડના માથે પરત એક બંદર હતું કેલ્લાપતન પછી મુર નીરનું નામ છે એ સુવીર, સીવીર

કચ્છના રણકપરનો પ્રાચીન સમુદ્ર અને તે વેળાનો
સરસ્વતીના દરિયાકાંઠા-દેશની સહાનુભાવતા

દેશનું બંધર હતું સિન્ધુ નદીની પૂર્વે લક્ષીના પ્રવાહ સુધી આ પ્રદેશ
ચિત્તરેશો હતો તે તેની દક્ષિણ સીમા કચ્છના રણસાગરને ઉત્તર
આવી મળી હતી. બિચિત્તરના કાલના નદરપારકરની નજીક આ
સુધીર મુદર આવેલું હતું આમ, કોટલાપતનની નિમિત્ત પ્રક્રિયાના
ને લક્ષીના મુખ વચ્ચેના ચિત્તરના કોવાનું જણાય છે ને બરોબર
તે જ વિસ્તારમાં આપણે આ કોલા(પુર)પાટનું આવેલું છે, એટલે
હું કોમ માનવા પ્રેરણા છું કે કો જ રમણ બીજા સંક્રાન્ત કોટલાપતન
બંધર છે, જ્યાં મીઠાના વહાણો આવતા જતા, બીજા સંક્રાન્ત કચ્છના
રણસાગરમાં વહાણો સાફતા એ વાત પેરીપ્લસે પણ નોંધી છે.

આપણે ત્યાં મધ્યાકાળના રચાએકા કોલાના પળ એ પ્રશ્નનું
માહાત્મ્ય મળી આવે છે. સરસ્વતીમાહાત્મ્ય અને સરસ્વતીપુરાણ
પ્રમાણે 'સરસ્વતી (કુવારના) નદી સિંહપુરના બિંદુ બરોબર પછી
દક્ષિણીઆગમ, ચંદ્રીય, પ્રાદુમ્બી, પીત્રપણિક, અર્ધદાર (પારણ
પારો) મેવસ, લોહચણિ (લોટકર) અને ત્રિજાણ (ત્રિજાણા)
તોરે' થઈ ત્યાંથી કોલા નામના રમણે કે જ્યાં કોલાદેવીનું મંદિર છે
ત્યાં આગળ કચ્છના રણને ગળે છે એ વાત લઈને રાચી છે. સર-
સ્વતી નદી કો જ આગ આગળ હાલ પણ કચ્છના રણને ગળે છે.
જે રમણે હું મારા મનુજને બેસાડી આવેલો ત્યાં જો કે પ્રવાહો હતા
તે આ સરસ્વતી નદીના જ હતા કોમ રચનામાં આવેલે અને ફરી હવે
નકશામાં પણ સરસ્વતી નદીને કુવર આગ આગળ રજૂને મળતી
દેખાઈ છે. આમ આ રમણનું કોલાપુર કે કોલાપતન (પાટનું) નામ
લોકવાયકા કપરાત આ પોસણિક પુસ્તકો પરથી પળખાણ આવે છે.

મિતિર પદ્ધતિમાં આ કોટલાપતન બંધર હવે મુશ્કેલી શોધાય
નહોતું તેના વિષે અનેક વર્તિકર્તાઓ ચર્ચાવવામાં આવ્યા. આને અ
રમણની શોધ કરીને હું તેના અવશેષોના રૂપમાં સિંચે બેઠેલો
મીરવ અનુભવી રહ્યા હતાં મારી નજરને કોઈ ચુસ્તિયન હોત
તો દેશના ખુણખુણામાં આ શોધના સમાજાતે ચમકી નહોતી.

કોટલાપતન કોટકે શું ? પ્રાચીન કાળમાં બંધરને પદ્ધતિ નહોતી.
પ્રાચીન સાહિત્યમાં બેઠે અર્થમાં આ મુદ્દા વપરાયેલો મળી આવેલો

પાછળથી એ 'પુર' માટે વપરાયો છે. કોટલા એ સંસ્કૃતનો સબ્દ નથી.
દ્રાવિડી ભાષાઓમાં તેનો અર્થ પશિમ દિશા થાય છે. આમ કોટલા-
પતનનો અર્થ થયો 'પશિમ દિશાનું બંધર', એ કુ વખતે મારે ચર્ચારો
છે એની દ્રાવિડી કલ્પના દર્શાવે છે કે મુજબનામાં આર્યોના આગ-
મન પૂર્વે દ્રાવિડે ચરતા તેમણે એની રચાપના કરી શોધી એજને
સરસ્વતીપુરાણમાં જણાવ્યું છે કે સિંહરણે સદૃશવિનાના કોટ
કોટલાપુરથી કીટની અંધના કીટની વિકાસે અગ કોટલાપુરને દક્ષિણ
કોટલાપુર માને છે, પણ તે આપણા ધરના જુનાનું જ આ કોટલાપુર
કેમ નહિ હોય ! આ રમણે વધુ શોધવાના થાકે એ જાણવાનું છે.

કોટલાપતન બંધરની કીટની એ ટેકરાનો મારે મેલ કરવા
હતા. તેના માટે યાજ્ઞ રમણ શોધના એક બંધરની કીટ નીચે
બેઠો. ત્યાં એની એ ધમ પતાવ્યું ત્યાં આર્યો રાણે બેઠું કે એ
કીટમાં એ ટોલમન પણ આવેલી હતી આ ટોલમન વિષે પાછલા
લેખમાં મુદ્દત્ત જણાઈ ગયું છે.

કામ પાણી એટલે હવે મને વળુ માઈલ દૂર સરસ્વતીને નીકે મારો
આગમન લઈ સચારના રાહ લેતાં બેઠોના મનુજ સાંભર્યો ને ને' ત્યાં
જવાનો ધેધ પડ્યો. માર પાની મધા હતા હવે મને જણાયું કે
મારો તાવ ખૂબ થયો ગયો કે કઈ થકીએ પધારીશાં પડું કોમ જ
મને થવા લાગ્યું કપર રહે અબાર વરસાવી રહ્યો હતો ટરસથી
મળુ મુકાવ હતું. પણ ચાલ્યા વનર છૂટ્યા નહોતાં. અંતે લથડિયા
ખાતે ખાતે માડપાડ હવે મળે પદોમળે. મનુજ બિચારો ત્યાં
જ બેઠો હતો. હવે મારામાં આગમન મળુ જવાનું સામગ્ર્ય નહોતું.
કે નહોતી પાણી કુવર જવાની શક્તિ મનુજને કિપ્રાણ વ્યૂથો મે'
તેને વિદાય કર્યો. તેણે મને જોતખો કે શતે આવી પડી વહેતા નહિ
અહીં વાવવડો ભય છે. કપરાત છુટક જવાની કીટ પણ પડે પડી.
નરીનું વહેણ વડે છે, એટલે સર્પ બીકી પણ રાતે ફરતા હોય છે
વળી પાણીનું નામ નથી મારે કો ભાવ્યું સંકલ્પન નહોતું, કોટકે
હું તો નદી પરની મહાકવિની નાની દેરીમાં સામાન લઈને પેડો
દેરીને નાક મુજા નહોતો ' તેના વર્ગજનમાં પેડો તો ત્યાં કીટ
ફૂટ બસતુ પેડો મિલસિમ જણાયું તેની ચારે બાજુ કટક જણાઈ
ત્યાં થોતિયુ પામ્યું. હવે તરસ અસહ્ય બની હતી નરીના પડમાં
એક આંખિયિયુ દેખાયું. તેમાં થોડું કે તદન ખાજ-દરિયાના જેવું
ડહોણ પાણી બહિયું હતું. મારાથી ન રહેવાયું પેડ ભરીને એ પી
ગયો પડી દેરીએ આંખો. મારી વનકિરો પાર નહોતો હું ત્યાં
જુ ને કેવી દશામાં છું તેના વિચાર, કુ ખાવાથી ધમધમી રહેલા મારા
મનને આવેલો નહોતો. ચારેબર બચરે સુતરને બાંધેલો હતો
એકરની કિલિય પર ક્યાય તોઈ આમ કુ કે મળા માણતુ માનવી
દેખાવું નહોતું એના માણસાનું હવે કીટ નીકે તેવું બીજામળું એ
રમણ હતું ને વળી તેના કપર હવે મારે રાતિના બેધારા ભરવા
લાગ્યા હતા હું દેરીના નાંજીદમાં પેડો પડ કળાવવા પૂરી થી
જળ્યા હશેની, વડમળ પણ ફેરની કામચ તેમ નહોતો એટલે થોતિયા
પર કોટકું જળ્યું હું રાત્રીને અર્ધજાગની હદે મને થોડી રાતા
આવી ને હું ધસપસાઈ જીવી ગયો

(આપો) અમૃતલાલ વ. પંડ્યા

'તમે માનશો ? પેડો માણસ જે આટલો જળજર હતુમાન
કુમે જઈ શકે છે તે જનનમ આપુ વર્ષ પડે વડન પામશે કીટ ?'
'બરેબર એ કોટલા વર્ષ પડેલા પાવળો હતો ?'
'જા વર્ષ પડેલા'
'એટલે તેની કપર ફેરવી છે ?'
'રર વર્ષ !'

જીવનનું પરોઢ

આ ગ એ થો

અકરણ પથું

માની ગિખામણ

જે લની વાતો ફોજ લીધીને માન્યેથી, એની હકયા પલ
બહુ જે ફેલી, પણ બદારથી જેલની બંધાના દર્ડન તો ખને તે જ
રિવસે પહેલી વાર થયા, જ્યારે ફીનિક્કના સ્તયામીએ અને
નધાવવા નએવા દરવાજાના ખુખારી માસી જેટલે ફર નજર પડેએ
ત્યા સુધી લખાએથી એ કાંચી બોલો મેં આસક થઈ એવા જ કરી.

ખરી દારમી રિવાજોના વિચાર જેમજેમ નજરે પડેના ગયા
મતેગ મનમાં આજ્ઞામણ વધતી નહીં, એના કાનરા પર પારેથી
જાવતીજની આગમીનીના ખુમાડાના રાખ પડવાથી એ વધુ બચા-
ક દેખાતી હતી. મને થયું, 'મું મારા પિતાથી આ બંધિતો માંગ
પૂરાએજા રહેલા ? સમસાસમકા, દેવાસકર અને ખીલકોએ છ છ
દેવાડાના કુપવામ કયાં ને દેવાડાકરને ત્યા ને ત્યા કબર બેગો કરી
દેવાની ધમકી આપક ત્યારે એમને આ બંધિત ફરી જઈ બદાર
આવવાનું મન નહિ મધુ દોષ ? આજ વિચારતો કાંઈક સામે એનો
ખીલકોની સાથે હું બેઠો રહ્યો.

સુરજ અપાસામણ કુપર ચડતો જતો હતો કાંઈકની સામે
હુખી સડક પર છાટાવાયા ટોળા રહેલી રહ્યા હતા સડકની પાર
દેવાડાની આ તરફના ટીળાએ કુપર માનુસની બીડ તબી હતી
અને લગભગ જ કાંઈક બેઠેથી ને રૂનગલ રોક આવશે એ આગમ
'કા કાંઈક તરફ ગયી રહ્યા હતા પણ કાંઈક તો નૂંદની જંગ બધ
પડી હતી જેમકે રમિવાળ પામે ડાહ્યા એની જડામ
ધારે કરવાહતા પા અરે કયાએનાઈ કાંઈક બેઠેથી ત્યારે તો સરેરા
માનુસો ડાહ્યા થઈ આવતુર બની જતા હતા, પણ કાંઈકાદુરકા કપડા
પહેરેલા એકાદ લગભગને પોતાની કે પરી કરી આવતો જેઈ નિરાસ
થઈ એમી જતા હતા આગ બળે પાવપાવ દેનીએની દટ્ટી જે
ટોળાએ એ દરવાજેથી બદાર જાતી, પણ બમારા મટળના ચાવડ
ન મળ્યા છતાંના લગભગ દેનીએના કકાસ ચહેરા કંઈ મને બજાયા
ગયો પોતે કયાક ખાવાઈ નયા હોય એવા કડેન બજાતે દેખાતા હતા.

લગભગ દેનીએ છટ્ટી વળને નનુવાર જટ કયાકી રહેલી ત્યારે
અફર જેટલે ફર પહેલે એટલે ફર નજર દેડાવવાનું અમે ન ચૂકતા
દરવાજાની જેથી પર બારીના સળિયા ધસતા દેનીએને થયું અને
એવા, પણ જેમને નેવા ને લેવા આવ્યા હતા એમની જાખી ન થઈ

જેક વાર વચ્ચે ક્યદ છવે પાખી વધુ પી આવ્યા અને પછી
એ અજખામણી કાંઈક એતા ચાક્રી આસપાસના લોખેનું નિરીક્ષણ
મરવા તરફ માટે આન યધુ એક જે-ટલેમને આમણી ટાળી બાજુએ
ડાહ્યાએ બહુ મફત અને અમાસથી વધુ આતુરતા દાખવી રહ્યા
હતા ઝીંડી કાળી ચોકકીપાળો અફડ સટ એના પાનકા લાળા
મગીરને વધુ અફડ બતાવતો હતો. એની આગમીના રંજ અબનુસને
મળતો હતો, પણ એ બધે કાંઈ એના ચરમા આવજ સરે ચકી
જતો હતો ? કાંઈ ચિતાના એના ચરમા આજ વચ્ચે નાકની બેસ-
કોના આ દર લટકી રહ્યા હતા. એ મારે, મન મોડી નખાઈ હતી
એ જાઈ બીલ સાથે લટકતી વાત કરવા બધે ને ચરમા પડી બધે.

ચમ્માને છેડે બાંધેલા કાળા ટેશને આધારે એ લટકી પડે ને ડી
તે દાખગા લઈ નાકે ચડાવે એવામાં દેશમગા ખજમજાટ મચ્યા ને
'આવે છે આવે છે'ના મજા કાનોજાન ફરી વળ્યા, આખરે આશરે
વધુ કતાકે એ અજખામણી કાંઈક બેઠકડુ અને અમારા ફીનિક્ક-
વાસી દેનીએ બદાર આવવા દેખાયા.

એ બધાને દેનીના વેષમાં બદાર આવવા એવાની મને આગ
હતી, પણ એ તો પોતે જે વેષ પહેરી ફીનિક્ક ને મનેથી વિશય
થવા હતા એ અમર વેષમાં દેશપાટકનમાં સમજ થઈ બદાર આવ્યા

એને મોખરે મારા પિતાથી હતા, એમની પાછળ સવજામણ
મનનજાઈ અને પછી એકેએકી નાના એ કમે બધા બદાર આવ્યા
મોની પાછળ સોના રમિવાળ અને દરબનકા લીધીએના માનીતા
રૂનગલ રોક નીકળ્યા 'વેરમાતરમ' અને 'લિપ, લિપ હુરુર'ના
પોમોથી નવન માછ રહુ ફરફરના છૂટાછવાયા ટોળા એવા ને
માનવધેનનીને પ્રવાહ કાંઈકો એ બીડમાં મારા પિતાશ્રીને માટ
માટ હુ પડે લાવી મળ્યા. એમનો અંજો હસેને ને પ્રસલ મહેરો
એ પહેલા મેં કી એએએ જ નહિ એમ હતું તો ચાલે સવજામણ,
સમજામણ, દેવાસકર વગેરેને જેઈ એવાને ને 'કેમ છે, કેમ છે'
એમ એકેએકને પૂછતા જેટલે જ મળ્યા વિરોધમિય જે એમને
બધામાં સીધી વધુ ફળગ પાતણ શરીર લઈને આવેલા જેઈ મને
નવાઈ લાગી પણ હું એ બધાના ચહેરા જેઈ ન જેઈ ત્યા તો
માનુસોની આખી બીડ દેરમેને જવા ડાહ્યા માનુસોના એ પૂરામાં
પોતાની નાની બંધને અમાજી મને અપરી પડી એ તાલુની બદર
ધમકીએ ન જાતી પડે એટલે બીડની બદાર નીચી રત્તાને સાવ
કિનારે અને ચાલવા લાગ્યા નેમને પહેલાવવાની બરાને કડાવજ
હતી, કારણ કેરિસમર્ગની આકી અવવાની હતી નેમા પાનવ કંતુર-
ળા, અને મારી બા વગેરે કેરિસમર્ગ જેવમાથી છૂટી આવવા ન
હતા બાપુજીને કેરિસમર્ગ સાહેબ તેમને લેવા કેરિસમર્ગ નયા હતા

અને નેમને પહેંગ્યા, પણ પહેરકોઈ પર ન પહેલી શ-ચા
ત્યા તો માનવસાગર બેઠી રહ્યા હતા. ક્યા કે ધરતી નજરે પડતી
ન હતી આવીજ અમે બાપુજી તમા ડેલનએ સાહેબ સાથે કંતુરળા,
મારી બા, મારા કાકી અને જવાકુરમેનેને એવા ધરીબરતે અમે
જ કંતુરળા સામે જેઈ જ રહ્યા એમના પોપાક પરથી જ તેએ
એજખામણી હતા, ચહેરા તો સાવ સુકાઈને બજાઈ ગયો હતો નાજ
એમનો ચહેરા લાગે ને કરચલીજાઈ થઈ ગયા હતા, માલ સાવ
બેસી નયા હતા બાપુજી ડાહ્યાપણ જેઈ અચર્યા થયા હતા,
પણ બાનુ કાંઈક અચર જેઈને તો દરેકના મુખમાથી ધીમી અરેસી
સરી પડતી હતી દેવાસકાકાની તો આખ બીની થયાનું મને વાઈ છે

પણ લોકોના વચાવા આટે બેઠવા ને એવાને વખત ન હતો
હું બજતો ન હોઈ તો હોમએ બા બાપુ વગેરેને સુકકી વિચોરિય
એડાઆકીમા બેસાડયા ને મોડા છોકરી હઈ માલુસ વડે સરપર
કાઠવાની ધમકાઈ કરી પણ બાપુજીને રોડાએ ને ધીમેધીમે સરપર

જવનનું પરોઢ

બા મ મો મો

અકરણ પર્મ

માની શિખામણ

જે

હાની વાતો રોજ બોલેને સાબળેલી, એની કલ્પના પણ બહુ થે કહેલી; પણ બદારથી જેલની બંતિના કમોત તો ગમે તે જ દિવસે પહેલી વાર થયા, ત્યારે ફીનિક્સના ગત્યામીઓને અમે વધાવવા અંગવા દરવાજાના ખુલાખી માડી એટલે દૂર નજર પડોવે ત્યાં મુખી કળાએલી એ જાણી બીતો ગે બાકુ થઇ ગયા જ કરી.

ખરી કાશ્મી ફિઝાલોના વિગ્દાર જેમજેમ નજરે પડતો ગયો માતેગ મનગા અવળામણુ વધતી અઈ એના માનસ પર પાસેથી નાનીની આગ્રાગ્રાનીના ધુમ્મસના રાષ પડવાથી એ વધુ બચાક હેખાની હતી, ગમે થયુ, 'શું મારા પિતાશ્રી આ બીતો પાછા પૂરાએલા રહેવા? રાજાસામન્ય, રેવાસર અને ઓબજોઈ છ છ દાહાડના કપવામ કર્યા ને રવાનકરને ત્યાં ને ત્યાં કબર બેગો કરી દેવાની ધરાશી અપાઈ ત્યારે એમને આ બીજા કરી બધા બદાર બાવવાનું મન નહિ થયું હોય? આગ પિયારતો કાઠક રામે એનો બીજાએની સાથે હું બોલે રાવો

ચૂર જવાણબધ કપર ચડતો જતો હતો કાઠકની મામે છુખી મઠક પર કપાકપાયા ટોળા હોટ્ટી રહ્યા હતા સઠકની પાર રેલપાહાની આ દરના ડીબાએ કપર માણસની બીડ નબેરી હતી અને લખાણ જ કાઠક બેઠકો ને કૂતંગચ રોકે આવરી એ આગાએ ગોકા કાઠક તરફ ટાપી રહ્યા હતા પણ કાઠક તો નૂતની જેમ જવ પડી હતી એએક રખેવાળ પામે બોલાવેલા એની જડતામા નધારે કરતા હતા પા-અરે કપરે જ્યારે કાઠક બેઠકની ત્યારે તેને મંકરો માણસે બોલા થઈ આતુર બની જતા હતા, પણ કાઠકના પૂરવા કપડા પહેરેને એકાદ હળસીને પોતાની કદ પૂરી કરી આવતો જેઈ ગિરાસ થઈ એમની જતા હતા આમ બળે પાપપાચ ક્રીએની કટ્ટી થે ટાળીએ એ દરવાજેથી બહાર આવી, પણ જગારા મટવા પાવડ ન મળ્યા છૂટનારા હળસી કેનીએના કફામ બહેરા લજી મને બલાયા મથી પોતે કયાક બોવાળ નયા હોય એવા કહે નબાઈ તે દેખાતા હતા

હળસી કેનીએ છૂટની વખતે રાજુવાર ગઠક ડહાડી રહેતી ત્યારે અરે એટલે દૂર પડોવે એટલે દૂર નજર રેલાવવાનું અને ન ચૂકવા દરવાજની મેડી પર બારીના મળિયા ધમતા કેનીએને પણ અમે ગેવા, પણ એમને ગેવા ને લેવા જાગ્યા હતા એમની ગ્રામી ન થઈ

એક વાર વચ્ચે કપર જવે પાડી પણ થી મનજા અરે પણ એ અજબાજાની કાઠક ગેવા એક આસપાસના લોમનું નિરીક્ષણ કરવા તરફ ગાડે ચાલ ગયું એકે એટલાજ અગારી કાળી કાળુએ લેખાલેખા બહુ મૂર્તિ અને આગાસથી વધુ આતુરના કાજની રહ્યા હતા ક્રીમી કાળી ચોકકીવાળો અક્રદ ચૂર એના પાનજા લાખા મરીને વધુ અક્રદ બનાવતો હતો એની ચામકીને રન અજાણને માતો હતો, પણ એ બંને કાઠ એના ચરમા આનજ સમે ચક્રી જતા હતા' કાડી વિનાના એના ચરમા આજ વચ્ચે નાકની પ્રેમ-ખીમા અજર લટકી રહ્યા હતા! એ ખરે જાન મેડી નાકની ધડની એ બાઈ બીજા સાથે લડાઈ પાટ કરવા જય ને ચરમા પડી બચ!

ચરમાને છેટે બાધેલા મળા રાશને આધારે એ લટકી પડે ને કરી તે લાવશા લઇ નાકે ચડાવે એવામા હોરામા અજમળાઠ મચે ને 'આવે છે આવે છે'ના મખેડો કાનોખન કરી વચ્ચા આખરે આગરે તણુ કપાકે એ અજબાજાણું કાઠક લિથટુ અને અગારા ફીનિક્સ-વાસી કેનીએ બહાર આવતા દેખાયા,

એ બધાને કેનીના નેપમા બહાર આવતા એવાની ગમે આગા હતી, પણ સો તો પોતે એ વેપ પહેરી ફીનિક્સ એમનેથી વિદા થયા હતા એ અસર વેપમા કાટપાટવનમા મજાઈ થઈ બહાર આવ્યા

એને મોખરે મારા પિતાશ્રી હતા, એમની પાછા રાવજમાઠ મનપ્રાણ અને પછી એમને કપીનાના એ કમે બધા બહાર આવ્યા સોની પાછળ સોના રખેવાળ અને ડરબનના દિડીએના માનીના કૂતંગચ રોક નીકળ્યા 'વેગેમાતરમ' અને 'દિપ, દિપ હુરરે'ના પોમોસેથી નવન માછ મ્મુ દુરદુરના પ્રકાશવાળા ટોળા એના મનને માનવમેહનીને પ્રકાશ આપે એ બીડમા મારા પિતાશ્રીને માડ માડ હુ પને લાની મણે એમને આવેા હમતો ને પ્રકાશ ચહેરા એ પહેલા મેં કરી લેએલી જ નહિ એમ કહુ તો માથે રાવજમાઠ, રાજાસામન્ય, રેવાસર વગેરેને જેઈ લેવાના ને 'મગ છે, મગ છે' એમ કેમખીએને પૂછવા જેટલી જ મગર્યા, ચિનેદ્રાપ્રિય મે એમને બધામા મીધી વધુ કુળપા પાતળ છૂટી લઈને આવેા બોલેઈ ગમે નવાઈ લાની પણ હું એ બધાના ચહેરા જેઈ ન જેઈ ત્યાં તો માણસેની આખી બીડ મટેરાને જવા બેપડી માણસોના એ પજમા પોતાની માની જતને સખાળવી મને આવરી પડી એ તાણુની અર પુમરીએ ન ખાડી પડે એટલે બીડની બહાર નીચળી રસ્તાને સાવ રિનારે અમે અલવા લાગ્યા મટેમને પહેાચવાની બધાને કલ્લવજ હતી, કસમું ઝરિત્તભગની માડી આવવાની હતી તેમા પૂન્ય કંતુરના, અને મારી બા વગેરે ઝરિત્તભગ ને વેવાથી છૂટીને આવવાના હતા બાપુજી ને દલનએક માહેળ તેમને લેવા ઝરિત્તભગ ગયા હતા

અમે મટેરાને પહેાચ્યા, પણ પહેાઈથી પર ન પહેાઈથી રાખ્યા ત્યાં તો માનવસાર ને બિજળી રહ્યાં હતા કયા ય ધરની નજરે પડતી ન હતી આધેથીજ અમે બાપુજી તમા કલ્લનએ સાહેળ સાથે કંતુરના, મારી બા, મારા કાકી અને જવાડુવરનેમને લેવા ધડીબર તો અમે ય કંતુરના સાથે જેઈ જ રહ્યા એમના પેશાક પરથી જ તેએ બોજાજાતા હતા, ચહેરા તો સાવ સુકાઈને અદશ્ય નયા હતા માજ અજરતો ચહેરે લાખે ને કરચલીઓઈ નયા મુઠાં નાજ સાવ ભેરતી થયા હતા બાપુજીનું ફળગાપણું રંઠજ અવબેા મયા હતા, પણ જાનુ હાડપિજર જેમને તો દરેકના મુખમાથી ધીમી અરેરાડી સરી પડતી હતી તે પહેાસકાકાની તો આજ બીની મુઠાં ગમે થાડ છે

પણ લોકોના વવાવા આડે બેખવા ને ભેરાને વખત ન હતો હું બુવતો ન કોઇ તો લોમને બાનાપાવ વગેરેને મુલકી વિઝેટારિયા પોહાકાકીમા એકસરવા ને તોડા છોડી હઈ માણસ વડે સરથક કાઠકની ધમાક ધડી પણ બાપુજીએ રાક્યા ને ધીમેથીમે સરથક

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

મેઘવર્ષે ફરીને વડ કપર સિદ્ધાસનમ્ મથને સભા કરી, તથા
રિયરજીવી પૂઠચુ. 'શત્રુ વચ્ચે વ રહ્યો તે વને જાહુ વસતું
લાગ્યું હશે.' રિયરજીવી કહે, 'શાચુ, શત્રુનો સદ્વચાર આચારા-
વ્રત કેવો છે પણ કહુ છે :

શત્રુને વહતો ખાધે સગો વર્તો ઝુલુહિમાન.
કાળો નાગે જીઓ બાઈ દેડકા જાહુ માનિયા ॥
મેઘવર્ણ કહે, 'એ કેમ?' રિયરજીવી કહે :

કથા ૧૩

મનુષ્ય નામે જોક ભૂટી કૃષ્ણસર્પ હતો. આમ ખાવાનું જોને
મળતું નહિ, એટલે જાહુ દેડકાવાળા તળાવને કાઠે જઈ અણખાણે
મથને જો જોડો. જોને હજારા નેઈને જોક દેડકો જોડ્યો, 'મામા,
આજ પહેલાં પ્રમાણે આહાર સાક કેમ નિહાર કરતા નથી?'
સર્પ કહે, 'મને ખાવા ઉપર ટુનિ રહી નથી, કારણ કાલ રાતે હું
જોક દેડકાને પકડવા ગયો તે ગ્વામ્યાય કરતા બાકાણીની વચ્ચે
ફરી પડ્યો, પણ ક્યા મર્યો તે માવા ચાનમા ન રહ્યું, ને મેં કપડ
મારી તથા જોક બાકાણુપત્રને અંધકે ડંખ્યો. રૂપ્યા બેઠો જો મરી
નયો, એટલે એના શોકાકલ જાણે મને સાપ મીથો. 'દુરાસન, મારા
અનપરાધી દીકરાને વ કરડયા, એટલે જા, વ દેડકાજોનું વાહન થા,

ને જોનુ દીપુ જા.' એટલે હું તમાર વાહન બનવા આવ્યો છું.
દેડકે જાહને દેડકાના રાજા નલપાદને વાન કરી નલપાદ આવે
સર્પની પછે ચડ્યો ને સર્પ જોને આમતેમ ફેરવીને પ્રસન્ન કર્યો
જોક દિવસ મનુષ્ય દોમ કરીને ધીમેધીમે આવ્યો. નલપાદે
પૂછ્યું, 'આમ વારી મતિ કેમ મઠ છે?' સર્પ કહે, 'આહારવિરહથી
હું ટુળ્યો થયો છું.' વાહનપિય નલપાદ કહે, 'તો મારી આજ્ઞાથી
નાના દેડકાજોને જા' હવે સર્પ દેડકાજોને ખાવા મેંડ્યો, ને જોડા
દિવસમા દેડકામાત્રનો ધાણ કાઢી નાખ્યો, ક્યો જોનું બીજમાત્ર
પણ રહુ નહિ

એટલે જુહુ, 'શત્રુને વહતો ખાધે' હતિ. હે રાજા, જેમ
મનુષ્યે મરથને માર્યા જોમ મેં મરીને હડયા. વનમા અતિ પ્રકર
છે તે કાદને જાણે છે, તો ય મુળિયા એનાથી બચી નય છે, પણ
મુરુરીતક જલપ્રવાહ મુળિયા શોત કબેરી નાખે છે કહુ છે કે
સાણુ અગિને અરિ વ્યાધિ નિ શોષ કરતો સુધી.

રાજ્ય આમ નિષકર થયુ છે, એને પ્રજાપાદનમાં તપર મથને
પુનર્પ્રાદાદિકમે ચિરકાળ સોગવ,

હતિ કાકાજીવા નામે ત્રીજું વન સમાપ.
(આવ)

દેમાઈ વાસજી ગોવિન્દજી

દેડકાનો રાજા નલપાદ સર્પની પછે ચડ્યો અને સર્પે જોને આમતેમ ફેરવીને પ્રસન્ન કર્યો

(મંદરા)

માધુકરી

૬૨ મણિલાલ ઈશ્વારામ દેસાઈ

ગુજરાતના પત્રકારવંશ આજ ત્રેસક વર્ષથી ચોતાની જેવા પી રહેલા મુળ કીર્તીના સામાજિક 'ગુજરાતી'ના બતપર્વે ૧ શ્રી મણિલાલ ઈશ્વારામ દેસાઈનું નવા માસ (વર્ત)ની ૧૧મી તિથિ પક્ષાધાનને પરિણામે અવસાનમયુ ગુજરાતના વિચારપ્રવાહ સંસ્કારધરણના અનલનો કંઠ ફાળો એ પત્રે પૂર્વે એવા મનર સમીન કારકીર્તિનો એ મણિલાલનો ફાળો ગુજરાતના પત્ર-કા ઇતિહાસના એમના નાગનેા ભાગર આક નુષી નવ્ય એવેા શાસ્ત્રજ્ઞ, સમાજ અને આર્થિકજ્ઞ કૃપરના નિશ્ચિત ને નીડર નારસરળી ધરાવના એમના અમરજેા, દેશના છવનના વિવિધ ના પદ દિપિપાત કરીને તેનુ સાચુ સ્વરૂપ રચી કરી, વિવરેા નવા 'એાથી કાસીકાસીને બરેથી 'સિદ્ધાન્તસોકન'ની એમની લોકપ્રિય ાર્તાક કટિકાઓ, કવચિત કવચિત પ્રકારી મએવા ચોટદાર ને રચાતી પ્રભાવશાલેા, મુદત્ત અને બીબા હાજવાની કલાંનજાગા રાપરશી ને આનુભવતુ જ્ઞાન ધરાવતી એમની કવમના મહુવવાન બાલેા, પ્રાચીન તેમજ અર્વાચીન કબજ કાળના ગુજરાતી, એ એજા ન તમત્ત સાહિત્યનું એાનુ બદ્ધચુત વાચન કરાવેલા એાએ હાએાના પિતાશ્રીના પુત્રતેમના મરકરેા અને 'ગુજરાતી' પત્રના લેાળીના અક' જેવા અનેક એાેા ખીતવરામા રહેથી એાની મદિ— સો, આજે પણ નજર ફેરવતા, એાની સમીપના છોતક મઆ મથી રહે છે એાના અસાનપી ગુજરાતે એજ વિરલ વિદ્વાન તરી યા મ્વરેજ વિચારસરળીવાળેા બુદ્ધિશાળી પત્રમાર ગુ'પાળેા છે એાના આત્માને પરમ નાતિ દેહી એાના છવનની આખી દેખા ગુજરાતી'ગાથી તારણીને આ નીચે આપીએ છીએ

'ગુજરાતી' પત્રના મુળ આપણે અને મોટી મુશ્કેલીએ વગેરેથી જન્મતા તથા નાગનાભણું છવન ધડતાર એ હઠાસામ સુરંસામ સ દેના છવનમાઈ ૧૮૮૦ના લ્હન માસમા એ પુત્રોનેા જન્મ થયેા' મેક 'ગુજરાતી' પત્રનેા અને બીજે એ મણિલાલેા 'ગુજરાતી' પત્ર કી લ્હનથી નીકળવા માટનુ હજ, અને મણિલાલેા જન્મ રમ્મી વ્હન ૧૮૮૦ (સ ૧૮૭૬ના ફેદ વદ ૪)ને દિવસે મદેાદેના ચોતાને

સિદ્ધિ તણું પૂર્વવિચાર ફર દેા; મધામજેાની નિનશીવના લીવા, મને મયે અમુપાન તેના' એ મુખૂર પીડ હ મક મોજગત, મુખવતો હ પૂર્વથી સગત, રોજ નહી, રોજવતો મદા રહુ અજાટ કેરા ફરના મિદાસનેા.

—મોહિનીચન્દ્ર

ત્યાં આ દૈહિક અને માનસિક એવા થયેલા એ પુત્રોત્તમને એ. ઈશ્વારામ ચોતાના છવનમા એક શુભ શુકન માનવા

ઈશ્વારામખાલના મમરાને કેદ પ્રભ નહિ હોવાથી સુરભા મોમાજના માતામદ મા નેાતીસમ લલ્લુભાઇ મપાસને ત્યાઈમજા-સમાએ પ્રથમ પુત્રેા બાનુમાઈને મણિલાલ તમા એક પુત્રી હમ્વર નેાદા મના હવા આરખતી મેજવતી નાગકી સાળામા મહેતાછને હાથે તેમને લીધા બાઈ દેસ. ૧૮૭૦-૭૧મા એ ઈશ્વારામ તેમને મુખાઈ તેડી લાંબા અને એફિન્ગ્સન મિટલ રહુવમા બખવા મુક્યા, જવાની ૧૮૮૬મા નેજા મેફિન્ગ્સનની પરીસામા પામ થયા આ વિદ્યાર્મ-કાજમા નેમના સદાધ્યાપી શ મેનજમમ પકવામા (મુળ ની કપથી ધાગસમાના માછ પ્રમુખ) અને વિનાયક નરસકર મહેતા હતા

આ અભ્યા-

સકાળ દરમ્યાન ન્વ મણિલાલને તેમના પિતાના મુદ્રણના ધધા-મા રસ પડવા લાગ્યા હેા ને આર ષોષકકામ કેસ થાય, મારા દેખાવવાથી એા-પત્રીએ ગુજરાતી પ્રેમમાથી કે-મ બહાર પડે, છા પ આ ના ની મુશ્કેલીએ મી મી છે, એ મર્-મા માપુ 'મારી તેએા સખજા લાખા હતા ને-

મા એમને એમ જણાયું હતું કે એથેઠ બાપાના સીસામાં બીજા (દાદા)માં જેવી જુલુજુલી કમળજ અને વિવિધતાવાળી નાની-મોટી ભંતો અને સરળતા છે, તેવી દિવની ભાષાઓમાં અને ખાસ કરીને ગુજરાતી તથા સંસ્કૃત ભાષામાં નથી. તે કેમ કાલવામાં ન આવે, તે માટે તેમણે વિચાર કરવા માટ્યો અને તે માટે ઈશ્વર અને અમેરિકાથી પુસ્તકો અને સાધનાઓ મંગાવી તેમણે વાચવા માટ્યો તથા તેના સિદ્ધાંતો તે સમજવા લાગ્યા.

નાની કચારના છતાં તેમણે કેટલા આ અભ્યાસ અને મનન ચોટલા ઉત્તમ હતા કે તેમના વિચારો સ્વ. ઈશ્વારમને ખૂબ પસંદ પડ્યા અને ૧૯૦૦ની સાલમાં 'ધી ગુજરાતી ઇઠપ કાન્ડીની' આપવા રા. મણિલાલને હતું કે દરવાગાં આવી. પ્રથમના ક-૪ વરસોમાં જ એ નવી કાન્ડીએ ધણુ સાર કાર કરી બતાવ્યું અને ન્યાયવા તેના માત્રના જણાયું તથા લાભ આ સમયે પ્રચારકમાં માટે કે નાના-નાના હનુપરે કાલવામાં આવ્યા હતા તે કપરથી તેની ખાતી થાય છે પણ આમ કીમેકીમે સારી પ્રગતિ કરી રહેતી કાન્ડી નાણાબીડને અને ક્રૂપ કરી રહેતી નહોતી, તેથી ઈશ્વારમે પોતાના બાબીદાર પાસે પોતાના ગિર મનનકાલ કાલેસમાં મોટી પાસેથી નાણા બીડના લીધાં, અને તેમણે પોતાના બબીદાર રા. મણિલાલ મોહીને તેમાં પોતાના તરફથી નીચા.

આ દરમ્યાન સ્વ. મણિલાલે કોલેજના અભ્યાસનું કાર્ય ચલાવ્યું હતું; એકે તેમાં એકે તેમણે તરુ લખે તેમાં આપી રહેતા બોલોના ઈસ. ૧૯૦૫માં તેઓ કુળાદિવિદ્યાપીઠના આલક થયા, અને તે પછી એમ એ નો અભ્યાસ આજ રાખ્યા, પણ તેમનું ફિક્સ તેમાં બસાબર ચોટ્ય નહિ, તેથી આખરે ઈસ. ૧૯૦૮માં તેઓ 'ગુજરાતી' પ્રેસમાં વિદ્યાથી રાષ્ટ્રે ધર્મમાં જોડાયા. ઇતિહાસ અને અંગ્રેજીઓને તેમને અભ્યાસ સારી હતો તે વાચન વિશાળ હતું, તેથી પ્રકારતરમાં જોડાયાનું તેમણે પસંદ હતું; પણ એ તેઓ અંદરે રાષ્ટ્રવેશ ને ખીલેલા ઇઠપ માત્રવાના ધર્મમાં જોડાયા હોત તો આજે એ વિદ્યામાં અપૂર્વ કાચ-નારી કરી બતાવી હોત, અદ્યક લાખ મેળવ્યા હોત અને ગુજરાતી તથા સંસ્કૃત બાપાના આસપોશી એ વિવિધ બેંગીળજ ટાઈપરવાન જણાવી નથી, તેમાં પણ પરિવર્તન કરી દેખાડ્યું હોત.

ઈ ૧૯૦૮માં સ્વ. મણિલાલ 'ગુજરાતી' પ્રેસમાં જોડાયા એ વખતે સ્વ. હનુશીમને હવેતર અને હાઈપ્રેમની બેનના થવા લાગી હતી; તેથી કમવાના કામમાં તેમણે મણિલાલ, નરવરલાલ અને પ્રાણુ-છત્તન માધી બંનેની મદદ લેતા સ્વ. મણિલાલે તે વખતે 'સિદ્ધાન્ત-લોકના' નામના નીચે પ્રચલિત ગ્રંથનાં, આર્યિક પંદરે વિષયો ઉપર દીકાઓ અને વિચારવાનું નાના નાના ઇસ ૩૫ લેખો લખવા માટ્યા હતા, એ સ્વિસે સ્વિસે લોકપ્રિય થતા હતા ૧૯૦૮માં તેમણે પિતાશીને વિનંતિ કરી કે એથેઠ પત્રોના કિરોગસ અંકની માફક ૨૨ વરસે વિવિધને પ્રસન્ને એક સાદિય વિષયક ખાસ આક બે શાહકને જેટ આપવામાં આવે તે લોકપ્રિયતા વધે અને આકેષેના પણ વધે તેમની આ સુચના ફેટકા હાઈપોહને અને મનદર યદિ. અને ૧૯૦૯માં ગુજરાતીમાં પ્રથમ દિવાળીને ખાસ સાદિય સ્વ. પ્રકટ થયાં, આજે તે કમવાન ફરક હાવ્યું, પર કે માસિક કોઈ ને કોઈ પણ રૂપમાં ખાસ અંક આપવા લાગ્યું છે, પણ તેનો આશર ગુજરાતી પ્રકારતરમાં કરવાને મળ વરા 'ગુજરાતી' પ્રેસને નય છે.

તેમણે કામકી લીધેલા કામથી સ્વ. હનુશીમ પોતાના જીવનના પાછલા કાળમાં વિરોધ કરીને નિવૃત્તિ ભોગવના અઘરું ઈસ ૧૯૧૨ ના દિસે અવધારા સ્વ. ઈશ્વારમે પોતાનો દેહ સ્થાપાચ સ્વ.

મણિલાલના કાળમાં મળીને હોઈયો, ત્યારે કુતરતીરો તે આખા કુટુંબને અને ગુજરાતી પ્રેસ તથા પત્ર, કારખાનું, ટાઈપ કાન્ડી-વગેરે સ્થાપવાનો બાર સ્વ. મણિલાલના શિરે આવી પડ્યો આ બોલે તેમણે ઈશ્વર પર અજા રાખીને ૧૨ વરસ મુઠી હિમ્મતથી ઉપાધર્યો, અને તેમાં સારી વધ મેળવ્યા. ઈસ ૧૯૧૪-૧૯ના પ્રથમ મહાપ્રહારના સમયમાં નાગુની પુષ્કળ મુશ્કેલીઓ વચ્ચે તેમણે 'ગુજરાતી' પ્રેસ અને પ્રથમ નાવ નિર્ધિષ્ટે હંકાર્યું હતું અને લોક-પ્રિયતા બળવી હતી.

૧૯૦૧માં સુરતમાં તેમના મોટાભાઈ બાલુભાઈનું મરગીની જીવ-લેણ બીમારીમાં મૃત્યુ થયું. તેમનાં નાના સગીર ભાઈઓ માટે ૧૯૧૪ માં સ્વ. મણિલાલને લોકકોઈમાં પ્રોત્સાહ લેવા પડ્યાં હતા, પણ ૧૯૧૬ માં સુરતમાં રહેતાં સગાઓએ કોઈ કુલ માણસોની સિખવણીથી ફેલ્ડનીમાં અડધા લોકો કર્યા તેમાં મણિલાલને અને કુટુંબીઓને વધુ અર્થના ખાટામાં ભિતરવું પડ્યું અને બત્રીબંને મોટી રકમ ૧૯૧૬માં આપી છૂટા કરવા માટે પ્રેસને માથે મોટું દેવું થઈ ગયું આ દેવામાંથી મુકા થવાને માટે આખરે ગુજરાતી ઇઠપ કાન્ડીમાં ભાખ તેમને બીજા ભાગીદારને મેળી લાખવા પડ્યાં.

સને ૧૯૨૪માં મણિલાલ પોતાનો કામ લઈને તથા 'ગુજરાતી' પત્ર લઈને પોતાના બાઈઓ રાષ્ટ્રેથી છૂટા પડ્યા તેમણે પોતાની પાસેની બધી રકમ મૂડી એક નવી ટાઈપ કાન્ડી-ધ બોમ્બે લેકર કાન્ડી-કાલવામાં અને તેને અછતન કુપ્રાસવાળી પદ્ધતિ પર ચૂલવા-માં રાંધી લીધી, અને સાલસ વેરીને-રેક્ટ પણ કરીને પુસ્તકો પ્રકટ કરવાનું શરૂ હતું તેથી તેઓ નાણાબીડમાં આવી પડ્યા, અને 'ગુજરાતી' પ્રેસને કોઈ પૂરક પડ્યું તે પછી તેમના નાના બાઈઓ સાથે મોટી રકમો દિસાળ કરતા તેમને કેટલીક રકમ આપવાની નીકળી તેથી તે મુશ્કેલ થયા, અને ગીરામીથી તેમનું બીજા વેપારી વગેરેનાં દેવામાંથી મૂકવાને કોઈ માર્ગ દેખાયો નહિ ત્યારે આખરે નકુકે તેમને ઇસ ૧૯૨૬માં નાદારીમાં મોહાયવું પડ્યું.

આખરે 'ગુજરાતી' પત્ર, તેમનું પ્રેસ, ટાઈપ કાન્ડી બંનેને બંદરે લીકાઈથી લરસાઈ થયા તેમાંથી 'ગુજરાતી' પત્ર તેમના નાના બાઈઓને બીજની મારફતે ૧૯૩૦માં વેચાઈ લોખુ સ્વ. મણિલાલે 'બીજની સડી' સાપ્તાહિક લખાવવા માટ્યું, પણ તેમાં કોઈક કામજુ માટે સમયે વાનો લેના તે પત્ર બંધ પડ્યું તે પછી તેમણે 'નવી રોશની' નામનું પત્ર કાઢ્યું, પરંતુ તે પણ થોડા સમય ચલાવીને બંધ કરવું પડ્યું તે પછી મુખાઈના મોટા મરિયા મહારાજ શી સેકુલરવાળાના આશ્રયે 'વિશ્વદર્શન' પત્ર કાલવા માટ્યું, પણ સ્વ. મણિલાલ અતંત બુદ્ધિના અને સનાતન હિંદુ ધર્મને આત્મ દિગ્વાયની દેખાવથી તેમનાથી સંપ્રદાયિક વાદમાં પુરાઈ ન રહેવાથી અને કેસરી નામનું જાળી બટપટ લખવાથી તેમને 'વિશ્વદર્શન'માંથી પણ ખસી જવું પડ્યું.

આ પ્રમાણે જીવનના મોટામોટા એકાવાતો તથા લીધીસુઝી ખમીને સ્વ. મણિલાલ કેમ બળે યાકી ન ગયા હોય તેમ નાદુરખ લખિયતને કારણે બંદરે પ્રગતિમાંથી કાઢેલ થયા. ઈસ ૧૯૨૭માં અઘરાવાતમાં મળેલી બીજી ગુજરાતી પ્રકારક પરિવર્ધના પ્રમુખદરને તેમાં એકાવા હતા તે વખતે તેમણે આપેલ બાપજુ પત્રકારતર, લતીલ, કારખાનું, કારખાનું વગેરે વિષયોને વર્ષોત વિદ્યાર્થનું હતું, અને અમરપાઈની પ્રવર્તે તેમનું સ્થાઈ ગીરવ-ગાન હતું હતું આ પ્રસન્ને તેમની બંદોબસ્તીની ચરમ ટોચ હતી ને પછી તેમને ધણી આસમગીનુસારના ચક્રમાંથી પસાર પડ્યું પડ્યું ઇસ. ૧૯૩૭

કાન્સની રાજ્યકાનિત બાદ સોજાયા હાથને
પદ્મનભ પર ખેડો કરવામા આજો લ્યાટે
માતિપૂર્વક પોતાના અનક સમીપ નહીં, એ-
કદી યમ્બેડી મેડિની તરફ નજર નાખતા તે
સમર્થ બોલેલા, 'સંજોના, મારા પર એ આ-
ગેપ મૂકવામા આજો છે એમા મુનિર્દેવપુ,
'તા મારાદેહાનથી કાન્સવધુ સુખીનીવડો'

અનેકાઈ ગળ્ફ કૂચ-વધના યુધ તે,
સરકરી ટળની ચાલ, છૂપી વાત અથવા
રહસ્ય, કોને કે બોલેલા

હથેવતો કેમ પડી. 'દાદીના દેહમેા ને
ચોટલીના ચારમેા' સકટ વેળા સમયસચ્ચ-
હતા વાપરવાનુ બોધની આ હથેવત પા નજ
એક વારાની ચતુરાઈની એવી વાત છેક રાત્રે
બહાર નીકળેલા એક વૈરાજ્યશૈરાના હાથમા
સપટાઈ નવા અને ચોરે તેમની દાદી પડી,
દેહસો રૂપિયા છુટનારા માટે માગ્યા ચતુર
વૈરાજ્ય છુટ્તી કરી પોતાની સ્ત્રી પામે
રૂપિયા અનાવતા જાણુચુ કે 'આ મરીના
દેહસો મામે છે તે ઝટ લાવ, નહિતર મે
શ્વાસી પકડશે તો ચાગમે આપવા પડમે'
મહા શૈરા બોલે મારો ન સગાજવા ચારમેાની
હાથમે મરી છોડી શ્વાસી પકડવા અંધા,
પણ વૈરાજ્યને માથે તે તોલેા હતો, તેથી
હાથ બોઠો પડયા ને વૈરાજ્ય છટકી ગયા

મહિનમમન-કેલપણુ રકમ ધારે અને
તેને કથાથી બે અનેની બાદબાકી કરો તો
બાકી રહેની મખ્યાના આંદોને સરવાળો
હમેશા ક જ આવશે

આ મહિનનામ નામ જુનાઈને આ ગામ-
મા જન્મેલા જીવિયમ સીરના નામને આ-
રખાકિત કરવા તેની પછી તેના મરદાર માઈ
અંદોનીએ મના પર આવીને પ્રચલિત કરેલ
આથી દુનિવાની વસ્તીનો પાચતો બાન
દિંદગા વસે છે એ તો કાચ ઘણા બજાતા
હશે, પણ દુનિયાના નિરહરોનો રીંછે બાન
દિંદગા વસે છે એ બોલા જ બજાતા હશે

મિલકતનાં અને કાન્સમા વહેની હેન
નદી દુનિયાબરની નદીઆગા સોથી વેગથી
ગ કેવલક બાગમા તો તે કલાંક ૪૦ માઈ-
લને વેગે વહે છે

ગોરા ને હાથી બોખાયા જો છે, કવરો
અર્ધ નદીન જ રહે છે, માપ ને માહવાની
આ બો ખુદલી પરતુ નિર રાખીને બિદા લે છે

મેટમિલન આ હાઈડ્રો 'દેહનુ' નેટલ
ખર્ચ કરે છે તેવા ખર્ચમા દિંદગાનની પ્રા-
નિક મરકાને મા વચ મરકારતુ કહીનોને
આપવામા આવતુ કોનેજન ખર્ચ 'ખર્ચ વરમ
ભવી'નીએ નેહતા પેસા વડે (દરિદ્રજનપુ)

સાંજવરિય

શાલિધાન-ચોખા, ધડ, જર, મકાઈ,
બાન્દી, જુવાર વગેરે એકલ ધાનમા માટે
સક્રુત બાપામા આ ગળ્ફ વપરાય છે

દિંદગાન-એ કુદિયાવાળા-ચળા,
વાલ, વટાળા, અડદ, ગમ, ચોલા વગેરે
કરોળ ધાનમા માટે સક્રુતગમ આ સાંજ છે

હાઈડ્રોજન નેસની મેટને દર ચારમરૂં
વવાખ પાઈન્ટના ફબાજીથી છોટવામા આવે
તો તે ડગ્ગ બદા પોલાના પતરામા પળ
આરપાર માણુ પાડી શકે

ટમારા પહેલા ઝેરી મનાતા એ વહેગને
ન નાજુકારના ટમારાનો પ્રથમ આમ્વાફ કરી
એક આદેશવર્ધક શાકમતી દુનિયાને તેની
મેટ ધરનાર મિથેલ કેલિમ કોવે હોના દોડ-
દાણ પર ન્યૂહોઈમા તેનો મગરજાતલ છે

મોંપેટાની શોષ હ ૧૭૫૭મા રેવિટ બુ-
સનેચે અંમરિકામા કરી

અગ્રક નેટલીના અનર્થ

કડુ-એ વનસ્પતિ ન્યોરધિ
કડુ-નોળ પાળેલા ધાતુમા સજિયો
કૂચી-કૂચી . . . કૂચી-ચાવી, કપાય
આવડે-જપતુ. . . આમળુ-આબળી

પર-માસ જ્વારેતોવા નેટલ માપ. પળ-અળુ
—રણુ બજાલાય શોહ

હામખર્ચ (જગની)મા રાં જાનરે હ
૧૯૯૭મા કોંકરસની શોષ કરી

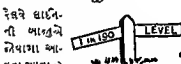

દેગદેગના સિરવેષ-આરબનો

એ હામમા મરમ માનના પડી સાથે છત
મબાળી રીયાસામા કેપી મરકલ છે,
બજાનારાઓને અનની 'કરી' રોપી 'નીસો'
આગીર્વાં રૂ પ જાનશે ગામામ મરકલ બ
મેમે તેની રોપી પર છરીના સળિયા બરેર
દોષ છે ને હટપચી નીચે આવતી ચામદાન
પડી વડે તે મજ નીચી પકડાઈ રહ છે

ઓટ્ટોરેવિયા પર પહેલવહેલો પત્ર મૂકના
ગેરિટામસલ દર હોના ૧૯૨૨મા અન્ટ્રેલિ
આની પશ્ચિમના એક યાત્રુ પર ને જનરેલો

માખુસની હોન્ડી પરી બરાક ને કૂચે ત્યાં
લગભગ કૂચોલ કેવડી માય છે, અને લગ
આવી કદને સમાચાલ છે ત્યાર એક આગ
ને વડી બની નવ્ય છે

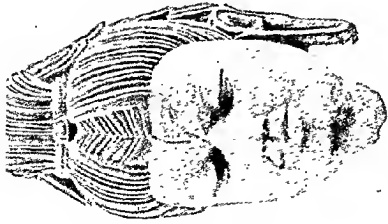
ફેલે હાઈન-
ની બાજુએ
જોવામા આ-
વતા આવા ન
પાટિમા ફેલે હાઈનની સપાટી દર્શાવવા
મરકલ દોષ છે તેમા એ હામમાનો એકલેવક
બનાવતો દોષ છે, ન્યારે બીજે જીથો અમર
નીશો હોય છે ને એ કિમાની હાઈનનુ યદાજુ
—દોળાવ ફેલે છે કપરના ચિત્રમા કે રો
હાજ દર્શાવતા હાથમાંના આકારોને અર્થ ને
ધાય છે કે હવે આપની જગની ૧૯૦ કૂટ ૧
કૂટ દોળાવવાળી છે

નેપાળમાથી કામી નદી બિહારમા જીવ
છે ત્યા તે એક મ દેવનો મેટ બનાવી વાર-
વાર પવેમાથી પશ્ચિમમાં અને પશ્ચિમમાથી
પૂર્વમા પોતાનો પ્રવાહ બદલે છે

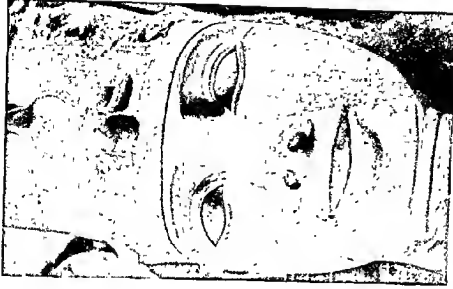
કાનળના બારમેામા અગ નેટલો પાનમે
સોનાનો વરણ મઈ મહે છે રા તોવા મો મા-
માથી મિલે વગમ ૪૬ ચોરમ કૂચ જવા પર
પામગી સકાય

દિંદગાનના દાસના વેવાઓ પરથી આ બા
દેગની મળીને મા ૧૧ હબર રતલ દાનની
પેલામ ઘણ શકે છે સેલોડોરિયા જેવા પેલામી
દેશ એક એકર ૮ હબર પોટ દાસ બાપે છે

મેહ (નોકરીના કમેફવારને મવાયો પ-
હતા પમા) —હ,તમે કહી નહીં બોલ્યા હો કે
હમેફવાર નાહ, પણ શીખી શકીશ જાન

હું
સિદ્ધપ્રતિભાએ
હિંદની અને વિસરની

સારનાથ ચ્યુલિયમમાંનું વિષ્ણુમંતરક

હિંદ અને વિસર-જનતાની નંદીમાં નંદીની સ્વચ્છતા અને દેશેની પ્રસાદન ગિરિપુત્રિના ત્વેતા જોડે રમકડાંવાત નરદે તરી આવે છે. ૩૫૨ આરેજી સારનાથનું શિવ-મંતરક શ્રદ્ધા છે. સારનાથની મોટેવ જુદાની કે વિષ્ણુની બીજી પ્રતિમાઓ મુલ્યો; બારેત તે આ શ્રેષ્ઠ અનેક આછાત્મિક શક્તિ ઇલાહી ભૂમીમાં. જ્યાં તે બ્રહ્મજાન્ય વિસરની પ્રતિમાઓ સારનાથ અને તારિયા સાથે ગભીર ભવક, યોગ અને સ્વામી પ્રતિષ્ઠા ત્રિકાળમાં માનવજાતિના સુવૌજનમ ટકાવવાની ભૂમિકા છે. પ્રલભ શાંતિ અને સ્વાસ્થ્યનો અનુભવ કરાવતી મુદ્રાઓ તથા શ્વાનસ્વરૂપી ચંદ્રનાર બારનાથ સિદ્ધાંતોએ જ્ઞાનાદ્યન કરનાર પરભવ ગતા કે પ્રભાવની છાપ પાડવા કરવા તેના હૃદયમાં શાંતિ ને બિંમલ પ્રેમક દેખા ને વળાંકને નવી ૪૪ મુદ્રાઓ આપી છે અને નંદી તારિયા કરવા આગર શાંતિ-સમર્થાદિને આત્મીજનાથી કે આ ગતિ વિસર ને શ્રીમંત્રી પ્રાચીન જ્ઞાણી કરતા સારનાથી જ્ઞાણી કૌટાપ્રગતિની સીમા અનન્ય વધારી છે

વિસરનો પ્રાચીન બાદશાહ સસિસિસ-બીજી

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ૨૫ પોલોક સ્ટ્રીટ, કલકત્તા

ચાર્જ ૨૧. ૬૮ અઢદેશમાં ૩૧. ૭ દિવસનાર ૬૨૮૬ નકલની ૦૦-૧૨-૦૦

નવચેતન

નૃસિંહ લોજ

જાના રહેવા તથા જમવાનું સુવ્યવસ્થાન

૧૫૭/૭૯ હાલની રોડ હાટ મળાઈ

ટાંગરેનું બાલામૃત

છાકરાંબોને માટે ઘણું પોષ્ટિક બોચક છે.

એ નબળાં અને તંત્રાઓનાં
બાળકોને સાબળ કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ચૌક • પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગ્રાડોના વેપારી.

★

તમામ ભરતના બળીના દેશમના

બાપાનના ગણદેશક, સ્વેટર્સ,

બુલીબુલી ડીઝાઈનના કોટોવાળાં અફેદ

દેશથી ફમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે ઍફર પ્રમાણે વેળાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અજવાળી

રાત

કિંમત ર-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૮-૦

અજંતાના

કલામંડપો

કિંમત ૧-૮-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગુજરાત

કલા-કલાપ

કિંમત ૧-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૬-૦

કુમારના

ખાસ અંકો

૧૦૦ અને ૨૦૦

દરેકના ૨-૦-૦

બે સાથે ૩-૮-૦

૨૭ પોસ્ટલ

દરેકનાં ૦-૪-૦

ગુજરાતનું

પાટનગર

અમદાવાદ

કાચુ ૧-૦-૦

પાકુ ૧-૪-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૫-૦

ગોવાલાણી

અને

બીજાં વાંતો

કિંમત ૨-૦-૦

૨૭ પોસ્ટલ

૦-૧-૦

સુંદર અજવાળી મિથિલા સમી પદર રસમની સુનંદી વાતાંગિનો આ સમગ્ર અજવાળી રાતની મધુર ચાંદનીની પેઠે, નાના-મોટાં, ગરીબ તનગર, સહેરી માગતન, સોને એકસરળા રસ આપે એવા સર્વમાલી છે. ધરનાં સ્ત્રીઓ કે આધુ મળેલાં મામતન પામુ સમજી શકે એવી મરળ સુખોદ, અને સો વિનોદ પામે એવી ખંચાણુકારક પદર વાતાંગિ, વિવિધરંગી પિંડો અને નાનાં પદર રસમની સમગ્ર સાથે બેરંગી મનપૂત પુષ્પાળા સુદર પુરતકના.

દિલ્લરના આદિત્યમાં આ વિપયનુ આટલું ચિત્રમધુ ને છતાં આટલું સંગ્રહ આ પહેલુ ન પુરતક છે. શ્રી સંવિશકર રાવળે સજેલો અજવાળી કલાની વિમ્બુત સમાલિચના કરીને લેખ, એના પાનાંને રંગમય કરતાં કે વિરંગી ચિત્રો, તથા આટલેપર કુપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં બરીને આલેખેલાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અજવાળાં શોભોનાં રિખાંકનો, આ બધું ધરાવતા આ અર્પણ કલા મયની ગુજરાતી તથા હિંદી બને આજ્ઞાત્યો મળે છે.

કલાત્મકતા અને સરતાપણામાં અનન્ય એવા ચિત્રસમૃદ્ધ વિગુદ્ધ કલાને અવલત સરતા દરે ધરધર પહોંચતી કરવાને હેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. પાંચ અગ્રણી ગુજરાતી કલાકારોનાં ૭ પૃષ્ઠરની સુનંદી ચિત્રોનાં આ સંગ્રહ, ૧૧૪૬ના માપનાં આટલાં ૫૨, ૬૫ મટિ તેવાર ૩૫માં આપવામાં આવ્યો છે. એ રૂપિયામાં આપવાં રસીન ચિત્રો આટલા સત્તાં કાઢીને લઈ આપવાં નથી અને તેથી ને તેની બે આજ્ઞાત્યો થઈ શકે એવા ન બીજાં ૭ ચિત્રોનાં નવો સંગ્રહ (કલાકાપ બીજો) પણ તેવાર થાય છે.

‘કુમાર’ના આ બે ખાસ અંકો ગુજરાતના પત્રકારત્માં અનેતબા યુવવર્તી પ્રકારને મનાયા છે. લઘુપ્રતિષ્ઠા ચિત્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની ચૂરલી કૃતિઓથી બરચુક એવા, બીજાં દર્શક કલાત્મક ૩૫મને મટેલા અનુક્રમે ૧૬૦ અને ૧૩૫ પાનાં, પૂર્ણરંગી તથા વિરંગરંગી ૨૦-૨૨ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો, વાતાંગિ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, હુકાઓ વગેરે સિંધ, સુંદર અને વિપુલ જ્ઞાનસામગ્રીથી મરિત આ આદિનીય બધાં ધરંગાં કાચમી બોધક સાદિત્ય તરીકે સમૃદ્ધ લોગ્ય છે.

અમદાવાદના જીવનના મધ્યોન રથનોના ફોટોગ્રાફો આલ્બમ એ જ્યવનના રથપત્રમાં આજુબાદ કારીવરી તરીકે રથાન પામ્યા છે, જેણે પશ્ચિમના નામધાન કલામીમાસમને મુખ્ય કર્યાં છે, જેની પ્રસારિત સામગ્રી જ્યવન-ચાનીઓ અમદાવાદ અને છે, એ સિવાય અને રથપત્રનાં કાવ્યો સર્માં અમદાવાદનાં મકાનોનુ આ આલ્બમ દરેક ગુજરાતીના ધરમાં હોડુ બેઠે છે. દરેક ચિત્ર નીચે ઐતિહાસિક અને લાતલુકા માહિતી આપતી નેવ તથા શ્રી રતનમણિરાવ બીમરાવ જેવા વિદ્વાનો લખેલા, અમદાવાદની ચડતી પડતી ને વિકાસ વર્ણવતા વિદ્વાનમયાં નિબંધ સાથે

ગુજરાતના રાજ્યાતના નવલિકા-લેખકમાં ને મોખરામાં પ્રકાશના તે ‘અવધાનિક’ની રસનીતરતી ખાવીસ વાતાંગિ—જેમાં દસ ગર્ભાના દામ્યની અને બાર મન પ્રલુપ્તની છે. ‘ગોળમટાળ સર્માં’ના નામથી કલાકારકાઓમાં અને ‘ગોવાલાણી’ની વાતાંગિ પ્રલુપ્તકાઓમાં નામના મેળવનાર અને પોતાનાં મુલ્ય પછીથી વધુ મસકરે જનનાર એ લેખકોનાં આ સમગ્ર ગુજરાતના અબીતા કલાકારોનાં બેરંગી ચિત્રોથી વધુ સુંદર બન્યાં છે.

કુમાર કાર્યાલય • ૧૪૫૪ રાયપુર • અમદાવાદ • તથા બધાં બાણીતા બુકસેલરો

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું કવિત્વ વહાવનાર

કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખને વિનિમોહન

અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રંગચિત્રો અને

૩૪ સાદાં ચિત્રો મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો

માત્ર ત્રણ રૂપિયામાં

એ

માં ઝાંઘલ અને વોટરકલર, પેન્સિલ અને પેન-એન્ડ ઇંક રંગે, સ્ટેપલ વર્ક, વૂડકટ, સોફ્ટ-ગ્રાઇન્ડેચ, આદિ યોગની કલમ અને પીછીનો કસળ દર્શાવતા ગદ્યાન પ્રકારના નમૂના છે. ગદ્યા ચીત્રો સુનદી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે. કિંમત ત્રણ રૂપિયા. રજા સાથે પોસ્ટેજ ખર્ચ ૦-૬-૦. કુમાર કાર્યાલય ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ

કનુ દેસાઈનાં રંગચિત્રોનાં

એ લોકપ્રિય આલ્પમે

નૃત્યરેખા

પ્રસન્નતા અને હૃદયસ્પર્શી વિવિધ
રચનાઓને રંગબેરો રંગો વડે
આ મૂર્ત કરતા આઠ રંગ ચિત્રો
(ખાંડ આકાર)

રંગલહરી

મધુરની લઠદે જીવનને રંગમય
કરતા, રંગી પુરાણ ને રેખા-
ની પ્રવાહિણીઓ આઠ ચિત્રો
(ચોથી આકાર)

ઉપરાઉપર આકૃત્તિઓ

થાય છે એ જ એની લોક-
પ્રિયતાની મોટી સાબિતી છે.

ફરકનો દોઢ રૂપિયા

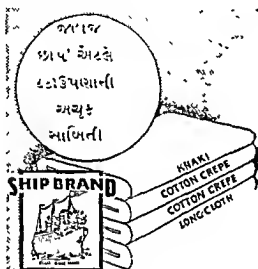
પોસ્ટેજ વગર

કુમાર કાર્યાલય રાયપુર અમદાવાદ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS

મર્મા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

: કાનુકે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીક્લોથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પ્લેયુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસુટીઝ, કેસમેન્ટ ક્લોથ્સ,
શીટીંગ ક્લોથ્સ, ટેમ્પલ ક્લોથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કચ્છ આણંદવાલીયા - અમલસર
સાખાઓ

ચંદ્રચાંદ શુ. જી. માર્કેટ મુંબઈ ફલકના - દિલ્લી લાહોર - ગુવા

विवेकीकालनां नागरिकोनुपत्र

111

२२४
ऑगस्ट १९४८

: रविशंकर भ. रावण ★ संपादक : अयुभाई रावत

लानोकर, श्रीमती रति पिट्ट

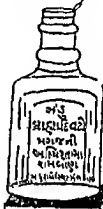
મગજની શાંતિ આંધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહુમ્યાદિવટી

TRADE

MARK

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બાટલીના રૂ. એક

૧૦૦ ટીકડીની બાટલીના રૂ. ત્રણ

કારખાનું

અમીની રોડ

મુબાઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ બોગીલાલ અધર્સ - ગાંધીરોડ

કુશન : ભવની

ગાંધીનગરની

મુબાઈ ૨

ઝાંડુર આપની વખતે, બહેરબાજર 'કુશન'ના વાચી લેવી એક સલાહ છે

૨૧. મહાદેવભાઈ

છેલ્લા પચીસ વર્ષથી મહાત્મા નાધીછના અતેવાસી, તેમના જન્મ મુંડાચબેના તેમના રહસ્યગર્ભી. અને તેમના સિદ્ધાન્તો તમા વિચારોનું રહસ્ય સમજાવનારું તમા પ્રચારનારે વિરલ અને અકલિપ્યની પુરુષો પૈકીના મુખ્ય શ્રી ગાંધીજી હરિબાહુ દેશાઈનું, જન્મ તા ૧૫ મી ઓગસ્ટ ૧૮૪૨ ને રાત્રિનારે સમયે ૮૦૪૦ વાગ્યે હાંપચ બધ વડવાથી કારાવાસમાં આવ્યાના થયું 'મહાદેવભાઈ' તરીકેના એ પ્રિય પરિચિત અને માનવર્થના માગથી દેશ આપાના હૃદયમાં મિહાગણ્યું અનિત્ય વ્યગ્રવતાર મહાત્માછના એ એવી પોતાના વિચિત્ર રચનાને કીધું ગાંધીત્વાછના જેવલા જ જન-બાળીતા પણ હતી, ને જનતમરના પત્રકારો, વિચારકો તથા રાજકારણી પુરુષો આગના સેવકની અનિત્યનું મધુર આશ્વ પોતાની સાથે લઈ ગયા છે આપણે પણ હવે માત્ર એક રમરણુ જ સાચવવાનું રહ્યું.

મુરત જિલ્લાના બોલપાડ તાલુકાના દિ-લેણ નામના તેમના અનાપિતપ્રાણીએ એમના જન્મ ૧૮૬૨ના બનુઆરીની પહેલી તારી-એ થયા હતા. એમના પિતા હરિબાહુ મુર-ભાઈ દેસાઈ કેળવણીખ્યાલામાં હતા અભ્યાસ કાળથી જ તેમની જુદી કામગીરીને કીમતે છેક કોલેજના છેલ્લા વર્ષે સુધી રોકાઈ રહીશો મેળવી હતી, અને હવેના અમેજી તથા સુલ્કની કપરાજ બનાવી તેમજ મરાઠી બાષાનું પણ જ્ઞાન ધરાવતા હોવાથી બી એ થયા આજ તરત જ તેમને મેટ્રોપોલિટન એડિકેશનલ ડાયરેક્ટરીની સાંકલિષ્ઠમાં જવા મળી હતી. એ કામગીરીની સાંકલિષ્ઠ કાય-દાનો અભ્યાસ કરીને તે કૌશલ્યથી થયા અને પછી ગોઠરી સોડી અગાધાવડગા વિષેકે વર્ષે વકીલાત કરીને સરકારના મેન્-ઓ-પરેડિચ એસાઈટીએના આવામાં હત્યેકર તરીકે દોડાયા, અથા મોગજનવાના પ્રશ્ન સાંકુ જ્ઞાન તેમણે મેળવ્યું અંધારા ૧૯૧૬માં મહાત્મા ગાંધીજીનાં કાંદિશી આવ્યા તેમના સિદ્ધાન્તોથી આપણે તે પોતાની કઈવત આશાઓ આપની ગોઠરી છાત્રી તેમના આ-શયમાં જોડાયા અને તેમના અતેવાસી બ-ન્યા. ત્યાર પછીનું તેમનું જીવન ગાંધી-ત્વાછના જીવનની સાંકલિષ્ઠમાં વહેતું રહ્યું હોઈ દેગબરની જનતા તેથી પરિચિત છે છેક તરણુ વધથી તે સાહિત્યનારહસ્યાને અજાણી હતા. મુરત જિલ્લાના કોઠકાગિ આર્યનવાગતના બનુઆની 'અનુભવાળી'ના એવાદનથી ગાંધીને સ્વિચર થયાનું સાચાના 'નિર્વાના' નાટક જેવી કલ્પના રચિના એક

૨૧. મહાદેવભાઈ

(૧૯૫૫ બસીસાલ વર્ષા-હરિપુરા ગાંધીઆ વખતે)

સાહિત્યક્રમ અનુષ્ઠાન મુખીની એમની જ્યોત્સકે દુર્ગેના એવળી સાહિત્યકેળવણી સાક્ષી પૂરે છે મહાત્માછની શુભચની 'આ-ત્મકથા'ને અંગ્રેજીમાં હતાગનાર અને બલ-બલા અભ્યાસીને પણ સમજાવતા મુ'જીનાં એવા શોર્સેના 'On Compromise' એવા કથને 'સત્યાગ્રહની મર્ચાં'ના નામથી સુ-લકા ગુજરે તીર્થાં કોટારનાર એકદમનીગરિ-અંગ્રેજ હતી સરજ અને પ્રચારી હતા પ્રાચ-દિક મધુરવજાળી એમની મેલીથી ક્ષેત્ર ગુજ-રાની અનુભુ છે? કલમકલ્પ તે નેમ્બો અથા જ હતા; અને 'નવજીવન', 'વન કલિયા' તથા 'હરિજન'ના પાનાઓ પર રમી રહેલી તેમની કલ્પ પાછળ છે કલિયા હાથ અને તેમની જુદીવ દુર્ગા ગુર તેણે એક મેન-નિહને સત્તાગીવપત્રકારનીમે તેમને આન-ધીર્ન કર્યાં હતા. દેગબરદેશના સાહિત્યનું તેમનું પાવન પણ વિગાળ હતું અને જન-સાહિત્યની અજ્ઞાનદુર્ગિતે તમા વિચારોથી તેમના મુપરિચિત રહેવા ગાંધીત્વાછના અતેવાસી તથા રહસ્ય-

ગંધી તરીકે નાધીછની વિરાહ પ્રજ્વલિયાને અનેતા સંવર્ણાશ્વવદોરોનોયોર તેમનાજીવતા. તેમના તત્ત્વજ્ઞાનથી માંડીને દૈનિકી શુદ્ધપ્ર-તિષ્ઠા સુધીની અનેક ગર્વાળિયા અને મહા-સમાધાનો આવી જતા એમની મનિષા અને નિષ્ઠા જોઈને ગાંધીજી એમને કલ્પી થે વાર મહત્વની વાણીપોટાનાં નાનુક કમે-આ પણ પોતાના પ્રતિનિધિ તરીકે મોકલતા. અથા નાધીછના જીવન દેહ જન્વા એ ગાંધી-દેવભાઈના આકાશ અવસાનથી ગાંધીછને જે આપાર બેઠ અને બેઠ જન્વાયા વધે તેની કલ્પના નથી થઈ ગઈ દેશમાં પામુ એમની જોઈ એતિહાસિક અનુભવો 'મીરાંની બર્ગિ' જેવી અનન્ય ગાંધીજી પ્રત્યેની ભક્તિથી એમણે પોતાનું જીવન-સર્વજ્ઞ એમને ધરી દીધું હતું ને પોતે એમ-નામાં જ બંધે સમગ્ર થયા હતા જીવિતની રાણેસામુ અંધાર-સાધનાના તપમાં વિરહી-તરીને દેશાસર્યાના આરંભિયા કપર સુખરની માનક વગાઈ ગયેલા એમના જીવનની માત્ર ગદ્યકે જ દવે રહી છે

ગામડાની કુવચ્છ

ચિત્રકાર: ચન્દ્રશંકર ત્રિવેદી

ઓગસ્ટ - ૧૯૪૨

પંથ દેને !

આપને મારગ, આપને મારગ,
આપને મારગ ભાઈ!

પંડ પોતાનો લોકને કાળે હોમનારાને

આપને મારગ ભાઈ!

નીરવતાને પોષથે બેસી વગડા ને વેગન,
ખડાડ કાડીને રમતાં આવે જરૂરનાં જો માન:

એને તું આપને તારાં તાન!

પ્રેમસમુદર બેટવા જતી છલકાવીને તીર,
લાખ તુફાનો લઈને આવે નદીયુંનાં જો નીર:

એને તું આપને મારગ ધીર!

ગિન્દગાનીના લોહ કુદોડો વીંઝતો જતો બાઈ,
કુરુયાનીમાં રાશ્વતારાનાં ગીત તું કોને બાઈ:

એવાંની આંખમાં લેને - હાઈ!

સોને આપને મારગ જેને ડુંચે કાચ ભલાઈ,
માનવના મનના દવ બાળે માનવની વનરાઈ

એને એક ના'પને મારગ બાઈ!

બહે વાય આખરની સરખાઈ!

આપને મારગ, આપને મારગ, આપને મારગ, બાઈ!

વેણીબાઈ જ. પુરોહિત

દીવાદાંડી

• નિમ્ન •

દિમાંધું રૂપ ન આજ ધારવું:
ને પૂરું જાની આજ મારે
નહીં નહીં પૂછીએ કલાજવી!
કે ના જાની દીપક યાગ-પૂજને
મારે જલું કોઈક દેવમંદિરે.
નહીં જાની કોટિયું મોખવામાં
મરીજનાં રૂપરૂપાં કલજમાં.

આકાશ મારે ફર એક જમતી:
મનુજના જીવનમાં જાની કે
દાંડી દીવાની દિન દિન બાળવું
અપાન મારે ચીંધી વાટ સીધી.

બસેલ કે માર્ગ તણા પધિદને
ચિતાવવા હું છુજ તેજ પાપકું
કાઠ ન્યાં કીપ તણી રવમુખમાં
લેવા મથે દોડવીને જ કોઈની
ત્યાં માલતું તેજ જાગેડ પાપવી
ચકું ચકું દીપક દાંડી દેડા.

પડ્યા ઢરી પત્થર ન્યાં વૃટલ કે
સ્વસ્ત બેઠે વિલિંગાદ્ય ન્યાં, હું
ત્યાં ચેતવી સુજ સરીરવીરડા
પ્રસંગના પુજ જયે જ ગાયતું
સિતિજની કોર જાની તદા તો
પ્રસારીને તેજ અગ્રાજ માતું
શયુ અને દમિ અનુભવું હું.
ને ભોગિયો માર્ગચેલેનો કા
જાની મણું હું નિજ પાન્ય ભવને

લલિત ગિ. ભટ્ટ

ભરતીઓટ

• તોટક •

દિનરાત ક્યાં બાહુ કલેશ હરે,
જન ભરી મથો નિજ મન વિષે,
અસોસ નિસાસ પછી વડું છડ
“જુક ભીતક રોં વણુ જનને”

દસરું ૧૩રું સગવડ નથી,
મનમાન દોષ પણુ વાહ નથી;
પછી અતર એક અવાજ હરે,
અહુ ગ્લાનિ નિહાણ તદાં સરી,
“અતિ નામ પછી પલ્લે ધરતી
ભરતી પછી ઓટ પછી ભરતી.”

તનસુખ ભટ્ટ

આવતી કાઢનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

હરિશ્ચન્દ્ર ભટ્ટ

નજરે આવે એવું છે. હતા નવાબી મહાનેનો હપથોમ મુઝિયમ મારિ બધેએસતો થયો છે આજે તો મુઝિક મનો સમજાઈ ગયો છે કે તેની બે સાખાઓ કરવી પડી છે, તેના પ્રધાન અધિકારી શ્રી વામુદેવસરણુ અપ્રવા-લજ પ્રથમ મધુરા મુઝિયમના હુ-દેર હતા અને મધુરાનું હાલનું પ્રખ્યાત મુઝિયમ તેમના જ હાથે, એકવારું છે. મિલ્ક કમરાન પુરાણુ સિકાઓનું જ્ઞાન ધરાવતા વિરમ પુરુષોમાંના તેઓ એક છે પરંતુ એમના જ્ઞાન અને કા-મિને વધારે શીખાવનાર તો તેમનું પરમ આત્મિક શિક્ષક છે, એ માત્ર, મિત્ર નેમવાળી દુબલી-પાતળી ભૂતિને ક્યાંક એકાગ્ર મળે તો અખંદ ન પડે કે તેઓ અધિકારી હશે પણ અખંદે તેમના પાર્શ્વપ્રવાહ શા શાય ત્યારે શાદી જ વારગા શુભલાભલ વિવિધ માહિ-તીઓના ક્યારેસથી તમને મળ્યું નથી હશે. અપ્રત્યક્ષ રૂપે અમે એકબીજાને પિછાનતા હતા મધુરાનિવાસી મારા મિત્ર શ્રી રાધેશ્યામલ દિવેશીએ મને તેમની બધી વાતો કહેલી, તેમણે મારા અમરતાના પુસ્તક હપર ખૂબ આશીર્વાદ પ્રસાદિત. આજે તેમને મળવાની ધન્યભક્ષ પ્રાપ્ત થવા હું મ-પ્રેરણા સાક્ષતા અનુભવતો હતા મુઝિયમમાં જતા આવતા ટોચાને વીધી અને તેમના ખટનું બારણું ઉપાડી દાખલ થવા તે વખતે તેઓ નવા આવેલા સિકાઓ તપાસવાગા મરાયક હતા, પણ કૃષ્ણવદલકાએ પાસે જઈ ધીરેથી કંઈક હજી એટલે દુરત કાગ પડેલ મૂંઝી બાવાવેસગા આગળ વધી દેશી રીતે અચળ, એવા પરિતપ્ત અભિવિ માટે વિવેકવાચી હશે તે તેમને મારે ચાલતિલ અનુભવ, પણ તેની યોગ્યતા/મારમાં સિદ્ધ ક-રવાની મને કોઈ હતી. થોડી પળે પૂર્વમરણોત્તરને મારા પ્રધાનની ક-કીકગા/મળે તેમણે મને સિદ્ધ-ગિજાનુ નેવાનું કહ્યું, અને તેમના હાથ નીચે ત્યા રહેલા અધિકારી શ્રી કપાધ્યાય વિષે પ્રગણપૂર્વક કહ્યું કે એ મિદપવિચાલ એમની સોળતમા ભેરો ત્યારે જ મળ પડશે ફરી રાતે તેમના ઘર પર મળવાનું કરાવી પ્રજ્ઞા પડવા અને નજીક ખીલ મળતમમાં સિલ્કસમૃદ્ધ હોત ત્યા નવા લખનીયા સમૃદ્ધ સમાજનાર શ્રી કપાધ્યાય તાલ જ આ ખાતામાં લેકાઓના છે પોતે એમ ક-કહ્યા છે અને આ વિષયમાં જોતમેતુ અનેકા એક હવ્ય શ્રેણીના સાહિત્યકાર પણ છે.

સમગ્ર ચિત્રાવલિ—(ક) શુદ્ધિનો અત્યાચાર

ધાર્મિક ગુહિના અપાયાદે માનવધર્મને કેટલી બળકરીતે કપાની ડીંગ છે તેનું જ્ઞાન હિંદુ સમાજમાં પ્રાપ્તિલિન થવા જ રહે છે પૂર્વજાનની કોઈ કેવલાવના કે દુરમનાવંદે કાળો માનવ-બુદ્ધિને સુગોના સુગોની-નાગરિકના સર્વસાધારણુ કમોશી પણ વચિત ફરી તીષા છે તેમની ગેવાઓ સમાજને અનેકરીતે અનિવાર્ય બની ચૂકી છે છતાં ગાય, કુતરો કે ગવેડાને તથા જાન-વરવાની કેટલી દુર છે તેટલી હજી પણ તેમને રાજનાર કમોશિના કંઈ તેમની હપર તાકેલા તેવા જ રહે છે, તેમની દુભાવેલી અપમાનિત હાલતમા અસહાય બની તેઓ બીચારા મૂંઝે મોંઝે ચાલનારો સંકેત ફરી રહે છે આ સ્થિતિમાં ધર્મની વિરોધતા કરનારાઓના થશે, આરાધના કે અર્ચો ક્યા ઉધરને પહોંચતા હશે ?

તેમણે પ્રાચીન સુપ્રસિદ્ધ ભૂતિઓના કલાવિધાનની યોગ્ય કમર અને જ્ઞાન આપવી કેટલીક કથાઓ લખી છે, જે ત્રણેય ભાગમાં પ્રજ્ઞા ફેલી છે મુઝિયમમા આજે કોઈ બુદ્ધિ પડેલી એ કથાકૃતિઓ કે સમયમાં નિર્મોહ પામી તે વખતે તેના સર્વક કલાકારને તે કેવા સંતોષપ્રદ હશે આપવી હશે, શિક્ષિને તે જોતાં કેવા આનંદ થતો હશે, એ કલાકારના અપ્રત્યક્ષરો તેને કેમ વધાવના હશે, તેનાં તત્કાલીન કાલ્પનિક કલાનકે, તે સમયનું વાતાવરણમાં અદ્ધ કરતા મનોહર

હક પ્રસંગે રચીને તેમણે તેમા આપ્યા છે. એવા સુસખ અને સુચિત્ત પુરુષના સગમા લખનીની શિક્ષપ્રતિભાઓ ભેટા વખતને શુભાર સુવાઈ જવા હાથે આ મુર્તિઓનું રચાન દેશની કલારાજાઓમા ફોટુ થઈ, તેના યોગ્ય ફોટોગ્રાફો કે પ્રતિકૃતિઓ દ્વારા તેનું નવપ્રતિષ્ઠાપન કરતુ જોઈએ, એવાએવા વિચારો જ કરતો હતો ત્યા યજ્ઞમાને યાદ આપ્યું કે હજુ તો સરકારી કળારાજા ભેળી બાજી છે, અને પાકરાણામા મોડું ન થયુ જોઈએ !

લખનીની આર્ટ-રફલ

● લખનીની ભણીની મુશ્કેલીઓ આર્ટસ એન્ડ કોમ્પોઝિશનની ગયાપનામા ગુજરાતના એત્રણ વિદ્યોનેઓ અગ્ર ભાગ છે. રવ વિનાયક નદશંકર મહેતા, રવ શિવલાલ પાનાચંદ ગાહ અને શ્રી નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા જેવા ગુજરાતી સિવિલિયનના પ્રધાસથી આ કળાશાસ્ત્ર અસ્તિત્વમા આવી છે, અને પ્રથમથી જ તેનું નિવનન હિંદી અધિકારીને હાથ હોવાથી તેના પહેલા પ્રિન્સિપાલ શ્રી અસીત-કુમાર દાહદાર નિમાયા છે. શ્રી અવનીન્દ્રનાથ રામેરે હિંદી કલાનું જ અભ્યુદયન કર્યું તેની પ્રજાજ સાક્ષી રૂપ એ સાબળ બની રી છે અને ત્યાથી ઘણા સુપ્રસિદ્ધ કલાકારો બહાર પડ્યા છે એ સાબાના અધ્યાપકો પણ નિષ્ણાત અને પ્રસિદ્ધ કલાકારો છે એક જ સાબામા વિશેષ વ્યક્તિત્વવાળા ઘણા માણસો ને કયા રે હોય તો તે લખની આર્ટ સ્ટુડન્ટ છે એ સાબાના હેડમાસ્તર શ્રી વીરેશ્વર સેન પ્રખર કલાવિન અને નિર્માતા છે. શ્રી એલ એમ સેન ચિત્રવિભાગમા પાશ્ચિમાર્ય તાકીમ પામેલા નિષ્ણાત છે એ જ પ્રમાણે સિંધુવિભાગમા પણ યુરોપની કલાપોષમા પાર કીર્તિદા વિશ્વારો છે. ચૈત્રીમાથી ત્યા જઈ વસેલા ગુજરાતી નાગર કુટુંબના શ્રી હરિદરલાલ મેઠ પણ એ સાબામા લાક્ષ (લાખ)-ચિત્રકળાના વિશેષ જ્ઞાતા તરીકે આ વાપક છે. લખની કળારાજાના પહેલાવા પહેલા જ એ કહ્યો જાય છેલા ત્યાના પ્રિન્સિપાલ અસીતકુમાર દાહદાર, શ્રી વીરેશ્વર સેન વગેરેને મારા વિષે પત્રથી માહિતી હતી, મને તેમની ફરની માહિતી હતી કલાક્ષેત્રમા અને કળાના અધ્યાપનમા જીવનજરને અનુભવ પામેલા એ પુરુષોને મળતા ઘણા મુકાસા અને નિર્ણયો મળશે એવી આશા મેં બાધી હતી પરંતુ સાબાના ફરવાલ પાસે પહોંચતા જ બખર મળ્યા છે. શ્રી દાહદારને અગાનકરેટસન પર જઈ પડયો છે. શ્રી વીરેશ્વર સેન, જેને વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલ કહે, તેને આગલે દિવસે એક તાર મળેલો એટલે તે અલ્લાહાબાદ ગયેલા પણ મારા ન્હાત્ર ગિત્ર શ્રી હરિદરલાલ મેઠ હસતે વદને અમારૂં સ્વાગત કરવા આમળ આવ્યાને બહુ સાડેમને આનંદ પેતે સંભાળી લેશે એવી ખાતરી આપી

શ્રી મેઠ એક સરકારી તરણ કલાકાર છે. શ્રી કૃષ્ણવલ્લભ જેવા સાહિત્યકેમી સાથે તેમને ઘાડો સબધ હતો, એટલે મને આનંદ થયો તેમજ આ સાળા તરફથી ખાસ સિધ્ધિવંત આપીને સરકારે બ્રહ્મદેવમાથી લાકરસના ચિત્રો કરવાનું શીખના સંકલેહ, અને તે કળા હાલ તેઓ ત્યા રીખવે પણ છે એમની સાથે ચિત્રસાળાના વર્ગો નિરાતે ભેવાને મળ્યા લખની કળારાજાનું મકાન અને બીજે વિસ્તાર બહુ મોટો છે. કવકતા કે મુલાઈ તેની આગળ યોગ્ય લાગે, પરંતુ તેના પ્રમાણમા વિદ્યાર્થીઓના સમુદાય નહોતો. ચિત્ર અને શિક્ષમા સારા આ વાપકો છે. લખનીની ડિઝાઈનિંગ વળણાય છે. ધમ્માર્થી ચિત્રકામ (કમર્સિયલ આર્ટ) ત્યા સક્રિય રીખવાના વિષુલ સાધનો છે. લીથોગ્રાફી સંપૂર્ણપણે રીખવાનો સરખમ અને આ વાપકો ત્યા છે, એટલે પોસ્ટરો, ચિત્રો ને રંગીન કામ છાપવાની સક્રિય અને પ્રત્યક્ષ તાકીમ ત્યા મળે છે. આ જરૂરની વિદ્યા હિંદની

બીજ કોઈ અર્થે રફલમાં રીખવાની મેં જોઈ નથી. લીથોગ્રાફીની સાથે લાઈન તથા હાઈટાન બ્લૉક્સ, રંગીન બ્લૉક્સ અને તેનું છાપ કામ પણ ત્યા રીખવાય છે. તે બને માટે સરસમા સરસ સામાન સામગ્રી અને જોઈલજ ત્યા ભેવામાં આવી

લખની આર્ટસ્ટુડન્ટ બીજ વિરોધતા પહેલી માત્રની મુર્તિઓને પાસે કરવાની કળા છે તળ લખનીની એ તો ન્હાતી કળા છે, પણ સાળામા સરકાર પામી આજના કળાકારોની કાલમય મુર્તિઓ સમતામાં ત્યાં તેવાર થવા હાવી છે એ શુદ્ધ હિંદી કળા છે તેમા વિરોધતા અને પ્રચુરતા લાવવા આવ્યાં શ્રી દાહદારે ઘણાં શ્રી મહાધાર જેવા યુરોપી શૈલીના કમ્પોઝ કલાકારને અપનાવી લીધો છે એ શ્રી મહાધારની હજીસ્તો 'કુમાર'ના વાચકો નામે છે (જુલો અક ૨૧૨) તેઓને ત્યા મળવાની મને શેઠકા આજ હતી, પરંતુ તે પણ તે દિવસે બીમાર હોવાથી નચાવી રાકવાના બખર મળ્યા બીજ હરફ અમારો વખત તોળીતોળીને વાપરવાનો હતો એટલે એ મુલાકાત પણ નિરપાયે ન થઈ શકી

લખની કળારાજાને લખની વર્કશોપ હાલ યુદ્ધ-કપડોની સામગ્રી બનાવવામાં રોકાયેલી છે. સાબાના પ્રવેશદાર પાસે એક મોટો પાટિલા પર આજ સુધીમા એ સાબામાથી ઉત્તમ પદક (distinction) પામેલા વિદ્યાર્થીઓની નાગલખિ આપેલી છે એ નામોએ સાબાને ઘણી નામના આપાવી છે તે પૈકીના શ્રી પી. જી. જી. શ્રી નિર્મલ વગેરે લખનીમા જ વસ્યા છે. પણ હુ મારા શ્રી પી. જી. જી.ને જ મળી રાક્યો. એમને પણ મારા આવ્યાના સમાચાર મળ્યા હતા અને એને બહાર નીકળ્યા તે પહેલાં મળી ગયા હતા, એટલે પાછા વળ્યા એમને એમના મુકામે-લખનીની પસિદ્ધ એકપાયર હોટેલમા-જઈ મળ્યા. આ એકલપથી કલાકારની હતીએ એટલી તો શેઠક્રિય બની છે કે એમની રીતે બાજમે જ પણ કે ચારથી વધુ ચિત્રો મનઘડા હોય છે 'કુમાર'ના વાચકને એમની કલમનો આજ સુધીમા સારો પરિચય મળી ગયો છે (અક ૨૧૩ અને ૨૧૪)

બીજ મળવા જેવા કલાકારો રહેરમા નહોતા મને સીધી વધુ એટ તો એ થયો કે ગુજરાતના કલાકોવિદ શ્રી નાનાલાલ ચમનલાલ મહેતા (૧૮૬૩) પણ ન મળી રાક્યો તેઓ અમોઠા શ્રી હવંચકરના નવચરના ઉત્સવમા ગયેલા હતા એમની નેરહાંભરીની બીજુપ અપખર અને સાદી બીજ બધી રીને શ્રી કૃષ્ણવલ્લભએ ત્યાના સરકારી મઠવમાં જે પ્રચારકામ કર્યું તેના હુ સરસ લાભ પામ્યો.

લખનન જે વાગ્યા સુધી શ્રીમાત્રી દિવેદીએ રાહ ભેવડાની અમે એ નાનકડી પાકરાણાનો પ્રસાદ પામ્યા એ નાના નમણા મકાન મા આ બાવળમાં ફરતીના આશ્રયે અમને ધર જેવું સ્વાસ્થ્ય મળ્યું જમીને રાતની બીધની ખોટ પરી કરી, ત્યા સાંજ પડી હતે એક અજત્યની મુશાકાત પાર પાડતાની હતી. અમદાવાદમા કલારેમી શેઠ જિવિનપ્રસાદ ચીનુભાઈના નાના બેન સો સોહામિનીએ લખનીના આવેવાન ચક્રય દો વ્યાસના સુપુત્ર શ્રી ડો. નિરખને ત્યાસના સોહામ્યભાગી છે સર ચીનુભાઈના કુર્બ સાથે મારો અગળ નાતો હોવાથી ત્યા મારે પહેલુ જનું જોઈવું હતું, પણ લખનીના લાળા નિરખે ભેટા અમારો મુકામ યોગ્ય રચ્યો થયો લાગ્યો. ડો. શ્રી નિરખને વ્યાસને મળતા તેમણે બીજે દિવસે પોતાને ત્યાં કેવડા કલાકારો સાથે મળવાનો ઇસારો જણાવ્યો, પણ સમય અને તબિયતની કારણે તેમને હુ સમતિ આપી રાક્યો નહિ

ત્યાથી રાહ હઈ આપણા બીજ ગુજરાતી સિવિલિયન રવ શિવ-લાલભાઈના સુપુત્રી શ્રીમાત્રી કુસુમબેન પાલને મળવા અમે ગયા

એ બહેનમાં તેમના પિતાનું સૌન્દર્ય અને વિદ્યાનો વારસો જોતેલાં હોવા તેમણે સ્વ. શિવશાસ્ત્રીના રંગરસુગા એક વિદ્વાતને કલા-
શૃંગારકર્મને બદલે પાટવો છે, એમાં હિંદી, બંગાળી અને ગુજરાતી
વિદ્યાનો તેમજ કલાકારોએ સરસ કાળા આપ્યો છે. એમનું મહાન
પણ ક્યાનું ક્યાં ફરતા પરામા દર્શન. એમને ગણી લઈ શકાતાપણ
રાત્રે મુક્તમ બેઠા થયા અને બીજા દિવસે નીકળી જવાનો સંકલ્પ કર્યો.
બીજે દિવસે

● પણ શી દિવેલીટના મનમાં તેા હંઈ એવ ન તેવારીએ થઈતી
હતી. બીજે દિવસે સવારમાં નાલીધોઈ સામકલ લેતાડને કે હકે કે હું
એ કલાકમાં આનું જ. કેટલાક ખાસ મિત્રો સાથે આપનો મેલાપ
ગોવરો છે; નહિ તો તેઓ મને અપસાઈ કરાવશે. એ ગયા તે
ગયા. લગભગ એક વાગ્યે શાકપાકાયા આળ્યા, પછુ મેં પર ખૂબ
હલસારા હતો. 'સાંજે બહુ સરસ મેલાવડો કાન્યકુબ્જ કોલેજમાં થશે.
તેના મિત્રિપાલ મારા મિત્ર છે બીજા કવિઓ અને કલાકારો ત્યા
મળશે અને કોણ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ હશે.' મારે તો નજરી નીકળી
જતું હતુ, પણ તેમણે બંધન નાખ્યુ પ્રવાસના અને અલ્લાહાબાદ
છાડી દીધુ હતુ, પણ બંધની ત્યાંનું મુજિબમ દેવાનો એસરખો
આગ્રહ થયો, એટલે સહી કરું કે મોડા થયા બીજે તો એ તીર્થે પણ
હરી લેવું. પણ અલ્લાહાબાદમાં કાઈ પિછાન નહોતી કલકત્તાથી
'વિગાલવારત'વાળા ક્રીડામ સંગમિ એક મિત્રનું સરનામુ આપેલુ,
પરનુ કાનપુરમાં પણ ગુજરાતીએનું સરનામુ છે અને મારા નિકળના
મુનેદીએ પણ ત્યા સારી રિયતિમાં ક્ષમા ચકાવે છે તેથી, તેમજ
અરિયાથી પણ આગ્રહ થયેલો કે મારે તે બધાને સત્યા પિતાં જરુ
ધોય નીકળી તેથી, અરિયામાં આજુબા હાથમાં અમ બાજ લેનાર
સેનેદી મુ ગોરધનપરજાબદના સુપુત્ર મુટલાલને કાનપુર તારા કરી
દીધો. આજ, તીજ દિવસે સવારે તો કાનપુર માટે નીકળી જવાનુ
નિશ્ચિત ન થઈ મધુ હતુ

કે નય પુ કમ હૌ શે જ આં

● આગલા દિવસના શાકની અસરને લઈને આજો દિવસ ક્યાં વ પણ
જલ રાકસુ નહિ સળી અને શરીરની સમિતીમાં વિચાન્તિ માની
રહી હતી એટલે સત્ત્ર પૂરેલા મારેણા સમાજવા અને મુકામ બદાર
પર ન મૂક્યા નહિ સાતે છ વાગ્યે દિવેલીટએ કલાકાયા કાન્યકુબ્જ
કોલેજ તરફ હજબનીએ મુપ્રસિદ્ધ કોલેજ છે અને પહેલમ્વા ત્યારે
કેટલાં વિદ્યાર્થીઓ અને મોડેસરો ત્યા રાહ લેતા હતા. અહીં શી
રીતે આગરો વિચારવિનિમય મને તેનો કોઈ ન અગાજ નહોતો,
પછુ પ્રસંગને કહી કે રૂપ આપમાં મેં મારી પાસના મિત્રો અને મિત્ર-
પત્રો મેં મોડા કાનપુરે ઉપાસી મેળા કરી ને પર પાસની દીધા અને
તે વિષે અવિધિસર વાતો અને ખુલાસા આપવા માટવા. એટલામાં
તો કવિમંડળ, મેસરસમંડળ અને શ્રી વાસુદેવરાણુ અપવાલજી
આવી પહેલમ્વા તેમણે પણ એમાં ખૂબ રસ લીધો. મોડી વારે પ્રિ-
ન્સિપાલ મારાથે દરખાસ્ત મૂકી કે આપણે કહી વિધિસર વાર્તાલાપ
અને પરિચય કરીએ એજ હતી સમાનું અવ્યવસ્થાન લેવા શી અ-
વાજસને વિનિત કરી મારી પિછાન આપવાને દિવેલીટએ કહકહ
પૂર્વતેવારી કરી હતી, -'વિશાલ ભારત'ના અકગાધીને 'હલાકલાપ'-
ગાથી પણ પ્રમુખથીએ પોતાના અરધા કલાકના પ્રારંભિક આજ્ઞાન-
ના મારા વિષે એટલી બધી માહિતી અને કલાની બમિત આપી
દીધી કે તેમને જાણવાનુ રહુ ન પડે પણ મારા માટે પણ વિશાલજી
મદદ એટલા વિદ્વાતપ્રજ્ઞ બાળ્ય પણ મારે કહીને સમાનું સંચન
કરું, વચી સમા આજાગ દિહીમાં જોવાવાનું હતુ પ્રવાસના આગમન

અનુભવિયા યાદ કરી મારા વક્તવ્યના સરળતા ને નિખાલસતા જળવી
એ કહી અનુભવસિદ્ધ હતુ તે જ એ કહી પોણા કલાક પછી કોલેજ-
ના પ્રિન્સિપાલ આવારદરીન માટે બેઠા થયા ત્યારે જ સંગત રામને
કે હંથરે મને ક્યોદીકામથી પાર કરાવેઈ દત્તા. એમણે તો બીજે દિવસે
કોલેજની મોટી સભા કરાવી અને રાંછી પાટવાનો અનુદાહ કર્યો,
પછુ તે મારા માટે તદ્દન અસાધ્ય હતુ. રાત્રે મુકામ પર આળ્યા ત્યારે
દિવેલીટએ જણાવ્યુ કે મો કોલેજને એમના પર બહુ કળાખુ કર્યુ છે
કે મારે અહી વધારે માણસોને મળવું પણ તેમણે જ મારી વળિ-
સતમાં ફેર પડેલો લેવો હતો, એટલે ટેકો ન આપ્યો

સત્ત્રા દિવેલીટપત્રી રાજ લેતા કુટુંબ વિખૂટે પડતુ હોય એવી
લાક્ષ્મી થઈ કહી સાધનસંપન્ન યત્નમાન કતા થે વધુ મેલા અને
સ્વાસ્થ્ય તેમને ત્યા આગને મળ્યા હતા. સવારે કાનપુર જતી ટ્રેનમાં
અથે કસાલને અડી ગયા ત્યા મુકી દિવેલીટના મગ ને કાળકાના પાર
નહોતો મે કલાકની જ મુસાફરી હતી હસવાગે તે કાનપુરના વિ-
સ્તારવાત બંદરના મુસાફરોની બરખર ગિર્મિયા અને જોતપોઈ (પાહુ)
સ્વ. ઝોના, ડે, બી. પંડ્યા, સી. બી. હી.

● મ જમનાબાઈ બવાનીસાર પડવાનુ ઇવનકેવ આફ્રિકામાં
વિદ્યાસ પામ્યુ હતુ, પણ તેઓ એક મેલા પુરુષ હતા કે પોતાની
આત્મશક્તિ અને સફલપ્રશંતિ નટે જમતના કોઈ પણ ખૂણે આન
સાર કરી શકે જાવનપર રાત્રીના શિંહોર પારોના ધોંધથી નાગ-
ના એક સુત્ર શિક્ષકના એ પુત્ર હતા ધરની નદરિયાતને અને
મૈદિક થયા પહેલા જ જાવનજરની હાલકુલ છાડી તેઓ આફ્રિકા
ગયા અને ત્યાના કટમખખાતારાં પ્યેરિને રૂચિયાના પગારે કસકન
થયા પણ એક જ વર્ષના તેમની ગઢચુલાકાતોએ એ બધન તોડી
નાખ્યુ અને પેવારના કેમળા મુલુકલ કનેકમે તે દેશના મેડગા
અજરયાન પામ્યા, 'કેન્વા ટેકી મેત' નામનુ વર્તમાનપત્ર સાર હતું
અને રાજદારીનેતા બની પ્રબં તે માર સરકારમાં એજો જમખર જાવનવગ
ધરાવતા થયા કે આફ્રિકાના દિહી મુસદ્દીઓમાં તેમનુ નામ પ્રથમ
પત્રિયામાં આલ્યુ તેઓ એક વખત આફ્રિકાની કન્ટિનલ મેસનવ
કોમેસના પ્રમુખ થયા હતા અને 'કેન્વા સુપ' પરિકલ દિશ્યા બાવી
તેઓ તેમજ એક જ દિહી પ્રતિનિધિ હતા એ પ્રસંગે અગાવાજ
આવતા રાજાના સહાધ્યાયી અને અગત મિત્ર તરીકે આ જમનાને
ત્યા અવાનક એકલા જ આવી વડયા અને પોતાની સરળતા તમા
સદાદની પ્રતિતિ આપી, ત્યાર પછી તેઓ અહીં હતા ત્યા મુકી
વખતેવખત એ જ બાજપૂર્વક મળતા, મુજસતના કવિઓ, વિગદાં
તમા સાદિયકારોનું એક મંડળ એકાદની મુકાદતે આવે તો તેઓ
સર્વે અર્થે ત્યાં રહેતા વસ્તાહી સરકારી જ્ઞેનો કેમળી લેશે એવુ એમણે
કરાવ્યુ હતુ, અને તે માટે ત્યાના 'તરુન મંડળ'ના પ્રમુખ, મારા મિત્ર
શ્રી મદમખજશી રતનસીમાઈએ મંડળ તરફથી પત્ર પણ પાકવેલો.

મદ મદિદના રાજકારણમાં પણ સારો ભાગ લેવા દતેલર દગા
પરતુ ઇવનની કાણુબજારના અને પિશિા દાજ કાણુ સમજનું છે
ઇવનપર તેમણે નીતાના શિક્ષકાને અવહારના હાલવાના પ્રયત્ન
કર્યો હતો અને જતે બહુ જ નીડર તથા સાદકતાં અંપલાવનાર
દોઈ અને સવાર મુલુપ્રસંગોમાંથી પાર લીધાઈ હતા પણ તા. ૩-૧-૨૨
ની સાંજે મુંબાઈમાં હૃદય બધ થતા અવસાન પામ્યા તેમનું રૈખા-
ચક ઇવન આત્મકથાનરીકે 'કુમાર'માં આપવા તેમને વિનિત થયેલી,
પણ હવે તો એમણે વિસ્તારવ એકેક વેવાર અને કંઠાંબની સંભાળી
તેમજ જાનદોરી લાગમ ન જાત સરકાર ૨૫ રહેશે એમના કેવા
આત્માની તો પરમ મતિ જ દોઈ શકે. ક્રમગાનિ: ર. મ. રા.

બાપુની શોધમાં

★ નાટિકા

પ્રવેશ પહેલો

[ચમળ - શહેરનો બિડિયાળો રમ્તો. દસ વર્ષનો એક કુમાર ચક્રિત થયેલા માથાએ વચ્ચે હાકતોહાકતો ચાલ્યો આવે છે]

ઠાકરો મુસાફર, એ મુસાફર ! અરે બાઈ ! તમે સાબળતા કેમ નથી ? શું મારે સાદ પીમે છે કે તમને પહેલવતો નથી ? મુસાફર-બાઈ ! એ મુસાફરબાઈ !

મુસાફર તે મને બોલાવ્યો ?

ઠાકરો હા, જ ન બોલાવ્યું છું

મુસાફર હું શું બંધુ કે તને મારો ન બપ છે ? નામ દીધા વચર નામ બોલે ? બાઈ તો બધા મુસાફર છે કોઈ આમ બંધ છે તો કોઈ બીજા બંધાએ બંધ છે હવે હવેનું હોય તે મટ છોડી દે મારે મોડું તો છુ છે અને બંધુ થયે ફર નવાનું છે

ઠાકરો બાઈસાહેબ ! કૃપા કરીને મને મારા બાપુનું ધર બતાવો હું મારમ બુલ્યો છું હું તેમની આનગીએ અહીં આવ્યો હતો, પણ શહેરની મેદનીયા તેમનાથી ઘટો પડી ગયો અહીં તો બધા રમ્તા એકસરખા ન હોય છે, અને બધે એક પણ સરખા ન દેખાય છે કયે રમ્તે થઈ હું બાપુને ઘેર પહોંચીશ તે સગલું શકતો નથી

મુસાફર (હસીને) એ બચ્ચા ! હું તારા બાપુનું નામ ન બંધુ, તારા મારમ નામકામ ન બંધુ અને તને મારમ કેવી રીતે બતાવી સકું ?

ઠાકરો (અજબ થતો) હું તમે મારા બાપુનું જાણબતા નથી ? હું તો ધારતો હતો કે સૌ તેને જાણશે છે (જરા થોભી, વિચાર કરી) બધા તેને 'બાપુ' કહે છે મારા નામના નામની તો મને ચ ખબર નથી લોકા તેને મર્વો કમીને જાણ્યે છે પણ મારા મામની કેટલીક બેધાખીએ હું બંધુ છું

મુસાફર તો એ બપુ કહે તો તને હું કઈક દિશા બતાવી મળીમ ઠાકરો મારે મારમ એક સુધર ટેકરી ઉપર છે અને ત્યાં મટિકે જેવા જળવાળી એક સુધર નદી વહી રહી છે તેના બીજે કાંઠે લીટી દરિયાળી અને ઘટાદાર જણ છે. ખાચ, બેમ અને હરણા ત્યાં ચરી રહ્યા છે, સસવા ફરી રહ્યા છે, બમ્બી અને મિડ એક જગ્યા પાળી પી રહ્યા છે, રમજનની કૂંડો રોજનેજ ત્યાં ખીટી રહે છે પખીઓને કલરવ ચાલુ છે. બધા સુખ અને રમેલગા જીવન વીતાવે છે

મુસાફર (અજાણને) બાઈ ! વારી વાતો તો મનની છે, પણ એટલાથી તારે મારગ હું શોધી મણીશ નહિ એકે એક કોઈક વામ મેં નેનું હોય અથવા તેની વાત સાંભળી હોય એવું થોડુંકીડું ચાદ તો છે ઠાકરો (વચ્ચે બોલી કાઢે છે) અહા હા કેવી મનની એ નચ્ચો ? તમે મારી સાથે ત્યાં આવોને હું ખાતરીથી કહું છું કે તમે ત્યાં આવશો પછી પાછા આવવાનું મન નહિ થાય

મુસાફર (વધુ અજાણને) અરે એ તો કઈ અને ? મારે ચ માર બાપુનું કાગ છે એ કોઈ રંગાવાચ નહિ લાગ્યાર છું, કાઈ ઠાકરો (ફરી વચ્ચે બોલે છે) હું ! તમારે પણ બાપુ છે ? તે શો ધંધો કરે છે ?

મુસાફર (જરા ધમને) બેની તારે શી પચાત ? વારી સાથે વાન-રવાળા મારે મોંધી વખત બનડે છે ત તારે જમએ હાથે ચાલવા

માડ ત્યાં એક મહાદેવનું મંદિર આવશે, ત્યાં લોકોને પછી લેને ત્યાંથી વારા બાપુને ઘેર પહોંચવાનો રસ્તો મળશે.

ઠાકરો અરે, તમે તો અજાણ ગયા વાર, કૃપા થઈ, જયજય [ઠાકરો બોલતો રહે છે અને મુસાફર ચાલતો ધાતે એક કુમારિકા પુત્રનો ચાલ લઈને બાકી આવે છે]

ઠાકરો એ બહેન ! નરા કહેશે મહાદેવનું મંદિર ક્યા છે ? કુમારિકા ચાલ મારી સાથે, બતાવુ ઠાકરો અહો ! તમારી પાસે તો મધુરા કૂંડો છે ! પમ માં અમ હોય છે એવા સરસ નહિ ન, તને એ કેના મારે લીધા છે કુમારિકા (નરા વચાધી રસ લેતી) એટલી ચ ખબર નથી એને હું એ મહાદેવને ચડાવવા કઈ નહિ છું તારી બાને ફરી પૂન કરતાં ગેથા નથી ?

ઠાકરો ના, અમારા મારામા કોઈ એવું કરત નથી કૂંડો ઠાકરુ પર બને છે અને ઠાકરો બોલે ન અરે છે અમારાથી તે તોડાય નહિ. પણ તમારા હાગમા બીનું કાઈક છે તે શું છે ?

કુમારિકા શું હોય વળી ? પ્રસાદ મુ ચ કોઈ બંધો બાઈ છે, કે કરી ખબર નથી તુ કોઈ વિચિત્ર કેમલેથી આવ્યો લાને છે

ઠાકરો એ બધાને દેવ શું કરશે ?

કુમારિકા દેવ તેણે રતીકાર કરશે

ઠાકરો બહેન, મને ખૂબ ન ખૂબ વાગી છે એમણી થોડા પ્રસાદ આપોને !

કુમારિકા એવું બોલાય ? દેવને ધર્મા પહેલું તેને અટાયપણ નહિ. ઠાકરો એમ છે ? દેવને તમે આવો ? અમલ દરરોજ ધરો છો ? કુમારિકા કેવું પડે છે ? રોજ ક્યાથી અપાર ? આપણને તેની કૃપા નેહીથી લોષ, કઈ માનડું હોય ત્યારે પ્રસાદ ધરોને મારો બાઈ પરીક્ષા બેઠો છે તેને પાસ થાય એવું માનવા હું મારે નહિ છું ઠાકરો આ પ્રસાદ આપવાથી પરીક્ષાગા શી રીતે પાસ થવાર ? કુમારિકા દેવ પ્રસન્ન થાય એટલે તે આપણું માનેનું આપે ને ! ઠાકરો આપણે માગીએ તે મેળવવાનો આ રમ્તો બહુ મહેલો છે ખૂબ છતાં તે નાપાસ થાય તો ? કુમારિકા નહ નહ, એવું મારું ન બોલ ને આ મંદિર આવ્યું હાય એટલી બાવણી દેવનાં દર્શન કર [બંને અદર બંધ છે] ઠાકરો (અદર નેતો) આ તો કાગો પડાર છું !

કુમારિકા. (અગતીને) હું ! તું મારા દેવને પરચર કહે છે ! નીકળ
આવીશો.

ઉકારો: મારી બૂલ થઈ તમને દુઃખ લાગ્યું ? પણ મને તો કોઈએ
કેલું કે આ બાગમાં બીજી ધણી સરસ મૃતિએ છે. આ તો હાથપર
વચરના દેવ છે. એને પ્રસાદ મરશે તો એ ખારો કેવી રીતે ? અને
આ ફૂલો પણ કેવી રીતે ઘેરે ?

કુમારિકા: તારે શું કામ છે, વાનરા ! નીકળ આવીશો અને ન
બોલાવ (કુમારિકા હાથ ભેંટી પ્યાન કરે છે અને પૂનરી બારતેથી
પ્રસાદ લઈ લે છે.)

ઉકારો: જો, જો, આ આપરો તારો પ્રસાદ અદર લઈ ગયો. ય
આખો મૃતિ માને છે કે દેવ આપરો જશે. આખો છતાં ભેટી નથી ?
અંદરે, મને કહીને બૂલ લાગી છે, છતાં એક કહરો થે તેં મને ન આપ્યું.

કુમારિકા: તારે તોમાંન જ કર્યું છે. તને પ્રસાદ નથી મળ્યો એટલે
બળવરા કહે છે. પણ હવે જો વધુ બોલીશ તો મારે ખાઈશ

- [પૂનરી પાછો આવી થોડો પ્રસાદ અને ફૂલો કુમારિકાને આપે છે]

ઉકારો: જો મેં આ તો આજું બધું પોતે રાખીને તને માત્ર થોડું
ન આપે છે. કોની મોટી દુઃખ બરવાને તો વધારે જ બેઠ્યું ને ? ય
અને તારા બગવાન મને તો વિચિત્ર લાગે છે. અહીં તે મને કોણે
મેહલથી ? મારા બાપુ આની જગ્યાએ હોય જ નહિ.

પૂનરી: બદમાશ ઉકારા ! ખર જ બોલ્યો તુ. તારી નતના લોકો
અહીં હોય જ નહિ. નીકળ આવીશો નહિ તો ભેંટો કે આ ફૂલો ?

ઉકારો: ભેંટો ભેંટો. પણ તમારા કરતા હું વધારે શાકુ કુહું
[પડછે]

પ્રવેશ બીજો

સ્વળ - નતીકારો

ઉકારો: અહા ! કેવું રાગીય સ્થાન છે ! મારા બાપુનુ પર આ-
ક્રમમાં નાનકમાં જ હોતું ભેઠ્યું. આ નદી વહી રહી છે (નાનક પહે-
ચતા) આ દેખાય પણ કેવો ચામળ છે ! પણ અહીં આટલા બધા
લોકો શા ? એ બધા શું કરતા હશે ? કોઈ નાલી રહ્યા છે, કોઈ માઈ
રહ્યા છે, કોઈ રિયર થઈ બેઠ્યા છે. કોઈએ તો આંખો બધ કરીને નાક
પકડી રાખ્યું છે. તેઓ આવા સુન્દર દેશ તરફ તરત પણ કેમ કરતાં
નહિ હોય ? (એક સાધુની પાસે જઈને) મહારાજ ! એ મહારાજ !

સાધુ: (ધ્યાન લોકીને) ક્યા હવે બચ્યા ?

ઉકારો: આ તમારી આંખે અથવા નાકે કંઈ થયું છે, વાઝ ?

સાધુ: (ગરબે થઈને) બેવડું ? ભેટો નથી, હું પૂન દર હું.

ઉકારો: પૂન ? કોની પૂન ?

સાધુ: બચવોનની વળી; બીજી કોની ?

ઉકારો: બચવાન કહિયોથી ઓગાર અને અલેય છે. એ અલત
છે. પણ તુને તો બાળક છે; તારાથી આ બધા ધર્મરદ્ય નહિ સમ-
બંધ. ચાલો ત્યાં, મારી પૂનમાં બન પડે છે.

ઉકારો: બધે જઈ પડું, તમને વધારે કંઈ નહિ આપું. પણ એક
વાત પૂછી લઉં ? હું મારા બાપુથી વિખુટો પડી ગયો છું. મને મારા
પરમેશ્વરે રક્ષો લતાવશે ?

સાધુ: લાગ્યો છું. આ સંસારની કોઈ વાત હું બબને નથી. બચ-
વાનને પ્રાપ્ત કરવાને ઉત્કાંઠીય વર્ષથી દુનિયાને મેં ત્યાગ કર્યો છે.
ઉકારો: તો પછી બચવાન મળ્યા ?

સાધુ: ના દે ના.

ઉકારો: ત્યારે મારી સાથે પાછા સંસારમાં ચાલો ને ? ત્યાં
બચવાન જરૂર મળશે. પોતે રચેલા સંસારથી બચવાન પોતે જુદા
કેમ રહી શકે તે તમે જ કહોને ?

સાધુ: (દમીને) ધન્ય છે તને કે આવી અલ્લહ છે ! પણ તુ માને
છે એવો સંસાર નથી ત્યાં શોક, દુઃખ ને નિપત્તિઓ ભરી છે, એટલે
તો એ માર્ગ છોડી દે અહીં આવી થોડો છુ હવે ત્યાં પાછા ન જવાય.
પણ તુ જ અહીં મારી પાસે રહે તો ?

ઉકારો: ના, ના; મને મારા બાપુ વગર ચેન પડે નહિ હું મને
ત્યાંથી તેમને દૂંડી કાઢીશ; જવન્ય

[જરા દૂર બંધ છે, ત્યાં કોઈ પડિતઓને વેપાહ સામળે છે]

ઉકારો: (સ્વગત) કેટલો સુન્દર આવન ! હું તેમને જઈને પણ
(મિટીથી) મહાશય ! તમે આ બોલો છો તેનો અર્થ સમજવો શો ?

પડિત: (હવે ભેંટને) એ પાત્રી ! તુ વેત જેવડો થઈને આ પવિત્ર
મૃત્તને અર્થે જુ બહુવાનું દત્તો ? અંદરે ? અને પોતાને ધ દાનુ સગળ્યું
પડી નથી. પ્રાચીન પવિત્ર સરકૂત વાણીગા તે લખાઈલા છે મારા
મિતાએ પણ અર્થ સગળ્યા વિના મને મુખપાક કરાવ્યો છે તારી
જમ મેં પણ તેમને અર્થ પૂર્યો દત્તો, ત્યારે તેમણે કહ્યું કે તેઓ
પોતે પણ અર્થ બહુવા નથી, અને મને ચાવ્યો. કો કહેા મળીને કાઢી
મુઝે. એનો અર્થ કોઈએ નહુવાની જરૂર નથી. માત્ર તેનું વારવાર
પાસવણ કરવાથી જ સર્વ પાપોને નાશ થઈ જાય છે ને આગાને
મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે એ આખી ધે કાંઈ મને મુખપાક થઈ ગયો છે

ઉકારો: આપ મહારાજિમાન છે; પણ તારાં જ અર્થ સગળ્યા
વિના આટલુબહુ મોઢતા કરાવતા નથી આપને કહી વાકલામને નથી ?

પડિત: મને કહી એવું લાગ્યું નથી. હવે તેની રૂબ પડી વઈ છે

ઉકારો: તો તો પછી તમને એવાથી કઈ પ્રાપ્તિ થઈ હશે, અને
મોક્ષ જઈ ગયા હશે ? મારી આપને વિનવતિ છે કે હું મારા બાપુથી
વિખુટો પડી ગયો છું, તો આ કીધેમાથી તમને અમર પડશે કે તુ
તેમને કેટલીને પ્રાપ્ત કરી શકું ?

પડિત: જુ હું જાણું ? તારા બાપુની બોલ તો તુ જ કરી છે
અને મને મારું કામ કરવા દે

ઉકારો: મને લાગે છે કે આપ માર્ગ ચૂક્યા છો અને કોઈ કેસાલે
બકાકારો. જવન્ય (જરા દૂર એક તાપસને ભેટી સ્વગત) અને મેનો
દેખાય મુલ તપી રહ્યા છે, છતાં ચારે બાજુ તાપમગી કહી છે (મિટીથી)
તમને સર્વની વરમી બોલી લાગે છે કે આ તાપમગી ક્યા છે ?

તાપસ: તુમ ક્યા લમો ? તુમ બેઠો દોમો તણ સળ સમળેને પે
ખવડિ હવે. ઈસરો પાપ સળ જલ જલયા, ઓર પવિત્ર દેમને
બાદ પરમાત્મા દર્શન દોગા.

ઉકારો: હું જે કાઈ ન સમજું મને મેા લાગે છે કે આથી તમાર
શરીર બજશે, પણ તમારી

વાસનાઓ નહિ બજે અને
જો તમારી બધી વાસના-
ઓને નાશ થઈ જાય તો
પરમાત્મા મેળવવાની જ-
રૂર નહિ રહે અને તો દીવા
જેવું લાગે છે કે પરમાત્માને
મગ્ન હોય તો તેની તેના
વિશ્વમા શોધ કરીને જોઈ-
એ તમે નહિ માનો એવે
શમને સંતાપને આ બધી

રમત હતું છે, મારા બાપુ મારી એટલે એટલું જ છે આવારે તે જુ તુનારી નિખર્યા પડી નંચાઈ, પખું હું જરૂર ને મના બેનું કઈ જઈશું. હું મારા જરૂરના જવારે જઈશ એ મને આંત્રી મળશે

તાપમ' બિનારા હાટમાં આને બેઠે બેઠા, નીકર દુખારા હામ મળ બિનારા હાટમાં હાટ દા. પરમારના પંડિતો અને પાત્રીયાથી મુખાને હા છે, પખું બાવડોને મુલમ છે (નવીમા કહેવાય એક બીજે સાધુ કેવાય છે તેને) સાધુજી, દાધ હાવા સાધી આપ પાત્રીયા શું કંઈ હા?

સાધુ: હું તપ કરું છું મેં મારા દાધ પ્રમુને આંખુ ફરી રીધા છે અને ફીલ રહે

આરે જુ તું તે નીચા ફરીશ

(કિપાયા 'બચાવો બચાવો'ની 'જમ પડે છે')

હાટમાં જુના જુના, આમે એક શ્રી નમુવ છે તેને બચાવો. માપુ મારાપી આ તપન આગત ન હોય. હું હાથાર મુ હોશો. અરે વાદ કે વાદ 'પ્રમુદ્ય' નમને દાધ આપ્યા છે તે ને તમારા અને બીજાના મંથામા મદાવ કરવા તમે નેગ નથી હયા, બેટકે એ તમને પખું બારડપ છે ને બીજાને આરે પખું નહામા છે માપુ આમે જરૂર 'જુ મારી મામે બે છે' આ તપથી મારામાં મના શક્તિ આપે છે તે જ બધાને તપી બન જારો દોષ તે બાજી પાદ અને કૃષિ, નિમ્મલ શી કૃષિ

હાટમાં (હસીને) દા હા દા 'મારા નેહા દરને નિહા લવાની જ તાણત તમામા તો નથી ને' નેને આરે પખું મેલાઓને મેલાઓ પડ્યા ને

માપુ હાટમાં બેને, નિમ્મલ, જરૂરી ફરો' આપમા પ્રમુદ્યિય વર્તી ન નિહા ફરે છે અને પથ પર ને પા ફરે છે

હાટમાં પ્રવ્રાવ, પગ કે અપ્રજ્ઞા હયા પ્રેમ અને દવા વધી નય છે (નય છે)

[પડશી]

પ્રવેશ રીતે

[પ્રાર્થના સમગ્રાય છે 'સ્વર્ગ વિરાગિત આ પિતા] તારા નામનો જય હો, તારા માહાત્મ્ય વશે અને સ્વર્ગ સમ તારા શાસન પૂજી પર પ્રસન્ન, અગ્ને આશર્ત મોજન આપ અને અગારા પ્રતિ કેવ કરનારને અમે જરૂરજર ફરીએ છીએ નેગ જ અમારું પાષે: જરૂરજર કર']

હાટમાં મારી નેમ મઈ બાપુથી બંધા પડ્યો છે અને માદ ફરે છે. (મેરેથી) આ મિત્રો! તમે પખું બાપુ ગુમાશી બેસા છે એમ આંત્રી મને કુખ થાય છે

એક દેવની (પ્રવેશ ફરીને) કુખી ન થવો બાદ, અમે કઈ બાપુ ગુમાયા નથી અમે તો માત્ર કપર અર્ગમાં રહેવા પરમેશ્વર પિતા પ્રત્યેની અમારી શાન્ત પ્રાર્થના ફરી રવા છીએ હાટમાં કપર સર્વાંગા રહેવા

દેવની: દા. હાટમાં (શ્રેષ્ઠ જોવા) હું તો કપર કઈ લોક શક્તો નથી! અને તો માત્ર તારા દેવાય છે

[નિહાર બેસાએ પ્રવેશ ફરીને આથેએક નિખારીને ધસીશાવે છે]

મેકર. માદેબ' જુઓ, આ હાટમાં આપની મેંચાઈએ જઈને બારી જોના દત્તો.

પતિ 'અંજાર' તેને પડીને પોડીએ દવાવે ફરી હાટમાં: (જમ પડીને) હયા ફરી એમ ન કરશો. આ એક વજન તમે ગુનો માફ ફરી

દેવની: હાટમાં જ વચ્ચે ન પડીશ. મોહવ મહેવ છે, પખું—

હાટમાં તમે દુખમા જ પ્રમુદી પ્રાર્થનામાં ન જોવા કે 'અમે અમારા પ્રતિ પાપ આપનારને જરૂરજર ફરીએ છીએ, તેમ જ અમારા પાપો જરૂરજર કર'

દેવની: નાશન હાટમાં જ બે નદિ મગલે તમે બીજાના હામમા માપુ મારવાતુ કોલે મોજુ છે! (નિમ્મલ) નામે બદાઈ કઈ

હાટમાં (બદાઈ નીકળી રવા કપર મેચન) આરે બાલુ અપાક,

ધાર છે હું સાથ પાત્રી નંચા પુ હવે એક પખું બનલુ ચલામો નહિં ધર જરૂર નેમ લાનત નથી કેટલા આરે બદાઈ ૧ મોહલોના મોહલો ચાલ્યા, પખું બાપુ જ ધરને પર્ગા અગ્ને નદિ બધા ચપિતાને શોધે છે, પખું મારે આવા મારાની અજર નથી. (મામે નેહ) આ કેઈ ધર્મસાજ લાને છે (બદાઈ પાશ્વિ મેરેથી વાવે છે) 'અંત્રી' અને તે વખતે મોને આશોશ મળશે' વાદ! કેટ મળતુ! આવી જ જાઓ હું મોધવો દત્તો લાવ, જાને એકર આસામ હટ.

(સાકળ જખડાને છે પખું કઈ જવાબ પ્રતોના નથી સ્વગત)

અને 'કેમ કઈ મોહવ નથી' જાવ ફરી અખડાવ

(અદરથી) 'આવારે કોલુ છે મે. આરેથી મોડી રાતે ૧'

હાટમાં આરે બાદ! હું કુમાર પુ મારે આપની સંત અબડા પડી

રહેવું છે, જરા કુમારોને ૧

રખેવાય દિવસાર બંધુ મેકાઈ મઈ નયુ છે ભંગો, બીજા જવા શોધી ફરો.

હાટમાં પખું તમે તો અંત્રી જખુ છે ને કે 'અંત્રી' અને તે વખતે

ઓરે આગને મળશે'

રખેવાય હા જખુ, શાવનો શા, નદિ તો બીજે મોરો પડીશ

હાટમાં દમો, કઈ નદિ, બાદ! હું બીજે જાઓ

[જરા આનન્ય નેધામમાં જાય છે એવામાં એક મોહલાર ધસી

અમે છે અને હાટમાં બેધ પર પડી નામે છે તેના મારા

આથે મોહરનો પખો બટકાય છે અને લોહીની ધાર થાય છે

હાટમાં ઓશ નામે છે મોહર મોરે ૨૧ જઈ મોડી નય છે

અને અમરથી એક વ્યક્તિ બહાર નીકળી શકે એવું થયું છે.]
વ્યક્તિ: આ પચાત વળી કયાથી બહાર થઈ? આપણે પોલીસ સતે
આમ રસ્તા ઉપર લાંબા યાત્રાને સુધે તે આપણને શું ખબર પડે?
સાક્ષા બિખારને બીજી જગ્યા પહોંચી ન ગઈ? હવે તો પોલીસ આવે
તે પહેલાં આવી પી રવાના થવામાં જ સવામી છે.

[ચિત્તરમ બેસી ઝડપથી ટાકી ચૂં છે.]
ઠાકરો: (નફર્યા અવાજે) એ બાપુ! આવોને! તમે ક્યાં છો?
ઓ... હું મરી ગયો. ઝડ આવો. એ બાપુ.....

(રસ્તે જતી કાઠ એક અલગી વ્યક્તિ તેને લઈ લય છે)
[પડેલી]

પ્રવેશ ચોથો

[ઠાકરો એક સૂપડીમાં ખાટલા પર પડ્યો છે. તેની
આંખ અને માથા પર પાટો બાંધેલા છે એક
વ્યક્તિ તેના હાથ પકડી ખાટલાની ઈસ પર બેસી
છે ને બારણા તરફ આતુરતાથી નજર નાખે છે.]

ઠાકરો: ઓ... હાં! ઓ... હાં! હું ક્યાં છું? બધું અધાર છે.
મને કંઈ દેખાતું નથી મને બધું જ રાય છે.

સહાયક: બાઈ! તું જ્યાં છે ત્યાં સડીસામત છે. તું શાન્તિથી
સૂઈ રહે જરા થ મનરાઈ નહિ. તને એક યોરરના થકાં વાગવાથી
ઇલ થઈ છે; પણ ઈશ્વર શી સારાં વાનાં કરશે. એ દગભાજી જ ઈશ્વર
સાહેબ આવી પહોંચશે, હો!

ઠાકરો: (તેના હાથ વધુ આવેશથી ફગાવેને) હું? તમે કાણ
છો? તમે બાપુ છો?

સહાયક: બાઈ! હું તારો મિત્ર છું હું તારો બાપુ નથી.

ઠાકરો: પણ તમણે અખાજ તો મારા બાપુના જેવા છે તમે
મને ખરું કહોને? તમે મારા બાપુ નથી? મારી આંખ પાટા ફેમ
ખાખ્યા છે? મને તમારું મોઢું જોવા છો. તમે મારા બાપુ જ છો.

સહાયક: (વારસવ્યથી) બાઈ! જરા ધીરજ પર. જો, જરા પણ
દલીસ નહિ. તારે તારા બાપુને મળવું છે ને? જો, જરાક તને સાર
થઈ જશે, એટલે જરૂર તને હું તારા બાપુ પાસે બેઠી જઈશ. પણ અત્યારે
તું પાટાને જરા પણ અડકીસ નહિ. તારે પાટા જરાક પછાડીશો થઈ
જશે તો બાપુ થોડી વહી જશેને ખલાસ થઈ જશે. માટે મારા હથોળાનું.

ઠાકરો: હું?... ખરેખર, તમે મને બાપુ પાસે લઈ જશો?
તમે મને બધું નમો છો? બાપુને મળવાની મને બધું મળે પડશે

[ચિત્તરમ વારમાં તે યાજીને સફળ થયે છે. બારણે
ધોરા થાય છે અને ઈશ્વર અંદર આવે છે]

સહાયક: (ધોરેથી) ઈશ્વર તમે આવ્યા? માને જરા જુઓ.

(ઈશ્વર ઠાકરાની નાની તપાસી છે.)

ઈશ્વર: (સુદાયક તરફ જોઈને) અરે! આ કાણ છે? આને તમે
કયાથી લાવ્યા?

સહાયક: કાલે રાત્રે રસ્તા પરથી હું પસાર થતો હતો ત્યારે તે
રસ્તા પર આ રિયતિમાં પડ્યો હતો. આનાથી થયું વાતની મને
ખબર નથી.

ઈશ્વર: (નાની તપાસી બંધીર ચહેરે) કેસ બધું સ્પષ્ટ થયું છે.
તને એ થોડા કલાકનાં મહેમાન લાગે છે. અત્યારે તો તેને શાન્તિથી
એમ ને એમ પડી રહેવા દેને અને આ કપડા આપી સારું મેં તેમની
દર અર્ધા કલાકે થોડી થોડી આંખ્યા કરશે. તેના મારવામાં કંઈક શખત
અજાણું થાય છે. હું પાર હું છે મોરારને અરેખાત થયાં લાગે છે
તેની મોરાર દબી છે.

સહાયક: એને કંઈ પતો નથી લાગેને.

ઈશ્વર: મને લાગે છે કે આ બાળતનાં રીધારં તો આપણે કરશે
તોઈએ. ચાલો એક હાથ લાવો. નકામી આપણને પાછળથી તકલિફ
નરે નહિ.

સહાયક: અરે, પણ આવવાને એની શી ઉતાવળ છે? વખતે એ
બચી પણ નહય. હવે આપણે મારા ન છોડીએ (કલાસથી) તમે
ઈશ્વરને તો આમને પરમ શાન્તિ આપવાને જ ઉતાવળ કરો છો.

ઈશ્વર: (દસવાં હસતા) તમને મારા કહેવું અને ન લીધું, ખરું?
ચાલો ત્યારે હું તો જઈશ. મારે તો ખાદાને ખબર આપવાની મારી
ફરજ ખબરથી જ પડશે. (આવામાં ઠાકરો એકાએક બની ગયો છે)

ઠાકરો. એ બાપુ! આંખ્યા? બાપુ! આ બાપુ! અંતે તમે આંખ્યા
પહોંચ્યાને?

(જોરા થઈ જઈએકમ હાથ લાખા કરે છે ઈશ્વરે દીસે કહેશે
કપાળ ઉપરના પાટો સડી સડી આજ ખુશી બય છે અને મોટેલા
મિત્રને મોઈ પહોળા હાથ મરી ઠાકરો તેને બેઠી પડે છે. અને તેની
ભત્રી ઉપર મારું નાખી દઈ આજ બધ કરી બખરે છે)

બાપુ! હું બખરે જ છોને કે તમે આવશે. મને બધું થાય લાગ્યા
છે. પણ હવે હું મિત્રને કાંચી જઈશ. મેં તમને મોજાખી કીધી છે હું
બાપુ, આ આપણું જમણ છે ને? (આટલું બોલીને ઠાકરો દગળ પડે છે.)

સહાયક: હા બેસા! હું હવે સદાને માટે તારા મદાન બાપુને
થેર પહેલાં જ રહે છે. (તેનું મુખ્ય કોણીકા ઉપર મોઢાં છે અને કપાળ
પર જુલન લે છે.)

[શ્રી હરિશ્ચંદ્ર જોષી, જેમ. એ. (પ્રિન્સિપાલ મંડી
હાઇસ્કૂલ, પાલખ) મૂળ અંગ્રેજી નાટક ઉપરથી,
‘કુમાર’ માટે તેમણે ખોસા આપેલી અનુમતિથી]

માથાના ને જોવારી શહેરના એક રોડિયા મિત્રને ત્યાં જતી
રફા પછી વાતે ચડ્યા રોડે પૂછ્યું: ‘તમને કલાથી અને કે?’

‘ના બાઈ, આપણને તો લાંબાય આવે’ એક જવાબ દીધો.
રોડે જતીને કે સાદિતિયા એ કોનોને ખમ નથી. એટલે વાન
પરની મૂશી. પાછળથી થેલા એ મેર જવા નીકળ્યા ત્યારે બીજાએ
પહેલાંને કહ્યું: ‘અત્યા તને રોડે વાતની અમ ન દોષ ત્યારે ના ન
પાડીએ હાથ મળવી કે કલાથી એ કાઈ નોમડા જેવું કેમ થશે. પણ
તે ન પાડીને સારી મિડાઈ ખાવાની મોજાવારી!’

હિં. વી. શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રી

હિંદમાં એવા વિરલ પુરુષ છે જેના ચારિત્ર્યની અભેદતાને શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રી કરતા કોણ મ્હાન આવી શકાય રાજકારણમાં એમનાવી ગતએદ ધરાવનારાઓ પશુ એમની નિષ્ઠા સામે કદિ સવાલ નથી ઉઠાવતા. આ એક જ હકીકત એમની મમત્ર યોજનાઓ આપવા બસ છે એ જ ગોખણે સૌન્દર્ય આપ હિન્દયા મોઝાએટ્ટી (મારત સેવક સમાજ) માટે પોતાના કનરાધિકારી તરીકે એમને નીમવામાં ખરેખર પોતાનું શુદ્ધ આત્મદેન બતાવી મથા છે ના બહેની પેઢે જ એમનામાં ભૌતિક પ્રમાણિકપણ સાથે હૃદય આદર્શવાદિતા છે, ચાહે તેવા રિરેત્થના સાગરો કરવાની તૈયારી અને કમિયા તેવના તખ્તી ન બતાવી મઠમતા છે

શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રીનો જન્મ ઈ ૧૮૬૧ના મધ્યજનની ૨૪મીએ થયેલો મહાત્મા નાધીનો જન્મ પશુ એસાલના આંદોલનની રચ્ચે થયેલો હોઈ બને સમ્ભવ્ય છે હિંદુ કામની સર્વોચ્ચ વર્ણમાં તેમનો જન્મ થયેનો હોઈ હિંદુઓની આકાંક્ષા સુદૃઢિતા સર્વવ્યવસ્થાઓ શ્રી શાસ્ત્રી ધરાવે છે. એમની શાળા ને ગોંડેજની કારકિર્દી બહુ તેજસ્વી હોવા છતાં એમને બહુ વિખ્યાતિ આપી મળેલી નહિ એમને વિખ્યાતિ તે જોમતા પાછલા જીવનમાં વધુમાંની મળી છે

યુનિવર્સિટીના અભ્યાસ પૂરો કરીને શાસ્ત્રીએ કેળવણીના ક્ષેત્રમાં અપભ્રંશ, કાનુન પહેલેથી જાણીને એ આદર્શ એમણે નક્કી કર્યો હતો. આખરે જાણ્યું હિંદની એક અગ્રવરુદ્ધ હાઈકોર્ટના હેડ-માસ્ટર તેઓ નિમણા પોતા પોતાના એ હરિસત આદર્શને જ નવીનતા મળી હેન, પરંતુ ગોખણેએ એમની પ્રયત્ન પ્રતિબદ્ધે પોથી કાઢી અને અથી કમલ સેવાકાર્યમાં ધસડયા.

હોર્ડે કંઠની શાશ્વતિથી કારકિર્દીના વિરોધ કરીને ગોખણેએ ને જાણકારી ક્રાંતિની ટોચે પહોંચ્યા હતા યુનિવર્સિટીની કામગીરી તથા નાણા વિષયક હોર્ડે કંઠના આકટ સામે એમણે આત્મવાન કેશુ અને એમાં વાદસતીય કરતા પશુ એમની તણાવ વિશેષ પુરવાર થઈ કંઠ પશુ એમની પ્રસા કરવા કહેયો હદારદિલ હતો આથી કંઠની જગ્યાએ જ્યારે હોર્ડે મિન્ટો ને હિન્દયા આંદોલન નેન ગોર્કા આંધ્યા ત્યારે ગોખણેએ હિંદી શાસન પાછળની એક સળંગ સત્યાગ્રામી નયા હતા

એ પોતાના જીવનની એ અતોચ કારકિર્દી દરમિયાન એમને માત્રમ પડયું કે જાસાથ દરદના લોન થવાના કારણે એમનું જીવન હવે બહુ દુઃક રહ્યું છે આથી એ સમાજ થાય તે પહેલા પોતાનું સારું નેતિક ને આધ્યાત્મિક ગજા કાઢવી એમણે એક સંખ્યા લખી કરી, જે પાછળથી 'સૌન્દર્ય આપ હિન્દયા સોસાએટ્ટી' તરીકે જાણકાર રાજકારણની સક્રિય પ્રશનિમાંથી એમના દુઃક જીવનજાળમાં જે સમાવ બનેતા તે એમાં આ પ્રયોગને મગવતા રહેલા આ સમગ્રમાં જોડનાર સભ્ય જીવનમરતુ સેવામત મનીકારવાનું હજુ મિટિસ મેગનવેક્યનું વિદને મગાન લા નીકાર બતાવવાના પ્રયત્નમાં એમને પોતાની નત સમર્પવાની હતી આ બીજા મુદ્દામાં ગોખણેની વિનિતતા દેખાઈ આવે છે છતાં એ હિંદુઈ ધરાવતા અનેકોને એ સંખ્યાએ આકર્ષતા.

ઈ. ૧૯૧૨માં જાણ્યું આદિમાં આપી અને મજા પછી એમને પોતાની સંસ્થાના કનરાધિકારી માટે ચિંતા થકા લાગી. એમના એક સુદૃઢી નાધીએ એ સરમગામ જોડાઈ નત, પરંતુ એથી પોતાની

સંસ્થાને હેતુ જેમ ને તેમ જાણકારી શકે એમ નહોતો. અથી લોક, શાસ્ત્રી અનેકરીને ગોખણે સાથે સાચા ધરાવતા હતા બને જીવનના આરમ્ભમાં શિક્ષક હતા, બને વિદ્વાનો હતા, નાની નાની બાબતોમાં બને ઝીવવતરી ચોક્કસાઈ ધરાવનાર હતા અને બને રાજકારણમાં, વિનિત દરિજાનું ધરાવતા હતા.

પરંતુ હજીઆખરી નિર્ણય થતાં પહેલાં જ ગોખણેનું અવમાન થયું, એમના પછી એ સંસ્થાની સંભાળ સર્વાનુગતે માધી અને બદલેશ, જો ને ચૂંટી કાઢવામાં આયા આખા હિંદે એ નિગચુક થવાની લીધી ૧૯૧૪ના મહાધુદ્ધમાં કાર્મનિય યુદ્ધરમાં સરકારને પડ્યે રહી એમણે પોતાની શક્તિ વાપરી હતી, છતાં રાષ્ટ્રેક એમને ગિરોધ કરતા તે અચકાયા નહોતા એમની પ્રમાણિકતા અને વસાહતીને હઈ સરકારે ઈ ૧૯૧૪માં એમને ઉપધીરિય જોનરનના પ્રતિનિધિ તરીકે લેડન મોકલવા આ જોનરનમાં જાણ્યું આ શિક્ષા પ્રાપ્ત મિનિસ્ટર જનરલ મેટ્ટન અને એમની વચ્ચે કચેરી બન્યા બહુ તણાવથી થઈ શાસ્ત્રી સ્વધાનોમાં વસેલા હિંદીઓ માટે સમાન નાનરિકત્વ માગવા હવા જનરલ મેટ્ટન તેમાં આર્થિક કારણો આગળ આપી ના પાડતા હતા પરંતુ મેટ્ટનની દલીલો પાછળી હતી. ને બધા સમાજ નયા કે એ નકાર પાછળ રાષ્ટ્રેક જ રહેલો છે.

હિંદીઓમાં આ સમાન નાનરિકત્વને માણીએ હવે પોતાનો જ પ્રકર બનાવી લીધા ને બધા મેટ્ટનમાં હિંદીઓની હાકલ તપામવા એ જનરલ મેટ્ટનની નીકળવા એક શાસન જાણ્યું આદિમાં એ તેમને પ્રવેશવા ન દીધા એ સુદર દરમિયાન જ જોનરન જોનરનમાં એમણે હિંદી પ્રતિનિધિ તરીકે લાગ લીધા એવી જ રીતે ૧૯૨૩માં હિંદી સરકારની વતી કોલોનિયલ આફિસમાં કેન્થામાંના હિંદીઓના સંપર્ક નાનરિકત્વની માગણી એમણે મુદેરી કેન્થાની લડનમાં હોર્ડે ઉભાની બર એમનો બને પ્રતિનિધી હતો સરકારના આર્થિક રીપોર્ટમાં હિંદીઓના ચારિત્ર્ય પર એમને સખત દીકાએ કરેલી શાસ્ત્રીને એ પ્રતિરપ્તો કપરાન આપી અન્યિત હડનનો પશુ સાગરો કરવાનો હતો પૂર્વ અફિકાએ હિંદીઓના આગમન સામે અકુશ મુઠો દેવાયો 'હડને અફિકાના પાછળે દરવાને બધ કઈ છે તે મોઝામાં એ આમણે દરવાને બધ મરે જોમણે એ દલીલ ત્યારે પુરોપિયને આગળ કરતા હતા આ પરિસ્થિતિ પર માણીએ હિંદીમાં તાર કર્યો કે 'If Kenya is lost, all is lost'

એ હડત દરમિયાન જ એમના પર મળીર માદની બધાની પડી અને હડનના એક નર્મિ ન દોગમાં એમને જાણ્યું પડયું. ટોપરોએ

એમને આરામ થેવા કહ્યું, પણ એમનું બનત મોઢું કપાઈ ગયું હતું કે એ સજાઈ છતાં કપીન્સ હોવાની સમસ્યા એમણે લાપલ્સ આપુ ન્જાથી હાથપોગ થયું બગીર જાગ્યો. એમની તબિયત લગભગ ત્રણ મે હિંદ આવી એક વરસની સારવાર લીધા પછી જ તે સાબ થયા બહાર પેપર બહાર પડ્યા ત્યારે તેનો ચુકાદો દિવની તરફથી આપ્યો. કોલોનિયલ ઓફિસે તબીબે કહ્યું કે બનીય સેલોને લગતો કોઈ કાયદો હિંદીઓ પર તલિનાખવામાં આવે. કેન્યામાં રવતેત્રતાપૂર્વક હિંદીઓ ત્રણ મેકોટ્ટે યુગાન્ડાના પશુ ભઈ કહે. અને રામાનિહા તે મેન્ડેટર પ્રદેશ હોઈ, સમાય પૂર્વ આફ્રિકાનાં દ્વાર હિંદીઓ માટે ખુલ્લા રહ્યાં. પરંતુ આ સિવાયની ખીલ બાળતોમા બહાર પેપરના બનીય વિષયમાંથી રમીકાર થયેલો કોઈ માણસને બાળુ એટ થયેલો.

હિંદી કોલોનિયલને આપેલી આ રોવાની કદર કરીને સરકારે રાષ્ટ્રીયે પ્રિતી કાવિનિસર બનાવ્યા અને રાષ્ટ્રીય બોનદેવળનો ઇલાકાળ આપ્યો. પરંતુ પ્રિથિય પ્રાથમિકે ન્દના સીધા કાજ લેકળ રહેવા કેન્યા નેવા દેશમાં પોતાના સોફા ઉપેક્ષિત થવા હતા એ વાતને એથી કમ સાતના નં નાજુ થોડાકાં યુરોપિયનો ત્યાં જમીનના મોટામોટા કુલકાલ યોગે કેન્યાથી હિંદીઓને તદ્દન બાકાત રાખવામાં આવ્યા છે. એ જાન્યાર્યને કોલોનિયલે તાબેતરગ જ ન્યાય કરાવો એ પ્રશ્ન થયું વિદેશ જનારો છે.

આ બાબી લલતથી થયેલા આધારે રાષ્ટ્રીયે આખો ઇયન-કમ બેનકાથી નાખ્યો. મોટો મળતા જ એ કમળખુ આફ્રિકા ખયા ૧૯૨૧માં જનરલ આલ્ફ્રાના પોતે દેશના વિરોધને કારણે ત્યાં બહુ સંકળતા નહિ ગયો જેમ તે પારતા હતા પરંતુ ત્યાં પહોંચતા જ જનરલ આલ્ફ્રા એમને કોઈકે જાણાર આપ્યો. પેપર રાઉનની પહેલી મેન્ડેરન્સ પછી તુરંતમાં જ એમને કમળખુ આફ્રિકાના એન્ટ જનરલ બનાવી દેવામાં આવ્યા. ખુદ અહારમાં માથીને જોઈએને એમના પ્રાથમી ભત્રાજમ કહેલી થોડા જ વખતમાં એ ત્યાં એલેલા લોકપ્રિય થઈ પડ્યા કે સર્વે અતિના હોસેતા રાણેલોગા એમને સમ-જનજા કમલતા ત્યાંના હિંદીઓના પશુ એ કોટકા પ્રિય થઈ પડ્યા કે રાઉનના હિંદીઓ માટે એક કોલેજ ઉઘાડવામાં આવી તેનું નામ માથી મેડેજ રાખવામાં આવ્યું.

હિંદીના નવા રાજધાનીય માટે ભક્તજોશી મોગમે છાંમાં એ પ્રતિ-નિધિ તરીકે ગણેતા ને પહેલી તથા ખીલ બને ચેકકમમાં કામ લીધેલો. કમળખુ આફ્રિકાથી પાછો આવતી ત્યાં રાષ્ટ્રીયે મળેલા ત્યારે એ પૂનામાં રહેતા હતા ને કુદ તથા બાજુ પર જ રતી મોટો લાજ ચિતનમાં ગાળતા હતા. જે એમને હસતાહસતા કહ્યું, 'તમે તો કો-પાર્ટી બની ગયા.'

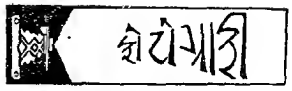
'તમેને બળ કે કે હ નામે હતા ત્યારે એક ન્યોતિપીએ માથે એનું જ બંધિય માથું હતું' એમણે જવાબ આપ્યો.

તેને હાલુ એ કોન્યાસીની નેગબિરકુલ નિહલ બની નથી જોડા, પણ એમની રજૂઆતના દિવસે પચ થયા છે. અત્તાગાઈ યુનિ-વર્સિટીનું વાઇસમાન્સેસર પદ એમણે સ્વીકાર્યું છે, હતા એની કામ-ગીરી એટલી બધી ન હોઈ, એમને 'પાન અને જાન્યાર્યનો ખુરસો સમાય બીજી રહે છે.

એમની માનુષ્યે ભારત તે જગતના કલ્યાણુ અર્થે એ રીધીયુ માગો.

(સી. એ. એન્ટ્રીના લેખ પરથી)

અમલનીઓના બાજેકા માતપિતાના કાર્યમાં હમેશાં મદદ કરતાં રહેતા જણાય છે. એવા એક પ્રસંગમાં કોઈ ગંગાસમના 'હળવી પાલડી' ચિત્રમાં ધોળીનું બાલક છીસા પામીમાં રેલા કપડાનો બાઈકો તેની લાંબકીક હંમે ઘસડી બનત નરે પડે છે. કોઈસિય ખાગીવાળું ન હોય તે એ સુદર ચિત્ર બનત અસખત બદ

કેટીમારીનું પરિણામ

પહેલું હવામાં 'સુખાનિત'-ચક્રહર મારતર (પાસકાપુર), બીજું હવામાં મોકકું ગોળું હવામાં 'ધર ભળી'-ચોગન મેવાડા (કોસ) નોધવાન (૧) 'પાંખો વિનાનું પક્ષી'-હાસમ સુતાર (મટિયાન); (૨) નામ વચરતું-જગનામસ પંચેલી (ગમવાન), (૩) રાજદરા આર. જેમ મિસી (નટિયા), (૪) 'હળવી મંદરી'-ગંગાસમ પ્રભાવિત (અગાવાન)

પહેલું હવામાં 'ટેબલ ટોપ (Table-Top)' ફોટોમારી' નો હીકકીક નમુને મણાય, ટીલ, ઝાટ અને મુસાફરીની પાઠગાથી કાપીને જનમેલો આપ્તિતિઓને તદ્દન સુદર પદ્યદ્વયનિ આટે ટેબલ કે એવી બીજી સવાદ વગ્નુ ઉપર મોકવી સિદ્ધાંતે નેમેટિય ઉપજની જણાય છે, અને પછી સુવર્ણ સમયનું વાજગાવાણુ આકાર, ખીલ લેને કે પહેલી નમને નેતા ચિત્ર હમ્મી દરદનો ખ્યાલ ઉપલવે છે, આ જ તેની ચિરિયા છે ફોટોમારીનો કિયાબાજ અને સુચિતન સારા છે મોગાસાના પ્રિયોગા ધરમાં જોડા, આ પ્રકારના અખતર કરવામાં હળિદારની કલ્પનાને સર્જનશક્તિને પુરકળ આવકસ રહે છે, સાથેસાથે સુચિતન અને ટેકનિકનો અભવાય પશુ થયે છે આ ચિત્રમાં પ્રથમદ્વયના વાજગાના આકારો તથા આકારના વર્ણસેક વિષયની રસમ યોજનાના પ્રગાણમાં હમ છે અને એથી ચિત્ર નેમને તેટલું સપ્રક છે આર્થિક બળ નથી, કોમળ લાપ રત્ન કરવી જોઈએવું ચિત્રમાં સુસવાદ (harmony) લાવત, ખાસ કરીને ટીનની ટોક વાજમાં બળી બધ છે એ બીના ચિત્રમાં ક્ષતિ ઉપલવે છે

નામકાના સીચાટે મોરજ સમયે સીગમાથી પાઠા વળતા ટોરના ટોચા ફોટોમારીનો સરસ વિષય બની રહે છે બાઈ ચીખન મેવાડા-એ 'ધર ભળી'માં એવાન પ્રસંગનું ચિત્ર રત્નકું છે તેમાં પાતાતરણની જગાવર છે, મળ વિષયમાં કલાતત્ત્વે હતા જ પરંતુ અભવાસની ક્યાસના કારણે ચિત્ર ફેસેદમ નવીવડ્યુ નથી યાસનો બારો માથે જલ આવતા પામને ચિત્રનું કેન્દ્ર બનાવવામાં બાઈ મેવાડા નિષ્પન્ન થયા છે જગાવી ધારથી ચિત્રને સત્તા મે ઉચ્છ કાપી નાખે અપ્રી બેસેને હાડી કોકરી ચિત્રનું મુખ્ય પ્રલ્લ બનશે રસ્તાનો વજાક તથા પાછળ પૂળ ઉડકાટા આલતા ટોર મિયમને મોડુપ પાતાવરણુ જગાવવામાં મળ્લવર થશે તે ચિત્રના યુગ્મના અનેકલોગો વધારો થશે.

બાઈ હાસમ સુતારનું 'પાંખો વિનાનું પક્ષી' ચિત્ર-કલ્પ (high speed) ફોટોમારીનો નિષ્પન્ન પ્રશસ કદમય, વિષય માટે એક્સપ્રેશનની ચિતિ (speed) પરી અટમી છે, પરંતુ પ્રમસના પ્રકામમાં તે જોડી હોવાથી નેમેટિય 'અન્ટર' આવી છે. પાંખોના ચિત્રાનું ને યોલના ચિત્ર સ્વપ્નમાં રત્ન થયા ન હોઈ ચિત્ર નીરસ લાગે છે. સહેર કે ગામકાની પોળોમાં રખડતી મોળીનું રોમનુ સા-માન્ય દરવ ઝાપીને બાઈ જગનાદામ પંચેલીએ નામ વિના દરી-મુદીમાં મોકકું છે. મોળીના મોકકું સુચિતર નથી, પણ ચિત્ર વિષયની મોલિકતા સુવચર લાગવાથી ઉલ્લેખગાન બન્યું છે બાઈ ચિત્રોના 'રાજદરા' ચિત્રનો કિયાબાજ બહુ સારો છે, પણ અચોગ દિશીકુચી અને કમળે દેશનાની ચાપ દાખી હોવાથી હસનું નેચનિક લાવવચ (grace) તે કામવત નથી. (લુમેા મેટેનું કાવગ)

કાઠિયાવાડી ગ્રામકુમારોના બીનજવાબદાર બાળપણનાં રમૂજ પરાક્રમોનો એક વધુ પ્રસંગ: જેમાં

નંદો અને કુર્ણો

યૈ સુબાઈની પાઠશાળાએ પંડિત થવા બચ્ચે છે

ત્ર-વેશાખનો ઘોઘ ધખતો હતો. એમાં જો પા અરધો કલાક ર્થાં દોહડે તો જરૂર લબરજી થઈ બચ. પછુ નદાને તેની ચિના ન હતી. ગમે તેવી ઠંડી કે ગરમીના ગારજીનો પ્રયોગ નદો બારે માસ એકાતરે કર્યા કરતો. થી, ગોળ અને ધડના લોટની પોલિ-રોચી ગોળાઓનુ સેવન એ સર્વ રોગનુ મારણુ હતુ. ખસખસ ચાપરેલી આ ગોળાઓમા ગમે તેવા હઠીલા રોગને નાખવ કરવાની મઠિા હોવાની તેની પૂરી ખાતરી હોવાથી, માદા પહેલા ખિતો, સગા-વહાલા વગેરે આ ગોળાઓ જ લેવાનુ તે સુચવતો, અને પુરાવામા પોતાનુ સાબાના રા રોગી સુરખીવાણુ શરીર બતાવતો. નદોએ સ્વાન કરી પાછા ફરતા નદાને અને ખજા હરેર પાણીના હાડા ઊંચજી ઝડપથી કાઢ્યા જતો. જેઈ પાણી જતી સ્ત્રીએ પાણુ થોડી સણુ પાણુ વાળી જેઈ લેતી, ને અચરજ પામી હોઈ હાથ મૂકી વાતો કરતી. "હે બાઈ, નદો તો એના ધરતુ બધુય કામ ઉપરી લે છે." ત્યા તો બીજી યોથી જ હોય: "રોગોઈ કરવાથી તે વાસીડુ મુઠા નદો જ કો. એના બાપને તો ધણી નિરાલ, આવા દીકરા તો બાગસાળીને જ હોય બાઈ!"

નદાને જોઈ દીધા થઈ તેના બાપએ મુબારકસાહેને માટે ઊડકુ હતુ. એ દેશમા રહી જન્માનુજિત કરી ગુજરાત ચલાવવાનુ નમી કરુ હતુ. યુબાઈ ઊડકા પછી નદાએ વતનની સાળામા મોઠા મામતરને વિનિત કરી મહામુસીબતે નામ નોધાવ્યુ હતુ. નિશાળમા નદાને જરાક આરોગ માથેા કુર્ણો નડાથી એક જ ચોપડી આમળ હનેા. તેની સાથે નદાને દોખની થઈ ગઈ હતી. ઉમરમા કુર્ણોમામા નદા કરતા બેત્રણ વર્ષ નેાડા, અલ્યાસમા ભેટુ, અને ચ્વશાવ માટે તો આખા મામે જ એના પતની પોડને લીધે "ખતર ફાદ લગડા"ની કહેવત એમને જોવાની હતી હતી.

માથેસાંજેજ નદાને મળતા ત્યારે ટિક ઝેલીને વારતો કરતા અને કહકહ બેત રચતા. એક દિવસ અવાનક કુર્ણોના બેલખાથી નીકળ્યુ. "નદા, આપણે સમૂન બહુવા બધાંએ તો? પછી તો મોડા મોડા પરિતોને પછુ કાસાર્યમા લડાવી છએ આપણા મામમા લેલા વનગાળી ર્થે કેવા વિદ્વાન અને ન્યાયિષના બહુકાર છે? મહાકદ્ વખતે કેવી પહેલી વાળી બેસે છે? આપણા કુનેરકાકાને જ એને? બામવતનો એકેએક ધોડા કોળાને લઈ, અને લોકો પછુ એમને પૂરે છે! આપણે જો પંડિત થઈ જઈએ તો આખર કેટની વચે? સાસગા પછુ કહુ છે "અવરેશે પૂજનને રાલ, વિદ્વાન સર્વત્ર પૂજવતે" નદાને પંડિત થવાની તો બહુ કમેઈ નહોતી, પરતુ પંડિત થવા પછી શાળી બરીને ફતિલા મળે અને વખતોવાખત થેર કેળાં, પેરા, કોપરા, ઘોની-તેરા વગેરે આવતુ રહે એ તાલમે એની કલ્પનાને બહેકાવી મૂકી તરત કુર્ણોમામાના મતને એણે અંલરી આપી અને ત્યારથી પંડિત થઈ સોથી આગળના પારકે બેસવા ા સ્વપના એ રચવા લાગ્યા.

નિશાળમાં ઉનાળાની રત્તએ હતી. પીપળા શેરીના દાણે આવેલા કુનેર તરવાડીના ધરના બારણુની તડમાની નદો અને કુર્ણો કહક કીતકુ ભેતા પેટ પકડીને હસતા હતા. ચાર દાસ પહેળીને ને પાંચ હાથ લાગી ભારીગા ખાટડા ઉપર કુનેરદાદા ધસધસાટ લીધતા હતા. તેમનુ પ્રિય પુત્રક બાનવત તેમની છાતી ઉપર પડકુ હતુ. દાદા

બેરેરે જન્વા પડી કે ગમે ત્યારે આ રી રીતે સૂતા ચૂલા જ ભાનવતના પાનાઓનુ અવધન કરતા, ને એ જ સિતિમા એમને ધારણ વળી જતુ. ઝીંકળીભર્ષા નસકોરાની અંદર ખેંચાતી ને બહાર છતી હવાને લીધે ધગમળના પારિયાની જેમ હાદની છાતી પર પહેલા પાના જીવાંપીયા થવો હતા. ઉદરના નાના નાના બચ્ચા એક બે સણુ હાદની ફાંપ પર બેસવાનો હલોળો થઈ પાછા વાસી જતાં ખુશમા પહેલા પદા પર મૂકેલા કોટિયામા બે દિવમ પહેલા યજ્ઞમાનમાથી આવેલો પાંદો લાડવા પડ્યો હતો; તે એક બિલ્વીબાઈ નિરાતે આરોગનાં હતા.

"નદા, હવે કયા સુધી નેવા કરીશ? કુનેરદાદા એમ હોઈ એમ લાભતુ નથી એ તો ને દિલ્લોએ ચડવા છે. હાલ્ય, સામે આ ઠીકું" કુર્ણોએ નદાનુ બાવકુ પકડી ખેંચ્યુ.

"હવે શી ઉતાવળ છે? દાદા દાણાં ભગ્યા સમને"

"એકા કાણુ છે ઇ?" બહારનો અવાજ સાંભળી દાદાએ પડકુ ફરતા પડકુ.

"એ તો કુ નદો ને કુર્ણો છીએ, દાદા"

"કેમ અલ્યા છે, અચાણે?"

"કાણે મગાનમા આપણવા આ ત્યારે તમે અમને પાસે લોકાની નેા'ક કહુ કે, આવતી કાલે બેરેરે થેરે આવતે, તમને પાઠશાળા વિષે કાઈક કહીશ?" નેદાએ કારણુ આપ્યુ.

બાનવતનાં પાના છાતી ઉપરથી એક બાણુ મૂકી દાદાએ બારણુ ઉપાટકુ. કુનેરદાદા પોણા બાનની જગ્યા તો ખાલ્યે ને રોજી લીધી હતી, એટલે કુર્ણો ખાટલાની ઇમ ઉપર બેઠો અને નંદો ઉભરા આગળ જ બેસી ગયો.

મામમો દાદાની એક પંડિત તરીકે સારી સાખ હતી. બાનવતના બનેલા ને બ્યારણુના જ્ઞાતા કુનેરદાદા શેરીનુ નાક અને ખાસમ્ જ્ઞાનિનુ ખૂણુ જ્ઞાતા, મામમા કોઇને ત્યા લમ પ્રયુંને માલકાગોદર, ખાટલા કે પાળીના માટલાંની જરૂર પડે તો અરથી રાતે કુનેરદાદાને ત્યાથી જ મળી શકે. ઉનાળામા પરજ માટે માટલા નેલો દોવ ને કુબાર પાસે જાણત થઈ હોય તો પાણુ દાદાને બહાર એ બેઠા બાની શકે. કુનેરદાદા નેર રહ્યા, એટલે શુભ અશુભ પ્રસન્ને યજ્ઞમાનોને ત્યાથી મેળવેલી આ સમુદ્ધિના તે પ્મામી હતા. મરી અલેલામોને મર્ગમા પછુ વગર મુકેલીએ દરેક જગતુ મના શકે તે માટે પહેલેથી જ યજ્ઞમાનો પાસેથી આ વખતે મેળવી ચિઠ્ઠીએ ફાડી આપતા. ચાનની વાડીમા અકબીભાવ નેમને તેમનો પરિચય 'એકાદમ કદ્' તરીકે અપાતો, કારણકે અનિવાર લાટવાને આકે તો દાદા માટે સામાન્ય અણુને એ જ પ્રમાણે બીજાના પછુ ઉપનામો હતા. કોઈ "મહાકદ્" અણુતા:

કોઈ વળી 'દાદાજી ન્યાયતિર્થ' જ હોય, તો કોઈ 'શુકાચાર્ય' કોઈ 'પ્રસન્ન-રુચક' હોય તો કોઈ 'પંચ ત્યા પરમશ્રેય'માં ગાનતા હોય. પણ કોઈ 'દિવેલી' કે 'ત્રિવેલી' ન મળે. નાનો બહુક શાસ્ત્રી પણ 'અનુવેદી' તો ખરો જ, ત્યાર વાટવા ખાવા એ તો નાતમાં પ્રવેશી ગયોતી!

'જીભો, એક પાઠશાળા તો સુંબડાંવાણેશ્વર-આજુ-પગને કાઢે આવેલી છે. ત્યાંના શાસ્ત્રીશ્રી મારા મનેથી છે, અને વ્યાકરણ તથા કૌશાલના પ્રશ્નર વિદ્યાન છે. ત્યાં કહે તો મહામહાવિદ્યા કળી આપું ફાદાએ પોથી પરનું પુત્રુ ઉપાધી હવા ખાતાં કહું.

નંદાએ કુણીમામા સામે જોડું સંસ્કૃતવા 'વ્યાકરણ' અને વળી 'કર્મકાંડ' અને 'પ્રશ્નર વિદ્યાન' એવા શબ્દોમા એની જુદી તો સુચવાઈ ગઈ, એટલે નિર્ણય કરવાનું એણે મામા ઉપર છાડયું. નમને તો નવા ભાઈએથી, નહું વાતાવરણ, રખડવા માટે નવી નજ્યા મળશે એ જ ઉલ્કાકાંડી. ગળવાસને પ્રશ્ન એણે પોતાની ભતમદિ ઉપરે બેઠેલા રહેલો.

કુણીએ તુરત નિર્ણય કર્યો: 'આમરે તો, દાદા, અમે ત્યા જઈને વ્યવસાય કરવા છે ને? એટલે નજ્યા બસારાણુ કરી આપશે. ત્યા જઈશું અવસાય માટેનું રચણ સાર હોય તો બસ.' કુવરનાદા પણ કુણીની વ્યવસાય માટેની ઘડસા ભેંક ખુશ થઈ ગયા અને બસારાણુચિટ્ટી લખવા હાથમાં કાગળ-કલમ લીધા.

આઠવા જરઠી કોણકરાર થઈ જશે એમ નંદાએ ધાર્યું જ નહોતું બધી ભતની જોવાયક કુણીમામા કરી નાખશે એ ભરોસે એ યદક વાળીને બેઠા હશે. પણ ખુબ મુશ્કેલી રહી જતો ભેંક એ વચ્ચે પડયો: 'મામા, ભણવાનું તો કીક પણ આપું, પીતુ ને કેંડુ કયા?

'શુ કેંડુ નંદા?' અરથી ચિટ્ટી લખી રહ્યા પછી નાનંગા ટેરવા ઉપર ફરેલા ચરખાને બસાર ઉપર ટેકવી પાડા બેઠકા

'એ તો આગળે, દાદાજીને થયું કે ખાવા ને કેંડુવાના રેસાનુ શુ?' 'મોડા વેણા, મોડા?' ખાનજીના ઊંઘાને તે વળી ખાવાને વાના કે ભણવાના કે આપવાના હોય? એ તો બહુ શ્રીમંતોએ આવેલી રહેવાના વ્યાજમાથી નીકળે.

'તો જ, દાદા, બહુી રાજ્ય ને?' નંદાના કેહામ યદક વળી ચિટ્ટી લઈ બેને બહાર નીકળ્યા.

કાઠે શેણા અગિયાર વાગ્યે નિસાળેને ધટવાને ત્યારે નિશાળે જવાનુ બહાનું કાઢી ખટારવાળે લીખેડે ઉતવાર થઈને લીધે 'કેંડે. બે ધરમા કોઈને ખબર પડી તેા ઉ ને હું બન્ને પડિત થઈ રહ્યા.' માગાએ સલાહ આપી

'નંદાને એવી બાબતમાં કેંડુ પડે, મામા? તમે જ સલાજથી નીકળો.'

દ્વિતરવેરીમાંથી એપડીમાં થોથા કાઢીને ગાનાનના દોહકામા સતાડી, ફરતરવેરીમા એકેક ભેડક કપડા નોડવી, તથા દરિયાના મજોલા એકેક બેડે ને રૂપિયાની ખાનડી મિકલક કાઢેને મામે બાળેજી નીકળ્યા અને ધોળા રેસાની નળી વચાવી પેંડેદારીમાં પેસી એક વાગ્યાના મેસમા બેઠા. 'ક્રિકેટ-મેકરે'ની ભેટકમીને લીધે જુદાંજુદાં ગમેમા રાતવાસો બાળતા અલવાડિયા પછી મુખજ પહોંચ્યા અને કંઠાવાડીમા કુણીની બહેન રહેતાં હતા નેમને ત્યા પહોંચ્યા નદાને એકએક આવેલી ભેઈ તેનાં મારા ખૂબ નવાઈપામ્યાં બને ખુશી પણ થયાં. નંદા પહેંચ્યાના કાગળ પણ તેના બાપાને તેમજી લખી નાખ્યા. થોડા દિવસ મુખજીના 'દેવાવાળી' થવામાં વાળી મારો જોણજવા-કેશવની પાઠશાળામાં બેપડયા.

બાળજીના રોડીના અક્ષરો વાંચી પાઠશાળાના શાસ્ત્રીએયે મેા મલકાનું: 'કીક કીક, બહુ સાર કર્યું. તમે આવ્યા તો ખસ; પણ

બસાર અવસાય કરશેને?'

'છ હા; આપના મુકપ નીચે કેમ નહિ કરીએ?' બગલમા ખોડાં-ચોરી બગબર ભરાવી ડુનુંબિ ભજિભાવે હાથ ભેંટયા નંદાએ મામાની હામા હા ભેળવત મણુ હસાવ્યું. કુણી કોઈમણુ મથક ક વ્યક્તિના પરિચયે મેકમ આકર્ષાઈ જતો, ન્યારે નંદા પરિચિતિત મણુ કાઢવાના વિચારમાં પડતો.

'આમરે મણુપતિસાર?' આમા આવ ભેંકએ.' શાસ્ત્રીએ ચિટ્ટી લખ્યા નીચે મુકતા બગ મારી. તામ જ કરાવેલા કૌરવમંથી ચળ-કતો મુકો, કપાળે હતરથી દરિયાનુ મુવ મુધી ભેંચેલ વિપુર અને સેવના વળી સુવધી પૂછી નેની થોડની બુલાવતો મણુપતિસાર 'છ મુકજ' કહેતો કે મોરડામા આવી પહોંચ્યો.

'જે, આ બન્ને વિદ્યાર્થીઓ ખૂબ ફરથી ભણવા આવ્યા છે તેગને મટે આસને, મુખજી વગેરેની વ્યવસ્થા કરી આપ.'

નજ્યા તથા ખાડા પછી મગેડી લીપણુવાળી જમીન ઉપર ફાટેલા કોચળાના એ દુકાડા મણુપતિસારે બિગાવી કીધા, મીનથી દેઠકા થે વર્ષો પૂર્વે 'પેંડ' મળે હિંદુતાન આવેલી ચાના રડી ગયામા તેગને સમુત મુકતે અને કપડા વગેરે રાખવા આપવામાં આવ્યા. દેશી રત્નવડાની જેમવા દેવીએને ભોજન માટે અપાય છે નેની ભાનેના કાઠાની શળી ને થાળાવાળા વાઢક તેગને મુખજ કરવામા આવ્યા. આ બહુ ભેંકને નંદા તો આભો જ બની ગયા. તેગ વળી ન્યારે તેણે શાયસે લટકાવેલી નોધપોથીમા આ આપેલા સાધનોની નોધ કરતો મણુપતિસારને જોયા ત્યારે તો તેને ખૂબ ચાકી અઢ સવારમા આઠકા વાગ્યે જ કીધાનુ, ત્યાર પછી નિયંત્રેમથી પરવારી નાક ફાળી અમુક વખત મુધી સંધ્યાવંશન કરવાનું, પછી અમુક કલાક વર્ગમા હાજર રહેવાનું, ભોજન પછી બારે પ્રમાણે કાઢળી સેવા કરવાની, બજારના સ્વાધવાય કરવાનો, અને વળી પાકુ અમુક રખત વર્ગમા, આમા અપાવી વિવસના કાર્યકમની રૂપાના ફરિયાના દમથી આપીને મણુપતિસાર બીન વિદ્યાર્થીઓના આસન પાસે ગયા, શાસ્ત્રીએ એ ગ્રિય વિદ્યાર્થી હોઈ એ મુકપતિની ગરજ સારતો. તેની પાછળ પાછળ જમાનારની શાકેળીને વિદ્યાર્થી ચાડીએ ખાંતો ને મણુપતિસારના કાન ભેંસેરતો ફરતો હને.

'નજ્યા પીતાબર?' આને ખીચી વીણવા કેમ નહોતો ગયો? શાસ્ત્રીએ ત્યા પાણીની દેઠડા પણ નહોતો ભર્યો ખર ને? રસોડાના વાસણુ સારું કરવામા પણ કાઢએ આજ ત્રાપથી મારીપી અને આમા એક પધિયુ થોતા ભેર પડતું, કેમ? જેડું છુ કયા મુધી મહિવાનીથી ચાસે છે તે. અહયા એળવા! આને બપેરે ને સાંજે બને વખત પીતાબરને પાછળજમા બેસાડને 'તેની પાછળ પાછળ ફરતા કાઢવા બેડે અજારાકરે આ દુકાકે ઝીરી લઈ, લાળા વખતની દોઢ અલવાથી થાય તેવા આનંદ વેરેલી મુખસુદા વડે પીતાબર સામે ભેઈ સંતોષ વ્યકત કર્યો

'મામા! આ ભેજુ ને? આની બન્ધુ બિચાર પીતાબરનું આ બધા પ્રતાપ થેલા એળસાએ ચાકી ખાંપી તેના. ભેંકએ હવે સાને જમવામા પીતાબરની શી દમ શાય છે તે! આ સમેકાને સંભાળતું પડશે, મણુ.' નંદાએ કુણીના કાનમા ફેંક મારી

સાડા દસ વાગ્યે જમવાને પોકી કાળીને છ મંજલાયા અને રસોડા તરફ નજર રાખી બેઠેલા સી વિદ્યાર્થીઓ પોથીના પાના ધ્રોવાળ બેંક કરી થાળીવાટે લઈ રસોડા તરફ દોડયા એક ખેડે જેવા એકરડામા રસોડુ હતું. બચિના બળિયામાંથી થોડાથોડા પ્રકાસ આવતો હતો. ખાંડીનો પ્રકાસ ચુલામાંના કાકડા જ પૂરે પાડતા

પાંચમે ઠટતું તો કોઈએ પરચરનુ એમ નુકાનુ આસનો બનાવી સોએ પગલ પાડી દીધી. આ નવા ભાગ પડાવનારા તરફ અજુગનો બતાવી સોએ પોતાની ચાળી સખાળી કુણામામા અજાણુ હતા તેગને આ બધુ મ્વાભાવિક લાગ્યું, એટલે એમણે તો નમ્રતા દાખવી પગલને મોથી છેડે આસન જગાવ્યું નહાએ તો પાકસાવામાં પન નુચે ત્યારથી આ પ્રથુતિએ જોતા પોતાનુ ને પોતાના અપચાસનું બાવિ નહીં કરી નાખ્યું હજુ; પણ માગાને ન દુભાવવા ખાતર તેમજ નેગના ભોળપણને લીધે કપરો વખત આવ્યે મદદગર થવા ખાતર એ તેની પાછળ ધસડાતો હતો.

પહેલી વખત ગળીને ડહાણુ રોટલી અને દુધાઈ વગેરે બાત બધાને પીરમાયે એટલાગા તપેકાનુ તથિયુ દેખાયુ આરખાવ કુદરા વચ્ચે એક રોટલી નાખ્યા પછી નેવે બેગ ગાય તેવો બેગ આજે નહાએ સમી આપે જોયો પોતાની સાથે જોડેલા વિદ્યાર્થીઓ જમતા જમતા બોલા થઈ ગયા અને ગ્રાસમા પેટેલી છન્સાત રોટલી માટે બેચાએચ કરી રોટલકાર કરી મૂક્યે અને નેગ કાંચુ તેમ, કોઈએ માનના તપેવામા હાથ ફેરવી જોયો તો કોઈએ તપેલામા બાનુએ મેટિછી ફાળ વાટમાં વળી કબેડી લીધી.

નહા અને દુધાઈ અરધુ જમીને બેડી ગયા સો જમી બેડા પછી આજનો શુતેદગાર પેલો પીતાબર, એની પાછળ જમ્માદાર નેવો અજાણુ અને મોથી પાછળ, પગથા બરવામા સાચીચનુ અનુકરણ કરતો ગણપતિગદર રોડાડામા ફાળવ થયા પીરસવાવાળાએ જાનુની સામે પીતાબર નીચુ મોઢું રાખી જમવા બેઠો ગણપતિસર અને અજાણુકર તો 'ધાન રાખવા જ આવેલા બાપી તેમણે તો અરમ ગરમ રોટલી થી હતી ત્યારનુ જોનન પનારી દીધુ હજુ બને જમ્યા પીતાબરની બે બાનુ બોલા રહ્યા બીજ વિદ્યાર્થીઓ માટે તો આ રોનનો તમારો હતો, એટલે એ સો તે વાસણ ઉઠાવી પોતાને આને ચાલ્યા થયા, પણ નફાને આ 'જઢમો' જોવાની ખૂબ કલકા

૧, એટલે વાસણે પડતા મૂકી બે બારણા આનગ આવી બેસે રહ્યો પીરસવાવાળા અને વિદ્યાર્થીઓએ પોતાની ચાળી આમતથી જ દાખી રાખી હતી એટલે એ બન્નેએ તો જમવાની રાજઆત કરી દીધી બીયારા પીતાબર આગળ બળી ગયેલા બાતનુ તપેહુ તથા શાક ને ફાળનુ પોતાની તપેહુ પેલા લોંઢાએ હાથેલી દીધુ થોડાંધણે બળી ગયેલા બાત તેવેલા વળી કબેડી ફાળતા તપેલામા તે ધસીપસી પીતાબર જમવાની રાજઆત કરી રહી આખે નહા આજુબુ રસ જોતો હતો પેલા નેવર અને જમ્માદાર નેવા જમ્માતા ગણપતિસર અને અજાણુની ચોટલીઓ બાધી તેગના માથા બટકાવવાનુ તેનેચર થયી બાનુ પણ અહીં આવ્યે હજુ એક જ દિવસ થયો હોવાથી આ ચિયાર તેણે ગતમા જ મગાવી દીધે

રોતાના કાચબન દસને શુમાર થયા આવ્યો હતો નિયમ મુજબ વિદ્યાર્થીઓ પોતાના આસને બેસી થવા ગોખતા હતા દસ વાગતા એક પછી એક મો લાળા થવા લાગ્યા થોડી વારગા સો ચૂઈ ગયા નફાને તો આવી રીતે રોડકર કરી જાણવાનો મદાવરો જ નહોતો, એટલે એણે તો કલાક પહેલાથી વળવેહુ, પરત અરધા જોનનને લીધે પેટમા કુરકુરિવા જોલવા હતા એટલે બેઠ નહોતી આવવી કુખાતામા વગામગીપૂર્વક માર્ગપરિશીલો પહેલો પાક ગોખતા હતા નફાની હવે ન રહેવાયુ, માગીએ પાકના લાટવાને દબાવેલી ત્રીધા હતો તે આશીર જ હતો. તેણે હજવેથી તે કપાડયો મામાનુ મન પણ લાટવો જોઈ પીગળી ગયુ ને બને જાણુ મોદદા માથેલાળી દળાગાથી એક એક લાટવો કપાડયો

દૂર ખુખામા એક વ્હોતો આનગપડતો વિદ્યાર્થી મોઢે સુધી સિધ્ધાતીમુડી અને રહુવરાનુ અન્યનન કરતો હતો તેને થોડી વાંદે પાકના લાટવાની વાસ આવી, અને તેણે અબજાને ડોઢાડયાં 'અબા-સકરો' અહીં કોઈ મોટીથી બચકારા જોલાવળુ હોય તેમ જાણે છે અને પાન્ના લાટવાની વામ પણ આવે છે' અજાણુકર પણ ક્યારનો બચકારા અને વાસનો અનુભવ કરી રહ્યો હતો, પણ કઈ દિશામાથી તે આવે છે તેની ખાતરી કરતો હતો. બેડીને એ ધીરેધીરે દરેક વિગત-ગીના બિનાના પાસે રીત વળ્યાં, ઉવટે, બર દનાળે મોદદુ માથા પર ચોટી રતેવા પેલા બે નવા વિદ્યાર્થીઓ કપર તેને શપ આવી. નહાએ સહેજ મોઢું ઢચુ કરી જેયુ તો અબજો બિહીપને પોતાના આસન તરફ આવતો હતો. તેણે ટુરન નિર્ભય કયો કે જતા થે જો અબજો થાકમેલ કરે તો તેને તો (મિથી)પાકનો લાટવો વળાવી દેવો' પાસે આવીને અંબકાએ નહા અને દુધાઈમાગાની પથારી પાસે કન ધર્મ અને પછી ધીરે રહીને મોદદાનો એક છેડો ઢચો કયો પણ ત્યાં તો બર લંપમાથી ડોઢો હોય તેમ નહાએ મોઢું ફેગળી રઈ અબજાના માલ કપર સનસનાતીને એક ચોટી દીધી અને 'ચોર! ચોર!'ની બોનો પાડી ધમમાણુ અચાવી દીધી આ અરથી રાતની બનો સાબળી બધા વિદ્યાર્થીઓ સદાજા બળી ગયા ને 'શું થયું? શું થયું?' કરતો ગણપતિસર પણ પાિતયુ સરખુ કરતો આવી પડેાચો 'કેમ નફા, રોની બમે પાટે છે?' તેણે બાંદે અવાને પૂછયુ

'અને બર કીધમા હતા, ત્યાં કોઈએ માર મોદદુ ઢચુ કરી અર હાથ નાખ્યો હુ કીધમાં કબજી ગયો એટલે બેડીને મેં તમાથા લનાવી દીધો ત્યાંતો આ અબજો નીકળ્યો હુશમજાર! અત્યારે મું બને બગારી પથારી પાસે આજો' નહાએ તકનો પૂરો લાખ લીધો

અજાણુકર અસિધાણી પડી એક બાણુ ડોસો હતો બધા ડોઢા-સમો આ સુમતીબારને માર પડયો એટલે અંદરબાનેથી શરૂ થતા હતા નહા બેપરવાઈથી બોલો હતો ગણપતિસરથી આ સંબંધન થયુ તેને નહાને ધમકાવવા મોદદા

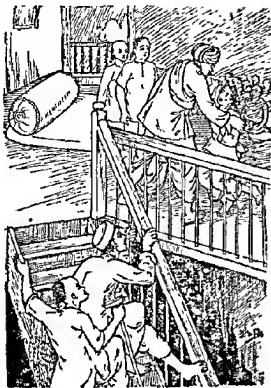
'પણ આવી રીતે કોઈ વિદ્યાર્થી તારાથી મરાય જ કેમ?' વિદ્યાર્થી તમારો જોવા આજુબાણુ નીંદામાં વળ્યા હતા નહાની આંખ ફરી મેઈ કુખામાથાએ બે રાતી આખો કપરથી પ્રસન પારખી લીધો અને પોતિતિતો કછેટો પારી નહાની જમગી બાણુ આવી ડોઢા રહ્યા

'કેમ માર્યો, નહા!' ગણપતિસર ફરી તાકકયો

'કેમ? એ ... ને આમ!' કરી નહાને અબજાના ડાખા માલ કપર એમજીઠ ધરી નીંદો 'પહેલો થા પરમે ચરનો' કયાં પછી નેરો

'અબરદાર, ને એક દમગ આનગ બધું છે તો'

ઉપરનું દ્રશ્ય જોઈ નહોં કાંઈમા ન જ મળી નથી

જરા જોરમાં આવી ગયો. અળસો પશુ નાઈ એમ લીધો ત્યજ એમ નહોતો. પશુ પહેલો વા ખાધા પછી એ અગતી ગયો, ને એમ વળી આ બીજો વળી નોતરો પડ્યો, કોઈએ તો એ સાવ ડોક પડી ગયો મન-મા પામી ગયો કે આ પીતાબર ન હોય. આ તો કોઈ બીજા મુર્તિએ છે.

વાતાવરણ શરમ થઈ ગયું હતું અણપતિશંકર અને અંબડો નંદાને પકડવા ધર્યા. સમય પારખી નેહો એ ડગલા ધાડો દડી ગયો અને કોઈથીકા પારો પેટેશો તાળાને મોટો મોટો હોટો હોટો પકડ્યો કયો: 'ખજારદાર, તે પારો આભ્યા છે તો' અરજા અગલા! તારો તોલિયો તો આ લોટાથી હમણાં કુટવો સગલ, અને મહાદેવપુત્ર' તમે અહીં જ રહુવરાનું અધ્યયન પૂર થયુ નહુને' કુહીમાયા ખણ કાંડાકુટલી થાળી સુપ્તીન ચકની જેમ ફેરવતા રમતા આભ્યા હતા નંદાની સિદ્ધિ પશુ ફરી ગઈ હતી. ત્રણસેરિયો લોટો તેણે અળવાના માથા પર તોલ્યો હતો. એક ન સમુની કીલ થઈ હોત તો અણપતિ-શંકરના માથાની પારી ને અળવાને ચક્ષુકરો તોલો ખર્ચિત થઈ ગયા હોત; પણ એટલામાં શાસ્ત્રીજી ન્હનીને ખોખોરો ખાત આભ્યા તેમણે હસીકત સામગી ને નંદાના બેધટક નવાજ પરથી ધાધું કે અળજાના ડહાપણે આ બધું કું છે તેમણે બધુ થાળે પાટયુ ને સો કાપી ગયા

બીજા દિવસની નંદાની ખ્યાતિ વધતી ગાતી. પશુ એને આગળ ગોકલ નહોત. મમામા આમને લીધે જ એ અહીં દબી હતી હતી. બીજા દિવસે માંગેખાણે પાકસાગમા જવડ-લેકમાં પડેલે પગ-મિયે પગ મૂકતા જ નેહો ચિત્ર મઈ અરજા પાંચન ઉપ ગોખલગોખતા કુહીએ પહોંચું. 'કાં નંદા, શાસ્ત્રીજીની મળી મરતો?' શરમમાં જ વાંકા વળી નાક ઉપર આનની મૂંડી નહોતે વૂપ રહેવા કોસાર કરી કુહીએ ઉપર ભેયુ તે. કુહીકોંકર સાસીજી એક વિદ્યાધાને લીધે લઈલેને

જમીન ઉપર પટકતા હતા બિચારો વિદ્યાર્થી ધનસીધુ-નતો માડ લીધો મનો કે ફરી પાછો જમીન ઉપર પટકાઈ પડતો મારની બંકે અથા જરી રાઈ પશુ નહોતો રાકતો આને એ વિદ્યાર્થીએ પોતાના પાક લેવાર નહોતા દર્શો. વળી એ દિવસ પર ખોચડી સાડે દરવાના અને વાસણ ઉઠકવાના વારા તેણે પાડયા હતા નંદાએ પીતાબરને જોખળી લીધી એકપાણુ બળપતિશંકર આજ બાબી લીધો હતો બીજાબાલ અંબારકર ફરીના પોમાગા થોડુ રાખી ત્રાંસી આજે આ દ્રશ્ય જોતો હતો.

બાબીનાં પગથિયા ચડયા પગર જ નંદાએ મામાનો હાથ પકડી નીચે લેતરવા માડયું

'કા, નંદા, ઉપર નથી જતું?' મામા મુઠાયા

'હા'

'કમ?'

'એ બધુ વિગતવાર પછી અહીં કાંઈ બોલાય લેગ નથી' હો મામાને ધસડયે જતો હતો

થોડી વાર પછી કુહી બગદમા પ્રોતિયું ને હાથમા પેડી લઈ, તથા નંદો હાથમાં મારીના કાટવાવાળો હાથ લઈ રહેલનતા રમ્તે બીડ કાપતા હતા

મજાસાસ ત્રિવેદી

કહેવત • કથન • કવિતા

'નાનો તોપણુ રાઈનો કાણુ'

કાણા તો એ સાગનાં કાકડા

વહો તોપણુ ધડેનો શેરડો

ભાડું તોપણુ સિદ્ધુ બખ્તુ

ભાચુ ભાચુ તો એ ભરથ

જાણરી દાંડે પશુ દાણા ભેગ તો ખરી

હાથી ચાપી ખીએ તોપણુ લીંચણુ સમા પાણીમા

હાથીનો દુરમન મગ્ગર, ગણિધરનો દુરમન કીરી

નાનો કણુ પશુ રાઈનો, ખાપો તો એ મૂળ

થરડો તો એ ગરાસિયો, બાગી તો એ બગમ

થરડો તોપણુ બગસિયો, તોડાની પશુ નાચ

પહેલો પશુ વાણિયો, રોકેલી પશુ માન

મેલો તોપણુ મહીપતિ, સક પશુ સત્તાધીગ

ચનો તો એ કેસરી, હથેતો તો એ ફળીસ

'અતિની ગતિ નથી'

ગતિ મર્વજ વર્જનેત

રમતો દુડન નૌય, ચટકો જ હોય

અતિ તાણે વૂડી ભય.

જા

સખક રસમે રાખીએ

અત લીંગિયે નાદિ

જા

અતિ થયું ન લાભીએ, તાણે વૂડી ભય

વટયા પછી જો સાંધીએ, ગોક પડે વથગાય.

જા

અતિ ભલો નદિ મોટલો, અતિ સઘી નદિ ચૂપ

અતિ ભલો નદિ ખરસો, અતિ જલો નદિ ધપ.

આ ઉપરાંત ત્રીજે એક તર્જી છે કે સુશ્વશ્નથી તેમજ મૂત્રમણ્ડી ઉ
બેક્ટીરિયાનાં કાર્યો

તેમના કાર્યો પ્રમાણે બેક્ટીરિયાના ચાર વિભાગો પાડવામાં
આયા છે: (૧) પરાવર્ણી (Parasitic), (૨) કૌટણિક પેદા કરતા
(Saprophytic), (૩) છૂટા નત્રવાયુ વાપરતા (Nitrogen fixing),
(૪) નત્રવાયુ છૂટા કરતા (Nitrifying)

પરાવર્ણી બેક્ટીરિયા પ્રાણીઓ તથા વનસ્પતિમાં થતા અનેક
રોગો માટે જવાબદાર છે એક ભંતના જેવી પદાર્થો (poisonous
toxins) ઉત્પન્ન કરે છે, જેથી પ્રથમ આપણી કોષનીવાદ (cell-wall)
નારા પામે છે અને ત્યાર બાદ ચેતનરસના (protoplasm)
તત્ત્વો જુદા પડે છે આમાંથી રોગની ઉત્પત્તિ થાય છે. પણ આમાં
કેટલીક નિર્દોષ ભંતો પણ હોય છે આ પલ્કા આંતરડામાં પરાવર્ણી
બેક્ટીરિયાની એક ભંત એવી છે જે બીડકલ દાનિધારક નથી.

કૌટણિક પેદા કરતા બેક્ટીરિયા અનેક કાર્યો કરે છે. (૧) મૃત-
સાદીરમાં કૌટણિક પેદા કરી, હેલ્થતત્ત્વો છૂટા પાડી, જમતોની રચના
બળવે છે, (૨) દહીં, છાશ, પનીર (cheese) વગેરેની આપણે જે
ઉપયોગ કરીએ છીએ તે વસ્તુઓમાં આવડતો આથો આ સુખિરોને
આપણી છે, કૃષ્ણ ગંધી ભય છે તે આ બિશદેશના જ પરાક્રમથી (૩)
અનેક જીવોના (જા ત તમાકુને, ગજાને વગેરે) પણ એ જીવને
હીમે આ વર્ગના બેક્ટીરિયાના કાર્યો પર જ આધાર રાખે છે

છૂટા નત્રવાયુ વાપરતા બેક્ટીરિયા અમુક ભંતની (Legumi-
nous) વનસ્પતિના મૂળમાં રહે છે તેમજ વનસ્પતિએ તૈયાર કરેલા
કાર્બોહાઇડ્રેટોસાકારમાંથી પોષણ મેળવે છે તેના નર્દન બદલે તો આપ-
લા નિહાળે ને એટલે તેઓ દહામાંનો છૂટા નત્રવાયુ (Nitrogen)
વાપરી નત્રવાયુમાં પર્ણમાં પ્રવેશવે (Nitrate) બનાવે છે આ
પદાર્થો બાદને અતિ ઉપયોગી છે જમીન કસ વગેરેની હોય તો આ
પ્રકારની Leguminous વનસ્પતિ વાવવાથી તે ફળદ્રુપ બને છે
નત્રવાયુ છૂટા કરતા બેક્ટીરિયા જમીનમાંના નત્રવાયુમાં
પર્ણોમાંથી નત્રવાયુ છૂટા પાડી નાંખે છે અને આથી જમીનનો કસ
ધી ધી ભય છે

અરુણ પ્રહેતા

એકવાર ગિંધયા એક નામીયા ભંડુગરે સર ચાલેડ નેપિયર,
સમગ્ર પોતાના આવાપ્રીભય પેઢિા કરી જતાબ્યા તેમા તેણે પોતાના
સાથીની હથેલીમાં હાંબી રાખી હથેલીને જરાયે ધન પહોચાડયા
વિના તવવાર બેઠો એ હાંબુના એ ટુકડા કરી જતાબ્યા તેણે નેપિયરને
ભંડુગરે અને તેના સાથી વચ્ચે એક પ્રચલની વધાવ્યા અને તેણે
પોતાનો જમણો હાથ ધરી ભંડુગરને પેઢિા પ્રથેણ કરી કરી જતાવવા
કહ્યું ભંડુગરે નેપિયરનો હાથ બાંધીપ્રી તપામી ના પાડી એટલે
નેપિયરે મજુ કેમને ખાતરી જ હતી કે હું તેને પકડી પાડીશ એ સા-
બળી ભંડુગરે નેપિયરને હાથો હાથ ભેળવાની માગણી કરતા નેપિયરે
પોતાનો હાથો હાથ બતાવ્યો ભંડુગરે એને તપામી કહ્યું કે તમે
તમારા હાથ બરાબર રિયર રાખો તો હું પ્રથેણ કરવા તૈયાર છું
‘પણ જમણા હાથને બાંધેલા હાથમાં શા માટે?’ હાલુકે જમણી
હથેલી વધારે જલ્દી હોઠ એમાં અચૂકો કપાઈ જવાતુ જેખમ છે આપે
હાથી હથેલી સહજ છીછરી હોઈ એમાં વધારે સહાગની છે ‘ભંડુગરે
જવાબ આપ્યો અને ચાલેડ નેપિયર લખે છે, ‘ખરેખર હું તો ભય-
ભીત થઈ ગયો હાલુકે એ એક બાઈડે રાજોરોવાળી પ્રથેણ બેના
છતાં મં હથેલીમાં હાંબી મોડકી મારા હાથને રિયર કર્યો અને ભંડુગરે
એક લસરે હાંબુના એ ટુકડા કરી નાખ્યા તલવારની ધાર એક
શીતળ દોરાની પેઢે મારી હથેલીને રંપશો પસાર થઈ ગઈ’

પાંદડાંની

અનેક જોડા ભેગા દરો, જોડાની બેગ
કવિતાઓ વાચી દરો અને બેગ
ચિત્રો ભેગા દરો જીવનના અનેક સમયે જોડા
નીચે જ વિસામો હીધો દરો મુખોના ફેરફાર
કે માથું, પાંદડાંઓની કુમારી કે જોડાની
ભળવડોએ જીવનની અનેક મધુર કહેવોને વચો

મધુર બતાવી દરો. બાળવયમાં વહેનો દેરાન કરી દરો, ચોવનમાં
અનેક પુલ્કિમાંની રાત્રિઓએ તેની નીચે બેસીને મીઠામાં ટીચી
હડાવી દરો અને જહાવરમાં તો મનુષ્યો કરતાં ધણને જોડા જ
ભણાવ અચલ એકઠો હાથમાં દરો. છતાં જ જીવનની પળેપળે જે
વસ્તુ પર ટકી રહી છે, દરેક જીવત પ્રાણી પોતાની, ચિંતા અને
આમાંથી વિકસાવી રહ્યું છે, એ જોડા શી રીતે જન્મે છે, શી રીતે
પોતાની જિંદગી સાંભળે છે, એ બધું જોડા જ બહુતા હશે

ખરેખર, આપણી દરેક કોઈ જાણ આ જોડાને જ આમાંથી છે
જમતમાં એ જોડા ન હોત તો બીજા મોઢ પ્રકારનું જીવન સમગ્રી મઠ
કે પ્રેમ એવ પ્રકાર છે પૃથ્વી પરનું દરેક પ્રાણી સીધી કે આકાશની
રીતે આ જોડા સૂર્યની કે રાત્રિની પોતાનામાં સચ્ચ કરે છે ને રાત્રિ
પર જ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી રહ્યું છે અવગત, આખરે તે જીવન
સચ્ચ પર જ ચાલવડે છે, જતાં જ વચમાં એ જોડા પી હાથો ન હોવાની
આ પ્રાણીસૌકર્યનું શુ ચાત એ આકષ્ય છે

પરંતુ આ દહાડીનું કામ છે હું-એ વડે પ્રાણીમાંનું જીવન ટકી
રહ્યું છે જે જોડા વિશ્વની પોતાનામાં આટલો મહાદ્દ બાપ ભળવડો
હોય તો તે કયે રતે? નથી તેમને ગતિ કે નથી તેમને પ્રાણીઓને
મળ્યું છે તેથી કુદરતની મહત્તામ ભેદ-મનજ, પ્રવચન રીતે વાનું
નિષ્ક્રિય જણાતા આ જોડા શી રીતે પોતાનું આ કાર્ય આપણાથી
વધન બેમાલ્ય રીતે ચલાવી રહ્યા છે? તેના મુખ્ય બળો કયા છે?

એ બળો છે નાના સાદાં પાંદડાં, જેને બહારથી અને પ્રાંધો
રચાઈ કરી ભય છે, બાળકો એના પપ્પા બનાવે છે અને ચિત્રકો
જેના પર ચિત્રો દોરે છે તેવા પાંદડાં પર જ સમગ્ર જીવનનું
જીવન અવલભે છે આ પાંદડાં જોડાની પ્રયોજનાઓએ છે, એ એમાં
રસોઈજોડો છે, એ એમનું સર્વજન છે

સમગ્ર પ્રાણીજીવન એમ એ જ હશે તરફ મહાવેળથી રોડકુ
ભય છે—એ વેગને જીવનપ્રવેગ નામ આપી મકાવ—તેમ સમગ્ર
જીવજીવન પણ એક જ હશે પાછળ રોડકુ ભય છે. આ કંઈસ તે
અરસાનું અને ભતિસરસાણું (Self preservation and Race-
Continuation). કોઈ દિવસ પણ કોઈને નકા આપી છે ખરી કે
આડને આટલી બધી શાખાઓ ફૂટે છે, એક શાખામાંથી આટલી
ઉપશાખાઓ પ્રગટે છે, તેમાંથી આટલા પાંદડાં અને પુષ્પો પરિપૂર્ણ
છે, એ બધું આ એક જ મઠાન કંઈસ પાર પાડના માટે છે—
વહેમને કુદરતે પોતાનો કરી અપનાવ્યો છે? ચીમતા અને કારકાના
એવ જમીન પર પથરાઈ ભય છે, તેહીએ બીલ જોડાને એક પ્રથમ
એળવવા ગયે છે, હાડકાના પાંદડાં પખાની માફક જમીન પર પથરાઈ
ભય છે અથવા તો આકાશનાં પાંદડાં ડાળની ત્રણે બાજુ નેડાઈ
ભય છે—એ સર્વે પણ માત્ર આ જ હશેની પરિપૂર્ણતા અર્થે

તો પછી આ હશે પરિપૂર્ણતા માથ છે શી રીતે? સમગ્ર પ્રાણી-
જીવનમાં બાર આ નાના કુમળા પાંદડાં શી રીતે નવન કરી રાકે છે?

પ્રયોગશાળામાં

એ માટે આપણે પાંદડાંના ત્રીજામાં ભેતવેલું પરોઠો વૈજ્ઞાનિક સૂક્ષ્મ દ્રશ્યનું નવી મદદ વડે રીસીયા આપણને પાંદડાંના એ ખંડોમાંથી કાઢી શકે છે. આ ક્ષેત્રને જીવન આપણને પાંદડાં લીલા શામે છે. આ શીલા ક્ષેત્ર તે દરિદ્રરશ્મિ અથવા ક્લોરોફિલ (chlorophyll), આ સૂર્ય ક્ષેત્ર (એ કુદરતના અનેક સંસ્થાની માફક નદી આંખથી દુર જ રહે છે) પાંચ વસ્તુનાં બનેલા માનવામાં આવે છે; કાર્બન, આર્દ્રવાયુ, પ્રાણવાયુ, નવવાયુ ને પ્રોટો-પ્લાઝમ. આ કૃપાંતર જ્યારે પ્રાણુ અવનવત્વ (protoplasm) બીજાં અનેક તત્ત્વોમાંથી આ રેન્જિક તેવાર કરે છે ત્યારે તેને લોહ-ની પણ નવર પટે છે. લોહ વિના આ રેન્જિક તેવાર થઈ શકતી નથી.

એ રેન્જિકાનું કાર્ય છે આકાશ, વાતાવરણ ને જમીનમાંથી વ્યયને માટે જોરશક્તિ સર્જવાનું પરંતુ સર્જનમાં હંમેશાં ગતિ (energy) તો જોઈએ જ, એ શક્તિ તેને સૂર્યમાંથી સૂર્યપ્રકાશ દ્વારા મળે છે. તે વૃંદ રેન્જિક વૃક્ષો માટે મદદ કૃપ્યાગ્રની વસ્તુઓ-આદ અને એક (star) ઉત્પન્ન કરે છે.

રેન્જિક એક એવા પદાર્થ છે કે પ્રકાશ મળતાંની સાથે જ, તેમાંથી નીકળતા ગોળાની માફક કાંઈ નવ જ એ મધ્યસ્થાન મકાન જમીનદોસ્ત કરી શકે તેટલી શક્તિ મુક્ત કરે છે. આ શક્તિની મદદ વડે કોષ-cell, (દાંતા નાનાં અનેક સૂક્ષ્મ કોષોનું પાદક બનેલું હોય છે)ના કોઈ કાના ખૂણામાં કુપ્રાચેદ અવનવત્વ દ્વારા એકર-વાયુ-carbon dioxide (એને જમીન વચ્ચે આપણે મોટરની બહાર નીકળતો જોઈએ છીએ)માંથી કાર્બન અને વાળીમાંથી આર્દ્રવાયુ તથા પ્રાણવાયુ છૂટા પાડી તેમાંથી ખર્ચ પેરા કરે છે.

અનેક રહેલી વચ્ચે અણુઓ મધ્યસ્થાને કે અવનવત્વે લેવા કુદરતના હવાઈર કરના જવાની દોડદર સલાહ આપે છે તે આ જ કારણથી, કે ત્યાં સારા થે ડિન દરમિયાન આ ક્રિયા વાદળી દોવાને અને શત્રુપત્રની પ્રત્યેક ક્રિયામાં કે વસ્તુની વધારેમા વધારે જરૂર પડે છે તે પ્રાણવાયુ ત્યાં વધારે હોય છે કારણકે પાણીમાંથી આર્દ્રવાયુ અને અગરવાયુમાંથી કાર્બન લીધા પછી પાછળ પ્રાણવાયુ જ રહે છે.

આપણે બધા જાણીએ છીએ કે સૂર્યપ્રકાશ જુદાજુદા સ્થાત રંગોના બનેલો છે. પણ આ પ્રકાશસંશ્લેષણ (photo synthesis-આદ બનાવવાની ક્રિયાને આ નામ આપવામાં આવ્યું છે)ની ક્રિયા-માં તો માત્ર એક જ રંગો જ કામ લાગે છે તેમાં સતો પ્રકાશ જ આ સમીકરણ માટે વધારેમા વધારે જવાબદાર છે. બીજી અગર આકાશી રંગો એ કોઈ કામ લાગવા દોવ તે પછી તે નહિ એવા જ એમ આજ સાંજિત મુદ્દાકરણ છે બીજા કોઈ પણ રંગનો પ્રકાશ આ ક્રિયા માટે જરૂર પણ જવાબદાર નથી આટલા માટે જ રેન્જિકને એ રંગ છે: સાદા પ્રકાશમાં લીલા અને પરાવર્તિત પ્રકાશમાં આકાશી.

એ ખાદ પાંદડાંઓ બતાવે છે તેને દ્રાક્ષખાદ (grape sugar) ફેલવામાં આવે છે. જ્યારે સવિના એળા પુષ્ટી પર ઊતરે છે, સૂર્ય-રેલ પાંતની લીલા એકદં છે અને પ્રકાશના અણુને સમીકરણની ક્રિયા અટકી પડે છે ત્યારે આ ખાદને મેદમા ફેરવી નાખવામાં આવે છે.

પરંતુ આ દ્રાક્ષખાદ પણ રેન્જિક એવા જ પદાર્થ છે. જ્યારે તેનાં તત્ત્વો છૂટા પડે છે ત્યારે તેમાંથી પણ રેન્જિકનો કોષ વહે છે આ રેન્જિક, અવનવત્વ, વ્યયને જરૂરના બીજાં પદાર્થો તેવાર કરવામાં વાપરે છે. કે કૃષણત જાતજાતની અને જાતજાતની નવી ખાંડ ઉત્પન્ન

કરવામાં પણ આ ગતિનો કૃપ્યાગ્ર થાય છે.

ખાદને મેદમા ફેરવી નાખવાનો કુદરત એ છે કે ખાંડ દ્રાવ્ય છે જ્યારે એક પાણીમાં અદ્રાવ્ય છે. જમીની બીજમાં સારો થે દિવસ પાણીની આવન થવા જ રહી દોય છે આમાં કોઈ પણ જગ્યાએ ખાદ રહી શકે નહિ. તો પછી વધારાની ખાંડ નાખવી ક્યાં? કોઈએ એક તેવાર થાય છે કે મૂળમાં, કળમાં, થડમાં કે પાંદડાંમાં પણ સંચી રખાય છે. લાંબાવધમાં જરૂર પડે ત્યારે વાપરવા માટે.

એવી જ રીતે આ રેન્જિકની અને પ્રકાશની મદદથી જ અવન-વત્વ વ્યયને અને પ્રાણીકાને અતિ મદદતના એવા બીજાં પણ અનેક પદાર્થો બતાવે છે.

આટલામાં જ પાંદડાંની પ્રયોગશાળાનું કાર્ય પૂરું થઈ જત નથી એને એક બીજું કામ કરવાનું છે અને તે આરોગ્યશક્તિનું અલબત્ત, આ આરોગ્યશક્તિ આપણા આરોગ્યશક્તિને તેના નવી જ, કારણકે આમાં તો વૃક્ષોના મૂળ ને પાણીની જમીનમાંથી સતત ચૂરવા કરે છે તેને પાછું મુક્ત કરવાનું હોય છે આટલા બધા પાણી માટે જરૂર ન જ હોય એ સ્વાભાવિક છે.

આ માટે પાંદડાંની નીચરી-અને કોઈકોઈ વખત કપથી પણ-સપાટી પર અતિ સૂક્ષ્મ કણાઓ દોય છે અર્થાત્માં આવા કિટ્ટોને stomata કહે છે એ કિટ્ટોની આસપાસ થે રક્ષકકોષ (guard-cell) દોય છે તેમજ કાર્ય પાંદડાંમાંથી વરાળ રૂપે બીજી જગ્યા પાણી-ના જવાનું નિયમન કરવાનું છે. આ કિટ્ટો બીજાકાર દોય છે અને તેમાં દરિદ્રરશ્મિ કૃષણત અવનવત્વ, બીજ (nucleus) વગેરે પણ હોય છે. પરિપૂર્ણ એ જ્યારે ઉંચે ત્યારે કિટ્ટોનું કા નાટકો કરી શકે છે અને એ રીતે પાંદડાંની બહાર જતી વરાળનું અથવા તો અડતી અંદર રહેલા પાણીનું નિયમન કરે છે.

આં તો પાંદડાંનું આદ-કર્તવ્ય જ માત્ર છે આ કર્તવ્ય તો વૃક્ષના જમીનની બહારના બીજાં શામે પણ જવાની ગમે છે, કૃષી પણ. પરંતુ પાંદડાંનું અવનવત્વ તો છે, અવનવે તે પર ટપી રહ્યું છે તે વસ્તુઓ બતાવવાનું.

મનુષ્ય કે પુષ્પીમાં મળી આવતા કોઈ પાન બીજાં પ્રાણીમાં સ્થાત તત્ત્વોમાંથી જોરશક્તિ તેવાર કરવાની શક્તિ નથી અનેક પ્રયત્નો છતાં એ તત્ત્વ મનુષ્ય સપાટીએ રૂઝો વનર જોરાત ઉત્પન્ન કરવાનું ન્દેવાની હિમત પણ કરી શકે નથી દાનું થે તેને કુદરત અને રૂઝો પર એપણું આધાર રાજ્યો પડે છે. શબ્દો તણે અને પછે પછે આ અવાદ ક્રિયા આપણી નજર સામે આપણી આસપાસ સર્વથા ચાલી રહી છે છતાં કોઈથી મુક્તથી, એટલી નીરવતાથી, કે બનેક નથી મુશી આપણે એ સામગી રાજ્યો નહિ તેમ જોઈ શક્યા પણ નહિ.

અને જ્યારે જોઈએ છીએ કે સાંજીએ છીએ ત્યારે એ ક્રિયાની પ્રત્યેક કુદરત તરફ આપણું ચક્ષુ બંધી શકાય નહિ એમાં મી નવાઈ.

શિરીષ

વર્ધા આશ્રમ

વર્ધા આશ્રમ' એટલે કેઈએક આશ્રમ ન સમજવો. એમાં તો, મહાત્માજીની જેખેળ નીચે આવવા એમની પ્રેરણાથી, કુળા વર્ધામાં આ આશ્રમખાતે કે રચનાત્મક પ્રવૃત્તિઓ ચાલે છે તે બધીનો સમાવેશ થાય છે.

વર્ધા સ્ટેશન પર બેતર્વા એટલે ત્યાંથી દસ મિનિટને વનરડને સુધર ફૂલવાડીવાળા થોડાક નાના મકાનોનું બંધ આવે છે એ મગનવાડી એવામામ જતા પહેલાં સુધી માધીજી અહીં રહેતા હતા. જુઓ પેલું જે મોટું મકાન છે એમાં અખિલ ભારત ગ્રામીણોજ સધનું કાયલિય છે આ સંવલણ પ્રાતોમાં પચસએટલા છે ભારતના ગ્રામીણ-જોમાં જીવનની એક નવી હહેર ફેલાવવી, એક પ્રાય હળોએને સજીવન કરવા જે ગ્રામસમૃદ્ધિનું રેફાણ કરવું એ આ સંવળ કાગ છે આ સવના મનો શ્રી જી સી કુમારજીના એક હિંદી પ્રિતી છે. અમેજીના સારા લેખક ને અર્ધસાક્ષના વિદ્વાન છે અહીં દાષકાગળ બનાવને, હાથડ એમાં તૈયાર કરવા, ધાણીથી તેલ કાઢવું, મધયાખીએ પાળવી, અરીઠાને સાણ બનાવવા વગેરે ગ્રામડાની જીવાની કારી-મગીનું કામ શાકોજ રીતથી થાય છે એ સમધમાં મરોમન પલ્લુ થતું રહે છે અહીં 'મગન સ્વચ્છિયમ' પણ છે, જેમાં ખાદી, મામો-દાંગ વગેરે સબજે નરરી બધી લતની વસ્તુઓનો સમહ કરવામાં આવ્યા છે એની સામે 'ગ્રીનિંગ રૂમ' છે, જ્યાં આ બધી વાતોનું શિક્ષણ આપાય છે, દૂર-સુદૂર પ્રતિના વિદ્યાર્થીઓ અહીં આવે છે વારસદાર અહીં પહેરેશોના કેટલાય અપવાપો આવીને રહી ગયા છે

હવે સહેરથી લગભગ દોઢ માઈલ દૂર બીજી તરફ ચાલો આ નાલવાડી નામે ગામ છે ઘણીખરી વસતિ હરિજનોની છે જીએ, લગેશી પહેરીને એક દુબળા-પાતળો માણસ તકલી કાતી રહ્યો છે આજીખાતે કેટલાક કાર્યકર્તાઓ વાત કરી રહ્યા છે એ માણસ મિન-પાત સેવામાં જ રત રહે છે કોર્ટિથી એ દૂર બાને છે એ આજીખ પ્રજ્ઞાચારી છે એ મિત્રકાર છે અને સતીતકાર પણ છે સરહવ, રેંચ, અરબી વગેરે ભાષાઓનો એ પારિત છે એ હમેશા સૌલિક રીતે જ વિમરે છે ને વર્તે છે એણે ખાદી ને હરિજનસેવાના કાર્ય પાછળ થોવાની ભતને જીવાની હીધી છે માધીજીની ધણી કલ્પનાઓનો મુજાડનાર એ છે એ આચાર્ય વિદ્યોબા બાવે છે

આ તરફ આવો, જીએ, ગામડાને રવ ચડાવાય છે, ત્યાં ચપવ, જોડા, મમરખા વગેરે ગ્રામડાની ધણીખરી વસ્તુઓ બને છે એ ગોરોવા વર્ગાલિય છે ગામડાના આ કામમાં ખાસ વર્તે તો એ છે કે કમ મૂત દોરના ગ્રામડાનો જ ઉપયોગ કરવામાં આવે છે એની પાછળ બે ભાવના છે એક તો એ કે જેટલી ગાયોની કલલ હિંદુ-સ્તાનમાં થાય છે એથી ઘણી વધારે ગાયોને અને બીજાં દુધાળાં ભનવરને જોડા-ચંપવ-ચુટકેસ અને ગામડાની જેની બીજી વસ્તુઓ માટે મારી નાખવામાં આવે છે, બીજી એ કે મૂત દોરનું ઘણું ગામડું એમ જ બેકારી વાલું બન્ય છે ને દેશને દુકસાન થાય છે આ રીતે જ મરેશાં દોરના ગામડામાંથી ઉપયોગી ચાલે બનાવવામાં આવે તો, દુધાળા ભનવરોની કલલ ધણી એાથી વધુબધ અહીં કારખાનું અને તાલીમસાળા બને છે અને સામે જે દુબળા જેવા સમજાવ બેઠા છે એ જ એના પ્રમુખ કાર્યકર્તા છે એમણે કેમય કેળવણી પ્રાપ્ત કરી છે અને એમનું નામ શ્રી ગોપાલરાવ દાદાજી છે ગમીલવની બાલુગાં જ ખાદી સરંભ કાર્યલિય છે, જ્યાં ચરખા, તકલી ને કાતણુપીંજણની બધી વસ્તુઓ તૈયાર થાય છે બાલુગાં જ ગોરોવા

સિવાસગની પોતાની કુરિમાથી બહાર નીકળવા માધીજી

સવન કાર્યક્રમ છે જ્યાં એક દુધાલય પણ છે.

હવે વખને સહેરની જોઇ બાલુ અહીંથી લગભગ બે માઈલક નવભારત વિધિલય (બંતવર્ગે વારવાડી હોમીકલ) પાસે લઈ નરડે જ્યાં કેટલાય એકર જમીન પર ઘણી સારી ઈમારતો બની છે આ હાલમાં મહિલાશ્રમ છે વચ્ચેની મોટી ઈમારતમાં સેનનવાચન થા છે માધીજી જ્યારે વર્ધા આવ્યા ત્યારે સૌથી પહેલા અહીં જ રહેત હતા એક બાલુ સોજનાલય, શિક્ષકોના મકાન ને મહિલાઓ મા-કાનાવાસ વગેરે છે ઘણી વિરાજી જમ્યા છે, લગભગ ૫૬ બહેનો દસસાર અપાપેશ શિક્ષણ લાવે છે આ બહેનોમાં બધા ધર્મની બધી ભતિની અને બધા પ્રતિભા બહેનો છે એમની વચ્ચે કો ભતનો બેલબાવ નથી રસોહથી માંડીને કોચસ્થાન સહીં સુધી બધા કાર્યો વારા પ્રમાણે આ બધી બહેનો જ કરે છે અહીં રાજામ અખલધામણ, ચિત્રકલા, સંગીત વગેરે કલાઓની તાલીમ પણ જ પાય છે, એનાં હેતુ બહેનો પોતાનું ધરખાર સમાજતા સમજાવ નરર પડવે પોતાના પમ પર બેળી રહી શકે અને દેશસેવાનું કો ને કોઈ કામ કરતી રહે એવી બનાવવાનો છે અહીં ખાસ નોંધપા વસ્તુ તો સાંદાંબળું વાતાવરણ અને પોતાનું કામ રવડખે કરવામ ફરેકની તકલીવતા ને પ્રેમ છે આ સંસ્થાનું મોજા લાખે સિવાસ, છે, જે મુલાઈના શ્રીમતી શાન્તાદેવીએ આ કામ માટે સારા અર્પણ કરેલું છે એના કચાલકોમાં રવ, રોડ જમનાલાલ બલમ શ્રીમતી શાન્તાદેવી, શ્રી હામોદરાદાસ ને શ્રી હમલાલાલ મુખજ છે

મહિલા-ગ્રામમયી સહેર તરફ પાછા ફરતા બે-બેડી ફોર્સ ૫ સડકની ડાબી બાલુએ જે બંગલો છે તે સવ રોડ જમનાલાલ બલમ નો છે એની પાછળ કેટલા જે મકાન છે—જેમાં એક મોંઘી સેવ સધન કાર્યલિય છે માધી સેવાસધય છે, ધરેલા, માધીજીના પરમેજ કાર્યકર્તાઓની મોટી સરખા હાની; પણ જ્યારે એમ માલમ પડયું એવા ખજુ હોટની બાવના આની રહી છે ત્યારે એને 'તોહી' ને એ

નાની સરસના ૩૫માં ફેરવી નાખવામાં આવ્યો. હવે એનું સુખ્ય કાર્ય અહિંના સંબંધે શાસીય શોધ અને પ્રયોગ કરવાનું છે. આથી દુનિયાનું પ્રવૃત્તિશીલ વિચારક ધરાવતી અભિમાની આ સૌથી વધુ મુશ્કેલ પૂરું સુખ્ય છે. કાર્યોત્તેજ-વ્યવસ્થાપક શી રહ્યાનું મોટે છે.

ખાજી મોદી—અને વિસ્તારની દૃષ્ટિએ સૌથી મોદી—સંસ્થા, એનું કાર્યોત્તેજ અમદાવાદથી હવે અહીં આવી ચુકું છે તે, અગ્નિસ ભાવત ગરમા સંધ છે હિંદના સંકેતો રાહેરો અને હનરો ગમોમા એનું કાર્ય પચરાગિજ છે, અને સૌથી મોદી ખરતો ગ્રામીણીન કોનારી નહું છવન પામી રહ્યો છે તથા ક્રિતિપ્રતિદિન આગળ વધી રહ્યો છે આગકાલ શી કુશુલાસ નવર, એનું કાર્યકાર સમાજ છે આ ઉપરાંત, પ્રાત્નીય હરિજન સેવક સમયનું કાર્યોત્તેજ વધમાં છે સમ્પ્ર-ભાષા પ્રચાર મિતિનું મુખ્ય કાર્યોત્તેજ પણ વધમાં છે.

હવે સેવાપ્રાગ્ય નવનિર્મ્યા બાપુજી રહે છે વર્ધાથી પૂર્વ તરફ મારા ગાર પ્રાણને ઉઠે સેવાપ્રામ છે ૪૦૦ માણસની વસતિ છે આ ગ્રામ પહેલાં શેઠ જમનાલાલજી દુધ, પશુ દવે આશ્રમને આપી કુશુલા આપ્યું છે. હવે, ગારથી શેઠેકે કસીલ કેટલીક સ્વચ્છ સુપ્રક્રિયા દેખાય છે, જે ન આશ્રમ છે રાજઆતમા તો અહીં એક ન પ્રકરિ દલી. ગોમાં ન ગાંધીજી, મેરાંબહેન વગેરે રહેતા હતા અને બહુ કામ થતુ હતુ પણ હવે તે કૌશીય સુપ્રક્રિયા બની ગઈ છે આપ મેરાંરહે છે હવે તો સેવાપ્રામ સુધી પાછી સડક બની ગઈ છે, કપાલધાર-તારકર ગાંધી ગાંધી રહેલો; રહેલો પણ આ હાં ન હલુ. એ ન સુપ્રક્રિયા રવ. હોંર સોધિવન અને સર રહેલું ક્રિસ ક્રિસ 'આતિ આધુનિક' પુકરો આપીને રહી શુધ્યા છે.

આ છે ગાંધીજીની કુરિર—માદી, વાસ ને વાસની બનેલી એ માટે એક મેદાનની ચારે બાજુ વાસની વાટ બનાવી લેવામા આવી છે ગાંધીજીના ખટ કહો મોદી છે—૧૦૪૨૧૨ દરી. અહીં ન મેગેના બહુ કામ હરે છે તે મળવાવાળા પણ અહીં ન આવે છે. મોરારજી એ બાજુએ મોરારજી છે તે બીજી બાજુએ કેટલીક મોરારજી—જેમા બાજુસબંધે ને રાજગુમારી અમૃતકુંવર રહે છે, તથા ગાંધીજીના 'આસ મહેમાન' બનેરે છે. ગાંધીજીના ખેટની પાછળ એક બીજો મોરારજી છે જેમા રહેલો છે—વર્ધા નવર ૪૨. એમા સહકારીનું ફરતે છે. આશ્રમગા બધા લોકો હેાઈ પણ નવના સેવાય વગર રહે છે અને ત્યા ન આયર્ષી છે પેલી તરફ બકરીએ બંધાય છે—જેને ગાંધીજી ધાણી વાર ગમકમા 'મા' કહે છે બકરીના બચ્ચાએને બરપેટ દુધ મળી ત્યા પછી ન જે શોટું દુધ વધે છે તે ન ગાંધીજી ખીએ છે, એકે મળી બકરીમા રાખવી છે પણ તે પચારેક ફર ઉટે પેલી સુપ્રક્રિયા પરકરે ગમકરી છે. એ બધું એવી રીતેથી પીવાય છે. કેલકેર-એ અમાસ મુખ્ય ત્યારથી ગાંધીજી એમને પોતાની પાસે રાખે છે એ ખૂબ ન વિદ્યાન છે ગાંધીજી પોતે ન મેગેની સુપ્રક્રિયા કાર કરે છે, એમાના ધા પૂએ, શોહીપક ગટે છે, ને દયા લગાવે છે. નમે તેણે બકરી કામ થાય પણ આ કામગીરા અંકવત ન થાય !

શોધીલ હવે શા સુદની નવનામા સમ છે સવારે ચાર વાને લહે છે, ૪-૫૦ મુખીમા શીયાહિથી પરચારી ગવેલે કલાક પ્રામના ને જીવા-પાટ દની એક કલાક આશ્રમ કરે છે ખૂબ ત્વરેથી કામ હોય તો તે પ્રામના બાદ તરન ન શરૂ થાય છે. સાડા ૬ વાગ્યે 'દાસતો' બે છે—જેમાં બકરીનું દુધ ને ફોનોના રસ હોય છે. ગાંધીના લોકો સમગ્ર પ્રમાણે સામયનું દુધ લે છે ગાંધીજી સાડા સાતે ફરના નેવે છે. કેઈ પણ કામગીરા ગાંધીજીનું ફરનું બંધ રહેતુ નથી ! હંદનમા નેકમેજ પચિત્ર વખતે કોનારે વખત નહોતો ગળતો ત્યારે રાંદના બકરી વાને

પચિત્રગાથી પાકા ફરેથી વખતે ફરવા નતા ! આનકાલ ફરેથી વખતે મેટ બાગે આગે બધ રાખે છે અને કોકરમો કે વ્યાકરમની બહે-નોની મદદ લઈ રાકે છે. કોઈ ન હોય તો કાકરીનો આસરો લે છે પાંચો આઈવે વાલી પાછા ફરેથી વખતે બોમોરોની ખવડાવેત પૂછે છે. પછી એક કલાક સુધી સરસથના તેવની માલિયા થાય છે. ત્યારે પણ આંધો બંધ રહે છે. થાક લાગ્યો હોય તો શોટું કાઢી પણ લે છે, અને બકરી કામ વખતે માલિયા કરાવતકારાવતા લખે છે પણ ખરા ! તે પછી અર્ધા કલાક સુધી ગરમ પાણીના 'બેથ'મા નાન કરે છે ને ત્વરે હોય તો ટબમા પણ મેકામેકા લખે છે ! ત્યાં પછી પચ-વ્યવહાર ને ૧૧ વાને જોનાન, જે રાત્રે પણ સકાલુનુસના તો ચાલુ ન રહે છે. જોનાનમા ૧૦ તોવા લોટમાં શોટા નાખીને પાપરની જેમ સેકેલી સખત રોટી, (જેને ત્યા 'ખાકરી' કહે છે) ને કાચી લાજ ને અતમાં કાચી રાખાબાળે રસ દુધ નથી લેતા, પણ તોલોબર તાટનો ગોળ ને તોલોબર માખણ લે છે. દાળ તો બનવી ન નથી ને ભાત પણ જોમને ન આપાય છે જેમને એના વગર વાલુજ ન નથી. જોનાન પછી પચવ્યવહાર ને આશ્રમ ગાંધીજીના અધિપાનું તેજ પડતુ નય છે, એટલે વેળાઈય સકાલ બહુસાર આશ્રમ વખતે તાળ-વામાં મીની માલિયા થાય છે. એક કલાક આશ્રમ બાદ ચાર વાગ્યા સુધી પાછો પચવ્યવહાર ચાલે છે. ૪ થી ૫ એક-મુકાકાલ, ૫ થી ૬ જોનાન વગેરે. સાંજના જોનાનમાં ફૂલ દુધ અને લાજ અથવા કાચી લાજના રસ લે છે. તે પછી ફરવાનું ને ૬ વાગ્યે પ્રામના. જોનાન પછી ને ફરવા નતા પહેલાં, તથા ફરી આવીને ને પ્રામના પહેલાના વચ્ચેના સમયે કામિયાન બાકી રહેલી પચવ્યવહારથાય છે સાંજની પ્રામના વખતે રામાયણ પણ વંચાય છે સવારસા ને વખત કરાન પણ વચાય છે કાર્યપ્રામના બાદ ફરી એક કલાક પચવ્યવહાર, ૬ વાગ્યે પણ સ્થાન લે છે—જેને વખતે ગાંધીજીના ખરતે પર જે-રરવાના તેવની માલિયા થાય છે ગરમાના કિચરોમા ગાંધીજી માથે ને પેટ પર ગાંધી રાખે છે.

આશ્રમમાં બધા પ્રેતના, બધા ધર્મના બધી ભતિના અને વિ-દેશી લોકો પણ રસા ને ભેદભાવ વગર રહે છે. કન્યે મેળવણી પા-મેલા અને મોદીનોદી નેકરીએને જાતબાઈને મીધોસાદી સેવામાય બિદલી વિતાવનાર આશ્રમીઓ અહીં છે

સેવાપ્રામમાં બીને પણ ધણા કામ થાય છે અહીં હિંદુસ્તાની લાક્ષીમી સંપત્તિ ફરતે છે જેને વધવિભાના રહે છે જે શિક્ષણના નવા હવેને આ સુખ થવાલે છે અને એ સમયે શોધ-નવચાર રહે છે. એના પ્રમુખ કિલ્લીની ભવિષ્ય મિલિયાના આચાર્ય શી કામીરહેસેન છે અને બીજો કન્ય મેળવણી પ્રાસ કરેલ તામિરી સમ્મન શી આયે-નાયકમ છે, જેમા સિલોનના રહેવાસી છે ને ૨૫ મુકરેય સાથે કન્યા સગવ રહી ચુક્યા છે.

વર્ધા અને સેવાપ્રામમા બીને પણ કેટલા વ કામ થઈ રહ્યા છે પણ એમા પચિત્રય આપવાને સમય નથી. અહીં કાંઈ એ ન હેય છે કોઈ મેકાર નથી અને બધા એ વિચારો કુટુબની માફક રહે છે. જિહવીના વહેલુમા અહીં કોઈ કાકાર નથી અને એટલે એમાં મેલ પણ નથી. અહીંના 'વિવિર' મુની જેવા દેખાતા લોકો યાજે તથાદે મત મથે કે ન ગમે, પણ એક લાત નથી છે કે એ લોકો પોતાના પ્રત્યે કંમાનદાર છે—અને તેથી ન બીનવી પ્રત્યે ખૂબ ઉમાનદાર થઈ શકે છે. દયાનંદારીનું આ વાતાવરણ ન 'વર્ધા આશ્રમ'ની સૌથી મોદી વિચિત્રતા છે !

મઝ્જુલ (જોલ કન્યા રહેલો, કિલ્લી શી 'ગુનેમ' ફરવા વાણનાંલાલ ઉપરથી)

જીવનનું પરોઢ

બા ગ ગો ઘો

૩૬૨૧૭૭ ૬૬

૫૦ બાની મરણપથારી

જે

હામાંથી ફીનિસવાસીઓના કુટુંબ પરી ટોની કમિ-
શનને બહિષ્કાર, ડરબનથી નવી મહાન કુચ, પીઅર્સન અને ઑફીસ
સાહેબના સ્નાયત અને બેન્કમિન સાહેબના આયમન વખેરે પ્રસંગોની
પૂરા મચી હતી હવે શું થાય છે, કુરબાનીની નવાબાઓને દબલ વધુ
લીધણી બનાવવા આપણે ફેફસેલ કરતુ પડવાનુ છે એ વિગાસખમાં
નાનામોટા સૌ પડયા હતા, ત્યાં, બાંધાંતા જેલથી છૂટી આવ્યા બાદ
સાતમે આઠમ મેં દિવસે, આખા ફીનિસના દુ બને ચિંતા ફેલાઈ ગયા
કોઇને બોલવાનુ કે વાતો કરવાનુ સુચતુ ન હોય નીચી આંખે, ચિતા-
તુર ચહેરે સૌ આધાપાછા થતા હતા અને હાથમાનુ વગ જેમતેમ
ઉત્તરતા હતા ૫૦ બાની માઈનીએ બીહામણુ રૂપ લીધુ હવે

પોતાના શરીરનુ બધુ માસ મેરિટસર્જની જેમના દક્ષિણ
આફ્રિકાની મરકારને હાનવા દઈને બા આંખા હતા આવતાની
સાથે એમણે ખાટલો લીધો અને દહારે દીએ માઈની વધતી જ
માલી ભાઈભાઈ મજવાડાથી ફીનિસના દાકતર ન ફરેલા, ખમ્
ગને યાદ છે કે એ સમયે જોક અવારી રાતે મનકાકા અને કેપ-
દાસકાકા જયલ વહાવી રહેશને પહોંચ્યા, નિર્દાષીન રહેશ મારતરને
ધરમાથી કડાડયા અને મેડેશન કમ્પાની રાતોરાત ડરબન ટેલીફોન
મરી દાકતરને પહોંચી ફોનમા ફીનિસ આવવા પીનવખી દરી

બાપુજીના મહાનમા ન્યા પ્રાર્થના અને સામુદિક ભોળન મારે
અને ભેગા બળના એ જ મોટા ચોરકામા હતરતરફના બામગા પડેલા
પૂજાથી બાને માટે ખાટલો મોકલવામા આવેલા એમની પાસે કોઈ
વકતે જવાની છૂટ ન હતી માત્ર કેપદાસકાકા અદરભય ને પાર્શ્વ
નામે નીમણુ બની બહાર આવે એ ભેઈ મારી અકબામજુ વધી
ની ૫૦ બાની અસાફિ કોટથી વધી વધી ગયેલી કે એમનાથી
અવાજ મુદત સહન ન થતો અને જમવા બેસતા ત્યારે માગવાનુ
ને પીરસવાનુ કામ કેવળ હાશરાગેથી જ થતુ કોઇને હાથે વાસણુનો
જરા પછુ ખખડાર થઇ નય તો તેના પર ચીતારકથી બીરજોતો
એવી કપકામરી નજર વરસતી કે એવી ભૂલ કરનારો ટપાઇ જતો આવી
આળામણુમરી નિયત એકણે દિવસ કે એકેએ અકાબડિયા ન નહિ,
પછુ ગહિતો દોઢ મહિના ચાલુ રી એવો મોટો અવાજ કે સાધારણ
દીતે સવાર-બપોર-સાંજ ન્યારે પછુ ભૂલતરને કામગાથી પરવા-
રતા ત્યારે અમારી બેઠવાકુદવાની જગ્યા બાપુજીવાળ મોટા ધરના
આનખા પાસે રહેતી, પછુ આ માઈશીને વખતે અમે ત્યાંથી ફર
નીકળી જતા કવચિત એ મકાન 'ધરો કાઇનેડકી વાલતી તો અવાજ
ત્રનુચાર પગલાથી વધુ આગળત નય તેની સાવધાની રાખતી પડતી.

બાપુજી, મનકાકા, માસા પિતાજી, રાવજીમજુ વખેરે જર
સુખ સુચુખમાં રોકાએલા રહેતા બાની બાનો તો પછુજરો વખત
૫ બાની મેગમા જતો પછુ એ મેગાનુ ને એક દરજ માસ મનકા
કોરાઇ રહુ છે એની અસર ફિલ પર જેમ ઉમર વધતી નય છે તેમ
વધુ ને વધુ પડતી નય છે તે એ કે બાની સેવામા બાપુજીની મદદ
માટે આટલાટલાં સેવકસેવિકાઓ હાથે પૂરો તૈયાર રહેવા છતા

ઝીંખામા ઝીંખી કામ બાપુજી જતે કરવાનો આમદ રાખતા વગે
માટે કઈ ઉકાળો બનાવતો હોય તો તે કરવાને મારી બા અનુ
રહેતા અને બાપુજીના હાથમાથી કામ મેળવવા પીનવખી કરાવ, પર
બાપુજી ધરતીને તા પાડતા અને કહેતા 'મને જ કરવા દો, બાને સતે
કેમ આપવો એ હુ વધારે જાણુ છુ આત્યારે તો મે સમય મેકરી
લીધો છે, હુ ન પહોંચી શકુ ત્યારે તમે કરજો' બાની શૂકલાની સ.
દરી, પધારી ફેરવતી, મથમૂનના વાસણુ સાફ કરતી, ખાટલા પને
વધુમા વધુ ટાંજતી આપતી, એ સંધણુ વગર થાકે, વગર ક્લાન્
વગર નિરાશ થયે, બાપુજી કયે જ જતા હતા બાના ખાટલા પાને
એમને ખુરશી, મૂલ કે સાફી નાખી બેઠેલા બેજાનુ અને યાદ નથી
આવતુ ખાત પાસે હાથમા કઈને કઈ સેવાની વસ્તુ લઈને બેઠે
બાપુજીનું ફરજ જ મારી રમૂતિમા ખડુ થયા ફેરે છે

ફીનિસ સખ્યાના બવા કામ માલુ હતા ફેરક કામ નિવમકા
ચલવવાનો પૂરો આમદ રહેતા બાની સેવામાથી મીઠા મેમિએ
સમય મેળવી બાપુજી પડ્યા બહાર ડીમાકેલા બા કામની દોરવથી
આપવા ફીનિસના નિયમોની, છાપાના અંચાલનની અને ફીનિસ
બહાર આખા દક્ષિણ આફ્રિકાની રાખજીય ચળવળની દોરવણીનુ
પોતાનુ કામ બીમારીના આ ખાટલા પાસે થે એમણે પૂરી જવાજ
દારી, ચીવટ અને હોડા ચિતન પૂરક વાડુ રાખ્યું હવે

ગીતાનુ સાખ 'અનાસક્તિયમ' ફે બાપુજીને પોતાની દર્ખી
દમરમા લખ્યુ, પછુ એ પહેલાં હાથકાઓથી તેમણે છપવાના કોમો
અગલ કર્યો છે વધુમા વધુ આસક્તિવાળા મુખ્ય એવી પ્રોડાવગ-
મા થે બાના બિગંના પાસે બાપુજીએ ને મુગળ કર્મચાલ અને ને સર્
અનાસક્તિ રોડી છે એનુ જમારુ ગીતાના મહાઅખોથી થે વધુ
તેવાના હોડાજુમા પહોંચી નય એવું છે. જનતે જ્ઞેયુ છે કે બાપુજીની
રોમામા પોતાની કાયા નીચેવગામા બાએ કંઈ બાકી નથી રાખ્તુ
નિદમીના વાળા હાથકાઓ મુખી સેવા કરીને આર્થ સંતીની ઉત્તરત
પરપર બાએ સાચતી છે પછુ એ સેવા હોતા બાપુજીએ વળતરમા
પછુ એવી જ રોડા કરીને મારેને સાર ઉત્તરતરવલ કોરાઇવખુ નુવુ છે

બાની તળિયત બહુ ધીમે ધીમે સુધરી રહી હતી 'મોમ
જાણી થતી ન હતી બીજ તરફ બાપુજીને મત્યામકની લડાઈ અને
સમાધાનીને અને વારે વારે ડરબન, જોહાનિસબર્ગ, પ્રિટોરિયા અને
કેપટાઉન જવાનુ થતુ બાપુજી બહાર હોય તે વેળા બાની માઈની
વધી જતી તો ચિંતા બહુ ફેલાઈ જતી પછુ છેકથી વાંચે નય
બાપુજીને કેપટાઉન જવાનુ થતુ ત્યારે તો તેઓ બાને પછુ પોતાની
સ્થલે લઇ ગયા ત્યાનુ કામ આટલસ દિવસને બદલે ગહિતો દોઢમહિના
અદ્યુ સગયાકુરમા દુરવાની મામની છતા વચગાળાની વાતો ફરી
જઈને, જાની માઈશીને અને બાપુજીના કેપટાઉનથી આવેલા મો
પતની વાત અહીં આપી દઈ એ જ હીક રહેશે

બાપુજી કેપટાઉન હતા, સત્યામકની લડતની ઉવટની સખ
ધાનીની આશા બંધાઇ રહી હતી અને સોની ફોતેબરી પાહાડિ

મંગા પહોંચવાને વધતી જતી હતી; ત્યાં એક સવારે નવેક વાગ્યે પુરણદરથી તાર આવ્યો. મેળાળ પુછનાસોથી મોઝા બાઈલાલિદાસ ગુપ્તી ગુજરી ગયાના ખબર હતી. આ અગાઉ છઠ્ઠાઈ ગઢિના પહેલા નહેરે બાઈ હરરાનદાસ ગાંધીના ગુજરી ગયાના ખબર આવ્યા જ હતા, ત્યાં પત્ની આ બીટિ આક્રો કૂટક બાપુછ કપર પડયો કરસનદાસ ગાંધી તેઓએ બાપુછ કીનિદસમાં હોવાથી સાંડે પ્રાંદનામા અગળ-પ્રવચન આપ્યા હતા આ વખતે એણે કહ્યું ન ગયું, ઘણ કહ્યું બીજાએ ભાન કહ્યું, નેવદાસકાકો પોતાના બંને કાકોગામીથી એવે વખતે જોવા ન પામ્યા એના જેવે લોગને વધુ થયેલ અને એથી જે વધુ એમના મનમાં પુણ્ય જાની નિદાની વિશે ધાગતી વધી નહ એ કિવસે એકલા બેસી એ કેટલા રોયા એકલા પહેલા કરી દેવદાસકાકાને જોતા જોવાનું મને થાડ નથી એમની દમા કપરી હતી આ કપરાકાકાના મારા દાતા, જતા બાપુએ એમને કેપરાકાકા જવા દીધા ન હતા, એમને કીનિદસમાં રહેડે બાપુ છૂટું.

બાપુછને ખબર પહોંચ્યા થવી તેમણે કેપરાકાકાની જે કાગળો કાપ્યા તેગા મોઝાકોના પત્ર સાથે એક દેવદાસકાકાઉપર ખણ દતેતા તેને બાપુ નીચે મુજબ હતો.

કાકા ગુજરી ગયાના ખબરથી તમને જેવ થતો હશે કેશમ નાંઈ કાગળે ગણવાનો વિષય પાસે આવ્યો ત્યા તેણે વાક્યા નવા કોમી વધારે દુઃખ કાપ્યું પણ બાપુએ મનમાં દુઃખ કાપવું જ ન નિહ્યું, ઉકેરની કોમી મરહુ હશે કાકા ગયા એમ બાપુ આ અંધવાદગામી ન હોરે, મારે બા વિના જ કીનિદસ આવવું પડે, તો જે દબે દુ ખી ન ગાઓ, જરા પણ નેરો એમ કહીશું અને આટલી મધી મારફતી છતાં આપણે માર્કની ક મેલ પાલુ દવાને ઉપયોગ નથી કરતા તમે જે અંધવાદ બંધ કે ન બંધ તો જે તેને દવામાં ન આપવાની વાતમાં સગાએ કા પાડી છે, એટલે તમારે તે બાંદર અને

લિંગતવાન બનવાનું છે. આપણે કોઈના મરણથી રડવું તે ન જ નેહ્યું. " અને એ વેળા બાપુછના પત્રો વાંચવા મળતા નહિ, પણ એ પત્રો સવારથી સાંજ નાનામોઝાએ વચ્ચે ચર્ચામાં કરતા તેથી એના મુઠા મારથી અનુદયા ન રહેતા, બાપુછની આની શિખામણે આપી પહેલિયાથી ધીરજ બંધાવાને બંદરે ચિંતા વની જતી આ માંદગી-માથી બેઠસે જ નહિ એવી અમંગળ લીટિ દેશાઈ જતી ને આપું વાતાવરણ વધુ ગમનીન જતી જત.

કાગળમાં અગ્રીમજ ગઢિના મુધી મૃત્યુ સાથે આકડ મુઠ બેસી સદગાળ્યે જાએ મારનીની પચારી ઠાઠી. તેમો સાળ વધા ને શક્તિ પણ ગેળવવા લાગ્યા એમની તળિયત મુધરી એટલે એમની રોવા મારે બંધાવા મહિલાત કાકા અને જગનાદાસ કાકાને બાપુછએ કેપ. કાકાની પાછા કીનિદસ મોઝાની દીધા, કાગળકે બાપુછને હાલુ ત્યા વધુ દેશાણુ ગાય એમ હતું.

જગનાદાસ કાકાએ આવીને જે વાત કરી તેથી ભવડું કે બાપુછની વતરવા કેપરાકાકાના ખણ વધી ગઈ છે બાની કોવા, માંદાસકાકા કાચ, એક ટક ફેળ હાર અને ત્યાંના કોલકારના રજાકો ઉપર કાચારે પત્રો મનાવાહું મારછી મુધી પત્રો પાસીને જવું, એ વધારીકેપરાકાકાના મારાકોના પણુ બાપુછ પ્રત્યેના આદરમાં વધી મરે છે બની જવારે મેં સાંભળ્યું કે કાગળાબાપુછના દવનવાસી વધાના સગાવાર બાપી બાપુછએ એક પણુ આપું ન સારું અને ખણ કાંઈક થન કરી એમણે એ આધાર રાહી લીધી ત્યારે મને વધુ કે બાપુછ દેશાઈ બધા બધાબાન છે. યોદા જ ગઢિના પર કરસનદાસ બાપુછ ગુજરી ગયાના ખબર આવ્યા ત્યારે એમનાથી રોવાઈ જવાયેલું ત્યારે તેમણે પ્રાંદનામા કહ્યું હાલુ કે આમ કોઈના મરણ પાછળ રેડવું એ નળગાઈ છે. આપણે એ નળગાઈ ઠોરથી નેહ્યું, અને એમણે આટલા યોદા સરાયગા એ નળગાઈ પણુ ઠોડી દીધી (વાક) મેલુદાસ કબનલાલ ગાંધી

છવી ભણનારા ૨૧ જે માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

નગરગોપી

સ્વિ

દલરકેઈ, જગીનીને ઓનિટ્યા આ વળુ દેસને ઠીગારે, મેનીલાલની મેરે, મારે કાકાકુલા કંઈનીની વચ્ચે આવેલ, એના મેરહું જ રમણીય પણ એના કરતાં ઘણુ મોટું કોન્ટ-જનુ હોરાવર છે સોદાવરને માથે, કબરેક વર્ષ થયા વગેરુ કીરિલ (Tyrol) પ્રાંતનુ બેન-જ નામે મહેર છે કીરિલની એક ઠાકરી દેશ ઠાકરીને દેવદરદરદામાં નેકરી અને મઈ, અને ત્યા કોટલા બધા વર્ષ રહી કે પાં એને સાઈ ગયું, ત્યાની ભવા એને પારથી લાગતી મરી નહ, અને ને દોર આરવા ભત્રી ત્યારે પોતાનું શ્રિય બેન-જ નગર કઈ દિગાએ દશે ને વિગારની આગતેમ આખ ફેટવની આગતી મઈ તો ખણુ પોતાના રોઠના ઠાકરાને તે સ્વદેશના બીત રાજગામી, અને રાતે વાર્ગના કુરતા નાવપણુગા મીખેલા મબો જ એને હોરે ચડતા.

એક વાર એકબેક તે ચાકરી કરતી હતી તે કેમણે કહાઈને ખીં-વાળુની વાતો વાલવા મેરી; પુરુષો વધારે કીરિલ ખન્યા, સ્ત્રીઓ કાવ-સાગી ને ધરકામની વાત નહોતી કરતી, અને નાના ઠાકરા પણુ એકકલાં મબાર રમવા નતાં દરવા કાપ્યાં એક રાતે સ્ત્રીઓ ને પુરુષોની સખા મઈ, ત્યાં મગુના મદ એન-જ કપર યુદ્ધરી તે ચડાઈ કરવાની ચોળ્યા રાખી. એ સાંભળીને કીરિલની ઠાકરીના તો ટવ જ બેસી મેરી,

અને એના અતરમાથી નાદ આવ્યો, કે 'તુ નિંણા પડ, બેન-જને જાવની લે, ને પણી, મરે પડે તો મરી જ' એ કલાવળા કલાવળા કોટમાં મઈ, એને એ રોજ બાપુછ દેરી તે જળવાન રોગા મોઝાને મેળે ઠોરવા, તેના ઉપર એ વધી, અને નેનુ મણુ બેન-જની કોર વાળું. અધારગા પોરે પત્તેવાજ ઠોરકે બંધ છે, એસ કરનાં કરતાં રાહન નદી આપી, એની ચૂલેના ઠાકરીએ સામળા કાકો બેસો ને કાંચો દત્તો બેટો પોરો લીટપી પાછો કહ્યો, પણુ તરત નદીમાં ફરી પડ્યો અંધારમાં કાઈ સમુદ નહોત, પાંડની કેશવાળા કપર મામી આ રી ગયાં, પણ અતે સામે કોરો આવ્યો એના ઉપર પોરો થરી મયો. વળા પોરો દોડપોને અર્ધો રાતે કુમારિકા બેન-જ પોરોની બેન-જ જન્મ થયું દિવસ બેચા પહેલા મોમના રશ્મી દોડ કપર માવધાન પળે નાકવાઈ ગયા રાહનું તરકાર માંબું, પણ એનું કામ વળ્યું નહિ.

વળગે વર્ષ પહેલાની આ વાત છે; પણ નદારી રક્ષા મરનારી કુમારિકાને માનારેટકરી કપર એવેથી પત્રવરો દરવતે દબું તોમો છે. અને રાતે ચેકિયાત બીટા મારે છે તે મધ્યસ્તિનાર કુમારિકાનુ ચિત્તમુક્ષીય નામ પોધારે છે. (માદિનના અવતારનુ કપરથી) દેશાઈ વાલક ગોવિન્દજી

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

ચૌથું તન્ત્ર - લેખ્યનાશ

હવે આ લેખ્યનાશનામે ચૌથું તન્ત્ર આરંભાય છે, જેનો આ પહેલો મેકા છે:
**મળેલી વસ્તુને છોડે મોહથી સાત્તવકારણે।
ઉત્તરાય સદા જેમ છાપેા મગર વાનરે।।**
રાજપુત્રો કહે, 'એ કેમ?' વિષ્ણુશર્મા બોલ્યા.

સમુદ્રકાંઠે ભંજનું મોટું આંક ઢગ, ત્યાં રાજપુત્ર નામે વાનર રહેતો હતો. એક દિવસ કરાણપુત્ર નામે મગર ગાયરમાથી નિકળી એ આંક નીચે બેઠો, એને અતિથિ બળીને વાદરાએ અમૃતવૃક્ષ લખ ખાવા આપ્યા. આમ પરિવ્રજ થયાં એટલે મગર નિત્ય બીડીને ત્યાં આવે, વાનર એને લખ આપે ને બેથ જાણી લખની છાયામા બેસીને ગોઠી કરે. ખાતા વધેલા લખ મગર ઘેર લઈ લખ ને પત્નીને આપે એક દિવસ પત્નીએ પૂછ્યું, 'નામ, આવા મધુર ફલ તુ ક્યાથી આણે છે?' મગર કહે, 'મદ્રે, રાજપુત્ર નામે વાનર મારો પરમ મિત્ર છે તે પ્રીતિપૂર્વક આ ફળ આપે છે.' તે બોલી, 'જે સદાય આવા અમૃત-ફળ ખાય એનું મગજનું અમૃતમય હશે, એટલે તારે એ માત્ર ફલ દોષ તો વાનરનું હૃદય મને આપી દે.' મગર કહે, 'એક તો એ મારો પર્ગોના બાઈ છે, વળી ફળમતા છે. એને કેમ મારાય? એટલે આ દુરા-મલ છોડી દે.' મગરી કહે, 'તે માત્ર વચન કહાપિ બધાપુ નહોતુ, એટલે આ વાનરી હશે એના ઉપર તને અનુરાન છે, એટલે આખો દિવસ તુ એની આગળ રહે છે. મને તેમ પણ એનું હૃદય ખાવાન મળે તો હું અનંતનથી પ્રભુ તણા.'

હવે શું કરતુ, વાનરને કેમ મારવો એનો વિચાર કરતો મગર વાનર પામે ગયો વાનરે પૂછ્યું, 'આજ કેમ મોટો આન્યોડે કે? આનંદથી જોલનો નથી, તથા મુખાપિત્તવાક કરતો નથી?' મગર કહે 'આજ ટારી જોનંદકો મને કહ્યું કે તમે રોજ રોજ વાનર આમ લખો છો તો આજ એને આપણે ઘેર તેડી આવવને એટલે આણે આપણે ઘેર.' વાનર કહે, 'તમારું ઘર તો પાણીમા છે ત્યાં કુ કેમ કરીને આવતુ?' મગર કહે, 'સમુદ્રની વચ્ચે બેઠ છે ત્યાં અમારુ ઘર છે, એટલે મારી પીઠે ચડીને તુ આવ.' એટલે વાનર ગાકરાડ ઘેર ને મગર ચાલી નિકળ્યો. અનાધ પાણી આબરું એટલે મગરે વિચાર્યો. 'હવે આ મારે વશ છે, એટલે મારો અભિપ્રાય એને જાણીતું એથી દીછેવતાનું રમરમુ દે.' અને એ જોડ્યો, 'મિત્ર, પત્નીના મ્હે વાધી હું તને મારી નાખવા લઈ જઈ છુ, એટલે દીછેવને સમજી દે.' વાનર કહે, 'બાઈ, મેં તારું કે એનું શું બગાડ્યું છે નથી મારો વર કરવા ધાર્યું છે?' મગર કહે, 'અમૃતફળ મફાણથી મીઠું બનેતુ હું મગજનું એને ખાતુ છે.' પ્રત્યુત્પન્નગતિ વાનર કહે, 'મદ્રે, એમ છે, ના મને ત્યાં જ કહેતુ હવે ને, એટલે જનની બધોબમા માત્ર કલ્પ સાચવીને રાખુ છુ તે સ્વામીને સાતુ આણત અને આ કીડ મુકે

પહેલાં છોડતા કાર્ય ને પછી માર્ચના કરે।
તેને હોદા। હસે સર્વે પલાંડુચારને થયા।।'

મગર કહે, એ કેમ? તે બોલ્યા:

મગર કહે, 'સમુદ્રની વચ્ચે બેઠ છે ત્યાં અમારુ ઘર છે, એટલે મારી પીઠે ચડીને તુ આવ.'

કાનમાં અને મનમાં (વસંત ભેળી)

કથા ૧ (તન્નાખ્યાયિકાની)

જેમ એક નવરમાં રંગબોધા ચાર અભિનેત્રીઓને બાળીને રાજકીય ક્ષેત્રે આપ્યા. ધર્માધિકારીએ એને કહ્યું, 'અરુ, મો કૌરવો દેડ દેડ નાથવા શો રાજાના પા, આપવા મો રંગબોધા આ બીજી રીતે પાડી પ્રક્રિયા નહિ થાય.' મુદતમતિ ચાર કહે, 'હંગળી ખાઈશ. કૌરવ કહીને સાલઆઠ હંગળી આપી ત્યાં નાંક ને આપખા પાળી આપી ગયાં તેમજ કીણીથી મો પુરાઈ પડ્યું, અરુએ કહે 'હંગળી આપવા હું સમર્થ નથી, કેવળ પાલુ આપવા જોગ નથી, અરુએ રાજાના આદેશ 'હવે ચોટાક ચાલુક થાયો ત્યાં તે જોઈશો, 'એ ગારાથી નહિ સહન થાય,

એટલે હું કેવળ આપીશ.' આગળે કપડાસપાત્ર બન્યા તથા શરીરે પીટા બોનપી.

એટલે હું કહ્યું છું 'પહેલા ઊઠતા કાન' ઇતિ. બાળી આજળ કાંઈ હાથે આપીને હું શુ કરીશ?' મગર કહે, 'તો કાંડે નહિને ઘટ કાળજી લઈ આપીએ' એમ કરીને એ સમુદ્રકાંડે પાછો આવ્યો, ને વાનર કહીને ઝાડની શાખાએ ચઢી બેઠો. મગર કહે, ચાંદો વાનર કહે, 'મૂળી, શરીર બહાર લેઈય રહેવું હશે ખુરું કે? હવે બ તારે મરે, અને આ વચ્ચેજ નીચે ફરીને આવવાનો નહિ.'

(ચાંદો) દેસાઈ વાલજ ગોવિન્દજી

માનસના મનમાં ધણુ વિચારો હોય છે, પણ કેટલીય વાર તે એને જ રમક થયા હોતા નથી. પરંતુ તે વિશે બીજા કોઈ કોઈ જાણવાનો અવસર આવે તો જ વિચારો રમક કરી બતાવવાની જોને ફરજ પડે છે. જો બીજાને એ પોતાના વિચાર રાખાવે ત્યાર પહેલાં તે તો એને પોતાના મનમાં એ રમક કરવા પડે છે.

ધણુકા કમલેન્દ્રવંશને મારી કોરે વાલવિવાદ કરે છે, તેથી યને બીજે કોઈ કામ ન થતો હોય, તોપણ એક કામ તો નર થાય છે : ગાંધી પોતાના જ વિચારો પાડી આપ આપણ અધિક રમક-તારી ખડા થઈ શકે છે.

પરમ દહાડે કાઈ એક નિદાન સાહિત્યકારનું 'હળવું સાહિત્ય અને સમાજનુસારી' એ વિશે એક નવું બાવળુ સાવળી જણાવ્યા પેર આવ્યા, અને પેલા સાહિત્યકાર મેળા પળગાથી સમાજનકર-ક્રી નયા હતા એટલે ગારા પર જ સવાલોનો મારો શરૂ કર્યો!

'હું કહ્યું છું, એના જુગારથી બોલવા મદવા, 'ગારાની નવસિદ્ધિ અને નવકલ્યાણથી શો સમાજનુસારી થવાનો હોતો? પગર? પુનર્નસ વિધેની તલવક્રાઓના પ્રકાશન પછી કેટલાક પુનર્નસ થયા, કદી ચાકી? અને કાલકી વિધેની વગર નાકો નેજ કેટલાક લોકો-એ દારૂ ખૂણી દીધી? મોડામોડા સમાજનુસારીકો સમાજને નુકાર-યાનુ શાંતી કરી મોડાપણું મેળને છે એટલે આ સાળા નવસિદ્ધિના ને કાળ્યા કમલગાળા કહેવા લાગ્યા છે કે અમે ય મોડા છીએ, જો ય સમાજનુસારી કરીએ છીએ.'

'ચાંદો કાકા, મોડી વાર એમ જ માની લઈ કે તમાર કોણ વ્યાખ્યાની છે? હું બોલ્યો, 'પણ તમારા મોડાનોટા સમાજનુસારીકો નુકારવાનું કાંઈ કરે છે એમ લગે છું, તેનેજો કેવે રીતે કરવા હશે? આ તો ગોલ્ડી માટે જ પાડે છે.'

'હું એમો છે એમો દોળ કરી મને આગળી રાજીમ એવુ જમે થાનતો.' કહ્યા બોલ્યા, 'તારા આ સવાલને પણ જવાબ આપી સમજ. ભાવજો કરી આપવા લેખ લખી પુનર્નસતે કે દારૂખાણીનું મદતલ નેમ્મો લોકોને પૂરેપૂરું ગમતલે છે, અને આ કાલે જર મેસપી વાલ રહેલે ખાતર તેઓ છુટી-છુટી કંડરાઓ આપા છે, જે વાત જ છુટી.'

'એટલે એમ, કે આવી સંજ્યાઓ ગાપતા પહેલાં કે મુશ્કયા પછી પણ આપણેથી કે લેવાયો, એટલે બાવળુ સાધન વાપરીને જ, આ લોકો પાતાનું કાંઈ કરે છે.' હવતાહવતાં મું છે 'અને લેખક બીજુ શુ કરે છે? પુનર્નસ પર શોમન નાક લખે આપણ દારૂ-યાના અસારનું વિદારક ચિત્ર આપીએ તે એ જ સાધન પડે લોકોના

માનસ પર અસર કરે છે'

'એ જ તો મારી વસાર છે' ધણુકાએ કાઠો પાડી કહ્યું, 'એરે બાઈ, દારૂનાં પરિણામ કેવા લયકર આવે છે અથવા પુનર્નસ સમાજ-જનું કેટલું દિલ કરી શકે એ લોકોને સીધેસીધુ કહી દેવાની શક્યતા હોવા છતાં, લમે લોકો એ જ કહેવા ખાતર નાટકો લખી રમખમિ પર બળવવાનો અને તલવક્રાઓ છપાવી બહાર પાડવાનો અવસરો અને ગાંધીને જવાબો રસતો સ્વીકારો છો.'

ધણુકાના રાજક સાલખી કાઠોના પણ મનમાં એવો સવાલ લેવો થતો કે, જનનનુ એકાદ સત્ય સીધેસીધુ સમજાવો દેતો પ્રચારક અને એ જ સત્ય કહેવા ખાતર લાલચવળી કંતનુ આવેલન લેતો કલાકર, એ એમાં, જમણે હાથે ટાળી કાનપરી પકડવા મથનાર કલાકર ગાંધી નહિ તો કું? એક સમુજાર મને પણ એમ જ થયુ. પણ એટલામાં મને એક વાત સાંભરી કે વિખ્યાત યુરોપિયન નકલ વિધેની એ એક કથા છે. એક છુટિયાથી બાલુસને પોતાની પત્નીના આરિત્ય વિશે અકારણ જ રાક પડ્યો હતો. એને દરેક પ્રકારથી મગલવવા એના ખિચો થાથી રહ્યા હતા, ને એની પત્ની નિરપરાધ છે એમ પોતાથી બલક કરી પુરવાર કરી બતાવતા હતા. પણ એના પર આ કશાની અસર ન થઈ પછી એક દિવસ એને સાથે લઈ અમરતા જ એ લોકો એક નાટક લેવા ગયા એટલામાં જ વિવિધ એ નાટકમાં સ્ત્રીવેલો હતો. નાટકમાં મુખ્ય હામ કરતાં નહતું કાંઈ તે વિવેકે એટલું અરક થયું કે પેલો જીવાન રેલબાન બચી નહીં રહે' પર દોહી ગયો અને નાટક પોતાની પત્ની વિશે રાક લાવવા માટે પોતાને હવે ખૂબ જ ખતરણું થાય છે એમ પેલા નંદને લેવા લાગ્યો! કાંઈક રમખમિયા હલિદાસમાં આ વાત વાચ્યાનું મને એકલસ સાબર છે.

પ્રચારકે એટલું સાચ અને કલાકારે એટલું સત્ય એમના આ જ દેર હોય છે જનમનમાં એકાદ કુખજ કે મતાપકારક ધરના પ્રચારક તુએ છે અને એને કમળે કમળે દુઃખ કે સતાપ તે આપમને કંઈ છે, અને એનું દુઃખ કે સતાપ એટલે આપણને પણ દુઃખ થાય છે અથવા આપણે મુશ્કેલી લઈએ છીએ. આમ અપ્રત્યક્ષ રમતે એ બતાવ આપખા વાન પર અસર કરે છે. એ જ બતાવને સહન કરી કલાકાર આપણી આખ આજક ખરો કરી છે, ને એના પ્રયત્ન અનુસરથી આપણે કુખિન અપચા સહન કર્યું છીએ. આ રીતે કલાકોને માર્ગ સીધો છે. જનનનુ સત્ય પ્રચારક તમારા કાનમાં કહે છે; કયા ને જ સત્ય તમામ મનમાં કદી છે કે?

વસંત ભેળી

પરદેશી
મિત્રોના
પ્રતો

Frank C Bancroft Jr, Provincetown Mass (U S A)
July 20, 1949

અત્યારે તે હું અઢી, કારણકે
અને વનસોજન (pauca) પર જ
અને જીએ અમારા સોના તને પ્રેમ
પાઠીએ જીએ. જે હું તરત કાગળ
જવાબ ન આપુ તે ધારતો
હદિ કે હું જાણી ગયો છું અને કા-
મનો બહુ જોતો છું, અને કોઈવાર
પહિલાએ સુધી પણ હું લખતો
જો મોઈરિસ જરૂર આપશે અ-
દરિશ કે હિદુસ્તાનમાં મળીશું તે
ત્યારે અશક્ય હાથે, પરંતુ એ-
નથી જ. તારો બહોલો બહુ
બેનીહા

ફેન્ક બેન્કોફ્ટ (બેન્કોફ્ટ), તેની
પાત્ની મેરી અને પુત્ર કાર્લ

માધુકરી

હસતે હસતે જના... એ જને વાલે.
આંસુ તેરે છલક ન આપે, છલક છલક કરે દલક ન બંધે
આખાને હી પીના... એ જને વાલે.—હસતે
રાત્રી કહી ન હોયે તેરા, બપુ તુ બંધે તબી સુએરા,
તેરા બદલે રવ કહી ના... એ જને વાલે.—હસતે
ખિન્નથી તુજકે શદ બતાવે, બાદલ ચલે સહેરા સુનાયે:
સુખકે રવરમે ખબ આપ દે અપની જીવનખીના... એ જને વાલે.

(પુનર્નિધન)

—કવિ 'પ્રદીપ'

ભાસ્કર શિવરામ કાકડચ, રાયબાદાદુર
એમ એસસી (પબ્લિ), બી. એ (ફિઝિક્સ), ડી. એસસી (પબ્લિ),
આઇ. ઇ. એસ., એફ. એ. એસ બી.

૦ તક્ષશિલાના વિદ્યાર્થીઓમાં ખાસ વર્ષ રહી, આધુનિક અને એના
અતર્ગત વનરપતિશાસ્ત્રનો અભ્યાસ પૂરો કરી, ગુરુકુલનો ત્યાગ કરવા
વતપર થયેલો છલક, ગુરુ પાશે વિદ્યાય માનવા થયો. શિષ્યના જ્ઞાન-
રાશિનો તાગ કાઢવા, વિદ્યુ આગેયે એને તક્ષશિલા કરતાં આસ્વાર એજન-
નમાં ભીંગતી પ્રત્યેક વનરપતિના સમઢ, અંશપર્જન ને ગુણદોષનું
વિવરણ પૂછ્યું, ને છલકે એના યથાગતિ ઉત્તરઆપી ગુરુને સંતુષ્ટ કર્યા
એ વાતને આજે જાદી દબર વર્ષે ચર્ચા છે. એ પછી તે જીવનસગા
શાસ્ત્રજ્ઞોની પદપરા ચાલીઃ અભિનંદન ને જીવનકૃતિને દર્શાવત, ચરક
ને સુસુત; ધનવંતર ને નાશાશ્રુત વનરપતિઓના અગઉપાસની
અગોને મોણુ દયાને રાખી, આ તરવવિદોએ મનુષ્યના હિલાહિતની
દિશ્યે વનરપતિવિદ્યા એકી હતી પરતુ બીજી ધર્મના અસ્ત સાથે
વારસીયે વિદ્યાઓના પણ અસ્ત થયો. એમાં અનંક શાસ્ત્રો એમી વન-
રપતિગણના પણ જડતા આવી મઢ નવીન મર્મેના આવિષ્કારને
બાંધે જ્ઞાનને સંધરી સાચવી રાખવાના જ પુરુષાર્થે મનાવા લાગ્યો.

આ જડતાનો અલ આઓ એંગણીસમાં શતકના આરબજાએ.
એક દબર વર્ષની અધકારકરી નિરિક્ષતા પછી અંધેજી સંત્યના
ઉપય સાથે ભારતીય વનરપતિવિદ્યાનો પુન. ઉદય થયો. સુરેષચંદ્રના
દાથે આ પુનરુદ્ધારનું ન્દનામાં ન્દનુ રમરણુ તે સને ૧૫૭૮માં
છપાવ્યો, એકોટ્ટા નામના લેખના આરબવર્ષની વેદકીય વનરપતિ-
વિદ્યાના લેખના અળી આવે છે; તેમજ એકોટ્ટા પછી કેટલાક જુદા
છપાવ્યુ પ્રયત્નો પશુ થયા છે. છતાં આ નૂતન યુગપરિવર્તનકે ચપાર્ય
ઉપય તેા થયો હોનીઅસના શિષ્ય કેએનીગના આગમન સાથે.
૧૭૮૫ના એ મદ્રાસથી દોરેલો માદલ છેટે આવેલા ટ્રાન્કેબારની
હીન્નગ વસાહતમાં આવ્યો. આપીને એણે દક્ષિણ ભારતમાં હોળન,
ક્રોઈંગન, આન્ડરસન, બ્યુકાનન, ભારતવર્ષની વનરપતિના પિતાગઢ
મનાતા ચૅક્સબર્ગ અને એમાંની એશિયાટિક સોસાયટીના ઉપાધક
પયાક્રાંતિ સર વિલ્હિમ બેન્સ, વગેરેના સહકારથી, વનરપતિઓનો

સમઢ અને વિનિભય કરવાના હેતુથી 'યુનાઈટેડ બધરફોર્ડ' નામનું
મઢળ કાઢ્યુ. કેવળ દોશકામન પુરતો પરિચય કરી સતીય માનવાની
પ્રાચીન પ્રમા ઠાકી રહ, વનરપતિઓનાં અગઉપાસો ને પદપરના
સાધકર્થ-વેદમર્થના વિચેક દ્વારા યર્ગીકરણાદિના અભ્યાસની નવીન
પ્રણલિકાનો એ દિવસથી આરબવર્ષમાં આરબ થયો અને ૧૮૪૮માં
સર એલેકઃ કૅલકન દ્વકરના આરતનિવાસથી પરાકાષ્ઠાએ પહોંચ્યો.

આ રીતે સને ૧૭૮૭માં ભારતવર્ષની વનરપતિઓના પાશ્ચાત્ય
પદ્ધતિએ અભ્યાસ, અવલોકન અને સંશોધનનો આરબ તેા થયો,
પરતુ એ બધુ કરનાર કેવળ પદેશીઓ જ હતા. ભારતવાસીઓનો
એમાં કશો હોય તેો અંગેએના આદેશાનુસાર વમઢામાંથી ઉઠા
બીચી લાવવા પુરતો જ પચાસ પચાસ વર્ષથી આપણા દેશમાં
વિદ્યાર્થીઓ રથપાયા હતા, છતાં બીસમાં શતકના આરબકાળનો ફરા
પદર વર્ષો સુધીમાં પણ વનરપતિવિદ્યા વિશેના સત્વર અભ્યાસ
તેમજ અદ્યવના અવિષ્કારો અને સંશોધન તેા બપ્રાંય અંગેજ
વર્ષે પદેશી-
ઓના નાથે જ
ચલેલા હતા.

પરતુ ત્યાર
પછી ભારતીય
વિદ્વાનોમાં વન-
રપ તિ માસના
અભ્યાસની ત-
મના બગી અને
રચણે રચણે ન-
વીન સંશોધનો-
મે ફાલ આવવા
લાગ્યો. અનેક
શક્તિઓ સુધીક-
વિકલરહેલી ભા-
રતીય સંશોધક-

બુદ્ધિના વિદ્યાસના આવીતી યુગના આદિ પુરુષ તે રાજ્યલક્ષ્મી દ્વારા શિવરામ દાસ્યપ, આજના યુગના સૌથી વધુ પ્રસિદ્ધ અને અત્યંત પ્રતિષ્ઠાવાન એ વિદ્વાનના અમલ અવસાની બારતવર્ષનાં એળે ખાસી પડી રહ્યા અને જગતે એક પ્રજા વનસ્પતિવિદ્યુત મુખ્યભાગે.

મોડાઈની ૨૪ પછી વૃષભ રહિત, પરગ પરગતસંદિધુ, કેવળ જ્ઞાનની ઉપાસના અર્થે જ અવતાર ધારણ કરનાર આ વનસ્પતિ-વિદ્યાવર યુગની અગ્રગુણ સેવ્યોને, એમના શિષ્યમંડળે બારનીશ વનસ્પતિવિદ્યાની કીર્તિ વિગતવાર કરી છે. ઉત્તર ભારતનાં વિદ્યાપીઠોમાં આ વિષયના પ્રથમ યજ્ઞના પ્રત્યાપકેશના નેત્ર દક્ષ તે એમના જ અન્તેવાસી છે. એમના જેટલા 'મોડેસર' ઉત્પન્ન કરનાર અર્થ બારનીશ વૈજ્ઞાનિક તે ડૉ. રામન જેટલા જ અરેબિયન વનસ્પતિવિદ્યા રચણે મળે વનસ્પતિવિદ્યાની આરાધના અને ઉદ્ધારવૃત્તેલીપ આદોલન આજે આસી રજુ છે, એ શાસ્ત્રજ્ઞ ને ઓરવ આત રાષ્ટ્રીય આતિ શોભવતુ આજે નજરે પડે છે, એ કેવળ ડૉ. દાસ્યપની ચૈરમ્ના અને વિદ્યાદાનનો જ પરિપાક છે એમના પ્રમાણથી પાલખ આજે વનસ્પતિ-વિદ્યાનું મન્યવર્તી કેન્દ્ર બની બેઠું છે.

ડૉ. દાસ્યપના જન્મ પાલખના એવમ મામના એક દાસ્યપ કુટુંબમાં ૧ નવેમ્બર ૧૮૯૨ના દિવસે થયો હતો. એમના કુટુંબના હરકરી નોકરી કરવાના રિવાજ હોતાં, પરંતુ ભારતવર્ષના સદ્-ભાગ્યે ગિવરામે એ પરપરા તોગ અને નિશાળમાં પદ મૂક્યા અને ૧૮૯૬માં એમણે પાલખ વિદ્યાપીઠની મૅટ્રિકની પરીક્ષા આપી અને ૧૯૦૦માં આશ્રમની મેડિકલ મૂક્યામાં દાખલ થયા ત્યાંના અભ્યાસ પૂરો કરી ૧૯૦૪માં એમણે દાંતરી ડીપ્લોમા મેળવ્યો અને સુચક્ષ્મ પ્રાત્ન સરકારી નોકરીમાં દોડ્યા. દાંતરની પરીક્ષામાં એ પ્રથમ મળને આપેલ અને સર્વોચ્ચ ચૂકડ મેળવેલો.

મેડિકલ મૂક્યામાં હતા તે વખતે જ એમણે ખાનની વિદ્યાર્થી તરીકે પાલખ વિદ્યાપીઠની હન્ડરમીટીએટ માયન્સની પરીક્ષા આપી અને આખા વિદ્યાપીઠમાં પ્રથમ રથાને આપ્યા એમની પ્રતિભાથી આશ્પાદને વિદ્યાપીઠે એમને વિજ્ઞાનનો અભ્યાસ આગળ વધારવા મિષ્ટવૃત્તિ આપવાનો ખૂબ આમલ કર્યો, પણ શિવરામે એ લેવાની ના પાડી અને મેડિકલ મૂક્યાનો અભ્યાસ આજ રાખ્યો. ૧૯૦૬માં દાંતરની નોકરી કરનારતા એ દ્રીધી ખાનની વિદ્યાર્થી તરીકે પાલખ વિદ્યાપીઠની બી એસસી ની પરીક્ષામાં બેઠા અને કરીથી એ આખા વિદ્યાપીઠમાં પ્રથમ મળને આપ્યા એ વરસે એમણે દાંતરી નોકરીનું રાજીનામું આપ્યું જ લાહોરની સરકારી કૅલેજમાં બાયો-લોજીના મૅડનીસ પ્રાધ્યાપક તરીકે બેઠાયા. ૧૯૦૬માં એમણે વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિષય હઈ એમ એસસી ની પરીક્ષા આપી અને પુન તે, એમ એ અને એમ એસસી મા બેઠેલા તમામ વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ વર્નમાં પ્રથમ રથાને આપ્યા, એટલું જ નહિ પણ પ્રથમ વર્નમાં એ એમણે અસાધારણ યુગ્મ મેળવ્યા એના પરિણામે એમણે મેળાગા મેળુ, અત્યંત ઉષ્માય અગ્રણી પારિતાષિક-વિદ્યાપીઠના આનેદિહ અને મેડિકલ સુવર્ણચંદ્રકો-મેળવ્યું આટલું જનજાતવિદ્યાર્થીજન આગે-જા અન્ય બારનીશ વિદ્વાનનું હશે. વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિશેષ અભ્યાસ કરવા એ ૧૯૧૦માં વિદ્યાવત મથા અને કેમ્બ્રિજ વિદ્યાપીઠમાં ૧૯૧૨ મા નૅચરલ સાયન્સ ડાહ્યાગ્રામ ઓનર્સ ડીગ્રી મેળવી.

પરદેશથી પાછા ફર્યા કે તરત જ લાહોરની સરકારી કૅલેજમાં વનસ્પતિશાસ્ત્રના પ્રાધ્યાપક તરીકે એમની નિમણૂક થઈ ચોડા વર્ષ પછી પ્રતિક સરકારના ફેળવણી ખાતાના હમ્ય વિકાસમાં એમને દાખલ કરવામાં આવ્યા અને ૧૯૨૦માં મૅચરલ સરકારે હન્ડરમી

એટલુંકેશનલ સર્વિસમાં એમને લીધા. અને ૧૯૧૬માં પાલખ વિદ્યાપીઠે વનસ્પતિશાસ્ત્રની ઓનર્સ મૂકવી ન્યાયના કરીને એનું સુવર્ણ દાસ્યપના દાહમાં મૂક્યું એ પદ એમણે અભ્યાસ ત્યાંથી સર્વોચ્ચ એ જ વિદ્યાપીઠના સુવર્યકા સમય તરીકે એ ધ્યાન વરસ રહ્યું.

હન્ડરમ સાયન્સ કૅમ્બ્રિજના અને ૧૯૨૩માં મેડીસીનમાં મેડીસીનમાં અધિવેશનના એ પ્રમુખ હતા. ૧૯૨૦માં મેડીસીન હન્ડરમીટી નિકટ સોસાયટીની સ્થાપના અને મિશરના આદે એમણે અધ્યાપક પરિશ્રમ કર્યો હતો અને એ ગરમાના એ પદેવાનની પછી હતા. ૧૯૨૪ મા એના એ પ્રમુખ ધ્યા વળી હન્ડરમ ઓર્થોડોનિકલ જનજાત ને પ્રધાન સપાઈ અને તરી હતા. ૧૯૧૬માં મુળધર્મ હન્ડરમીટી ડૅમ્બેસનુ અધિવેશન માથુ ત્યારે વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં એ પ્રમુખ હતા એમની આ મર્વતો મુખી પ્રવૃત્તિઓની કદર કરીને પાલખ વિદ્યાપીઠે અને ૧૯૩૩માં એમને વિજ્ઞાનની મેવાના બદલા રૂપ ડૉક્ટર ઓર સાયન્સની માનવત પદની અર્પણ કરી.

વિદ્યાપીઠના યવનની આદિઆદી પ્રવૃત્તિ મોમાં રમ્યાપનવા રહેવા છતાં પણ સદૃશ શિવરામે મર્થમેત્રમાં સક્રિયતા બાંધી ન હતી, કે ન એમણે પ્રથમશાળાની આરદિવાસી વચ્ચે લશ્કરી જનજાત થયેલા ધાર્યું હતું પણ વનસ્પતિશાસ્ત્રની અગ્રેષ્ઠ શાખાઓમાં એ સર્વજ્ઞ રમતન વિદ્વાન હતા એમ પણ દિશાભયની વનસ્પતિમાં એ એમને પ્રિયતા વિષય હતો એ વિષયના એમના અભવેલો એમના તે અમુલ્ય અને તેજસ્વી હતા કે હુદૈય તેમજ અમિરિકાના વનસ્પતિ-વિદ્યામાં એમણે જ્યાં પ્રતિષ્ઠા પ્રાપ્ત કરી હતી આજે પણ જ અભવેલોને વનસ્પતિશાસ્ત્રીઓ અત્યંત મોમાં ધારમેશ અને જે ને કાચની વેરી કપર એ જ એમની વિરલ્યવ મુશ્તિ બની રહેશે.

એ સર્વોપદેશ માટે સાહિત્ય એકલું કરવા એમણે વિદ્યાવતન બારબાર વર્ષ પર્વતના પ્રવાસ કર્યાના, કારમીરની પશ્ચિમ દર પર આવેલા એટલાથી પૂર્વમાં દાહલા અને છાબીની વિસ્તૃત વિદિ-શાળા, જુહાપુરા નવમ્યથેથી મોઝની પેલે પારતીએમની યાત્રાના કરી હતી દિશાભયના પ્રદેશનો જેટલો પરિચય એમને હતો એકો મન હેડન, હુકર અને ફ્રેડન બોર્ડે સિવાય અન્ય કોઈ યાત્રી આજ પર્વત મેળવ્યો નથી એ બ્રિટનુ એમનું જ્ઞાન બાનેડ અને અજુબત મનાવેલું આ પરિશ્રમજા પ્રસને એમણે લઈ, પાલખની તમામ હેડીઓનાં ઉદ્ભવવર્ણન, દેહાસ, માનસોત્તર અને રાજ્ય હંડની પુણ્યભગિ, ગદા અને યમુનાના ઉદ્ભવ રચણ, કાચનગરની પાલ્લેખિય વગેરે પ્રદેશો અનેક વખત ખૂડી દાહલા હતા એમ પ્રત્યેક વ્યક્તિ પોતાના ધરની પટ્ટેટ એળખે છે, એમની દિશાવચના વિષય દેહના અને અગથી પરિચિત હતા. એક વખત પાલ્લીશ પ્રદેશના પ્રતિકુલ વાતાવરણમાં એમને હુદૈયને સપડાવ્યા પરિણામુજ દમ્યા મા બારતવર્ષના પોશા લાવતા રોમ્ય કપવારથી એમનો પ્રજા તો બચી રહ્યો, પરંતુ દિશાભય-પ્રવાસની ધમગ મેળવી ન પડી એ પછી નવા પ્રવાસે નીકળતી વખતે મેહીએ એમને રોક્યાને પ્રથમ કરતા ત્યારે એ જવાબ આપતા કે 'મારા કાગ કરતા મારા યવનની કિમત જરાય વધારે નથી' આ ઉત્સાહ, આગમતા અને સહોદન-વૃત્તિને પરિણામે એ પશ્ચિમ દિશાભય અને તોમેટી વનસ્પતિનાં અત્યંત હોમ્સ અને અમુલ્ય નમૂનાઓ એકઠા કરી લાવી રહ્યા હતા.

પણ આ પ્રવાસોની અસર એમના શરીર કપર થઈ અને ૧૯૩૧ નવેમ્બર ૧૯૩૩ના રોજ હૃદય બધ પડવાથી આકામે એમનું અવસાન થયું સંસારભરના વિદ્વાનોમાં લખ્યપ્રતિષ્ઠા, મમદ વૈજ્ઞાનિક, મહાન શિષ્યક, અભ્યાસના પરિશ્રમ કરનાર, સહકર્થી ગિત, પ્રેમ અને

વિશ્વાસની મૂર્તિ સગા હો. કારણકા અવસાનથી એવના મિત્રે એને મિત્રો હતામાન્ય થયા, એ લેખી શાસ્ત્રીય વનસ્પતિશાસ્ત્રના અધ્યાપકની તેજસ્વી શુકતારા પણ અત્યંત યદિ સફળત કારણકા પ્રમુદ્ધ બુદ્ધિમાતા હતા, તેમની દુર્બલ પ્રતિભા હતી, એ સાથે અત્યંત સફળતા અને નમ્રતા પણ હતી. અસાધારણ બુદ્ધિપ્રભાવ-પાત્રી શાસ્ત્રીય વૈજ્ઞાનિકો તો અનેક છે, પણ એ સર્વથી હો. શિવરામ કાર્યરત્રી હતા પડતા, તે એમના આ મુદ્દાથી: અશિખિત્ય, વિદ્વતા અને નમ્રતાના સરસ મેળને લીધે ન.

—દરિનારાયણ આચાર્ય

૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાંની મનુષ્ય હડતાળ

મનુષ્યને ખૂદીદાર નથી અત્યારે જે ગ્રામીણો થાય છે અને હડતાળો પડે છે તેનું મૂળ કદાચ પુરાણના જમાનાના પણ મળી આવ્યું છે. મિસરના આલ-આશારા પાસે યોદ્ધાશન કરતા નીકેલા કેટલાક કોતરકર્મીઓ, કારણોના પહોળા ખિતરોમાં કામ કરતા મનુષ્યોના સપ્ત તરફથી થયેલા સમકલના આલેખોના નીકળ્યા છે. એ જ આ-સામ્રા, મનુષ્ય પ્રવૃત્તિના ઇતિહાસમાં આદિ મહત્વની ગણાય એવી એક હડતાળ તથા પહેલી. વધુ પચાસ મેળવના તથા કામ કરવાના વખતમાં ધડાકા કાપવા અને છપન માટે વધુ અનુકૂળ પરિસ્થિતિ કરી આપવા માટે એ હડતાળ પડી હતી.

મિસરના ધર્મશુદ્ધિ અને શાન્ત્ય કાર્યોમાં જગતનાઓમાં આમ પ્રખરે તદ્દન શુદ્ધામીમાં રાખેલી. તે વખતે યેવી ગાનપત્ય પ્રચલિત હતી કે શોકનું કામ તો શાન્ત્ય માટે કાંઈ મનુષ્ય કરવાનું, હાથ નહીં રાધે થાય ત્યારે હડાઈમાં બેસવાનું, અને તે શિવાય બીજી રીતે શૂન્યમર્યાદા અને સંકટો વેકવાનું!

પણ અત્યારની ભેગ તે વખતની ઉપરોક્ત હડતાળ નિષ્ફળ નજાને બદલે પૂરેપૂરી સફળ થઈ હતી! પરંતુ નવાઈ તો એ હતી કે એ સફળતા મનુષ્યોનાઓની કુનેદોને કે મનુષ્યોની ગમગતાને આસારી નહોતી, પરંતુ શાન્ત્યના જ એ પોલાંસકપરોને આ હડતાળ દાખી દેવાનું સોંપાયું હશે તેને આભારી હતી!

એ અમરગારનું નામ હતું માહુ. શ્રમજીવીઓને પક્ષ મૂકીદારો પાસે સંજ્ઞાપૂર્વક રબ્દ કરનાર તરીકે દુનિયાના ઇતિહાસમાં તે સહુ-થી પહેલી વ્યક્તિ ગણી શકાય.

પોતાને મળેલી એ સફળતાના રમ્મક તરીકે માહુએ પોતાની કપાની દિવાલો ઉપર અગલવીઓએ ખૂદીદારો સામે પ્રમુદ્ધ હાથથી તે પ્રક્રમને સપૂર્ણ એવાલ કોતરાર્યો છે.

મનુષ્યોના માલિકોએ આશા રાખેલી કે શાન્ત્યનો આ પોલીસ-કર્મી જોડી બૂમરાણ કરતા મનુષ્યોના બળવાને દુરત જ સખત દાથે દાખી દેશે તેવી પાસે પૂરતા માણસો તો હતા જ. તેમ છતાં તેમના સમક્ષે માનની નબળય તો મનુષ્યોને લાંબા કપા માટે અને તેમના માથા કાપવા માટે અનામત પોલીસ અને હાલકોના કપ-યોગ કરવાની પણ માહુને સત્તા આપવામાં આવેલી. પરંતુ સાક્ષિય તો તેમને અનળ થયા કે કામે જતા મનુષ્યોને રોડવા હડતાળીઓએ જે યોગીપદેશ રૂઝ કરેલા તેને તેણે જવા ય આટકાયા નહિ.

મનુષ્યોએ સમીપ મહેલ તરફ દૃષ્ટ કરી તો પણ તેણે મનુષ્યો સામે એક પણ તીર કે શાલાનો ઉપયોગ ન કર્યો.

માહુ આટલેથી જ ન અટક્યો તેણે તેણે માલિકો મનુષ્યોને જરા પણ નમણ આપતા નથી અને તેથી મનુષ્યો અને માલિકો વચ્ચે બારે મહાવાદ થયો ગઈ છે, ત્યારે તે સીધો સમીપ પહોંચ્યો, અને તેણે, અગાડ ફરી કોઈએ રબ્દ નહિ કરેલી એ રીતે, મનુષ્યોની તમામ હક્કીકત રબ્દ કરી. સમીપ ઉપર પણ માહુની ફરીસો અને વાદ્યગાની એટલી બધી હાડી છાપ પડી કે તેણે તરત જ મનુષ્યોની તમામ માન-ણીઓ મનુષ્ય રાખી નહીંસત બહાર પાડી.

(સંગિત)

—વે

હિંદમાં ચાના વાવેતરને ઇતિહાસ

હિંદુસ્તાનમાં ચાહતુ આનમન કેવી રીતે થયું એની બહુ થોડા લોકોને ખબર હતી જે ૧૮૩૪ની સાલની એ માત્ર છે એ વરને સતીનો વિવાદ બંધ કરનાર હોઈ બિન્ટિકે હિંદુસ્તાનમાં ક્યાક્યા ધધા ખીલવી શકાય એની તપાસ કરી હતી એની રાજીનામો કેસા પે નિબળ્યુ-તો અને બીજા ધધાદારીઓએ ત્યારે અંતિમપ્રાપ્ત આપેલી કે હિંદમાં ચાહતુ વાવેતર કરવાનો પ્રયોગ તરફ નહિ થાય, પણ ચાહતેથી એ એ બાબને છેતર્યો, અને આ દેશમાં કાપવાને માટે ધામ નાખ્યા.

આસામના જગજીવા એક જગદી રોષને બાવિમાં માહતુ બધુ મદતર પ્રાપ્ત થયો એના કોઈને ખ્યાલ ન હતો. ૧૭૮૭માં ઇસિયા કંપનીના કોઈએ કાતાન (ચીન) થી ચાહતુ બીહિંદમાં-કલકત્તામાં લાવ્યા. મોરન હેરિન્કસે એ બી બતાવે માં કંઈકું હેરિન્કન્ટ કનૈલ રોંગેટ રીટે કલકત્તામાં પોતાના ખાનની બનીયામાં પણ ચાના બી લાવ્યા, એ રોષ સારી રીતે બોધ્યા પણ એ વખતે એના એના કરતા વધારે કરો ઉપયોગ થયો નહિ ૧૭૮૮માં ફરીવાર ચાહતુની તપાસ કરવામાં આવી સરન્સેફે કંઈકે બધા પ્રેરેશન નિરીક્ષણ કરીને કોઈ દેશબધુ કે બિહાર, રનપુર ને કુચિબિહારમાં ચાહતુ વાવેતર થઈ શકે એ વખતે આસામ તરફ કોઈનું ધ્યાન યોચાનું ન હતું એ વખતે વાવેતર થયું નહિ.

૧૮૨૩માં મેન્ડર રોંગેટ બ્રૂસ ધધાને અને સબસામરમાં મધા હતો એ વખતે સબસામર બહારેશની સરહદ પર આવ્યું હતું ત્યા પર્વતોમાં તેણે ચાહવા રોષ બેસાડ્યો, એટલે કંઈક ચાહ દિશ્યા જ થી હતી અને તેના છોડ ચીનમાંથી આવી લાવવામાં આવ્યા નથી. બ્રૂસે આ પરથી હિંદુસ્તાનમાં ચાહતુ વાવેતર વધુ પ્રમાણમાં કરવાને નિધાર કર્યો; પણ તે કરતાકરતા તેને અનિયાર વરસ થયા હોઈ બિન્ટિકે એક જગદી રોષાન કરાવી ને એ કમિશ્નરે માથે ધધા કરવાની જવાબદારી નાખવામાં આવી. ચાહતુ વાવેતર કરતું, ચાહ જતાવધી ને વેચતી, એટલાં કામ કપનીને કરવાના હતા ત્યારથી એ ધધા કર વરસે વિકાસ પામતો થયો છે.

જ ૧૮૩૮માં મેન્ડરેશીતે વેચાયામાંથી એ વખતે ચાહ ૯ રિ. ૫ પે-સ એટલે ચાહ-સાકાશત ૨૫ થિયે રતલ વેચાતી હતી અને એ બાને રામોઈ જપ્ત રતલ ચાહ વેચાઈ ચાહનો શાવ સાથે આવતો હતો, પણ તેના જમીયા ને સરખાનામાં એટલી બધી મૂડી રોકવી પડતી હતી કે છેવટે ઇસિયા કંપનીએ એ ધધા પોતાના હાથમાં રાખવાને બદલે ખાલવી વેધારીઓને મોખી રીયો.

જ ૧૮૩૯માં આસામમાં બેગલો કે બંગલો છોડવા પોંદરા કલ-કત્તામાં રામોઈ વેચાઈ માટે મોઝલવામાં આવ્યા એ ચાહની હલ-બત ને વગર એટલા બધા સારા હાથમાં કે વખતે પચી નહી કરવામાં આવ્યું કે ચીનમાંથી ચાહ કે ચાહના બી લાવવાની હલે જરૂર નથી અને આસામની ચાહતુ જ વાવેતર કરવું હોઈ.

આઈનો ખપ દિવમે દિવમે વધવા લાગ્યો ૧૮૫૮ના ડી સમિટીએ પહેલવહેલો નફો વહેંચ્યો અને ત્યાર પછી બીજા લોકોએ પણ ચાંદના ધધાગા મૂડી રોકવા માંડી અત્યારે એમાં એક અણખર કેપિયા કરતા થે વધારે નૂરી છે આમાંગમાં વાવેતર કનેક્ટર્સે થયું એટલે બીજા ડેકાએ તમા દિમાંગવાના તમે દીના પ્રદેશમાં વાવેતર કરવા માટેયુ અત્યારે ડિમાંગથી તરાર્થ, દુઆળ, સુત્રા ખીખ, કાચર, સિંકદર, છોરા નનર, ફર્ગ, શીટર, મેચીન, ત્રાપલર, કાગરા ખીખ, ફેરાડન વગેરે ડેકાએ ચાંદન વાવેતર થાય છે. આસામમાં ચાંદના ૧૦૦૦ બનીયા છે તે એનું ક્ષેત્રફળ પાંચ લાખ એકર છે પલ્લબા ૨૫૦૦ બનીયા છે તે ક્ષેત્રફળ ૬૨ લાખ એકર છે બનાબા ૩૫૦ બનીયા છે જે એ લાખ એકર છે મદ્રાસ ને ત્રાપલકારમાં ૬૨૩ બનીયા ને ક્ષેત્રફળ અઢી લાખ એકર છે એટલે કે આખા હિન્દુસ્તાનમાં દસ લાખ એકર કરતા વધુ વધારે ક્ષેત્રફળમાં આજે ચાંદ વાવવામાં આવે છે! એટલી બનીન ચાંદ વાપી શકાય એવી હતી એટલી બધી આનબીસમી સરીગા જલ્પયોગમાં લઈ લેવામાં આવી છે વિદ્યાના અત્યારે ચાંદના ૫૦૦૦ બનીયા છે ને મોગા ૪૦ હેરાડ રતલ ચાંદ પાકે છે

હિન્દુસ્તાનમાં ચાંદનો ધણે દુનિયામાં ધણો મદતવનો મળાય છે દુનિયાના ધણા વેપારમાં ચાંદનો વેપાર એટલો છે ને એ એક ઠકારા હિન્દી ચાંદ કે એટલી છે ૬૨૫૨૨૦ દુનિયામાં લોકો ૨૦ લાખ કરતાં ચાંદના ૬૫ પીએ છે, મોગાથી કેમ ચાંદના ૬૫ હિન્દી ચાંદનાથી બનાવવામાં આવે છે (ચિત્રમય બનત)

જુહાપુરા હેરોની રાજસભાનાં નામ

અમેરિકા-કોમેસ
ઇન્ડિયા-પાકિસ્તાન
જર્મની-રાષ્ટ્રકોંગ્રેસ
કોન્સ-ચેરબર આય રેપુટીક
ઈટલી-એનેક
બાબાન-કોમેક
બર્મિન્ગહમ નેશનલ એસેમ્બલી
બાયર-ડેલ
ગિયર-બાલોમન

જુહાપુરા હેરોનાં

પરિયા-ઇરાન
આફ્રિકા-કોન્સ્ટાન્ટીન
હોનેરી-મેચારીઆન
જર્મની-કોન્સ્ટાન્ટીન
ગ્રીસ-હેવાસ
ચીન-ચુગ કુઓ
ઇન્ડિયા-મિસર
ફિનલેન્ડ-સુઓમી

તમે એકે

તમારે શરીર એક હેરતમુકે યત છે. નવાઈની વાત તો એ છે કે એ ખૂબ જ અપેક્ષા ધોવા છતાં કાચે જ દેહાવ કરે છે. ૨૫,૦૦,૦૦૦ હિટ્સ થે ધરતે છે-પ્રચલન દર ચોરસ ઇંચે ૩,૦૦૦ ને મનનીના ચાતકમાં ૨૦૦થી વધુ હાઈટાં હોય છે! ૬૨ મિનિટે તમારે શરીરનું તમામ લોહી તમારા હૃદય દ્વારા ૫૫ થાય છે એક મિનિટમાં તમારે હૃદય ૭૦ ધબકારા લે છે અથવા દિવસભરમાં ૧,૦૦૦૦૦ વખત! સરેરાશ દરેક મનુષ્ય પોતાના હૈંસાગર ૨૩૦ ક્યુબિક ઇંચ

દેવા મગા ડી શરે ૬૨ ક્યુબિક ઇંચ ૨૫-૩૦ ક્યુ ઇંચ એ બદ કાટે છે ને આંદર લે છે. ધણાખરા માનુસો ૬૨ મિનિટે ૧૮ વાર લે છે, સીઓ એથી મદેમ વધારે લે.

બળી મરીયા પૃથ્વી વધુ મનાયુઓ છે ને લગભગ મેડી, સુધામાં મિત્રાઓ તમા રજાવાંદીઓ છે ૬૮ ૧ કીમી (૬૨૦) ફીટ એટલી સમકારણ ગરમી તમે ધરતો છે! ૬૨૦૧૦ મીટર મેડી ૬૨૦૧૦ બન ૪૮૦૦ (૬૨૦) પાખી બહાર કાઢી તમે ૩-૪૦૦ મીટર ચામડી દોરા, ૧૦ ઓસ ફેંકવા દોરા ને ૫૦ ઓસ મુત્રાશય કાઢી ૩૫૫૦૦ મિત્રાઓ (નવવાયુ), એક ઓસ મિત્રાઓ (મિનરલ સોલ્સ) ને આઠ ઓસ કાળેન પછી તમે મુખનો છે આ જોડેના ખાંડો પૂરવાને સરેરાશ દરેક મનુષ્ય લગભગ ૫૫૦ મિત્રાઓ ને પાખી લે છે ને લગભગ ૬૨ વર્ષે એક ટન એટલું સવાનય છે.

નવાં પુસ્તકો

સુધામાચરિત્ર (કવિ પ્રેમાનંદ અને નરસિંહ કૃત) સપાદ મનમોહન દેસાઈ, ૦-૧૦-૦, નિબંધતા (શ્રી મરુતમુખના મુલકાથી પુસ્તકાલય દ્વારા) અનુવાદક: કામિના વિવેકી, ૦-૨-૦, એ બુદ્ધિશીલ મનમોહન મહાદેવ દરિયાઈ દેસાઈ, ૦-૨-૦, ત્રણેના પ્રાપ્તિપાન-નવજીવન કાર્યાલય અમદાવાદ મનુષ્ય (મનુષ્ય સમજ) લેખક-પ્રકાશક: 'મોહનિયત્ર' મુખ્ય વિદેશી આચાર્ય શેઠની કમળી, પ્રિન્સેસ પ્રીટી, મુબાઈ-૨, ૦-૦-૦, હિન્દુ નાણાંવક લેખક-પ્રકાશક: જયવીલાસ હાનુડેતા, સોલ્સ એન્ડ મુદિલાલ એમ. મહેતા એન્ડ કો. રાવપુરા, વડોદરા, ૩ ૦-૦, ઉર્દૂ લિપિ પરિચયક: મુલકાલય સપાદક: અમિતોષી, પ્રકાશક: જયવીલાસ વિ. મહેતા, શ્રી હરિદર પુસ્તકાલય, કાવરેડો, મુબાઈ, ૦-૦-૦, ત્રણ કીલો સપાદક: નાનરેસાઈ પટેલ, પ્રકાશક: બાલવિનોદ કાર્યાલય, મહા (મુબાઈ), અમદાવાદમાં સપાદક તથા પ્રકાશક: ૬૫૨ પ્રમાણે ૦-૬ ૦, મુબાઈમાં જય (અડ બીએ) લેખક-અવેરક: મેવાળી, પ્રકાશક-કલ્યાણ કાર્યાલય રાણપુર, ૦-૦-૦, કુમારનાં સીરોની સપાદક-ઈન્ડુલાલ ૦ ચાલિક, પ્રકાશક-પુરનકાલય સ મ મળ વિ, વડોદરા, ત્રીજી આશરિ, કાચુ પુટ ૧-૨-૦, પાક ૧-૨-૦, અમુત કોલુ? લેખક-પુરાતન લલિત બુધ, પ્રકાશક-રાગેશ્વર સેવામગિતિ, અમદાવાદ, વિનામુલ્ય, આંગ-મુદ્રા-સિકે લેખક- 'સ્વામી' (જ્યોતના વિદ્યાપતે) માનુષી વીનુ પુસ્તક પ્રકાશક-સ્વનિતક ભુદેપો, ૪૫૧ કામલાદેવી રોડ, મુબાઈ-૨, ૦-૪-૦, સર્ગાપુર (પતન), ઇચ દાપુઓ, આંદ્રેડિયા ત્રણેના લેખક- હુમરશી ધરમશી સંપદ, પ્રકાશક ૬૫૨ પ્રમાણે, દેશના ૦-૦-૦, પચ્ચેસવામી (લાડી, મનમળ, ૬૨, મેક અને લેખક) પ્રકાશક- ગુજરાત વ્યાયામ પ્રચારક મંડળ, ગો ફસડી (સુરત), ૦-૧-૦, હિન્દુ જીવનદર્શન (રાધાકૃષ્ણનના હિન્દુ ઓ આંધ્ર લાઈડ ૬૫૨થી) અનુવાદક-અન્દ્રેસ પ્રાણકાર શુકલ, ૦-૧-૦, એકાદેશી સિ-કારી અને મધ્યમનરશી ચાલ (એ નાટ્ય) લેખક-જુનનામ દેવે, ૦-૪-૦, સ્વરાજ્યશાસ્ત્ર (વિનોદા શાવે કૃત) અનુવાદક- પાદુર મ જોશી દેવગો, પ્રકાશક-ગુજરાત વિદ્યાપીઠ, અમદાવાદ ૦-૬-૦, ઉર્દૂ લિપિ શિક્ષકો દ્વારા જન અને નિરિસ, કિસોર, ૦ ૭-૦, સુધામાચરિત્ર દેસાઈ (નરસિંહ મહેતા) સેવાદક-મનમોહન પ્રમુદાસ દેસાઈ, ૦-૧-૦, પાકે પુરનના પ્રો-સલ તથા પ્રાપ્તિપાન-નવજીવન કાર્યાલય, અમદાવાદ ૫ મહા રાણીશકર શર્માનું જીવનચરિત્ર વેળિમ-પ્રકાશકા ઇન્દ્રાદેવી મ શામી, માળીવાળા બનાનદ, મુલ્ય-અઢી,

આ મહિનો (ઓગસ્ટ) ઇતિહાસમાં

તા. ૫ જાન્યુઆરી સાહિત્યમાં નામચીન નવ-
લેખકો આપનાર દેવ્ય નવલ-નવલિકા-
રેખા દ્વારા રેન આલ્બર્ટ આઇ ડો પાસા-
સાં, ઈ ૧૮૫૭.

તા. ૧૬ (૨૭) ઓગસ્ટ યુનિવર્સિટી (નિશ્ચ-
પ્રપચના) લંકા, ગાંધીન ઉત્તરનાશી
એન્ડે દોહલિકા દેવનુઅવસાન, ઈ ૧૮૧૮.
તા. ૧૨ વેલિંગ્ટને આલ્ફ્રાઇડ ગ્રે પદલે
કરી ટીની લીમુ, ઈ ૧૮૮૩.

તા. ૧૭ પુચિયાના મહાન રાજા ફેડરિકનું
અવસાન, ઈ ૧૬૮૮

તા. ૨૨ વિનિયસ ગ્વાનામુષી કાટગથી
પરોસો પોમોઆઇ નગરનો વિનાશ, ઇ ૭૬.

તા. ૨૬ ૨૫. શેક્ષાન્ય તિલક પછી તેમની
સામ્રાજ્ય પ્રાપ્તિ તેમજ તેમના 'ફેરારી'
પતનુત્તરન સંભાળનાર વિખ્યાત ગદ્યા-
સામ્રાજ્ય સાહિત્યકાર, પત્રકાર અને લોકનેતા
દુસિદ્ધ વિતાગપુ કેળારને જન્મ, ઇ. ૧૮૭૨.
તા. ૨૭ અમેરિકાના આજના મહાનગર
ન્યૂયોર્કે લેસ લોપ પાસેથી અમેરિકા કબજે
કરી તેનું મુળ નામ ન્યૂ આમ્સ્ટર્ડમ બદલી
કેમ્બ્રી નામ પાડ્યું, ઈ ૧૬૬૪

તા. ૩૨ 'વિલિસસ પ્રોસેસ'ના રચનાર
અમેર લેખક અને ધર્મોપદેશક જોન બર્ન-
બર્ન અવસાન, ઈ. ૧૯૮૮ પોતાના નવ-
લન પરીવિચારે ઉપદેશવા માટે કલિફોર્નિયા
મહાસભ્યે તેને બાર કોલેજા નામ્યો. તેનું
કેપ્ટુ વિખ્યાત પુસ્તક પણ ત્યાં જ છપાયું

કરીને શ્રીમત સયાજીરાય આયકવાડ જેવા
રેશમકન સામ્રાજીના આશ્રયે રસાયણિક ઉ-
દ્યોગશાસનવાની પોતાની ચેતનાનો અમલ
ચાલુ રાકવાની બાબતથી વડોદરા કલેજામાં
રસાયણશાસ્ત્રના પ્રોફેસરની ડ. ૨૦૦ની
જગ્યા મળી હતી ત્યાં તેમણે રાજ્યના રાષ્ટ્રી
ઉદ્યોગિક અદ્યતન તૈયાર કર્યો, તેવા અમલ
માટે બાબતમાં રેશમીકામની વિભાગતરી
સમાજો સ્થાયે રખાઈ કરે તેની પ્રયોગશાળા
હતી, અને મોટા પાયા પર હુજરકોળની
સમાજની શાળાના ધર્મ આપી, જે પરથી
શ્રીમત નાયકવાડે ૧૮૯૦ના નૂન ગાસના
સાલના 'હબાબન'ની રચના કરી પ્રો
ગ્રેસર 'હબાબન'ના આશ્રયે નીમસા
અને ત્યારથી તે ૧૮૯૬ સુધી એ સંસ્થાના
કાર્ય અને પ્રાંતિ વધારવાના ચિંતા, શાળાના
અને કાર્યના અમલે અનિવાર્ય અદ્યતન બેઠી.
આ દરમિયાન તેમણે પાઠ્ય પુસ્તકો માટે
શુભસાધના વૈજ્ઞાનિક સાહિત્ય પ્રબંધ કરવા
માટે ૨૫ લોકો કાન્તને ત્યાં રાકાવાને શીસત
સયાજીરાય પાસે ૩ ૫૦,૦૦૦ જેની મોટી
રકમ કઢાવી, જે ઉપરાત રાકાની વિદ્યામાં
પરસ્ત થવા તેમજ જોન બાપા શીમ્યા અને
પછી એ જ્ઞાનના બળે 'રંગરંજન' નામનું
ત્રિગાસિક પત્ર પણ કાઢવા આરંભ્યું. હબા-
બનન વિકાસ પામી ધંધાકલોગની એક વિ-
દ્યાપીઠ અને એ ઉદ્યેગ બર લાખના રાઈવર
તે પ્રશસ્તિદાયક રહ્યું; પછી અતે બીજા ખાતાં-
ઓની ઉબડને લીધે રચનાની પ્રો. ગ્રેસરે
૧૮૬૬ના અભાવન છોડ્યું

ત્યાંથી મુળ આવીને વિલ્સન કલેજામાં
તે રેમિન્ડ્રીના પ્રોફેસર ની ગાવા ત્યાં 'હુનિ-
વર્સિટી રીફોર્મ'ની ગળગળ કરી રસાયન-
શાસ્ત્રના ભૂત્રે વિષય બનાવ્યો, જેને પરિણામે
એ ગાંધીના નિમ્મ્યાત આનંદો નીકળવા
લાગ્યા એનામાં મુળકળા આશાધને તે સખત
ગરબી કાઢી નીકળી તેના ઉપચાર તરીકે
પ્રો. ગ્રેસરે 'આથોડિન ટરફોરાર્ડ' ના-
મની જવાબી શોધ કરી જનતાના અવલોક
ઓપચોમા એકની રહી કરી અને પરદેશી
કપનીઓએ મોટી કીમત આપવા છતાં તેનું
પેરન્ટ ન લેતા જનતા માટે તે ખુદી રાખી
૧૮૬૮માં મુળકળા ગાંધીના વિન્ટોરિયા-
ના અમલવાન મુળકાઉસનના કળા રોડેની
બળેતુ તે કાંઈ બલગલાથી પણ ન નીકળ્યા
તે તેમણે કાઢી રીને છક કરી નાખતા રેશ-
મા વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીના તૈયાર કરવાની બર
લાગવાથી ૧૮૬૮માં તેમણે 'ટેક્સો-કલિફોર્નિયા
હબોરેટરી' નામની સ્વતંત્ર પ્રયોગશાળા મુળ-
કળા બંધી કરી પોતાની જાનત આંબક આ
પ્રયોગશાળાના નાખી તેમણે તેને અમુદ
કરી હુનિવર્સિટી ને મેડિકલ કલેજ પોતાના
વિદ્યાર્થીઓને ત્યાં જ કામ કરવા મોકલતા
એવી એની પદ્ધતિ બની તે પછી કાજા
પડી અમેરિકા સાથે મોટી શાખાને આજ
રસાયણ શાખાએ શોધી કાઢ્યો આથી તે
કુનિયાતરના રસાયણશાસ્ત્રીએ હૃદય પામી
નયા આધધારા એ શાખા ઉપરિયા ત્યાંયા
જે તેમણે રસાયણશાસ્ત્રના પ્રચાર માટે થા-
પર્યા ૧૯૦૨ પછી તેમની જ પ્રેરણા, ચેતના
ને અવિશ્વાસે શ્રમથી વડોદરાનું 'એસિયક
ટેકનિકલ ચેમ્બર' રાખપાયામાં આવેલું

૧૯૦૨ની સાલના હુનિવર્સિટી કમિશન
સમય પછી તેમણે જુનાની આથી વૈજ્ઞાનિક
કેળવણી વિષયક પોતાના વિચારો અને થા-
જનાઓથી કમિશનને છક કરી રીધે આ
જ સામ્રાજી એ ગોવર્નમેન્ટના વિચારી સાથે
તેમણે મુલ્યવર્ધિત સમાજ, કારખાના અને
વૈજ્ઞાનિક પરજ કપી સાળાઓના જોડ
આદરે સરકારના રસાયણની 'કલ્યાણગ્રામ'
નામની ચેતનાપડેલી, પછુપાછળથી આર્થિક
રિપતિ બળથી થતા એમની એ મુશાબ બર
ન આવી ૧૯૧૦માં તેમના પત્ની કામોબન
મુશાબી થયાં, આતરિત જીવન કલેગરય અને
કુખી બની મધુ ને અશાન્ત ચિત્તને લીધે
અંતે અનિદ્રાના કોષ બનેલા પ્રો. ગ્રેસરના
અંતિમ દિવસો ખૂબ કષ્ટ, એકાંત ને આ-
સિંહ સેકકાગણવાળી નવકલા ૧૯૨૦ના ભુ-
કાઈની ૧૨મી તારીએ આ વિખ્યાત અગ્રજની
રસાયણશાસ્ત્રીએ આ લોનને ત્યાન કર્યા

આ ગાસની વ્યક્તિગતિએ
વિશુબનદાસ કલ્યાણગ્રામ અગ્રજ
જુનાતના આ પ્રથમ અને પ્રતિષ્ઠાશાળી
રસાયણશાસ્ત્રીના જન્મ સુરતની મુશાબ સા-
નેના અગ્રેસર ગુણાતા ગ્રેસર કુટુંબમાં ઈ.
૧૮૬૩માં ઓગસ્ટમાં થયો. હુનિવર્સિટી
કલિફોર્નિયા પોતાને પ્રાથમિક અને આર્યવર્ધ
અપવાસ પૂરા કરી રોજી વધેની રથ તે
મેડિકલ થાના ન મુખકળીને કલિફોર્નિયા કલેજા-
માંથી રસાયણશાસ્ત્રના પ્રથમપ્રમા ૩૦૦ ગા-
થી ૨૨૫ ગાઈ એળવી બી. એસસીની
પરીમામાં તેમને બેસતા વર્ગમાં પાસ થયા
અને કલેજાના ફેરો ની ગાવા, એ દરમિયાન
એમ એ. મળે કાલકોની પછુ પડેલા અભ્યાસ
ને. પૂરત નેમનું ક્ષેત્ર તેા દિંદગા લોક-
કલિફોર્નિયાના ને-આસ કરી રસાયણશાસ્ત્ર-
ના વિજ્ઞાન કેમ ગાય એ જ હોવાથી તેમણે
ગામજ અભ્યાસ મુદી નીધો, અને કરાંવીની
સંધ કલેજાની ૩. ૩૦૦ની પ્રોફેસરી લઈ

અભિશયનની

શિક્ષી શ્રીધર મહાપત્ર

દવાકાની ટિકિટો પર વિવિધ પ્રકારના ચિત્રો

પહેલી ધાર-દારી બાજુથી (૧) જે રાજ્યના પેસાલે ત્યાં બસાંબેલી આંતરરાષ્ટ્રીય વિમાની ચાલેલ-જેવધાર પરીવહન-અથવામુખ્ય એરેલિંકાએ કલેક્ટી જો સેન્ટ-ઈ ટિકિટ પર એસા લેખન આવે મરુએ-ચાલુ પ્રકરેક સેલેક્ટ પહેલું એરેલિંકા; (૨) બેલ્ગિયમને રાજ્યના વિખ્યાત જગ્યા 'આક' કેપલિન-ના ચિત્ર-વાળા કલેક્ટી પૃષ્ઠ ફ્રેન્ચની એરેલિંકા ટિકિટ, એવા ટિકિટના ચ-ચકાલે માત્ર જો આંતરિકની એરેલિંકા (જિત્ત-નાની જગ્યા) જ બતાવેલી છે, અથવા કેપલિનને અથવા ટિકિટની નીચેથી આક પરીકા આપેલ છે (૩) 'લાહુ'ની ની પૃષ્ઠ એટલી ટિકિટ પર આક એરેલિંકા બીજા ધાર-દારી બાજુથી (૧) એફિ-ર-એરેલિંકાના 'બાકી' સંખ્યાના પાંચીય પ્રકારે પર બહુ ટિકિટ પિત્તે દુ વિખ્યાત બલન, (૨) એરેલિંકાના 'બાકી' સંખ્યાના પાંચીય પ્રકારે પર બહુ ટિકિટ પિત્તે દુ વિખ્યાત બલન, (૩) ફ્રેન્ચ ટિકિટ, (૪) ૨૦ ફ્રેન્ચની નાંબના ટિકિટ પર અંગ્રેજ મોનાચેલ; ત્રીજા ધાર-દારી (૨) બેલ્ગિયમની ૩૨ ટિકિટ પર એરેલિંકા; (૨) એરેલિંકાના ટિકિટ પર એરેલિંકા, (૩) અથવા 'બાકી' પર બહુ ટિકિટ પિત્તે દુ વિખ્યાત બલન એટલી ૨૦ ફ્રેન્ચની ટિકિટ પર (૪) ફ્રેન્ચના એરેલિંકાના ટિકિટ પર

સેરેલિંકાની ટિકિટો પર ચિત્રો

૭૫૨ - 'સુખાંત' સમુદ્ર આંતર (પાવળુયરે). પહેલું ઈનામ; નીચે - 'પરબાળી' આંતર ગેવાડા (કેલેલ), બીજું ઈનામ (પિ ૭૬૨ યુ ૬૩૫)

૧૮ એપ્રિલ ૧૯૩૬

આ દિવસ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના ઇતિહાસમાં યાદગાર રહેશે, આ દિવસે જન્મભૂમિ ગુજરાતી શબ્દરચના હરીફાઈના પ્રથમ વ્યૂહના ગંગાચરણ થયાં એ બનાવને ૬ વર્ષ ૪ માસનાં વહાણાં વહીં ગયાં.

પ્રગતિની ખારાશીશી

પ્રથમ વ્યૂહમાં રોકડા અને પુસ્તકોનાં મળીને એક હજારનાં ઇનામો વહેંચાયાં હતાં. ત્યાર બાદ ગુજરાતી જનતાને મહકાર ઉત્તરોત્તર વધવા સાથે ઇનામની રકમમાં પણ સંગીન વધારો કરવામાં આવ્યો. વ્યૂહ ૩૫માં, સુવર્ણ વ્યૂહ ૫૦માં અને વસંત વ્યૂહ ૫૪માં, દરેકમાં રૂપિયા ૫,૦૦૦નાં ઇનામો વહેંચાયાં. પ્રથમ વ્યૂહમાં પહેલું ઇનામ રૂ. ૫૦૦ (રોકડા)નું હતું. વ્યૂહ ૫૪માં પહેલું ઇનામ રૂ. ૩૦૦૦ (રોકડા)નું હતું.

જનતાનો સહકાર

જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થનાં ત્રિવિધ લાભની પ્રાપ્તિ માટે અદિતીય એવા જન્મભૂમિ હરીફાઈના શબ્દવ્યૂહોને જનતાએ અત્યંતી તરફ અપનાવી લીધા. ચોંદે ને ચોંદે ગામગણાટાનું સ્થાન જન્મભૂમિ હરીફાઈના વ્યૂહની ચચોએ લીધું. ઘરમાં ને ઓફિસમાં અન્ય ગોઠિનું સ્થાન વ્યૂહ ગોઠિએ અને આવીની બુદ્ધિયુક્ત દલીલોને સ્વીકૃતિ પહેલા વ્યૂહની માંડીને વ્યૂહ ૫૭ સુધીમાં લાખો હરીફાઈએ ભાગ લીધો. જેમાં ૩૪૬૨૦ હરીફાઈને નાની રકમની

માંડીને ચાર આંકડાની રકમનાં ઇનામો જીતવામાં સફળતા સાંપડી. એ રીતે આજ સુધીમાં આશરે રૂ. ૧,૭૫,૦૦૦નાં ઇનામો વહેંચાયાં.

અઠવાડિક સુખપત્ર

જનતાના સહકારની વધતી જતી ખાત્રા સાથે કદમ મિલાવવા માટે જન્મભૂમિ હરીફાઈના સંચાલકોને એક અઠવાડિક સુખપત્રનું પ્રકાશન આવશ્યક જણાયું. તા. ૧૦મી ઓગસ્ટ ૧૯૪૧ની આસપાસ “હરીફાઈ” અઠવાડિક પ્રસિદ્ધ કરવાનો નિર્ણય લેવાયો અને તા. ૧૭મી ઓગસ્ટના દિવસે હરીફ જનતાની સેવામાં “હરીફાઈ” અઠવાડિકનો પ્રથમ અંક સાદર થયો. ત્યારથી હરીફ જનતાનો ઉત્તરોત્તર વધુ ને વધુ ચાલ મેળવતું આ અઠવાડિક મજબ પ્રગતિ કરી રહ્યું છે.

વ્યૂહ પાઠનું પરિણામ

આ વ્યૂહના પરિણામ પર દષ્ટિપાત કરતાં જણાશે કે, (૧) કોઈપણ હરીફાઈને ઉકેલ સીકાંધ ઉકેલ સાથે મળતો નથી. (૨) જે ભૂલમાં જે હરીફાઈ પહેલું ઇનામ મેળવી લાયક છે. (૩) એમાંથી એક હરીફાઈ તો માત્ર એક જ પ્રવેશપત્ર ભર્યું છે. જન્મભૂમિ હરીફાઈ વ્યૂહોના પરિણામ પરથી એક વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે કે :—

આ શબ્દવ્યૂહો લાંબી નથી. પણ જ્ઞાન, ગમ્મત અને અર્થલાભની ત્રિવિધ પ્રાપ્તિનું બેમૂલ વાહન છે.

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વગમુંદર અર્થ

અનોખું માસિક પત્ર

લખા: નવચેતન ઑફિસ ઠોડી પાસે રાવપુરા, વડોદરા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૨ અઘરેસભા રૂ. ૭ દિવસવાર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

ડાંગરેનું બાલામૃત

છાકરાંગોને મારે ઘણું પોષ્ટિક ઓમડ છે
જે નબળાં અને તેતાઓલાં
ખાળકોને માન્ય કરે છે.

મે. દગડોબા ઑન્ડ કંપની.

રામેશ્વર ચૌક - પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલઝડોના વેપારી.

તમામ જાતના જાળીના રેશમના
જાપાનના ગંજીશાક, સ્વેટર્સ,
જુદીજુદી ડીઝાઈનના ફોટોવાળા મફેદ
રેશમી કમાલ તેમજ કપડા ટોપી
વગેરે ઑર્ડર પ્રમાણે વેગામર એને
મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યુ કવિત્વ વણાવનાર

કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખને

અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રંગચિત્રો અને

૩૪ માદાં ચિત્રો મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો

આવ નવું રૂપાંતર

એ

માં આઈલ અને વોટરકલર, પેન્સિલ અને પેન-ઈન્ક-ઇક રેકેટ, સ્ટેપલ બર્ડ, વૂડકટ, સોફ્ટ-ગ્રાસ-રેકેટ, આદિ એમની કલમ અને પીછીનો કમળ દર્શાવતા બધા જ પ્રકારના નમૂના છે. બધી ચીજો ચુંદરી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે. કિંમત ત્રણ રૂપિયા. રજિ.સાથે પોસ્ટેજ અર્થ ૦-૬-૦. કુમાર કાર્યાલય ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ

છપાય છે

દૂક સમયમાં બહાર પડશે

લડાઈના કટોકટીના

સમયમાં

નેપયુન

ની

યુદ્ધ-સંરક્ષણ-પોલિસી

નજીમાં પ્રિમયમ બરી લઈ શકાય છે.

તે લખે ચિંતામુક્ત બને.

માલિતી માટે લખો

નેપયુન

અંરથોરન્સ કંપની લિ.

લોર્ડનીશિડ-નેપયુન ગિલ્ડિંગ-કોર્ટ-મુંબઈ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્ચા, સીલોન અને દેશ પરદેશમાં લોકપ્રિય

જહાજ
છાપ' એટલે
ટકડેપણની
અચૂક
સાબિતી

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રધુ-
ક્ષિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરી અધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કોપડ અનિવાર્ય છે.

★

કૉટનકેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, બાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પંથરીક્લૉથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાદીન
ડ્રીલ્સ, બ્લ્યુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસ્ટ્રીઝ, કેસમેન્ટ ક્લૉથ્સ,
શીટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કચ્છ આલુવાલીયા - અમૃતગઢ
રાખાઓ

ચેન્નૈ - મું. બે. માર્કેટ - મુંબઈ - કલકત્તા - દિલ્લી - લાહોર - કંપા

संस्कृत-साधन-संस्थान-मुद्रण-मंडल-मुद्रण

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આનંદીને ખૂબસુરત બનાવનારા
ને તાજગી આપનારા નરસો 'સુનીલ સ્નો' આ
બરફ પ્રભાષુતા રહેલા છે ફરેશ્ન આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરો અને તમારી આંખડી ઓળી ગેને
યુવાન અને મુદ્દર બનતી જાય છે ને જુઓ.

(આપના ૧૬૦૪)

ઑમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાબુ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબઈ-૩

ગુજરાત

કલા-કલાપ

સંપુટ
બીજો

રવિનકર રાવળ કનુ દેસાઈ
જનપ્રાથ આદીવાસી રમિયાણ પરીખ
છત્રનવાવ નાંદવ ત્રિગુણીત પદાળી

એ છ ગુજરાતી કલાકારોની
'લાક્ષણિક કૃતિઓના
ચૂંટેલો મંચલ

કલાકારો તથા તેમના ચિત્રોના
ટ્રમ પરિચયો માથે
તૈયાર થાય છે

કનુ દેસાઈનાં રંગચિત્રો

**WATER
COLOURS**
BY KANU DESAI

રંગચિત્રો

ભાગ બીજો

બોલેલિનાં વિવિધ ઉદ્યમો અને રોમાચકારી કથા-
પ્રમણો પરથી ઉપજાવેલા આ ૪૮૨ રંગચિત્રો
કિંમત રૂપિયા ૧૦૦ - ચોરદેજ જુડ
કુમાર કાર્યાલય - અમદાવાદ
અને બીજા બજારીના વિજેતા

જન્મજયંતીએ

તમારા નાના ભાઈભાંડુની,
હોઇ મિત્ર કે સગાવડાલાના
બાળકની જન્મતિથિએ હેટ
આપવા હાયક વસ્તુની શોધ.
માં હો તો અમે એક સુંદર
ચીજ સૂચવીએ છીએ. માત્ર
કુમારકિશોર જ નહિ, પણ
ધરનાં નાનાંમોટાં, સીજન-
ગ્રામજન સૌને રસ, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રંજક, ખયાલકારક ને સરળ
સુગોધ વાર્તાઓને સંકલ્પ
'અજવાળી રાત'

કાવ્યમય આલ્હાદલાની આ-
પણાસંસારની જીવળી-મધુરી
અજવાળી રાતોની પંદર તિ-
થિએ સત્રી એનાં પંદર સુંદર
વાર્તાઓ છે.

સાથે વિવિધંગી ચિત્રો અને
મનોરંજક રૂપરંગની ચલચિત્ર
પણ એવી જ આલ્હાદક છે.
એથી અડિવાતી કોટ કઇ ?

એ રૂપિયા • થા. આદ આના
કુમાર કાર્યાલય : અમદાવાદ

ચિત્રો

પ્રથમિયાં (ફોટો) આબીદમિયાં સેયદ ૫૬
ચિત્રસુક્ષ્મા રેનિયલ - સવની કસોડી (ખિટલ વિવાલોરી) મુખચિત્ર
કવિ (ફોટો) / નરેન રાવળ મુખચિત્ર પાછળ
મુખ પખીનું આન ચિત્રકાર પુલિન ગિદારી હત છેલ્લા પાના સામે
ટપાલની ટિકિટ પર વિવિધ રંગના પખીઓ કપરનાની પાછળ
સંસ્કારકેન પિત્રાલકિ-૧૦) પ્રેતો બોલે છે (અ. ક. ચિ) ૨૮૨

કાવ્યો

વિરંતન તત્વ તનમુખા અંક ૨૫૭
ખંજન હ ૨ ૨૫૭
ગીતનો જન્મ દ્વિદશ્યશ્રી દુરોન છાપણી ૨૫૭
શું એટલો તો સિંહ ? 'શાશ્વત' બોલા ૨૫૭
શું બધું થયું — પ્રભરશા રાવળ ૨૫૭

અરિત્ર

સુરુક મહેરબાની ૨૬૭
આળામાદેશ મુનુભાદર હરિનારાયણ આચાર્ય ૨૬૫

વાર્તા

અપરિમિત શક્તિ (અમે છાપણી) બન્દશમિગર ને પડિત ૨૬૬
દુનરની ગદના (ફારસી વાર્તા) દિગ્ગજાલ શ્રીધાર માધી ૨૭૭

લેખો

મગલ પ્રવચન દુલ્લકાર હંદયમકર ૨૬૦
ફનરાં 'મગ્નુલ' ૨૬૮
ભૂતલાળની શોધમાં-(૫) સરેવળી-ગામર-સગમ
અમૃતમાલ ૫ પટલા ૨૭૫
હોકરવાડી (અલત કાલેકરનો નિબંધ) વસન્તા ભેળી ૨૭૮
પરિવારની વાતબાત ૨૭૮

વિભાગો

અરી નન્દે ૨. ચા. રાવળ ૨૫૮
છપી બહુનારા (૨૨) બીર પાતક રોકેલાખેર
દેસાઇ વાલજી ગોવિંદજી ૨૬૭
અચાલું ૨૬૪, ૨૭૬, ૨૭૭
Our Friends Abroad (પરદેશી મિત્રોના પત્રો) ૨૭૮
વૌસ પ્રકરના 'લોખ' (ચિત્રપ્રાન) ૨૮૦
પંચતેનની વાર્તાઓ દેસાઇ વાલજી ગોવિંદજી ૨૮૨
ફોટોગ્રાફી દરીશદ્દુનું પરિભ્રમણ ભાવનન્ત અંક ૨૮૩
માધુકરી ૨૮૪
આ અદિતો (સપ્ટેમ્બર) હતિદાસગા ૨૮૭
હેલ્થ પાલ ૨૮૮

સુક-અસુખાઈરાવળ, તેસો અને પ્રકાશ - વિલેકર રાવળ, કુમારમિન્દરી, કુમારકાર્યાલય
૧૪૫૪ રાવળ અમદાવાદ. વાર્ષિક ૧૦. ૬, બ્રહ્મરેશના સ. કા. પહેરેના ૧૨ સિ. ૬૨૨
કસ બાલ, સુભાષભા. કુમાર અંદિસ, ૧૭૬-૧૪૨ મેટ્રોલ રહીદ, આર આર મોતી
કે અવળા રાવળ પ્રથમે એસેસ રહીદ, રહેલામાં નૂતન રંગે રૂપિયા, રાવળ
કુમારમાંનાં સર્વ લાખાઓ ચિત્રો અને ફોટો કૌંખીરાઈથી રહિત છે

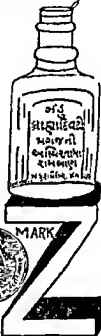
મગજની શાંતિ આંધનાર

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

TRADE

MARK

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બોટલીના રૂ. એક
૧૦૦ ટીકડીની બોટલીના રૂ. ત્રણ

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ-વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોગીલાલ અધર્સ - ગાંધીરોડ

કુશન : બંદની
મહાજનવાડી
મુલાઈ-૨

કારખાનું :
મયાની રોડ
મુલાઈ-૨૩

ઝાંડુર આપની વખતે, બહેરબાજી 'કુશન'માં વાચી લેતી એટલું જણાવતે

નિઘ્યુત્તમ ડેવિયા — બંતની ડેવિયા

નિવસ: મિલ્ક (ચિત્તોલી, આ.કે.)

(=શાખાન તથા વિવિધચિત્ર ચિત્ર ચિત્ર ૪. ૨૩૨)

સાપ્તમ્બર, ૧૯૪૨

ચિરંતન તરવ

• વર્તમાન •

પાપાણુ દેવધર દેવન કાળમીડ,
અંધાતમી રિયર ઉભો ૬૬ અંદ્રિ રમ્ય;
વળી વધી, શિશિર ધૂણ, વમન ખીલી,
વળો અર્ધા—નિત રહ્યો ગદવો મનાળી.
ને કાનને કુમુદ ક્રોધ કોક હાન્યુ,
છળી ગયું લણુક છવન કું દિનાનુ;
ઉત્કુશ કેમરહો અનિદ્રે લસ્યાંતા,
વની વમન, તરવ રિગત ગી વિતાયાં.
ક્યાં કૃપા દેવતાળી ફળા અખંડ,
ક્યાં વર્ણમા કમાળીય કુમાર ક્યાં ને;
ક્યાં એકની આડ! ચિરંતનના અગાડ!
ક્યાં અન્યની મૃદુલ બેચરતા પ્રકુલ!
પુરુષ અને નગ વિધે ઉભયે અલીક
છપ્યુ લમે પણ ચિરંતન તરવ એક.

તનમુખ બટ

પંડિત

• નિમ્ન •

પરેડના મેગન રાત્રે જગી
કપાલના અવનમા, પ્રવાહ-
મા હોડાળી દેવ રહ્યો ત નિર્બંધી
દેવ અવનમા અગી ઉભેવ પાદ?
શું કપાન આ અવનિદ્રા ફરીત
દીગવવાને નિર્ભય રજુ ખીલી ?
ના; ખીલી હોડાળી પાડીતના
પરામણી એ નિત ગી રજુ કરી.
ને જાણે મુખલ દેવતા ઝીંઝી
પાડી અર્ધા અવન છે મુનિદન ?
કે અવનિદ્રા ?

ના, રહી એ ત અવનિદ્રા
ને ઝીંઝી આ અવન મદુલના
વગરનાની અગાડને અનિદ્રા.

ઉ. ર.

ગીતનો જન્મ

• નિમ્ન •

વધી દગે અગર દેડી આમને,
વળી મોઢે મુંદર મેર પ્રેમણી
લેવી મુખ આગર તપ અગિને,
પુષ્પ રણી એપુટ પાખડીતના
સાલસા આગર રપિ દરી દરી,
મીઠી લેવેરા રમણી પુષ્પ
અગર અને કુપળને જગી દગે,
કે અગર કોઈ વધોમું આગર
વગાડવું વા પુષ્પામણ વા
કપાળુ કો માનવીનામું દગે,
દેખુ વેડાવાઈ રજુ દરી જરી
મુરમુ અનીત ગણેર વેડા
મદી રથ અગરેરી આદથી,
વધે દરી ગીત નીત જન્મગુ.
દેવરઅલી મુનિદ છવાળી

શું બેઠ્યો તો સિંહ ?

• અવાન •

દારો કાલો અવનમા પ્રવાને છતાં ત પદાર્થો,
માનો દે પાગલપત કર્યો, માન્યું નિમે માર્યા!
ત્યા તો બે દિ રહી વળી અગરો પુરુષા કુલ આગી,
શું માણી એકથી નિદ્રા મદે ? માનીને બે અવાન.
કોઈ નેજો રમત અનિયા, અંધ બેડી મુનરી,
ના દંચુ તોપણ વનડી રહે કાકરી કાત કેરી,
નજી અગા' નિદિતર દને છપ મોતો અવાનો
'શું બેઠ્યો તો સિંહ ?' નિદિ, નિદિ, તપ મેંકિરિયાનો
(• અવન, કિનારની બ) 'શાશિન' એકા

• ઉચ્છી •

અણુ અણુ થ, કે, રાત્રે, રાત્રે દંડ પુરુષાનો નો?
અવનમા રાવણ

આવતી કાલનાં નાગરિકો આરેનું અદ્યતન આસિક

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતમાં કશ્મીર-દોની
તંત્રીની સરકાર થવાનાં
આ સાથેના નફાગાનાની રીતોગી-
ની રેખાએ રેખાએ કરેલી શાન્તિ-
નિરેખન, કલકત્તા, અરિયા, નાદેશ,
પટણા, બનારસ અને લખનૌની
મુલાકાતો પછી આગળનાં લેખો

કાનપુર
અરિયા જુનુ ન ગુજરાતનુ જીલ્લુ મોટું મગ્ગાન કાનપુર અગ્ની
સાંતવ આપારા ટ્રેડીઅબધી અને સાહસિક કલ્પાનિયાના થી ગોવ-
ધનદાત્ર બદ્ધ તથા તેગના નુપુત્રો અને હજીવદવાથા દિગતભાઈ અંમ
મારપાથ જલ્પાઅં દેનના ટપાઓ પર છુટીછુટી નજર રાખી હતી
અરેશી મહેમાનેને ડાહ કરના તેગને વાર લાગી ન નહિ. દાદર
પામ વૃદ્ધ ગોવર્ધનદાસકા ડોલા હતા આમને ભેઈ તેગનુ મન બહુ
પ્રસન્ન અને હીરિંગ ખનેડુ કાગુ

થેર પહોંચ્યા પછી સર.ભયુ કે અહીના બહુભાના પ્રેમપાસથી
મહાનમા છતાં ઘવાય એવું નથી કાનપુરમા એ સોને મળવા સિવાય
કંઈ પ્રયોજન નહોતું, એટલે ત્યાં મુકર રાખી એક દિવસ અલ્પદાબાદ
માત્ર દાઘથેરી લઈ નઈ આવવુ અને અહીં ન સોની સાથે વધુ વખતનો
લાલ લેવો એકાંત અલ્પદાબાદના અક્ષાત્રગિરિને પલ્લભાઈ અમ
આની તલ્લિકે થશે એ વિચાર પણ થોડા લાગ્યો. કાનપુરમા કળા-
પિપયક સરોધન કે પરિચયો કરવાના હતા નહિ, પણ કાનપુરનો
વ્યાપારકલ્પોન-વિસ્તાર એવા જેવો લાગ્યો. ગુજરાતી બુનુઓએ ત્યાં
મારી પ્રવૃત્તિ કરી છે અને હવે હજીગો આપવાના મનઝૂબા પણ કરી
રહ્યા છે મિત્ર ટેકાઈ મહાલદનુ બનર તેા તેગના ન હાથમા છે,
એટલે થી ગોવર્ધનદાસ બેઠના સુપુત્ર મુકલદાસે ‘પીપલ આવનં ઈન્ડ-
સ્ટ્રીઝ’ સ્થાપવાની પ્રવૃત્તિ હાથ કરી છે હધાની માથે ગુજરાતી
બહુઓએ વેપારી તરીકે સારી સાખ પાડી છે તેગનો શુદ્ધ વ્યવહાર,
ચીવટ અને નિયમિતતા વખણાય છે કાનપુર કલ્પોન કેન્દ્ર હોવાથી
ત્યાં એક સારી ટેક્ષ્ટાઈલિફ કમ્પ્લેક્ષ છે તેના ગુજરાતી પ્રિન્સિપાલ
શ્રી ઓફ લોકપ્રિય બ્લિન છે તેમના ન મગ્ગાના થી હરિલાલ નળાણી
સાચનસના પ્રોદેસર છે જીન મુપ્રસિદ્ધ ગુજરાતી ડૉ. લાલસારકે બદ્ધ
હુ ગયો તે પહેલા થોડા ન વખને દિલ્હીમા સરદારી નેમ્યુનિયન
ખાતામા જોયા દોહા પર બદલી રવાપી ગયેલા ડૉ. બદ્ધ કાનપુરમાં
ગુજરાતી મગાજની મેવા બહુ કરી છે અને તેથી સો તેમને સાદ કરે
છે તેમના પ્રવાસથી કાનપુરની ગુજરાતી સાથાનું ખલ્લુ ગમ્મલાનુ સુરે
માહન બધાયુ છે અને કાનપુરની તે એક નનુનેદાર સાથા ગળાયુ છે
આ મહાનમા ગુજરાતી માટે મારા નવાના પ્રેમનને એક મેળાવટા
કરે વધાવ્યો વિદ્યાર્થીઓ, તલેખોને ચક્રધોની મોટી હાજરી ત્યાં થઈ
હતી ગુજરાતી મગાજના પ્રાણસંવાલક કીધુતલસામાન્યને પ્રેમને
સુરે પ્રવચન કરું હઈ અને માટે મારા પ્રવાસની હકીકત બહુ રસ-
પૂર્વક સામગી હતી કાનપુરનુ ગુજરાતી યુવક મેંડળ બહુ આસામ્પદ

અલ્પદાબાદમાં ‘શી-
ડર’ પત્રની હિંદી આ-
વૃત્તિના ‘પુસ્તક પરિ-
ચય’કાર, અને લીડર
પ્રેમ તાફડી પ્રકટ થતા
પુસ્તકોના વ્યવસ્થાપક
શ્રી વાચરપતિ પાકેશ
અમારાય નમાન હતા
સાહિત્ય અને કલાના
રસિક આ વિદ્વાનનુ
ગિતગાનભવુ બહોળું
અને દેશની ભૂદાહુદા
પ્રકારની પ્રશ્નિઓ
સાથે મગ્ગાએનુ દગ

યુવકનુ બનેડુ છે તે બધાની શુભ પ્રશ્નિ અને વિચાર પ્રમ્ હઈ
એક હસ્તવિખિત માસિકપત્ર ભેઈ મને બહુ આનંદ મયો. કાનપુરમા
વળી મારા એક પુરાણુ ગિત લક્ષ્મીદાસભાઈ કાકર ગળી આવ્યા તે
મંનુભૂત થયેલા છે, હતા હધામા સાહસિક દોહ કાનપુરમા ‘કાર
લોકિય હાકમ’ કથાદગુ છે તેગનો આશય નો છે કે નેપાર મેળાવ
મટે આપવા બાદએને ધર નેની ખાનપાનની સવરક મળે નો પર
દેશમાં તેમનાં સારી આરા રડે અને પ્રવૃત્તિ સાધી ગઈ વાનનો બની
છે કે ગુજરાતી રસોડાની દિલ્લાન દીનર પ્રતિની બનર મેળાવનુમા
લખણ અખલપત્ર છે શ્રી કાકરના ભોજનાલયમા ધરની નેગા ન હાણુ
અટ્ટી માફસુકે દરી મેંધરવામા આવે છે અને સાકષત્ર પણ ચક્રમની
રસણિ અનુમાર તાલ મેળવે છે એમનો મદદય છે કે દેરી આત-
રિક વચરતા અને પ્રાગામિકતા ન જળવાય ત્વારે એ ધર્યા બધ
કરવો કાનપુરના કલ્પોન-કેન્દ્રો અને મગ્ગાનાં ભેવાને નો બહુ દિવનો
ભેઈએ, એટલે મેં મિત્રમેળાપથી મતેપ ગાની અલ્પદાબાદ નવાનું
વચરવે માધી લીધુ

અ કલકત્તા હા બાદ
● ક્રીડાના રાજાએ અલ્પદાબાદ લીડર પ્રેમમા શ્રી વાચરપતિપાકે-
શનુ મરનાનું આપેવુ ત્યાં મેં આજના દિવસે કાકરી બનર આપેકા
એક આજના ગિતને મોટી રાચે તલ્લિકે રૂપ ન મગાના વિચારે રાચે

દસ વરખે ટૂંનમાંથી ઊતરી અને વેદવિજ્ઞાન રૂપમાં સવાર પાછી દેવા માટે, પણ એ અભાગી દુનિયામાં જે અને અંતઃકાષી શીખી આપ નાર ચેક ભોમિયો હતી પાકડછતે આવી નમસ્કાર કરી જે બાળમે અને આપનાં પાંખ નેમને તો હું ન આપના શરૂએ, તે સાબરમતી આશ્રમમાં કંઈનાં નેરે આપના હશે અને અને નેચો હશે, તે પાકડછતે ત્યાં ઊતરેલા અને ખીછ ટૂંનમાં જવાના હતા તેથી અમરતી પિત્રાન કસાવી વાણના મળ મળ્યા, અને તેા મેરસવાના રહેવાને આપનાં દેશીકા વહેર કરે, પણ પાકડછતે તો કંઈક હીની ન માવા હતા, શ્રીમત્ સારાની મિટી ગમે પાછી કંઈ કહેવાનું કૈયા ન નહિ. આપ પ્રથમ મેરે મહાનરે ચીલીએ, બહુત ઢર નહિ દે' સતના કમ વાગે આપનાને દોરવાર લાકડી મળે એવી તેમની હાલતી આમને પ્રિય થઈ જાય, લીડર પ્રેરતા કોમ્પાડનમાં મોડામતી પહોંતી ત્યાં મુશીના રેસામાં કંઈ ન સુન નહોતી પરતી, લીડર પ્રેરતા આલીમાન મહાનતી બારીએ અમરતને હની અને ટેવારની પ્રતને મમપમાક કરતા મશીનો આખતાં હતા પાકડછતા આપનાં રેકાને કહેવાના ખંડ દતા, તેમનાં ચેકનું બારનું પરિતપ્તે અપકાનું, આમળના નાનો ખંડ ચેક મોટી પાકડી તેમનાં હાથે હોતો, તે પર ચોપકોનાં દમણ પડતા હતા અને બીજ પર

• દિની કલાકોનાં નાનપોનાં વિષે ચોટકાં હતા, તેમાં મેં આમરતી કમળકેમી લઈ જતા હોંતોપાનું માક મેમપાનું મિત્તે મેલું, (લુગો 'કુમાર' અને કંડનું પ્રખરિત) તે ચીલીને કહે: 'આપના અપત્તર પરિચય તો ક્યારે દી હો ગયા હવે આપ આપે સ્વર્ગ પધારનેથી મેં જોયે મન દુઘા' એ પાક, પાક, મિત્તે અને મેવારની જગ્યા હતી, હું ત્યાં મેલવાના, પરિતપ્તે કોઈકે કલાકોનું હસતું અસહ્યિત પ્રાપ્ત હતું હતા, એ તેમની આસ નાક દેને.

મેં પચમા સ્પષ્ટ લખ્યું હતું કે સારે અને કહ્યું મેલના લગ્યું નહિ, હવે મેમમે ચોતે કંઈ અણુ નહોતું અને અપકાદારની તેવાની રાખી હતી, મેમમે અને મિ. તરેન્દે, મેલના જવાબ કરી કીયા, મિત્તેનાં તેવાકે હતા, પણ આપના મિત્તેનાં મમપાનાને પરિચય કરવાની કમળકેમી હોય ન આવી, કોઈકે ચોતેવાકે ચરવા, અપમા 'લીડર'ના રાખિના મેન્ટર આવી ચડતા, તેમને પાછો પરિચય આપેા તેનું પરિણામ એ આપનું કે સવારની પ્રવળ માથા આભાના સમાચાર અને મમવાને સમય બીજામાં મેલવાનું નથી પાકડછતે 'લીડર' પરતી કીટી આરતિના 'પુરતકપરિચય'નાર અને તેમ તરફી પ્રક્ટ જતા પુરતકોનાં વ્યવરેખાક હતા, કું પીના વિડાને મોટી અને સારી આમરતી પરધર ચલાવી રહે છે; પણ અભવાસના પુરતકો અને એકાદ પર બહુ મેમ રાખે છે, શ્રી વાગપતિનું મિત્તમટલ બહુ બોલેલું અને દેશની જુલોહરી પ્રક્ટિએ સારી રહ્યામિત્તે હઈ કળા કપર તેમને કેટલી યે વાતો મમપાવક હતી તેમજે સારે બીજ રિપકોને પોચામ મોટીની કાપો, સવારનાં ડાખાસમયે અજ આવતું, અપેરે મિત્તેનાં સમય રાખેા, સાકે મુકિતમ મેલું અપાકા-બાદ મુકિતમમાં મદપરિ દેશીકે કેટલાક મિત્તે લેાન તરીકે અપેલા હતા તે કું નાજુતા હતા, મુકિતમમાં તેની ડોહલજ, સમવત્ અને પ્રવાર કરવાના ક્ષાત્રિય સમ્પન્ન શ્રી સમર્થ, રટનને મારે મગતું છે એ વાત મેં પાકડછતે વખેમી, એટલે સમાચાર પ્રાપ્ત વિધિથી પરવારી મેમ કે હુત્તરીકે કાકમીરી લગજ કાળી દેાપી, લાગેા કાળો અમળને પહેળી આંખના લેખાના પાતાની સાઈન લગજુ આમળ ખડી કરી અર આળખા, 'મે રેડન કાકાના આ મે' પ્રેમપૂર્વક અમરેત મળા, તેમના હાથમાં લીડરની સવારની પ્રક હતી, તેમાં અમારે પ્રેમમાં હાથકોલા બનાવેા તે વાવી તેમને હરખખર મહત્ત્વા આપવા હતા

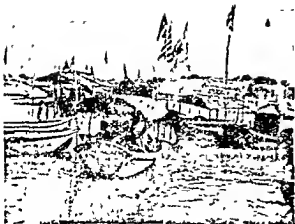
આપનાં આપનાં મુખ-
લિખાની રાકવણ,
સમવત્ અને પ્રવાર
કરનારે કમળકેમી
સમ્પન્ન શ્રી
સમવાનકે ૨૦૮૦

કે નેમને નીચતપી મળવા કયે સમય મળતો, મારી હો મા પ્રમાણ પાકડછતે વિચય લખતે સાંજની ટૂંનો કાંઈમ પણ બહાર પાડી રીયા હતા, મેરકે કંડનપ્તે મિત્તે લાગેલી, પણ અમે કહ્યાં મજાનું કે અપાકાકાદામાં તેમને ન અવગણ્યું અને દેશીકે વિચારણ તમા મુકિતમ લેવાનું ન માન હતા હઈ અપાકાદામાં મુકિતમના રેસાકે શ્રી બાપક પ્રવાસમાં હતા, કોઈકે તેમની ચેક તે ભોમ-વવાની ન, રેડનપ્તમાં મળા પાછી ચેક છોડી માટે કરી અને પ્રવામ-તીચ તરફ હમરી અપા કાકાદામાં મોટીમાં સરિયામ રસતાં વીધીને વગમત માર મહત્ત્વ મુશી આમને લોકપ્તમાં નીચતાં ત્યાં વગત લાગેા સામ્યા નહિ, પણ લગમત સાવા લગ્યું ત્યાં પહેામ્યા.

પ્રવામ સમય

• પ્રવામ સંસમ આમલ બને મહાનતીમાંના પદ ડાઉનની સયા-શીપી પણ નીચા-મમમ વીસ કું મેડવા-નિતરી અપેા છે, પણ મુશેરી નીનાં પ્રેરમે તેના મિત્તેનાં અંકેા બને વધારી રીપે છે કે મે નરી અને છે તેની ચમ્પેના દેતામ પ્રદેસમાં આર વને ભરાતો કુંમ મેલે તેમાં સમાઈ ભય છે લવમન ધીય લાખ માજુરોની મેન્ટી ત્યાં વેરે છે અને અપાકા હિડુતાનાં મારે કંપ્રેશોનાં ના-વિકે બરનારીએ, મેસાનીએ, મેવારીએ અને રખડુઓનાં ત્યાં સપર્ક ભરે છે. અને બહોબત રાખવા ખાસ પાકીર, અસ મુનિવે-પાકીરી તમા અતેકે સોવાપોનાં પ્રખર માય છે આ મેશી જનવને ચડમિલેા મજાલ છે, કારણે આ મેશની સમ્યા મેટલી ખીન કાંઈ મેશની સંખ્યાપર પસ થતી નથી આપના આપર્તનની મિલતા સા-ધવા પ્રાચીય પદ્ધતિએ અને મેલ મહાકાનાં મેશને આ આનનું આપના-લગ કેવી રીતે જમાવી દીધું છે તે વિચારી લેતી, અને નહોતી પરમા જાણે છે અહીં સાત મુલમેળો મેશા હતા, પણ મુકના પ્રક્ટોએ લગ જાનવર પર અડતી મુશી રીપા હતા અને ગયા ત્યારે તેા એ પ્રદેસ આપ પાકી દત્તા, માત વડામાંની મુકિતે બહોલકી નામેા અને મિલમેશાલ મનસા ફરકતી રહી હતી, અને નહોતી પરમા ઊતવાં કે તરત પદાએમે બાગેશ પીછે પકડેતા, પણ અમે ભજાણ નથી, સમપ્રચારીએ ન જાણે એવો મુશામેા પાકડછતે આનનકે દને આપી દેતા એટલે મુખ જઈજતા, આ પંડામાં નવાજુએને પેલાની મુકિતમાં મુકામ આપે, તેમના કપડાં મેડા વગેરે સાચવે, વિધિપૂર્વક

વિશ્વ્યાત નૃત્યકાર ઉદયગંઢકે, આદિમાહાત્મા પોતાના આ મંગલપ્રવચન સર્વ દક્ષાના

અસ્ત્રાદાબાહમા પ્રધાન મનમ આનજ સાચાણુઆની હોડીઆ આન મારે અને અહાપ્રમાને દાન કથારે છે અમારે માંડુ દામ નદોનુ છતાં એક પદાર્થ નિર્મલ કરીને પણ અમે મનમ આનજ નવા એક દોડી મરી તેમા અત્રી એકા અને આશા હવે કે આન મરી વેગાને તેને તબ મળશે દોડી મનમમા ચમુતાના પ્રવાદમા જીવી રહે છે નાનાને પ્રવાદ બહુ વેનવત દોવાથી મેઇને બાનુ નદોના બગ નથી ગનમ નિશાનુ આગળ હાડોનો એક લખી દામ આંબેલા છે, તેને નજની હોડી આન કરી છે ઉ વળી ત્યા ચમુતાના માચબાનુ પણ બહુ રહેર ઉ ધની વાર તે આનુગોને બચા જરી નય છે કપડા પોષાનુ આધન ને ત્યા દોન જ સાનુ બીને કપડે દોડીમા અત્રી હોડા બજી લેવાના અમે કથરની મનવળી અને સાવચેતીએ પાણી આન કરી લીધુ અને દોડી પાણી ફેરવી રેલા પડપાડને હા આશાસન ન આપણુ, પણ દોડી સાચને એક આને વધારે આપે, દોડીઆનુ મેર મેરુ બહુ હોય છે કે તેઓ દોડી હસી આપે તો દોડીઆ પાર તેમના દહ મેરે અગમ્યા બેચવા દેવાની તો કોઈ પડને ના જ ન પડાય આ પડાનો મુખાડોની પ્રમાણિંગેવા કરે અને મમ્મલિના આ દાનપ્રમાના કાંચમા પ્રવાય કરે તો આપા બાનવર્ધને કપકાર કરી મેરે બેરેબર એક વાગે અમે મુકામ પર પહોંચ્યા અને વાચાના તપથી છુધારેથી પ્રસન્ન થવા હતા તેમને પાકડળી અનકુટિરમા વધાવી લીધા તે પછી માટે પણ ઘોડા હક કરી આપ મીચાની દીધી ક લાકાર મુખવીર નિહલ મન્યાલ

● પંદરેક ગિનિટ બાહ નમ્મો તો મેઇયુવાન સાથે પાકડળે વાર્તા લાપમા મુકા સાબચા લીડરની સવારની બહેસાત વાગે એ બાઈ આની પહોંચલા લખની આટ મુલમા કલાવિજામમા ડીડોમા લઈ આવેલા એ મુવાન લલાકાર મુખવીરસિંહ સન્યાયે બાહ છનગાવ નહવ પાગેથી મારો પરિચય મેળવેશે, અંતરે આકર્ષક સુપકે સાધવા પ્રાર્થુ દત્ત એ બાહએ પોતાની કળાગાથા કહાડી છે અને મુનિવર્તમીડીના આશ્રયે એક કળાવન થવાયે છે તેમજે આમક કયો કે માટે તેમની શાળા ભેળી સમયની બેચ હતી, પણ નિકવાયે તેમને થય ચડ પડયુ શી પાકડળએ એ મિત્રોને બેવાવી, બીલ મુવાદાનીએને ચાર વાગે મ્યુઝિયમને વાવહે આપવા કાચી, અગમરે બિગતસા પોટલા સાથે યાને કપાડયો, મામાન પ્રથમ વેઈટિંગ રમમા મુખી દીગે અને પછી આનજ આકાશ, અતર બહુ લાડુ બળુચુ, પણ તેથી અણાહા બાદની એક બીજ બાનુ લેવા મળી માર્ગમા નદોડળના આનહાનવન ના ફરીન કર્યા મુખવીરસિંહડળી માગા એક બાનમા નીચમા તળમા હતી પ્રકામની કે બેહકની બેહવળ બેરેબર નડોની, પણ તેલે

તમારા મનમા ધારી અભિલાષાઓ દમે મીખીને, મીખીને તેમજ આનસુધારણા મરીને તમે મદાનૃત્યકાર બનતા આવડા હશે પરંતુ આ કેન્દ્રમા તો થલુ આપલેના સિદ્ધાન્તો પર આધાર મળે છે આ કેન્દ્રને પાસ હેતુ મદાન નૃત્યમંત્રી બદાર વાડરને નથી, તેમજ તમને ઘંધાપ્રતીભિ બનવા પણ રેકો નહિ જ મને એમ છતાં એ તમે પાયાના અમવ મુલ્યોનો વિચાર કરી નહો તો આગ નૃત્યકાર થવાની આમા બરેર રાખી રહો અને ને પળ ન થઈ મે નો ય તમને પસંદ પડતી કોઈપણ ઇવનમેન્ટીમા કોમ્પ દાખવી મકશે, આજની કેળવણીમા ઈનો અધવા છે એવા ઘણા આતરણાહ મુકરિરે તમે આતાલીમથી મેળવી માશે તમારી શૌરિ કરાને દાખી હઈ ઉતર તત્ત્વોનો એલે તમારા પર અને જગ વે લાવવા મામન નથી તમારાપણુ જ વિકાસ પામે, તમારો જ આગા પ્રયત્ન માનવાય અને ઇવનમા તમારા માટે જે હઈ કલામુખય દોષ તેને નમે પિત્તની મેમ એ જ અમારી વ્યવસય છે આટલુ મીઠુ મેરુ સરજ છે નેટુ જ ને કન્યમા મુકરે કે પાડ કનારુ કે દુષ્ટ મારે છે

અર્જુની વાલીમા તમે ચિનને એમજ કરતા મીખશે, કલ્યાણ પામશે, વગુણ વધારે ફરીન મરતા મશે અને કોઈપણ ભવના પ્રથ વિના અન્નેપણુ કરના થશે બની કિવાઓ ડાસા તમે તમાર આપ વ્વરૂપ મ્પરપણુ લેઈ શકશે આ મ્પનમા તમારા આરામ ખાતર, રેમવ કે વિલાસ ખાતર આપીએ એવી કોઠ સાચી નથી પણ તમને બાનકર્ડીન રહેવાને મળેલો દોષ તે મનરૂ, મુકર અને સાધ્યમ ગમને તમારી પામે સાધન હોય નો નમારે બાન બજે રાજુબારે, પણ મે તમે અધિયન હોતો તમે વધ રે શ્રમ લઈ મ્પર અને ચપળ બની મશે ડો ફેસી, પાનો, રુડાની ના કે બીજ રેડો મેમીથી ફાવ તમારા સારા અને મોખમા વાનાવરખમા આનર અને મુકરનાની બેહ કરશે આ રીને તમારા નિવામકુલ કપરાન તમાર શરીર પણ બહુ મ્પર થી અને અર્દશી મ્પર અને પલિય રાખને એ આવત મદવનુ છે નમે તેવા મેલ નપાશી, બીને ફું ખ લાને થા મેમમર સાથે કે થા ચાક્રપ્રદરેથી બચતે એ વાત તમે પરી ભજના ન દો તેની ચર્ચા બેરની ન પડતા એવી વાતના વેચમા તમે મારે કરવાને બદલે હી અવજુ જ કરી બેમરો.

વર્ગમા આપે વધે તમારા અવધામના વિવર કપર જ વિવર કરશે નજાતવ બહુ નહવ અને ગમીર છે તે દોરા આપણે ઇવનુ સરોધન અને નિગરણુ સાધવાનુ છે અનરનજ નો સમય બહુ યેર છે બેરે દેવાવ નિરાસાહુક છે અને તેનો કારણ ને પછુ હોય કે આપણે ઇવનમા, સમાજમા અને સાશામા ભેડતો વિકાસ પામી નવના નહોના આપણે નો અરે કે બદારની હુલના અને ચાલિનતા િ ઉત્કલા પણ નથી, પણ કલા અને સમૃદ્ધિ દોરા જે આપણે આગ દસીન પામી રા-યા હોત, મગમા વર્વકે સૌંદર્યનુ ફરીન કરી શક્યા હોત ને આ સર્વામના વરોળમા તપાવા ન જ હોત.

તેની મલવર બહુ નુસ્ર કરી હતી, લખની આઈ મુલમાથી તેલે રંગ અને રેખાની હથોળીમા સારી પ્રસીદ્ધા મેળવી હતી ચિત્રના વિષયો મેરે બાને રાધાદીપ્ત કે પુગલોના હતા અમતર ઇવનની ચિત્રામરણી તેમજ પ્રવેશ નહોતી, તેમજાસખની કોઈનિયર પ્રખ્યાત ને આવા હલ મચ્યા નહોતો પણ તેનો કન્યુલ થયો હતો તે બે

કલા-સંસ્કાર-કેન્દ્રના સત્રારંભે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને કરેલું વિદ્યાર્થીઓને સર્વ કાળે ઉદ્દેશ્યોદ્ધક નીપટર એવાં નવ્યો ધરાવે છે.

તમે બધા તો અહીં ક્યા શીખવા આવ્યા છો, પણ આંત્રે કળા-કારને કે અર્થમાં આપણે જોળખીએ છીએ તેના થવા કરતાં તમે પોતાવિધાતાઓ બનેા એવું ચાહું છું. તમે જેને એક તબ્બા છે, તમ પ્રત્યે-કમાં મહાન અંશ છે પણ તમારી સાચકાત તમારે જ જોળખીને તમારા મ્યેયની સાધના પાછળ ધરાવતી રહી

અહીં આપણે ત્યાં બધા બુદ્ધિવંદુષ દેશી અને નતિઓને મેળો થયો છે બીજાઓની નતીયતા અને સપ્રાપ્યને બેસબર સમજ તેની તરફ માનદષ્ટિ જતાથી આપણે ધર્મ અને નતીયતામાં સગાશાક કેવળ-વેશ જોઈએ; એટલેકે એકબીજા પ્રતિ સહવાર બંધનવેશ જોઈએ

તમે તમારા પિતૃધર્મ પણ ન વીસરતા, કેટલાયે માન્યોએ પોતાનાં સગાંઓ અને પડોશીઓની કીકા ને વિશેષ વહોરી પોતાના પુત્રપુત્રીઓને કંઈક નરો પ્રકાશ અને અનુભવ લેવા અહીં મોકલ્યા હશે. તમારી ક્યા અને અંતઃકૃતિની પ્રીતિ સાચો હોય નો તમારો એ ધર્મ છે કે તેમની પાસે પાછા બંધી ત્યારે તમાર વર્તન, વાતચિત અને દુષ્ટિબિંદુ એવાં મયા હોવા જોઈએ કે તેમને જ પ્રતીતિ થાય કે તમારી અંદર કંઈક વિકાસ થયો છે અને આ સંસ્થામાં તમને મોહલપામાં તેમણે ક્યા બાજ કરી નથી તમારા ગિત્તો અને રમણીઓ તમારામાં થયેલું પરિવર્તન જોઈ શકે ત્યારે બમને પણ સનેપા થાય કે તમે અહીંથી કંઈક પામ્યા છો. અમે તો અમારી પાસે કે કંઈ પાછળ જી તે પ્રમાણે તાલીમ આપીશું, પણ આ બધી જવાબદારી તો તમારી પોતાની છે

તમને ધણી જે બેની વાતો નૂલવરો કે જેનો મને પણ ખ્યાલ ન હોય સામે પડેલી એવી બાબત પર તમારે પડો વિચાર કરવો પડે છે અને આપણું ક્ષેત્ર લક્ષ્યાગા રાખી નેનુ ઉત્તમ નિસકરણ કરવું પડે છે કાલ સુબનરી તે કેઈ બંધુલુદ નથી પણ વાસ્તવમાં કે આપણે પણ મનુષ્યજીવો છીએ, અને હિંમત કે હિંમ બહાર કાઢી કતા એવા બીજા જીવો માટે આપણે જાનુકામ ધરવી જોઈએ. તમે અહીં સત્તાસત ને આરામસ્થિત છો, પણ હાખી એ પાળે છે. પાળી સુબરી રી છે તે ચિત્ર બજતા નહિ. તમારા બધુઓને સહાય કરવા કઈક જરૂર કરીએ. તમારા પોતાથી જ, માત્ર ભોળનસાબામાંથી જ, શરૂઆત કરો તમને કેઈ જોણુ પીરસે કે પીરસવાનું બુદ્ધી લખ, કેઈ વીસરી બંધકે તમને જવાબ આપી ન શકે, તો કુદ્દી ન કોલકા કે મગમગાજ ન રાખતા સામાની મુશ્કેલીમાં વિચાર કરીએ. આ એક નાનકડું સપ્થાન છે, પ્રેમ-શાન્તા છે, એકબીજાને મારફ કરે, કેપકારક બનેા; આદામ આપો અને હશે એમાંથી કાઈ કિવરો વધીને જગનુ આપના માનનીઓ સુધી તમારી લાગણી વિસ્તરશે ને હૃદયદેહ, ધર્મને નતિયા રહેલ પરમાત્મ, અંશ જોડે એકના પામશે. અહીં જ તમે તમારી નતને જોળખી તથા સાચે બીજને જોળખી તેની લાગણી પિંહનતાં શીખીશો

તમારા વર્ગના નિયમિતપણે હાજર થવો આવશે ત્યારે અભ્યાસ માટે તાજગી, પ્રસતતા અને સહલ કરવા તમા ગીખવાની તીવ્રચ્છા

અધે આવશે અમે અમારાશીખનનુ મર્વ જઈશીશું, આ કલામુલકા આવશે ત્યારે દિવ મુલક સાખતે, કે કંઈ શીખવાનું હોય કે માટે તપરતા મળવશે, અને બહાર નવ્યો ત્યારે કે શીખ્યા હો તે પર ચિનન કરીને અને વ્યા જઈ રહ્યા છે ને સગાજો

કી નિર્દોષીપણે વખત જવા ન દેતા તમે અતિરાધ જોલે બેસો કિનુ કું નથી કહેતો, પણ તમારા સમયનો કું ને કંઈ સદુપયોગ કરીને જેમ તમે જ કામ રોપશો તેમ તમાને પ્રયોગની, વિચારવાની અને ગીખવાની તો મળતી જશે. તે સાચે તમાને મોટા આત્મચુનેાપ થશે અને સુખ મળ્યારી કેવાનમાં એવી મુક્તિ હોય છે કે બાવિંકી આવ તુરત સમજ તબ છે કે પકડી સે કે તેમણે ધણીવાર માને છે કે હવે વધુ કઈ કરવાનુ નથી અને સમય જવા કે છે આ તેમની બલ છે; કારણકે જરાતુ, શીખવાનું, સમજવાનું એટલું બધુ છે કે નમને બાન છે તેમને એક નહિ પણ અનેક જગ્યા પહુ પ્રતાત સાખતા નથી.

ઉપર જોલેલ જ કહું છું કે આ આકરમા હો ત્યાં સુધી તમારા વરમા જ જો એમ માનવે જરા જે મંડાઓ નહિ અમે તમારી પડએ જ છીએ તમા વિદ્યાર્થીઓને કું કહું છું કે નવા આવેલાને મારફ કરીને તમે કે કહ શીખ્યા હો તે તેમને બતાવવો. તમારામાં સાચી ધમશ હશે, જવન અને ક્યા એક જ છે કિનુ તમે માનતા હશેો તો જ તમે શીખેલ સાચક થશે. અહીં તમે કે સુકેશ પાસે શીખવાના છે ને પ્રત્યેએ રોપણુ માન અને સહવાર અર્થરે. તેમણે એમના મિત્રતા મહાન આચાર્ય છે તમારા અંતઃકણની અપીનતા વિતા તમે એમની પાસેથી ક્યુ શીખી રાખવાના તમા મોનીન કાળમાં સુકેશિયા વર્ચ્ય એવો અવિર અને કચ્ચ સંબધ હશે અને તેથી જ આ રેશ મહાન બની રાજશે હશે. સદુપકરનુ આદાત્ય અપાર મળ્યુ છે

દેશના સિક્કણવિધાપકો તમા થવાની રાષ્ટ્રીય વિકાસ તરફ નજર રાખી પોતાના પ્રયોગો કરે તો તેને કાચ કરવાને મેાડું ફેલ હાય લાગ્યુ હવે ને તેમા સદ્ગ થાય એમ હવે વિદ્યાર્થીઓને તો હ ન જ મળી રાખેા, પણ ત્યા અધવા જવામાં જે વખત ગયેા તેવા પ્રમાણમાં હું ત્યાં વખત ગાળી રહું એમ નહોતુ એટલે જઈથી વિકાસ થઈ ચાર

વાચ્યે રચુજિવયામા દરનજ પાસે હાજરી આપવા હતાવળ છી. માન-મા રચુનિસિધાવિટી તરફથી દર વર્ષે ઔદ્યોગિક પ્રદર્શન ગયય છે તેની લેખારીઓ જોઈ રચુજિવયાદિયેએ આકસ જવા નથી કરી રાખી છે, ત્યાં દર વર્ષે દુકાને બાંધી આપે છે અને તેમા સ્વદેશી માલ-ની જ દુકાનેાનુ પ્રદર્શન બરે છે. સાચે તમારા, અગત અને જગનના

સાધનો અને સરવાળા પછી હોય છે મોટા શહેરોએ આ દાખલો લેવા જેવો ખરી

અહલાહાબાદ મ્યુઝિયમ

અમે જે હોમપાટન્ડમાં દાખલ થયા ત્યાં મ્યુઝિયમોની યોદ્ધી મેદાનીએ માનના રોજી લીધું હતું મેનેા ખુલાસો પૂછતા જણાવ્યું કે અહલાહાબાદના મ્યુઝિયમને પોતીક મકાન નથી, એટલે મ્યુનિસિપાલિટીએ આરિમોના મકાનમાં નીચેના ભાગમાં થોડા એરડા છાદી આપ્યા છે તેમાં એન્ટિક્વેશનલ એરિસર શ્રી વ્યાસજીના પ્રયાસથી તેનો પ્રારંભ થયો છે, અને આને નોકરોનો પગારનો દિવસ હોવાથી જ નોકરોની ત્યાં મિલિટી રેખાની હતી.

મકાનના પાછળના ભાગમાં જ્યાં જ વારે તરફ ખેડેરામાંથી આવેલી આખીપાખી મૂર્તિઓ તથા રક્ષોના દમકાને દેવતા દેખાયા. અત્યંત ગાંધવની મૂર્તિઓ જ મકાનમાં મૂકવાની જગ્યા મળી હતી મકાનના દરવાજા દેડન સાહેબ આમરી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા હતા હાથ પરની ધરિયાળ ગ્રેહ તુરત કહે "મારે આપનો વખત વિચારવો પડશે વ્યાસજી પોતે અહીં હોત નો આપને આમ જવા ન દેત. આ મ્યુઝિયમ જેવાને કમળીમાં કમળી ત્રણ ફિસ તમને રોજી રોકે એટલું તેમને ફેક વસ્તુ માટે કહેવાનું હોય છે બેસી, ક્યાથી રાર ફરીશુ? રોડીક બનવ પડેલું જેઈ કહ્યું 'ત્યાં એક જ ખડમાં પીએકે જેટલા અસલ રોડીક-ચિત્રોનો સમાવેશ સુદરનીને કરેલો હતો મકાનની મોડવણુ જેઈએ ખેડી નહોતી, એટલે પ્રકાશ એટલે વીજળીક રાગની મોઢવેલી હતી એવી નાના હોવાથી રોડીક-ચિત્રોને ઉઠિત રચના તો નહોતી થઈ રાજી, પણ તેમણે ગમક એટલું કરી નાખ્યું હતું ભીંત પર તેમના છપાચિલા ચિત્રોની પ્લેટો મૂકી હતી ઉપરાંત તેમના પરિચય સાથે ચિત્રો ઉપર વિવેચના કરવું એક જેટલું પણ છપાવી નાખ્યું હતું શ્રી રોડીકનું ક્ષાત્ત લઈ લખનીના કલાધર્મશ્રી અસીત દાહદારે પણ પોતાના કેટલોક ચિત્રસમૃદ્ધ ત્યાં આપી દીધી છે તેને હાલદાર બનવ નામ આપેલું છે અહીં મને એ કલાકારના કેટલાક નાના સુદર કાવ્ય-ચિત્રો જોવાના મળ્યા તેમના મોટા ચિત્રો કરતાં આમાં તેમણે વિશેષ ઘીનપ્રતિભા બતાવી છે તેઓ સારા કવિ પણ છે એ મેં અહીં નોંધ્યું

નીલ કવાકાર શ્રી અનાનારિક નોવિર્ના સુદર ધાર્મિક ભાવનાવાળા ચિત્રોનો એક ખડ ત્યાં જોયા આ કવાકાર જગમે યુરોપીઅન અને ધર્મોત્તરથી બૌદ્ધ યંત્રણા છે અને હિંદમાં કાયમ માટે રખા છે જગમુશી જ આ યાત્રિક ભાવનાવાળા હોઈ એ મહા હૃદય, કવિ અને જગરા પ્રવાસી છે એમની કળામાં ચિંતન, સર્જકતા તથા સાત આ યાત્રિક સાંદર્ભીય પ્રવૃત્તિ છે જગમને ચિત્રવિદ્યાનમાં તે પૂર્વ કુરાળતા દાખવે છે એમણે પોતાનો વિશાળ ચિત્રસમૃદ્ધ અને મુશ્કળ સ્થેય છુટા અહીં અર્થેલું કર્યા છે અને સમ્રાટકોએ પણ બહુ કાળજીપૂર્વક તેનું પ્રદર્શન જોડ્યું છે તેમના વિષે અમેજીમાં શ્રી રામચંદ્ર દેડને લખેલું પુસ્તક દિનાબિન્દાને પ્રસિદ્ધ હતું છે અહીંનું રિતાબિન્દાને આખા દિવસ ઉત્તમ અને સુદર પુસ્તકો પ્રકટ કરનાર સંસ્થા તરીકે બનીવું

આવા એટના સંગ્રહો ઉપરાંત શ્રી જવાહરલાલજીએ પોતાને દેરો-દેરામાંથી મળેલા માનપત્રો અને એટપદાર્થો પણ અહીં આપી દીધા છે, તેથી તેનો આખો એક એરડો બરચક બનેલો છે તેમાં અમદાવાદની જળીવાણ માનપત્ર પણ ધ્યાન ખેંચવું હવે માચીન કૌશામ્બીના અવરોષો

● અહલાહાબાદ મ્યુઝિયમનું ખાસ આકર્ષણ નો ૧૯૦૦ વર્ષ પૂર્વે બહો-જવારી ભોગવીન-એલી પ્રાચીન કૌશામ્બી નવરીમાંથી જગ્યાબધમળી

આવેલી મહામૂર્તિઓ છે, ને તેનું માન મ્યુનિસિપલ વિદ્યાધિકારી શ્રી વ્યાસજીને ભાગે બધ છે વિદ્યા અને કળાના એ મહા વિદ્યાન મેવકના દર્શનનો ગમે નથઈકસાથ, પણ ને મના સહધર્મીઓ તેમની વાત કરતા ચાકતા ન હતા. આ કામ પાછળ વ્યાસજીએ નવી જોશ રાત કે દહાડો નોદરી ઉપરાંતની આવી સરકૃતિસેવા બલવતમાં અધિકારીઓ વિરલ હોય છે. અહલાહાબાદથી ચાણીસ માઈલ ઉપર જંગમનામાં ખેડેરા પોલીસોની મેળે હબ્બે મામીમુશી આ સિલ્કમૂર્તિઓ નાદામાં નાખી અહીં ભેગી કરી છે મરઘરી પુરાતત્વના વડા પાસેથી પણ મહુરા, સાચી, મોડે-જોડેરા વગેરે રચનાના અવરોષોમાંથી ભગ મેળવેલો છે જગ્યાનો આશાવ હોવાથી કેટલાક તેા બહાર પતરાની છત્રીઓ ને છાપરાં કરી ખડકી દીધા છે હવે મ્યુઝિયમની કિમત બહારની ગણતરીમાં આવી છે, એટલે મ્યુનિસિપાલિટીએ પણ એક અવારોહે મકાન બાધવા તત્કાલીન આદરી છે હાલ તો એક કારંતન અને થોડા નોકરોથી મગ નહોતે જે વર્ષિક ખાવ ૩ ૪૦૦૦ જેટલા જર્મ ખર્ચમાં આ મકાન ઉપયોગી જનકાર થાય છે તેના વરા શ્રી વ્યાસ જેવા સેવાભાવી મનુષ્ય ને શ્રી રામચંદ્ર દેડન જેવા તેમના સહધર્મીઓને ધટે છે કૌશામ્બીની મામીપ્રતિભાઓમાં કેટલીક બાળકોએ કરેલી લાગે તેા કેટલીકમાં કમ્પારી દાહચિત્રે ભાવ લાવવ ને મુદ્દાની પરિપૂર્ણતા દાખવેલા લાગે આપણને એમ જ લાગે છે જેદેરે આ કળા હસ્તગત કરવાની ક્ષમી પડી હશે, મૂકી કે પોલામાં સમાય એવડા આ પૂતળાઓમાંથી એ કાળનાં હબ્બે નવરની આંતરો માર, વસ્ત્રપરિભાન, કેશપુરન, ચહેરાની દાદી, મૂંઠે કે પાળી, દબો વગેરે સ્પષ્ટ સમજતા વાર લાગતી નથી, એ ખેડેરામાંથી કેટલીક માળાઓ ને મળુકા નીકળ્યા છે, તેના આધારે મૂર્તિઓના આમ પ્રમાણે કોમણે આનિક કવાકાર પાસે મપૂર્ણ મોટા ચિત્રો કરાવ્યા છે, તે જોતા આજની વસ્ત્રપત્તી સમલઈ આખી પંડે છે આ વસ્તુ-કેના સુદર ચિત્રો કલા નેના આવા આપને મુશ્કેલ છે અને મેં કાર્યે તો ધણી કુશળ કવાકારોના સહનર માને છે મ્યુઝિયમના મુખવ અને રાજપુત યુગના અમલ ચિત્રોનો પણ સારી રૂમઢ જોયા શ્રી દેડનજીએ મને બતાવવા યોગ્ય તરફીદી અને ચોમે આગવથી બહાર દહાવી મૂકી હતી, એટલે એ દ્રુક વખતમાં પણ કલાદેવતાના સાક્ષ્યપ્રમા હું ઉમરી મારી શકું, અને ધર્મેરપગને બહોપદેસા લઈ બહાર નીકળે બહારના હોમપાટન્ડમાં પણ કોઈકોઈ સ્ત્રીને મારી કાઢી એથી પકડતી હતી હાલનું કવાસિયુજી અને નોદારે ભાવના પ્રકાશવાને આકાશપેડો વિષુલ બહાર તૈયાર હોવા છતાં તેનો પ્રયોગ કેમ નથી મઈ સમ્યા તે જ વિમાસણ મને થઈ

મ્યુઝિયમ રટેરાનની નજીકમાં જ છે, એટલે છેલ્લી થઈ મુશી જોવાય તેહજી મેણ પાકલાક રહો એટલે દેડનજીએ ધરિયાળની સાચી પૂરી અને ટેંગન તરફ સી ચાલી નીકળ્યા આ પરિચયસમય દર મ્યાન આપારે વચગા ધાળી યાનો છઈ એક જ ભાવનાવાળા મનુષ્યને થોડા સમયસા પછી ચિરસમયી બની રહે છે તેના અનુભવ મેં, બલિયમાં કવાગરુદારની કોઈ યોગના થઈ શકે નો નેમા સર્પર્ણ મદાળ અને સહકારની તેમણે ખાત્રી આપી દેન આવતા પદેશ તેમણે દેરાન ઉપર પોતાની સાથે ઉપાદાર લેવાનો દહાવ અમને આપ્યો તેમણે ધળી દબ્યા કરી કે વધુ દોઢાઈ બીનજોને મળવા મળા કરવી, પણ હું હવે વધુ રોકાવા નેયાર નહોતો દેન બેડકી ત્યાં સુધી શ્રી વાચરપતિ પાકજીની પણ હૃદયશાંતિના લક્ષણની જ નહોતી સુખવતા તથા મિતતાનો પમરાઈ મારા હૃદયપટ પર છવાઈ નેયો (ચાલ)

મુંબાઈના મેયરની ચૂંટણી દર વર્ષે થાય છે, તેમાં હિંદુ પારસી અને મુસ્લિમ અફિઝોને ચારફરતી પસંદગી મળે છે. આ વર્ષે એ જગ્યા મેળવનાર શ્રી યુસુફ મહેરઅલી, એ રમાન આજ સુધીમાં મેળવવા બાબતોમાં બનેલોએમાં સૌથી નાની વયના છે.

દમણાં દમણાં તેઓ જ્યાંયાં તેમની શુક્ર ખાતરીના તુલાન, ચેરવાની, ટોપી અને સફેદ કંનવાસ બેડોમાં નહરે પડતાં પશુ યુદ્ધ લીગના દિવસો પૂર્વે ડોલેરના દિવસોમાં બહુતા તથાએ તેા સર્વેને કડકડતા લોકો કોટ, પેન્ટ, તેવા જ રમતી નેકટર્ફ અને આંચાખાની કાળી ટોપી પહેરી રતા એવા જ પોષાખાં તેઓ એકવાર ચારવાથી વિદોલયની નહેરે ચર્ચામાં બાજ લેવા લાગ્યે થયા. જેવેદેશી અને બદિખારેખી ચર્ચા થતી હતી અને મહેરઅલી મહેરશી ને બદિખારેખી સંગર્ભન કરતા હતા. વિકલ બાલુ પુકેખાતમદાસ નીકમખાન ને મેરવાળ્યકામાં સામોલગયાહતા અને બેકિરનાધધાખા કુત્રી પડયા હતા તથા એકવાર હોમેસ સોરથાકિરેટ પશુનુ ચારસ કામ કરનાર હતા-તેણે ચર્ચાના સામનો કરતા મહેરઅલીના અંચ પડના કપડાં વિલાયતી છે એવું માની લઈ તેને ખીજવવા કહેક કહુ, એકદે મહેરઅલી પોતાની જગ્યાએથી એકદમ ડહોળીને તાડુલ્યા. 'વારિવાદમાં બ્યજિયત વાંધાસાધા નહવાની રીતનેા નેકે નિષેધ છે; પશુને વાત બાનુ રાખી બુ આબ્દાન કસેધુ કે ખાસ અંચ પડના કપડા વિલાયતી છે એ સુ અગિય દરી આપનારને માર નાક કાપવા મરીસ."

મહેરઅલીના એ વખતનો આવેશ અને તડકડાટી, તે આજને આજે આશીસ વર્ષ પાસે કરી અથા છતાં હજુ કામગજ છે એકેતાકેજ-સુદમ ઠરસાદ તેને કાકેકાક વાર હજુ પશુ કુત્રખલ બનાવી દે છે; ના પશુ બીજબધી રીતે એ અગિ મોઢાદર પ્રકૃતિના, પડેખમરી ને લોન-લેવાળી બધી બાલુએની દીવચાલગા વસાટી થઈલા શુદ્ધ છે.

જેલેજાખી ને જોએમ્મે સાર્વનનિક કવનની રાજમાન કરી ને એ વખતે જ તે નવા દરીકે બદલા પડયા નેતાઓની સિવાય નીચેનું કામતે કરતા જ નથી એવું કંઈ નથી; પશુ નેતાઓની તેની બધી દીવ-ચાલનું લક્ષ્ય બને છે. થરાટની નેતા બનવામાં એ લેદીયળી અબિનય-હિયાની જરૂર છે તે નેતાઓની હોંડે છે. મુશ્કેલીની ચળવળમાં, સાવચન કમિશનના બદિખારેખા, સત્વાજદની દીવચાલમાં, મુબઈની ૧૯૩૭ની કોંગ્રેસમાં, સી આ (સ્વયંસેવકોના પ્રમુખ)માં, હોમેસ સમાજવાદી પક્ષના લોક સમષાપક થ અને નેગર મુબઈ પ્રસિદ્ધિ હોમેસ મંચિરીના અને અગિય બારની જ હોમેસ કમિટીના અનેક વર્ષોથી સમાસહ લઈને મોટી જવાબદારીના કામો તેઓ કરતાદરથી પાર પાડી શક્યા છે. આમાં તેમની સાથેના પરિચય તો ચોઈક વર્ષોના બનેા છે. ઈ ૧૯૨૮માં નીમરા મુકામે બરાએલા યુવક સમેલનમાં તેમણે 'કુમારના તંત્રી સાથે ખૂબ અંબત બાજ લઈ મદદગમના કરાયા કરાયા હતા. જુઓ એક વર્ષનો.

મુંબઈ યુનિવર્સિટીના તેઓ બી. એ. એલ. એલ. બી. થયા છે, પશુ રાજકીય પ્રવ્રિયામાં નેવાયણું કરવાના આદેશના કારણે મુબઈ ડાઉ કોર્ટ તેમને સનદ આપી નહિ તેમનુ વકતુલ અરજલિત ને હાજર-રખાઈ છે. અમેઝ, મુજરાદી અને દિંદુરાની એ ત્રણે જગ્યાએ તે પાનું પ્રમુતાથી વાપરી રાકે છે. મુજરાદા મંડળમાંની તેમની સન્નતા આ બાબતોમને પુષ્કળ આપાથી છે. ઈ ૧૯૨૭માં મદાસમાં અગિય બારનીય વિદ્યાર્થીઓના વકતુલવની રખાઈ હતી તેમાં તેમને મુબઈ પાકેક

યુસુફ મહેરઅલી

મળ્યા દત્તા. પંડમોજી વર્ષના ૧૯૬૬. આયુધ્યકમાં નેમણે અનેકવાર તુરખાસ વેક્યા છે. ગયા એપ્રિલ માસમાં તેમની મેયરપદ માટે નિમણૂક થઈ તે પહેલાં મળુચાર વિવસ થયા જ કાદોરની તુરમમાંથી પાળજ સરકારે તેમને છૂટા કર્યા હતા. આજે ફરી તે તુરમમાં જ છે.

બહુ જ નાનાપણથી મહેરઅલીને અપાખ મદદવાકાશી હતી અને એ સિદ્ધ કરવા તેણે સતત પ્રયાસ કર્યા છે. લોપ્રિયતાની કળા તેણે ખૂબ અવનવ કરી છે ખોડી વાપી, લમને ચહેરો, આકર્ષક વાતો લાપ, બીજનુ મન પરખી સુખિયો પોતાની બાલુ વાળી સેવાનુ કોસલ્ય વગેરે મુખે તેણે પરિશ્રમથી પ્રાપ્ત કર્યા છે, અને એ વસ્તુલ-શુભ્યા જોર પડ જ તેમણે પરિશ્રમગદી કમી બન્યા છે.

તેમની બંધી કારકિર્દીની પાછળ તેમના કટુણનું મોટું ખીજજ રહેતુ છે. મહેરઅલીનો નિવાસ હજુ મુખી ગોવાળીઆ દેકે પર રીકે નહા બાધકમવાચા મહાનમાં બારાના જ બેડામાં પોતાના બાળની નેકે છે બીલ ચમકા પર તેમના બહેન રહે છે તેમની સાર્વનનિક પ્રવ્રિયોને કાળે કટુળતા સર્ચેશમાં નેગને જરા થે વાચે આલેખ નથી; કાસલે મહેરઅલી અને તે એજમ વહેરે તેા નેમા તેની સાથે સોસનું અને સદાય કરવી રીતે તેના બપ અને જ્ઞાતુપાની તમા બહેન અને બનેલોના પકો નિધાર છે ગમ્મતની વાત તો એ છે કે આ હજીકથી થનુ નેમા એ મોટા ભાઈ દરે એજ માને છે, પશુ બે-ખર તેા તે નાના ભાઈ છે.

તેમની મળગીય અને સાર્વનનિક કારકિર્દીથી જ મુખ્યતઃ તેમની મેયર હરીકે ચૂંટણી થઈ હતી. પશુ તે સાદિત્વ, સંબીત અને કમના ભારે કપાસકે અને બહુચાર છે. દિંદુરાનાના લોકનેવાઓમાં નેમના એક સચિત ઘોડા દરો. તેમના પોતાના રૂપસુદદ કમી મોટા છે અને પોતાના મિત્રમદને તેમો લાખ મુખ તેમને આપે છે.

'હોમેસ સોરથાકિરેટ' અને 'વા-માઈ' પછે ચલાવવાની જગ્યા

દારી તેમણે ધણી વર્ષો અભ્યાસી હતી 'વાન્નાટી સીરીઝ' નામની એક ગ્રામી પશુ તેમણે સાંકરી હતી, પરંતુ તેનું માત્ર એક જ પુત્રક બહાર પડ્યું હતું. આંદ્ર વર્ષોથી તેમણે પોતાની વાતો અને પુસ્તકોથી હંમેશાં તરુણોને પોતાની અસર તથા આપડા છે

ત્રણવાર વધુ પહેલાં તે યુરોપ અને અમેરિકાનો પ્રવાસ કરી આવ્યા ન્યૂ યૉર્કમાં અખિલ ભારતના તરુણોની પરિચય થઈ તેમાં મહેરબાની હિંદુસ્તાનના યુવકોના પ્રતિનિધિ તરીકે ગયા હતા અમેરિકા, મેક્સિકો અને ત્યાંના અનેક મુશળોમાં હિંદુસ્તાન વિશે બાબલ આપવા માટે તેમને ભવિષ્યગ્રણો મળ્યા હતા બ્રીટ રમેન્, લેનગ્રામી, હોટ્ટે લોથિયન, મેક્સિકોના પ્રમુખ કાર્ટેરા જેવા ગાણુઓ માથે તેમણે મુલાકાત કરી વાર્તાલાપો કર્યાં છે તુસ્તાન, દર્જાન, મિસર દરાક, મીરિયા વગેરે દેશોમાં દેશમાં ગણુ પ્રવાસ કરી બહુમુલ્ય અનુભવ પ્રાપ્ત કર્યાં છે મેક્સિકોમાં હતા ત્યારે ત્યાંના લોકનૃત્યોની એક ચોપડી 'કુમાર'ના તરી પર મોકલી તેમણે જણાવેલું છે આપ હિંદુસ્તાન માટે ક્યાંદે રહો ?

મેયરપદ ઉપર તેઓ આવ્યા પછી તેમના પર અનેક ધર્મો, વાતો અને કાગળના તરુણોની નિર્જી નમતી મેયરની ખુરશી મળી છતાં તેમણે તેમના અધ્યયનને એ રીતે છે તેમાં ખુલ્લો હાથપાડી તે મર્વેતે મળે, ચાપાન રવાન કરે, હમે ને વ્હતા સમાન ખાવે મળે

છતાં તેમણે મેયર તરીકે પોતાની તકેદારી તે તત્પરતા બંધે મળે બતાવી છે શરીર ફાઇલ પરની હોનારન કંએ આર પી બાબતમાં નવનરને સ્થાઈ જવાય વગેરે તેમની હાસ્યલિંગતાના નમના છે એક વર્ષમાં એ જગ્યાએથી બહુ કામ કરવાનો અવકાશ મળતો નથી. મેયરને ધણી સલામો, જલમસાં, ખાનપાનના મેળાવડાઓમાં હાજર રહેવું પડે છે હિંદુસ્તાનની મુનિસિપાલિટીના કલેવો કાયદાથી મર્યાદિત થતા હોય છે પાણી, ગટર, રોશની, રસ્તાની સફાઈ, નિશાળો, ફવાખાના એવજેવું કંઈ એટલે તેનું કામ પડ્યું એકાદ વાચનાલય કે હિપપાલક વધારે ત્યારે હાઈ રાઈ કલેવાય પણ મેળાવડોની હાઈએ, હવાની હાઈએ, નાનરિંગનું ટપન નીંગો, પ્રસન્ન અને સુસમૃત કરવાનો નિર્દેશ પણ થતો નથી પ્રતિમાન દરોગા મુનિસિપાલિટી તરફથી સ્ત્રીન-અવલુની વ્યવસ્થા હોય છે તેનાં તે માને છે કે યુરોપ-અમેરિકાની રીતે પ્રતિત કરવી હોય તેા એક સુધર નાટકશાળા જેવુંએ, વ્યાખ્યાનશુદ્ધ જેવુંએ મુખ્યત્વે જેવા શહેરમાં ધોતી તજાવ, નીરજામ, પેરલ વગેરે મળે એકએક મુદ્દર થીએટર જેડએ, હાટનના કંકાટન હોલના નમના પર એક નાટકવૃદ સાથે વાચનાલય જેડએ, જેમાં હિંદુસ્તાનના મર્વે પત્રો, યુરોપ-અમેરિકાના ખામ પત્રો, કવા માહિત્ય મળીતના ખાસ ગ્રંથો, હોવા જેડએ. તથા ત્યાં તે પર બાબલો મેળા વખતેવખત લિસજીપ્રતિએ જની જેડએ, બીત પર સરમ મેળા જેડએ, પ્રદર્શન થવા જેડએ અને તેમના લાભ લેવાને દી નામની જ હોય કલ્પસાકર, પોલ ગેલસન જેવાને મેયર ખાસ આગમણ આપે અને જનતાને તેમના લાભ મળે કેટલેક હવાને સર્પકે થતાં લોકોની ટપનમાવના કલ્પ થવાની જ.

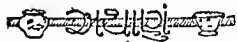
આવા નાટકશુદ્ધી જેડાનેડ એક હવાદારશુદ્ધ પણ હોવું જેડએ ત્યાં આદરપ્રત્યર્થક પદાર્થો, વ્યવસ્થા કલ્પ, રંગો વગેરે મળી રાકે મુનિસિપાલિટી હપ્તકે ચાલતી રેડી અને મેક્સિકોની જ માલ ત્યાં વેચી રાકાય દરેક જીવ જાતીની અને મેક્સિકોના નદોય જેવા દરનેલાઓમાંની જ ગળી રાકે તમણે દારૂ વેચેની સખતબધી હોવી જેડએ આપણા દેશને નિઃસત્વ કરનારા એ પદાર્થો ઉપર તેમનો બહુ દયાલુ છે મહેરબાની પોતે બીડી, પાન, તમાકુ, મીચરેડ વગેરેથી તદન

અલિહ છે, તે સાથે દર્જાન અલુના ખીચર વગેરે મળેને રપર્શ પશુ દરના નથી થીએટરની હીલચાલ સાથે, મુલ્ય જેવા મોટા શહેરની મુનિસિપાલિટી કેમ કામ કરી રહી છે તે બતાવનારી હિંદને દર બતારાઓને બતાવતી જેડએ એવા તેમનો આગમ છે એથી લોકો આદરપ્રત્યર્થક, મિત્રાણુમાં, બચાવમાં વધુ આવધાન બનશે

વિહાર, યુગ્મની નેતાનસા મેરારોગાથી નજ સુધી પાણી કેમ પહેલે છે તેની એક ફિલ્મ થાય, ગોવર્ધનદામ વેડિકલ કોલેજ ક્ષેત્રે જેવા બનવે છે તેની બીજી ફિલ્મ હોય, ડેરીઓ, બાલશુદ્ધ, મીલ કમમરેનું ટપન વગેરે ફિલ્મો પણ મુનિસિપાલિટી રાજ્યઓમાં કેટલું મળુ નવુ જ્ઞાન અને પરિચય આપી મટે

મહેરબાની પોતે ચિત્રપટના બહુ રોષીખન છે દેશ અને પર દેશી ફિલ્મોમાં કઈ સારી છે તે પોતે બરોબર બને છે 'પોરશી' જેવા હેતુપણે ચિત્રપટની બહુ જરૂર છે એમ તેઓ માને છે અને કહે છે કે સદ્ગુણમુખર્થક, કલેવથેરક ફિલ્મોને જ હનેજન મજતુ મેળે બર્ફડીન તેવબલ, દલાહોગ રહીમતુલા, સીબા વગેરે મહેરબાની

થી વચમાં અને વેડિકપણમાં આગળ છે હાલના નેતાઓ પૈકી મુખ્ય દાહકેશમાં બનેલા મહમદ હરીમ ચાગલા મુખ્યત્વે મુનિસેના મેયર છે તેમની પામેથી મહેરબાની જે દંશમિતી, લોકમેયની અને સાર્વજનિક કામોની પ્રેરણા મેળવી પણ મહેરબાનીની વિગેરવા એ છે કે તેણે એ વાટેથીની વચ્ચેનું કાળનું અતર પોતાની કલેવ દલાથી દલાથી સમોવધિયાનું પદ મેળવ્યું પેલા શુદ્ધરેડા પૈકી કેમ પણ કની જેલમાં મજુ નથી મહેરબાની આરવાર તુરમની મહેલ કરી આવ્યા લોકોની વચ્ચે જઈ, મમમર બની, ટબનેટ મહેલત રી તેમનો વિશાસ રાપાહન કરી મગાજવાઈ અને આધીવાઈની વચ્ચે તે જલ સમા છે કલ્પ રાત્રની પ્રત પારિષદના પ્રમુખ તરીકે મુલકોમાં એ પાછળ રહેલા મગાજમાં એમણે ભવિષ્ય આપી શુભામ્તા, પ્રીલ નાકરી, મારકુને વગેરેના હિતમાં તેમણે કરેલા કામો તો હિતદાસપ છે અને હળુ તેા તેના આપડના મગાજમાં જાતા છે, છતાં તેમની દિશન અને પરિચયાન કાલેતે પણ અમકારપૂર્ણ જામશે ટરુ પણ દિલના બની પદતરમાં તેના પર કેટલો મે મહાન કરને પડશે ને તે શુભને દારવણી આપશે તેની અપેક્ષા રહા જ કરવાની (ફિલ્મોગ્રામી)

'ધરેડા! ધરેડા!' દોશબળ કલ્પમાંથી ગ્રજા શીડી બીન માથે નેતા બોલ્યા.

'મું છે ? મું છે ?' આવાંમાં પડ્યું

'આય જેની, બીત પર ધરેડા છે તે' દોશબળ બોલ્યા

'અરે દોશબળ, એમ બી મું ગદાચર આય તેા તમારે જોહા છે'

રોક- (કમેદવારને) ના, બાઈના, અમારે માણુસની જરૂર નથી એમજી બહુ કારા પણ અમારી પાસે નથી કમેદવાર-પણ સાદેખાં કુ બહુ કામ નહિ કરા

'મું નચારે તમને જેડ છુ ત્યારે મને મિમિબાઈ વાઈ આવે છે'

'મામુ અને એ સરખા નથી'

'એ ખર, પણ એની પાસે પણ મારા ફગ રૂપિયા લેખા છે'

વેપારી-આ કોટ તમને ખૂળ મેટા પડશે

ધરાક-કાઈ વાર્ધો નહિ હુ દોશ જગ્યા પછી પડેરીસ

આચાર્યશ્રી અને વિચાર્યશ્રી બંને પ્રકારે વ્યાયામ દ્વારા યુગ્મતત-મહારાષ્ટ્રના યુવાનોનું ઘડતર કરવાના મૂક અને અચિરત કાર્યમાં જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણ ગણનાર

સને ૧૯૨૩-૨૪માં મને એમનો પ્રથમ પરિચય થયો એ વખતે વેઈલ્ડિસ્ટિંગનો મને નાદ તાગ્યો હતો. કુરુતીની કપાસના દરવાખી ચતુષ્પાયાં બળતી કેટલી પરાનારા આવે છે તેટલી જ વેઈલ્ડિસ્ટિંગના અભ્યાસથી આવે છે એમ હતું. અભ્યાસ અને અનુભવથી સીધાથી હતો. એ અભ્યાસની પરિપૂર્ણતાએ આપણા પ્રાંતના વિવિધ વ્યાયામીયોની કપાસના-વ્યાયા કરતો કરતો હતું એક વખત વડોદરા જઈ ચડ્યો તો નારાયણકુચની તાલીમ એ વખતે ખૂબ જાણવાની હોવાથી હું ત્યાં ગયો. વ્યક્તિત્વની કોઈપણ મોટાદ મારામા ન હતી, છતાં મળતા વેત શ્રી આખાસાહેબે મારી સાથે ખૂબ પ્રેમપૂર્વક અને સાદાઈથી વાતો કરી. મુજસાની છતાં મુ કુરુતી અને વેઈલ્ડિસ્ટિંગવગર આટલી કામી થયું હતું એ બાબતે એમને ખૂબ નવાઈ તાગી. પછી તેો એમણે બીજા વાતો કરી હઈ મારી સાથે વેઈલ્ડિસ્ટિંગની જ વાતો કરવા માંડી. સ્વચાલે કમરગતવારી દતા, કોટલે બારતવર્ષની પ્રારંભી વ્યાયામપ્રણાલિના અનન્ય ઉપાસક હોવા છતાં પણ એમણે વેઈલ્ડિસ્ટિંગવિષે ખૂબ ચર્ચા કરી ને સીધે જ કથવવાના અભિપ્રાય વ્યક્ત કરીને એ દર્શિબિનકુચી એ વ્યાયામપ્રણાલિમાં હું મુશ્કેલી બની. હતાં તે સમગ્રના સાત ચિત્તે એમણે પ્રચલન કર્યું આ વિદ્યા સખચામાં પ્રેમથી કેટલું સાદિત્ય રાંચું હતું, પરંતુ અનેક તબક્કાના મને એકલ કેવલેના મત ગાસ હોવાથી એના 'એન્ડ્રે મેનેજીન' નામક ગાસિકના પાઠના મેંના વાચવાની મને ખૂબ દરકાર હતી એ પણ વાતવાતમાં એમણે બાબતી લીધું બહુતાવેત એ એના થવા અને મને મેામી થવાના મયા, હાથ મારી કોઈ બાલિગ વાતથી એમને મારું તે નહિ લાગ્યું હોવ એવા વિચારે હું શ્રામ પામતો હતો. ત્યાં એ અપરથી આવ્યા. એમના જે દાષના બતાં ગાસિકના રોડકા દતા. એ મારા દાષના મણીએવા: 'દયા, આ તમારા પ્રિય "એન્ડ્રેન", મારી પામે છે પણ કુદરે એના પહેલા વર્ષના પહેલા એકથી છે, તેજ જલે ઉપયોગ પૂરો થાય કોટલે અવધારે મેાડતી આવરે.' આદર્શથી દિશ્મુક બની હું પરીખર અવાક બની ગયો. એ વ્યાયામગાન્ટિગા દર્શિબી-ન્યુનતાની બાદે ભેદ રાખવામાં છે, કુચરાની વિશ્વાસીએ પૂરો રીખવવામાં આવતુ નથી ને વિશ્વાસી થાય છે, એવા આશ્રય થતા એ જ વ્યાયામગાન્ટિગા અર્થસ, ખર્ચ પોતાના અભ્યાસ પુનરેક વચર મારે મારે ગાસ એવા અભ્યાસા ઊધરના મુજસાની મુખનેડિ અરેક આવે, એની તો ધરીખર હું કચના પણ ફરી રાંચે નહિ. જગત માર આશ્રય આપતી હઈ મેં એમના ખૂબ આભાર માન્યા. મારે સરનામુ અને ગાસિકની પદોલ લખી આવવા મેં કામગી માંગ્યા, તેો એ વાત દમીને એમણે અજની કરી અને મારી તમગથના એ જ એમના પુનરેકની મેંકરી છે, એમ એમણે કહ્યું. એકાદરપૂર્વક આભાર બતાવી હું એમને ત્યાંથી નીકળ્યો.

આજ આ વાતને આદરેક વર્ષ થયા હશે. ત્યાં પછી મુ અનેક દેશો વિદેશો વિદ્યાભ્યાસ સંબંધમાં આવ્યા છુ પ્રતિષ્ઠાના બળથી હું અનેક વ્યક્તિઓ પાસેથી કુદેક પુનરેક વાચવા પણ મેજથી રાંચ્યા છું. પરંતુ મેં મહાનુબ્રમે કેવળ પરીચેક વરસના એક અભ્યાસ મુજસાની મુખનેડે, એના રોખવાગથી આશ્રયને પોતાના કુદેક પુનરેક જગર મારે વાચવા આવવાની તપરતાદેખાઈ હતી એમના જે મેં મુજસાને મેં હરિ કાવ્ય એકાદની આ વાત આપણે કરી તે અદે એ બની થવા દરો; ત્યાર પછી મુ એમને એમકે વખત જ મતેવા દોહડ અને તે

શ્રી આખાસાહેબ મુજુમદાર

પણ મહીબદ; છતાં એમના જે દુષાપ્રચારના મરહત્તી આજ આઠસા મને પણ માર મરતક ઉપચારમારથી એમના પ્રત્યે નબી નલ્ય છે.

એ અખિલતતવ્યક્તિનું પૂરું નામ શ્રી દત્તાત્રય ચિતામણી (કંઈકાર) મુજુમદાર. શ્રીમંત નાયકવાડ સરકારના એ મોનવત સરદાર, સદ્જાત સ્તેલસિદ્ધાવના સદાધ્યાયીને વડોદરાની (એકરીતે તો મહારાષ્ટ્રાનિવત અમેષ મુજસાતની) વ્યાયામપ્રતિનિતા સમગ્ર એવાકક, પાલક, પોષક

શ્રી આખાસાહેબના જન્મ અને ૧૮૮૨માં થયો હતો. એમના પિતાથી વડોદરા સરકારના પ્રતિષ્ઠિત ગર્ભશ્રીગત આસામદાર હતા, એટલે નાનપણથી જ શ્રી આખાસાહેબને ખૂબ સત્કારપૂર્વક કલેરવા-મા આવ્યા હતા. એમના શિશુનના કિવરોમાં વડોદરાની ત્રાવીના ઉત્તરાધિકારી મુજસાન શ્રી સ્તેલસિદ્ધાવ નાયકવાડના મિત્રાણ અને રાજ્યકલેક્ટર એ ખાનગી રાજા કલાકલામાં આવી હતી અને વડોદરાના બાલિ રાજ્યને કેવળ એકલવાના ન રાખવા માટે રાંચેરની બદેર સાળાઓમાંથી મૂંડીચૂરીને મુજસાનના સમવપરક વિશ્વાસી-એને એ મારામાં બહુના બોલાવવાને પ્રબળ પણ થયા હતા. એમના શ્રી આખાસાહેબની પમુ વરણી થયેલી. આ વગી આમળ જતાં શ્રી આખાસાહેબ ને મુજસાનની વચ્ચે મેજીની રૂપમાં પશ્ચિમી હતી રાજકુમારે મારેના ખાસ મિત્રાણ-વિશ્વાલયના મુજસાને મેાકરની વખતે શ્રી સપાટરને એમના સદાધ્યાયી તરીકે પણ શ્રી આખાસાહેબને જ મેાકરવા હતા. રાજ્યકલેક્ટરના મિત્રાણ થેની વખતે ત્યાંની કિડાપ્રતિએમના પણ શ્રી આખાસાહેબે ખૂબ રસ પૂર્વક ભાગ લીધો હતો. એ રીને બાકાવમળાથી જ એમના કુલને છાવની શિશુન પ્રાપ્તિએ લેતી વ્યાયામની અભિરૂચિ પણ એમને સદગ પ્રાપ્ત થઈ અને આમ એમના બાલિ છત્તવ બેધતા મુખ બીજા મેાપાવા

એ. એકેલસિસ્ટનું પૂરું કરી એ એકલેક બી થયા અને રાજ્ય બદલાર બાદે પાસની નોકરી બળતી હતી તે છાડી હઈ વડોદરા મરહારની મેાકરી રીકરી.

બનવાન બવાની પતિને રીક્રાપ્રમાદ પામીને પ્રાચીન કાળથી બારતવર્ષની અમેષ વિશ્વાસી નેના આધારે ડીરી રીજિતન થતી અભી છે, એ પુદ્ગલ્યમિ પાસામુકીમાં શ્રી ભાગમદ નામના દાસિપુત્ર્ય વિદ્વાન કઈ જવા. અનેક ગામો લેતી મારવિશ્વા પણ એમને વરી હતી. એ વિશ્વાના પાસમાં એમના સત્વર અને મિત્રપરવર શ્રી નારાયણમુકને મુજસાનમાં આવી વડોદરામાં પાસ કર્યાં ને વ્યાયામવિશ્વાના વિવરક કરવાનું ચાલુ રાખ્યું મળજને એમની મિત્રપરવરના મિત્ર થતા એમની એવા પાસામાં ગામ કઈ એમાંની અલકલ તાલીમને કાંડુપાચ બતરી જેઈ શ્રી આખાસાહેબને એમને પુનરેકકાર કરવાની પ્રબળ રૂઝડ થઈ આવી અને વડિલની અનુતા હરપોનાનામ મહતના પાઠવના આવમાં

આવેલા વાતાના એક ખૂબીયા 'શ્રી આદિ નારાયણગુરુની વ્યાયામ-
સાધના' પ્રાપ્તી. દેહ વખતગાજ એના અનન્ય સકલ એમણે સ્વચ્છે
કરાવી આપ્યું અને એની વ્યાપકતા તથા ઉપયોગિતા વધારવા માટે
એના કુરની પરાતપ્રત્ય વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિએનું સિદ્ધિ આપવાનો
મંત્રણ કર્યો એના આરંભ રૂપે એમણે ફરીકદાના અગ્ર અવ્યયામી
કન્નાદ ભવા કનેચાર્સનેનો ફોટો લીધા. વ્યાયામમંદિરના અનુ
કીર્તનનું પણ એમણે, એટલે વાતાનો શેરેર વધારે ભાગ થયું તુરે
કાદમો, અને એટલું જોડે પૂરતું ન હોય તેમ વ્યાયામપ્રેમી નર-
નારીનાંને સ્નાનતરણની મુવિધા અંશે પોતાના ખર્ચે અન્નિનપંપ
માથેનું વિશાળ સ્નાનગૃહ (સ્વિમિંગ બાથ) પણ અંધારી આપ્યું

વ્યાયામપ્રચારની પ્રયત્નસિદ્ધિમાં એ રીતે આચાર ધર્મ તો પા-
ળ્યો, છતાં એમના વિચારધર્મની પરિવર્તિ ન થઈ. વ્યાયામને વ્યવ-
વિશાળ અમેજ સાદિત્ય તો એમણે ખૂબ વાચ્યુ દગ, પરંતુ દેશી
ભાષામાં એ વિષયનું કંઈ પણ સાદિત્ય પ્રસિદ્ધ થયેલું ન એયુ વળી
એમણે સાદિત્યનાં વિવેચન ઉપરકલ્પા દોષાવી ભારતીય વ્યાયામની
પ્રાચીન પ્રભુસિદ્ધિની ગંભીર અને તદ્દપ્રસારી વિભાની સરખામણીમાં
તે સાવ નહવા અને નિર્મળ દત્તા. એટલે દેશી ભાષામાં વ્યાયામ-
વિષયક સંસ્થાપનનું અને પ્રયોગાત્મક સાદિત્ય પ્રસિદ્ધ કરવાની ઉદ્દેશ
એમને થઈ એ વખતે મદ્રાસપ્રેમા વિવિધ વિષયની ચર્ચા કરી સ-
ચિત્ર પણ પૂનાનું 'ચિત્રગય જનન' એકલુ દગ. એમાં દર એક ચાર
છ પાના વ્યાયામના લેખો માટે અલગ રાખવામાં આવે તે પોતાના
ખર્ચે ચિત્રોના બૌદ્ધક બનાવી તર્વની લેખગામગ્રી પૂરી પાડવાની
એમણે તત્પરતા દર્શાવી પરંતુ ભારતવર્ષની વ્યાયામગૃહી જનતાના
સંજ્ઞાએ 'ચિત્રગય જનન'ના મથાકમને શ્રી આપાસાદેબની યોજના
ના પ્રત્યે નાપસંદગી દર્શાવી એટલે પારકાના આધારે વ્યાયામપ્રચાર
"વાના ગનેરમને ત્યાં કરી શ્રી આપાસાદેબે સ્વકુપાયમાં જ
હા રાખવાનો નિશ્ચય કર્યો અને સને ૧૯૧૫ના અરસામાં મરાઠી
વ્યાયામ' માસિકનું પ્રકાશન શરૂ કર્યું, અને એ રીતે સમગ્ર ભારત-

વ્યાયામવિષયક સ્વતંત્ર પ્રથમ માસિકનો દર્શક થયો ત્યાર
દેશી તેમજ અંગ્રેજ ભાષામાં વ્યાયામના કલેશ થયે માસિક
નથી છે અને નાઆવસિદ્ધ થઈ ગયા છે, પરંતુ 'વ્યાયામ' તો જિન
જિન વધુને વધુ વ્યાપક બનતુ જાય છે એનું કારણ શ્રી અ બા-
નદેબની એ માસિકના પ્રકાશનની વિસિદ્ધ નીતિ છે એ નીતિને
તીથે જ મેંકો મદ્રાસપ્રેમી આને અને પ્રેમપૂર્વક વાંચે છે

આ તો મરાઠી પ્રકાશનની વાત છઈ વ્યાયામ પ્રત્યેની ગુજ-
રાતી નનતાની ઉદાસીનતાથી એ નસતિચિત્ત ન હજી જતાં એટલું
હિન વાહી એમણે મરાઠી 'વ્યાયામ'ની ગુજરાતી આવૃત્તિ પણ
પ્રસિદ્ધ કરવા માઠી કમ કરીએ એમનો એ પુરુષાર્થ જન્મ રહ્યો છે
કારણ જ્યાં મરાઠી 'વ્યાયામ'ની હબર નહોતે વેચાય છે, ત્યાં ગુજ-
રાતી આવૃત્તિની બાગ્યે જ એ નમ્બો વેચાઈ હશે, એમાં દોષ
માનિકનો નથી, પણ ગુજરાતી વ્યાયામ જનતાનો છે, કારણ, ગુજ-
રાતી વ્યાયામ કરનારાઓ નબીર અને શાસીય વ્યાયામના રસ નથી
લેતા, એ જાણીની વાત છે અર પછી તો આવા વ્યાયામની લુપ્તતા
ગુજરાતીઓનાં લોહીમાં જ નથી ફોતી પળબ, બનાજ અને મદ્રા-
સપ્રેમા સામાજિક જીવનના પૂર્વકાળથી શારીરબળને ખૂબ જીવુ રધાન
આપવામાં આવ્યું છે એને એને લાડી, કુરની વગેરે અનેકવિધ વ્યા-
યામપદ્ધતિઓની તાલીમો મળવાઈ છે, અને આને પણ એ બળની
કુપાસના અને હબર પળબી બગાળી મરાઠી નવજુવાનો પ્રતિદિન
પુરુષાર્થ કરી રહ્યા છે જ્યારે ગુજરાતનો કલિદાસ જુઓ દેવમાળના

ન્હીકાદોની પર્વપરા કિવાય એકેય વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિમાં નામ પણ
કદો થે કદી કદાને જરૂરુ છે? આના પ્રતિબિંબ આને આપણા જન-
નમાં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે રીરીને સળગ અને સુદર કરવાનાં વ્યાયા-
મનો પ્રચાર કરનારાના પુરુષાર્થને નિષ્ફળ કરતી ગુજરાતી જનતા
આને કેવળ લોદરજની વ્યાયામપ્રભુસિદ્ધિથી રાતી ગતી છે એટલે
'વ્યાયામ' માસિકમાં આવતા અસ્વાસ્થ્ય સાદિત્યથી એ ન રાયે
એ આભાસિક છે મદ્રાસપ્રેમી પણ લોદરજની વ્યાયામપદ્ધતિને
વિંદાવી નથી, પણ એમાં જ વ્યાયામની પચાસિ છે એવું પણ એ
માનતા નથી એટલે જ આને એમનામાં કુરની, મગધમ, લાડી,
લકડી વગેરે અત્યત પરિશ્રમમાન્ય અને લુપ્તિયમ વ્યાયામનો અ-
વ્યાર, પરિશીલન અને પ્રચાર વ્યાપકપણે થઈ રહ્યાં છે અને એથી
જ એના વ્યાયામના સમગ્ર ભારતવર્ષનાં એકમાત્ર મનેદર્શી માસિક
'વ્યાયામ'નો એ પર્વમ મહાર કરે છે

ગુજરાતીઓની 'વ્યાયામ' માસિક પ્રત્યેની નિરાદરતાથી શ્રી
મુનુભાઈ દત્તાસાદક થવા નથી એમને તો વ્યાયામ જ્ઞાનનમાં
વહેતી જ રાખતી છે કાઈ કાળે કાઈક પણ એનું અંતરિ બળ પીવા
નીકરશે જ, એથી દેશ શ્રદ્ધાથી એ ગુજરાતી 'વ્યાયામ' છપાવે જ
જાય છે "એક પણ નકલ ખપશે ત્યાં સુધી હું ગુજરાતી 'વ્યાયામ'
બંધ કરવાનો નથી" અગાવી પ્રથમ મુદ્રાકાત વખતનાં એમના આ
રાખે માગ માનમાં કોતરાઈ રહ્યા છે એમનો અવિરત પ્રયત્ન છતાં
ગુજરાતી વ્યાયામોપા મને કદાચીન રહેતા જોઈ એમને કંઈક તો
ચાય છે જ એનો કદક માર્ગ હાલવામાં આસપાસી ગુજરાતી 'વ્યાયામ'
માસિકનું સંભાલન કરવાની વિનંતિ પણ એ દેશકાં ગુજરાતી વ્યાયામ
પાપ્રદર્શકોને કરી ચૂક્યા છે પણ શોક્ષની વાત છે કે હજી કાંઈ પણ
ગુજરાતી એ માટે તૈયાર થયા નથી

ગુજરાતી પોરે 'વ્યાયામ'ની વિંદી આવૃત્તિ પણ એમણે લાડી છે
થોડાં વખત અંગ્રેજ આવૃત્તિ પણ પ્રસિદ્ધ કરી હતી

માસિકની પ્રથમ તાર થતા જ અન્ય કુપાધિઓ એમને માથે
આવી પડી. પ્રથમ તો માસિક નિયમિત છાપી આવે એના પ્રેસની
વ્યવસ્થા કરવાની ફરિયાદો, વગેરેમાંમાં છાપવાના તો અનેક હતાં, પરંતુ
એમને આવરજક હતી એવી નિયમિતતાની બાહેધરી કાંઈ પણ પ્રેસ
પામેથી ન પાળી, એટલે ખૂબ વિચારને એને અમને પોતાનું જ છાપ-
ખાનું સંલવાન ચોગ્ય લાગ્યું અને આમ વ્યાયામપ્રચારના અન્ય
ઉપારનો પાંચો નખાયો.

માસિક કલ્પ્યુ પ્રેસ કર્યું, પણ વિરોધનું શુ જ વ્યાયામની પદ્ધતિઓ
ગુજરાતી વિરોધિતા આપી શકાય? એટલે એ વિરોધ પૂરા પાડ્યા
એમણે પ્રોએમ મદરિદેશ પણ કાદમો અને પછી તો વ્યાયામ-
પ્રકાશનનો ચોષ જ શરૂ થયો ત્રણ ત્રણ બાપાના માસિકે સાથે
વિવિધ વિષયના પુસ્તકોનું પ્રકાશન કરવા માંડ્યું અને વગેરેમાં
વ્યાયામ સંબંધિયની કીર્તિ ભારતવર્ષના ખૂબીયું ફેલાઈ ગઈ

આ કીર્તિમંદિરનો સુવર્ણકળશ એમણે મટાવ્યો છેકલા પ્રકાશન
'વ્યાયામ જ્ઞાનકોષ'થી અમેજમાં બનતી ગોંડકંડનો 'ફીઝીકલ કન્સર-
એન્સાઈડિયોપીડિયા' ખૂબ જાણીતો અપરાશિ છે એ અપરાશિથી જ
વધુ વ્યાપક, વધુ તકરપર્યંત અવ્યારથી પરિપૂર્ણ આ 'વ્યાયામ જ્ઞાન-
કોષ' એમની ત્રીસત્રીસ વર્ષની પ્રયત્ન તપકવતો કેવળ પરિપાક છે.
'હું જ બહુ કર' એવા અદ્ભુત વિનાના શ્રી આપાસાદેબના ખીન પાસે
છાપાતીને પોતાના નામે કદાની દેવાની ઈચ્છા ન હોવાથી, વ્યાયામના
વિવિધ એમના તન્મોનો સદકાર એમણે શોધ્યા છે અને એમની
સહાયથી આ મહાભારત અળી શરૂઆત કરી છે, પ્રાચીનતમ કાળથી

અણપર્વત ઇવિન રહેલી વ્યાયમિપ્રણલિકાઓની યોતિદાસિક સમા-
લોચનાપૂર્વક, દેશી અને વિદેશી, ઉત્તરાદી અને લોકલેશ્ય, ચર્ચાની
તે જનાની, મેદાની તેમજ શુદ્ધાવ્યવસ્થાકર, વૈયક્તિક અને સાંધિક,
સ્વાસ્થ્યપ્રદ તેમજ અવધર્મ અને સુસંદત શરીર ધરાવતી વ્યાયામ-
પદ્ધતિઓ તેમજ ફીડાસરણીઓની, વિચાર વિવેચન અને સચિત્ર
શિશુમ્ન પદ્ધતિ રૂપે, બુદ્ધસંપન્ન આ ક્ષેત્રગણનામાં કરવાને એમને
મનોરથ છે મારાડી આશિર્વાદના છ બાજ તે પ્રસિદ્ધ યદુ કુલના છે જે જ
ઓની કુપચુક્રતા અને લોકપ્રિયતાની સાબિતી છે દિન્દીયા તથા
ગુજરાતીમાં પણ એકએક બાજ છપાઈ ચુકેલા છે

શ્રી આબાસાદેબની ત્રીસરીસ વર્ષની આ તપશ્વર્ધના પૂરા
સદાશાન્તિની છે શ્રી શરીરગી, એમનાં આર્થાનિતી મોટા સમ્યા-
નાધિપતિનાં સુપુત્રી અને શ્રીગંતપદબાક કરીદર કુટુંબના કુલ-
પ્રતિષ્ઠા દોવા છતાં એમણે સુકોમળતા અને એસઆરમને ત્યાજ
હતી, સુશિલ્પના તપશ્વર્ધન માને ચાલી વ્યાયામકાર્યનું
એકનિષ્ઠપણે ઉપાસી છે. આરંભથી જ 'શ્રી નારાયણ' ગુરુ વ્યાયામ-
શાળા'ના સ્ત્રીઓ અને બાલિકાઓના વ્યાયામકાર્યના એ સુચધાર
છે. સાથેસાથે પતિને માથેથી પ્રકાશનમેષ્ટિને મદત્તને બાર પણ
એમણે પોતાના માથે ઝોડી લીધે છે, જે એમને તે ક્ષેત્રે ઉપાસીને
ગોચરના કાર્યથી શરૂ કરી થોથ વ્યાયામકાર્યને આગેવી, એમની
ગોચરમુખ્યકે કિચારસંકે ફોટો લેવાનો દોષ એને અનુગ્રહ આપેકે
પોત્ર મોકલવાનો છે કે કેમ, તે એવાની ગીલુવરબરી ખાતરી રાખવા ઉપ-
રાંત દિવસ ધોઈ સેવાર કરવાના તથા બ્લેન્કની રેખેખરખવા સુધીના
પ્રાસેસ વિભાજના તમામ કાર્યની પૂરી જવાબદારી એમના શિરે છે,
અને એ રીતે આ અખિલત કુલકુળનાંક અવનવી પ્રત્યેક ક્ષણ પતિના
પ્રિય માર્ગે સંચરવામાં બનીતી કરી છે

આ જ્ઞાનયજ્ઞના બે અખર્ચ તે શ્રી વિદ્વાસ અને શ્રી સદસ્યજ્ઞે.
'વ્યાયામ' માસિકના સાથાં સંત્રી અને પ્રકાશન વિભાજના એકમાત્ર
સર્વાધિકારી શ્રી વિદ્વાસ પ્રથમ પરિચયે તે વેરાદાસ રામચંદ્રા મુશ્કે
ખાતાના ગણક કારકુન જેવા આતક આરંભ અને તોડકા લાને છે;
પરંતુ એક જગત પાત શાં થયા પછી એ તોડકા અને યોડિયાપણું
બીજાઈ જાય છે, અને એના કારણે જ આતક કુટુંબને રંગે રંગે રંગે જાય

પ્રચારની સાથે તમામથી ઇવનની સમય શક્તિને દોમનર, શ્રી
આબાસાદેબની જમાણી બન ગયા. શ્રી વિદ્વાસની આગમ અદા ને
કલેશપરાયણતા જ તમારા ચિત્તમાં વસી રહે છે.

શ્રી સદસ્યજ્ઞની વાત એથી એકથી એક પ્રાચીન કૃતિ સમી
એમની સાત મુખમુદાં મેતાંવેત જ આરંભે. બુદ્ધ જ કોષાભિલા અને
રજ પશુ અલિપ્તાન વિનાના આ સારાસીમા સાદામુખ્યર પાસે
મદત્તવિષાને આગમ હેઠાર દરો, એમ પ્રથમ નમ્દે તે તમે ન જ
માને. શ્રી નારાયણકુતરી કુટુંબવિવધક પરપરા સેવક રાખનાર
એ એકલા જ.

અટલી સર્વેતોમુખી પ્રશંતિના સેવાલક છતાં શ્રી આબાસાદેબ
સંધાતરી વ્યાયામપ્રયાગ નથી. નથી એમણે કોઈ પરપરા બ્રોજી
કરી દેસરોવા કે સમાજસેવાના મુલ્ય ધરાવવા માર્ગે પણ એમણે
સોંધા નથી અપ્રતિષ્ઠાના ડિટિમ પણ એમણે વચારવા નથી. શાંતિ-
ની રજ પણ આકાશ રિવાજ, કે જળ પરમેશ્વર પ્રીત્યને બચેલા સમા
કરનાર અને જ્ઞાપનાર આ દિગ્દેશી વિદ્યાદાનમણે પ્રાચીન આસના
કુલપતિની પરંપરા નજાવવામાં જ હતિસ્તેવ ગામ્નુ છે. એમના
ચારિત્ર્યની ઉત્તમવગ દેખા તે એ છે શ્રી નારાયણકુતરી આદિ
વ્યાયામમળાની અરોષ પ્રશંતિના પૂરા આધિપતિમાં દોવા છતાં
એમણે, બધુ ય પોતાના ઉપર જ નહીં કે એથી અર્ધતા, વાની વર્તન
કે વિચારમાં કરી દાખવી નથી એમની વ્યાયામગણામાં જનારને
પ્રકાશનવિભાજના મ્વાસી શ્રી વિદ્વાસ જ લાને, અખાસાવિભાજના
શ્રી સદસ્યજ્ઞને જ મ્વારોજ્ય જેવાય. એવુ આવે વિષયોના અધિ-
ષ્ઠાઓનુ પણ આ બધાવ મળિએમાં મોતપ્રોત રહેવા છતાં
'હૃદયે મળિયા દા' અને સુચર્યે અર્ધ્ય જ રહેવાના. આથી જ,
નિરર્થક મેવંતવાતોમવતા દોવા છતાં, એમના સાથીઓના રજ પશુ
રમ્જેખવતા કે મળવતા નથી દેખાતી. એથી જ એમનું વ્યાયામ-
નમ્દરકરતાહોતુનાલીમખાનું કે રજારાનું બરતીમોનનથીબનીમય
આથી શેકોનાર વ્યાયામમળિવિભાજના શ્રી આબાસાદેબ આ
ઝોડીભરમાં ૬૦ વર્ષ પૂરા કરે છે. જનકલાયુ અર્ધે સમય જવનને
બચ કરનાર એ નિરભિમાની પુકપરક સપરિમદ મગાણુ લાય, જેનું
પ્રાણ અપાજન રેખાંતક છે

દતિતરસેએ અદ્યાય

છવી બાણનાશ ૨૨ [૨] માનવજીવનનું સાચું મૂલ્ય શીખવી ગયા

વીર બાલક આલ્બર્ટ રપેકબાખેર

૪ લોકોએ દીકરા ઉપર ચડાઈ કરી. તેને અને તેના આડં
નરીને કોઈ આવેલા એક ગામડા આગળ આવી પહોંચ્યા. અખેર
પહોંચ્યા સાડુ ફાંટી ખાટને તળિયે વહેતી નેમચતી નદી તેમણે
બનાવવાની હતી. ખાટને આડં એક ઘાટનુ મોટું થડ પડ્યું હતું. અને
સાપીને હાંકા ઉપર પડવા લીધું હતું, એટલે થડ સાથે કાઢે પહોંચીને
જુઓને અર્ધે ધારનુ હતું.

આ પૂલની રજા કરવા ૩૦૦ દીકરાવાળી પુરુષો ને એક ઉઠાકો
એલા લઈને. ઊઠાકાનું નામ આલ્બર્ટ રપેકબાખેર (Speckbacher)
હતું જે ગદરકે પડેલી આપણે એટલે દીકરાવાળી કુટુંબ હતું જે પૂલ
તોડવા મોકલ્યા. પણ જેક રીનિદની જનુઆરીમાં મોટાએ ઉપરા-
ઉપર ઇટાલી મોકી, અને શરૂ દીકરાની એક પછી એક પડવા મર્યા.
(લંડનના ઇટાલી થવાથી)

આમ એ મરણા તેમા આલ્બર્ટના બાપ પણ હતો. બાપનું મ્થાન
બાકાકરે ઉઠાકાને લીધુ. પૂલ થમનન તુમી પડ્યાં દેવાં; કુદામીના
એક થા એના ઉપર પડે એટલે મારુને નદી ઘાટરવાની માર્ગે રહે નહિ
એમ હતું. આલ્બર્ટ કુદાકા હતું જેક બુકોના મોટાબાર સાથે
મોકા, અને ઇવને એમને જાડ કાપવા મોકલ્યાં. એણે તે જમનન
સાથે કાઢ્યું; જેક નાનકોટો દોકો જ બાપો રજા, એટલે એણે કુદાકો
કુમારી દીધા, અને એટલુ બળ વીંધે આઠ ઉપર કુદા, કે પાનને
દોકો દટ જમતો રજા દેના તે એના આરથી બટની નસા, અને
જલ તથા ઊઠાકો ઉઠાવવા નરીમાં એક દારે પડ્યા. આલ્બર્ટના
અમળની જેક હોકો પણ મળિન થવા, એને તેમણે માનસદિત
દોકો, અને એવુ રજારક લીધું હતું.

રેસાઇ વાલ્ડ બાલિ-૬૪

કૂતરાં

એ પરિચિત પ્રાણીના સ્વભાવલક્ષણ પર ટોળ કરતો નર્મલેખ

વિચાર કરતા કરતા માથુ ટ્રી ગયું 'ગેઝેટીઅર્સ'ને પછય, પચાવિસાનના અધ્યાપકને સવાલો કરી દેવા, પછુ સમજાના ન આવ્યું તે ન જ આવ્યું કે કૂતરાઓથી લાલ રો છે ? ત્યાર બુઝો, કુધ આવે છે બકરી બુઝો, કુધ આવે છે બાકી, સાંજના સાત વાગ્યાથી બસવાન શરૂ થાય, તે એક મરણ, જરાયે અટક્યા વગર, સવારના છ સુધી ચાલુ રહે એનું નામ ને વફાદારી હોય તો તો બમે 'ગેવકા' જ બસા

ગદ કાલે જ રાતના અગિયારેક વાગ્યે એક કૂતરાને 'કા' થઈ આવ્યું, તે એણે, બહાર સડક પર આવીતે એ સમયે, ખર્તિ માટે નૂકી અર્ધી મિનિટ પછી સામેના ગળવાના એક કુલચમે મેનુ પુનરાવર્તન કર્યું હવે સાહેબ, એ જ્ઞાતા અભ્યાસી ઉત્તરનાને કે મુન્દે આગ્રહી, તે એક હાથવાળી બહીમાથી બહાર નીકળી એની ખર્તિ કરી નાખી ઉતરવા પૂર તરફના એક મર્ચન્ટ કૂતરાએ એની અનુખર્તિ કરી હવે તો મુશાયરો એટલો જરા થયો કે વાત જ ન પૂછો કેલાક કમળબતો તો લાગી કવિતાઓ એકવાં લાન્યા! આ હું પડત જ ન હવે બારીમાથી મેં કેટલીયે વાર 'ઓર્ડર, ઓર્ડર'ની બજા મારી. પછુ આવે વખતે પ્રમુખનુ કોણ સાંભળે? એમને કોણ હલે કે મહામય, તમારે આવો મુશાયરો કરવાની જરૂર જ હતી તો મરિયાને કિનારે ખુદશી લક્ષ્યાભ્યને કરવે હતા ને? રસલિની વચ્ચે આવી, રસલિને સનાવવાં એ કહ બતની સંસ્કૃતિ છે ?

એમા વળી આપણા દેશી કૂતરાઓ તો બહુ જ જમજમ હોય છે નાના કેટલાક તો એવા દેગલક હોય છે કે કોટપાટવું જેતા જ . લાગે છે પછુ જવા દો, એક રીતે એ પ્રગસાશિષ્ય વસ્તુ છે આ ઉપરાંત એક બીજી વાત છે ધણી વાર 'સાહેબચોર'ને ગલે મારે જવું પડયું છે બનવાનના રોમર્સ, માટેબલેકેના કૂતરા એવા સભ્ય હોય છે કે 'વાહ' હતીને પાછો ફર્યું બજવાના દરવાજામાં જેવા પગ મૂકે કે તરત એક નાબૂક 'બખ' એવો હચ્ચાર કરે અને હું ત્યાં પરસાળાના જ હોલો રહી જઈ હું જરા આગળ વધુ કે એ પછુ જરા કુચ કરે અને એ નાબૂક ને 'વર્વિડ' અટકાવે 'બખ' કરે ચોપ્રાદારો ચોપ્રાદાર ને મનીતકારોના સમીતકાર! અને આપણુ કૂતરા ને રોમ, ન સર, ન આધુ, ન પગ તાન ઉપર તાન મારે, પછુ તાલવું દેકાણું નહિ. ન સમય જુલો, ન મોડા કલાપાક ક્યે જ નલ્ય અને ધમડ એ વાતનો રાજે કે તાનરોન પછુ અદ દેગ-મા જ જન્યા હતા ને ?

એ નિર્મશ છે કે કૂતરા સાથેના મારો સળખ જરા 'તગ' છે પછુ તમે હલો એના સોનમ આઈ, ને એવે કોઈ પ્રસંગે મેં અહિંસા છોડી હોય અથવા સત્યાગ્રહ હઈ હોય તો! બજવાન સાથે છે કે આજ-મુકી મેળીપણ કૂતરા પર કલાઈ જ લેવાથી શરૂઆતથી મિત્રાભિસલાહ આપી કે રાતવખતના લાડી અથવા મોટી પાસે રાખી બેઠક, કાચુ કે એથી બિઝીઓ દૂર રહે છે પછુ એમ મોટીની પછુ સાથે નાહકનું વેર બાધવાથી રો લાન ? કૂતરાનાં બસવા સાથે જ મારી ત્રાસાવિક સિદ્ધતા મારા પર એવો કબજે જગાવી લે છે કે એ વખતે

તમે મને જુઓ તો મને ડરપોક જ માનો, કલાઈ, તમે એમ પછુ માની લો કે મારે ગલે મોખ પડે છે આહબત, આ સાચુ છે એવે વખતે મેં હું ગાવાનો પ્રયત્ન કરુ તો પડજના સુર સિવાય બીજે કોઈ સુર ન નીકળે મારા જેવો જ ને તમારો પછુ દેવશ્રાવ હોય તો તમને ખબર પડશે કે એવા પ્રસંગે તમારી બુદ્ધિમાથી ઉચ્ચરની સંજ્ઞા પડતા બની જશે ને તમે પથદર્શનની પ્રાર્થના કરવા માડશે

ધણી વાર બન્યું છે કે રાતના બેએક વાગે સોટી ફેરવને ફેરવતો થોએટર પરથી પાછો ફરતો હોઈ ને નાટકના એકાદ ગીતની તર્જ મનજગા બેસાડવાતે પ્રયત્ન કરતો હોઈ ગીતના રાખો થાઈ ન હોય અને નવો 'અભ્યાસ' છે એટલે સીટી પર જ મનોપાશ બાંધે હોય કલાઈ બસશે પછુ થઈ જઈ. તો પછુ સાંભળવાવાળો તો એજ જ મનજે કે અમેજ સમીત છે ! એટલામા જરા વર્ણાંક લઈ કે આમે એક બકરી બાધેથી હોય હું સમજુ ફરતો છે ! એક તો કૂતરા અને તેમાંય બકરી એટલા લાગે પડેગો બસ, જેના જ વાજ દીવા થઈ જાય કરી સોટી થીરે થીરે બધ થતાં આખરે હવામા એક વિચિત્ર કોણ પર આટકી બસ સીટી તરત પછુ બધ થઈ જાય લાગે કે અવાજ બચરની જ્ય હજુ પછુ નીકળી રહી છે રોકેટરી કહે છે કે જ્યારે પ્રસંગે, મિથાળાની ઋતુમાં પાખ, ને પમીનો આવી જાય તો હરકત નથી, પાછળથી એ કુહાડી જાય છે !

સાવધાન રહેવાનો માગે મનમા જ હોવાથી આજ સુધી કોઈ કૂતરા મતે કરડપો નથી એવી કોઈ અનિષ્ઠનીય ધરના બની હોઈ તો તો આ લેખને બાંધે મારા 'માસિયા' જ પાપતા હોઈ અને ..

જ્યા સુધી આ દુનિયામાં કૂતરા છવે છે અને એ બસવાના છે ત્યાં સુધી આપણુ પગ ચિતા પર (અથવા કબજામાં) છે એ એક એવો ચોપી રોમ છે ને બાળક, બુદ્ધાન ને બુદ્ધી સોને થાય છે એમકે મોટો 'સિકન્દર કૂતરો' પોતાના રોક ને દબાવે જાળવી રાખવા બની લે તો હું પાકુ કહુ કે હીક, બાઈ, બસ ! (એકે એ વખતે એ સાં-ભળી બાંધેલો દોલો બેઠકે) પછુ આ કમળબત બળે વરસાદ, વજુ લગું લોકલના નાનક ગઢડિયા પછુ ક્રમશઃ વનર તરી સજ્જ નથી ! વાનકડુ હાલુ ને બારીક અવાજ, તેમ છ 'ગ' એટલા બેરથી બરો છે કે બસવાનો થરથર પછી સુધી પડેગો છે ને પાછા બરો છે આટલી મોટરની સામે ! નહો એને અટકાવી દેશે ! હા, ને હું મોટર ચલાવના હોઈ તો જરૂર, મારા હાથ લાગ કરવાની સાફ ના પાડી દેશે. પગ કમ બસા એનો પ્રાખ નહિ બસાવે

કૂતરાના અસવા સામે સોથી મોટા વાધો મને એટલા મારે છે કે વિચાર કરવાની બી રાગિએ એથી અધોપ થઈ જાય છે, આજ કરીને તો ત્યારે, કે જ્યારે એકાદ કુનનાના પાલિશ નીચે મને કે એમનુ ગુણ અધિવસન, નહોરે સડક પર આવીને જુલવી બેકલા રૂપમા ફેરવાઈ જાય તમે જ કહો, કે માથુ કે કાણે રહી મને ખરું ? દરેકની તરફ, એક પછી એક, ધ્યાન ને હું પડે એમને અરબાદ અને કાલકિચારપાસો, હોઠની અદર જ રહેલો, આજ, કદની અટકવ અને નિષલતા (અનુમતાન અપજય પાન રડડ મે)

અપરિમેય શક્તિ

પ્રોફેસર — એક પ્રખર સુહૃદશાળી ને અવસ્થા

પ્રતિભાસુરુપ હોતા. એનું બ્યક્તિત્વ બીજાથી ખાસ બહુ પડી જતુ હતુ એના અભ્યાસ ને શોધોભોજામાં કોરો દરબેરબરો રહેતા કે એને એ મનુષ્યવિશેષ તરીકે ઓળખાતીએ તે ખોટું કહેવાય નહિ આજુ કેવી રીતે બંધાયો છે, તે શાનો બનેલો છે અને તેને વિભક્ત કરી એગાથી અપરિમેય શક્તિ ઉત્પન્ન કરવાનું વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ સ્વપ્ન કેમ પાર પડે તેનું એ શત ને ક્રિયસ ચિંતન કરતો પળી, તે શક્તિ કેવળ થતા તેને કેવી રીતે નિયમગતતા રખાય તેનું તેના ચત્રના અ-હર્મિત્રા પ્રેમન આવી રહેતુ તેનો અભ્યાસ કરી તેના સુખધમા તે અવિ-શ્વાન્ત પ્રયોગો કરતો. કુશલદોષ્ટ અને બીજા વિજ્ઞાનીઓએ જાણાથી આ કાર્ય છોડતુ હતુ ત્યાંથી એણે શરૂ કરી આગળ ચલાવતુ હતુ.

તેણે આના સંબંધમાં વૈજ્ઞાનિક સામયિકમાં વારંવાર પત્ર-લેખો પ્રસિદ્ધ કરી લેખો છપાવ્યા હતા, અને તેનાથી વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓ ચકિત થયા હતા, અલગીએ વિભક્ત કરી એગાથી કુદરત વિવરણો-થી કેવાં કાવિત્વસારક કાર્યો થઈ શકે એની આગાહીએ કરીને એણે બધાને આકર્ષ્યમાં ગ્રસ્ત કર્યા હતા, તે એક જ એવો એવો ચિત્ર હતો, એને એણે પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં લીધો હતો. આવી એવી મા-ન્યતા હતી કે તે ગાત્ર સત્યશોધનની તીવ્ર ઈચ્છાને બધીન થઈ આ વિષયમાં આટલો બધો રસ લેતો હતો. એ અનેક વખત આ અખરૂટ શક્તિને વ્યાપારિક કાર્યમાં કે દ્રવ્યોત્પાદનતા કાર્યમાં ઉપયોગમાં લેવા એને સમજાવ્યા હતા, પણ તેનો એ કહેતો જ ઉત્તર આપતો કે જો તે તે શક્તિને શિક્ષકોમાં પાછી નેહ લેવારો આ વાતનો આ-મલ કરવામાં આવતો ત્યારે એણે તે ગતના જોડાણમાં શોધી નિ-ચારમાં લીધે મધ મધો હોય એમ એકદમથી જાણ આપતો

આ વિચારશ્રેણી એને કેવા ભયભરક અતિમ માર્ગ પર લઈ જતી હતી તે કોણ કહી શકે હતો? જો આખો નિરાશવાદી ને કહવા નિઃસારકતા (Cynical) અને જર્જન કિચરકે ચોપનહોરનો એ એવો હતો; પણ એવો ગુરુ કંટા દ્યાય જે આગળ વધી ગયા હતા તે આ વસ્તુચિત્રથી વાકેફ હતા, પણ તેને મઠિ હુ તેની શારીરિક અવસ્થાતા અને વસંતપરણત આસિવતને જાણનાર માન્યતા હતો. થોડા સમય માટે બહારમાં જઈ પાછો આવતા મેં વર્તમાનપત્રમાં પ્રોફેસરની પ્રયોગશાળામાં જે જગીર અવસ્થાન મળતી બહાર પાંચી. વરદાન જ પ્રોફેસરને મળવા ગયો તો તેમને હાથે આ મથા પથ ખાસ બાંધેલી ગિયતિમાં મેં એવા બીજુ બધી રીતે તે કેવલ્ય હતા અને પોતાના કાગમાં પ્રથમની શાલક નિમજ દતા. હવે અને કોઈક સત્ય વસ્તુ સાચવવા માંથી.

એ — એક મહાન પ્રયોગ
સમયે અમે બંને પ્રોફેસરની પ્રયોગશાળામાં જોવા છ-
વામાં હતા પ્રયોગનું નિરીક્ષણ કરતા હતા આજુપર આમે
ચલાવી તેને તોરવાને થોડી વિશ્લેષણક શક્તિમાં ઉપયોગમાં લે-
વાને બંધેલે તે અણુકિરણ (radioactivity) પદ્ધતિએ અણુક મીઠા
નિષ્ક્રિયમાંથી અણુક કરી રહ્યા હતા.

★ અણુને વિભક્ત કરવાનું વૈજ્ઞાનિક

કેવું અપ્પ ખર પડે તો તેમાંથી અનુદાન શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ શકે, આ આવી અપ્પ નથી કદાચ કોઈ કહેશે કે અણુ એવો પદાર્થ એને અપરિમેય આળે ફેળીયે શકતા નથી, તેમાંથી અપાચ શક્તિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ શકે? તે તેને સમજવા માટે વસળ અને નિશ્ચુનતા હાખરો લઈએ, આમ તો, પાણી અને વસળ તથા વિદ્યુત્વા (+) ઈલે અને (-) ઈલે. પદાર્થ તરીકે માન્યકી અણુાય છે, પણ અણુને એને કોના કાર્યક્રમ અવગમના મૂકી ઉપયોગમાં લેવાય છે ત્યારે તે કવા ચાલન, મનુષ્યની શક્તિ બહારના સમુદાય કાર્ય કરી શકે છે? વળી, બીજા કો વાત પણ લખવા જેવી છે કે આ વસ્તુઓને ઉપયોગમાં કરવામાં આવે છે અગર તેનો ઉપયોગ અણુકદ માણુઓને હાથે થાય છે તો તે પારાવાર દુઃસાન કરે છે એ જ પ્રમાણે અણુને વિભક્ત કરી તેની શક્તિ-નો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તે દુઃસાનકારક પરિણામ આવે એની કલ્પના આ વાતમાં સદ્ કરવામાં આવી છે ★

‘હવે હું આ માર્ગ પર ચલ્યો છું, દોસ્ત’ તેણે મને કહ્યું. ‘આપણે એક વિશ્લેષણને કુદરત કરવા હાજી વોલ્ટ વિશ્વન વાવરની પદ તો તેના કાર્થ અમે નથી હુ તો અતિશય નાની પ્રાથમિક શક્તિથી તે કાર્ય કરવા માણુ છું થોડી બારે બહુકે કહેવા માટે પણ આપણે એક નાની વાપ જ એકથી પડે છે ને?’

એનું એ આપણે થત, વાલ્વ, બેંકીંગ, ફ્રાન્કોઈર (વિશ્લેષવાદ-નું સ્વરૂપ અવસ્થાર વત) અને જે નાની સીલ કેવી સીસાની રા-કીઓ, એટલી વસ્તુઓનું બનેલુ હતુ. પદોષ્ટાના પ્રમાણમાં તે અતિ-સવ નાનું હતુ છતાં તેમાંથી નીકળતો અવાજ બહુ બાર દોનો અને ઠાંકીઓ વચ્ચેના એક સુરંગ કાણુમાંથી જ વિદ્યુતની પ્રકાશ તેજ-સ્વકે બહાર ફે કાતો હતો તેનાથી આખો અનુદાનની હતી. ત્યાં તો એકાંચિક આખો સજ્જ અવસ્થાત પડાક સાથે ઠાંકીઓ તેથી બારીકા દુદી થઈ વિશ્લેષણના મેળાઓનો છુટો થઈ ગયો, અને એને બને જતીન પર ફરકાઈ પડયા અમ સજ્જતા વાળ બેળી બચાને મેં કાળામથા

‘જગીર મશાલો બન્યા’ પ્રોફેસરે બેળા સાથે જોયા થતા મું ‘હીક થતુ કે હાલક અણુકદ રહો છે અને આખાને દુઃસાન થતુ નથી. કાંઈક સખત બની ગયા, મેમ હામે છે, પણ, મેં એગામાં જોયી વસ્તુઓને ઉપયોગ કર્યા છે આ થોડા અણુઓને ખાલના હોવામાં સમાવેલા કોઈક અણુઓથી છુટી કહેલે આપણે કાર્થે શરૂ કર્યુ અણુઓ. કુશલને એ ઓપધિની માત્રા આપવા સરકામે પણ મળે થશે? જો તેનો ઉપયોગ થઈ શકે તો હાલનારો જોવા તેના આગળ ઈંગ્લી જેવો પુરવાર થશે પણ હશે, એ વાત બચા મેં.’

‘કેમ વાડ?’ મેં પૂછ્યું. ‘તેને પ્રમાણસર લેતુ અને વાવરવામાં સખળસખળીએ જોવા બાળતો જેવી પડે. હવે વલ્ડી કો હાલનારની પડી બંદરખાજાસ અમ આ સુકસગવામાં મહુકિંગની થઈ પડશે.’ પ્રોફેસરે આ પીસના કહ્યું, ‘જનુ ને બારે છે એટલુ આ સહેલુ નથી આ દાંડા પ્રયાગ કરવામાં આવે બહુ સંખાળ લેવી પડી છે. મારે થાવી પ્રયોગશાળાને બચાવવા મારા મથના જ્ઞાનનો ઉપયોગ

હી યત્ને વિઠ્ઠલવાદ છાપી નાખે પડ્યો દોનો. જે તેમ ન શું દોત તો આમ પામના પદાર્થના સ્વપના અનુભવોના એકબલકર ઘટાડા થાય એવું સૂચા થયા દોત અને સાથેસાથે ઓળખા પર પખુ તેની જ અમર થાત. પરિણામે માથેના મુશી સત્યાનાશામી પાસી ફેલાવ, અને તે ક્યા જગતે અદ્યત્ત તે હું છતી માનેા નથી

આપણે અત્યારે એક મહાન વસ્તુ કરી રહ્યા છીએ તેની માથે ક્ષપનાવિદોશા સરહી માખુડો થીરા કરે એ ક્ષિપ્રચાલેત્વ નથી હું મિત્રો કે કપયાન કરવા માખુ હું તે કરવાને સમર્થ થતા પદેવાં માટે પખુ કાર્ય અને છાપી સંભાળમેથી ગળતરીઓ કરી પટે એમ છે

‘તે એ એટલુ બધુ નેજામકરકોય નો તો પછી પડતુ જ મુ.’
‘પડતુ મુકુ’ ટ અને દટ્ટ પૂરો કોળખી રાખ્યા નથી એમ જણાય છે માટે દવે તે પુ રવે જ છુટો છે આ મોટાજાહેરના વિચારો માટે કાલપખુ કાર્ય કરવાનું કોય તો માટે તેની શ્રમ વસ્તુઓનું જ્ઞાન મેળવી પેલી દુષ્ટ વસ્તુ ‘પ્રતિ’ એ શું છે તે જાણું છે માટે નેના પર માલક કાખુ મેળવી, તેણે ઇત્તન દત્તચ કરવામા જે મહાન બલ કરી છે તે મુધારવી છે

‘તુ હવે છે એમા મને માલ જ સમજ પડતી નથી. એમાં વળી મુધારવાનું શું છે’

‘એ બધુ હું તને જાણુ તો તો તુ અમથ જ બની જઈશ’ એવે ખૂબ કહવાથી કહુ ‘ને ચાલ્ય ફેળવણી લીધી જાણી નથી. તુ ધર્મના ફળથી રવાજોએ જાણે છે હું તારા હૃદયમાં જુદીની જ્યોત પ્રગ્વાનીશ એટલે તને બજાબર મમકરશ પખુ તે દગમણ નહિ. માટે દટ્ટ આ પ્રયોગમા ધણુ કરવાનું છે અત્યારે માત્ર એટલુ જ જાણીશ કે મને આ કામમા ધાર્યા કરતા વિશેષ ફેરફાર થા છે અને એનાથી મારી મોટામા મોટી આશાઓ પરિપૂર્ણ થાય એમ છે ..

પખુ અત્યારે તો તારા મો ઘોષ થી જ અને આ વાત કોઈને જરો ના, નહિ તો વળી પેલા ધાધલિયા છાપાવાળાઓ, ‘એક વેશાનિક અણે તેરે છે,’ ને એવીએવી તકામી વસ્તુઓ છાપી મારગો. માટે દટ્ટ શોષક કાર્ય કરવાનું બાકી છે’

મી ગ મનમા તો ખૂબ ફરેશન લાગી, છતાં એણે પોતાને દગાંબો કોટથી દટ્ટે ને નિ મારવાની નહિ કોય એવી માન્યતા સાથે હું નેનાથી જુદા પડ્યો અને પોતપોતાના કામ વળેવા લાગ્યા હિવમ મુશી એકમેકને મળ્યા નહિ. તે અરસામા દેમલતાએ નેના ઇત્તનમા પ્રેમક થયા

જાણ આ વાત ન માનવા જેવી લાગે, પખુ એ તત્વ દહીકત કે પ્રોફેસર કે કો દલાધિ કોઈને ત્યા જાનો નહિ તેને એક અભધી-જનને ત્યા જાનો ઓળિતો મેળાપ થયો, અને એઓ પ્રત્યે દનેમા દરેકર ધરાવતો આ પ્રોફેસર તેને જોવાની સાથે જ તેની મુદરતા, નેની મુકુદારતા અને અપ્રતિમ બુદ્ધિથી અનર્હ નથી અને તેના પ્રકામા પડ્યો પ્રોફેસર હી સ્ત્રીઓના પ્રશ્નક નડે તે દનેમ ક્રીએથી ફર જાતોને અને ‘નવીયધર્મ’ ને જાતિ મોલનીય દૃત્ય તરીકે તિરકારતો. ત્રતા તે આ સીતુ મુખકમળ જોઈ મોદ પાગ્યો

‘સ્ત્રી એટલે ઇત્તન, બકે ઇત્તનની જહિ; અને ઇત્તન જાનુસ કરીને એક પ્રકારનું જનિટ જ છે’ એમ તે વારવાર કહેતો

ઇત્તન એ એક પ્રકારનો ભૌતિક પદાર્થનો જ્વાલિ છે, આદિ નાજુર પ માનરનો માગ થાને ક્યારે છે અને એઓ તેને કેલાવમા મારુમ્બત બને છે એમાં વચનો એક સમયે છીને તે સ્ત્રીઓની નિંદા જાન્યાં જ ચૂંધ્યા ન દનેા એ, ખરેખર એક વિધરિત પ્રકારની માન્યતા

હી, પખુ દેમલતા મળતા સુ રી તેઓ અભિપ્રાય એવો જ દેના એના જેવા મનુષ્યોની બાજનમા બને છે એમ તે આમા એમથી કપલાયો. તે પ્રેમપેશા બન્યો એનું જે શુભ ધર્મિ અણ્યુ દોત અને તેનું લાભ થયુ દોત તો કેવું સાર થાત!

થોડા સમય માટે તો તે દેમલતાને છાપાની જેમ અનુક્રમિને પખુ એ નમવાથી થોડા સમય માટે એણે નેને કનેજ્યા, પછી તે ફરજી અને કોની લનની માજી તેણે નકારી

પ્રોફેસરને અદિતમ થાવી આણ્યુ એ અદ્યારિયા મુશી ધરની બહાર ન ગી જ્યાં હું પખુ દટ્ટાપખુ વાપરી તેને મળવા મ નહિ. ત્યાર બાદ એક દિવમ હું એવા ત્યારે તે પ્રયોગશાળામા ધા દામ લીટી જોડાથી પનલા બજો આમનેમ કરી થયો દોનો

‘કેમ? મુખાં પર શો અમર થઈ છે તેવો આવ્યો છે?’ ને કરવાસથી કહુ. ‘ખાલી કુતુહલ સ્ત્રોતવા ખાતર, ખરેખર જ, જ બધાને કહેજે કે પ્રોફેસર દવે સાલસમા થઈ ગયા છે મનજ આધિ જ તો, બીજું શું? હી મણુ કે એણે મને નાનું, નહિ એક સામાન્ય માખુમ તરીકે હું માત્ર ઇત્તન જ કરતો!

પલ કેવો આભાદ બરી થયો હું! જલદમમા જલ્ય ને ન મુશી સીઓ ટાકિનીઓના બામ બજવરો અને પુકડો મુખાં જ કયો ત્યા મુશી આ ચેતનમથ, હું અમથ ઇત્તનનું આનંદ વધર મામે ચાલવા કરશે એને માલ પખુ દિસાણે અટકાવ જોઈએ, અને હું અટકાવીશ’ એક ખાડા માખુમની જેમ બસાડા પાસી ને નડે થો

તે જ-દ્વિતીય પ્રકરણ
ખી કાઈ જ અમર મારા પર થઈ ન દોવ એવો રાગ છી કહુ ‘ખાલી મોટી વાતો! તુ ઇત્તનના કમને મેથી રીને અટકાવીશ’ અમુ- વસ્તુ તમે પડકાર ન પછી એટલે મુ એના સહનર મા કરશે જરા અમરનો કપયાન હ અને વિચાર કે તુ એમૃતિમથ થુનનો કે મિલ સભ્ય છે’

‘એમૃતિમથ થુન! તુ એમૃતિ મોને કહે છે?’ પ્રોફેસરે કને જવાબ આપ્યો ‘આ આપણા બોંઓ, હેમ, તોપે, કેરી કેને મેટાધો,’ એમૃતિમે અને નજરકેરીઓના કેન્ડગમનો, વધા જે વૈનિક જીકાણા અને દનાફેકા પ્રત્યે નજર કર, અને પછી હે જનનના દતિદાસમા આના જેવો કલ્પનિ થુમ કરી જોવામા આનું છે? અંધાર, આપણા જેવાનું દુર્બલ છે કે આપણામાં અતિ નાજુ સુરમ લાનનીઓના કુલ્લવ થએલો છે, એટલે આપણને વિગે લાવી આવે છે, અને નેમાં વળી દુનિયામા થતા અત્યાચારો વિષે વ રસ, દેલીકેશન અને વર્તમાનપરો ઠીરા અતિમથ તરસથી આપણ સમાચાર મળતા દોવાથી કોઈ પખુ જગે તે બનતા દોવા છતાં આપ કપવામાં તે આપણે દક્ષિ સુગમ બનતા અનુભવીએ છીએ

એટલે જ હું તને ફરીથી કહુ કુ કે આ ચેતનમથ ઇત્તન જ સાધિત વસ્તુ છે તેનો કરી પ્રારબજ થવો જોઈ તો ન દનેા અને વસ્તુઓને તો નેની સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી, પ્રાણીઓને કહે સાજ સમથ છે પખુ જુદિયાન ચેતનમથ વ્યક્તિઓને માટે તો

સમન્વ વિચરની રચના મહાન અર્થમાં થ છે’

‘લગાર સમજનુ રાખ’ ને વાણી દર્શાવતા કહુ ‘ઇત્તન એક તો મહાન વસ્તુ છે કે આપણે તેને સમજાને મારી કે ખોટી કરી સાદા નથી ખર પુલવે તો આપણે તેના વિષે પૂર જાણવા જ નથી’

પ્રેરમજાનાનીઓની ભૂતેની વચ્ચે ૨. આંખસ=સૌનીએટની ભૂતેની સરખ

‘તુ મત્ય કંઠે છે.’ તેણે સમીતિ દર્શાવતા કહ્યું: ‘ક આપણે તેને પૂર બાંધતા નથી? પશુ આપણી નજરે એ પેઠે છે તે બધું બંધાવવા નથી. અને તું એટલું તો સ્વીકારીશ કે હાલ વસ્તુની મદદથી અજ્ઞાતનું જ્ઞાન મેળવી શકાય છે. આપણુ કહું તો આ વિચાર વગર, બીજુ, સહન કરવુ જવાનું એક શોકગ્રસ્ત પદના છે અને તેનો જલ્દી અત આપણે જોઈએ. હું પાર છું કે તું તે પાર પાડી શકીશ.’

‘હુ ખૂબ ગંભીર બની રહ્યો, કારણકે તેણે જન્માવરણના પ્રાર્થ કરી હોય એમ જ હવે મને લાગે. અતિશય અભ્યાસના આર, એની ઉપાસીન પ્રકૃતિ, ઈચ્છાસુક્ષ્મર મહાન બળ વાપરી સકવાની ખાતરી, અને એમણે છેલ્લે ઉમેરાએકા મેંના પ્રેરકશક્તિને કમળુ મેંન, એ સંપર્શી એનુ મગજ કરી મધુ હવે અત્યારે તો મારે તેની વાતને સ્વીકાર કર્યા સિવાય કુદરત ન હતો.

‘પરંતુ, પશુ તુ જવનનો-સમગ્રને જવનનો-અત કેવી રીતે જાનીશ?’

‘જોઈશ, તો તો પાછી પુ તો બીજે ઈશ્વર અને.’

આથી તે વિશેષ વાચાળ બન્યા. તેણે કહ્યું: ‘તેં મારે પ્રેરણા તો જોયા’ તો ને? તને ખાતરી થઈ હશે કે આપણા રહેલુ જીવનસ્ત જળ હુ કહું કરી સંકુ છુ થોડા પ્રયોગો બાદ તુ મેંદેશ કે હુ એક એવી નીતનુ ધડાકા સાથેનુ ચિત્તનનકારે વરી બતાવીશ કે તેનાથી પૃથ્વીના તૂરા થઈ જશે અને મનુષ્યના કુખને! અત આપણે, હુ આ જવનનો ખોટી પ્રલંબકર જાનીશ.’ તે સહેજ અટકેલા મતાધવાના અતિથી તેની આજો પ્રત્યક્ષિત થઈ અને તેણે કરી સલામત: ‘આમરુ પૃથ્વીની કુખજય કથાનો અત લાવી દઈશ અને તે કથા થે કેવી’ બાબ, ફિલ્મિસ, બ્યાધિ, યુદ્ધ, ખૂન, પિત્તર, દેવનાથ અને મિત્રાચરના ઠાકારો! આપણી સામે, એક પ્રલ બીજ પ્રલ સામે, એક ભતિ બીજ ભતિ સામે ખાખરે છે, અને થોડા સમયમા તુ મેરે કે હવે સુધી તારા જોવામાં નહિ આવ્યા હોય એવા રાક્ષસી એક ખડ ખીલ ખડ સામે તારકશે! જ્યન એકે મેંદેશ એક અને દુખ, તે વિના ખીનુ હવે નથી, અને અમે તે મારે તેનો અંત આપે જ છૂટે છે.’

થોડી વાર અટકોતે તે શાઠ નાખી બોલી ઊઠ્યો: ‘આ વિષ એક આદ્યત મશાન છે અને તેનો કોઈ પશુ દિશામે અત લાવે જોઈએ. હું આજુબજને છૂટું કરીશ અને આ પૃથ્વીના નામ કીંગ, ચેતનશક્તિ કે જેણે વિશ્વાના આ આમને કુખિત થઈ છે તેનો અત આજેના, ખડકો એવાના જશે, મરુદ્ધો ડેકોનો અને આ પૃથ્વીના ગોલા દિશ્વિલિલ અવગાળા પડશે પરી જશે. જે મ્યેને આપેલે ધબકારા મારવું જવાનું છે, કુખથી રીજાવા જ્ઞાનતંતુઓ કે અને જાવથી ચોરાઈ નવતો મન છે ત્યા લાખો માઈડ સુધી ચેતનરહિત બીલિક પચાઈના દુકાં વેરાએકા મામુસ પડશે. આ તો મારા મર્ચેની જ-રેખા હું તેને હોરી બતાવું છું, અને મને આશા છે કે બીલ મેંદેશ પર પાડુ જોવા બુદ્ધિમાન પુરુષો જલસે કે મેં મારા કાર્ય આગળ ધવાયશે.’

મારા માન પર કોઈ કદમ મારવુ હોય એવો આપાત મને મ્યા પ્રોડેસર અમે તેણે જીડિશાળી અને પ્રતિકાવાન વ્યક્તિ હોય, જ્યા તે સમયે તેનું મગજ નિચ હોવાવિષે મને શક થઈ આખી પૃથ્વીના નારાં કદે એટલુ અણુબળ તે મુક્ત કરી મેંદેશે માની સકાય તેમ ન હવુ, છતા તેની પાગેથી વિશેષ વાત મેળવવાને, મને અજે તેમા રસ પડતો હોય, અને તેની વાત ન જાનતો હોવા છતાં મેં અને ખાતરી થાવ તો માનવા દેવાર હોઈ, એના ડેાળ મેં કરી બતાવ્યા ‘જવન તં પારે છે એટલું મરણ નથી.’ મેં એક તંદુલાસેવી અ-વાધી કહ્યું: ‘મેંદેશ તેમજા હોય! જવનમાં મુખ માણે છે અને મરવાને મારે જાણે જ કોઈ જાણ હોય છે. વળી, આ બધી મોટી વાતો તુ

કરે છે તો ખરો, પશુ ૮૦૦૦ માઈલના વ્યાસના આ ગોલાનો શુક્રો કરવા એટલું અણુબળ પેલા કરવા શું તુ શક્તિમાન થવાનો હતો?’

ગુપ્તચાથી તેણે ઉત્તર દીધો: ‘હવે તને મેં વાતમાં સરસ થવે છે? તુ અધિનિયમિતમા સાધારણુરીને કીક રસ ધરાવે છે, તો મારા પ્રયોગો અને અણુતીશોની આ નોખ તપાસી જો. અને તેથી થ વધારે સારો માર્ગ મેં છે કે આજથી એક આઠવાણિયા બાદ તને એક નિર્ભય પ્રયોગમા જઈ જઈને મારા પ્રયોજ કરી બતાવીશ. આપણે પેલા મેંદેશ ખડકો પર બરનીના સમયે હોડીમા મેંસીને જઈશ.’

સંખત થઈને હુ તેનાથી ફરો પડ્યો હવે મને કોતાવિષે પૂરી સમજણ પડતી ન હતી. એની પાસે પુષ્પળ મેંદો હતો, વિશાન પ્રત્યે અભિરુચિ હતી, જોઈએ તેટલા નોકરો હતા અને સમુદ્રની અદિરખવર્ધક દવા અને મુદ્દા કદકા આનાયારે પ્રાર્થ થઈ રાકે એવા રમણે તેનો મિવાસ હતો છતાં કોના મનમા આ કેતુ ભગનિષ્ઠુ બારાશુ હવે તે સમબદ ન હવે શું તેની બુદ્ધિ વિનાસના માર્ગે થઈ હતી? કે પછી તેની પાસે, તે કહેતો હતો એવી ભવકર સત્તા હતી? વળીન વાત્રિક બજેલુ માઝ જ્ઞાન એની વાત સાધી હોય એમ માનવાને મને મેંસી તે હોરી છતાં એક માનુસ આખી પૃથ્વીનો નાશ કરવા એટલુ જીવનશ્રમ બળ ઉત્પન્ન કરી શકે કે કેમ? તે વિષે મને દનામે રહેતો હતો અને તો મેંનુ મગજ જ બમરેલુ હોય જોઈએ. એજ લાગુ પશુ તેની આંખી કરવાને મારા એક જ અડવાણિયુ આરે હવે ને?

અ પ-૨૫૨ પૂર્વે અનુભવ અડવાણિયુ નીની મધુ, વર્ષતમાત્રતુ રમણીય પ્રમાત હવે પ્રોડેસરનુ મેંદેશહોઈક ફરિવાખા મુસવાસા સાથે આજુબડક જઈએ કાચ સસુ પામી નિચર હવે અને વાણુની એક પશુ હવેરેકી વાતાવરણને નચાવતી ન હતી પાછળની બાજુરે એક કાચી ખડકની દેરીની નીક આકાસથી કમાઈને નુતી પડતી હોય એમ જણાતી હતી, અને જવનની કિંગમા અરખથેરા સમુદ્રકિનારે આખી રશી હતો. હોડીમા અમે મેં જગુ જ હતા કીકોતરી વિનાના એ નાના જોડા ખડકોની સમીપ અને આગ્રહ એના પર દરિયાના કેકાકા પછોએ નિરાત કરી મેંદેશ હવે પવનની કિશા તરફ રાણીરાણીનો મેં હોડીઓ પડેકો હતી.

‘જસ, આ આજરો.’ તેણે કહુ ‘કેકાકા પ્રયોગમાં મેં કપાલેનમા હોઈએ હતો તેના કતા થોડા વધારે મારાકા મેં રાખ્યો છે, આ પરીકમમા કિરિકિંગ (ceramic) તત્વના જરેકો અણુમા છે, અને સામે મેં સિનરેટ (retentive) છે કે જે, તે પરીકમમા મેં રાખ્યું ભવ મેંદેશ બહારના આપાદનવાથી હવા અને માઇક્રનુ જગ અજર નીતરમે એટલે તરત અજર કપલવરી. જરા પેલા ખડક નજીક જઈને હુ મેંને હોડીમાથી કે કીસ પછી આપણે ખૂબ જ ઉતાવળથી અડીથી મારકા અડું પડશે. અને થોડી મિનિટમા અજર પડશે કે હું શુ કરી શકું છું.

‘હી, જવાન રાખ.’

એમ કહીને તેણે ને પાછી પાળીમા ફેંક્યુ અને મેંદેશએ હતી કટપ એકકમ વધારી હતો પશુપમાથી નીર ફરે એમ તેને ને રમણેથી પાછી દકડી. બેજેમર સાત મિનિટ થઈ એટલે એક જગરમના સહેર અધિકિષિમા સમુદ્રમાથી અને ખડકમાથી બહાર નીકળી અને તેના નીચેની કાચથી આગની નાખી દગાઈ થોડી પગ પછી એક જગળા ધડાકાથી અગાસ કાનના પડદા બેઠાવા અને અગાડી હોડી કોઈ સમુદ્રી લાખથી ઉપકાને બહાર ફેંકાવી હોય એમ પાળીમાં ક-જી

જણાઈ અને બનેલે તો, એના બાગીને બુઝાઈ ગઈ જશે એમ માન્યુ, પણ હરકોઈ પ્રકારે તે કેસામે આવી ગઈ. આજણ ધક્કો મારનારા પખાથી એન્જિન બધ થઈ ગયું, પણ તેને અને ફરી આડું કહ્યું.

ઉઠજતા, વરાળો કાઢતા એ સુસુદ્રમથી, વખત થતા અને તોફાને ચટકા અગ્નિના એ કુવારા આજણથી, અને બની શકે એટલી ત્વરાથી જમીન તરફ ડહાંરી થયા અને ચઢાણના ગોળા તરફ રોટયા ત્યારે પણ આકાશ અને મમુદજમના નીલકર્ણમાં એ આકાશ-દીવા કિવા રીવાદોડી સંગાન અગ્નિનો લડકો બલ્લવકવરાને તેજની ધાળા જેવો બાનતો હતો. અમરેખ વિગ્લેખોની ઉશ્કણાવધને વિચાર વધતો નજા અને તેમાં વધારો થતો તથા તેગમને થોડા સમયને માટે તો તે વિશેષ મોટા અને તેજની થતો જણાયો પછી તેનું જોર કમી થવા માડ્યું.

પ્રોફેસરે કહ્યું 'આના રુબધમાં ખૂણ પછપાછ કરો આપણને અહીં કોઈએ આવના થે જોવા હશે, અને તેના અપણને અનેક પ્રકો પછમે આપણે તો ગાત્ર એટલે જ જવાબ આપવાનો કેસાઈ નવીન પ્રકારના બળવાન પ્રોટોક પદાર્થનો ઘડકાઈ થયો હશે અને તેની નજીક જવા હતા, પણ ત્યાંથી ખસીને ગાડ બંધી શક્યા આપણા ગામગા કઈ પરવારના નવરા લોકો. આપણ ગાંધે એ મને પસંદ નથી હવે જેર આવ, તને મારી નાખતીઓ બતાવુ.'

પણ તે તો એ ચઢાવ પર હલો રહી અતિરાય બચત્ત નજરથી ફરિયા તરફ જોઈ જ રહ્યાં હતા.

પ્રોફેસરે અધીગદ્ધી મને કહ્યું, 'આજ જલદી, નહિ તો પકડાઈ જઈશ ત્યાં જુ જોઈ રહ્યાં છ?'

'જુ જોઈ રહ્યાં છુ? અરે, જુ નથી જોઈ રહ્યો એ પછને? પેલા માછી માંનાં બે હોડકાં ત્યાં નજા? અરેખર તેં એનો નાશ કર્યો છે અને તેમાં એટલા માછીસોન ખૂન ક્યું છ?'

'એ તો અરેખર એક કમનસીબ, અણુધારેલી ધટના-એક અક-ગ્નાત જ હશે. હું તને ખાતરીથી કહુ છું વિનાશના વર્તુળની ત્રિજ્યા એટલે સુધી ફેલાયે એવો મને અપને પણ ખ્યાલ ન હતો. ગાળી-ગાંધા બાબતમાં તો અતિ ખેડાયાક વાત બની છે, પણ તેના મઈ કપાય જ નથી વાક, હું ગુ કરવા માને છે? બધાને મત્ત લગીકત જમ્મી મને પકડાવવા માગે છે? તાર કહેવું પોલીસ માનશે ખરી? આવ, આવ, હાનનુપ્રધાન બનીશ ત્યાં જેર આવ, તને પેલા આકરા બતાવુ કદાચ તને હાલ તે જોવાની દિગ્ધા નહિ પણ હોય પણ યાદ રાખજે કો મારી મેંચીને બૂટી જઈ અગ્નિની બળવા માગતો હોઈશ તો તેની જે મને ફરાર નથી.'

મા ૧-ચિત્રકણ પ્રકારની ધમકી

કે ગમજ નતબલના વિચારના વડોએ ચટકુ મેં તેની સાથે જવાનો નિશ્ચય કર્યો, કેમ કે પાનવ પામે તોના કહેવા પ્રમાણેની ગમિ હોય તો તે બળી લેવું પધારે માઈ હવ.

ફરિયાદિનાર ખૂબ ધારવ થતી જણાઈ, પણ અને બને સિક્ક-થી ત્યાંથી હટી ગયા જેર અથા આ પ્રોફેસર મને એની પ્રથોન-સાળામાં લઈ ગયા. બારીમાંથી બહાર નજર નાખતા પેલા વિચિત્ર બદમના, હજુ સુધી જે પ્રકામ કેડાતી રહેલા વર્તુળની વપાસ કરવા કેટલીક હોડીઓ ત્યાં ફરી માલગ પડતી હતી.

'આ અજબાવની બાબત બની ગઈ, નહિ વાક? હવેથી મારા પ્રથોનામાં મારે બહુ સાવચેતી રાખવી પડશે.' પ્રોફેસરે બદબડવા કહ્યું પછી એ ક બહાતમાવી આપતા, નહિતવા ચિદ્વો અને વિચિત્ર પ્રકારના અસરોથી બેરલા કામગીરી ચોકડી બહાર કાઢી

છેવડતા મિહાત પ્રાપ્ત ત્રવા એણે જે નાખતીઓ ફરી હોડીને સમજના અને તણ કદાચ નજા છેવડતુ સમીકરણ ગાનજમાં લઈ એટલે મને માલમ પડતુ કે તે સમીકરણો કા (અણત વસ્તુ) થઈ આખી પૃથ્વીને ઠંડાડી નાખી શકે એટલો શીઘ્ર વિદ્યુત્ (radio-active) પદાર્થ, જેનું ધારકે કાર્ય ફરી શકે એમ હતો ને કરેલા મુજબત પ્રાથમિક વિધાનો સાથા હોય તો તેમાં હેમ પ્રકાર રાખવા જેવું ન હતું.

પણ તે કદાચ સાચાં ન હોય એવી આશા રાખી સમય જત પ્રોફેસરનું જમનદમ્ત જ્ઞાન અને તેની ક્રાંતિ આ આશયને નિર્ન કરતા હતા એટલે પ્રોફેસરને જોઈતા પદાર્થ મળી શકે તો પછી જોવાના બુઝા હશે બધ એ વાત ચોક્કસ હતી.

'હવે તો અંતોષ થયો ને?' તેણે પછતુ મારા મો પર વિવા ની બાંધા છવાઈ.

'હું અને આ કાર્ય કરવા જેવા નથી માનતો, અરે ને? હું બુ વિધાસિયો લાગે છે કદાચ હું એમ પણ ધારતો હશે કે હું આ કાર્ય કરવાની દિશત નહિ કર પણ એવી આશા રાખતો જ નહિ મનુ ટોળી વેલનાં એટલી દહે પહોંચી છે કે તેનો હું હવે અંત અગર વિના રહેવાનો નથી છવનના બહાલામાં સાતિ, અને તરફદારને બંધે વિશ્રાંતિ આપવા હું માનુ છું.'

મેં કહ્યું, 'હું ફરી એ કરી શકવાનો નથી ક્ષતિદામમાં વાંચવા આવેલી બધી ખૂનદમ્તે ટપી બચ એવી આ છે કોઈ પણ દિશાને હું તે અટકાવીશ.' મેં આમ કહ્યું તો ખર, પણ મને તત્ત મારી થઈ માલગ પડી અરે જોતા મારે તેની હા થે હા કરીને આ સમપથ વિશેષ બળી લેવું જોઈવું હતું.

'અને કેવારીતે અટકાવશે?' તેણે આશ્ચર્ય પામ્યાનો ટોળક મેં કહ્યું 'તુ પોલીસને અગર આપશે કે મને માટે કરાવી પરફેઝ કામ પરી પોલીસને અગર આપ, ગેન્જિટ્રેને જમ્મીવ કે પછી કેડ પ્રવાન મરજના અમ્બો પાસે જ, તો થે હું કદાચ કહુ છું પ્રધાનને કહેવું તમારે વિગ પ્રોફેસર આખી દુનિયાનો નાશ કરવાનો છે, એટલે ને તરત તને હટી કાઢશે, અગર જો તેમના તારી વાન સાબતો તો તેના એમ માનશે કે મારા પ્રથોનાથી અજવા વાતોથી હું સિમ બચવીત થયો છ હા, મને તેમ કરતા અટકાવવાને માગ મેં મલવ છે, અને તે કવજ મારા મરજીથી જ પાર પડી શકે એમ છે.'

૭-યુદ્ધમંત્રીની મુલાકાત
'તું' પામવ છે-તાર ચસકો મયુ છે' મેં નિશાચાથી કહ્યું.

'કદાચ એમ હોય, હું ખિત જનતાના અધાર હું મેં મને પ્રોડ બનાવ્યો હોય? પણ હું અંદરુ તો સ્વીકારશે કે મારે માટે પણ પદનિ-સરવુ છે તારે કરવુ હોય તેમ કરજે, પણ અંદરની ખાતરી રાખજે કે હવેન પ્રથોન સમયે તને હાલર રહેવા હું નિમમણ મોકાવશે તને મોઝામ બોલાઈ સમ્ય અટકાવિયા જોઈશે, ત્યાં સુધીમાં માર નામ દેવો ના.'

આમ વાત આલની હતી એટલામાં ટેવીફેનની ઘડી થયી પ્રોફેસર ટેવીફેન પર ચેલો અચાનક મારા મનમાં મોઝામિનો ને વિચાર આગ્યો. મેં પેલા કામગિયા કડપી લીધા અને ફાટવે પેન કાઢીને

પછી હું તરત જ ત્યાંથી રવાના થઈ ચેલો જેર જતાં એને મોડી રીને આશામાં કાર્યમાં નિમ્ણ બનાવેલો એનાર વિચારો મને અપવા લાગ્યા અરેખર, મનુષ્યવલિતો એ બધ સમાન હતો, એક હવેની ખૂની હતો, કિવા રાશસી સત્તા ધરાવનાર એક પામવ સમાન હતો હરકોઈ પ્રયત્ને એને આ બચકર કાર્ય કરતા અટકાવશે જ એક એ

પણ, એના જ હોવા પ્રમાણે, શુ કોઈ અધિકારી અથવા વિજ્ઞાન નહિ બહુનસી મનુષ્ય આ વાત માનશે ? ના, કદાચ તેઓ આવા અમાચાર આપનારને માટે ગણશે, કેમકે સૌંદર્ય એના કાર્યથી અને કુદિયો માલિગાર હતા.

એમ છતાં એ વિચાર બાદ હું શુદ્ધ હૃદયીમાં ગયો અને ત્યાં શુદ્ધ-મતી સાર—ને મળ્યો. તે આકાશી પદાર્થ વિજ્ઞાનમાં સર્વે રસ ધરાવતા હતા. વળી તે એ પ્રોફેસરને સામીસીતે કૌશલતા હતા એ મારી સવળી વાત એમને કહી, અને સ્પષ્ટતા માટે મુખ્ય હકીકતોનું પુનરાવર્તન કર્યું. એ સાંભળી એણે કહ્યું, “પણ, વાર, આવી અ-સાધારણ બાબતમાં હું શું કરી શકું એમ હું?”

“એમ કેમ?” એમ કહ્યું—તમે—આ કાર્યને—અશક્ય બનાવવા—પરવાં લઈ શકો—એમ મારા ધારવામાં આવે છે” એ અણગમતો અવસ્થા હતું.

“હવે હું સમજ્યો, આ પ્રોફેસર, કે જે આખી દુનિયામાં મેઘમાં મેઘા વિજ્ઞાનના સ્ત્રી છે, સર્વે સ્થળે પ્રખ્યાત છે અને જેની સ્વચ્છતા પર તરબારણ શક કાચી શકાય એમ નથી, એ દુનિયાનો નાશ ન-વાળો છે એમ હું સત્તાવાળાઓને જાણે છે અને છું, એ ને જે દેહે તમારી સમ્માન અને સાચા બધ પ્રત્યે સંદેહ કાપેલા એ અસંભવ મહાપુત્ર, છતાં મારે આનું પશુ સહી મળે બન્યું એવું તો તને નહિ જ હોય છે. આ તો પાશુનું કોરું છે કે તમારો બધ કાંઈક નહિ છે, અથવા તે તમે પ્રોફેસરનું હોયું જાય સમજ્યા છે. કદાચ તે તારને આનું કહી બનાવવા થે માનતો હોય.”

મેં તેની સાથે ફરીક કોરી સંમતિ બધા પ્રયત્ન કર્યો. આખરે મારા કહેવાની કાઠે અસર થવાથી એણે પ્રોફેસરને મળીને આ મંત્રણમાં માહિતી મેળવવા કમળ કર્યું. વળી, વિશેષમાં એટલે સુધી કે એ તમનું મહત્ત્વ કે આ મુલાકાતનું મહત્ત્વ પરિણામ ન આવે તે જ વિષયે પ્રોફેસર એણે છેલ્લા પ્રયોગ કરે તે વિષયે દાખલ રહીને અ-નિષ્ઠ થયા અને અટકાવવાનું તેણે વચન આપ્યું, અને તે વિષય વિષે તેમને ટેકીફેનની બધું કરવા મને હું તો છતાં મારા બધ અમરજી હતો એ મતને તો એ વળતી જ રવા.

૮-અહીંનો સમય

એ મારે રાહ જોવા વિના છુટકા જ ન હતો. એ અડધાવિઠા બન્ધ મારા પર શુદ્ધમતીને ટેકાફેન આવ્યો.

તેણે કહ્યું, “હું પ્રોફેસરને મળ્યો છું. મારી ને તેની મુલાકાત બહુ મેલાવ હતી. તેના કહેવા પ્રમાણે આદ્યુણ સખી તે કેટલાક નાનકડે પ્રયોગો કરી રહ્યો, કે જેમાં તમારે ગતિત થાય તો બહુ ખર્ચા પરિણામ આવે આ સિવાય બીજાં કંઈ નથી, એટલે બીજાનું કંઈ કાર્ય નથી છતાં તે વિષયે મેં આવવનું જ વચન આપ્યું છે ને હજી કાંઈક છે આપણે કોઈપણ પ્રકારનું પશુનું હોવા વખતે આવશે નહિ-બધા આ સંભાવના મીન કારણ કર્યો.”

ત્યાર પછીનું પશુવારિયું બહુ ચિંતામાં પમાર હતું, અને મન-થી એમ પશુ વાનું કે કદાચ હું બર કરતો હોયશ, અને પ્રોફેસરને એના કોઈ દિશો નહિ હોય પણ મેં પેલા દિસાળ જોયા હતા ને મન પેલા છેક પ્રયાનનું સોનાનીય પરિણામ નહરે એણે હજી બધા સોમ એ અંદરમાં, હજમને નેકા કોઈ અનુભવ સફેદ પદાર્થને શીમે મેઘોદા માનતા હતા, પણ હું તે સખવના વધારે સારી માહિતી પરાવતો હતો.

દરવાખા મને પ્રોફેસરની મિઠી મળી. તેમા નેણે અનુભવાઈ કામને લીધે દીલ અનુભવે તેમ-એ પ્રયાન કરતા અરસાવાળી પોતે

માર અન્યાય બધાનું હજી, અને ઉવરના મહાન કાર્ય માટે એક માસની મુદત નાખી હતી. તેની સામે મેં પનનાં લીધેલા હોવા છતાં તે હજી છૂટો હતો એવી દેશ પર પણ તેમા કરવામાં આવી હતી.

એ આખો મહિનો મેં કચાલતા પસાર કર્યો. મારે કોઈ વાત કરવાનું સ્થળ ન હતું, નહિ તો તેમ કરી હોયના બાર હજારે કાન. એક માટે માણસ કહેતા “નુપ્રાચી વચાવેશી પૂરે દોને નામ કરે એવો વિચાર પણ અશક્ય હતો. છતાં શુદ્ધમતીના મોઢમ અસ્તોપ-કારક વચન પર મેં સમજો આધાર હતો.

ઉવરે પ્રોફેસરને ટેકીફેન મને અન્યો. અંતિમ કાવ માટે બંદી તૈયારી કરેલી દોહ અને સમારે માટા નાવ વાળે આવવાનું ન્યાનું હતું તેનો ટેકીફેન પુરો થયે એક નાનાની માફક મેં કાપ્યું ફેરવી શુદ્ધમતીને ટેકીફેન કર્યો તે મરકારી કામે બહાર નીકળા હતા, પણ મેં હતાવજથી માટ નામ અને પ્રોફેસરનું સરનામું આપ્યા પ્રોફેસરના ઘરનું બારણું મેં ઠોચી ત્યારે હું કંઈ કુતુબખના પડવો હોઈ એવું મને લાગ્યું.

૯-મારી કમબખતી

મારે આમરે કપડાસા જેના હોય એમ, આજનો વિચાર-જે પુશ્વતી છેકથી દિવસ બનવાનો હતો ને તેના પૂર્ણ બહારમા બોલે. મહ વાનુ અમને લાડ કરતો થીમીથી અપરો રહો હતો અને આદિ પ્રકાશિત સ્થળેના વાવ એની ક રથી એાર પ્રમદની મુર્તિ આપનો હતો. નીલવર્ણી આકરી અને સમુદ્રે અતિ આકર્ષક કિયતનુ અવરપ ધારણ કર્યું હજી. સૂર્ય અને ચિનારા માટે આ કેવો સમય કહેવાય!

નાચ બધા પરિણામ આવે તો તેના પ્રતિકાર અને મેં તમચા સાથે રાખ્યા હતા.

પ્રોફેસર પર પણ આજના ખુશનુમા ફિલ્મો આમર કરી હતી. ને એ મીલની કી નમનુતો બોલો હતો. તેણે મારા મવાન કર્યું ત્યારે તેના મો પર સહેન વિગતની કાચા જાણાં તેના કુપ કાર્યમાં વિચલ મેળવવાની કમટને લીધે તે ખૂબ જ માનદરમાં આપીને હતો. “ત આજની એ બધું સાંકે થયું, તેણે કહ્યું ‘માલ, આપણે આ-પણે અંતિમકમ સાથે બેસી નારને કરીને બાળીને.’”

શેડી કોરી પીધાપી અને નાંકે એવન આનું નારતો કરી અને પ્રયોગસાળામાં ગયા. એક મોટા ટેબલ પર ક કૂટ લાંબી અને ચાર ફૂટ પહોળા, વજનહાર, સીક ફેફડી ખાતુની પૈડી પડી હતી. તેના બંધ છેડા પર દબાવવાની આંખ હતી. ટેબલ પર તે સિવાય બીજા કંઈક વસ્તુ ન હતી.

“આ એવ વસ્તુ, હોમન” તેમા મંઈ જોવા નહી. આપ કળા-નીચે ત્યા મુખી તરન નિકળવાની” એ સીક ફેફડી પૈડીમાં પેલું મિશ્રમુ કિલાસક વિધિતિમાં છે. એક ઓરની નળનો વિલુપ્તવાદ તેમા પડેલો કરવામાં આવશે અને ને તેના કેન્દ્રમાં પડેલી અંદરના અલગી પાલી પર મોને મારાવશે એટલે પછી એની કોઈ સંજ્ઞા નથી કે જે તેની પ્રચલિને અટકાવી મરે . . .”

આ વાત આજની દલીલે સમયે મારા મવાન અથવા માંડવું હતું અને મને અણી એકરડા અરસાક જેના ન્યાનિા દોને ત્યાર બાદ હું મોજાન બનો. બધામાં આવ્યા ત્યારે પ્રોફેસર મારા મોપર કંઈક બીની કી વસ્તુ ઘસાઈ રહ્યો હતો.

“એ, હવે તો કીક હમે” જાન બેસી રહો, હેમ પણ શ્રમ હતો ના” તેણે કહ્યું એમ હતી ને હજીકાથી હમ્યો. મને એક શેડી બારે ખુરશી સાથે આંખવામાં આવ્યો હતો.

તે મોજા. “હા, મેં તારી કોરીમાં માફક પદાર્થ નાખ્યો હતો

અને મેં તને બેઠાનીમા ગા'યો છે હું એકેક તે સાતિથી જ્યાં કરજે તારી ઈચ્છાનુસાર મારા કામમા હું વચ્ચે પડે તે હું માનતો નથી. વળી, આ તમજો જો અરેબર, ચિત્રને ત્યાં હાથ જવા યેઝ વગર તો મેં ન જ કહેવાય !'

‘હું પામજ છે’ હું બરાડી બોલ્યો. ‘મને જોડી દો મૂખે ન બન’
‘તું જ્યાં છે ત્યાં જીવે છે, હોસ્ત’ તેણે ધીમા ધુરકિયા માથે કહ્યું. ‘હવે હું કોઈ વસ્તુ નસીબ પર મુક્યા માર્યો નથી. તે પુષ્ક-મત્રીને ત્યાં ઠીક છબરડા વાળ્યા સાગે છે, પણ મેં તેને જાણાઈ સમજાવતી કાઢ્યો છે. મારી ઈચ્છા વિરુદ્ધ મારે આ સાવચેતીના પનજા લેવા પડ્યા છે, તેને માટે હું કિન્નીર ઘડે હવે તારી સમજ મારે કાર્ય હું કહું છું, અને તેના નિરીક્ષક માત્ર આપણે જ જણાઈએ આપણે હવે જવાબ માટે મારે ફક્ત ચિનિટ છે, પણ તેટલો સમય મહાન સરના સમય છે

૧૦-અસિધાન

મારા બાધનમાથી હુદવા હું ખૂબ અમગાયા પ્રોફેસર અતિ-શય શ્રદ્ધાવાન હતો. મેં મનથી વિચાર્યું: ‘શું આ આજીવાણે ? એમા કોઈ આપણા પાત્ર નહિ થાય ?’ પછી મેં મેટિથી કહ્યું ‘અબર-દાર, કોઈ કહ્યું છે તો ઈચ્છેની સત્તા પર તપાસ મારનાર કેટલાક છે’ ‘પાત્રી કોની જો વાત ?’ તેણે કહ્યું. ‘જો, આની ક્રિયા શા થઈ ગઈ છે શ્રીષ્ટ વિદ્યુદ્ગ્રાહી પદાર્થ એટલા જવા મારવા છે ફક્ત સિનિટમા માર્યવર્તી અણુઓના લક્ષ્યાલક્ષિ દટક થશે તે-માથી બેઠાના વિદ્યુદ્ગ્રાહી આસપાસના સર્વ પદાર્થની સંકિતને મુકત કરશે, અને તે ઓળંગી, અને તે વળી ઓળંગી’, એમ વિદ્યુદ્ગ્રાહી સતત વધતા સ્ત્રેષ્ઠમા વિશ્વજન કાર્ય મધ્યવરો આના પરિણામે એક એવો પ્રચંદ અગ્નિનો બેઠકો ઉત્પન્ન થશે કે તે આ નક્કર પૃથ્વીને વિદ્યારીને તેના બુદ્ધિ કરી નાખશે, અને આગળ ને આગળ પ્રસરી આખા પ્રલોના પહોંચેને લરખી જશે.

આગળના નકકે એ આગવચિનિટમા આખા નાટક પૂર્ણ થઈ જશે. ‘પછી આ જ્વનમા સતત સ્વરનો આત આપશે ને અગ્નિને અવધારા-શય ચિત્રિત પ્રાપ્ત થશે જ્યાં સરખત લૈન્કિ હુખ અને વેદનાને નાશ થશે ને પ્રત્યેક અશાત આત્મા અનત શાન્તિ અનુભવશે’

અહીં પ્રેરણા પામશે હોય એમ કાલ્પનય લાખામા એ બોલ્યે જતો હતો. એની ગાખા મતાધાતાના અસિધી પ્રત્યવિત થઈ હતી પ્રમગ્નોના યુગહીત તો જરૂર તેને કોઈ ફિરિતના અગરનો શહીદ ધારત. નિશ્ચિત સમય પસાર થશે અને તેના પર બીજા અર્થો કળાક વીની ગયો, પણ માર બન્યું નહીં! મારે પછી પર બાળકમ્પ બાળતા હતા પ્રોફેસરે તેને હાથ લગાડ્યો નાંરે તે હિમ સગ કહી લાગી તે ગુચાયા: ‘મેં બરાબર અનુભવી કરી હતી અને આગેકેમ થયું?’ તે બબડ્યો ‘મેં બધું જાતે કહ્યું છે ને આગ કેમ?’

આગની મારફતે હું ઓછી બોલ્યો ‘મેં જાતે તારી ત્રણતરી ફેરવી લીધી વાત છે’ ને જગતને કળાવ્યું છે. એક કામ માટે પછી તારે તારા કાગળિયા વીવા મુકવા બેઠકમાં ન હતા’

આનંદના ઉડાળામા હું એક ગાડા માર્ગસરના કબજમા છું એ વાત ખરી નથી હતો પણ હવે મારે બીવાની જરૂર ન હતી નિષ્ક્રિયાતાના આધાતથી પ્રોફેસરનું મનજ કેટલાંક આવી ગયું હતું કાણવાર તો એને મારા બોલવામા સમજ પડી નહિ પછી તેણે કહ્યું ‘મારા મિત્ર, મારા એકમાત્ર મિત્ર! તે જ મારે કાર્ય બનાડેશુ તારા વિના બીજા કોઈ મારા જ્વનકાર્યને બગાડે? હશે, હસત નહિ, તને હું છુટા કર છું પણ હું પુન તેનો પ્રારંભ કરીશ, અને એ સમયે કોઈ ખબર ચિત્રને પડશે સખીશ નહિ’

કુમાર - અંક ૨૨૫મો (નવેમ્બર ૧૯૪૨)

એમ કહીને તેણે મને છુટા કર્યો મારાં આડાએકા અવર કેટલાંક આખા બેઠકે બેઠીને બારણા આગળ જઈ હું બેઠો રહ્યો. પ્રોફેસર એના પ્રયોગમા શી વિક્રિત થઈ હતી તે જોવાને બાધીત બન્યા હતાં. પેટી પેટીના એક બધ દીકરા કરી એનું દાહલું કીધું હતી ને અડર નડર કરવા નડેશો. પણ ત્યાં તો એક નાખી અસિધીના કૂળી બહાર નીકળી અને તેની આસપાસ કરી વળી બેઠકી લગાડી ને આવી કે તેને ત્યાંથી ખસવાનો કે બુધ મારવાનો જે વખતરજો નહિ

પણ એ કાર્ય શાધવિદ્યુદ્ગ્રાહીના પ્રમરના અગિયું ન હતું માગ માન પર તે પછે એ ક્ષણિક હાથ પડી હતી તેનું રંગરણ કરતા, અને કોઈ અદરથ અમગ્ય સંકિતને વેશાનિકને પકડીને જવાની, માટીના પીંડાની માફક પીસી નાખી મનુષ્યાકારમાથી ટાળી નાખ્યો હોય એ મને લાગ્યું કોની આદુનિતો માટે નાશ પામ્યો, ક્રિયા એવર ગયો, અને બધ હત્યારા જે એવા આકાર નિનાનો દબડી જતો તે જગીન પર પડ્યો એ વિચિત્ર વિદ્યુદ્ગ્રાહીની જ્વનકાએ તેના આખા શરીરમા સમગ્રતા ક્રિયા સંયોગના આકર્ષણનો નાશ કર્યો હતો તાર થયું છે હું જોરડા બહાર બેઠેશો હોવાથી આ બધા મ નાવચી ફર હતો. પ્રયોગશાળાની ધગીબગી વસ્તુઓના નાશ થવાથી તે દબડી જતો ત્યાં પડી હતી બસ, હવે બધું ખલાસ થઈ ગયું હતું પ્રોફેસરનું બહિરાન દેવાઈ ચૂક્યું હતું

૧૧-ઉપનહાર

હું મેકાનમાથી કેમ નાસી છુટ્યો અને ત્યાર બાદ મુદ્દમત્રી અને એ પોલીસોની અને કેવી રીતે મુલાકાત થઈ તમા મારી વાર્તા મેં તેમને કેવી રીતે કહી સંભળાવી તેના વિષે મારી મનુષ્ય તદન ગાખી થઈ ગઈ છે, પણ એટલું ખરૂં કે એ કાર્ય અસિધિય સર્વ-સનાદી ઉપનહાર અને પ્રોફેસરની સર્વ રવણે જાણીની વસ્તીની સર્વ-જકિત તથા મુદ્દમત્રીની સાક્ષી તે જારી મજદ ને આપ્યા હોત તો કદાચ પ્રોફેસરના પરિણામા મારા હાથમાંથી રાખી પછી નહિ. પણ આમ તો તેનું મુદ્દય એક બીર રોષાકના મુદ્દય તરીકે લેવાયુ અને તેનું નામ વેશાનિક સાક્ષીની ચાડામા હમેશાય

એના કાગળિયાની અને કાપોની વેશાનિકોની એક સમિતિ ન તપાસ કરી અને તેઓ એવા નિર્ણય પર આપ્યા કે વિશ્વજન પદાર્થનું અમુક જરૂરિયાતો એ અમુક પ્રકારના અગ્નિબળને મુકા કર્યું હતું અને તેના પરિણામે એક મુદ્દમા પદાર્થોના સમગ્રતાના કુલનો નાશ થઈ જતો-’ અને તે પાત્રની કદ હતી કે પ્રોફેસરનું જગતવિનમનનું કાર્ય મિથ્યા રવજ ન હતું જો એના હિસાબમા ફેરફાર કરવામા ન આપ્યો હોત તો જરૂર એનું મનજુ પાર પડ્યું હોત

કેટલાક દિવસ બાદ મુદ્દમત્રી-એ પોતે વેશાનિકોની સમિતિને એક સભય હતો-તેની મને મુલાકાત થઈ તેણે પે તાના અગ્નિમાથી એક કાગળ કાઢી ગાને બતાવ્યા અને કહ્યું ‘ત્વ પ્રોફેસરની અગ્નિબળની અનુભવીને આ એક મુદ્દાનો કાગળ છે અરેબર, તમે મને જે હાજીત કરી હતી તે સાચો જ હતી આનાથી રપજ થાય છે કે તે અણુબળને અતિશય મોટા પાયા પર મુકા કરવાની સંકિત પ્ર-વતો હતો એ રોષા અને તેનું પરિણામ એની હાથવેળમા હતા સરવજા આદરજાના એક જ ચિહ્નમા ખૂબ જવાને લીધે તે નિષ્ક્રિય થયેલ પણ આ કાગળ દુનિયાને માટે અનિદકાર છે, એટલે એ નાશ કરે જ રહેડો વળી, આ હાજીના કોડે ને અનુભવાની જરૂર નથી’

એમ કહીને તેણે તે કાગળ સગાવાવી દીધી એ ચિહ્નમા શાથી ફેરફાર થયો હતો તે વિષે મેં ગોન ધારણ કરવાનું જ ઉચિત માન્ય

અન્દમચિરીકર નેકાલાલ પલિત

ભૂતકાળની શોધમાં

પ સરસ્વતી-સાગર-સંગમ

કચ્છના રણપ્રદેશ પર જ્યાં એક કાળે સાગર ધૂધવતો તેના અવશિષ્ટ થોડો ને ખંડિયેર બંદરેની લાળ કાઢ્યા માટે કરેલા પગપાળા અવાસની હોળમાળા

એઈ, આ કાળુ સૂર છે ? જરા લોશા થઈત્યે જાઈ, આપરે મહાદેવના ફેરન કરવા છે.

સાંકઠ આગાતુનું આ અવાજ કાને અચ્છાતા માત્રી ઢીંધ ઢીરી ગઈ અને તત્કાળ લોશા થઈ અને એ પાર અધઃસરખી બરેલી ફેરેનીની બહાર આનંદો હવે શરીર અને સાથ હલકુ નળાચુ તાવ બચ્ચે કે હોતો ન નહિ તેવો અનુભવ થયો. ચોક્કાના, દરિયાના જેવા ખાસ પાણીએ ફવાની ગરજ સારી કે શુરૂ અને તેમ, કોઈ અત્યંતરિકરીતે હું રવરચ થઈ ગયો

બહાન આવા ને ચારે કોર હાથ ફેરવી ફેરવીને ધેરી વળવા કિતિજ નુકી પ્રસરેલી વહિયારની આગી વનસમુદ્ર ઉપર આઠેરા તિમિરની સાફર પથરાયેલી હતી. સુસવાડા મારતો પવન વનસમને ચારેવારે ખરજાડાઢ દસગી મુકતો હતો. આઠવા તારા અનુક્રમ હતા ને પૂર્વ દિશાના એક ખુણામાંથી રૂઢ વડેતો નળરે પડેતો હતો એટલે હલો તો રાતનો પહેલો ન પહેરે છે એમ અને સમગ્રજી

અનુદિક્ષણવાદ પતન (પાઠશુ)ને આગળે જેનો વડ હલ થે એક માધવનો વિસ્સાર ધરાવે છે તે પ્રાચી સરસ્વતી સાગર સાથે ને અપે પુરાણપ્રસિદ્ધ સ્વપ્ન થાય છે તે અપે તેની કીનલીન દગા રેલ થન જ્ઞાનિ પામે છે. હ-હ સાત-સાત ડબકા પડેલી એ ધારસી રાવ-રપ ડબકાને સામાનાતરે વહે છે ને જિ નિર્ભય ધારસીના રૂપે, ધુમધમપી નિર્ભય થઈ પડેલા કચ્છના રણસાનરવા આ અનુદયા ખુણામાં, પ્રાચીસરસ્વતી તેના યોગામાં સમાઈ અથ છે પુરાણોમાં સરસ્વતી-સાગર-સંગમ ઉપર અધ્યાયોના અધ્યાયો બંદેશ પડ્યા છે, ગણુ અહીં તો કોઈને અબદે નથી ને દરકાર પાણુ નથી કે આજ મહાવપણું રેળવ અહીં આવેછું છે. ગામલોકોને ગાન 'કુવારકા નતી અહીં રખીને મળે છે' યસ એટલું ન આઈ આ મળેના પ્રત્યે પવિત્રતાની શાવના ગાસા જિનાશ આવી નહિ. હા, હું રાત્રી પડેલા હતો એ મહાદેવના ફેરને પારીના રવતેથી પસાર થતા કોઈકે રડયાખડયા વડેમાથુંએ જરૂર આવી જાય છે, ગણુ આ મહાદેવને ગરસ્વતી-સાગર-સંગમ સાથે કાઠ લેવાદેવા નથી. કહે છે કે પવાસ-પોણીઓ વર્ષ પૂર્વે કુવારકા (પ્રાચી સરસ્વતી) નદી કુવર માસના પાંદરે વહેતી હતી ને તે વેળા, હાલ આ અપેએ જ્યા તેની એ ધારાઓ અને આ ફેરેથી આવેલી છે ત્યાં એક ગરાશિયાના સપાટ પેડેના હતા એક દિવસે એ નરાગિયો પોતાનું જીતર ખેડેતો હતો, ત્યાં અરકમાત તેજુ સાગીડું જમીનમાં ફાંચેલા કોઈ કહણુ પથરા સાથે અચ્છાડું. એ પથરા તે ન આ મહાદેવ આમ, મહાદેવ પ્રગટ થયાની વાત જોમે આ ગામડાં-ગોગાં પ્રસરી ગઈ જેતેલોતાપા આ ફેરેથી વળાઈ ને તેમાં એ મહાદેવની પથરામણી થઈ લાખા વખત સુધી આ મહાદેવનો ગદિયા વહિયારના પ્રદેશો રહ્યો વરેશા ત્યાં અનેક જનકાઓ ભરાયા હાથી ને જલે મરસ્વતી પણુ તેમજ આ ગદિયામાં આકર્ષાઈ દેવ તેમ દિન પ્રતિદિન ગદવત ગુમાવતા જતા કુવર (પ્રાચીનકેકલાપુર પતન) પડ પડણુ ત્યાગી એ માંડ કુર અવેશા આ મહાદેવના રાજે આશી આ શી. પળુ પછી તે આ મહાદેવ પળુ મહાવત ગુમાવી બેશા ગામડાં-ગોગાં અજાનક પ્રગટ થયારા દેશો ને ગદિયા લાંબે વખત લાગેજ છે, કારણકે એવા નવા મહાદેવો ને માતાશ્રી વડેને જમીનમાંથી

વારેવારે પ્રગટ થયા હો છે, ને નવા દેવપ્રગટ થતાં જ્ઞાનો માદિયા બતો વહે છે આ મહાદેવ વિષે પણુ એમ ન જાનેછું છે હવે તો પાગેના મારવપરથી પસાર થયારા કોઈ રડયાખડયા પડેલા ગોગાં કોઈક વાર જોગના ફેરને આવી વટે છે, અણતુસના જેવા કાળા આસનું આ અણીશુદ્ધ ગિવલિય થોડો મોટો આકાર ધરાવે છે. ધુમધમધમાં એવા શિર્ષલોગ મહાતાં વચ્ચેનીપુર (વળા)ના અવશેષોમાંથી એવડાં મોઢા અનેક ગિવલિયે પ્રગટ થયા છે.

અને જીવમાંથી હઠાડનાર પેલા કાઈ મહાદેવને પગે લાગી ફરી, ફેરેનીની બહાર-પીકળી, હું લોશો હતો ત્યાં આઆ, આવા નિર્ભય ને ગિદામણુ અચ્છમા ને વળા આવે ઢાણુ એ નાની ફેરેનીના અધારા ગભીરુદયા સુતા પડેલા આ માનવી પ્રત્યે તેમને કુરૂહક થયા વિના નહિ રહુ દેવ તેમણે મને પૂછવડા કરવા માંડી. મેં મારા પ્રવાસના દેવ, મઈ કાવ તથા આજના આકાર અનુભવે અને આવતા મુકામ છવાદિને લગતી વિગતવાર હકીકત કહી સમજાવી મળ્યા કાવપાંચ નેઅને અને પોતાની સાથે રાહુ આવ્યા જાળાવુ. એ બાહુડ નાગ હવ ડાલાલાલ પોતે ઓડીઅય બાકાનુ હતો ને કુવર ગામના વતની હત્યા પોતાની બહેન ને રાહુ રદેલા તેને મૂક્યા જ્યા માટે અત્યાદે ને અત્યાદે કારકાળમાંથી કુરસાર મળતા માંડુ જેડીને નીકળી પડ્યા હતા બહેનને સરસ્વતીની ધારાઓની પેલીમેર રાહુને રડેતે લોશા માંડામાં ખૂંડને પોતે મહાદેવના ફેરન કરવા માંડ્યા આનંદા તતા.

આરે આ જીતે અત્યંતરિક પ્રમથ મારા મહિ જાન્યો કરેવાય. હું નિઃસહાય ગિવલિયા એક અનુભુ, નિર્ભય તથા અચ્છેશા અપે, તાવથી સુપસુધ ગુમાવી પડી રહેલો હોઈ, ને ત્યાં, કોઈ ન નીકળે કોરે વળતે ને મારે જ્યા જળુ હોય તે ન અપે જ્ઞાન આપી વડે; ને વળા તે કુર આવેવા રેતો પર માંડુ મૂકી, અગતે ન મહાદેવનાં ફેરને (જેકે આવા અવાસમાં એ ફેરેનીમાં મહાદેવની પ્રતિમા હેખા-તી ન નોંડેની) આવી બટે; ત્યાં અજાનક મારો કોટો કાચ અને કોઈ અત્યંતરિકરીતે આરા આગલા મુકામની બધી મુરકેલીએને પળવારમાં આ આખી જલયે આવા બનાવેથી એમ લાગી ન આવે છે કે જગતમાં આજાપી સગત દેખેદેખ અને સંભાળ સાખનાર કોઈ અદરક મોઢાન શકિત છે બરી! અરેલે પુક્રેતે તો સદેવ જેખરેની દરકાર સમ્યા વચર પુકપાં જેડેરે રાખેવા જેલેએ જીવન એ પાળી-ના પરપેટો નથી કે પળવારમાં આકારનુ ફરી જાય. પ્રત્યેક જીવન જગતમાં પોતાની સાથે કોઈ એજના કલેન ને પ્રગટ કાચ છે ને એ જોજ્યા પરી ન કાચ ત્યાં મુધી કોઈ પળુ વિનાગતત્વ તેનો નારા ફરી રાકે તેખ નથી, ને જ્યારે તેનો નાગ થયાનો દોષ છે ત્યારે અવિનાશક લેખાતા તત્વ હારા પળુ તે થઈ જાય છે. ગઈ, તર્ક-પરંપરાની દરકાર સમ્યા વચર ફેકે વ્યક્તિએ જીવનમાં માદમેશ જેડી તેને આરેક જાનવાનું જોઈએ.

કાલાવધે મારા નામડાપોવા પોતાની મેળે કાચી હીધાં પ્રાચી સરસ્વતીની ફેર કાચા રૂપ એ બંને ધારાઓને જોળેલી અમે રાહુના રરવા પર હવે લેખા આગમાં આનંદા કાલાવધે ખીકડી જડી રાહુના આ ફેડે કાચવાગડડું રજાતાં અતેદદવારવતે રડયા. વાળમાંથી વાન નીકળતા ડાલાલાલે હલુ કે રાહુના આખી જાતિના

દેવરાઈ મહારાજ રહે છે અગાઉ શુદ્ધ ગામ એમનું જ હતું, પણ શયનપુર નવાળ સાહેબે ખાતમા કરવાથી દાંધ એ કુટુંબ પાંચમાઈ થઈ ગયું છે તોપણ હજી એ લોકો સારી યિથતિ બોલે છે. એમનું આપુ કુટુંબ કોઈક અને વેળાવાસી છે નહીં હવે પ્રતેનો તે એમને ત્યાં વાર નથી. આપણે સવારે ૬ મને થેર જઈશું ત્યારે તમે એ બધું જોતો

રાત્રે ૬ મને શુમારે આડું શુદ્ધ આવી પહોંચ્યું ડાહ્યાલાલના બહેન વિષવા હતા ચિહ્નકતમા બે બાળા, એક જોરડું, ત્રણ ચાર ઢોંગો ને એક મળતું બેતર હવે આગરે કોઈને જમતું હતું નહિ, એટલે બેતર ખાટલા હજી થા ને સહુ નિરાતે જીવી નાયા.

સવાર પડી મહારાજ રાતની ડાંધની મળ જઈ જોરડું દત્તી કેટલાયે દહાડા પછી એવી નિશ્ચિત લેખને લાલમગજથી હતો. શુદ્ધ પાણીની ભારે તળી હતી આમ તે ગામ થઈ મોટું છે, પાંચસાતરો જોરડા જરા તેમજ ઓડીચ્ચ લેખોના ધર વળ્યા છે, ને બધા સુખી દોષ એવા કામ્ય છતાં આપડા મોટાં ગામના માત્ર પછી જ કુલાલના ને તેમને પછી કોઈ જગ્યાએ ન હોવાથી પાણી થઈ જઈ હોય અને એક પ્રમાણમાં નીકળત હતા પીવા માટે જ નહીં પાણીના સામા દોષ ત્યાં નહોતાની તો વાત જ રી ? પછી આદ્ય રહ્યા, એટલે નવાં બુતો તે જોઈએ જ એટલે બધો શેરે સહુ બેનહોવાને પાત્ર આચારિક વિધિ પતાવ્યો પછી આપણી પી જી ડાહ્યાલાલ અને હું દેવરાઈ મહારાજને થેર જવાની કહ્યા રડતામા એમના કેટલાયે જે સગાઓને ત્યાં

વાલ લઈ ગયા નહીં જઈએ ત્યાં આપણી તો હાજર હોય જ, તમાનાં એકે તે ખૂબ આશ્ચર્ય કરી આમને સાચું જમવાનું નિમગ્ન પછી આ પી ડીધુ લગભગ નવ વાગ્યે દેવરાઈ મહારાજની કચેરીએ અને પહોંચ્યા ત્યાં આમરીના બાજુ પર એક એક આવેલે હમરના ને મળતી ફાડીવાળા બાઈ પોથીઓના પાત્ર કલ્યાણની રહ્યા હતા 'દેવરાઈ મહારાજ તે શત દહાડા બંધિમા જ વખત નાજવા હોવાથી બાગ્યે જ બહાર નીકળે છે આ બાઈ એમના મોટા દીકરા જે ને એમના પિતાના જેવા જ વિદ્વાન છે' એમ કીમી રહીને ડાહ્યાલાલે અને જાણીએ અને એમની સમસ્ય પહોંચ્યા એમણે ને બંને કે મોટાના આંખાં મ્યાની કાઢ પડી જ ન હોય તેમ પોતાનું પાના ઉઠાવવાનું મમ આહુ શરૂ પાડ્યું અને અમરી મેળે નીમે બેસી ગયા. પોથીઓથી અમરીનાં કમરક દત્તી એ જોઈ હતું તો ખૂબ હપથિ કે આહી જરૂર ગમે આપ્રાપ્ય હવે પ્રતેનો લાધરો વળી તામ્રપત્રો પાણી એમને ત્યાં મજવાની સંવત્તા હતી, કેમકે ઓડીચ્ચ આલસેનું એ બહુ નહું અને સમૃદ્ધ કુટુંબ છે મૂળ જ સોવણીએ ત્યારે ઓડીચ્ચોને શુભરાતમા વસાવેલા ત્યારે ને તામ્રપત્રો કરી આપવાની વાત પ્રસિદ્ધ છે તેમજ એક પછી તામ્ર પત્ર હજી સુધી મળ્યું નથી કંઠામ આવા કોઈ દંદા કુટુંબના મળી આવે ત્યાં એક દાકલ લીધા પછી એમણે સહેજ અમરી સામે જોયું અને પૂછ્યું, 'કેમ, શું કામ છે ?' 'ખાસ તો કાઢ કામ નથી, અગદાવાંઈ કામસર જગ્યા વર નીકળવાનું થયું ને વદિયારમા કેટલાંક વિદ્વાન તરીકે આપની પ્રખ્યાતિ સાંભળી એટલે થયું ને વાંચી એવા વિદ્વાનના દરોને લાલ લેતા જઈએ' 'તો જાણીએ' 'અમદાવાદથી આવ્યા છો, એમ જ ત્યારે તમારો પેલો નાંધી શું છે ?'

'તમારો પેલો અંધ' એ શબ્દોએ મને જરા ચમકાવ્યો ને એમના માનસનું વલણ પાંચમાઈ મળ્યું મને થયું કે જો એમના અજબદારને લાલ લેવા હોય તો સંભાળીને એમની જોડ વાતલીન કરવી જોઈએ.

'આપણે એમની આંધી બજાર સખતા નથી આપણે નો અપરુ કામ સાથે કામ. વચ્ચે સામજીય હતું કે રાજીડ તરફ ગયા છે ને હાડ ત્યાં લાઈ વાંચી રહી છે.'

'બમના કરશે તો ત્યાં જ એનું નવ જોડ વળી જમે હોયો તે બરા, એણે ટેકાએને કાઈ માથે ચડાવ્યા છે ...'

એ મહારાજના શીખબગથી વાળી છૂટી અને તેની સાથે તેમનું મોટું પછી રતાશ તરફ દળવા કામ્ય વધા આપણી પાંચમે વડે વધુ લેખવા લાગી. ને પછી વધુમા બોલ્યા, 'દિંદુષ્યનું એ સવાનાશ વાળી દીધું છે. હવે તો કિંતુ અવતાર જનમા પ્રવર વાર ત્યારે જ એ ગાંધીની બજાર લેવાય' પછી તો ન સમજાય કેમકે અણે એ મહાપુરુષે માહીક વગેરેને બાટવા માંડી મારે બીમીરીને મારા મુદ્દાની વાત પર આવવું હતું પણ એમનું પુરુષ બધ માંડ નહિ જરાજર એક કલાક એ વાળીપ્રવાહ એકધારે ચાલ્યા ને તેમના અવતરી વસાઈ હજી પડી મોટાં એ મારી થત કલાક મહેલા મારા કાર્યને પ્રકાર અને તેનો સાર્વજનિક હેતુ સમજ્યો, શુભરાતમા પ્રાચીન સપ્તિચરો ઉદ્ધાર ને શુભરાતના હિતકારના ધુન: નિર્માણની વાતો કરી, ને છેવટે ઓડીચ્ચ આલસેનું નીમગ્ન લખી આપેલા તામ્રપત્રો અમરા નહીં, પણ એમના જેવા નીમગ્ન પૂના બાપા તે હોવા જ જોઈએ ને એથી સધાનાર જાતિદિવની વાત રહી કરી ને તેમની પાસે એ જ નહીં પોથીઓ, દંતાવેને અને તામ્રપત્રો હોય તે મને જતાવવા મેં નિમિત્ત કરી, આ વાત સાંભળી, થાંધ આલસેનું વચ્ચે, કોણ ભોળું કેમ, આ વદિયારના પક્ષના પક્ષિની આપણે સનીચોળ થઈ ગઈ અને કોપાવેશમા આવીને જોલ્યા 'મને ત્યારે ? તમારે અગાધા દંતાવેને અને તામ્રપત્રો લેવા છે, ખર ને ? ત્યારે એક કહોને કે અગદાવાદથી નથી આંખાં પણ શયનપુરથી આંખાં છે ને જૂપી પોથીસના માણસ છે।' અરે પાછળે, અગાધ બધા દંતાવેને અને તામ્રપત્રો તમારા નવાથે પડાવી હઈ અણે ને હાલ બનાવી દીધા, થાંધો કઈ લીધો, ખેતરા પરાવી લીધા, કાંઈ તો આશ્રી રહેવા દીધું નથી, તો થ તમે! હોળીતરત્યાંજ અગાધ છેડા નથી છેડાતા ? શું કરવા ધાંધું છે, કુટુંબ તમે ? અને અગા ડાહ્યાલાલ ! આ માણસને મારે ત્યાં લાવતા તે પછી વિચાર ન થયો ? અરે, અમે તારે કે તારા પાપનું શું જનાડયું છે એ તો હજી કાલ રહ્યો, સાલાચો, હમણાં તમારી બનેની બજાર લઈ નાંધુ છું.

એટલું કહી, કંઠાચ અમને મેં થીપાક જમાડવાનું સાધન લાવ્યું એ વચ્ચે પક્ષિત જોરડામા ધરતી મથા અને હું તમા ડાહ્યાલાલ હજી લઇને ત્યારેથી એવા નાકા તે રેર આવીને જ ચોંક્યા.

(આહ)

અમૃતલાલ વ. પંડ્યા

મનુને રૂચના નાંકમા એક વખત મુખીના પાટ લેવાનો દંતો તેણે એ બાળતમા કરાએલા એક મિત્રની સલાહ પછી 'મારે મૂર્ખા દેખાવા માટે શું કરવું ?'

'કઈ કરવાની જરૂર નથી,' પેલાએ જવાબ આપ્યો, 'જેવા છે તેવો જ રહેજો.'

'કાંઈક સાહેબ, તમારી દવાથી મને થયું જ નાંધો થયો છે' 'એમ કે ?' પછી તમે મારી દવા ક્યારે લીધીથી ?

'હું મહેતા લેતો, મારા કાઠા લેતા હતા, હું તેનો વારસ છું' શિક્ષક-સુપ રહ્યો, જરા સમજે કે આ કલાસ છે એ, દીપીકર ! ઉકારી-સુપ રહ્યો, જરા સમજે કે આ પીકરકાસ છે !

(અનુ. પ. ૨૮૫થી) (આટલું એમની ને નિરચલતા આપત્તી).—
આમાં મન ને કમ કામ કરે? ને કલાય કામ કરે તો પશુ નથી રામ છ
કન્યો કે એ સી વાચ માટે? કુતરાઓના આ હાડો હાડાં અન્યાય આગે
એને એમાં પુખ્ત રહી છે. પણ એમનો કોઈ પ્રતિનિધિ ગિજીવન પુર-
આવીને અને કહે કે 'ગાદાશય, સરંક બંધ છે' તો, સોમંદયક કહું
જ કે, 'વાંચનીત' ક્યાં વગર જ હું પાછો જીવું જઈ અને આ કંઈ નથી
વાત નથી કુતરાઓના 'નિવેદન' પરથી, કેટલી થે રાતો ને મટ-
આપસમાં જ આવી છે. પણ એક આખી સસાની આવી સર્વાત-
મતની બન-ભરી એક નીચતા જ છે.

પુષ્પાએ દરેક ભવિષ્યને કહી ગયાં પણ પેશ ક્યાં છે કુતરા પણ
જાણતો કે પ નથી. જ્યારથી બીવાળો કુતરા તમે જોયો દરો મેટિ
એને એના મરીર પર લાખ્યાનાં ચિહ્ન દેખાય છે. જ્યારે આવે
ત્યારે એવી શાખારીને વિદ્યમાની નહીં પાંચાના જરૂર જ્ઞાન આખ
કેવો કયા દેવ નથી પૂછી ધણે બાગે પેટની આગે લાગેલી દોષ
કે સ્ત્રીનો વચ્ચેવાચ્ચ જો આત્મચિન્તન માટે સુદ જઈને આખ
બંધ કરી દે છે. જેવાય કોઈ કિસ્સું જેવો થાય છે. કોઈ આશિર્વાદ
એક સરસું દાંને જમાડે આશીના હુદાહુદા બાગેને ખજાડે,
કોઈ આથે કહેલું મોકલે, પોતે કસપેદર અથવા કહે, ત્યાં જો
માખ જમાન પર જ પાખીને શાહ આપો બોલી, પચિન્નિચિત્ત વિદ-
જાણેલાં કરે, ને પાછી આપો બંધ કરી દે' કોઈ જોડાદ આખ
કુખી છે તો પશુ, પશુ આત્મવિશ્વાસ સાથે ત્યાંથી જીડીને એમ
કોઈ છે જઈને સૂચો ને વિચારગ્રામ, જ્યાંથી આટલું દોષ ત્યાંથી,
પશુ માર કહે. કોઈ કોઈકવાળો ઘેડી વગાડે તો ચાલણા જ રામ છ
બંધ કે સારંક છે. એવી નાની નાની માટે રસોડા છાડી દેવા એ ને
સપુત્રા મોશાથી વિરૂદ્ધ સમજે છે.

રાખે વખતે આ જ કુતરા પોતાની સુકાઈ જોડી પાળી પૂજ-
કી, ગમ્મ તેરડી લાંબી લેવાવીને સૂચો છે આગ કરવામાં એનો
કેવું કિસ્સા પસંદ કરેલા મેવગેને બહુવાનો દોષ છે. તમે જણાય
એના પર જ નહીં હો એટલે ગુપ્તમાં આવેને એ કિસ્સા મ
કોઈ જોડા, ક્યાંકને દેરાન કરે છે? જેવાનું નથી કે અમે સાપ
અદો બોલો છો જો જાસ, આ સાપુત્રા શાપથી એ જ સમજે દુષ્કા
એમાં કઈ જવા લાગે છે. પછી કેટલાય દિવસો સુધી એનાં જ વેપ
આવે છે કે કેટલાય કુતરાઓ પછને વળતી રહ્યા છે ને જ્યા નથી
રેતાં આખ બુદ્ધિ છે ત્યારે જોડાએ છીએ કે પછ આટલાની પારીયા
જાણતો નથી છે.

આ ભવિષ્યની કીડી કરડવાની ને બસવાની તાણત ગને ક્યાર
એવો નો વેર લેવાની તમના આસાર પરી છે. એક પછી એક બધા
કમ્પા 'પદોથી બધ'
કાચીમાં એક કિલે છે કે 'દે કરડી, ત વાસ દરોઈની ચિત્તા
ન કર' કારણ કે કુતરાના બસવાથી ક્યારેને જો બચવાનું દોષ છે
તેમણી કહી બોલુ પશુ નથી. 'મટલબ કે કુતરા બસવા રહે અને
જો પશુ આપણ રહેને બચાવે. પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ આ કિલ્લો જ છે
કેવો વાની અનરતિનું કારણ? અચેટમાં કિલ્લો છે કે 'બસવા કુતરા
માથે જ કારે?

—પશુ કેને ખબર છે કે એક કામનો કુતરા ક્યારે બસવાનું બંધ
કોઈ ને કરડવાનું માર કરી દે?
"મટમુલ"
(કોઈ કમ નેમ. જુખારી, મેલ. જો, ના એક કુડું લેખના આપારે
આ કે કારણ આલે)

વેપારી વચ્ચે માટે મેચી હતી બનેને ત્યાં પુષ્કળ મંપતિ
દી. બનવાન્યતા બહાર બરખર લખ. સુખ સાધોની
કોઈ લાખ નહોતી. એકને ત્યાં પુરોનો બન્યા મયો અને બીજાને ત્યાં
પુરોનો. બને બાજેના લોખવિલાસ અને લાડમાં કુશળતા લાખ્યાં.
પુષ્કળ રૂપરે પડેલાંવા લુચ અને સુવર્ણ વચ્ચેની મેચી કામીમાં
મેચમાં પચિન્નિ. પુરના પિતાને આ ઘડતી લાખ થતા પોતાનો
સગ્ગર આ રીતે ભવિષ્યમાં વધુ કદ મમે જે જ્યાવરથી તે બહુ મુગ
મયો. આટલું જ મમય તેજ પુરોના લાખ પામે વાત મુશી. તેનો મિત્ર
જોડા, 'કોટ' આપણા બાજેના પરખર લામ્બેથી જોડાદ આ-
પણે સ્નેહ ચિહ્ન જ બતાવે એ મટા દર્શનો વિષય છે, પણ બેરની
વાત એ છે કે તારા પુત્ર કોઈ કુતરાના મિત્રનું મંથો નથી. તેમ કોઈ
ક્યા આપી નથી તેવા સ્પષ્ટરૂઢિ યુવાનને જે માટે લાડકાંવાળો પુરો
આપના અભાગ કહું છું. ક્યાનું ધર્મકારતો વિચારમાં? કદમી આજે
છે ને રાંધે ચાટી બંધ લાડવચ્ચે અજાત મિત્ર કદ કરે અને તમામ
માલગિફત બાન પાને નો માટે પુરોની મી વચે લાખ એ વિચાર
મને નવાની મટે છે પણ તમા પુત્રે કોઈ મંથો સીધી લીધો દોષ
ને નમ ત્યાંથી તે તેનો કોટકો પેશ કરી રાંધે

આ બતાવો કોટા મગબ વીત્યા જાઈ પેશો યુવાન એક વડાખ-
મા આઠ બદે વેપાર અર્થે કિશોની સદે લખડા. જમાનથી દરિ-
યામાં નેહાન મયુ. સજન પચન કુખવા લાગ્યા અને વડાખ એક
જરફ માથે અડાવાત બાવી મયુ કુતરાઓ યુષ્ક બાગેના વડાખના
એક પાડિયાને વળતી નમનેમ ગાદામુશીબને એક રાખુને નિનારે
પડોમ્યા તેનો જાલો માલ કુખી જવાપીને સાવ નિર્ધન અને નાલ
બની નયો. એક વેળાનો કીમતનો પુત્ર આ અનરજ્યા રાખુ કપર
શીમંદાસ કરવા લાગ્યા એવે ત્યાં નિરતર મિશાનની ગિજીબાનીમાં
જોડી નેને દરે મેટલાના સાસા પરવા લાગ્યા.

પશુ નાલખ્યામાં તેના મકાન પામે એક વખાર કામ કરવા
એસતો ને તેને યાદ આપ્યું નેની પામેથી પચાર થતાં તે કેમ કામ
કે છે તેનું ને જાણતવાર અવગણ કરી લેતો. આમ્યાવરમાનો આ
પ્રમંથ તાલે થતા મગારનો ધણે કરી પોતાની આલખિશ મેવરી
લેવા તેજે નિયમ કર્યાં આપુલાનુકામથી કોટા બતાવેલા પવરખા
કોટાં કરી, કોટાક કોલંગોની કોલવાઈ કરી ને એક મુખ્ય અખાને
નારે કુટિલા પચરખા અંધવાનો મંથો લઈ મેચી મયો

દેવગોને તેના પિતાનો મિત્ર વેપાર માટે ને જાણમાં આવેલો
દનેા, તે ત્યાંથી પચાર થતા નેની દરિપેશા અચાર કપર પડી. યુવાન
અચારના ચલેગ કપર તમગની પ્રક્રિયા અને તે ભવિષ્યમાં મેટા મોદા-
જાના અધના આચલે મયુ તેના મનમાં વિચાર આપ્યા કે મગમનું
કામ કરેના આ યુષ્ક આકામ મેટા આનદાન મોદાદને દોષો મેલ, મે,
અને વખાનો માર્યા આ મંથો કરેના દરો. કુખ નેની પામે જઈ
પુષ્કળ કરડી મુશ પોતાની બધી અપવનીતી મી સજના થી. વખાનેને
પોતાના મિત્રના પુત્રને આજથી લીધા નેની આ કંઈક દાલતને
રડી પડતા નહતું તે જોડા, 'જો આવી રડપની થાય છે, બને
આજથી હું તને મારા જમાઈ તરીકે વખાની કહું' પછી વડાખના
પોતાની આથે મેટાઈ તેને વડાખના જઈ નયો અને ત્યાં પડેલાં
જ પોતાની પુત્રી આથે નેના કલ પામ માપી દે અખ્યાં.

(મારની કપરથી) દિવનકાલ લીલાધર માંથી
"ને આંજીકુ વચન ને દોષુ" મેચી અને બહુ બાંડું લાખું છે."
"કોટ પાંચ નદિ; મેડું તરો ના બીડું આપી."

તું

શ્રી અનંત કાણેકરને નિબંધ

છોકરવાદી.

હજી કેટલો બાકિશ છે!—આવા શબ્દો વડે લોકો જ્યારે જ્યારે મારી નિર્ભયતા કરે છે ત્યારે એમની નિંદાનું પરિણામ મારા પર રતીતે એવું થઈ ગયું છે. આનંદ થાય છે હું છોકરવાદ છું એનો અર્થ એટલો જ, કે મારું મન હજીય તાજું છે, મારું બેચું હજીય કામ કરી શકે છે; હું ફરેક ગીતે સજીવન છું. છોકરવાદી એટલે શું? એ વાત તરફ મોડાં માણસો (એટલે કે જૂનાં માણસો) 'ઉહ! એમ તો શું એવાનું છે?' એમ કહી નજર પાડેલા નથી, તે વાતમાં નાવિન્ય જોવું અને તે નાવિન્યથી તાત્પર્ય થઈ શકે એવું અનુભવ આનંદથી મત થઈ જવું તે.

પ્રથમ દિવસે જ મારું ત્યાં એક ગમ્મત થયું, સાજનો સમય હતો. હું અને મણુકાકા વાતો કરતા બેઠા હતા. મારા એક પડોશીની છોકરી મારી નાજી બેઠીએની રમણી હતી. અપ્પાઈ થવા આવ્યું ત્યારે બહુ દયાળી જોરડામાં મોં દીવેલા કપડો જોરડામાં એકદમ બધે ગમ્મતમાં થયો. જોરડોને જો જોઈએ બધો અકસ્મ આનંદ થયો કે એ તાળીઓ પાડી આખા જોરડામાં તાવવાડવા લાગી અને પછી, 'બહુ દયાળો એટલે તરત જ દીવો કેમ થયો હશે?' એવો પ્રશ્ન લાડથી એણે મને કર્યો.

'જન્માશાસ આજ સુધી તે કદી દીવો નોંચો જ નથી કે શું?' મણુકાકા મારી હાથે એક તો બેલો અકારણ (મણુકાકાના અભિપ્રાય મુજબ જ તો!) તાવવાડવાથી કાકા બડકેલા હતા જ, એમાં પછી એણે જ્યારે નારીન પ્રશ્ન પૂછ્યો, એટલે તો પછી મણુકાકાના મુડેસાને પાર ન રહે એમાં નવાબ રીઝ બહુ દયાળો એટલે દીવો થયો, અને દીવો થાય એટલે આશાસની જન્માએ પ્રકાશ આવે, એમાં મણુકાકાના મોઝા (કે મૂત?) મનને આનંદ અને આશ્ચર્ય લાગ્યાં જ. થાય? પણ બહુને હાથને કેપરી થતાં જ જન્માપ્રેમ આપી જોરડો ચળકતા સફેદ અજવાળાથી મરાઈ જાય, એવું આજીવન દરર જોઈ એ સ્થુકકા જીવને એટલો બધો આનંદ થયો કે નાચી-ડાંડી તે વ્યક્ત કર્યો વગર એ બીચારી રીડી રાખી નહિ, એટલું જ નહિ, પણ એ આનંદનું કારણ શું—બહુ દયાળવાથી દીવો કેમ થાય—એ સમજવાની હમ્મણ પણ એના મનમાં નહી.

આની વિજ્ઞાને વ્યક્ત કરવી એ કેટલાકને મન, અજીવન,

છોકરવાદીનું લક્ષણ છે. આંધ્ર પરથી ફળ નીચે પડતું જેઠું ન્યૂનતા મનને આશ્ચર્ય લાગ્યું અને એની કારણ-મીમાસાને વિચાર કરતાં એણે સ્વેચ્છાકરપણે જ અવિષયાત સિદ્ધાંત શોધી કાઢ્યા. પણ એ ફળ જ્યારે નીચે પડતું હતું ત્યારે ન્યૂન પાસે અગાધ મણુકાકા હોત, અને દાળ પરથી ટૂંટી ફળ નીચે જાગીને પર જ કેમ પડતું, ઉપર આકાશમાં કેમ ન ગયું, એવો સવાલ ન્યૂનને ઉપગિયન કરી દોત તો, 'બસ કર હવે, તદાન છોકરવાદ છે કે શું?' એમ કહી અણુકાકાએ ન્યૂનને કાન ઝેરથી આગળ્યો હોત, એની મને સંકેતક ખાતરી છે!

પણ આશ પર મણુકાકા અથવા બીજા કેટલાક લોકો મારા જાદીનું તદોમિત મને છે ત્યારે એને માટે જુદા જ કારણો હોય છે. ખરેખર, કેટલોઈ વાર તો નાના છોકરાના એની જ મારી વર્તણૂક છોકરવાદ હોય છે. નાના છોકરા જેમ એકાદ બાકિશ મરાઈ પછી બહારના લોકો આગળ જઈ જોવાલા જોરડોને ઉધાર પાડે છે, તેની જ રીતે મને પણ એમાં સવાલ પૂછવાની ટવ છે. નજી કાકાનો એક ધરડો વિપુર મિત્ર પોને બીજવાર શા માટે પાંચવા માટે છે એ સમજવતો હતો.

'છોકરાશિને આવા પીવાની બહુ મુશ્કેલી પડે છે, બાઈ હવે તો પરવશ વગર છુટકો નથી?' બાઈ બીજીવાર તે બોલતો હતો. 'પણ એમ, સાહેબ, પાંચવાની શી જરૂર છે? એકાદ મોરો, દોસિયાં રસોઈયો રાખો ને?' એના ભેટકી જ માંકાકાથી મોં બેને કહી બેલા બધા બહુ મણુકાકા મારા પર ખૂબ ચોક્કા. 'તું તે કેવા નાદાંબ સવાલ પૂછે છે? હજીય તું જીવે નાનો છોકરો જ રહ્યો કે શું?'

અને મણુકાકાની વાત ખરી છે. 'પદપણુગાત્રી બેરી લાવવાનું મન થાય છે' એમ વ્યવહારી કહેવાને બદલે 'છોકરાશિની આવા પીવાની સોહા ખાતર દૂરી વાર પાંચવું પડતો' એમ ભૂલું જોવામાં આવેલા ટ્રેઅંગે પડેપાડે કોઈ બળતો જ સવાલ પૂછી ફરેનો એ મોઝા માણુકાકાને રોલે પણ ખરું? એવું નમ્ર સાર આટલી નિર્ભયતાથી બોલતું એ તો નિર્ભય હૃદયના નાના પેરિશા જ કરી મને. અને પોરિશાં હું કરે એને છોકરવાદી નહિ તો બીજું શું કહી શકાય? બસતો એથી

ઘડિયાળની ચાલમાછ

કાળ મર્ત્ય અનનીને નિષ્કાર રાત્રી લેખાય છે. છતાં તેનો પણ વધ થઈ શકે છે અને કાળા માથાનો માનવી તેનું ખૂન કરે છે ત્યારે તો જીવંત જીવનના આનંદના નારો જાળી કરે છે. મળ પડેલી તારીએ એક કલાકની કાલ થઈ ગઈ. કિંદરો બુદ્ધ પ્રવલ્ન તે કાલમાં રહ્યો હતો તે હતા એવી લેખાએ મળે છે જ્યારે નહોતો સોગવાર કે નહોતો ખનજવાર કે મળાયેલા નવલકથાકારો તે જીવને 'મધરાતના ખૂન' તરીકે વર્ણવી શકે; પણ તેની પાછળ કોઈ ખાસ રહસ્ય છુપાઈ નથી એ તો. એકસાદી રસહીન કથા જન્મી રાસનના દાંધે ધડિયાળના કારણે એક કલાક આજીવન કહેલી ટીથે, પુરુષ-વર્ગે પોતાને પ્રાકૃતિકે કે કલા વાક વગર અગાધી એક કલાકની કાલ છુટવાઈ ગઈ. વનિતાએ એ વનિતાપાત કર્યો કે અપારી ઇમરમાં નાઈક (૩-૬-૪૨ના 'Social Welfare'ના અંક ઉપરથી)

એક કલાકને વધારે થઈ ગયો અનેક ઘટના અને ઘટના કલા મારકી-એને અવકાશ મળ્યો. એમો પોતાના સમયને વળગી રહ્યા તેમજ એક કલાક પછાત રહી ગયા, અને એમો આજીવનની કાલ ત્યાં તેમજ બરાબર સાથે રહી શક્યા. એ કાલ પ્રાણીકોના જીવન સાથે ખેલ કરે છે તે પોતે જ તેમજ સોજાળ્યો ફિલચાઈ માટે આ એક કાલેટા છે. કાલ સર્વજનથી છે, તે તો પોતાને જ કેમ બળા શકે? વિલસન કહે છે કે કાલ પણ વગર વારંવિકરીને નાસ પામી નથી. તો પછી આ એક કલાક એમાં કયા? જોવાઈ ગયો, જોવાઈ ગયો કે 'શાનદ અર્થ' એમાં કે નથી કાપડો જીવાળ આવડેને કે નથી વિલાન. તમામ પારિ-શાયેની અતિ જોડી દોવા છતાં પોતાનો સમય તો જીવો જ છે તે વારં હર ફિલિજાથી કાળનું અંદાજ રમજાઈ રહ્યું છે.

—દિગ્દાસ દી બી

Hays, Kansas (U.S.A) April 19, 1939

પ્રિય કાનિતશાસ્ર,

તમારો પત્ર કાલે જ પહોંચ્યો. હિંદથી હેઈજ પહોંચ્યાં પચીસ સિવસ શ્રાવ્યા તમારો પત્ર બહુ રસાદાયક હતો. તમે મને પત્ર લખશો એ બહુ જ યાદ કર્યું. મારો જન્મ સિવસ મેની રાખીએ આવે છે. તે વખતે મને ૧૭ વર્ષ પૂરા થશે. મારી લંબાય પ ૬૪ છે. આપરણુ અમેરિકન માણસો પાસે ફૂટ આઠ ઈંચ લેવા હોય છે. ૬ ફૂટનો શેઠક જ હોય.

હું ૨૬ છું તે સહેરની વખતે ૭૦૦૦ની છે અને યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સની મધ્યમાં આવેલું છે. હેઈજની આલુની ખેતરાઈ જમીન લગભગ ૬૦૦૦ એકરની છે. મારા કાકા પ્રસિદ્ધ કાન્સાસમાં રહે છે તેમની પાસે ૧૦૦૬ એકર એટલી જમીન છે. તેમના કેટલાક રોટાર પશુ છે. માન્સાનાળાખેતરોમાં ટૂંકકરો(ચાંચક કાળો)ગોઠવેલાનવાય છે.

પરદેશનાં સગવડ બધા વર્તમાનપત્રોએ અમેરિકા વિશે ઘણી એવીતેની વાતો પ્રસિદ્ધ કરેલી છે હિંદુસ્તાનમાં તેનું બન્ધું છે ખરું જોઈએ. દેશ તદ્દન નવનર અને સમૃદ્ધ છે અને તેની સંસ્કૃતિ નૂતન અને ચેતનશ્રી છે. તમે વિચારો કે અમેરિકા એક જ પ્રકારની પ્રજાનો અનેરો દેશ નથી. તેમાં ઈંગ્લેન્ડ, આયર્લેન્ડ, જર્મની અને યુરોપના ઈસર પ્રદેશો તેમજ ગ્રંથ લામગાંધી ધારી પ્રજાઓના સમૂહો આજી વસેલા છે. અમેરિકા માટે કહેવાય છે કે તેને ભૂતકાળ નથી, પણ અનિશ્ચય ધણું છે; જ્યારે યુરોપને મોટો ભૂતકાળ છે અને ભવિષ્ય આહી બધ. યુરોપમાંથી રાજદારી કારણે નાટી આવેલાંઓ અમેરિકા વસાવ્યા છે. મારા વડાઓ ધણી સેકાઓ પહેલાં અમેરિકામાં આવેલા; અને મારા કાકા તે ૧૮૬૬માં સામ્રાજ્યવાદી જર્મનીથી ફ્લોરીડા સ્થળત્રતા માટે આઈર્લેન્ડમાં આવ્યા હતા.

[પત્રો મોકલનારાઓને અનુવાદ કરીને જ મોકલવા એક વાર સૂચના થઈ છે. છતાં જેમને અનુવાદ ન આવડે તેઓએ પત્રની નકલ માત્ર મોકલવી. ધણી બાબત પછાં મેરવણે બધ છે તેની જવાબદારી અમે લઈ સંકોળું નહિ. —તરી]

આ અંકનું સુખચિત્ર

મિંહુસુધમાં ઈનિયલ — સંતની કસોટી

(વિગત - પ્રિન્ટ રિવાજેરી, આર. એ.)

બાહ્યબક્ષમાં મૂલ્યવેદ એક ભૂખીના તે અસરકારક કાળ પ્રસાગ-નું આ ચિત્ર પ્રાપ્તિચિત્રવામાં વિખ્યાત એમેર કલાકાર ચિત્ર રિવાજેરીએ કરીને પહેલવહેલું બહાર મુક્યું ત્યારે, એની કલ્પના અને અસંગતતા માટે ખૂબ પ્રસાસ પામ્યું હતું. અને આજે પણ એ એક જ આકર્ષણ રહ્યું છે. [હિંદુ કથાઓમાં ઈશ્વરાચાર્યના ત્રણ મુખ સંતોભાના એક અત્યંત સાંની સત વરદે કે ગણાવેલા ઈનિયલ, બુદ્ધ યહૂદી રાજવંશી દત્તો અને બીજા યહૂદી કેટલીક સાથે એને બેલિ-લોનના રાજા આગળ પહોંચી આવ્યાંમાં અવરેસો, જ્યાં પોતાના સાત વડે એણે વાનને પ્રસન્ન કરવાથી, ત્યાંના ખાદિયન પ્રસિદ્ધર્ષીએ એ ક્ષેપથી એને રાનના જ એક કાચદાને આધારે સિંકની કુડામાં વેપકીને દેહાંત હડ જેવાની સગ કાચી સીસા કાચર્યે વચ્ચે એ વપરોસ સંતને સિંહો બીની આંધ પળ ન આપી શક્યા અને એ શરૂઆતી તે આક્રીયુષ્ક છવતો પાછો આવ્યો.] રાજ પોતે પણ એ રા કલ્પને અસત્ત દત્તો એના કાચદાને આધારે ઈનિયલને (કપવા ચિત્રમાં) એ બંધકર યુગમાં કલારવામાં આવ્યો છે, જ્યાં તેના મન-

તમે સાવ અચ્છ કહો છો કે શસ્ત્રત્યાગ એ જ સાતિ પ્રાપ્ત કરવાનો એક જ માર્ગ છે. અમેરિકાએ મધ્ય વિશ્વયુદ્ધના સામુદાયિક સંહાર પછીનાં વર્ષોમાં સફરક તથા નીકાઈન્યની મર્યાદા કરાવવા માટે જ પરિષદ બેઠી કરી હતી, પણ અમેરિકા સિવાય કોઈએ તે વાત ગમ્મકારી નહિ લખાતા, ઈંગ્લેન્ડ, જર્મની કે ફ્રાન્સ કોઈ માન્યું નહિ. આગર બંધક રીતે ૩૦૦,૦૦૦ માણસોનું હોય છે, એટલે અત્યાર મુલ્યને બચાવવા અમારે નીકાઈન્ય પર આધાર રાખવો જ પડે. અમેરિકાને મોટું નીકાઈન્ય બાજુ નથી. કર બરવા કાને એમ? પણ ઇતિહાસમાં બધકર ખુનરેલ કરવાને જનતામાં પાનુધી તૈયારી કરવા માટે ત્યારે અમેરિકા શસ્ત્રત્યાગ કેમ કરી શકે? આ બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં સ્પૃહિત થી રહેવી મુશ્કેલ છે. યુરોપ અને એશિયાના વિચરોથી અમેરિકા લયે તે સારું, કે જેથી એ મોટપણ માટે ત્યારે ચિનાશમાં પા પર મુલમ લખાઈ મહાત્મા ગાંધી ખરેખર જનતાના સાધુલેખવાળા ચિરંમુલ્કી ગણાય છે. ગાંધીને કીર્તિ દિવસ અરેખર સદ્ગામી છે.

તમે મને ટિફ્ટો મોકલો તે માટે બહુ આભારી થયો છું. મને તે બહુ જ મળે છે. તમને 'મની' (ચલચિત્રો) મેળવે મળે છે કે? તમે 'અંગાદીન'નું ચિત્ર એલુ ૧ કિમિંગની વાર્તાઓ તમે વચિ: હો. ખરા? બહાર બાક પછી રહ્યો છે અને બીજાની બતી પણ હવે બધ કરવી જેટલું હિંદમાં બાકાવરોમાં બીજાની દેશની હોય છે પારી? હું તમને કેટલીક ન્યૂસ-પેપરોમાં મોકલું છું તેમાં તમને જરૂર રસ પડશે. આટલો લાંબો કાળગ વાચતા તમારી આખમ પાળી આવી નહું દરો કેટલેક દને બંધ કર છું!

તમારી તળિયત અને સુખાકારી માટે શરૂ સુમેશ્વરો પૂર્વક તમારી સમુદ્રપારને શિશ રોયલ વિલ

(જાદી બધાન સખતો)

આએ મારું છે એ વિસ્તાર પશુઓ એના કાળિયો કરી જશે. એક વરક જુદ, પચિયાંવાળો ને કુર્બંજ એ સત, પાછળ આધિલે દાવે, શેઠ રીતે સિદ્ધ સનુપન બોલે છે, બીજા બાજુ તેને કારણી ખાખાને મોટા બૂરવા દિશ્ત પશુઓ દૂર તરવરોથી તલપાપટ થઈ રહ્યા છે; એ એ વિરોધી મિત્રિયોનું આદિબન કેટલું સચોટ છે? ખૂની કલ્પસની આખથી જર્મની આખોવાળા એ પ્રાપ્તિઓનાં લપાતા, સં-કેલામાં, અજમાતમાં એનાના અનિયતો મેટા: બધપ્રક છે! કલ્પ વારવાને તલપી રહેલા મોઈની પીઠ કમાન વળી મળે છે; કોઈ દોલી-તરમી શ્વતિયી અગળાઈ રહ્યાં છે, મોઈ કુલાર કરે છે, મોઈ મુરદે છે; પણ એકે જ આગળ વધી મહત્ત્વ નથી એને વશ વધ્યાં વિના મુરકો જ ન હોય એવી મોઈ અદ્યત્ત અગત્ય રાક્ષિ વડે તેઓ, છે ત્યાં જ થયી ગયા છે. કથાપ્રસંગને કવિત ગતિ અને મેષ્ટામાં પ્રવૃત્ત થયેલા પ્રાપ્તિઓની કબજ વિગતવાને આ અદ્યત્ત વખતે છે. પોતાના આ-ત્માને રેવાની બનવાર મળુસ પોતાનો બાગ્યવિધાવા બની જ રી કે તેના વિગિષ્ઠ કલાકરનું તરીકે, હિંદુ ભતિના એક જન સમે

એ રાત્રિ સમયે ગાંધી ગયાં છે એ ક્રમ પ્રત્યક્ષે તેના ગીતિક વિદ્યામય સર્વોચ્ચ સિખર પ્રાપ્ત કરવા માટે મહેસા ગાંધી પર ફરી પડતા અલોકનનાર કૌર્મી અલોકનની દેવી સંકિરના દેવી, વળી અને સકલજનની ગૌરવની આદ્યુષ્ટા પિતૃશક્તિનું નામ બધું.

બીસ પ્રકારના 'સ્કોપ'

૧. આનામોસ્કોપ. ૨. અંત્રમોસ્કોપ. ૩. બોરોસ્કોપ. ૪. ઇલેક્ટ્રોસ્કોપ.

૫. પ્રાસ્થવેનોસ્કોપ. ૬. જ્યોસ્કોપ. ૭. હાઈગીસ્કોપ. ૮. કલોમોસ્કોપ.

૯. મેમોસ્કોપ. ૧૦. માઈક્રોસ્કોપ. ૧૧. મ્યુસ્કોપ. ૧૨. પેરીસ્કોપ.

૧૩. પોલારીસ્કોપ. ૧૪. પોલોમોસ્કોપ. ૧૫. પોલીસ્કોપ. ૧૬. સીગ્માસ્કોપ.

૧૭. સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ. ૧૮. સ્ટીરીયોસ્કોપ. ૧૯. સ્ટેયોસ્કોપ. ૨૦. રેલીસ્કોપ.

બીસ પ્રકારના 'સ્કોપ' - (૧) આનામોસ્કોપ - આનંદપ્રદ વિષયોને અવલોકન કરવા માટે વપરાતો. (૨) અંત્રમોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૩) બોરોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૪) ઇલેક્ટ્રોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૫) પ્રાસ્થવેનોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૬) જ્યોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૭) હાઈગીસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૮) કલોમોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૯) મેમોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૦) માઈક્રોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૧) મ્યુસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૨) પેરીસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૩) પોલારીસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૪) પોલોમોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૫) પોલીસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૬) સીગ્માસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૭) સ્પેક્ટ્રોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૮) સ્ટીરીયોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૧૯) સ્ટેયોસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો. (૨૦) રેલીસ્કોપ - આંતરિક અંગોના અવલોકન માટે વપરાતો.

નુંસારદશ્યન

ચિત્રાવલિ

(૧૦) પ્રેમોભયે છે!

લિટું દેસાગના ને
અનેકેલિધ અસા-
ચોડ અને અંતિમો-
ચી પોતાને ગાથ
મળ્યું એ મુનિ અ-
પાલી મન્યુ કે તેસો
લિટુંકે, એ દેસા-
નરનો બોલ અનેકો
પાસોના પેત્રોનેસો-
દે દેસાવનુ વલિ,
અવળીઆભાનિ
ફિલ્લોલી દોમળ
વેણીના કલ્પી શ્રી-
અભિને અંતરોબન
કીરકેલી નવગન-
નો સાદનુ કુંડોસો
અવાજ આપે છે

પ્રિય પ્રિયારકનાં
અનુભવિયોનું પ્રદ-
નન નામદાસિયા
પ્રવાર આપે ફળ
કપામો અમ્યુ છે
કેવળ મુગલિતવન
દામ વાદનમ્યુ-
મરે ભટ્ટી વાલિ-
મરી ને અંતે સ્ત્રી-
સગનાં કેલિપનુ
કેવળા દે અંતરને
તેસો પ્રેમોભય
દેસાગો આપે છે.]

મ. બપ કહે, 'ગિત, હકલકલકલનું કાંઈ કામ નથી. એ તો હું તમે હમતો હોંતો, એટલે સાલ મારે ધર' વાનર કહે, 'કુમ્, ભલેય. હું નહિ આવું. કાચળ

બુખ્યા નથી હું ન કહે જ પાપ

હીજા નરોને ઠડુજા જ દેવી ?

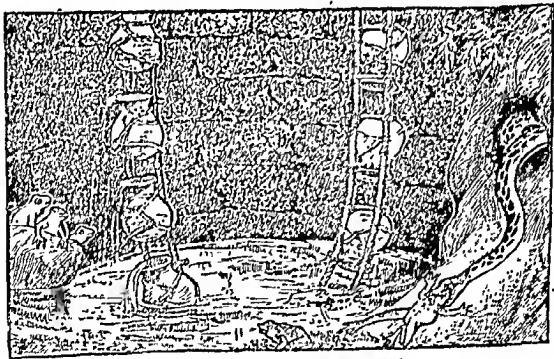
અચક્રીનને બંધે કહે માંગો ન આપરો કા

મગર કહે, એ કેમ ? તે જોલો:

કથા ૨

“એક કપામાં ગંગદત્ત નામે દેડકાનો રાજા હતો. તેને સવા-
આખા કુળ રીપું, એટલે તે દેડ ઉપર બસીને કપા બદાર નિકળ્યા,
તે મગાનું ગર કેમ કરીને વાળનું બોનો વિનાર કરતો હતો ત્યાં તેનું
દરમાં પેમતા પ્રિયદર્શન નામે કાળા નાગને રહેવા. બિને તેઈને દેડ-
કાના વિનાર કર્યો, કે ‘આ કુખ્યાર્યને કપામાં તેડા જઈને બધા
મગાનો ઉપદ્રવ કરુ, ને કાટેથી કાઢે કાઢુ’ બંધ કરી દરના નામ
આગળ જઈને બોલે મારેને હજી. ‘આપ, પ્રિયદર્શન, આપ’ એ
સામળોને મળે વિનાર કર્યો, ‘આ મને જોલા’ કે તે રેખબલીય નથી.
સાપની વાળી આવી ન હોય. ને બીજા તેઈ સાથે મારે રાજ્ય નથી,
એટલે આઈ મોકા મોકા ભલું કે આ રોજુ છે કદાચ વાલી દોમ ને
હું બધાનમાં પડું.’ પણ તે જોલ્યા, ‘તમે રોજુ ?’ દેડકા કહે ‘હું

ગનદત્ત નામે મેંડકરાજ તારી આગળ મિત્રતા મારે માંગ્યા હું’
સાથે કહે, ‘ખડ નથા બંધિને પ્રેમ બંધાય એ ગનદત્ત એવી જાન
નથી’ ગંનદત્ત જોલ્યા, ‘માય, તું આમણે જનમનેવી છે, પણ
બીજાથી અપમાનિત મળેને હું તારી પાસે આભ્યા હું’ સર્વે કહે,
‘તોયે તારું આપમાન કર્યું ?’ તે કહે, ‘મગાઆમે’ સાથે જોલ્યા,
‘તારો પાસ કર્યો છે ? પાપમાં, કપામાં, તળાવમાં કે ખામાં ?’
દેડકા કહે, ‘અત્યારે જોધિસા કપામાં.’ સર્વે કહે, ‘આમણે મગ ન
મળે, સ્વયં જોલાથી ત્યાં પસામ નહિ, ને પસું ને પાપ બીનું કેમ કું
ત્યાં ન દોમ, જ્યાં રાણીને તારા સમાને મારું. એટલે જાન.’ ગનદત્ત
કહે, ‘જરે, માલ મે. હું કુખિયો ત્યાં તારો પ્રેમ કરાવીશ, ત્યા
પાપળીને પડવે રાજ બંધાસ છે, ત્યાં રાણીને તંત્રારા સવાને મારા.’
સર્વે બુઝી દેને, કામચાર કેમ કરનાં બિને એક બંધર મળેને, એટલે
‘આ કુખાંતારે મને નિર્વાહનું કુખ્યાવદ સામન કેખાટ્યું છે, તો ભડ
મે દેડકા ખાઈ.’ મિત્ર વિમારીને તે જોલ્યા, ‘ગનદત્ત, એમ છે તે
માથા, જરવે.’ ગંનદત્ત કહે, ‘પ્રિયદર્શન, હું મને ત્યાં ભડ મળેને
ચેપાનું કેમ કું બતાવીશ, પણ તારે મારા પરિજનની રક્ષા કરી
કેવળ એને હું બતાવું બિને જ મારવા.’ સર્વે કહે, કાલે, મિત્રે મ
મે દેડકા દેટ જઈને કપામાં મગા. દેડકાએ સખા બતાવ્યા બિને મે
ખાઈ પ્રેમ, પાસી તે જોલ્યા ‘તારા રાજ મારી ખરવા! દવે બી
આમણું દે.’ ગંગદત્ત કહે, ‘તે મિત્રાત્વ કરું, દવે કે જે મળેને ન

આમ મળેલા દેડકા ને બીજા દેડકા પણ સર્વે આપા મંડરો

સાંપ કહે, 'એ તો કાઈ હીક ન કીધું મારા ભોણામાં પણ બીજે નામ રહી ગયો હતો, એટલે અહિં જ એકેએક દેહકાં મને જેલો ના, નહર બધાને ખાઈદાર' આથી બહુકાળ મઈને ગંગદત્તે વિચાર કર્યો, કે 'અર્પણે આપણે તે જો બંદું કર્યું. હવે ના પાડીશ તો બધાને ખાશે એટલે એકેએક દેહકાં જેલો નહ' આમ મળેલા દેહકાં ને બીજા દેહકાં પણ સાંપ ખાવા મળ્યો, તેમજ ગંગદત્તનાં દીકરો યશનાથત અને કલકકે દેહકાં સગવત માર્યા ગયા; ને એકલો અમલત રહ્યો એની આનજ પ્રિયદર્શને ખાવાનું માગ્યું, એટલે બીજા દુવામાંથી દેહકાંને તેની આપવાનું બાઈનું કાઢીને ગંગદત્ત કૃપા બહાર નિકળી ગયો સર્પ એની વાટ જોતો બેઠો, અને બહુ વારે પણ એ ન આવ્યો, એટલે એને તેલવા સર્પ એક ધાને મોકલી. થોભે સર્પને સહયો આપ્યો, એટલે ગંગદત્ત મોટ્યો,

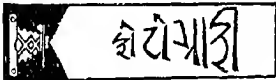
‘ભૂખ્યા નરો શું ન કરે જ પાપ’

‘ફીણ નરોને કરુણા જ દેવી’

પ્રિયદર્શનને ભદ્રે કહે મોઢા ન આપ્યો.’

એટલે હે કુટુંબજીવર, ‘હું પણ ગંગદત્તની થોડે તારે ગેર કદાપિ નહિ આડું.’
(આશ્વ)

દેસાઈ વાલણ મોવિનંદ

હરીદાઈનું પરિણામ

આ માસની હરીદાઈમાં આવેલા વિવેચનાથી એક પણ છનામને પાત્ર નહિ કરવાથી તમે છનામો અભારે મોકલે શકવા પડેલા છે

શુભવેશી તરે

- (૧) ‘અયદૂત’; સ્ત્રીગન મેવાડા-સોલક; (૨) ‘કુવાકાઠો’; ચંદુ-ભાઈ બદ-અગાધ-વાદ; (૩) ‘મોનાભણ’; ચંદ્રકાન્ત પટેલ-અગાધ-વાદ; (૪) ‘કંપતી’; નટુભાઈ દેસાઈ-કાગરવાળા, (૫) ‘નિગમ’; શ્રી. ડી. બારોટ-પિલપુર, (૬) ‘સતેજાનાત્યામી’ નિરજન નાસ-મેહરા (૭) ‘પવનની લહેરો’ રમનીકાન્ત-પિલ-આણંદ; (૮) ‘નૈન (ગણકલા’; બાનુપ્રસાદ બદ-વાસલ

દરેક કલાનુ વિદ્યાન (ટેકનિક) હોય છે તેમ ફેટોમાડીનું મે છે. પરંતુ બીજ કોઈ કલા વધા તેના વિદ્યાનના સંબંધ કરના ફેટોમાડી અને તેના શાસ્ત્રનો સંબંધ વિગિર પ્રકારનો છે એ બંને એકબીજા સાથે અવિચલ્યપણે સંબંધિત છે. એથી જ સામાન્ય જનતા ફેટોમાડીને કલા નહિ પણ વિદ્યાન ગણે છે.

કલાકર્તાના આધારો, એવાં કે રેખાંશ, ચાક (ખડી), બ્રહ્મ (પીહી), ટાંકણ વગેરે હાથની શરવાળીથી સર્જન કરે વળે છે, પરંતુ એમાં હાથને ફોરતાર મનની છંછા જ હોય છે પરિશ્રુએ કલા બંને છે કે નહિ તેમાં મુખ્ય આધાર મન ઉપર રહે છે, થોડે અંશે હાથની શક્તિ ઉપર રહે છે, તે નહિ એમાં પ્રમાણમાં જ સાધન ઉપર રહે છે. જ્યારે ફેટોમાડીમાં મુખ્ય આધાર દેશ અને એની ટેક-ની નકલોના વિદ્યાનના દાન ઉપર જ છે અથવા એકે ફેટોમાડી બીજ કલાઓથી મિશ્ર પ્રકારની છે

ફેટોમાડી-વિશાલ જનવાની આકાંક્ષા સેવનારમાં જઈ કલા-મય અભાવ તે અવરૂપ લેછે, પણ એકલ જ જાણ નથી. તેવામાં

વેદ્યનિકના મુખ્ય સ્ત્રોતો હોવાને લેખકે એમાંથી એકની ચેતુષ્પ અતિમ અંગેય પહોંચવામાં વિષય છે. થોડે જ શિખાકોને ફેટો-માડીના કલાતરોને વિચાર્યા વિના તેની ટેકનિક-વિદ્યાન-નકલ તરફ કરવા મથતુ લેખકે ‘કુમાર’ આ કારણે ટેકનિક-ક્રિયાભાગ ઉપર વધારે બાર નુકે છે.

ઉપમ ફેટોમાડ કલા અને વિદ્યાનનું સંગ્રામ છે. માયા કલા-કારને ત્રાજવાનું એવેય પડતુ હોય છે નીચુ જવા જેવું પાલક નહિ. ઉપર જણાવેલા વિશેષે ઉપરની તાપણીમાં તાલી લેખકે ‘અયદૂત’, ‘કુવાકાઠો’, ‘નિગમ’, અને ‘પવનની લહેરો’માંના ફેટોમાડીને ગા કલાતરો છે, પણ ટેકનિક (ક્રિયાભાગ)નું એક જા બીજુ અમ નહી છે બાકીના ફેટોમાડીનો ક્રિયાભાગ સારા નજીક; પરંતુ તેમાં કલા-તરોનો અભાવ છે ‘અયદૂત’ ચિત્રમાં ભાઈ સીમનનું ક્ષારસિક મન, વાદવાના કલા અને લોડી રહેલ મીઠાને કડપવા દોડતુ છે. વિષય ગોચિત અને આકર્ષક છે, વસ્તુ ક્રિયા પક્ષીને ચિત્રમાં ઉતારવા માટેની ભૂરી શરત-સ્વીકૃતિ તેમણે વાપરી નહી નથી તેની નીધ દાખલે જણાય છે પ્રિન્ડ પણ કલાધાર નથી મેગિરિની પાર-સ્વીક-તાને અત્યુપ ઓર્ગાઈડ વેપરના યેટની પસંદગીમાં તેમણે બ્રહ્મ કરી છે ચંદુભાઈ બદના ‘કુવાકાઠો’ ચિત્રનો વિષય રોમાંચક ને રસપ્રદ છે કવચિત સાપડતા કલામય વિષયમાંથી ઉત્પન્ન ચિત્ર સર્જવાના કલાદર્શના અને સ્તરીબની તક નહિ ગુમાવવાની કલાવજબા એકપ્રે-કરની પળે જ મદર ઉપર અભિમ્ય કળાણે હોવાથી આણે જ દેશી મળી છે ચંદુભાઈના અને કલામય તરંગો નિહાળ્યા છે, પણ તેમણે ફેટોમાડીના વિદ્યાનની અંશને સીધે સરસ ચિત્ર કરાને માટે ગુણગુ ચિત્રમાં પ્રકાશની દિશા, શાખા પડકાવા, પાત્રોની ક્રિયા, વાતાવરણ, વસ્તુઓની કંઈની રચના, બધું જ સાક છે ‘નિગમ’માં એક અત્યંત સુફર પાત્રનું પોટ્ટે રમ્ય યથુ છે, પાત્રને પહેરેસ, તેની મેહરવ, મહેરા પાત્રના બાર વગેરે પણ ચિત્રકલા માટે કવચિત છે. પરંતુ ફોર્કસની સ્તિએ ચિત્રને ઉત્તમ કેટિનું બનતા અટકાવ્યું છે. બાઈ રમનીકાન્તના ચિત્રમાં આપાડી મેપ-સર્જનાથી નાચતા પ્રેમી હાથની એમ કોઈ વનર-પલિની ક’પોનાઓ રહી છે ચિત્ર-વસ્તુ જનનન અને આકર્ષક છે, પણ ચિત્રસર્વોત્તમ ગણુ છે નટુભાઈના ‘કંપતી’ ચિત્રમાં અકદરની વાતાવરણમાં ગોટલુ વાયવ્ય એક નમ્દરે પડે છે. પ્રાણીઓની એવાની રમ્ય એટલામાં છે ક્રિયાભાગ ટીક કહેવાય. બાઈ ચંદ્રકાન્તનું ફેટોમાડ ‘માયા’ સર્પ સીધેસાદો રમેષ છે કાયાપ્રકાશ અને પાત્રના રોગને અત્યુક્ર એકપ્રેકર અને રેલવેપમેન્ડ કરેલુ હોવાથી પ્રિન્ડમાં વળેકે અને ઉકાવ જરાબર આવ્યાં છે નદી કાઢે પડાવ નાખી પટેલ સરવાડની જાવળીના બાઈ બાસના ચિત્રનો દરિદ્રાણુ અનુભવે છે. તેમણે નીચપટે દોરી દે છે વસ્તુનિરૂપણ રેલવે અને મચોટ દોડું નિરૂપે દેલવાટાના એન ગોદિદોમાં બરેસી અનુપમ શિષ્યસામગીનો એક સુફર ભાગ બાનુપ્રસાદને નમ્ના રૂપે રમ્દ કર્યો છે, પરંતુ આસર-શિ-સ્પની દલ પ્રમાણે ચિત્રને તાપતુ લેખકે.

અલવનત ભટ્ટ

હવે : અને નિંદનીગા ઉપમા લેખકે. પ્રકાશ લેખકે...
તેનો ગિર : તેની નીચળીની કોઈ કંપનીમાં રહી બને!

વધીવ-તમને અંકરને થયો દક્ષને કામતો નથી ?
અંકર-અને તેમ, પણ મારા ખાખા કરતા હું સારા થયો કરૂં ?
વધીવ- (આશ્ચર્યથી) તમારા ખાખા કયા થયા કરતા દતા ?
અંકર-વધીવનો.

જનરલ વૂલફની સરદારી નીચે અમેજેએ
કેનડાના કિવેએક નગર પર હક્કો કર્યો ત્યારે
તેમનેા સામેના કરનાં કેન્યે એવાપતિ જન-
રલ પૌંટકામને એક ઝાળા વાળી, ને તે પોડા
પરથી ઉચ્ચી પડયો તેને જીવવાની આશા
નહોતી રહી એવું એને કહેવામાં આવના એવું
જવાબ આપ્યે 'જલ્લ સાંક થયું કિવેએકનું
પતન ગારે એવું થટયું'

અનેકાર્થી સખ્દ ઉપાધિ=પોડા, જનરલ,
સહા, પિતાનેા કે પદ ધી, અટક

કહેવતોના અર્થ 'જાખ મત લડયો, સો
ગત સડસડી, એક મત જીતારી આવડી, તે
ઢોમે માર્યે મેલ્યા તા પગી' - સકડના સમયે
ડગરે ન મારેગા સાધી 'જલ્લ' સાચો પ્રક્રિ
અક્ષાવનાર જ તેમણી ઊમી શુરંગે એ પ્રશા-
વની આ કહેવત પાછળ કશા છે કે એક વખત
ધાસની નજીયા આન લાગી તેગા ત્રણ
બાઈબનેા રહે તેમણે એક સાપ, જે પોતાને
સકટ સમયે જાખ મતિ હોવાની દક્ષા ગા-
રતો હોતો તે જોડેના અડિ વડી ગયેા, પજુ
ત્યાં સુધી જાળ પડેામતો બળાને લડયો
રહ્યો, બીજે સસલો પોતાને મો મતિ હોવાનો
અર્થ કરનેા હોતો તેના સડને જરાયે પેડી ગયેા,
પજુ ફરગળની નીચે જે હોવાથી તેગા સડ-
સડી ગયેા, પરતુ પોતાને માત્ર જાગી છૂટવા-
ની ઁક ન મતિ છે એમ કહેનારે કિવાળ
ગજથી દૂર નારી જતા ગયો ગયું, તે આમ
એવાયે પાણુ આવીને પોતાના સાથીઓના
હાવ જોઈ ઉપડી કહેવતની પકિત એા બોલ્યું

નિશ્ચિત નગમત મેં પજુ ફરગ ધારેા, પછી
તેના એક અંક સુધી સરવાળો કરી ને સર-
વાળો આવે તે વડે ધારેલી રકમને મળેા,
અને ને સંખ્યા આવે તેગાથી ધારેલી રક-
મનેા એ એક એક સુધીને સરવાળો બાદ
કરેા હશે ને આવે તેગા ધારેલી રકમ કેમેરે,
અને પછી ને આવે તેમા ધારેલી રકમ ય
એક-અધી સરવાળાને ઉમેરેા ને જવાબ આવે
તેને ધારેલી રકમના એક-અધી સરવાળામા
એક ઉમેરી બારો બાવળા આવે તે તમારી
ધારેલી રકમ! —કાન્તિવાય ચ જોધી

હેની જોડાબર વિગાન પાગ દેના વજન
સુધીના બોમગ શરૂ શરૂ છે અને કનક જોયે
દોડ હમર માર્દવેના પ્રવાસ કરી શકે છે
એક હેની બોમગરળાધવામા સાડા દસ લાખ
રૂપિયા ખર્ચે આવે છે.

દેગેમના
શિરવેચ
બાજુએ
બદલ્યો
છે તે
દુરેશ્વાનના
વતની તુરેશ

ઝીસના કલકામ નામના નામમા કબર
ખોદનારની ખાડી પડેવી જગ્યાના ઉમેદ-
વારોમા કામ નરંવર નામના એક માણુમ-
ની ચૂટણી થઈ પોતાના લામ પર થડાવત
પડેલે કિચેરેતે એક કબર ખોદી રાખી પછી
સાને પોતાની ચૂટણીના માનમા થળેવા
સમાનમા એ ગયેા, ત્યાં ગયેા થતા તે
આર્યો ગયેા અને પોતાના નવા કામ પર પોતે
ને પડેલી કબર ખોદી રાખેલી જોમા જ એ
દેનાવારેા

જતામાં ડો કરીડ માણુમેા મુખ્ય
આધાર જોખા છે

આ મહીનાનું નામ 'સપ્ટેમ્બર' હ' સ
પૂર્વે ડા ડામા ન્યાયને જન્યુઆરી અને ફેબ્રુ-
આરી એ મહીના વર્ષની સરખાવમા નવા
ઉમેર્યાં તે પહેલા વર્ષના આરબ માર્કેથી મતો
અને તેથી આ મહીનાને આક સાવમેા આવ-
વતો ફોટ 'સાવ'ને માર્દિના રોમન આંક ઉપ-
રથી આ માસનું નામ પડેલું તે દંઠ આજ છે
પદાર્થને અંદર પડેલા એક નવુ કિરણ
બેન કેવી નામના હોમેરેયને રોથી નાંકયું છે

ચરમા પ્રથમ ૩૭મા ગ્રેકમા તેગર ધપા

સાજના નાના સપાટ ચકતા પર રેડિસવધી
કોઈપણ આકાર ટૂંસ દરી પછી ચેપરંગન,
હેરમિન, કાનર અને લાકડાનું જાગીદાર ફેબ્રુ
વધ થયું સામા આકારો મોટી મકાય વા-
ડેલી રેખા સિવાયનેા ખાજીનેા માન ઉપજા
સાધનેાથી કલારી નાખવાથી એ બીબા વડે
મનનગમી છાપો કપડા કે કામજ પર પાડી
શકાય છાપમા મારે રાંધળીમા પાઉદર રહે-
મા સદેમ મેળવી તેની શાદી બનાવી શેવી
છાપખાનાની શાદીને 'જલ્લ' વાપરી શકાય

શરીરના દાકાકા વાટે જ અવાજ સાવળી
શકાય એવી નથી મુકિત સાથેનું એક એક
રેડિશી રીસીવર બનાવવામા બાજુ છે કે
ને પોતાના શરીરને જગાડનાર માણુસ જ
રેડિશી અંગિયા વાકે, અને જોરડાખાના બીમ
માણુસોને કશી ખસેલ પહેલો નહિ.

એવી શોધ થઈ છે કે દુનિયામાં એક-
બીનથી રેવજ વડી આવે એવા કુદ્દસ કરેડ
પ્રકારના રંગ છે, જ્યારે તેમને કાળજવાના
નામ કેજા ૫૦૦ જ છે આથી, મુખ્યમુખ્ય ર
ગોના નામ વાપરીને નેના વધતા એા પછમ
મુજબ તેનું વિશાની કરનું એક કોળજવાની
એક નવી જ પકિત રચવામા અવનાર છે

દિવમાં ૬૬ લાખમા ચિત્રપટો ચાલેલે.

અમેરિકાના કમ્પર્સેન્ટ પરચેસના સિસ્ટમ મહેરની ગણતરી જન્યેનીના કેસવ
રજાએ એ દેશે કાંદેશે લાકડાને નિકર નહી પોરેકાર્ડ જેવા લાકડાના છાપ
પર તે છાપેલા હોતો અને ૧૯૩૬ના મે મામની ૭મી તારીખ સુધી તે ચલણી
નજ્યા હોતે.
(શી હવિશાલ એકર-પડવાણુ કંપના સમર્થકથી)

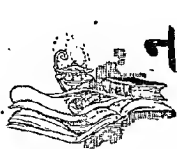

सुकृत पञ्चीनु गान
 पीनदेभा के पञ्ची बाधिया नान लया डटाभीन गीन मेवा खु हन ते भुला यता न नपेव गानोड्डाम पेरेरु
 विनयन-श्री पुलिन गिदादी इन

ਦਫ਼ਤਰੀ ਟਿੱਪਣੀ: ਪਤਾ ਰੁਕਾਵਟਾਂ: ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਬਰੀਏ।

[illegible]

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વોગ્રસુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખે: નવચેતન ઓફિસ કોઠી પાસે રાવપુરા, વડોદરા.

વાર્ષિક રૂ. ૬૮ અઘરેકમાં રૂ. ૭ પ્રિન્ટિંગ દર છટક નકલના ૦-૧૨-૦

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓને માટે ઘણું પોષિક ગ્રોસક છે.

એ નખળાં અને નંતાઓનાં

બાળકોને માબા કરે છે.

મે. દગડોબા ઍન્ડ કંપની

રામેશ્વર ઍક. પૂના ૨

દરેક પ્રકારના વિલાયતી

તેમજ દેશી શાકભાજી અને

ફૂલગ્રાહોના વેપારી.

★

તમામ જાતના જાળીના રેશમના

જાપાનના ગણદેશક, સ્પેટર્મ,

બુલીબુલી ડીઝાઇનના ફોટોગ્રાફ સફેદ

રેશમી રૂમાલ તેમજ કપડાં ટોપી

વગેરે ઍડર પ્રમાણે વેચાસર અને

મધ્યમ દામથી મળી શકશે.

કુમાર કાર્યાલયનાં કલાત્મક પ્રકાશનો

અર્જંતાના
કલામંડપો

કિમત ૧-૮-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
૦-૫-૦

ચિત્રસાધના

કલાકાર
ચિત્રકલા પરિખ-
નો પરિચય
કિમત ૩-૦-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
૦-૩-૦

ગુજરાત
કલા-કલા પ

કિમત ૧-૦-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
૦-૩-૦

અજવાળી
રાત

કિમત ૧-૦-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
૦-૮-૦

કુમારના
ખાસ ઓફો

૧૦૦ અને ૨૦૦
ફેડેના ૨-૦-૦
અને રાજે ૩-૮-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
ફેડેના ૦-૪-૦

ગોવાલણી
અને
શીશુ વાતો

કિમત ૨-૦-૦
૧૭ પોસ્ટેજ
૦-૬-૦

દિલ્હરના સાહિત્યમાં આ વિષયનું આદ્ય મિત્રમણે ને છતાં આદ્ય સમુદાય પદેથી ને પુરતક છે. શ્રી રવિશંકરનાથે લખેલો અજવાળી કલાની વિનુત સમાધિયના કરતો લેખ, એના પાનને રમમય કરતાં કેન્દ્રની ચિત્રો, તમા આદ્યેપર હપર છાપેલાં ૧૬ પાનાં બરીને આલેખનાં અને ફોટોગ્રાફો, તેમજ પાનેપાને અર્જંતાનાં શાખનાં દિર્ણાં બનાવેલાં બધું જાણીતા આપૂર્વ કલા-અધ્યાની સુવર્ણની તમા દિલ્હી બને આશ્ચર્યજનક મળે છે

કેવ અને રેખામાં કુમારશંકરે કવિત્વ વડાવનાર, નવલીતા કલા-કાર શ્રી રસિકવાલ પરીખના ૨૧ પૃષ્ઠોની ને ૩૪ સાદાં ચિત્રોવાળો આ સમૃદ્ધ સમદ ગુજરાતના સંસ્કૃત કલાપ્રકાશનોમાં એક અગ્રત્વ-નો ઉમેરા છે. કલાકારે કલ્પરસાર કરેલી કલાસાધનાને પરિચય આપતી એકાદની છબરેખા કપરાત આપ્યા સુધયએના પથાવન ચિત્રોમાં આદ્ય અને સૌંદર્યકર, ચેત્સવ ને પેન-અન્ડ-ઇન્ક રેખા, રેપરલવર્ડ, વડકટ, સૌંદર્યકર સાથે આદિ, એકાદની કલમ તથા પીળીને દસબ દર્શાવતા સર્વ પ્રકારના ચૂંટલા નમૂના છે ચિત્ર-કલાના વિદ્યાર્થીને તથા કલાશીખીને માટે એ અમૂલ્ય શીખ છે

કલાત્મકતા અને સરતાપણમાં અનન્ય એવા મિત્રસમદ વિરુદ્ધ કલાને અર્થેત સરતા ફરે ધરપર ખોલેલી કલાનાં દેતુ આ પ્રકાશન પાછળ છે. પાંચ અઠ્ઠાની સુવર્ણની કલાકારો-નાં છ પૃષ્ઠોની સુનંદા ચિત્રોના આ સમુદ, ૧૧૨૧૪ના માપનાં સ્પાઈઝર્ડ પર, રેખ માટે તૈયાર રૂપમાં આપવામાં આવ્યાં છે એક રૂપિયામાં આપવાની ચિત્રો આદ્ય સંસ્કૃત કલામાં દહા આપ્યાં તથા અને તેથી ને તેની બે આદ્ય શીખો થઈ ગઈ અને ને બીજાં છ ચિત્રોના નવા સમુદ (કલાકાર પાંચ) પણ તૈયાર થાય છે

પર અજવાળી તિથિઓ સમી પદર રસમરી સુનંદી વાતચિત્તો આ સમદ, અજવાળી રાતની મધુર આદિની પેઠે, નાનાં-મોટાં, ગરીબ તવનર, શહેરી-ગ્રામીન, સ્ત્રીને એકસરખા રસ આપે એવા સર્વમાર્ગે છે બરની સ્ત્રીનન કે એાધુ બહેલાં શામળન પણ સમજ રહે એવી સરળ સુખેષ, અને સો બિનદ પામે એવી બેવાણક પદર વાર્તાઓ, વિવિધરંગી ચિત્રો અને મનોહર રૂપ ફેની સંખવટ સાથે મેરઘી માળખત પદવાળા સુંદર પુસ્તકમાં.

‘કુમાર’ના આ બંને ખાસ ઓફો સુવર્ણના પત્રકારતમાં એનોના સુનવર્ડી પ્રકાશનો અનાયા છે સમૃદ્ધ પ્રતિષ્ઠિતિપ્રકારો, કવિઓ અને લેખકોની ચૂંટલી કૃતિઓની ભરમય એવાં, બીન-હરીફ કલાત્મક રૂપરેખે બદલા. અનુદાને ૧૬ અને ૧૨૫ પાના, પૃષ્ઠોની તથા વિવિધરંગી ૨૦-૨૨ ચિત્રો, ફોટોગ્રાફો, નકશા, આલેખો, વાર્તાઓ, નાટકો, લેખો, કાવ્યો, હુકાઓ વગેરે મિષ્ટ, સુંદર અને વિપુલ જ્ઞાનસાગરીથી ગંડિત આ અદિતીય અદે ધરમાં કાચમી બોધક સાહિત્ય તરીકે સમદ થાય છે

સુવર્ણના રાજાતના નવલિતા-લેખકોમાં ને મોળખમાં પ્રધ-રયા તે ‘મલયાનિધન’ની રસનીતરની બાવીસ વાર્તાઓ—એમા દમ ખર્ચાળ હાસ્યની અને બાર માત પ્રલુપ્તની છે ‘ગોળખટાળ શર્મા’નાં નામથી કલ્પકથાઓમાં અને ‘ગોવાળણી’ની વાર્તાઓ પ્રલુપ્તકથાઓમાં નાનાના મેળ વનાર અને પોતાના મતે ‘સુવર્ણ’ પ્રલુપ્તકથાઓમાં નાનાના મેળ વનાર એ લેખકોના આ સમદ સુવર્ણના ન્યાનીતા કલાકારોનાં બેરંગી ચિત્રોથી વધુ સુંદર બને છે.

કુમાર કાર્યાલય ૧૪૫૪ રાયપુર અમદાવાદ • તથા બધા બહુલીતા યુક્તેસલે પાસેથી

ગુજરાતની પ્રાચીન શિલ્પસ્થાપત્ય ને ચિત્રકળાનાં

શ્રી સારાભાઈ નવાબ સંપાદિત

બે બહુમૂલ્ય પુસ્તકો

જૈન-ચિત્રકલ્પલતા

ચિત્રકળા અભિયારગથી વીસના શતક સુધીની ગુજરાતની જૈનચિત્ર કલાના કાલશ્રિક નામતાએનો મંદ્રદ ધરાવતો ૪૦૦ પાનાનો અને ૩૨૫ ચિત્રવાળો જૈન ચિત્રકલ્પકુશ નામનો જે વિખ્યાત અને અણુમુલ્ય અયમણિ રૂપિયા પચીસની કિંમતે શ્રી સાગભાઈએ અદાર પાડેલો તેમાના બધા જ કપ નિરંગી મિત્રો અને ઘોડાં માર્ગ ચિત્રોનો આ ચૂરેલો મંદ્રદ એ કળાની મદતનો મંપર્ય ખ્યાલ આપે છે.

મૂળ અથ ખપી કરવાથી તેમજ તેની કિંમત ભારે ઘોવાથી જેમને તે ન ગણી મર્યો હોય તેમને માટે આ મંદ્રદ એક અજમોલ ચીજ છે.

‘ગુજરાતની છેલ્લાં એક હજાર વર્ષની ચિત્રકળાના પ્રાચીનત્વ પ્રતીક સમા સુદર ને સુરેખ ચિત્રપુષ્પો અને રેખાપદ્મવૈધી અલકૃત આ પુસ્તક ચિત્રકળાના ગર્ભન નિદાનો અને ઉત્કૃષ્ટ અભ્યારીઓ માટે ખરેખર એક ‘કલ્પ-લતા’ સમાન જ છે.’

કિંમત રૂપિયા આઠ

ચિત્રકારેને ખાસ લાભ

પોતે ચિત્રકાર છે એવી ખાતરી પ્રકાશકને આપીને મીઠા પ્રકાશક પાસેથી ચિત્રકારો પાંચ રૂપિયે એળવી શકશે.

ભારતનાં જૈનતીર્થો

અને તેમનું શિલ્પ-સ્થાપત્ય

‘ભારતના અનેક પ્રદેશો, નગરો, ગ્રામો, પર્વતો અને જંગલોમાં નાના પ્રકારના તીર્થો, સ્થળો, ચૈત્યો, મંદિરો, દેવકુતો, નિહારો અને ધર્મગારો આદિનો રૂપમાં જૈનોએ જે અમૂલ્ય સ્થાપત્યલક્ષ કાર્તવ્યોનું નિર્માણ કરીને ભારતીય સ્થાપત્યકલાના ઉત્કર્ષના અનન્ન પૂર્તિ કરી છે. તેનાં વિશાળ જૈન સ્થાપત્ય-અવશેષોના’ ૨૭૬ ચિત્રોનો એકસો મધુઅલ્ય.

૧૫૦ ઉપરાંત પાનાં અને પાકી બાંધણીમાં મૂલ્ય રૂપિયા વીસ

રૂબો

કુમાર કાર્યાલય - ગયપુરે અમદાવાદ

અથવા

સારાભાઈ મણિલાલ નવાબ - માંડવીની પોળમાં - તામણબૂધરની પોળ - અમદાવાદ

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા, સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

: કાગણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લૉંગક્લૉથ, પૉપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ, ટવીલ્સ અને પધરીક્લૉથ્સ, સફેડ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન ડ્રીલ્સ, પ્લેટ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, હેસ્ટીંગ્સ, કેસમેન્ટ ક્લૉથ્સ, શીટીંગ ક્લૉથ્સ, ટેબલ ક્લૉથ્સ, ટૉવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કચ્છ આણંદવાલીયા અમૃતગઢ
રાખાઓ

વેંદ્રયાક મુ. જી. માર્કેટ મુમ્બઈ • કલિમ્તા ત્રિવેદી • લાદોર કવેરા

વિત્તી કાલના નાગરિકો માટેનું આજના ઘણાં અવતરન માનિક
 | આગણીસમુજાંકે દસમો
 પ્રેમર આગણીસમો બનાવીસ
 | સ્વિકાર સવળ
 પાતક બહુસાઈ સવત

૨૨૬
 ૭૫૪

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F!*

વીટામીન F આપણીને ખૂબસુરત વાળો આપે
તે વાળો આપણને તરવા 'મુનીલ સ્નો' થી
બનતો પ્રમાણમાં રહેલા છે. ડ્રગસ્ટ આ 'મુનીલ
સ્નો' પાસે આ તમારી આમરી સ્ત્રી મેને
ચાલે આ મુદ્દે પાલી કાચ છે તે જુઓ

(આપણે ૧૯૭૪)

ઑએ સોપ ફેક્ટરી

સાથુ અને પંકજુમરી બનાવવારી
મુખ્ય પેદી મુંબઈ-૩

અમદાવાદની
અરુણ ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી
સંચાલિત

અશોક

ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી રાજકોટ

હીવાળી પ્રસંગનું નવું સર્જન
મુજશાના મુપ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર કલુ દેસાઈનું

‘દીપિકા’

મુરખીભર્યા નૃગાર્થી છપાએલી સારંગિયા
દીવાળી પહેલાં બહાર પડશે
અને તે ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી બીબનપલ જેવી
રાજકોટ

કિંમત રૂપિયા દોઢ . પોસ્ટેજ શુદ્ધ

જન્મજયંતીએ

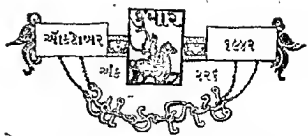
તમારા તાના ભાઈભાંડુની,
કોઈ મિત્ર કે સગાવહાલાના
બાળકની જન્મતિથિએ ભેટ
આપવા લાયક વસ્તુની શોધ-
માં હો તો અમે એક મુંદર
છીજ સૂચવીએ છીએ. ખાત્ર
કુમારકિશોરે જ નહિ, પણ
ધરનાં માતાપિતા, સૌજન-
આમજન સોને રત્ન, વિનોદ
અને વિચાર આપે એવી મનો-
રજક, ખંભાણકારક ને મરજ
સુમેધ વાર્તાઓનો સંગ્રહ:

‘અજવાળી રાત’

કાવ્યમય આલંકારભરી આ-
પણા મંસારની જીજ્ઞાસુ-મધુરી
અજવાળી રાતોની પદર તિ-
થિઓ મઠી એમાં પંદર મુંદર
વાર્તાઓ છે.

માથે નિવિધરંગી ચિત્રો અને
મનોરજક રૂપરંગની મળવટ
પણ એવી જ આલંકારક છે.
એળી ચડિયાતી ભેટ કઈ ?

એ રૂપિયા • શે. આઠ આના
કુમાર કાપાલય • અમદાવાદ

ચિત્રો

પામીલાટ (ફિટો)	આબીદમિયાં સેવક પૃ ૬
શયિ, સમીત અને સવેનન(મિર ની) ચિત્રકાર કુલ દેસાઇ મુખનિખ	
લિજ્જતીએ	ચિત્રકાર - ન્યાર જે.કે. સુખચિત્રની પાછળ
મોદેરાન ચૂંચુંમંદિર (ફિટો)	ખડખત બહે દેવલા પાના સામે
રવાલની કિલ્લો ૫૨ ફેરા તથા દેવમંદિર	કપરનાની પાછળ
ફેટોઆડી દરીયાઈનું પરિભ્રમણ	કપરનાની પાછળ

કાવ્યો

ખડેર પરમે પીપલો	બાવમુકુન્દ રવે	૨૮૬
સુધિ	દેગણક પંખાર	૨૮૬
વિસાધવા	બનીરથ રાજેના	૨૮૬
નવ સમે	હેંદરગણી દુમેન છવાળી	૨૮૬
દાદા	‘મગિન’ કીતો	૨૮૬
વિપ્રસંતોષી	હેંદરગણી દુમેન છવાળી	૨૮૬

ચરિત્ર

સાદર પીપાઈ	૨ મ રાવળ	૨૮૬
------------	----------	-----

વાર્તા

મથા ગોર	મુનીલાલ મણિવા	૩૦૪
---------	---------------	-----

લેખો

નજરાતની સિંધપરામુખિ	ગાંધીસાહ ર મજમુદાર	૨૮૬
મુરલો કિલ્લો	નરવર વીમાવાળા	૩૦૦
ભાસાઓના ટપલપણાવ	‘પાણિનિ’	૩૦૬
ટપલનું પંદર (સદવાનો નિર્ધાર)	પ્રભુભાસ છ માધી	૩૦૬
દાદા	‘મસ્તુલ’	૩૧૧

વિભાગો

ગાદી નાચે	૨ મ રાવળ	૨૮૦
કર્ચીચિવાની લય		૨૮૬
અપાણું	૨૮૬, ૩૦૬, ૩૦૫, ૩૧૮	
ફેટોઆડી દરીયાઈનું પરિભ્રમણ	ખડખત બહે	૩૦૬
સીમ પ્રકારનો ‘ગીર’ (ચિત્રગાન)		૩૦૬
છાત્રી બમ્બુનરા(૨૩)બાવા શમિયા દેસાઇ વાલજી માવિદક		૩૧૮
પતલેવની વાર્તાઓ	દેસાઇ વાલજી માવિદક	૩૧૩
અમરના મહેલ (૩૫-સોટ)		૩૧૩
માધુચી		૩૧૪
આ ચંદિનો (આંકડોખર) કવિદ્વારાગા		૩૧૮
છિન્નું પાનું		૩૨૦

મુદ્રા-જ્યેષ્ઠાદિત્યવ તત્ત્વો અને પ્રકાશક - ગવિસાદર રાવળ, કુમારમિત્ર-દય, કુમાર સમીલ
૧૨૫૪ રાવળ અમદાવાદ. વર્ષ ૧૯૪૨. ક. જલદેવના રા દા. પરિગત ૧૨ ફિ. ૬૫૬
૬૫૬ આના મુદ્રાકર્તા - કુમાર આંકડો, ૧૩૧-૧૪૨ મેટ્રોન રટ્ટોટ, આર આર સોની
કે. અલ્પા સવળ જામનં પ્રિન્સિપલ રટ્ટોટ; જોશવામાં નૂતન ફોન સુધિયા, રાવળ
કુમારમાંનાં નર્મ લખાણો ચિત્રો અને ફોટો કૌપીગણદેશી રસિય છે

મગજની શાંતિ સાંધનારે

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહુમ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બોટલીના રૂા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બોટલીના રૂા. ત્રણ

TRADE

MARK

હારબાનુ
શ્યામી રોડ
મુંબઈ-૨૩

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ ભોમીલાલ બ્રધર્સ - ગાંધીરોડ

કુશાભાઈ એની
અમદાવાદનાં
મુંબઈ-૨

નોટીસ આપની વખતે, અદેશજનર 'કુમાર'ના વાચી હની એટલુ જલ્દાવશે

The above is a reproduction of the original photograph of the scene at the time of the execution of the condemned man, who was executed by the guillotine. The photograph is a black and white reproduction of a photograph taken by a camera. The photograph shows a group of men, some of whom are in uniform, standing around a guillotine. One man is lying on the guillotine, and another man is standing next to him, possibly a doctor or a witness. The scene is outdoors, and the background shows some trees and a building. The photograph is a reproduction of a photograph taken by a camera.

The above is a reproduction of the original photograph of the scene at the time of the execution of the condemned man, who was executed by the guillotine.

શશિ, મગીત અને મહેલ
ચિત્ર-૧૨૦-નુ પ્રમાણ

ઓક્ટોબર ૧૯૪૨

અંડેર પરનો પીપળો

અગ્રા

જાગ્યો ક્યાંથી અહીં તું અધવચ અટૂંલો ભગ્ન ખંડેર માથે ?
જાગ્યો ક્યાંથી અહીં તું રમણીય તલને રવચ્છ કે આંગણું, જ્યાં
અંપાના ફૂલ જેવી તરલ ઉલટતી કન્યકા સુપ્રભાતે,
ઘોળેલી જિભિળોનાં કુમકુમ અરવે રમ્ય કંકાવટીથી ?
નારે ભાગ્યે શું એવા જીવનવિભવના દહાવ નિર્ગ્યા ન લેવા ?
હાથે અશ્વત્થ ! જ્યાં ક્યાં રમકડા મનરા ઠોળોને આ ધરિત્રી ?

કે તું હું શો ? હું ચે ને ભવભટકલુમાં ભગ્ન ખંડેર વચ્ચે
એકાગ્રીલો જાગ્યો છે, અવરજવર ના ઠોળોની આ દિશાએ.
ઝીંઝી મેં એકલાએ જલધર અનરાધાર ઝૂકી પડેલો,
ઝીંઝી અંજા-અપાટો, શિશિરરત તણા સમવાટા ય ઝીંઝી,
ઝીંઝી અગાર ઝીંઝી, તણુક જીવનમાં કેક મેં રંગ લેયા;
મારે પોતી ધરાની અવ ન અગાળા, જ્યાં જાગ્યો ત્યાં જ રાગું.
શોભા ખંડેરની છે, કઠણ વજર શી ભોંયમાં મૂળ ફેાળી,
જાગ્યો તો જીવી જાણું પલપલ કપડી જોગવી નિન્દગાની.

જાતકુન્દ દેવે

સૃષ્ટિ

અગ્રા

આકાશ તો આદિ મહાપિતા છે,
ને નિત્યચીવનવતી સુખ પૃથ્વીમાતા;
છે વાસુ તેજ નજી અવનપ્રાણ શ્રાતા,
હું એમની સુંદર બાલસૃષ્ટિ

દેશબંધ પરમાર

વિશિષ્ટતા

અગ્રા

પ્રત્યેકની હેંક વિશિષ્ટતા છે.
સલ નથી એક નિશાન તાડતા,
સલ નથી એક જ રંગાન દોરતા,
કે એમની આગળ કે ધવા થયે,
ને જીવનની વળા કલ્પના કરે,
આ નિર્મળ છે બસ એવવાનું
ને એવવામાં નાદિ જીવવાનું,
પરંતુ આનંદનું એવવામાં.

ભગીરથ મહેતા

નવ શમે

બરી કુમુદમેલ આસ કળીઓ યજી ખીજીને
સુપ્રાનિત કરી રહે જીવનને ધ એ વલ્લભના
અવાજની રહી સર્વ નવચેતના ઝીંઝીને.
ખીજી નવ કળી, સુવાસ પમરી ન, એ વલ્લભના
યદી પૂરણ નિદની નવ તથાપિ તુખ્યા મને.

દેવરઅલી દુશન અવાજી

દાદા

ધર આખાનો
બધા સનામાં

દાદા સાથે મને.

કે કઈ કઈ નવા તમાગા
અબુએયાના કદે ખુલાસા,
વાનોના તો અજળ અંસ મા
જીવવાનું રમણને
મોટામોટા રોડે અગ્રા જ્યાં,
બાપુજી ને આગળ બધામાં,
બા કે 'આગે, પડે ચૂલામાં'
દાદાજી જોતારે
દાદાજીના વાળ રુચેની,
કોરડી ડોરી, પોતડી પેડી,
કેટા કેક પુને નજી રોરી-
અગને રૂ બીવાને.
દાદા માટે બનતા પોટા,
આજુક વિષ પછી ગટ્ટું હું શોડો ?
'અલ, અલ પોટા, બૂળ બૂળ રોડો'
કેટાકે વ્યથે રોડો

'શશિન' જોગા

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

મારી નજરે

ઉત્તર ભારતનાં કલાકૃતિઓની
 તંત્રીની સરકાર ચાલુઆ
 આ સાથેના નિષ્ણામાંની રોહિની
 ની રૂપાંતરે રૂપાંતરે રૂપાંતરે, માનિ
 નિર્દેશન, કલ્પના, રૂપાંતર, નાચક,
 પદ્મ, બનાવ, લખા, કાવ્ય,
 અને અલ્પાલ્પાલ્પની મુખામુ
 પછીનો ઉલ્લેખ લખો,

Find

● અલ્પસંખ્યાવાળી આબંધા પછી કાનપુરમાં ગ્રામિક જિવસ રોકાઈ અને સાથે ફિલ્મી જગી ગાડી સાથે કાનપુરમાં તે નાણુ નુકસાત આવી લીધુ, અને ઝડપમાં ગાડી લેપડીવા મુખી સૌના હાલવુ બાદે ખેંચાણુ આલુમનુ એ જ ભવેને ગમનારા તારને પરમીરિયુ મળનાં જાણુએ કે આઈડી યુક્તવત પચાશ રાશિતા મુશળ ફિલ્મી ઝડપને આમને લેવાઆવવાનો પ્રોચાશ કરી ચુક્યા હતા ફિલ્મીના ખિતમટલો અને શુભરાતી સમાજના મનોમિને ખબર ભાગી, તેમણે અને રામે આઈ વાગ્યે ફેરસે ખરડી સહીસકાશતે હોમો સર્કસખાની બોમ્બે હાઈદની હીમરતમાં આવેલા પોતાના બ્લેકસ પં કબારી લીલા અને ભલે ગુજરાતને આપે ચાલી પડેલાં.

તેમણે તો ઉત્તર ટેલીફોન પર શુજાની સલામના મતી જેઠે
એને બેઠાડી દીધી. થાત જેઠે કે શુજાની સલામ જેઠે ગોવાડા ફરી
મારા પ્રવાસની પંચિયસ યોજતે પરંતુ તેની બદલાઈ થયેલે કરના ઈ
નિવસ અમારે રેણાહુ પડે તેમ હલ નહીં પણ પ્રવાસી ધનનેરેજો તે
પરણેની થઈ અના થતેભલે હોય ન, બેઠેલે બેઠાની અતિ થાખબરી
લાખખબરી નહીં નવારની પછી તે અના ન ગોવાડા. અમી સામે થાખના

देवदास गांधी

● જોખમે લાટીઁ કૈંસથોરન્સ કપનીની ઈમારત (જેમા અગરદા ઉતારેલ હતો)ના એક બાનમા દિલ્હીના દેશવિખ્યાત સમ્પ્રદાય અચેત્ત ઈતિહાસ 'હિદુગ્માન ટાઈમ્સ'નું આખુ ત્રેસ સપ્તાઈ નવા ઉપાત ટેલીક આંરોરે યમ્મુ આચેરી છે, અને હપરત મજાતગ્માએ કેટલાક કુટુંબોના વાસ છે શી યરાવેત પટથા રહે છે તે-અમારા હતારાવામા-માળ પર ન દાદરની સારી ખાલુએ શી વેદાસ ગાંધી (હિદુગ્માન ટાઈમ્સના તત્તી અને મૅંગેલિન રિરેક્ટર) કુટુંબ સાથે રહે છે મારી દિલ્હીની મુલાકાત દરમિયાન દર વખતે તેમને મળવાની તક હુ જવા દેતો ન હતાં. આભોં તે રાત્રે મળાયુ નહિ, એટલે સવારે બેઠલાવેત તેમમા ખારખુ પર ટોરાર કથાં લાનજા ને અને કાદાદેખમાલ સાથે ન બધારે આચેરી, વેદાસમાઈ પર, 'હિદુગ્માન ટાઈમ્સ'મા આલેલા એક આલેવાતરી ન્યાયાધીશનુ અપમાન કયનિ પેડેા મુખસિધ કેસ

हिंदुस्तानभरना प्रस्थि-
 त सिद्धिप्राप्त्यना
 संशोधन ने सरसम्पन्ने
 भार वहेना, सरकारी
 प्रशासन आताना स-
 न्निधि वरा राखभाइतुर
 हे येन दीक्षित

અહલાદાખાનશા આલખાનો હનો: તે માટે તેઓ નેસને જતા હતા,
એટલે તેઓ અનેની દૂડી મુવાકાત જ થા' કોમ્ બજૂર હડૂ કે મહા-
દેવખાદન અને થએલ એ દર્ગન ઉલ્લ જ હડૂ ?

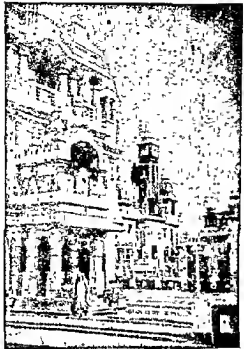
સોતીવારે પછી ૩ કલાકના બ્રહ્મા મિત્ર, દેહિદા આદિશ્ચ શ્રી બાર-
દાબને તેમના નખરક વર ડાન કરતા આત્મયત્રી વચ્ચે તોપોને બળાઓ
દે તેના બળદના પાનામાંથી બહાર કાઢતા, અને સોતી વારમાં તો તે બધર
પઈ અથા તેમણે પહેલી શદત આપી કે પ્રધારમાં બાઈ નરેને
પઈથી બીજી કિન્નેનો તારુ તેમણે પાતાના મુદ્દિયોમાં કઈ બઈ વિધિ-
સર કેવેલપ કરા શ્રી આપી અને પછી પોતે પરવારના બની અમારી
સરે ની કચ્છા શ્રી ચમત્તવ પદ્મચંદ્ર પાતાની મોટાટન પેટો વ માગી
જિરવા અન્નર નેતાનું દરાબુ

जिहवा मंदिर

આ સિદ્ધિ મેં ધણી આનંદથી હાથે કરીયાને. આજે મધ્યે છે બને તેમા સર્વ હિંદુ દેવતાઓની ઝેરીસાથે પ્રતિજ્ઞા કરવામા આવી છે. આજો દિવસ લાકડાનાંકરીની બજારોએ બંને કાની ખૂબ ચારવાસ ભરી રહે છે પરંતુ એ સ્થળ નજરે નેચા પછી તે બિંદીની માટી સર્વ હલોબરી કરી ગઈ માત્ર ધાર્મિકતાને પ્રબલ બાબ

'કચ્છ'ના લગ્ન પીમાર હોવાથી તેમને

★ અમત પૂરવશ કરતો પત્રવ્યવહાર એ ★
માસ સંધી રૂપા ફરીને કાઢ્યો કરવો નહિ

અહમદાબાદ ખાતે શ્રી ગાંધીજીના ગિરવામહિરોના એક ભાગ

પોતાના ક્ષામ-
ચિત્રોવે બારત-
ખ્યાત થયેલા,
સિદ્ધીના 'હિંદુ-
સ્તાન ઇન્કિલાફ'
પત્રના કાર્ટુનિસ્ટ
શ્રી મકરચિલાન.
(એમના વિનય-
વાર પરિચય
મઠિ બુઆ આ
અદમોદીશળ)

આપી આ શાહર કહેલું હોવાથી તેમાં આદરમની કોલરબી વગેરે પર પુષ્કળ અર્થ થયો હોવા છતાં અનેક આપત્તચરવરોને રાહરસ કરવાની કળા એમાં નિખળ બની છે. અંતિમાં પરવેદ પુરાણ બોતા વગેરેના મુખાકર્ષી મોટા ચિત્રો સાથે કોલરવામાં આવ્યા છે પણ તેમાં જે ઇતિહાસકથિતો રચેલ, કાલ પરિધાન વગેરે પર સૂઝમ વિચાર કર્યો હોય એમ ન લાગ્યું તેમજ શાલોપીપન કદે એટું માર્મિક કલાવૈમલ્ય મેલાવું પણ મોટું નહિ. ત્યાં દ્રશ્ય તે પાળીના પૂર પેટે દેવાયું છે, પણ સાક્ષીય મૂલ્યાંકન વિના જ, હવેની પ્રવળગારે ક્યા, ઇન્કિલાફ અને સમૃદ્ધિના સાચા પાટો ઠાસા લેવાર થયો ત્યારે આ મંદિરને બુધિબાળી ટીકાપાત્ર થયો. ઇતાર હિંદમાં વિશાળ અને સુરક્ષ મધ્યચરચનાના અનેકાનેક નમૂનામાં છતાં આ મંદિરની રચના મનદર જ કેમ થવા પામી તે એક આશ્ચર્ય રહેશે નિરાશાને રસર ધૂંટતા અને ત્વાથી નીકળી ગયા.

કાર્ટુનિસ્ટ શ્રી મકર

શ્રી પદયા રસતામાં પોતાના એક સંબંધીની જબર કાઠવા દરિય-તાલમાં રોકાયા એટલે અને પહેલાલતા જ રાહરે જોતાનેતા મુકામ તરફ વધ્યા પણ ઘેર પહોચતાં તે અને તેમને અપારી આગળ આવી જઈને માર્ગ પારો કાઢીની સાથે વાતોગાં રોકાએલા નેલા આજીવન વર્ષની આસપાસના એક જુદાજ સ્વપ્ન પાટલન અને હાર કાઢ્યા તેમની સાથે ખૂબ લટકા અને મુખમુદ્રાના સ્વચિત્ર ફેરફારો કરતા સ્વચિત્ર આકળથી તટાકા મારી રહ્યા હતા અનેને જોતા શ્રી પદયાએ કહ્યું, 'આ મિ કાકર, હિંદુસ્તાન ઇન્કિલાફના પ્રખ્યાત કાર્ટુનિસ્ટ. મિ અમ્મ, આ મારા મિત્ર રાવળ, મુજરાતના આર્ટિસ્ટ છે તમને મળવાને બહુ ઇતેમદ છે.' 'અહા બહુ ખુશીથી. હું આજ લખોરે મારી આર્ટિસ્ટના નવરો જ છું, આને શીતળા-મકતરે મારા આખા ઘરને શીતળા ટાંકી દામ બધ કરાવ્યું છે મુએ, સામે જ મારો મટ્ટિયા છે' તેમની વાતો બહુ મનેવર હતી. મેં હાથમાં વિવિધ આર્ટિસ્ટોનો

પ્રવાસમાં પરિચય કર્યાની વાત કરી ત્યારે બધા એકબી પડયા અને બાઈ, આર્ટિસ્ટો છે જ ક્યા? કોણને કેટ ટપર ધૈર્યતુ કેમ પહેરાવવું એ જ આપડવું નથી અરેબર, કેટ પરના વળની ટીકો શીતરવી કમલું છે, હું પોતાને આર્ટિસ્ટ માનતો નથી પણ તેમની ટીકો તે જવર કરીશ કેલા મેં આર્ટિસ્ટોને સરીરના પ્રમાણિતુ વ બાન હોલ નથી. હાથના આનંદને પગની રચનામાં કેલાજી જ નથી. હું તો બાઈ, દેવદેવના કરતા બધા પર પગકાચી ચાલતાં મારા માનવી નેલાની કમ્પારાણુ છું, આમાં નેત્રમગ્ન આતાકળેલા ચિત્રો એટલે મને તો કંદાળો આવે છે' એમ કહેતા પોતે કેલોડી મોડાના ડાંખકારક બર્લિન વ કરી બતાવ્યા.

શ્રી રાકર પોતાને 'સુપર ક્રિટિક' બણાવે છે. માનવી એ કઈ અવશ્યક રસો હોય તેનું તેમને બાન થાય એવી રીતે તેમના વર્ણન પર તે બહુ કરનારોએ ક્ષામચિત્રો દોરી બતાવે છે તેથી તો આજે તે હિંદુસ્તાનના અચર્ય નહિનિરેટ મણાઈ ચૂક્યા છે 'હિંદુસ્તાન ઇન્કિલાફ' હાથમાં આવતાં જ વાઈસરોયથી મારીને માળાના વિઠાઈ મુશીનું પ્રયેષ જણ પહેલા 'આએ રાકરનું કાર્ટુન છું' તે જોવા તણપાટ હોય છે શ્રી રાકર સિંદીના મારકીઈ માટે અનેક આર્ટ-અવળા કાંતા મારીને ઉવેરે પોતાની હાથકાંત મુજબ ઉચિત મ્થાને સિદ્ધ કરી બેસા છે. તે એકએક બી. થયા છે, અહીં મુદ્રણાં થોડા અબવાસ કર્યા છે અને 'આએ ક્રાનિકલ'ના કાર્ટુનિસ્ટ થઈને બહાર પડ્યા પણ અહીં મુશી ખેલાઈ આવ્યા છે. તેમને લખમન પાચમેા રચિયા પચાસ થયો છે અને 'હિંદુસ્તાન ઇન્કિલાફ'માં તેમની 'આસ આર્ટિસ્ટ' છે આ રસરજ વ્યક્તિ જોડે જોવાર કલાક માળવા મારી બહુ કમ્પા કરી, પણ બપોરે અને જુદે જ રચેલે રોકાઈ પડ્યા અને એ મુજાબ જ ન આવી મળ્યા તે સાચેનો પરથી આ જ અકસા અન્ય રચેલે તેમનેા નિમ્મત પરિચય આવેા છે

રાવળ હાહુર ની દિશત

જાણે સરકારી પુરાતત્વખાતાના સર્વેચક વડા સવ બહાદુર છે અને સીલિંગની સરેએકબહુ કંઠથી મુજામત થઈ તેમની સાથે મારા પ્રવાસની મેં કવર્ કરી તે માગમી કરી કે યથોચિત રાગથે મ્યુ-ઝિયમમાં પડેલી આમરો ચિત્રપ્રતિમાઓના ઉચિતર ફોટોગ્રાફો તેમજ સ્મારકની પ્રતિબિંબિત કરવાની રચ મળે તો ભારતવર્ષની જ્વાના અભ્યાસગ્રામીને પ્રકાશ અને માર્ગદર્શન મળે એમ છે. એમને એ વાત મંદીમંદી અરી, પણ તે માથે ક્રેતવણી આપી કે ધુણાખરા

પરદેશીઓએ તો તેમાંથી પાતાલનો સ્વાર્ગ મા-પેા છે અને જાનાને યગોળ્યુ છે. કેટલાકે અંશક બીતો દે મૂર્તિઓ પર મોતાની મનવટ ખાતર વારંદિસ કે પાળી લગાડી વધુ ખરાબી ની છે આ બીજા ખરેખર રોગચાળીય છે. પણ એકદર ધૂજ ખાતા નમૂનાઓ પ્રબંધો સોમ્ય અને સુરિસા આપવાને ઉપચોની ગાય તો તેમણે સહાય કરવા પૂર્ણ વતપરતા બતાવી તેઓ એ વખતે ગઈ એમિયામાથી રાત આરેલ રહીને આણેલા ફેરેડોન પુરતો તૈયાર કરાવવા મહેનત કરતા હતા. તે માટે તેમણે રબીન ફીટીઆફીનો ઉપચોન કરેલો નેના નમૂના બતાવ્યા. અને ખાતરી દે આ નવી કળા અસચિયત ઉપ-બવવામા બહુ મદદ કરશે આખા હિદુન્તાનના પ્રાચીન સિંધ-સંશોધન અને રક્ષણનો બાર વહેતા આ સમયને અમારી અખાનક મુલાકાતને પણ આરંધો પોણા કલાક નિબાવી તે ખાતર આબાર માની અમે રબ લીધી. (ત્યાર પછી તો રા બ દીર્ઘનિત્યે અ/સાતમા પેલિયાલિય માનવના અવરણે રોગોના રોધના મદદથી વેધાર કરી તેમા 'બતકાળની રોધમા'નાથી લેખખાથી 'કુમાર'ને યુપરિચિત શ્રી અશ્રુતવાત વ પંથ્યાને તેમણે અપનાવી લીધા છે, નેદાવ તે એમના આતામા પાપાભ્યુનતા હાતા તરીકે સેવા આપવા પતા ગયા છે.)

સાસ્ત્રે શ્રી યશવત પડયા પણ જુદા રોગોના સપડાયા અને અમે કળદધમે ટ્રેન પર જવાની તૈયારી કરી વરસાદ દરમિયાનમાં, પણ પેટોના ગાય સમાજતાસખાજતા પણ અગાસ યજ્ઞાને ખૂબ શક-તથી અમદાવાદની નાડીમા અગાસ બિસ્તરા મોઢી આપ્યા, અને ફસ વાગ્યે છેલ્લી સલામીનો વિનિમય ની અમે છૂટા પડયા ટ્રેનમા પડયા એટલે અમદાવાદના પેટ્ટેકામેને જ તેવાની વાર છે એમ હાલ્યુ પણ આખી યુ સુસાદરીમા પ્રમુદપાથી એક પણ પ્રમને તથિયને ક્યો દીગે નહેતા તેણે પાતાના વચે એકદમ ટીકા કરી નાખ્યા અને ડેર પહોચતા અને પાકા ફર્ક બતાવી દીગે પરિ-ભૂષે મુસાફરીનું વખત નો આલ્યુ—'બિ ગાતામા કાત્રે આરામ' (સપહુ)

૨. અ. ૨૧૫૭

હમારી ચિટ્ઠિયો (સચિત્ર) લે સુરેમસિહ, પ્રકાશક બારની બાર, લીડર પ્રેસ, પ્રયાન, ૧૯૯૮, પ ૧૨+૧૩૮, ર ૨-૮-૦ નાલકેરના શ્રી મુરસિહ હિન્દી સાહિત્યના પ્રસિદ્ધ લેખક છે. 'વિશાલ આરત'મા અત્રાનવાદ પ્રસિદ્ધ યજ્ઞે લેખસાગ્રી એ પક્ષીઓના નાલકાર તરીકે લખ્યપ્રસિદ્ધ બન્યા છે એમના મનવો-કનના સારેપ આ હમારી ચિટ્ઠિયો પુરતકથી બારનીય સહિયમા િગની કમેરે થયો છે. હિતર બારનમા ઘરઆમણે તેમજ વાડી-ખેતરમા નવરે પડતા ૩૨, અન્ય પખીપાળીઓને હલ્કી ટવન મુલવનાર પ્રસાદવગના ૬ માલુસની કુદાટિ અમે જુલતા ૧૦, જલકાસિ પર વિચરનારા ૧૧ અને જલાશયના આધારે ટવનારા ૧૮-એમા એકદર પર પખીઓના ઉપરઅને ટવનવવધારાના દેહમા પામુ સરજ પરિચય આ ક્રમમા આપેા છે અને પખીને જોવાતે જોગબાય એ હેતુથી પુસ્તક વિષેથી એને વિબચિન કર્યો છે એ સાર્વના અજકાર કેપ, રૂપરના અગકાસવાળા થોડા પખીઓ અને કેટલાં માળાની એ રંગીન ટોટો પણ આપી છે. પક્ષીટવનની કેલ-લીક સમસ્યાઓને આગેની ભંગિમા પણ ક્રમારને નથી છે કદમા નાનું છતાં ઉપરનની સખવટાજી હોવાથી રા ગામા મોણુ નજાય મા' હળાહ પહેળાહ ધડાડી હન તો વનકામા રજાદમારને સાથે કહ જવાની મુવિધા માત. મુઝરાની વાયકો પણ આ કચની મદદથી આપણા ધખુ પેખીઓને સહેવાઈથી જોગળી રહે એમાનાં કટપાક આપણા ધખુ પેખીઓને સહેવાઈથી જોગળી રહે એમાનાં કટપાક હિંદી નામે તો આપણા પેખીઓને પામુ ગયા એવા છે, એટલે આપા-ના અટચબ નહિ નેરે

'વનેચર'

લવીંગિયાની લૂમ

પ્રસિદ્ધ અમેજ લેખક સાઈસ હેમબ યોડા વર્ષ લંડનની દે ઓરિસમા કારકન હતા. તેને ઓરિસમા રોજ મોટો આવડો એ એક સિંચર તેના ઉપરીએ હતુ, હેમબ, હું રોજ એટલું છે કે તુ સમા મોટો આવે છે, હેમબે તરત જવાબ આપેા. 'પણ સાદે બહુ તો વહેલો ને?'

દરદીને તપાસના માટે વેદશાસ્ત્રે જોવાવવામાં આવેા' કે દરદીને તપાસી દવા લખી આપ્યા બાદ ચાલતા માડપું. એક ની બકાર નીકળતાં દરદીની એકી વેદશાસ્ત્રે એક બાજુ એવા પૂજ્યુ, 'સાહેબ, મારા ધખીના મદવાદ વિષે આવનો મા રોષ છે? આ દરમિયાથી એકા તો ધરી ને?' વેદશાસ્ત્રે મળેર કુમરુ ધારમ્ કરી હતુ. 'બેન! હંમર તારી ચૂટી અબદ રાખે, ધમ તે માદની ટવલેખ નીકળે તેવ મને બાસે છે, સધળા બધ વિદુ નિરાશામન છે, તેમા થે તેના હાથ કોળીથી આંગળા સુધી કદ પડી બવા છે, અને તે વગુ બનાવે છે કે તે દરદમા થેશાં બગા છે બાદ જોસી: 'વેદશાસ્ત્ર તેના દાષ તો હમેશા કળા જ રહે છે' જે આતુરનાથી પૂજ્યુ, 'કેમ એમ?' બાદએ હતુ, 'એ રંનન છે' (સારસી પરથી)

—હિંદી લી આ

મા-રમ્ તે આ નાની બેખીને નાનુ મગફળ કેમ આપ્યુ? તે પમને કરવા તીધીની?

રમ્-હા, બા, મં એને હતુ કે હેતુ હોવ તો નાવુ છે, નહિ તં એકે વ નહિ મળે એટલે એણે નાનું લીધુ

મિશક-આખનાથી વધુ ફર રોમ્—સૂર્ય કે અમેરિકા? વિશાલો—અમેરિકા, સાહેબ, આપણે સૂર્યને જોઈ રાજોએ એમ પણ અમેરિકાને નથી જોઈ શતા

મિશક-હંમર? અને મોટો કેમ આવેા?

હંમર-સાહેબ, મારા નાનામાંને દાનમત કાપવા લઈ જવાને હને

મિશક-એ કામ તો તારા બાપા પણ કરી શકત

હંમર-હા, પણ મેમને દાનમ એટલુ માટે ન આપેાડે ને'

મિશક-તમને કેવી નિશાળ મળે?

એક એકુસ-બધ, સાહેબ

ધરાક-આ કોડાશમા તો હું પમારે ધરેા લાગુ છું

ફેડામાન્સ-સાહેબ, તમારે બવિધ્યમા ખીને નહિ પડારના પડે

નવી કહેવતો

બજની મીનાદેટ ચૂકા ન સળવારે

મૂઝા મ ડાવવાથી ફોડ ના બનાવ

બીરટ પીવારા એટલા ગચિવ નહિ

સુમરી મેંદીતાં પાન !

નાર હંદવ તમેજા જેવ રાખ, એમા થોડા વરે નાવરો

જોખા માલુસને સોપારી આપવાને ખર્ચે હવે ન કરવ

દેરકેસીનુ હવે તેમા અગેડા જેવું હોય છે, આટલુંક અને રવામ પન

આસા રાખવાથી સો પહેલા મગની ચીસ નિરાસા છે

અમારી રાખે એ રાખે રાખવા કરતા, દરદમા રાખરો સારે

આકાસમા સૂર્ય અને ચન્દ્ર ન હોત, નો પૂરની પર ધાસડેડોના ફે

(ગળવેશ)

કુશળ ન પડત

ગુજરાતી શિલ્પ સમૃદ્ધિ અને વેપભૂષાનાં શિલ્પો

કોઈ પણ દેશ અને માનવી સંસ્કૃતિનું માપ એ દેશનાં શિલ્પિય અને કલાનાં સાધનો ઉપરથી કરી શકાય; અને આદિત્ય એટલે માત્ર હસ્તવિજિત કે પ્રકાશિત ગદ્ય અને પદ્યના કંથો નહિ, પણ શિલાલેખો, મિઠાઓ, દલકાઓ, લોકગીતો, વિગત શિલ્પ અને મૂર્તિવિધાનનું ગણશેષો—એ બધુ એ.

ગુજરાતમાં શિલ્પ અને રચાપત્યના અવશેષો ઘણી પુષ્કળ સહિત અલ્પીતાઈ વેરાયેલું પડયું છે. અને તે ઉપરાંત શિલ્પ તથા રચાપત્યને કળના અનેક સંસ્કૃત કંથો તથા તેની આપાદીકાઓ આપે પણ પ્રાચીન અર્થસંદર્ભો એવા મળે છે. પ્રાચીન પથરના બેશબર અનુસરી ગુજરાતી રજપતિઓએ મંદિરો તળાવો, વાવો, કુદ, પ્રાસાદ, સ્તૂપ આદિ સાંસ્કૃતિક બાંધકામોની રચના કરી છે.

આખા દિશામાં વળી આપતા અવશેષો, પાત્રસાજ અને તેની સંહિતાઓને આધારે નિર્માણ થયેલા છે; પરંતુ ગુજરાતનું વાસ્તુનિર્માણ ગુજરાતના બુદ્ધગણની સહિતાના સિદ્ધાંતોને આધારે મૃતુ નિર્માણ છે. એ પથરના ને આગળ થવાથી મહત્ત્વના સ્તૂપના આધારે મૃતિવિધાન તથા મુદ્રિતનિર્માણ સંબંધી ઉપયોગી થયો રચ્યા છે, જે શિલ્પીઓમાં આપે પણ પ્રમાણભૂત મનાય છે. છેક યૌગ્યપૂરમાં સમીના પ્રારંભમાં બધાંમિલે આપાદાવાનું હરીસંહનું મંદિર બતાવી આપે છે કે પ્રાચીન કલા અને રચાપત્યમાં હલ પ્રાપ્ત છે, પણ ચૈતસહનને અભાવે તે ચિતનહીન અને ક્ષીણ થઈ ગયાં છે.

મનુષ્ય પોતાની સુસ્ત સુસ્ત કલ્પનાઓ પાથરવા કાનરે છે, લોકકામાં કાનરે છે અથવા માકીના સુસ્ત પદમાં બતાવી તેને બહીમા રોટી રાખે છે. લોકકા કરતાં પણ આંતર કાક પદ્યોદ્ધાર આપણે કળાને વિદ્યાકારી રીતોએ ધોળે વનને લીધી અને કૃષ્ણાનેથી આપણે ગદ્યપોષાણ કરીને છોડે, પણ તે એકદમ દિવસ રહી રહે છે. તેથી ખૂબ પ્રાચીન કાળમાં ત્યારે આવી પ્રભ એક રથએ કરી કાગ બંધી નહોતી ત્યારે પથરના કાનરકામ કરી રાઈવંની કલ્પનાને રચાવી કરવાનો મોહ તેમને મળે નહોતો; અને એ ને કારણે હિંદુસ્તાનમાં પહેલવહેલું રચાપત્ય અને શિલ્પ લોકકામાં ન હતાં વેદકાળના રાચ-રચીલા, યજ્ઞનાં વાસણકુસળુ વગેરે લોકકાનાં ન બનાવવામાં આવતા; અને એનો કાલ અનેક રીતે સુદર કરવામાં આવતો. સામાન્ય પ્રભને પોતાની કાલ દીધી, કોઈકાં અને લોધાપદ્યમાં આ વ્યવસ્થાનું રહેલું એ રચાત્મિક છે. વળી લોકકાની વસ્તુઓ હોય તે કલાકારને બીજે પણ લઈ જવાય એવી પદ્ય પહેલાં, ઘડુ-શિલ્પ નિર્માણ થયું.

કાળે કરીને પથરની શિલામાં પર કાગ કરનાર સિંહાવટો-સંઘાટો શિલ્પી બન્યા. શિલ્પમાં કોટરેલી કાઓ અને વાતના પ્રસંગો એ પ્રભશિલ્પનું મોટામાં મોટું સાધન છે. આદિય, સ્તીત અથવા વિગતકા કરતાં શિલ્પકલા મારફત અને તેવા ગામ્ભીર્યને બધા બાવો સમગ્રની રાકાયનેમ હોવાથી પ્રભશિલ્પમાં તેનો ને ઉપયોગ વધારે છે તળાવો, મંદિરો, વિદ્યાની દિશાઓ વગેરે સાંસ્કૃતિક રચનાઓ

માં હાખલ કરેલી કળા આખા રાષ્ટ્રના હૃદયમાં મોસરી બતરી બધ છે. ઘડુ-કારીગર વર્ગની પ્રતિષ્ઠા પ્રાચીન કાળમાં બ્રાહ્મણો જેટલી ન હતી અને આજે ગ્રામપરા શિલ્પીઓ પણ બ્રાહ્મણો ન છે, અતઃ લાભને ખાતર તેમણે કંઈ પણ કામ ન કરવું એવો તેમને માટે નિવગ હતો ને ન બતાવે છે કે તે કાલમાં કયાનું મદત્તવ લોકો બરાબર નામતા અને કલાધર ને આકર્ષણ જેટલી ને લોકશિક્ષક છે એમ મનાવ હતાં. વળી સમાજને પૂરેપૂરું જ્ઞાન હતાં કે ગિરિકાર, શિલ્પકાર, ગાયક કે હવે એમને માત્ર પુરસ્કાર આપવાથી કળાની કમતિ થતી નથી. કળાને સમાજે પોતાના હૃદયમાં, કુટુંબમાં અને સમાજમાં રચાન આપનું લેઈએ, શાસ્ત્રી કહેતા પોતાના જીવનમાં કળાની પ્રતિષ્ઠા કરે એટલે કળાકારો આપાપ પેદા થશે; કારણ કે હિંદુઓની દરિયે કળા એ કાઈ મોનસોપની વસ્તુ નથી કળા તો મનુષ્યના રચવાપનો અને તેના અભિલાષનો પરિચય આપે છે. માણસનતને પોતાના કાલમાં અને જીવનમાં કેટલો અને કેવો આનંદ પડે છે તેનો નિર્ણય તેની કલા ઉપરથી થાય છે.

નિરાકારની સામૂના આકારદારી કરવાની કે એટલે ને આકારનો ડેવુ છે—એ દિલ્લી શિલ્પનો આત્મા છે એટલે દિલ્લી શિલ્પકલાનો મુખ્ય પતિ હમેશા આપાદાત્મિક રહ્યો છે. પશ્ચિમના શિલ્પી માનસને આકારરહિત પદ્યપરમાથી કાઠક આકાર કરવો એ ન મુખ્ય ધ્યેય હોય છે, એટલે પથરને આકાર આપવાનો કે એમ પશ્ચિમનો ગિરણી હશે છે ત્યારે દિલ્લી શિલ્પીને મન પથરના આકાર છે તે સોધવાનો છે. એટલે ને આપણી દેવમૂર્તિઓના હેડમાં ને શોદર્ય, નત્તની ને મોહક સિંધર બંધિ, પરિમલ ફેલાવતું ને દિવ્ય સ્મિત છે—એ બધી ઝીણી ઝીણી વિવેકો પર ધ્યાન આપતા શિલ્પીને કમ દાખળી નથી તેથી કેટલીકવાર તેઓ આવી પ્રતિમાઓ થોડી ન હોય, પણ નત્તની કોઈ ગિર પથેલી મતિને શિલ્પીએ ઝડપી લીધી હોય તેની લાગે છે; અને એની સુખમુદ્રાપરનું રહસ્યપણું મોહક સિંધર જીવનને આનંદરસે રસી દે છે.

મંદિર એ હિંદુ ધર્મનું—આપણે હિંદુ ધર્મનું—નારીર છે તેમાં હિંદુ લોકોનું સાહિત્ય, સ્તીત, શિલ્પ, રચાપત્ય વગેરે સર્વ નતનું રચના-કેસર એકત્રિત થાય છે આખો સમાજ તથા આખી તે પોતાના જીવનમાં કલા છે. મંદિરમાં આપણી પ્રાચીન કાલવાળા મૂર્તિવસ્તુ પાસે હરી જીણી રહે છે. હાખલ તરીકે નેક મંદિરમાં અદરનું ગર્ભગૃહ, બતાવનો રંધ્રમંડપ અને વસ્તુનો નાનકડું અંતરાણ—એ આપણી ઉપાસનાના ત્રણ પ્રકાર બતાવે છે. ગર્ભગૃહમાં ધાર્મિક વિધિઓના આચાર મટિનો કમકાલ પ્રવર્તે છે, અતરાણમાં કેટલાક નૈષ્ઠિક ઉપાસકો અને ધ્યાની પુરોહિતો છે—એ ગુપ્ત ગિત અદર આપતા વિધિઓ પર હોય

*રચાપત્ય 'ન કાલે નિલેતે દેવો ન શિલાયા ન કર્મેણ માંવેતુ રિવતે દેવસન્માદાયો હિ કાળમ્'.

ઉ, તમાને આ ને આ પ્રત્યક્ષ બાબ લેતા નથી, અને ફેરવેડ પછી આ માન-
નિક દિલ પાને વળે છે. ત્યાં પુરાણ બાદે, આજાલે આયે, મેનીનને
પ્રવાદ આયે, કોઈ દર્શન કરે, કૃત આયે, પ્રવાદ લે અને પેર બધ.

આમ મરિચે એ 'અનાખી વનુઆનું એ ગણ્યું સુંદર પ્રમાણ છે' એ
ત્યાં ઉપરનામાં આપવી જાણે દર્યાનાં ઉપરથી દેવાણું મળ ગય
છે, આપને આપણા મરિચે, આલવણપેરો, વિવર્ય મરેલ અને તીમે-
મનાંને નહીં દેમે એવા મીખવાની નરર છે, મરણ કે રવેરસ એટલે
કે વજ એવા ખેતર અને ફેરવેડ નરારે, પમુ કેરાયરે મીખે ખીજેરે
આખી મેરુમિતે એ નર મારા રેરા છે અને એનાં નર દર્શન દેર છે

દેવમરિચેર મરણપ્રત્યક્ષ મુખ્ય રેવે કે રવની ભૂતિ એ મારદમાં
ન્યાપિત ફેરવી દોય તેને નરેમરુપ કહે છે અને નવાથી બદાર રેરેને
દર્શન કરી શકાય તે બંને ગદ મરુપ મરે છે તે ઉપરાત કેટલાં મોં
મરિચેમાં મરણમરુપ કે રવગરુપ ગમુ જોય છે, નરેમરુપને નર મરુપ-
થી જોવા પાડેના એક રવેનામાં દોય છે તેને 'અખી' કે 'પ્રદક્ષિણપથ'
કહે છે તે ઉપરાત પ્રવેશદારમાં, રાજમાનીની વચ્ચે રીપગળ નરારે
કે મરિચેના કોનામાંથી કોર્નિવલ તરીકે મરેલા રવેને પમુ મોખા ર-
વામાં આવે ન આ મરણમાનીની મોખા રેવે પધતે નેમ મરુપની
કોખા વધે છે મરણમાનીની વિપુલતાદાર વનના અનેક રેવેની ધમ-
વાણુ મોખ મરણિત ગાય છે આ રેવે રવાથી મરણમરુપ વિમાળ
બની મરે છે અને તેમાં ખૂબ માનસના રેવાથી મરણમરુપ રખિ
પમુ વધી મરે છે તેન કોઈ મરણ કે મુગરને પુલિ પમુ આપી રાસની
નુરગતમાં વનવન ૩૦૦ માંમદા મુડીની મેલા એવામાં આવે છે
અને તેમાં મરણ અને તેમાં આના બાજમાં આયે મુમેજ અને સુપ્રમાણ
મરણની મરુપની નાનરવના કરવામાં નુરગત એકલા નરણી દની
બાજમાંવરની નુરગા મરિચેમાં ૨૨૨ માંમદા ૯૯૯ મે દેવે મરણ
છે તે નરમામાં માંમદાના સુપેરમરિચેના ને રેવવાડાના રેવ મરિચેમાં
આ નાનર વનાણું પારોષ્ટ નુરગતની ન્યાપાય એટ મરણ છે
મરિચેની બાજમાં, નુરગતના પ્રાચીન મરિચેમાં પમુ કે

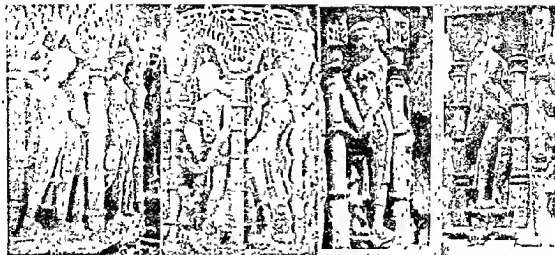
આર બવનાં મરિચેનો પ્રમાણ નરારે પડે છે મરિચેવાડના પ્રાચીન
તમા એવા ખીજેર અને મોખમરિચેના મરિચેના કામની રા મરિચે
રેવા, નીચેથી મરણ સુધી ચેતનની દર્યાનાના સમુદ્રથી મુખ્ય
છે, કેરલાક મરિચેના મરિચેમાંના બવનેર રેવા મરિચેને મરણ
આયે છે, ત્યારે કેટલાં મરિચેના દક્ષિણના માણસ મરિચે રેવા માં-
મરણ છે, પમુ મરિચેના રાજમાનીના અને મરણ દેવના મરિચેના
મરિચેને મરણ મરિચેના મરણની દર્યાના છે, તેવા મરિચેના દરથી રી-
પથી બંધાવા જાને છે, અને મરિચેના મરણ મરણિતે અને તેને વ-
મરણને દર્યામાં બનાવવા આપણું બવનવનનું કોણ મરણમરણ
અનેના પ્રમાણ મરિચેના રવાના પમુ આ સુવર્ણમરણ રાજ
પરે છે દિવ્યમાનમાં મરણ કે રાજમાનીની માથે એટલા એક
એક તર મરણ છે, એટલે તેના રાજમરિચેની સાથે નર મરિચે
અને તેની સાથે મરણિચેના મરણમરણ મરણમાં પડે છે અને તેથી
કતાર અને રમિણની શિષ્યમરેડોના મરણ સમનવ ધમી વળતે આ
મરિચેના બવનેર તર તવા કોણમાં મરિચેમાં મરણ આવે છે, નેમ
મરણ અને નુરગત પમુ ઉપર મરિચેના રાજમાની પડે દેવથી
મરણ શિષ્યમરેડોના મરિચેના મરણનું ખૂબ મરણપણ છે કહે છે
બનેની પ્રેરણા એકમરણી નર આવેલી છે.

દર્યામાંને મરિચેના મરણમાં પ્રાચીન, નરાર અને દેવમરણ
માંમરિચેનાથી રવનપ્રત્યક્ષને જોવારે દેવમરણ કે સુપ્રમાણ મરિચે
ના મરણમાં મરણ છે અને મરણમરણ આનુભવિયા મરણના શિષ્ય-
ના બદ મરણ રેવે બનાવી મરણ મરણ મરિચેના જોવા કે મરણ
દોષ એવા દેવાવવામાં દોષીઓના દોષમાંના મરણ મરણ જાને છે
નુરગતના નુરગતની મરણમરિચે, મરિચેના મરણ અને ને પડે
લાના સુપેરમરિચે, ને પછીના કુદમરણ, દેવાડાના મરિચેને વન,
વનવર મરણ અને મરણમાંનાં મરિચેને મરિચે, તારના મરિચેના
અને મરણમાંનાં બધે દેવારે, મરિચેના પાંચના પ્રાચીન બાજ-
માં, કોની અને આપના બધે મરિચેનામાં

કોની બાજુ પાડેલા મરિચેના માતાના મરિચેમાંથી રાજ પહેરવી મરિચેના મરણ,
નરણી બાજુ, વંદારના મરિચેમાંના મરણ મરણ મરિચેના પાડેલા પડે એટલા
કોઈ મરણમાંને નેની પરિચેમાંના પાન નરવા માટે સામે મરણમાં મરણ રેડી છે

એ બધુ મરિચેના મરણ કે એટલે અને મરણ
માંના મરિચેના દેવાના મરણમાં મરણ મરણ, એકમરણ
માંમરણના મરણ અને મરણમાં છે, આ મરણ મરણ
મરણમાંના મરણ કેવાં પ્રાચીન મરિચેનાથી અને
મરિચેના મરિચેના મરણમાં દર્યા તેનું મરણ બાજ
દર્યા છે આમ મરણમાં અને ને મરિચેના મરણ
દર્યા નેમ મરણ દર્યાના સાથે કહેડે પડે છે
મરિચેના સુપેરમરિચેના મરણ કે ચેતન્ય ને
ત્યારે રેવેલા છે તે કહે દરિયામાંના મરણ મરિચેના
નથી અને મરણમાં પાડેડ કેવર તે આને કુમેરના
કેવામાંને લાખે રિચેના મરિચેના ત્યાંના મરણ
નરણમાં જોમિતી નાખવાને મરિચે કે મરણ
રેવેલા છે દેવાના નેની મરિચેના મરણ ઉપર સી-
નેરદ મરણ મરણ કોણમાં, તે મરિચેના પોતાના
મરિચેનામાં મરણ મરણ બનાવી મરણમાં મરણ
મરિચેના મરણ દર્યાના નથી કોણના મરણ
મરણમાં રવની મરિચેના દર્યા અને મરણમાં મરિચેના
મરિચેના નરણે નરણે મરણ પવતની મરણ
કોણમાં ને પ્રકારે મરણ બનાવી મરણ છે તે મરણ
કેવા મરિચે અને મરણ અને કહેડે દરિયામાં

મેઢેરાના સુરભેરિના ૨ મગટપમાના કેટલાક સુર શિક્ષણની આલુથી (૧) ક્ષેત્ર કન્યા, (૨) પને આગર પહેરતી મનંગી, (૩) પને અળતો: કન્યાની મોઢિલાવવચ્ચથી, (૪) આગર પહેરતી બીજી આકૃતિ, મેઢેરાના સુરભેરિના પચાસ આપતા ચિત્રમાટે લુખિા છેલ્લા પાના સામેની ચિત્રપૃષ્ઠ

સાધારણ રીતે આપા દિલ્લા પ્રચલિત એવી મર્તિજાની સનાતન બનાવટ એકબીજાને મળતી આવે છે, પરંતુ પ્રાચિન લેખાન્યતામાંને કીધે, તેમજ આતિક કલાનોટક્યના પ્રમાપને લઈને તેમા કેરોરો જણાય છે, મર્તિવિધાનની કો પ્રાનીય વિમિષતાની રહિમિ ગુજરાતના ડિંડુ મેઢિરા, લેન કંસસરા અને બીજા ગુરુઆમાની ઉપગ્રન્થ સામગ્રી તપાસવા જેવી છે

ગુજરાતમા એક પ્રકારની મર્તિવિધાનની, મળ સાથે સલમ છતા મ્વત્ત એવી શેરી, અસ્તિત્વમા હોવાનું જણાય છે સ્વપ્રધાર મદન-રચિત ક્યમલજ અને લેલતામુર્તિ પ્રકરણમા વર્ણવેલી વિષયની અસામાન્ય અને આપા દિલ્લા અલેટ કોવી વિષયની વિત્તસ્યુ અને સીમ્ય મર્તિઓ મળા આવી છે

આર હાગના વિષયના શબ્દકચરપદ્ધતિ આયુષોના મ્યાનના કેરારને લીધે માનીસ મ્વકંપોની રચના થઈ છે અને તેના શિક્ષણ દિલ્લા બીજ પ્રતોમા પળુ ઉપલબ્ધ છે, પરંતુ નરકકલ્પ આઠ હાથના મેકક, આર હાથવાળા અનત, મોજ હાથવાળા મેલોકપનોતન અને નીસ હાથવાળા વિશ્વચ્ચ બનવાની આરગમા કેતરેલી ચતુર્ભુજસુર મર્તિઓ દ્વા પશ્ચિમ દિલ્લા અને તેમ જ બેકહ ગુજરાતમા જ મળા આવે છે અને તેમની કેટલીક તો આજે પણ મેઢિરામા પુલ્લય છે

બીજ એવી ગુજરાતના મર્તિવિધાનની મિશિલતા તે વિષયના દ્વા અપતારમાના પરાહ બમવાનીની આરિવરાહની મર્તિ, છવળા પરાહના કેલ્લા પરાહ કપે લાળા લીસા પદ્ધતિમા નિર્માણુ ચલેલી એ આરિવરાહની મર્તિઓમા એવી બલ્વતા મ્યાપન કરવામા અગ્રી છે કે તેના આગળ સિદ્ધની બલ્વતા પણ કાપી પડી ભય છે: દિલ્લા બીજ કોઈ પણ પ્રાતમા, માન્ય હિદ મિવાય (દક્ષિણ દિલ્લા કેટલાક હાનપત્રોની મુદ્રાભાગા આરિવરાહનિ હોય છે તે બાદ કરતો) આ મર્તિ હોવાનું હજુ મુધી કોઈ ક્ષયમા પ્રકટ થયુ નથી. નુવરાહની મર્તિ સર્વમાન્ય અને સર્વપરિચિત છે: પરંતુ આરિવરાહ તો પશ્ચિમ અને મા ય હિલ્માં જ મળી આવે છે, વાહુદેવતાના મ્વત્તર મર્તિ, અલ્પનીદેવી સાથે, ગુજરાતના

કેટલાક નવોરમા મળી આવે છે કિદ્ધાતની મર્તિઓ બીજ મુખ્ય દેવના મરિરમા લગાથોમ્ય મ્યો મ્યાપન કરવામા આવે છે, પરંતુ મ્વત્તર વાયુની, દરખૂના વાહનવાળી તથા બ્વલ્લના ચિદ્ધિવાળી મર્તિ તો બીજે વ્યાધ બલ્વવામા નથી ગુજરાતની વાયબ્વ દિશામા આવેલા દેવો સાથે દ્રવિવામાને વેપાર યેટનાર વાયદા બાહ્યો તમા વાનિયાઓના કુલદેવતા તરીકે મ્યાપિત થયેલા આ મરિર દિલ્લા બરમા વિરલ છે.

તે ઉપરાત પાર્શ્વીના અનેક દેવદેવો, ચિવલિંગના હકુદીરા જેવા મ્વકંપો તમા હરિદર જેવી સચુકા મર્તિમા પ્રેમાર મારિ ગુજરાત બીજ પ્રતોથી લુક પડી ભય છે હજુ ગુજરાતની મિદ્ધપેશીના પાનેના અને દૂરના સત્રા મોજવાની વાર છે, છતા પહેલાં આપણે આપણી મૂઠી તપાસી લઈએ તો ગુજરાતને તેના અગ્નિસ દિલ્લે તેના મર્તિસાસના અભ્યાસ હાથાચક થશે

પરંતુ આપણે અપખ્યા ગુજરાતને જ પુરોદેશ લેયો નથી, ભવેશ નથી આપણા ગુજરાત પ્રાતમા મેલાભાયક થુ છે એવી જ આપણને ખબર નથી હોતી ગુજરાતને લેયા વનર આપણે ધખી-ધખી વાતો કરીએ છીએ ગુજરાતના સાહુરોમાથી કવિ ન્દાનાસાર, અમ્બલાલ હવિવારપુષ્પેનુ, મેધાળી, ટી. હરિપ્રસાદ, રમિસદરવાજ કે રાવચુરા જેવા બહુ બદલાનાકા રચિત લેલોએ જ પ્રવાસની મોજ માણી છે અને ગુજરાતનું ગૌરવ વિધાન્યુ છે

અમા સુધી તરજુ ગુજરાતીઓમા સાહસની પૂત નહિ લગે, શોડાં વર્ષે રખડુ છપન માળવાથી જ અરી દેજવાળી મળે છે એમ નહિ સ્પામ્લ ન્યા સુધી ગુજરાતમા માનનો અંસ નીકળે નહિ પડે. શાખ્મા મૂજ સોધવામા કે કોઈ વેજાતિક સિખાતનું રહતેવ સોધવામા જવનનું સર્વેત્વ હોમનારા અસ પડિતો ગુજરાતને આનમે સ્ત્રી લેવા હોય તો પહેલા નરીનું મૂજ સોધનારા રખડુ લુખાને ભરશે. નરીનું મૂજ મોખનારી સાહસપતિ જ ગુજરાતી છવનનું મૂજ સોધવા મથશે; પ્રચ્છીન શિક્ષણ અને આપત્યનાં દેશીનદારા છવનની રમિજતા અને સરમરિતાના વારસાની બાળ પાણુ આપણને તથિ જ મળશે. જે જમાનામા ચિવકંઠા અને શિદ્ધીઓને મુશાન્તીના પ્રચનો ની-

તરવાનું મન યશુ હશે તે જાનના કહરત ને કાળો કહેવા આનંદ અનુભવતો હશે ૭ બળદના ઝાડા કોતરેલા બેઠેલાપણને માથે છે કે એ કોતરકામ કરનાર કારીબરોએ કેટલી મુસાફરી કરી હશે.

૨

જેમ સત્પણાળી માનવ પોતાની મહત્તા હરેક પ્રસંગે ને હરેક પરિસ્થિતિમાં બતાવે છે તેમ, જીવનસત્તાનું પ્રખ્યાત મદિરના દવાકારોએ છતમાં, ખુણામાં, સ્તંભઓમાં, પાર્શ્વદેવતાની કોતરણીઓમાં, ઘાટપાળોની આકૃતિમાં—સમગ્રે જિંદગી પ્રકારની રસિકતા, ને એથી પણ જિંદગી પ્રકારનો ટાકણ પરનો સયમ દર્શાવે છે. પાદપી માટીને કળમદારી સુધી મદિરનું રેખાદર્શન કરે તે એમાં ખુલ્લુંખુલ્લું ને જગત્તે જગત્તે જળેલું કુસુમોનાથી અગમ્ય આશરણરોશીથી ભરીપરી જાગમે.

ગમે તે એક રતબ હોય છેક નીચેથી માટીને ટોચ સુધી મિલ્કીને એના દરેકદરેક બાજુને વાગ્યા આપેલી જાણીતી નીચે પુરેલીના દરેકથી હશે ને છતમાં દેવાની સુધિ ખૂબી હશે. ઋષિ, મુનિ, સાધુ, પરાયણ, માનવસુધિ શિલ્પકારને માનવસુધિમાંથી જે જે વાત જણી તે સંપૂર્ણ તેણે તેમાં જણી દીધેલી દેખાય છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ જીવનના ચારે પુરુષાર્થોને ત્યાં મૂળ કરવામાં આવ્યા હોય છે ને કેટલીક જગ્યાએ, ખાસ કરીને છતને દેકાવાનારી સ્તંભિકાઓ, સ્તંભમાં કોતરેલી મહાવૃત્તિકાઓ, પાર્શ્વદેવતાઓ ને મદિરના બહારના ખુલ્લુંખુણામાં શિક્ષણો આપના કાવ્યસુદિનો મનજી બની ન્યે છે.

ત્યાં એ એવીએવી આબરુજ સગલી ફણ્ફણકાયાના મૂકે છે કે પોતાના કપડાં પાંચ પાંચવા દેકાઓ વધાં પેલા રસિકનિર્મળ આરસમાં પોતાનું મો જીવે છે અને અજાન આપતી જાણાય છે. પોદરાના અમુકિયમમાં એક ખૂણ સુધર વેપળપણ શિલ્પ છે એમાં પાદપીક પદ બેઠેલી કોઈ રાજકુમારે તેની સગી કે પરિચરિકા પાન કરવા માટે સામે જણપાન પરી રહી હોય એવો આભાસ થાય છે. શિક્ષણી દવારેકે આવી ફણ્ફણકાયા દેખાડે છે તે દવારેક મને-હર નર્તિકાઓ એ સર્જે છે. કોઈ વખત વળી એ પને અજોડા લગ્નદી હોય છે તે કોઈ દેકાને વળી પગનું કાજર નૃત્યના બેવળા સતી પદ્યુ હશે તે ફરીથી પહેરતી દેખાય છે મોડેરા અને પાછળના ઝંદિરમાથી ચાલી નહાના આખા છે તે કપરાત કાસરા પાંચે આવીલા મવતેશ્વરના મદિરમાં પહોંચી કાજર પહેરતી નર્તિકા શિલ્પ હજી સચવાત રહેલુપાસ બેવામાં આવ્યું છે આ સર્વ સર્જનોના વિનયમાંથી જળેલું સાહિત્યનો પ્રવાહ પહોં રહ્યાં હોય છે.

આમાંથી કેટલીક મર્તિયાના આપા હકાવમાં નૃત્યની કાઈ નૃતિને શિલ્પીએ રચી કરી દીધી હોય એવી અમોઝ પ્રવાહિનાબરી તે હોય છે કહણ પથ્થરમાં પહોં મળી અવધા કૂવની કોમળતા લાવવાની રક્તિ આપણા કારીગરોમાં છે એ જીવનસત્તાનું આણુદેવતાગાઠ જેવા પ્રસિદ્ધ મેદિરા ઉપરથી રચક થાય છે.

મેદિરાના સર્વમદિરમાંથી તથા પાછળના કાલિકામતાના મદિરમાંથી વેપળપણના કલ્પના નમૂના અર્ધ આપ્યા છે તે ઉપરથી રાજદોમાં વળેલી કલ્પના કલ્પે કાલિકામદાર થશે.

મર્તિયાના હાથના આબરુજ, પગના નડુર, કટિએખજ, મોની કાજર હકતી સુધર ઉડુલામ, ખમા પછી નંબ સુધી વહેતી માલાઓ, કિરીટકાંઠે, કળ્કૃષ્ણ—સપ્તગત્તા સિંહપીર પોતાના નાનુક ટાકણ ઉપર ખૂણ સંચા બતાવેલા હોય છે કેટલીક કટિએખજા અને ઉડુલામ એ એ આબરુજોમાં તે શિલ્પીએ કદે હાથે મોની પાથર્યા હોય છે અને નાની ધકડીઓ મૂકી હોય છે. દરેક મોની અળી રાકાય એટલી

મનેહર તેની આકૃતિ હોય છે.

પશ્ચિમ દિલ્હી શિલ્પસમૃદ્ધિ ઉત્તરમાં રાજપૂતાનાથી આરંભ છેક દક્ષિણમાં એવીરુટાની પ્રકાશો સુધી એકધારી વિખેરેલી છે એ આપણી સમૃદ્ધિને આપણે જોનાસર પિછાનીએ અને તે જેની છે તેથી હિંદને બતાવીએ તે મુજરાતનું સાંસ્કારિક વ્યવસ્થિત સુરેખાને રચક કરવામાં આપણે અનત્યોના ફાળો આપ્યાં ગણીએ.

* અંદોશખંડેલા ૧૪મા સદીતરખેજનના કલાવિભાગ મારેલમેજો નેતર

એની બેસંટ

(અનુસંધાન આગમ પાન ૩૧૬થી)

વાતાવરણ બંધે ધાર્મિક જનનોને શામવાની કેમિસ આપતી આ પ્રયત્નમાં એમને કુખ્ય જરૂર શિશુજી-સુખારનાની લાની, અને તેને માટે નવા જ રચે અને પ્રભુશિલ્પકર ચલાવેલ 'સેન્ટ્રલ દિલ્હી' જ નાં કારણમાં રચાવના કરી, ને નાનું જૂન આને લે. કૃત્તીકારને 'બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટી' કૃષી વિજ્ઞાન વલરકારને વિરતરી રજુ છે. દિલ્હા કહેલુ એમનું કાર્ય એટલુ ઉત્ક્રાંત્ય હજુ છે. ૧૯૦૭માં અમેરિકન નીર કનલ આલ્ફોર્ડની ખાલી પેટલી જગ્યાએ એમને સય સેત જનના ધીર્મોશીકલ સેત સાક્ષીની પ્રમુખ મૂલમાં આવ્યા. ત્યાર પછી એકાદ વષ ૯૧૧૯૦૮ના ડિસેમ્બરની ૩૩મીએ એમને એમના જીવનમાં બહુ પગલાંએલા જગદગુરુના આનંદનો પાવ કર્યો. એક માણસે પોતાને સોપેલ બાજુ કુલખૂર્તિમાં જગદગુરુવિશેષાર કરવા અવતરવાના છે એવી દિવ્ય પ્રેરણા પોતે પામ્યાનું જાણી એમણે બે વધપ્રચાર કર્યો એમાં એમની ધર્મી રાજિની રોહાઈ, અને એના પરિણામ પણ કહણ આવ્યા એમના મોખા ગિરો અને પ્રિય શિષ્યો એમનાથી છુટા પડી ગયા ને જીવનમાં એમને એ પ્રકરજમાં નિરામ અને નિષ્ફળતા મેળવા પડ્યા.

ઈ ૧૯૨૪માં એ રાજકારણ તરફ વળ્યા. મૂરત મદાસભાના બેખાણી પટેલી કદામ અને વિનીત ફોલો વચ્ચેની મતબેદની ખાસ પર સમજવડેનો સેનુ જાણવા એમણે 'દોશનપીઠ' નામનું કાશા દેખ અને 'ન્યુ હન્ડિયા' નામનું રેનિંગ કારીને દિલ્હી રાજપ્રકરણની આગી ઉઠેકવા પ્રયત્ન કર્યો, અને બંને પક્ષ વચ્ચેના મતબેદના કોવર મારે 'દોશમજ'ના મત મૂચીને, ૧૯૨૫ની મુબાર્ક હૌસિસ વખતથી ખરિસ-હાં, પુલ્તિતકાંઠા, લેપો, ચામ્યાનો વગેરે વડે દિલ્હા મોક ઠોણી બીલ છેડા સુધીના પ્રવાસો કરા એ ટોશીને 'દોશમજ'ને આપના 'આકાશી' રાજ પટે દેશનરમાં સળખાવી મૂક્યા. મદાસના સર્વને એમની વપતી જતી પ્રશ્નિ સામે એતવાની આપી પણ એ મતમ રહ્યા, પરિણામે નજરેદ થયા દેશનરમાં કોવાલક લેપકમાં અને ત્રણ જ વર્ષમાં પછી દેશના બાદ કલકત્તા મદામસના પ્રમુખ મૂલમાં.

પછી તે સત્યાગ્રહ અને અસહકારના મારાણ થયા એની સામે એમણે વિરોધ કર્યો પરિણામે ક્રોધેત થયા, અપરજને ધાગ્યા અને પદ્મપીઠની મોટી કમાઈ પકડવામાં મુખારી મેકા, જતા પોતાના અનસરમાંને દરવા વિનાં એ સાનું લાગ્યું તે જ કહ્યું અને કો રાખ્યુ ૧૯૨૪માં 'દોશમજ'એ એક હન્ડિયા બિલની એમણે પોમના પરી, પણ નિષ્ફળ થયા દિલ્હા રાજપદારી કદાર માટેનો અમનો આરી સદી એટલે પ્રચલ લાગે સમ્રામ કેટલી જવજગ લાગે છે નેટલી પરિણામમાં ને બન્યો. તેનું કો કારણ એ એમને દોષાથી શમાપાવ વખતના, બીજી પોતાની જવતરવાની તાશીરને કારણે અન-નેટલી સાથે સમકક્ષ જની સડવા નહિ એ પછીના વર્ષોમાં એ ધીમધીમે નેપચવા અથકારમાં વિશ્વન થયા અને અવસાન પામ્યા.

શંકર

શંકર પોતે કંઠુ પોતાનું કાર્દન

આજા વાઈસરૌયથી માંડી અદના વિદ્યાર્થી સુધીનું
હિંદનું એકેએક જણ જેને જાળજે છે તે
ભારતખ્યાત કટાક્ષત્રિકાર કે. શંકર પિલાઈ

વર્તમાનપત્રની દુનિયામાં આ નામ બાબે જ કોઈને અનુભવું
દરો દિક્કીનું પ્રખ્યાત દૈનિક 'હિન્દુસ્તાન ટાઈમ્સ' અર્થ હાલ-
ખા છે તો તેનો અમરેજા જેતા પહેલા પેખુ શંકરે આજનું કાર્દન શુ-
દ્ધ છે ને જોવા તે તકપરો, આખા હિન્દુસ્તાનની રસદારી પરિ-
સ્થિતિ ઉપર તેણે અનેક કાર્દનો રાવી છે; અને તેથી વાઈસરૌયથી
મારી બબરનો સાક્ષતો આરમી પણ તેના સદયરેથી કાર્દનમાથી
પ્રસન્નનો જોઈ શકાય નય છે.

પૂર્વ પ્રાધીક્યો તો એક પાર તેને જોવાનીને પૂછ્યું કે 'મહર, હિન્દુ-
સ્તાન કાર્દને તમને આગળ પાડ્યા કે તમે તે પછેને આગળ પાડ્યું?'
એ વખતે તેણે તો જવાબના અપાડા કરવા દસી કહ્યું કે 'પણ
એ વાત ખરી છે કે શક્તિના ગર્દભોજો તેના સાજો પ્રસન્નને જાન
જેને વિનંદ સાથે સ્વયં જેતા ગીબળ્યું છે આગ છતાં પેલાના પર તેણે
કોણતાની છાપ પડવાનીથી નથી આપી તે હિન્દુસ્તાનના મર્યાદાના
મહાન પુરોહિતો આજના યૌવનાની ચાલે છે. પરિત જવાદરવાસે
તેના કાર્દન-સંગઠની ધાપડીની પ્રજાવના લખતા હ્યું છે કે આજા
મહાનિષ્ટા કોય નહિ તો આપણે આટલરી, શેખરોર અને ન્યાર્ક-
પદાથળુ બની નહ્યો; અને આથી જ હું મહરનું અભિવાદન કરું છું કે
તે મિદકાજ મુશી ધીમરી ખીખળીને દાસ્તને પ્રકાસ આપવા રહે.

આવી આપૂર્વ દખાગરના રવામી છતાં સારું ને મરિ રીતચર-
અભ્યાસ કરી નહોતો કર્યો. ઈ. ૧૯૦૩માં વાવખરેરના એક નાગરામાં
તેનો જન્મ થયો. ત્યારથી, બધા મામુરો મોઝાં થયાં છે તેમ, જમીનની
૧૯૨૭માં વાવખરેરની કોલેજમાંથી તે ગૈરુઅંત યજ બહાર પડ્યા,
ત્યે કે પિતાછજે તેને આઠી લીસ મારવાના છપી મુખ રાજવા
મુઝાઈની હો કોલેજમાં ભળવા મોકલ્યા. પણ બાહનુ મન કવચમાં
હરે નહિ. કોલેજના પણ લોકોનેતાઓના વિનો કાઢ્યા હરે ને 'શ્રી પ્રેસ'
આજા 'કોનિકર'માં ક્યહરે લીલરી મોઝાં એ વખતે કટાક્ષ વચકારો
તેના કમમાં રસ લેતા હતા ને પેરો મિ પોધાન જેસેરે નેની બાવિ
કાર્દનની મરિ બહુ કેતેજન આપ્યું હતું. તે પછી મહરે સ્વ નરોવના
મોઝાઈના હાથનીયે સિધિયા પેરો મરિવેશન કરવા મોઝાઈથી
એ રોક તેના કામથી અને રનુજ રવજાવથી બહુ પ્રગલ રહેતા એ
રંગિયાન સારું કોનિકરમાં મોઝાં કાર્દનો પ્રકલ કરી જ્યુતિ મેળવવા
મારી હતી, પણ ધધા લરીકે તેનો મોઝાઈ નહોતો કર્યો છતાં તેને
બહાર માલવાનુ માન તો મેનિકર જ લઈ શકે જેવામાં ૧૯૩૨માં
'હિન્દુસ્તાન ટાઈમ્સ'ના લરી મિ. પોધાન જેસેરે લલ્લથી તેને તે પત્રના
કાર્દનિક લરીકે જવાનું કહેજુ આવ્યું. સરકારે તો આશ્ચર્ય જ મયું. શુ-
કરકે તે રાજે નહિ સિધિયા રંગીમાં પણ નેની કાર્દનની આનજ વધી
રહી હતી. મેક તેમજ મિત્રો સાથે ખૂબ ચર્ચા કરી, ઉલ્ટે કિસ્મીમાં મેક
ધ્રુષ છે તે જેવા ખાતર આજ મોઝાઈ છાંડી. તે કિસ્મે મેરને બનેલા

મિત્રોને તો તેણે કહેજુ પણ ખર કે કાવરો નહિ તો મરર પાડો
આજો માનજો.

પણ આખરે ન્યામીએ છીએ તેમ, તે ત્યા રવા જ. ત્યાં વખત
જતાં અને કામ કરતાં તેને લાગ્યું કે આ વિષયનુ રેત્ર પેલા મરિ તેના
લિખણતોનો પરિવ્યય અને અભ્યાસ ૧૯૩૨માં છે. એકે ૧૯૩૮માં તેણે
કરક અને મુશીપની મુસાફરી કરી એ મહરના તેર માસ રંગિયાન
લટનની કેઠલી કે રૂસોમાં કર્યો પણ ભરી અને ત્યાં પહેલી જ વાર કહે
પરિતગર મિનાળુ મેળવ્યું પ્રખ્યાત કાર્દનિક લો, વિનંદકાર મેળિ-
ન્સન, હેમ્લી મિરસ વર્નેર સાથે પરિવ્યય સાથે અને તેમની સાથેના
પ્રસન્નથી બનેલ અનુભવ મેળવ્યા પોતાના કામની લામખિડતા વિશે
સારું કહે છે કે તેનું કાર્દનજુ જનસાધારણની સાથે રહી તેનું કાર્દ-
નિષ્ટ પ્રકલ કરવાનું છે, નહિ કે નાતિસય કેળાએજા ને બવા કિયા રાખી
કરવા વિજાનિયાનીનું મુશીપથી પાછા વળવા તેણે પારીસ, ઇનીવા,
લંડની વગેરે રેશો જેવા અને ત્યાના કાર્દનિકોની મુજાકાત લીધી.
લગતીજન કાર્દનિક રેશો અને પ્રસન્નનો પણ પરિવ્યય કર્યો આ અને
પ્રસિદ્ધ કટાક્ષનો સાર્દના કામમાં ખૂબ રસ બતાવ્યો.

સારૂ પ્રતિતો અને નરીમોસા મિત્ર છે તેમજ પ્રગતિમાન પ્રજલિ-
ઓને જાણે દાખી છે ધર્માલંકરો તથા લટપટુ થતા પાત્રોની
તે ખરી મરરની જગાએ છે મોઝાઈમાયની અતિમે કામ કરની સરકાર
અને કીવતા અગવરકે પર નેને બારે રોપ છે ત્યારે જગત આનજ

કાળી બાબુ ઇસ્ટર્ન ક્લપ કોન્સર્વેશન-બાયોગ્રાફી જેના બાદ' એ નામના આ હાર્દનના હિંગીવાનને ઇસ્ટર્ન ક્લપ કોન્સર્વેશન એ બાયો-ગ્રાફી વાઈસરૉય બતાવે છે તેની પાછળ હિંગીવાનના કપડા પછી ઉતારી લેવાનો ઘાટ છે તે સ્પર્શીને એ કોન્સર્વેશનની ગાકળના બહુ રૂપમાં નીચેની ખુલ્લી પાકી છે જ્યાંથી બાબુ 'રેમ્બે પોલિટિક્સ' નામના વાઈસરૉય 'નહેરુ લોકભાવના નિકળના સસંગેના આવવા મંદિની રાજે' નીકળ્યા તે દરમ્યાન તેઓ નામનાર અનુવાની સફરે ગયા તે વખતે અનુવાની સીતા પરના આલેખનોગા દેશના નહેરુ નેતાઓના રૂપ ઉતારીને ઉડવિતી કેકડી ઉપર-આપેડકર, હવામા બહુલા જવાદરલાલ, દેશી રામચોના પ્રતિનિધિ નમરાહાબ, નીચ-ગીલા, આઝાદ, રામ નોપાળાચાઈ, રાજે-ડબાણુ, વલ્લભભાઈ વગેરે ઠોંગેલી નેતાઓ; સર વીમનદાસ વગેરે વિનિત નેતાઓ (સ્વર્ણના નેા મેળા), હિંદુ મહાસભા, -વગેરે નીરખતા વાઈસરૉય (અર વિનુભાઈ સમદગાના મૂળ ચિત્રો ઉપરથી)

હકમ બરી વહુ છે ત્યારે હિંદુ પીછડા પર નબ છે તેનું પ્રતીક તે અભીવાર ચિત્રોમા વાહસરૉયને નિકા લેતા બતાવે પૂર પાડે છે. હાર્દનના મુખ્ય સ્વભાવ એ હોલોના મિલકો કે ચૂકી બળીને નમ્રુતિ ઉપબલવવા અને સાર તેમા કુશળ છે છતા તેને ખૂબ અનુભવ થયો છે કે તેના ચિત્રોથી કાઠની માથેના સંબોધા આદ્ય થવા પામ્યાનથી હાર્દ વિશિષ્ટન તો વખતોવખત તેને વાહ પીવા મિલાવતા અને હિંદુ કાઠની વખતે પોતાના બધા હાર્દનના અમલ ચિત્રો અરીસી સાથે લઈ બધા મોહાના શોકદમીની પછી સાર મળ કરવામા બાજીન રાખે એ પ્રથમ સારી સફરને હમીડસીને એક સર જેમ્સ કીંગ્સ જેવા અમલદારની છેટ કરવામાનેજી બાકી રાખી નહોતી, પછી તેને પોતાના હાર્દન થતા નેઈ શરમે થવાને બદલે વધુ ને વધુ ખુસ રહેતા ઉલટું કહે કે 'મને લાગે એવો ધારદાર નથી બન્યા' એકનાર એક રોકરને તેનું મોટું પેટ ચીતરવા બાદ કાઢ ગઈ અને મંકરની રાખે આવી

કાઠના બદન બોલી માણિત કવું કે પોતાનું પેટ એકાદ મોટું નથી' એમ, કે આચાર્ય જેવા ધર્માધ્યત ધારસંબંધને ચિત્રમા હરિનનની મેડાનેટ ચીતરી મેલે એટલો ચીતવાટ કર્યો કે 'હને સાર નબ્તે પડે તો મેળોએ ન હવે' એમ એ બોલી ગયા' આમ કરતા એકવાર પૂર્ક નાથી છતા સપાટમા પછી બાદ બારી નબેલા એ પ્રસમ બરેબર રમણીય બન્યા છે

કુમારમ થતા નાથી છને વાહસરૉયે સીમકા તેડાવ્યા અને પછી તુરંત મિ કીણને પછી મોહાવ્યા, એ વખતે કાઠકે એવું નહેરુ થએલું છે એ બાબતમા માધીછ અને વાઈસરૉય ન કુખ્ય લાગવી વગની નમિત્તે છે અને બીલબોની લા નર નથી. રાજે આ વખતુ પકડી લીધી અને એક કમિનમાં વાહસરૉય અને માધીછને થીરી થયો કરતા બતાવ્યા, અને ત્યા હતાવળે બારી પહોચતા મિ કીણને નહેરુ મલ ના હાય આટકનીને એવું કહેવા ચીતવા કે. 'કમિન રામચોલી છે'

કાળી બાબુ હિન્દે 'વિવાર' આપવાની દરખાસ્તો લઈને આવેલા સર મેર્સ્ટ કિપ્સ મહારી બળીને પોતાની દરખાસ્તો રૂપી દોરડીને આકાશ-મા ચડાવવા મેરસી વગારી રવા છે, અને માધીછ તેનો ઘાટ હસવાહસવા જોઈ રહ્યા છે જ્યાંથી બાબુ 'અશોકવનમા સીતા', હિંદી પર-ગરત પર વાહસરૉયની કાઠનિસે કાઢેલા ઝાંઝિનન્ય (જેની સામે વિરોધ તરીકે દેશના રાષ્ટ્રીય છાપા આપમેળે બંધ પડયાનો વડ-કેટ કરત કાર્દન જેમા (અશોકવનમા બેઠેલી સીતા સમાન હિંદી જનકાચરને આગિવાર મેમ્બરોના માયાનાળી વાહસરૉયની કાઠનિસ રૂપી રાવણ કહે છે કે 'મને નહિ ચાહે તો તને માદી નાખીસ' 'હિંદુમાન કાઠનિસ બધ થયું તે દિવસે તેના છેડલા એકમા આ હાર્દન પ્રકટ થયેલું

માંથી છને આ કાર્ડનથી બહુ લાગી આવ્યું કે કોઈ તરફ સમાધાની લાવવાના પ્રયત્નો થાય છે તે વખતે મિ. ઝીલુમે દુખ લાગે એવું કહ્યું કર્યું ને જોઈએ એમણે તે મહાન લગી નાખ્યું કે કાર્ડન રચિત નથી થયું. શંકર તેના ખુલાસા આપવા તેમની પાને ગયા, ત્યારે બીજું જે કીકીક સાંભળ્યું પડયું. માંથી છને શીખ આપી કે કાર્ડનિસ્ટ બલિયાની પક્ષ કલ્પના પક્ષી પ્રત્યે આનંદશીન આવ્યું જોઈએ એવી આનંદિ વિના મહાન મગેઝાર ન થઈ શકાય.

શંકરે એવાત ખ્યાલમાં રાખી કીધી અભ્યુષ છે. ન્યારે સરકિયું સંદેશા સલાવવા આવ્યા હતા અને આવું હિદુસ્તાન તેને હર્ષથી જવાની રહ્યું હતું ત્યારે શંકરે મર્દનિયની રાખી કહાસીન જણાવી એની સાથે આવે ફર્સ્ટવર્થ ચિત્ર દોરેલું. 'Wait for the rope-trick' એ તે વખતનું પ્રસિદ્ધ ચિત્ર છે તેમાં ક્રિષ્ણ મહારી બની પોતાની રજા-ખોરડી દોરડાને આકાશમાં સલાવવા મેરડી બળવી રહ્યો છે અને જાણી છ દરવાજામાંના તે દોરડે રહ્યા છે. શંકર આ રીતે કોઈ શક્તિ સમાન પદ ધરાવે છે પ્રશ્નો કલ્પના તેની વિચારભર કીકા અને ગર્મ એકેએકને મોઢામોઢે છે એને કાર્ડનિયનનું નેહા એવું બાળેજ છે તેમાં એ પણ સીને સારી પેઠે જોવાયે છે; પણ અતિ પરિચય મહાની સાથે કરતા નથી, કારણકે તેથી ખરી કીકા કરી વેળા અંત લાગતી આવી આવી બલ્ય તે પોતાના મર્મ મૂકી જાય. છતાં ન્યુ કિલીના એકેએક મોઢા મેળાવામાં તેની હાલતી હોય છે

કરોબારી સ્વરોષે કે મોઢા રાજદ્વારી નેતાઓ તેની સૌખ્યસોધવા હોય છે, પણ શંકર દમશી સમાન રીતે પોતાનું પદ સાચવી છે કે હોવાયજ અને હોવડિયાથી તેનું મનજ ખસી જત નથી કેમના મહાન પ્રમાણે દિનેશી તેની સ્વપ્ન પહેલાં રહે છે પોતાને ખતરી ન હોય તે વિષે કંઈ કહેતું તેના ગાંઠે અગ્રાહ છે વિદેશ વિના તે વખતેના વિચારે છે, અને આ મહાન શુષ્ક તેની કંઈકની કંચી છે. મુઠા કપર જ તે હક્ક આપે છે કંઈ સમજવડું પડે એવું રાખતા જ નથી કૈનું નિશાન આજાવ હોય છે સર ચીમતલાલને સંદેહી માથે દેહતા બતાવે છે સર સંપૂર્ણ ટેબલ આજાવ 'To Let' (બહે આપવા) નું માટિયુ લગાવે, એકેએકે સો વડે સમજાવ્ય છે.

શંકરને આવ્યાગયા વિચારેશ દોર ક્યાંથી કરતા દશે ૧ તેનું એટલું આશ્ચર્ય આપણને થાય છે તેટલું જ તેને થાય છે તે અદેસર અદેસ ન્યારે નીરાખ્યા કરે છે, ખામાંની નોઢા કરે છે અને વખત આવતા પોતાની વિગતોથી પર ડાલે છે તે કુદરતના ચોક્કસ નિરીક્ષક છે સૌન્દર્ય તે સોથી હાટે છે દગલગ વળી તેમને કોટિરાસ્ટ્રીની કપાસના આંદરી છે અને તેમાંનિયુતોની કુશળતાથી વિચારકષે છે અને સારા પ્રદર્શનોમાં રમ્યાં કરી ગઈ એવા શુભવાચા બનાવે છે

શંકરને ઇલનમાં નિરાશ કરતા સફળતા બાસે છે ઇલનના મળ-કારા અને ઇલનની લીલા તેને ખર્ચો છે. ઇલનને તે એક પરજ ન્યારે મળે છે. સ્વભાવે તે શાંત, નિરાંતની અને ઇલન નહિ કરનાર છે; પણ ન્યારે તે છંદે હોવા એમ છે ત્યારે અંતઃપ્રગ્તિતો આગળ એટલે બનો હોય છે કે નેના અદેસા કપર એક પ્રકારની ઇલનનીની વચક આવે છે બાકી બીજા સગાયે તે ધણી રાત રહે છે તે વાંતે કરવા કરતા વધુ રાંધેલ છે અને સારી સગનદારી એવું પીકમણ છે જે કંઈ તે સાંભળે છે તે ત્યાંથી નેને મળી રહે છે, અને સારી સમજની છે પોતાના નિમ્મય કરે છે, તે પર્ણ સંકારી છે, પણ મર્મથી નથી તેની રીતલાત સીને ગમે એવી છે

તેની સારીવિક સુષ્ક પર્ણ આદેશવચય છે તેના માથા પરના આઠા પોળા વાળ તેના અદેસને કંઈક કાઢાવ અને પ્રભાવ આપે છે. તે

મુંબળમાં 'મુસલ રજાપયાનું સતકાર્ય કરવા મથેલા' મોઢાના સોસાવ્યલીના વચનો પર વ્યથા કર્યું કાર્ડન. મોઢાનાને પોતાના કાર્ડનથી બહુ આનંદ થતો અને શંકરને તે દમગે પ્રેમથી એટલા.

લગા, મુકપ, અચકુલાવ છે; શરમાળ છે, કંઈક જાણથીમય છે, એટલું કહેવા નેના અક્તિત્વને ખ્યાલ નહિ આવે તે હમને છે ત્યારે પ્રકાશ છેડાની બારી બેધકી હોય એવું લાગે. ખૂબ વિનોદમર્થો તે એક મહાન નર છે કિલ્લોબીયાર શંકર અદેશવ્યુક્તિ તરફ હમિશા હેતાળ રહે છે તેનામાં હમેશા કોતેલરી બેરેલી હોય છે વિચારસભરી અને પ્રેમાળ. તેને મેતા એવું લાગે કે આ માધુસ આપુલકુ ધણું સમજાવ્ય છે, ન ક્કી સદાય એવી ઇલનની છાપે પક્ષી તે છે મુકાકાતલેતારને ખતરી થાય છે કે તે બંદી ઓલેની આરપાર લેઈ શકે છે. મુકાકાતુ કુલ-કલ્પિયાપણું રૂઠે કલ્પા પડ મુકી તે સમાને છે નરનારીઓ તેમના પોતાના આરસામાં ન્યારે હેમાય તેવા તે બતાવતા નથી, પણ તેમના વિષે જ તત્તવ તેમને જ અનુદયુહોય છે એ બદાર પડે છે તેના કામનુ આ મદતવનુ લક્ષણ છે છપા પંડોની બીતરમા રહેલું અદશ કપાહુ સ્વયં ને પ્રશ્નાલિકાએ જ્ઞાની શકે છે

શંકર હજુ તે કુખાન કલેવાય, તેની પ્રતિબા હજુ સર્પારો પ્રક્ટી નથી. રાજદ્વારી કૈવર્થી પરવારી ન્યારે તે આપણા સમાજમાં નજર કરશે ત્યારે આપણા મસારના કેટલા જે ખમ્મા પર એની વેધક કીકા કિનાઈતનુ કામ કરશે. તે વખતે કોઈને પણ તે છોડી શકશે નહિ. અને તેના વિગતો પણ પહેલા ક્ષતવ પડશે' ર. મ. રા.

અધારસામગ્રી

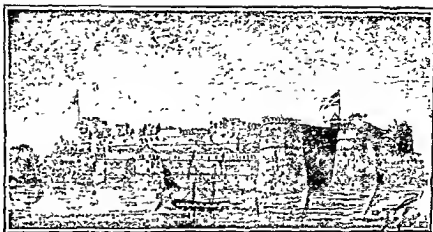
(૧) શ્રી રમખુનિ (ન્યુ કિલી) એ ખાસ દબોલો લેખ; (૨) બોમ્બે કોનિસ (સામ્રાટિક આલિત)ના લા. ૩૧મી મે ૧૯૪૨ના અદશ આલેશી શ્રી આચાર્યેનો લેખ; (૩) 'હિદુગ્માન વિષ્ણુ'ના ઓનર ૧૯૪૨ના અદશમાં આવેલા શ્રી સચિવનંદન ચિહાંનો લેખ. (૪) 'Shankar's Cartoons' એ નામનું પ્રવેશ

ડૉ પ્રાદીપ નામના એક અમેરિકન વિચારનીએ શરદેશવાગી-એને પોતાના કિબની મરોના ચિહાંનો પ્રમોથી એમનો ધર્મપરચો કરવાની બના સત્ત પારો પરવારના ગાની રામને ડૉ. પ્રાદીપની દરખાસને એવી રાખે તરફર મળી કે તે બંને પોતાના ધર્મને કપરેસ આપે, પણ રૈયત ન્યારે ધર્મપરચો કરે ત્યારે ડૉ. પ્રાદીપે એમાં આપો જાડી લઈ પોતે વર્તુલમાં અવગા એ આવા મોઢી આપવા

‘તમારી આ મરદી માટે તમે કંઈ લો છો?’
‘જે આપણે બાવ કરાવતા જ નથી.’

સૂરતનો કિલ્લો

રેડિયોફોનર તરીકે
રમૂ થયેલો
એક ઇતિહાસચત્ર

સાડું સાડું રે શુરત સહેર
સુખઈ અથમેલી
સાડું સાડું રે શુરત સહેર
સુખઈ અથમેલી . . .

સુરતધાર* સુરતની પુત્રી તે તપતી-તાપી નદી ને એ તાપી નદીને કિનારે વસેલુ સુરત શહેર, ઘનર ઘનર વરસતો બળ્ય તટકાવાટા-વાળો પશ્ચુ અરેલો ઇતિહાસ એને કાળને ચોપડે અગર સખે છે એ જ નદરી, બારામી સરી, રે કોમળપૂરિસગી સદીના પહેલો પાવા સુધી આઠ આઠ લાખની વસતિથી ઊભરાતી સુરત નગરી, જતા નાણાપટ્ટણ કુશિયાના પ્રચલ દેશતુ નાણુ વટાવી સકાતતેથી એ સુરત નનરી, બાબ-જલ-મખા-કરવાને કહેવતી સુરત નનરી; જના બારામી બનતતા અનેક વાવટાએ રૂરતી રહેતા એ સુરત નનરી, ને એ વાવટાધારી નાના મોટા બનેલાઓ, બદાએ, આર માની નોકરોએ અને આબાના હોડી દોડાઓએ, નદીકિનારે બેઠેલા મઠ સાત યોની પેરે રિધર નગરે નિહાળી રહેલા આ બળ્ય કિલ્લો* તુઓ, તુઓ* દેવી પ્રચલ છે એની દીવાડો, રેવી વિરાલ છે એની મયા! કાળને સાપ આપીને, અનેક તટકાવાટા વટાવીને પશ્ચુ આજે તે બનકાળના મેવા સજારણુ ખડા કરી રહે છે કવિ નરસિંહરાવની વાણીમાં—

[સંસ્કૃત] છાન્નં ધટના બલ્ય, ને
રચાન હેતુ નવીન લે,
એલ વિશ્વ વિશ્વ સમા
બ્યારક નિયમ સર્વો પળે
રમરણુ ચા સા પેણુ હ
ઉર વિરે સમલ દી
એ રમરણુબ્યારથી
પ્રજબળ્ય મુર્તિ ધટુ ફરી

સુરતધાર* છરો વરગ થપા બાબ્યા કિન્દુગાન પર તે વેળા તથજની આજુ વરતી હતી. ને એ વડાની પ્રતિષ્ઠાન થપા સમે ફીરાસ તથજની નાતી પર બાબ્યા, તથા સુરત ખીલતુવતુ હતુ તેનાથી બરો વરસ થવે—૧૦મી ૧૧મી સદીના અરમમા નાનકડા માણી-વાટા સમાતુ એ આમડુ તુર્કીથી આવેલા રૂપી મોહાનરયા વચવાટથી અને કુનેદબર્ધ બ્યારથી તેની પ્રિયતુ નગર ધારણુ કરી સુરત બન્ડુ હતુ અને ધોમેધામે ખીસી વચતુ હતુ તથા તથવળી પિંચેરીને

★ [સુરતચત્રના ઐતિહાસિક પ્લાનમાં વિવેની એક પ્રયોગ-માળા સુબાઈ બાવાળી ૧૧મી સને ૧૬૪૦ યમા ૧૦૮૬ પાચા બાળી હતી આ પ્રયોગમાળામાં પાચાનડ, વિગનાર લક્ષુભાઈની હથેરી (બચ્ચ), વોટરા, બામણાદ અને સુરતનો કિલ્લો તથા પાલળથી સુરતુ બચ્ચ એટલી ઇતિહાસચત્રનામે રખૂ થઈ હતી, અને તે તુડાજીના લખખ-એ તૈયાર કરી હતી જેમાં 'સુરતનો કિલ્લો' તથા 'સુરતુ બચ્ચ' એ બે ઇતિહાસચત્રનામાં મેં તૈયાર કરી આપી હતી આ રચનાઓતુ નાખિન્ય છે, કે એ સીધીસાદી બચ્ચ ચટ્ટરચનાઓ નથી, પરંતુ મને અગ્રિયા સાક્ષીય રેડિયો પરિશ્રવામાં 'ફીચર' નામે યોજાયવામાં આવે છે એથી અઠ-અઠ-તાકપ રૂપી વિવિધ સરિચ રચનાની અખતથી પછવિ એના વપખપંકી છે એ વાત આ લખાણુ વાચની થપને સ્થાપ્યા સખવાની છે આવા વિશ્વ પ્રયોગ મઠિ રેડિયો આપી હવાડવામાં છે આપાન્ય રીતે અગ્રિય પ્રયોગ હોયતો એટલો લખો નાળો આતાનગાઈ આઈ રહી પડે, એટલે બાળી સરિચ રચના થોબલ છે અને એવજ સચિરે રૂપે ઇતિહાસતુ વિશ્વજ અપાય છે—કૃષ્ણક]

વર બનાવતુ હતુ એના બ્યારથી બચ્ચકારતુ સચિચલુકાસથી રમેણુ કરવા સને ૧૭૩૩ની સાલમાં ફીરાસ તથજને માણીને એક કિલ્લો બચાબ્યો. બચ્ચના, બાળે મણુ સુરતના રાજદરબાર સમા, અવાર સુધી બેસેલા આ કિલ્લોને, એ વડનેર યાચ ને એ વડવાના રમેણા હેડજ સુરતની ઊભરી બ્યારીની નેહાંબાકી દોન-બ-દોન વધી હતી ને સાચે સાચે આચિવાલુકાસ તથા પરદશી સદાકાબોરની કાને સજકાવતી હતી આસરે દોડસો વરસ એ રીતે વહી ગયા. ને માંજની સદીની ત્રીઠીમા અદ્દમરાખાઈની નાતી પર બામણડ મલમલ બીએ બિરાબગાન થપા 'સુરત સર્વસમલ'માં નર્મલ લખે છે 'આમગ-પાન અબિધાર વરસના નાદીએ બેરો.... થાળી તમકિરો પળ બાદસાહે ચેતાના બાપના થખતના ચટ્ટર અકરકાબાને પોતાનો વચ્ચર બનાબ્યા, અને જોરે એ કોકલવાસ રાખતો, તોપણુ અચવલ કાપમા બાદસાહે તેની સલાહ લેતો જ. એની મજાદથી બાદસાહે માવવાની ફેરલ કરી માણી વાળી. એ બાદસાહી કારકિર્દીમાં સુરતનો કિલ્લો યાદવખાને આ થો....

[આધુ સંગીત, પદ્યતાલગિતા તરીકે રમને ચાલવા લેખેલાઅવાજો—અરે, બારસાસલામતની ગવાડી ચાલી 'જુઓ જુઓ, ખસી નહો' 'એહ, ખસી ન' એવા વિચિત્રવિચિત્ર અવાજો.... તે પછી—]

પહેરે-તોને: નિધા રજિયો મહરબાન..... નિધા..

આજા દુઝરત, ગરીબપરવર, બંદે નવાજ, બાદશાહ અઝામન મુદરમશાદન મુતબને સુઝાન..... નિધા રજિયો મહરબાન.

એક અવાજને અરે, બારસા અઝામત હો પછડ સાદેબને પેડ પેરાટતા લાગે છે.

ખીએ અવાજ દાં, તલતલ તેમજ છે. વચપત્રીર અમસાહેબની તલતલગયત અપસરખર નથી, તેથી ખબર લેવા બધ છે. બાઈ પછર અમસાહેબ પર તનનેમને મળે! ખાદ છે.

ચીએ અવાજ દોષ ન તે એ વચીર વડે તેા રાજ સવામત છે

[આધુ સંગીત તે પછી દોહાના મુદરમશાદનો 'ચંબે

વચીર આરંભખાન પચાની પર પડપાવડયા દોહો

મુદરમશાદ છે ત્યા બાદશાહની સવારી ચાલે છે]

અન્નજાખાન તસરીરે લાઇયે વાઝામ્યાન દુઝરત બહોલ તકલિફ ડિયા, બન્ને બે નાચીર પર નેદાવન એટમાન હુઆ.

મહમશાદ નહિ નહિ, વચીર-કલ-ગુઝાર, આપની તળિયત નરમ છે એનું જાણી મને કિફર થય, એટલે આબે-કેમ છે આપને?

અન્નજાખાન: સવારે કઈ નથી, હઝરત, જરા થાપુ વધુ વડુ અપરિય પછી હું આપની બિદગમત્યા દાઝર વચાને ન દેવો.

મહમશાદ: નથી તકલિફ છે કઈ?

અન્નજાખાન: સુરતથી સડી આગાએ પોતાનું ખાનગી માનના પેરા ક્યું છે, ત્યા પેરા તકલિફ છે. ચાલિયા હુસસ સુરતને બધ પેરેશાન કહે છે, તપઝખી કિસ્કો નખણે છે, નવો કિસ્કો બાધવાની ગાલરી માને છે.

મહમશાદ: અને આપની સાથ મું છે, એ બાબતમા?

અન્નજાખાન: સુરત આપની મેહી મીલત છે, બીની મઝામી માટે ફેરફાર ખર્ચે દરીએ તેરફું સમતો દુસ્ત મળાએ કિસ્કો અરખ બાધવો એનું ગારી સયમા છે. પછી બાદશાહ અઝામત કુલખુતાર છે

મહમશાદ: નહિ ચાચાબન, આજ ન કુલખુતાર છો લેકિન મારી તો એથી દરખાત છે કે કિસ્કો એવો બાધવે સડીએ કલખા

ને ખરો વેદે દુરમતો બીની ઘાઝ આનવા ચ મળવું. તોયોનસ્વાર એને કઈ કરી ન સે. સુલતાન મદમદ ખીલ સુઝાનીનુ નામ એ

કિસ્કાને એટલે લોકો યાદ છે ખર્ચમા કઈ કરીમા ન કરી કિન ચાહે એટલુ ખર્ચમા મારફત આપો. પણ કિસ્કો મેહ પડદ મેના બવાને

અન્નજાખાન: ઈન્સાફાદ, બાદશાહની કરગાવસ મુજબ ન મરો. હું આજે રમ લખારી લેવાર કરમીય, ને બાદશાહી મદદર માટે મેહાલી આપીસ.....

[સામુજર પછી..... પઝાખર બાદવાના અવાજે

કેરાળી-પાવડાના તમા મારફેના અવાજ. મેહ લાચ, ઠટ લાચ, ઝટ કર, પન ચલાવ, એવા અવાજે વળે]

મુઝધાર: અને આ પ્રમાણે સુરતનો કિસ્કો બધાથી અને ૧૫૪૩ માં ખાન રહે કે ગોરા લોકો, ખાસ કરી રીસાના-પેરે-કીસા દબે

(અને ૧૪૪૮થી) દિદ આપતા થયા હવા, અને અને ૧૫૪૫મા નો તમામું સુરત પર ચડાઈ કરી, કૃદ ચલાવી, આગે લાદાઈ અને

૧૫૫૦મા તેમણે સુરત પર બીજા મદારી કરીને તે ઇતેલા તમા સુરત ખાનેનું તે વખતે મદેરમા રમ દબર માખડેલી વમત દબી: ને

કુલ દિનદની વસતિ રોકે હંદાને આગે દબી. અને ૧૫૩૧માં પાપુ

ચીટ વાર એ નિરંદીબિય સુરતને મળાગેલુ આ બધા વામને

લઈને ન સુરત ખાતે નવા મેશા કિસ્કાની જરૂરત દબી અને તેથી

તે અને ૧૫૪૩મા બંધાવેલ એ કિસ્કો બધાનો અદકાવવા પોર્ટુગીઝ

એલે થવી મહેનત થી. તેમાં દોડીઆમા એસી આવવા ને લાંમને

હેરાન કરવા લાગ્યા. પણ સડી આમા, એને સુલતાન મદમદે ખુશ

વડખાનને બિલાવ આપેલો, તેણે ખુબ તકલિફનેદારીથી એ કિસ્કો

બાંધ્યો. તે આ આજના કિસ્કો

ને ચીટ વરસ એ વાત પર વહી બધ છે અજબર બાદશાહ મુજ

સત પર ચડી આવે છે સુરતનાના મુદરમશાદ મદેરા કબરે કર્યા પછી,

ઈ ૧૫૬૩મા બનેવારીની ૧૬મીએ મદેરમાદ જલ્લાલુદીન મુદરમદ

અકબર, ખુલ-ખુલ, લખર સાથે સુરત શહેર પર ચડી આવી મેપો.

પુરા ખાતે બાબળીનામે છે સાથે એના મેનાપતિયા માદ કસીખાન

મદેરમા અને સારીખાન યમુ છે. રમજાન મહિનાની ૫મી તારીખ ને

રેતમગરે સુરતના કિસ્કા પર કિસ્કીની તોરણો મારી સાર થાય છે

[બગમગમ..... બગમગમ.....

બગમગમ, એવા ત્રણ ચારકે અવાજે]

પણ આથી જબરી સાહી તોયો સાથે યમુ કિસ્કો જ—મુદતાબીસ

જિમ્મો મુખી રકર જીવે છે, છેક યત્ને રિવરે કિસ્કો શરણે બધ

છે ને અકબરના હાલ વિશાન કિસ્કા પર કિસ્કા માટે છે સુરતની

દાકેશી સદારે કસીખાનને સપુરદ કરી બાદશાહ અકબર, મુજ

સત સર કર્યા દરખે માનોતાને. રિક્કીબપી વળે છે. આ કિસ્કાની

આખુ દેરાજ સુરત કિસ્કાની જમીન ૧,૨૩,૩૪,૮૦૦ ધંબા, એટલે

કે ૭,૭૭,૨૨૫ એકર છે એવી માપણી કરી રાલ દોરમમલ રિન્કીને

દરરે મેપ દરાવે છે.

અને ૧૬૦૦મા એમજ મહિનાની ૨૦મી તારીખે સુરતથી થોડે

દૂર મેશા મુજાબીના બાશમા ઈંટ ઠરિયા કરવીનું વદાખુ નામે

દેસર વિલિયમ દોકિન્મ લાંવું. ને અને ૧૬૧૩મા સુરતમાં અધે

રંગી કાઠી મપાઈ અથેને ને થોડુંકોઝા વચરે સુરત આગળ વાગ

વાર લાલરંગી થયા લાગો. પણ આ લાલરંગી મપમ્મા સમગ્ર દબી

સુરતની રાખખટપટ પર તેની અસર નહોતી સુરતમા તો મુનપાઈ

કિસ્કોર રહેતા અને ૧૬૧૩મા જપરામા સિદીબાનું સુરતની મિં

દારી વચાવી પાડી અને તેમણે ૧૬૧૩ મુખી કિસ્કો કબજે રાખ્યો.

તે દરમ્યાન અને ૧૬૧૪મા—

[નિપથમા દરદારો મદારેવ... જય બવાની, જય

બવાની... રિપમદારાલની જય... બની ખસે]

સુવધાર.—અને ૧૬૧૪મા મિયાઈનું સુરત પર પહેલી મવારી

કરી. સુરતનો તે વેળાનો દાકેશ નખલો દબે, પણ કિસ્કો સુરતને

દોષ. કિસ્કાનું રમખુ દાકેશ ન મ્યું—દાકેશનું રમખુ કિસ્કાએ મ્યું.

કિસ્કાએ રિયાલતા એનક સામે બગાળર રકર જીવી.....

રિયાલ: હા હો બદિરછ, કમા હાવ મેં ખાદે?

બદિરછ: કાઠી નાઈ, મદામા ની અગા તેમુલ નિયાલ.

અબન કિસ્કા જરા ન તમા સદિકા બાદે વ્યાખ્યાવર મૂર્તી ન

અબર હોલ નાઈ.

[ગાંધે કાંધાના યોદા અવાજ]

સુવધાર: આમ કિસ્કાએ મપમ આપી અને કિસ્કાને પડમ

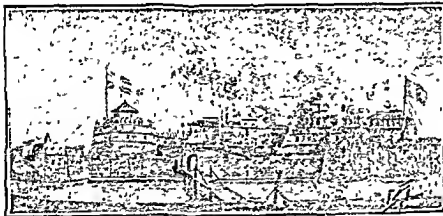
હેવા રમ મદેર બાબળીની મિયાઈનું એનક વિલાવ થયું અનેક

વાર મિયાઈનું એવી ચાલ્યા કરી, પણ કિસ્કો અખુનમ થઈ.

દરમ્યાન, ઈંટઠણી વેપાર કરવા આંખલા મેશા વદામિયાનો

-વાણિયાઓ-નું જન, જનધરની કાંધા પેઠે, વધુ ને વધુ અજવાન બનવા લાગ્યા હતા. એમને શિવાઈની ચઢાઈઓ વખતે પણ સરકાત નાજવેલા, નવાળી ખટપટામાં બીમો ઊભો પણ અંજાર રસ લેવા માટેના, જમીન વાર કડકાઓ અને બીજા સુરંગીઓ સાથે થઈ રહ્યા હોયેલી, સુરતના નવાળો-સુળાઓની ધૂનને વશ થઈ ખરેશાની પણ બોલેલી. પણ તેમનું મનન, તેમની વ્યવસ્થાસંજ્ઞા ને તેમની મુસદ્દીની પચાઈ કરતાં જતા હતા હતા તકરારો કરતા અને તેનું વાળ મુ પણ કરતા, ને ધરતી પણ જગાવતા. એમના વડે માદી ખતનાને લાજ તોના એક વાર નો, એમને સુરતના મુલક સુધા કહે" મુસદ્દીએ કહેલા ફર આર નહેને નારેલા પાછો આવેલા ને સમજાવી પડાવી તેમને માંખેલા

પેગલાઈ મુલકલાઈ માદોમાદોના દશમાં નખા પડના જતા હતા અને ટોપીશાહી આંતરિક રાષ્ટ્ર પર મળ્યા બનતી જતી હતી કને કને મુરતની સમ્યક્પદપદમાં ટોપીશાહીએ માધું મારવા માધું અને ૧૯૪૧માં પેગલાઈની મદદ થઈ સુરતની નવાળી જાળે લઈ લેવાને થતુ નાથેલેલેલે ક્યો, પણ ને સરના માધું અને ૧૯૪૧માં નવાળા સરકારના અરસામાં નેશા વધુ જોગવાઈ બન્યા, નવારના બાંધી નવાજ અને કાઠિયાઓની માદોમાદોની માદુકમાં, કાઠિયાઓએ અધે-

ફે ૧૯૮૦ના ને મામની મદદની તારીખે કપનીએ મુરતને પોતાની હકૂમત લગે લીધું અને પોતાની તરફની નવાળ નસીદીનીને નામને નારીએ બેસાડ્યા. નવારની કિલ્લા પર બે વાવડા બેસા લામ્યા એક અંગેલ, બીજે નવાળી.

(પ્રસ્તુતે 'મુન્શિંગા સુરત'ના ઓગસ્ટથી)

જેની મદદ માની ને પોતે નવાળ થાયતો દર વખતે અંગેલેને કમર નખાવવા બે વાળ કપિયા ને કિલ્લા બેાપવા તેમજ દર વખતે સુરતની મેડીના વડા ગિ રો-મરની કુનેલથી મુલાકાત નવનેર પેગલા સાથે કરાર કરી મજૂરી આપ્યા પછી અડવાની ચઢાઈ થઈ, પાચ ૭ દિવસ અખાઈથી થાવી ને સુરતને કિલ્લા અંગેલેના ફળભ-ભગા આબો અને ૧૯૪૮ના માર્ચ મહિનાની થાવી તારીખે । તે વળા સુરતની વસતી હતી ૨૫ લાખની ૨૦,૦૦૦ કુટુંબો તેમ ફમ પારસીના જ હતા.

કિલ્લા અંગેલના જનતામાં ને તેમણે બે લાખનું સાલિયામું લેવાતુ, પણ આખું તે નવાળીની, ને વાવડો પણ તેનો જ, લાવ પણ નવાળી કારખાંદો સાવ નમાજ ને નિમ્મળ નિવડયા" વારવાર કુલક-તોકાનો થતા અને કાથા કાનના શોનિય નવાળા કાજ ને રાષ્ટ્રી સત્તા અંગેલેનું લેણ બરાદ નહિ મેડી મેડી વચ્ચે થતી જતાં અંગેલ કપનીએ અને ૧૯૪૭માં નવાળને મખા ચેતવણી આપી હતી ન વળતુ આખરે

અને ૧૯૦૦ના ને મહિનાની પંદરની તારીખે કપનીએ સુરતને પોતાની હકૂમત લગે લીધું ને પોતાની તરફની નવાળ નસીદીનીને નામને નારીએ બેસાડ્યા કિલ્લા પર બે વાવડા બેસા લામ્યા— એક અંગેલ, બીજે નવાળી નવાજ સુરતના અ કિલ્લા પર અંગેલ લગ પાછા મળા સાથે અને ૧૯૦૦માં બેનું ને ને આરંભ ત્યાંથી ન સુરત હકૂમત પર રાજ થવાને છે !

અરબના, ર નેર ની, આકારેગ દનિલાસના વારોડેશના મુલક રૂપ આ કિલ્લા" તેં ટ્રેાથેલા દરથે તે પછી પણ બાબત છે" તે પદમે વડની તારી તરીને ટ્રેાથે થ વાર તેં લેજથી, લેખરાની ને માડી બવડી આળી છે । અને ૧૯૧૨માં તે બીજા ને લેખરાઈ અને ૧૯૨૦માં તેને થ ટપી નથ તેની દેલતે નિલાળી દેલગાતાના કાન બનીને લખાના મુલક ને મેલા, વડીને તખાઈ જતો કાંઠા પણ તેં નેર અને ૧૯૩૦માં ને અને ૧૯૩૭માં મ તેં શેરીઆમાં હોડીયા તરફી મેડે ને લેલકામે મવાયુ—

[અનીત]

ખાળી આબ્યા કલક કાંઠા,
ગાન બાવરે નહિ બોલ,
સુરતી બાવરે થઈ કાંઠા,

ખાળી છકા ૩

ખાળી છકા ૨

ધામીપુરામાં બરાવા,
ત્યાંથી લેમે તેા છરાવા,
નાસે લન ટરે અમરાવા,

ખાળી બચામે
ખાળી બચામે

હૂળી વરીઆની બમીજ,
કાલકપુરામાં નડ ડોળ,
જોખ બનાવેર છે હેળ,

મારે દિગાળા
મારે દિગાળા

મામ કતાર સુધી અઢ,
નાવપુરે બેળી રેલી,
લેનમાં પણ ધમી અઢ,

કામુ અઢ-વિ ?
કામુ અઢ-વિ ?

ને નથે બે દેવનું સાહુ વાળવા અને ૧૯૩૭માં ને કુમકો સુરત પર અંગેલેને ક્યો, તેના બદલામાં બદકા, સાતમે આસમાને પકો-ચના તેવા જળવસા પણ, આ કિલ્લા, તે સાત ચિતો નિલકાવ, ૧૦૦૦ મવાનેને બામનારી, ૫૦૦ મામનેને અસખ્ય કોમને રાષ્ટ્રી કરાની, રોડ કપિયાની ચિલકને બાહા કરાની એ આમન બદકા તેં તેા બાબવા—ને કેમે ને બાબવા ?

કાન નમ મી મુરનાળીને લેરેશી બેર એક બામવચુ ટપરી પડયુ

[સગીત]

સુરત બનતુ ને
મુલાકામાં થયા બદકા
વપસાડે પડવા તલકા
હી કાપીની રે જતા ।

ને નિર્મળદામ બાવાને લખેલી કાવ્ય પીના લવકાસ પણ પારી
વિરાટ કીપાકાએ અમરાવા—

[મગીન]

સુરત થી ગોને છી ખૂરત
કન પરા રૂંડે કિરવાદે,
નિર્ગોળ નમ કિયા બરમ જહાકર
મારા મહેર પ્રલયકારે.
એમએકે દુખા અર્ધગા

કુવ અગ્રમથી નરેલવગે,
નામ દીનગા રોક લગી
પિઠપાદે પડોશી કેશરે
બાંદરે ત્યાવા કોપી ચલી ભયું
છોટી લહેર ત્યાવાનરમે
છપ્પી સફરક આ નહ
ઓરત પડુતી સાદીતમેરો
કુવાધાર આધિયાર કંભસા
અ પડુત્યા અગમગાનેરો,
દેસી દનુમાન દરે ગંભી
કૂંડ રેલા ગઠ લમગે
એમા તારાસા નરને દેખા
કોઈ રાત કરી આદકારે,
નિર્ગોળ નમ કિયા અગ્ર જહાકર
મારા મહેર પ્રલયકારે.

ને આખા સાવળી તો ક્યાર આઠએ, પધુ--
અવન પ્રાણુ આલ બતાવે
તપએ કે બીતર છોતી,
કેત્ર માસ મોમવાર માપે
આર પછી તિન કે બીતર;
દેસી દેખી ઘોડી બનાઈ
કપજ નીપજ નવ કઠી ભતી.
ક્યા કઈ ને નુન બદ બને
તેના આર આવે છાતી

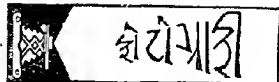
અરધાર: અંદેજ ને નવાળી જાએ વાયકા ફરજવાના કિલ્લાએ
આવાઆવાં કારવા દરજ બાળ્યા. ને છેવટે બાળ્યા, નવાળીએ
અને અને ૧૯૪૭ના આગ્રમ માંથી દમી તારીખ સુઅને કિલ્લા
નવાળ ખીર આંધ્રુકેલી નવાવાર મારખ પામ્યા. સરતની નવાળીએ
અને મયો. કિલ્લાની કોડી પચી નવાળી વાવટો ઊતરી નંબા ને
એકલો યુનિયન જેક કરવા કામ્યા-આર-ય ફરે છે.

પણ તેં તો, એ ચોનીવરજ કિલ્લા, તેં તો ને પછી ય ધબુ
ધબુ હુલ્લોડો ગેવા, આંગા એક, રેસો ન્યાશી, પડએ બવાનો પક
મંથા, ને છેવટે અને ૧૯૪૮ના નાવ મહેરીને ય પવાની મારેસ
મરતી પ્રાણુ સાથે જીવી એક માત વિને તેં ને નો ઈંબયુ, ને
મહીંદન ય મેમે, ને મહીંદનવકારાની પેડે છય આ લીવીમરો
દેને અખમળનો દમે કે--

[મગીન] ઇતિહાસની આરતી બની મેં મેયુ માઈ
ધોરવાવર કાઈ નીરૂં છપી છે છાટી
કરી છે માઈ

નરવર જીમગળા

બાપા બાપુ, આજ પરીસાવા રેસા દાખલ ખજ પડવા
બાપુ-બધા, બાપા
બાપા તમે ને ના પાવને ત હ એ નોજે યાગ મકમ
બાપુ-બાપુ બંને, કેલ્લા દાખલાની મેગી કરવાજ પડકાર
નંબા

દરીકાઇનું પરિણામ

પહેલું દિનામ: મેદકું; બીજું દિનામ: 'અમલગીની મવાર'-
ચીનુભાઈ પટેલ (અમદાવાદ); ત્રીજું દિનામ: 'મારેપાડી વમિક'-
ચુદ્ધાઈ બદ (અમદાવાદ), મોધપાવન: (૧) 'સીમ બળી' નોગન
વેત્તાડા (કોલકા); (૨) 'યુદ્ધવાચન'-ચન્દ્રકાન્ત પટેલ (અમદાવાદ);
(૩) 'અવનગુણ્યા'-બારાણ પ્રભાકર (અમદાવાદ); (૪) 'અર્ધ-
પ્રકાશિત રોડી'-ગગનદર ગામતર (અમદાવાદ).

આ મહિને દરીકાઈના આવેલા ચિત્રોની સુખા વ્દર દોવા
છતા તેમના યોદાચિત્રો મુખ્યકરિત્તે મારા નીકળ્યા છે. બીજું દિનામ
અત્યારે આજ ચીનુભાઈ પટેલના ચિત્ર 'અમલગીની મવાર'માં મોટ
પહેબને અગ્રદવી વજ તપવી પર લેન કાતી રવા છે. કપડી બદાર,
અત્યારપાચમકાપાર તમે સેમગ્યુઅર્ધકામગામે તે માતાકાલતા વચ-
મા કુકાની એ કૂંડ લઈ લેતો દમે એનું અપદ વાતાવરણ વ્દરવાય છે
વિષય યોગિક છે, પરંતુ ચિત્રની વસ્તુતા કાઈકે નબળી છે, પાત્રની
નિક કદલી છે અને દિગરાંને દરિદ્રેણુ મોખ નહિ દોવાને કાલે
પાત્ર એમાઈનથી કુટુ તરી આવતુ નથી. ચિત્રનું નામ પળ વાર-
વાર વચરાએકુ દોવાથી મનાવા વિશેષ કે નવીન ભાવ જમાવતુ નથી
ચિત્રની કાલપનિક રચનાથી માટેને નાગાભિનાન સુધીના ચિત્રના
અમ વિષે દરીકે પૂરેનો વિચાર કરવા પડે. ચિત્રનો કિયાસાન કીક છે

બીજું દિનામ મેળવનાર આજ ચુદ્ધાઈ બદના 'મારેપાડી વમિક'
ચિત્રમાં મારેપાડી ભતિની તાણિમિત્તા પોટેરમાં કેપાલો નથી, કો-
રાનુ આન (calamena consolatissima) યવાળી પામે પીનાની
સાદકિલ્લા મુખથી છે ફોર્કમિંગ ને તેજવાવા ચિત્રને અનુકૂળ છે.

ચિત્રમાં ન્યારે પ્યાન દોરે તેથી એ વસ્તુએ એની સાથ છે ત્યારે
એનાર નેપાળી એનેનો પૂરો આખ્યાલ કઈ મંદનો નથી ને અધિવરના
અનુભવે છે બાઈ ચીમન મેપાડાના 'સીમ બળી' ચિત્રમાં આરંપક
વાદવાનું ભૂર ને કાથે બકરાપુટાઈ બને, ચિત્રવિષયની દિગ્ધિ પર-
ગર અપદાં કે છે મેપાળી એકે એ મુખ્ય કદકે બતાવ્યુ દોન નો
ગ્રનિત માત ચિત્રને કપરથી યુગ દમ કાપી અરદી દમ જમ્યા નીક
કમેરી રાખત ને રચના મુખે અને બકરા ચિત્રવિષય જને. બકરાને
વધારે ફર જવા કઈ આજ અમેરોથી ચિત્ર લેવાયુ દોન તો દોગાનુ દર
નાનુ માત અને આરોપિત દરમિય કામકામના ગો કેરવાઈ
વન કોરોમાફીની રેવનીક મેળી છે નેમરિયની પારકેરના આરો
દાવ અમ જમ્યા છે ને તેને અનુકૂળ પેપર પર પ્રિન્ટ કરાવ્યાં નથી.

અર્ધચન્દ્રકાન્ત પટેલના 'યુદ્ધવાચન'ના વિષય યોગિક છે, પરંતુ
અત્યારવ-અગ્રકારને ને મારાગ્ય નથી. 'અવનગુણ્યા' કેવલકોપ કેટલો
માડીને અખતરે દોવ ને એ અખતરે. રાકળ અખતર, પળુ વિષયની
રજા બળુ જ વિચિત્ર એવાય બાપનાની એકા આખ્યાને કોમે
ચિત્રમાં મારવાજના અમારે કોઈ નથી કાળી તરખું પછી ને વેપાયુ
દોન તોજ સાક વડુ બાવગરદરમાઅના 'અર્ધપ્રકાશિત રોડી'માં
કાળા પરકાવા આકારની ચિત્રમતા બાદે છે ને ચિત્રમાં એ પ્રક-
રની રમકડા દિગ્ધિવર કપક છે દાના બાને નીકે આવેલા કાઈકે
અનવાન નિર્ધર રોડીને અજીવ બતાવે છે, પરંતુ ચિત્રનો વિચાર એના
તેમા નેનુ અધીક સ્પર્શિત છે અગ્રી નમગી બનીના યવનિવા પર
નેને એઆકીને એવ ટીકો દોન નો વિષય વધારે આરંપક બનત.

અલગના બેક

મયો ગોર ત્યારે કુંથો...

‘નારાયણ હરિહર’ ...

મયા ગોરના ઠોકરા કુંથાએ તાબડી મુલાવતા ટહેલ નાખી હતું. આશરીમા બેઠાબેઠા કોપીયુક પૂરતો હતો. આજે નિમ્ને પંડોરાના ઠોકરાએએ તોડાન કરતાકરતા મારો દાઘ દવાની દીવા હતો. એટલે સાલી રેલાઈ જવાથી છેકગ્રંથ થઈ નહીં હતી. પરિણામે ચર્ગા મારતરે છેલ્લી પાટલી ઉપર બેસો રાખેલો. આજે લનખબ આખુ મે પાનુ એકપણ દાઘકુપ વનર એક જ બેઠકે પૂરી નાખ્યુ હતુ અને હવે ‘સાચનો સસાજય છે’ એ વાક્ય ના ‘છે’ની ઉપરની માત્રા ન જાણી રહી હતી.

બાપા-બાદાણને હોટ વગેરે આપવાની અને એથી બીજી નાની-નાની ફરતે ધરમા મારે માથે નાખવાગા અખી હતી. હવે ‘છે’ની ઝળ અર્થી જ માત્રા બાણી રહી હતી, અને હોટ આપવા બેસો થવા નહીં ને ફરી પાછો મેચુ એમા સહેજ દબનચલનથી છેવે પડી નચ તો ફરીઆખા પાનાની મહેનત મારી નચ એ બીજી મે મહારાજને કહ્યું ‘મહારાજ, હાથ નવરા નથી’.

‘છે’ પહેરે કરીને બેઠે જેવા નહીં છુ ત્યાંતો અજરના ગોરડામાથી મોટીબા બજરનો મહાકો મેચના બહાર અજાને મને બેઠો લીધો: ‘બહા, મારા આખામા તુ એકલો જ બાળીઆજને દનકો કરી દેતો હાથ છે’ બજાડા બ્રામણના ઠોકરાને જાણી ચોટની થ ના પાડછડ’ અને પછી આજા પાડીને બોલ્યા ‘હાથ નવરા નથી’ જ્યો, બાઈ મોહ્યા’ જે મોટો કામદો ન જોયા હોય તો.”

પછી કુંથા (શ્રીમાન કલ્યાણકર) શેરીમા જતો હતો. તેને બોલાવ્યા: ‘બેલા કુંથા, લે, હેતો ન હોટ, બાપુ: અગારે આ તો મોટો બોલેશરી થયો છે તો કોણ નહીં છું કમાઈને માથ ઘસ બેરો.”

કલ્યાણકર હોટ લાઈને આવતો થયા પછી મોટી આ મને સિખા-મણુના બે બોલ કહેવા મેડા ‘બે, બાદાણના ઠોકરાને કોઈ’ પાછો ન થાળીએ, સમજ્યો? અને રીકળા ન સારા, ખીનબ્યા બંટા. હ તો બનવાનનો પાડ માન્યની, કે આ કુંથા હલે, એનો બાપ મયો માર મરી નયો એને હોટની ના પાડી હોત તો ખખર પડત.”

‘કેમ? ખખર વળી શુ પડત?’ મેં પૂછ્યુ મોટીબાએ જોરથી બજરનો સડાકો એથી લીધો ને પછી બોલ્યા: ‘હ મયા મેલાની વાત તો તોં ક્યાથી સાળજી હોય? તારો તો તવે જમડે ય નહ. તારો બાપ ખજુ તવે તારા નેવડો લાનતોતો.”

‘શુ વાત હતી?’

‘અરે, મયો ગોર તો બારે જોરાવર હતો, લલજવાને પાપજે પાની પાચ એવો.’

‘હ’ મેં વાર્તા સાંજથી વખતનો કુપરો ભર્યો. ‘તી એલા કળુખીવાડામા રેતો હ’ ખીમે આજારો મરી એા મે, દની બાયડી ધરથી આબો’ તો અને સી એને નવી વહુ, ન વી વહુ કહીને જ બોલાવતા, નવી વહુનો છપ આવ આટલો જ મયો ગોર ‘નારાણ હરિહર’ કરીને આવે તથે મરલાગરતા દાખા આપે ખીમા પટેલની નવી વહુ બહુ સારી મયાના ઠોકરાને બેસા ધરવે. પોખ ટાણે પોખ આપે, કોઈબટા વાંચ્યા હોય તથે ચૂકચૂની સારકોડાળડા આપી નચ, વાહ કરતો હોય તથે ઠોકરાવને શેરી ખાવા લઈ નચ, ને માથેથી બેસાજેનો ગોળ થેર મોકલે પખ આ નવીએ બધુ ય બન કરી દીધુ મયો ગોર બજાડો સવારગા ખડિયા લઈને આવે, તથે

નવી ન દોય ત્યાંથી કાંક ને કાંક કામ આદરીને એને, કહેરો, કે નાજ બાપ, હાથ બાળવાળા છે: કા કહેરો, ગોર બાપા, આજ નો ધરમા અડધ એમ નથી: કા કહેરો ગોર બાપા, આજ તો કોટીમાથી દાખા કાટવા ન રહી મથા છે. બજાડો મયો તો ‘કીક’ કહીને પાછો દાવંતો નચ એટલે નવી વહુ વામે પંડોરાએ હારે કીડિયારો કરે

તે નવી વહુ કોઈ’ દાખા આપની ન નહિ’ મેં વચ્ચે પાડ્યુ ‘સાવ ન આપે એમ નહિ: પખ મન વખરનું આપે એમા કું વજો? જાણે વહુ રૂપરે ભરીને આપની, ત્યા નવી બોલો ભરીને આપે, એમા બજાડા મયાનુ ને સાતબાહ ઠોકરાવનુ કેમ પડ મથ? એક’ મયો આબ્યા ને નારાણ હરિહર કરીને બેસો, ત્યા નવી કડે ગોરબાપા, હમણા જ આ ઠોકરાને ધરવાવવા ભેમી અઈ કું. ને જોણી થાઈસ તો વળી માપખુ મૂરી ફેરો મથા તો હાલતો એા મથાથી નથી, પંડોરાજી હારે મોવી ‘મારા સાચાં બામાડા બિખારા’ મથાને કામે આ મેળુ રેલો બહાર નીકળના પડી આ તથે તો કહેવો પૂછડા કરીને મળે કતારી એા ને કાઈ બોલ્યા ન હે. પખ થેર નહ નમી કહ્યું કે ને હું અરે: બાદાણ હોટ તો એક વાર નવીનુ અંચાગન ઉતારે કુંથાજી બેઠીને મને બિખારી કહી નચ? ને બોલો દાખા નથી આપની એને ન દાઘેએ મણુ દાખા લઈ તો આ નનોઈ પહેરી ધરમાજી

હોટકા હિ’ થ્યા કહેલ મયો પંડેથી ની નબંધા પહેવા પાદરી

વાપ કોર બઢને લેઈ આવ્યા કે નવી કંચે ઠાણે પાખી બરવા આવે છે. દં. ને નવી મેઈ હઢને આવવી દેખાણી, કોઈએ મથો આપણે પગપરે ઘડીને એને મેર પહોંચ્યા. આસરીમાં ઊઠારને પોડિયામા મુવરાનીને નવી પાખી મળી. બીજું મેઈ હઢ નહિ. ખીમે પટેલ તો એવરે આંતો. પોડિયામુને નરણી-ગાખા ઘડને મથો નવીની આસરીમાં ગ્યા. ને ઊઠારે પોડિયામા કાપનેર દેતો તથા જલને અડપઢ પોતાનું કામ કરી લીધું ને રમે પડમાં. નવાનવા કિલિયામાં મેઈનું એક પડ પડનું હાત એને પાખા હારે પગકોને દેટકા કરતો ગ્યો.

તરત ઊઠારે મથો મેંડયો પોડિયામે આવીને દઈએ તાંબા. પણ ઊમો ન રીયો. તથા તો નવી પાખી બરીને આવી ને ઊઠારને ધવરાઓ. પણ એમએમ તો ઊઠારે વધુ ને વધુ રોવા મડયો. પોડિયા પોડિયે માકયો ને દીગકાઓ, પણ ઊમો ને પાને બન્યે કાળા બોહાસા દીએ ૧ સોનાં પેટમા કાળ પડી કે આ ઊઠારને મુ મુ ? કેમેય કઈ ઊમો જ ન રહે ? વળી પોડિયાપોડિયા કાઢીને ધવરાઓ, પણ ઉવચાને વધુ ને વધુ રાડયો પાડે. નવી તો કહે, હાય હાય ? હડ તો હમમ્મી મુવરાનીને પાખી બઈ પડે, ને કોઈથી વારમા આ મું મું ? કેમેય કઈ કે પેટમા મુ કે આપવી હમે. તરત કાલિયા પડીને પાપો ને માથે અલગવાની કાઢી બરાડી. પણ કાઈ હોય નો મંડ ને ? હાય સામે સારી, ને કાળા બોહાસા દીએ પાખમ મોકડીને ખોડા પટેલને એવરેથી તોડાવ્યા એણે કીધું કે ઊઠારને વા હમે. તમ વા મેવરાવાલા પામે જલને વામો ફોરો મતરાઓ ને પમે બાંધ્યા. પણ કાઈ કેવર ન પડે ને ? હમે તો સાબળ્યા ન લય એવા બોહાસા કાઢ્યે જલન્યા ? સી કીયે કે આ પોલકકોને મું મું ? ઊઠારે આમ તો રોઈશીએ જ અવરો મેઈન્યે તથા તો મવાના બાહો ઊઠારે ની-કિયો લોહ માનવા નીકળ્યો. એણે કીધું કે ઊઠારે કોઠની અપટમા આવી ઓ લામે છે તરત કીમે કીધું કે હા, બપ હા હા હા ? એણે કાઈ નહિ. અપટમા જ આવી ગ્યો છે. નહરત મઈ આમ તી કે ? પણ હમે ફરું મું ? અપટ કોમુ ઉવાર ? સી કહે બોહાસા મવા કીયે. ફરહમે મોડો બૂરે છે, તી ઉવારે કેમે. ખીમે પડે મારતા મથો મોકને મેંડે ગ્યા મથો તો મેઈમેઈ મેઈ (મથા) કરને તો. ખીમે પટેલ કે, મોરબાપા, જરા હાલોની, મારો ઊઠારે કોઠની અપટમા આવી ગ્યા છે તી કતારી રીમીની ૧ મથો કે ? હુ ની કાઈ નવેડી પુ. તી માગ આખાની અપટ ઉવાર ? ખીમે પટેલ કે અરે બાબાપ, આમ હાં એકો ? તમે તો બજબજાં ઝોરવગાટ કાઢીને મેઈને નવા બજબ રીયા છે તમારી વહીસ (વિભા)ને આપેરે તો આ નેવા હડ છે ? નીકર આવા બતબહીલા મમમા રહી કેમ સહાય ? મથો કે ? તે અમારે સારતર-બબવાસ કોમે મુખને આપે દિવમ તમારા બતડાં જ કાઢ્યા કરવા કોમ ને ? ખીમે પટેલે પાપડી કતારી. અરે બાબાપ, તમને કપાવ સાનતર હમને ટરવે છે. આ નેવા અજમનું આડપ કામ કરી રીમીની ૧ ઊઠારે બજાડે કાળા બોહાસા દીમે છે હા મપજવા નવી બતા એને મુ-હા હમે કાંઈ બાહનું છે કે મું માવ છે ? વળી ખીમે પટેલ દાયેમને કાપે ? અ મોરબાપા, ઊઠારનું અપતરે તમારા હાંમમા છે હા મારો ને હા કેમરો. ન્યા તો નવી વડુ દાદાનીસાની આવી પતી. વાદ મમમા ઊઠારવની ધમત આવી. નવી સાલ કાઢીને કે ? હવે તો વધુ ને વધુ મેંડે છે, ને દીઠજઈ છે બે બે ? પણ મથો ને માને જ નહિ ને ? મથો કે ? ને નવરો જ નવી ? નવી મારકો પામીને બાહરે પડે જાવી કે ? અ મોરબાપા, મારો રાજડા નેવા કાપે. નવવાઈ બરો. પળી નો સીમે કીધું : મથા બાપા, બવની, જવારાની અપટ ઉવાર

રીમીની ૧ અને માંડમાં મથા કોમને ને ખીમે પટેલને મેંડે ગ્યા. આસરીમા જલને કે ? અડના સાત ગાખા હાવા. નવીએ અડના ગાખા આખા એટલે આંધરી પાણીને મેંડા મેલવામેલતાં ઊઠારે ઉપચરીકતારવા મેંડમાં કતારીને મેઈમીની ધાંકળામા પડવાપડીના પડ ઉપર કોવી. પળી મડ પામે જલને કે ? ઊઠારે ઉપર કેમે મડ નાખી છે. મુકો તો ખરા પડમા તરડ કેવરી પડી મુંડ ? મે કાઢા થડ ગ્યા છે ? સોના પેટમાં કામરે પડમાં સામે જ પડના મે મડા મેઈન્યા તો ? મથો કે ? નાખનારે બડ બારે મડ નાખી છે મરીના પડ ઉપર કાખા કે ક્યા તો ? મડ બાની ન્યું ? આવી મડ તો મે માગ જલમ બરમાં નથી મેંડ ? નવી તો સાબળીને મુરેમરે મેવા જ મડી. ટેકીમાં માખસ તો માખ ન લય. સી, મડ મેઈ નાખી હમ મેની વાટ કરવા મડમાં. કેમે કીધું કે વાદી સરપ હડને આવ્યો તો હું મુ નાખતો ગ્યો. બીનંમે કીધું કે હેક મુરો ફરી મુ છે નવી તો મે પાણીમે રોઈની ખીમે પટેલ મથા મોરને કે ? બાહરાળ કેમેય ફરીને મડ ઉવાર ? મથો કે ? આવી મેરવાર મડ કતારીને મારી નવી બડ વડે ઊઠારવા અડી મે. ખીમે પટેલે વ રોવા મડમાં. સી મવાને કહેવા મડમા ને બવાલાની મડ ઉવારી દીએ જામમુ ઘડને જાલદયાનુ પાપ લાનંદે. તથા મવાના બચીન બીધિયામે ખીમે પટેલને કીધું કે મે મમુ ગાખા આપ્યા, તો મવા-કામ મડ ઉવાર. નવી રોવારોવા બે હાય મેઈને કે ? (અઈ મોડી બામે પણ બે હાય મેઈન્યા) બાહરાળ, મે મમને બજે મમુ મમુ ગાખા આપજી, મે મારે ઊઠારે સામે મારો હાય તો. તો તો તમારો નેવા બચવા ન લઈ. આવને બવ તમારે નેર જમમ ઘડને બવતમુ બવાબવ તમારા આસરીનુ રહીમુ. પળી મથો કે ? આ ઊઠારની મેંડે હવા આવે છે મેઈમે મડ કતાર મું નીકર તો આમા અખનુ મેખમ છે, મે મડ મારા ઉપર પડી બવ તો. ખીમે પટેલ કે ? અરે મોરબવા, હું મું કોકયા. તમારી વહા આજળ તો બવબવા બવડા પાખી બરે. ઊઠારને સામે ફરી રીયા તો અમારું મામડા બેવરડીને તમારા મપજમા મોવડાનીમે નો મુ મેઈનું છે પળી મથો કે ? કીક. હમે એક બેમમુ લાવે. નવીએ તો અડબ કીકીને પમારમારી નનું કાઢવડ બેમમુ કાઢી લીધું. મવામે ઊમને પોડિયામાપી કાઢી કાખમાં તેમ લીધી ને પળી કે ? હવે મારી માથે ફરવ આ બુ નનુ હાપી રીયા. ને ચાર જલુ કોકમાં ને... તી મવાને ને ઊઠારને મેવને બેમમુ હાપી રીયું. અરે મવામે જનુમા માડનું મેના દાહવા તો અઈ આખમુ થર સુધી સમજાવતાં મોડીકવાર મૂડ્યા ત્યા તો ઊઠારે હાલો રહી ગ્યો.....

અઈ મે મોડીમાને આનુકતાપી મમમું : 'માજ કેવી રીને ?' મોડીમા કહે : 'નવી પાખી મું તમે વોદેથી મવામે આપીને ઊઠારની પડ વચ્ચે એક કીખું કાઢાજ નાખે બરાની મમુ' મુ મેઈ રોવા કરને તો, હા જમનું મોડીને કાઢી લીધું એટલે ટપ દેના ને ઊઠારે બચે રહી ગ્યો.'

મિસ-મુ. વ મથામાં કાંઈક મોડી ખોતો લામે મે ? મું છે હાથ મોડામાં ?

મુ-મોદેળ. આ મોડેલ મેઈતી બધી મોડી છે ને મથામા કામી બવ છે મેઈમે મે મોડામાં કામી છે.

ફોર મિસ-મુ (બજ મુખારત) મેં મે આનું વિચિત્ર વિચ મેમુ નવી. આ મિતમના માખમના થેડે. વારડા હેના લામે છે ઊઠાર-પાખ સાદેળ, તમારો મે નેમે મે પામથી ફરે.

તારાઓનો જીવનવૃત્તાંત

કોઈ રાજ્યમાં જર એકાદ કેટલાંમંથા વાગનને ઈસ દેખી શકીશો એક રાક્ષસી બાજક બેંચી જઇ જુઓ તો જર તમે જેવા લીલા રહી જાઓ. આવી અનેક ઘટનાઓ ખગોળશાસ્ત્રીઓને પોતાના ફરજીયાતી મરફતી રોજ આ-કાશમાં જેવા મળતી હોવાથી તેઓ ફરજીયાતે ધીમીમરતે વિધાય સહન કરી શકતા નથી.

આકાશનો તારાઓમાં પણ તેઓ આ જ પ્રકારની એ જિ-

વિત્રતા નીરખી રહ્યા છે તેમની શોધને પરિણામે જણાય છે કે તારાઓના વિકાસ અને ક્રાંતિક્રમ પ્રતી પડતા રૂપો અને પ્રાપ્તિ-ઝોના ક્રમ કરતા તદ્દન વિરુદ્ધ જ દિશામાં થઈ રહેલ છે.

સહુ જાણે છે તેમ માનવ બાજકો બાક્યાવન્યામાંથી મોટા થતા જઇ યોગ્ય અને રૂઝાવણીમાં પ્રવેશે છે. પરંતુ તારક ગિયુઓનું તો વધુ જોગજોગ વધતું જાય છે તેમજ નેમણું કદ ધરતું જાય છે. તેમના જન્મ પ્રસંગે તેમનું કદ રાક્ષસી હોય છે, પરંતુ મૃત્યુ સમયે તેઓ વામનરૂપે હોય છે.

આપણો સૂર્ય હલ્કું એ અતિમ 'ગિયુ અવસ્થા'એ પહોંચ્યો નથી. હલ્કું તે માત્ર યોગ્યનમણમાં જ છે તેથી એ 'સિયુઅવસ્થા' તરફ વળશે જર માત્ર દીધા છે અને ધર્મ-સ્વિચ્છ ક્રિમ્મ બધર જ અ-અમાતવો જોન બનીને તે મરજોનમુખ વાગન તારી જતી જશે પણ એ કાળે અપરિપક્વ પ્રજાવત્તીમાં તેના અત કાળના પ્રેક્ષક નહિ ઝઈ શકીએ, તારણ કે આપણે તે તેના પહેલા જ એ માને લેપડી નયા હોઈશું.

ફરજીયાતી તારાઓમાં જન્મપ્રસન્ન જેવાનો જે તપને કરી વાગ મળે, તે નિ સીમ અપમગમાં હાથ રહેવ મેઈ નિરાકર વાપ-રૂપ પ્રજાવત્તીમાં તેને જન્મ વાગતો તમે નિહાળશો. મનુષ્યના આત્મ-નમે વિકાસને દબ માસ હાલે છે, પરંતુ તારાઓના આત્મનમે વિદ્યમ તે વાષો અને કરોડો વર્ષે જ સમૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરે છે. આ વિકાસના અપૂર્ણ ફળે માટે એવા વર્ષો જીવવાની કાલ જર નથી, કારણ કે આ ગિયુજ અવસ્થામાં ફરજીયાત દ્વારા એ વિમત્રકમની જુદી જુદી રિશ્તિએ પહોંચેલા અનેક તારાઓ જેવા મળે છે, અને એ રીતે આના કમતો અબ્યાસ થઈ ગઈ છે.

આ શિશુરાક્ષસ તારાઓનો સીધી વધુ ખરિચ્ચ દાખલો ૬ સાર-થી* (Epsilon Aurigae)એ છે. મેઈ વળત તેને બુનિયા તારો (Ghost Star) પણ કહેવામાં આવે છે તેના બ્યાસ આપણા સૂર્ય-ના બ્યાસ કરતા ૩૦૦૦ ગણ છે. પરંતુ જે વાયુઓમાંથી તેનું બુનિય મરીર ઘડાયું છે તે વાયુઓ આપણા વાતાવરણના વાયુઓ કરતા

વાષોનમુખ વાતળા છે તેનો પ્રાગ સાધો છે, કારણ કે પાછળ તેને સજનનો સૂર્ય જાગનાર આત્મન આંત્રિ હલ્કું સુકુપ્ત દેખાય છે અને પરિપૂર્ણ વિન્યે નથી. તેની સપાટી પ્રમાણમાં ઠંડી છે-માત્ર ૧૦૦૦ સેન્ટીમેટ પરિણામે તેમાંથી કોઈ દરેક કિરણો નીકળતા નથી.

જીવનના આદિકાળમાં રહેશે આ ૬ સારથી (Epsilon Aurigae) એક પ્રકારનો મહાસાક્ષમી તારો છે. તેને રક્તામુર (red giant) કહનામાં આવતું એ પણ તેને માટે નામોશીમયું છે. સરન્દે રક્તામુર (red giants)ના નામે જાણવાતા તારા આપણા સૂર્ય કરતા મઘ ઘોડા જેકડા નખા જ યોડા છે. રક્તામુરની વિધિ પામ્યા પછી જ તે તારાઓના 'ગિયુકાળ'માં પ્રવેશે છે. રક્તામુરમાં તારાનો પહોર સંકોચાય છે, જેથી તેનું કમનુકામ વધતું જાય છે તે ધીમીધામિ એ વધારે ને વધારે રાતો પ્રમાણે છે.

જ્યારે તારાકીય પદાર્થની ઘનતા પાણીની ઘનતા જેટલી થાય છે ત્યારે તારાનું મુખ્ય મનિઃક્રમક ચંદ્ર પોતાનું કાર્ય શરૂ કરે છે ને તારા વોચનકાળમાં પ્રવેશે છે. ખબરેક તારાની આ મનિઃક્રમક ચંદ્રે ખૂદી જાય છે ને તેનું આજની સંજોગ્યન મઘ થાય છે, તેની તેજરિવાત પ્રકરણી ધરતી જાય છે, તેનો બ્યાસ ધીમે ધીમે ચૂંચતા આસના શોમાં બાન જેટલો થઈ જાય છે. કદ નાનું છતા પિંડ (mass)નું પ્રમાણ વધુન હોવાથી તેની ઘનતા પાણીની ઘનતા કરતા લગભગ જે હાથ મળી થઈ જાય છે. આ પદાર્થના એક ધનકુટુંબ વધન ૧૨૫૦ થતે માત્ર થઈ તારાઓની સપાટી મેન્ટાલ (white hot) થઈ જાય છે, પરંતુ તેમનું કદ એકકદા નાનું હોઈ તેમનું રાખનું અણુપ્રસરણ (radiation) પ્રમાણમાં જોડું હોય છે. આવા મરજોનમુખ મરજ-વાગન (white dwarf) તારાઓનું રોષજીવન અદ્ય જ હોય છે. વહેલે મોટે તેઓ કરીને ઠીક થઈ જાય છે અને આતરતારક અવકાશમાં હેનુડીન બદકતા શીતરસમાં તારાની મિથિત થામે છે. આ ઠીન રિષિત્રીના બદકતા તારાઓની અખ્યા નમ્બી રાક્ષા નથી, કારણ કે તેઓ પ્રકાશિત નથી.

પ્રજાવત્તીના અત્યન્ત નીકારી પહેલા પ્રાપ્તિ વર્ષો સુધી તારાઓ પોતાનો આતરઅમિ આકુ રાખી પ્રમરિત રહે છે એ ખગોળવિજ્ઞાન માટે મહાન કૌશલ છે. કોઈ પણ સામાન્ય દ્રવ્ય આદતા લાગુ સમય સુધી મનિઃક્રમક આપી શકે નહિ, તારણ કે સાદા ગણિતથી નમ્બી સમય તેમ છે કે જે આપણો સૂર્ય માત્ર કાલગાનો જ જાળી હોત અને પ્રાણુવાયુના પાતાવરણમાં સજનનો રહો હોત તોપણ માત્ર થોડા હબર વર્ષો સુધી જ એ પ્રકાશિત રહી શકે. હોત જરૂર-રાક્ષસીએ કહેવા પ્રમાણે સૂર્ય ૬,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ વર્ષો થયા પ્રમતો છે. આનો આર્થ તો એ થયા કે આ બેડી બળતળુ રસાયણશાસ્ત્રના બળીયા બળાઓ કરતા મઘ લાગ મળું વધુ આસરકારક હોતુ જોઈએ.

આ અદ્યજીવ બળતળની શોધ માટે નૂતન રસવિદો (new alchemy) — જેના ચંડે મનુષ્ય રાસાયણિક બળતળતરૂં રવાન કરવા મીરગી છે — તેના આશ્રય લેવાની જરૂર પડે છે. આપણે હવે બળીએ ઈએ કે એ વકાળાના રસવેદો (alchemists) નેમની શોધમાં નિજગ નયા હતા, કારણ ૨ તેમના પંથના મિઝ કરતા

* Epsilon એ ગ્રીક મુખ્યસૂરોને પામ્યા અક્ષર છે. Auriga એટલે સામી-નકબ. Epsilon Aurigae એટલે સામી નકબને પાછોતારો. — ૬ સાર ૧

માટે જરૂરી કૃષ્ણતામાન તેઓ પોતાની બહીષ્કારાક્રમ નથી ગણ્યા નહોતા, બીજી બાજુએ, આખો એ ખબર બધીએ જીએ કે તારાની અંદરનું કૃષ્ણતામાન ૨૦,૦૦,૦૦૦ અથવા એન્ડીમેટ જેટલું હોય છે. આના કૃષ્ણ કૃષ્ણતામાનમાં રસાયણિક પ્રક્રિયા સહેજાઈથી શરૂ થાય છે. પરમાણુના કૃત્રિમ ઉષ્ણતા (artificially induced) પ્રતિબંધો સિદ્ધાંત વાચીને દરેક વર્ષે બહેલા એ યુવાન વૈજ્ઞાનિકો-એલેક્ટ્રોન અને હાઈડ્રોજન-એ બતાવી આપ્યું છે કે તારાઓના કૃષ્ણતામાન આદ્રવાયુ અને બીજા હલકા તત્ત્વોના પરમાણુ વચ્ચે રસાયણિક પ્રક્રિયાઓ (alchemic reactions) માં કરવાને પૂરતા છે તેમણે સૂચવ્યું છે કે એઈલેક્ટ્રોન તત્ત્વની આદ્રવાયુના સૂર્યવાયુની અંદર મતા ઉષ્ણતાથી તારાઓ પોતાની રાશિ મેળવે છે. આ પ્રક્રિયા-ઓમાંથી અનર્જક પરમાણુ-શક્તિ મુક્તિ પામે છે.

દસ વર્ષ પહેલાં પ્રેરણાશાળામાં પરમાણુઅનર્જકની કથા બાદવા-વરદામાં હતી, એટલે આદ્રવાયુના પાણીને સૂર્યવાયુમાં મળી ઉષ્ણતા કરવા તત્ત્વરૂપી વારાણુમાં થાય છે એ એલેક્ટ્રોન અને હાઈડ્રોજન-સંનકી કરી શકતા નહોતા. ખબર આપતી જણ વર્ષે બહેલા એ નવતર શોધકો દ્વારા આ પ્રકારે જવાબ મળ્યો.

હવે સ્થાપિત થઈ રહ્યું છે કે તારાઓના પરમાણુના ૧ હજાર જેટલા કણોના પરમાણુઓ આ પ્રક્રિયા માટે જવાબદાર છે. મર્બન બીજ (Murben) અવધી દોડતા આદ્રવાયુના બીજ માટે નવ તરીકે કાર્ય કરે છે અને તેમને એક પછી એક સપાટાએ છે. અંદર આદ્રવાયુના આ બીજ એના થાય છે ત્યારે તેમને એલેક્ટ્રોનની સાથે બાંધી લેવામાં આવે છે. આ રીતે સૂર્યવાયુના બીજ તૈયાર થાય છે. પછી તેને રાત્રિ આપવામાં આવે છે. આ બાદ નવા સ્તરો કરવા માટે તે જરી પ્રવૃત્ત થાય છે. આ પ્રક્રિયામાં આદ્રવાયુ બળતણ તરીકે કામ કરે છે. સૂર્યવાયુ તેના અગ્નિની રાજ યાત્રા જ છે અને હોલિંગમની જ અગ્નિ જ રહે છે.

સૂર્ય અને બીજા મોટા જાળમાં તારાઓમાં કંઈ દહાડા પગલે આદ્રવાયુ હોવાથી બધા આદ્રવાયુ પાછોને સૂર્યવાયુમાં કેપાતર ન પામે ત્યાં સુધી આ પ્રક્રિયા ચાલ્યા કરે છે. સૂર્ય માટે એમ બની શકેલામાં આજુ છે કે આ પ્રક્રિયા ૧૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ (દસ અબજ) વર્ષ સુધી ચાલશે, એટલેકે લગભગ અબજ સુધી આ વખતે સૂર્યના પ્રકાશનો કામ ચાલ્યા કરશે.

સૂર્ય કરતા ખૂબ જ વધારે પકાગિત તારાઓના આદ્રવાયુનો નારા થોડાક કાળ વર્ષોમાં થઈ જાય, અને તારકબનીસ પ્રતિબંધો સમા આપા તારાઓ હલકા નિર્ભર વર્ષો સુધી રહી રહે પરંતુ દરેક બાળવળમાં એકે દરેક તારા વજન અને અગ્રાત એક વખત મવાના જ હોઈક વખત તારાના છત્રના શક્તિ આદ્રવાયુ થાય છે એક શક્તિ જ તારાની પ્રકાશિતા શક્તિ હલકાતાની શક્તિ સાથા જન નિર્ભરો અગ્નિ વધી જાય છે. આ ઉદકાપાતો એટલા તો પ્રવૃત્ત હોય છે કે આ વાજુના શક્તિ અધ્યાત્મો અસહ્યમાં બિટી જાય છે. આ પ્રક્રિયાનો એટલા તો દરસુદર બને છે કે જાણ દરેકનીમાં મદદથી જ એ જોઈ શકાય છે. આ વળી સૂર્ય વાજુ આ નવીનતા કોઈ વાર કરી બેઠો. તેને તેનો રાજ્ય પળો જ આપે છે.

થોડા વખત પહેલાં રાજ્યન વૈજ્ઞાનિક ગ્રેમીએ તેના આકર્ષકી વિગતો અનુભવની મદદથી એક એવો સિદ્ધાંત પ્રસ્તાવિત કર્યો કે તારા પરમાણુક પદાર્થોનિર્માણના અગ્રાત અને બેટી એલે (nucleus) આ ઉદકાપાતમાં મદદવળે જામ જાય છે. વિદ્યુતજનના કાર્યો કે શોષણને કમની જાની પ્રક્રિયાઓમાં એલે (energy) બેટી રીતે

વિદ્યસંતોષી

ત્યારે આજના પાશુશિન એ વિશાળ પર્યાય રહ્યા છે. જરૂર દેશવાને પછે જતાના સંદર્ભ નકામો. ના રવાયે, ના બાવ કંઈ બુરાવા જવાતાળા; કેવળ ફર થોળ છે વિદ્યસંતોષી થવા તમિા જ. અનેક એલે સહી કેહતા જતા વૈષીય ના કાર્ય તણ તીધુ છે. જ્યાં ક્યાં આવેદા અવનો, ક્યાંક જીરવ દત્તો વિરોધી જાણીઓના ત્યારથી હડાપી કાણુ આઈકો બની રમ્યાનકર ને કોઈય એ કાળે શક્તિ એલેનું હડાપી કાળિયનો-હડાપી જરો આઈકો વ દત્તી બીજા જાણ ત્યારે ન એલે કા કોઈકો કો. હેરકાઈ હુસેન જાણી

અમ થઈ જાય તે આ પરિસ્થિતિનો કહેવ સપવા માટે દમ વર્ષ પહેલાં સૈદ્ધાંતિક પદાર્થોનિર્માણના આ ક્ષેત્રોને દર્શન તીધા બતા

આ ન્યુટ્રોનોના અપરિચિત

પ્રવેશનીય (penetrability)

શક્તિ છે અને તે શક્તિની

૧૦,૦૦,૦૦૦ માઈલ જેટલી

બીટી લીવાવળાથી વજન શક્તિ

નીચી જાય છે. અંદર તારાનું

કૃષ્ણતામાન ૧,૦૦,૦૦,૦૦,

૦૦૦ અથવા પહેલાં છે ત્યારે આ

ન્યુટ્રોનોના અગ્રાત થાય છે

તેઓ મા વનિદ્રાથી બહાર

સહેજાઈથી જામ મકાનાદોવાથી

તેમની આતર્થ અગ્નિ બહાર

સહેજાઈથી વધી જાય છે. પરિ-

ભ્રમણ પોતાના મેં પોતાના બહાર

રેના થેનના વખતની તારો

સહેજાઈ જાય છે. અંદર આગ

થાય છે ત્યારે તારાના કૃષ્ણ

તામા થયા કહેવાય છે પરંતુ

અંદર આગની વૃદ્ધી પદાર્થો

દૃઢકારમાંથી કરવા તારા જેવા

તત્ત્વમાંથી જેમકે અગ્નિ થાય છે

તેમ આ આગની સંકેતન સૂત્ર

પાછી પર પડેલા તારાની

કેટલી જવા નવી થાય

"પાશુશિન"

[જ. ગ્રેમીના "તારાનું જીવન

અને મરણ" એ નામના સ્ત્રોત

પરથી]

ત્રીસ પ્રકારનાં મીટર

(૧) બેન્ડોમીટર=પતનનો વેગ માપી આપનાર યંત્ર; (૨) બેન્ડોમીટર=જળની વચ્ચેની નલિ નોપનાર યંત્ર; (૩) બેન્ડોમીટર=હવાનું દબાણ દર્શાવનાર યંત્ર; (૪) કોનોમીટર=હવામાનની અમરથી પર રહે તેણે, દરિયા કંપર રેખાસ નમી કરવા માટે અગત્ય માપવાનું યંત્ર; (૫) કેનીઓમીટર=પરી માપવાનું યંત્ર; (૬) કેનીઓમીટર, (૭) હલે-ટ્રોમીટર=લીઝળી માપનાર યંત્ર, (૮) બેન્ડોમીટર=લીઝળીના તરંગો બહુવાનું યંત્ર, (૯) બેન્ડોમીટર=બેન્ડો

૧ બેન્ડોમીટર. ૨ અરમોમીટર ૩ બેન્ડોમીટર. ૪ કોનોમીટર. ૫ કેનીઓમીટર

૬ કેનીઓમીટર ૭ હલે-ટ્રોમીટર ૮ ગાલ્વાનોમીટર ૯ ગેસોમીટર ૧૦ જ્યોમીટર

૧૧ હાયડ્રોમીટર ૧૨ હાયગ્રોમીટર. ૧૩ હિસ્ટોમીટર ૧૪ લેક્સોમીટર. ૧૫ મેગ્નેટોમીટર

૧૬ માઇક્રોમીટર ૧૭ ઓડોમીટર. ૧૮ પેડોમીટર ૧૯ હોરોમીટર. ૨૦ પ્લાન્કીમીટર

૨૧ પ્લુવીઓમીટર ૨૨ પલ્સોમીટર ૨૩ પાયરોમીટર. ૨૪ રેડીઓમીટર ૨૫ ઓફ્ટાઇરોમીટર

૨૬ સીઝમોમીટર ૨૭ સ્પીડોમીટર. ૨૮ સ્પીયરોમીટર ૨૯ થર્મોમીટર. ૩૦

બેન્ડોમીટર=બેન્ડો
બેન્ડોમીટર=બેન્ડો
(૧૦) બેન્ડોમીટર=બેન્ડો
નિષ્કાત, (૧૧) બેન્ડોમીટર
=કોઈ પણ પ્રવાહીનું દબાણ
માપવાનું યંત્ર, (૧૨) હાલે-
ટ્રોમીટર=જળનું પ્રમાણ અપ-
વાનું યંત્ર; (૧૩) કેનીઓમીટર
=કોઈપણ માપવાનું યંત્ર, (૧૪)
કોનોમીટર=દૂધના રહેલ
બેન્ડોનું માપવાનું યંત્ર, (૧૫)
કેનીઓમીટર=જળનું પ્રમાણ
માપવાનું યંત્ર, (૧૬) ગાલ્વા-
નોમીટર=અભિજાતી વસ્તુનું
=કોઈપણ માપવાનું યંત્ર, (૧૭)
ગેસોમીટર=ગેસના વલન
કાપેલું અતર માપવાનું યંત્ર,
(૧૮) જ્યોમીટર=પરેલોગ્રાફ
કાપેલું અતર માપવાનું યંત્ર,
(૧૯) હાયડ્રોમીટર=જળનું પ્ર-
માણ માપવાનું યંત્ર, (૨૦)
હાયગ્રોમીટર=અસમાન કંપ-
નીવાળી આકૃતિનું કેન્દ્રીય મા-
પવાનું યંત્ર, (૨૧) હિસ્ટો-
મીટર=વરસાદ માપવાનું યંત્ર,
(૨૨) લેક્સોમીટર=જળનું
ઠંડી પાડનાર યંત્ર, (૨૩) મા-
ગ્નેટોમીટર=અભિજાતી વસ્તુનું
માપ માપવાનું યંત્ર, (૨૪)
મેગ્નેટોમીટર=કિરણો માપ
કેવાઈ જની શક્તિને માપ
શક્તિમા ફેરવાની દર્શાવનાર
યંત્ર, (૨૫) ઓફ્ટાઇરોમીટર
(૨૬) સીઝમોમીટર=પૃથ્વી-
નું અચળ નોપનાર યંત્ર,
(૨૭) સ્પીડોમીટર=ગાડાની
નલિ માપવાનું યંત્ર, (૨૮)
સ્પીયરોમીટર=અન્યની નલિ
માં માપવાનું યંત્ર
મીટર=ક
(૩૦) થર્મો-
માપવાનું
(ગાલ્વા)

જીવનનું પરીઠ

બા. ગ. ચા. યે.

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

સહયાનો નિર્ધાર

મુ. રણુ સાથે ઝુલવવામાં પૂજ્ય બા. કે. રીતે કાળા અને એકાદી
ગાદીની દરમિયાન બાપુદેએ બેઠે પથે રહી કે. રીતે મેંના કરી
એ વિશે સખતાં બાપુદેના કેપટાકનનના મુખીની સાત નવા પ્રકરણના
આપણી પરી. પામ વચ્ચે માણી વાંતો રહી રહી તે પર પાસા આપીએ.

જેભગવાની કેવળ બાપુજી, મિ પેલાક, મિ ફેલનકે વખતે નેત્રમો
અને સત્યાગ્રહનું ગળાળાવરણ કરનાર ફીનિક્સવાસીઓ નવ દરજ્જા છપી
આપ્યા હતા. ફીનિક્સવાસ અને નાતાલના અસ્થિ સત્યાગ્રહીઓ દરજ્જા
જેભગવા નવે પેલાઓના હતા. રમણસ આદ્યેને નીમિત્ત મનગ્રાન્યા કલિંગ
મનને રેડીકાવના ન રેડીકાવાળા બાળત રમગ્રાનવા મર્યા નાહુ કલિંગ.
અને આને મિ પેલાક રમણસ આદ્યેને ધીમી-પીટા દલીલ કે
"અમારા બતાવેલા ઓગ્રામા ઓગ્રા એક મનગ્રાને કમિસનગા
દીધેલ કેસે તે ન આગને તમારા ન્યાયીપણા ઉપર બંદોમેસે આગે.
તે તમાને કેષદ દિવરતાની ન પવનવતો હોય તે તમારી ન પાદાંગિરતા
કેમજ ન પાદાનરને કમિસનગા વધારે ઓગ્રાની પેટાને દિલ્હીએગો
નિયાસે થેલ કમીઝી." પણ આટલ આદ્યે પેલાની રેડ પ્રમાણે
પ્રત્યક આપવા હોય ન હતા. તેમજ કમિસનગા એક પણ સભ્ય
વધારવાની કે ફેરવવાની પદોને ના પાડી. સત્યાગ્રહીઓએ સમગ્ર
દીપ્તિ કે દંભ હાથિય આદિથી સરકાર તેમજ મેરાસિ પલગ્યા
નથી. ઓગ્રાને પલગ્યાને વાર છે, બાપુજીની એક સાવ નહતી માગણી
પણ કબલ ન રવાય એવી દીડી મેગન ઓપ્રા અપમાત ન ગમાવ આગે
શોધી વધારે તે એ કહયુ કે મેરાસિની કલ્પા પ્રત્યેની સૂચ અને
તેમકાણ પણ પડી નથી. ન્યા સુધી ઓગ્રાના પેલાની મારાછળી
દુગ્રામી બરી છે ત્યા સુધી ઓગ્રાને જેરદાર તલત આપે ન જ નથી
જેછે. આવાયે તે "મિયે" પરવા તેપણુ દાગ ફેસી"વાળો કમિસ
ન, પણ દંભ મેગ્રાસ આદ્યે આવા મનગ્રા પૂરો રવ નથી તેમ. એ
જેરો એવી આદ્યેને બળવ પડી.

नयादे के सम्मानार्ह हुन्। वन्या के अथिष्ठ जेसत्ता पश्येता, रवी
नन्धुआहीके इस दलार् श्रीपुत्रके साथे दण्णपी ग्छेत्तेव हामे
सुधानी इय देवना न्ण पुत्तमे इरायुत्ते, यारि सत्ता महीमादवत्त
जिअरे। वण्णुवत्ता सवयेवयाने छाने जेये। दने। मातामनी आसपसने
गणी अरदद भुत्ता सुत्तसणी इरायुत्ताने जेत्तु। अण, रसदर-
नने जेये वेत्तजित्तद भुत्तसणी इय। अ इत्तिपु आदिहत्ता मेसाम्भाने
अदवत्तपी भुत्तया दत्ता, तो जेत्तानी आ अनेकवत्तपी भुत्तान इय तेगनी
नुत्तामपीना कुत्ता जिअत्त भुत्त। जेम्भाने वत्तासम्भाने अवे जणी यथा
विना नदि ददे जेत्तया आग। सोने दत्त। सत्ताने मेत्ता सत्ताम दीत्त
भुत्तानी राद जेम्भे रदे तेने अगारा। इत्तजसना पदर योत्ताम्भ
इत्तना अत्तने अत्त जेत्तानी जणी यथा दत्ता।

[illegible]

નવુણની આજવાની છે ને ? એમાં કલાખ્યા સાદેણ રામે આજનું ને ક-
લાખ્યા સાદેણ આમે નહિ આખ્યા એકનું ને કિનાવણ સ્વવામાં મોસાર ?

એક તરફ સરકાર કહેતી હતી કે દિલ્હીમાંથી બહાર નીકળી જવું તમારું નીત્ય છે નિર્દોષ પણ આત્યાચાર જેવું આશરો આજીવનકારણે લાંબું કાલ નથી થયું કાગળે જલજવાબ આપી દેવાની જેઠાપણની કાગળ રાખવા માટે આનિવાર્ય પદ્ધતિ તો દરેક સરકારને હોવા જ પડે બીજા તરફ અગ્રી લેજિસલેશનના અ અઠસાઈને માણસે માણસે કોરાશા અને ગોળીઓ પીંધાતા બેઝિસ્ટ, રાઈસિંગ વગેરેમાંથી કંપાન સાથેજેતુ તથા બંને લેજિસલેશનની આગમની બેઝિસ્ટની જેઠા સરકારના આ દોશો જવાબી કવર પેટાઈ ટિકિત વતા અને જે ન મારે સરકારની ગામ્પરોના કમિશનની સાચી કાનલ પિંચે કિડા બેઝિસ્ટ ન હતી મારે કોની અર્થસીલના આજો આપાસ સરદી ત્યાં છે કે કમિશનના બાપુજી સા માટે નહિ કે પોતાક સાદેજેતુ કેમ નામે કે એ તો આપણે મોઢા રાખના રવા એટલે પોતાના કોઈ ગામ્પરોને માટે આપણે કમિશનને એટલે સાદેજેતુની સખામાં સાદર સાદેજેતુ નહિ એટલે પાપના તૈયાર છે કે પાપુ આપણુ અમકા વતા કોઈકાનલ મરિગન (એ કમિશનના પુરી સીલોગન મરિગન હતા) આમે જુલોની આપવાને કોના કોના પાપની દુરદ્દ વડે મેવા દિલ્હીમાંને કંદકતર ન કરવાનું કોઈકે કોઈકે વગના આપણુ પાપુ સાધેસાંચે એ પાપુ બંદરે કરે છે કે ગ્રામ કમિશનને જુલોની આપરો એ દિલ્હી કોમને જલજલદારો દેગ્રાદી હોવાએ સાધેસાંચી એની રીતે કોમન નાંકે કપાવા દેવા કરના પાપુ નહિ પાપુ કરશે એ પાપુજીની આ મરિગનને કોઈ જલજલદારોને ખૂબ પાંચે પાપના પેલી પ્રવૃત્તિ કરે છે મરિગનને આપણે કોઈકા મરે ને આપી દુનિયામાં ફેલી નામના નીકરો કોના તરનામાં કોઈ કોઈકા પાપના

જોવામાં એક બજાર એ પ્રસરી ગયું કે દિલ્હીમાંથી માં બધું મહા-
સામનું કદબું છે કે હમીરાનું કામ પૂરુ થતા મુખી કુચ મારી પાછા હી
અને હમીરાના હાથને પરી મારફ કરી, આ હામમાં મરદ કરવાને
આદેશ વિદના પાઈડરનું લોઈ દેઈ જ મી. પી. મા તખ્તર બેનનગિના
સાથે અને પેલાના પ્રતિનિધિ બનાવી મોકલ્યા છે, અને એ બેનનગિના
કમલેન મેસા દોરવાર છે એટલે હાલનાં મેસા મેસાથી મીડીયો નહિ
પમ્મ એક આસ મીડીયો મુજામથી એમને સમને રવાના મર્દ છે એથી
આપનાં સત્યામદની સહાઈને એમ પૂ માર્દ આપાન મરમુ છે કે મીડી-
યોથી સમને સહાઈન કુતને સમને એ મારવાર નવન છે તેમ બેનન-
ગિના સાથેના પમ્મ આસ મનવારમાં આવે છે, એ મેની આસ એટલી
કમલી છે કે આસદન દિવારમાં એ મનવાર મુજામથી રૂપના આથી
રહેવાર; બ્યારે બીજી મીડીયોને આમમાં માર્દ પમ્મ-માર્દમાં
મરવારિયા મીડી નવ છે, સાથેમાં એ મેસા પમ્મ આજરવામાં આસનું
માં બજારે માર્દાસનની આસથી બધી મરદેન સમા મરવાર સાથે બના
મિડીયોની કદમરન ન મળતા બાબત રૂપનાથી મહાન કુચ આસદનું
દિલ્હીમાંથી અગળ પેલા બધા થઈ મરવાના મર્દ દોરવા છે

આ જાનની અગર ફિલિપ્પાના મેથડમાં ૧૫૨૨ માં આપા ન માં.
જુઓ બાજમેને બેન્ડમિન રાદેબની ઝડપી આલ્પી મનવારનું મૌન

થયુ, અને તેની રચના, તેની વિશેષતા વગેરેની પૂછપરછ કરવાલાગ્યા. જેમ જવાનામાં મોખાને મહારાજની નાસજનીની ચિંતામાં પડયા, પશુ સાથેસાથે જો કત્તાલ પશુ વગેરે કે હિંદુસ્તાનથી જેના આવે તે કૃષ્ણ કરનારોની પેઠિયુ મળતુ રહે એના કઈ કઈ બહાદુરી ન હોવાથી આવા પીવાનું ન મળે, બજબુદુ હાથ વેઠતુ પડે, છતાં હાલની મામુલો કૃષ્ણ કરતા ડાન્સવાલ પહોંચે, એમાં જ આપણી વધુ યત્ન છે, મોખાને મહારાજને ફરજે અર્પણ મેલવાનોના ધર્મદંતી પૂરી નહીં ન મળે મળે આપણે તો મેઘદૂત આદેખનું સુખાનંદતારતુ જ દેખજો આપણી કૃષ્ણ ફળશે એટલે મહારાજ જરૂર ખુશ થશે.

જેમજેમ ભંડુઆરી માસ પામે આવતા જતો હતો તેમતેમ વાળી વિદાયથી તેયારીંગ વધતી જતી હતી. દેવારા કર આદિ અમારા મોઢિયાઓ ભવિષ્ય બાબતો હતા કે આ ફેરે છ મહિનાથી એજ કેદ નહિ મળે, ત્રણ મહિનાની કેદ પૂરી થયે આરક્ષા દિવસ ફીનિકસ રહેવાનું મળશે એવી અગને આશા ન હતી, પશુ હવે તો અચિત્ત વરસ-છ મહિના પહેલાં ફીનિકસના ફેન નથી થયાનાં મારી બા, કાંઈ વગેરે પશુ રાજ સ્વારસાંગ ટાલા રહેવાની ને વરસેક નેટલા લાખા નાળા સુધી પોતાના પિતા ચલાવી લેવાની રીત આમલુ આપતા હતા આમ બધાનાં અને સરતમાં પોતાવાયા હતા પશુ અજાનની ચોળા યીછ જ હતી.

બાપુજી છૂટી આવ્યા તો પહેલા રાત ચાલેલી ફરિસુ આફ્રિકાની દેવનેની હંડતાલતુ જોર બહુ જ થઈ ગયું હતું અને વધતુ નહતું હતું ફીનિકસમાં વાચક આવ્યા કે રેલ હડતાલના આગેવાનોએ બાપુજીને કહેલું ચોકકસ છે કે તમે ચોકડું ન હો. તમારી વિરાટ કૃપા તુરત સકરો. અગને સાથ આપશે એટલે ફરિસુ આફ્રિકાની સરકારને આપણે મળીને ઝઠ અજાનની મહીસુ એને હિંદીઓની અને અમારી મામલો નથી થશે જ છૂટી થશે. બાપુ બાપુજીએ કોમ કરવાની ચોટની ન પાડી તીથી છે તેમણે દેવ હાલોલીઓને સારું કહી દીધું છે કે તમારે મારન નહોતે, અમારે નહોતે. આગર તમારા જેવા ધર્મીઓ નથી કરવા હિંદી કોમ આપણે જરૂર સરકાર સાથે થરદાવવીની લડાઈ કરશે. તોમાંનીઓને સાથ પુરાવશે ને સરકારની જોડી મળવાથી તરથી સત્યાગ્રહીને ન હાલે દેવ હડતાલનો જીતરો ન રમે ત્યાં સુધી હિંદીઓ પોતાની પારેલી કૃષ્ણ ચોસાની રાજશે.

અમે ફીનિકસના બાળકો આ સાબળી હતામ થઈ ગયા ટરજનની વિશ્વવૃદ્ધ બાપુજીએ ફરાવર દિવસ રેલી દીધી એથી અમારે બહુવાને કત્તાલ થવામાં, અટકુ જ નહિ પશુ ટમ્સ સાહેબને પાસરા કરવાની આવી તક જમી કરવા સાટે અમે નાના બાળકો પશુ બાપુજીને વખાણતા મરી પડ્યા. જેમ હડતાલની અધોસાથ સત્યાગ્રહનું જોર વધારવામાં અગને અમે ચોક્કસ કાયદો જ હજાતો હતો મેઘદૂત મહારાજની ખેલ જુલસવાને આપી વધુ સુધર તક બીજી કઈ હોઈ શકે એ અગને સમન્વત ન હતું બાપુજી જમી આ પાર કે પેલે પાર કયાં પિતા લખાળે રાજે એથી જેમણે આ અકાળો હોલો હતા રોમિલા વખાણા છવ ખૂચોને ન હતો. અમે જેલવાના લેખાએ જતી હતી. પશુ બાપુજીથી વધુ ટાલુ દોઈ નથી એમ વિચારી અધીરા હલેવાઓ રાત વાજતો હતો.

જેમ જવાનું હોવાયુ એટલે મહેસાણાની આગરો રોખ વધે. કેટલીક વાર ટરજનને કેટલીક વાર બીજી જગ્યાએ અમે કરવા નીકળી પડતા એ વાર મહારાસ કાકાને બહુ ગતાએલા કમિશનના ત્રણે સાહેબો તથા એમની કામ કરવાની રીત જોવાનું મન થયું એમને હોવામાં આવ્યું કે ત્યાં જડુ આપણને રોમિ ની, છતાં છવરે એમને

છટ મળી ને હુ પશુ તેમની અધે ગયો, મને એટલુ યાદ છે કે એજ અમારી સાથે જેઠ સાહેબ હતા કમિશનનામાં નવાં આવતું હતું, એના એ કાકાને એના જેનો બહુ જ રાખો ખ્યાલ મનમાં રહી ગયો છે ટરજનના કે એવાઓ કે માટેડેડબા, ક્યા એ કમિશનને એ જેયુ હતું એ પશુ રજા વાદ નથી આવતું.

કમિશનનો આરો આજના પે એવા જન્મ્યો હતો બહાર રતન થરથી તમે જલ્દા ખુરશી પર બેઠલા દેખાતા હતા એ એરકાને ટળેરે મકવાની અગાસામાંથી મળેલો દિમન ન હતી એમ કરવા જા દેમટોલીની કાળીશી કપાએ ચોડાવાને ટર હોને મહારાસકામની ફોનોની વધુ ટર હતો, તેઓ એક ધમકુ પશુ એ એરકામાં મૂકે તો 'માથીના દીકરાએ જલ્દાની' આપ્યાનું આજ બો કૃષ્ણ નવા પિતા ન રહે શી મેટે આ બધી વાત મમલ ડી ને અમ બાળકોને ફરથી જ ભેંસાંય મિનિકમ જેઠ હઈ વાલવા થવાનું સ્વપ્ન મરીલ, ફોટવા કપડામાં દહાએવા મિરમિટિયાઓ પશુ જે વિરાજ એરકાના ફોટથી છેટે જીભાજી તમારો રહેલો હતા એમની પાછળ લેખા રહી, કમિશનના સાહેબોમાંથી કોઈની નજર ન પડે એવી રીતે મમ દાસકાકાએ ને અમે એ કોલોને જેવા ને પાચળ મિનિકમ પાછા ફર્યા.

એ કોલોની આરેખમ ખુરશી, બતાવડી મુખમુડા અને કાકા, બરી આખો જેઠ તેઓ પશુ સિતમનારના માયી જ છે એવું એને બીનના સનવા અમે કહ્યું, અને અમે નથી કહ્યું કે આ કોલો સાથી વાત જોળી મકવાના જ નથી અમે એ પશુ સામયક કે મોઢે મેકવરોકલ હિંદી એમની પાસે જઈ થયે છે, બાકી એ કોલો મોઢે જોડા બનામા ખાય છે. એ ભળી અગને આદર્શ થયો.

કમિશનની ચોવટ ચાર મહિના સુધી પૂરી થવાની આરકા કોળે ન હતી એ અમે પોતાનું માધુ ફોટુ રહે, આપણે તો સત્યાગ્રહમાં જ રેખવાનોએ જોઈ એથી ફીનિકસ મહારાજ વધતી જતી હતી બાપુજીએ કાનેલી નથી તારીખ (થાંમે બાગે રમીને ભંડુઆરી) થરી ન કેસાંય તો જમ કોટકુ અમે હિંદીતા હતા પશુ એ તારીખ આવતાઆવતા તો ધમ્મ રમ ખલદાયા.

(ચાલ) **પ્રથમમ છમનલાલ માંધી**

ઉસ્તાદ ચોર

બુદ્ધાદના ચોરો ખિસ્સા કાતરવાની કળામાં બહુ નિષ્ણત મળતા એક દોડકાશો માન્યતે મહેરમા આવી ચડ્યાં બહાદુરના ચોરોની કુશળતા જોયે તેણે ખૂબ સામયેક તેથી તેમને બનાવી જવાને તેણે ચનચુઓ કયાં પાતળા કીકસના કુકડા મેઘદૂત, નેમન ધસી મોળે બનાવી સિકાને આ મેળુ ધાટ આપ્યા પછી તેનાના ચોકાક કપડાં પોતાના નજવારા નાખી ને જનવાલના રંગા કપરલદાર મારસ લાગ્યા રાજ સને પોતાના કાતરે આવી ખિસ્સુ લપામે તો અમરના કુકડા મવાચન રહેતા થયુ. પડે બાહ્યમોદેખ મનમાં કુલાખાભે 'મહારાજિસાને પ્રાણવ નારવાની અર્ધાના ચોરોમાં કાતરવાની જાણ.'

એક વખત રાતના મનમે એકે કોકાઓ કોલેનું ટાલું અમ પચેક, ત્યાં આમજ એ સદૃશ્ય જઈ સદયા વાતચીત દરમજન મચેરીથી તે આરકા 'નમે તેમ કહો, મને અર્ધ આવે ચાર દિવસ થયા અને મારી સાથે હું જે અમ રાખીને ફરધુ, પશુ આ મારના ખિસ્સાકાતર મારા જવાબને બી પશુ મળવા નથી' એ સમગી નહકામાં એક જુલાન ચોલી ડીકસા 'માફ કરોને સાહેબ' અત્યાર સુધીમાં ગોનાપનું અજતુ પાચ વખત લપામી જેયુ છે પશુ દરેક વખતે તેમાં કીકસના કુ-ડા માલુમ પડવાથી આવતા ખિસ્સા કપર મે હિંસાતમક પ્રયાત અજભાંયો નથી.

—હમનવાવ ચીલાધર માંધી

કે

હ મહાશય ઉદરના સાથ વિષે 'કુમાર'માં એકાદ લેખણ કાવ્ય લખ્યો તેા મારા જેવા સંસ્કૃત અજ્ઞાનીએ પર એક મોટો ઉપકાર થયો. યુવાન હોવા છતાં, હું, હવે તેા યાત્રી નયો. મેલાય પુરતેકેઆ લેખ્યું, ફેલાય 'અભિજ્ઞા'ઓને પૂછ્યું, જ્ઞાનુભા સુનેલી અભિજ્ઞો વિચાર કર્યા વગર રાતની રાતો જાતી જાળીને તંપિતઈ કર્યાં, પખુ ઉદરના સાથ ન ગળયા—અને મળે જ માનું કે કુમારના હોય તેા અનેકામા આવે ને ? ફરતેા જુલુએ ચોરોશી નિશ્ચિત યનાવે છે બિલાડી જુલુએ કઈ અસમજ થવાનુ હોય તેા તેની આમાદી પહેલી જ ફરે છે પખુ ઉદર રહ્યાં જ આવી રાત થગવચાકીની પંદર 'સાંભળતી' હોય (હેવાય તેા જાણે જ) તેા મેાહ ઉદરનિવાસ જેવા મહાત્મા એકાદ ખંડમા મૂક્યું. 'આને નિંદા કરમા છે' એમ કઈ દિવસ જોણી ગયા હો, અને જોણેકુ પાણવાની છપ્પા હોય, તેા ઉદરની ગમખમાં જઈ 'મૂવું' બસ, 'લાલો'ની દહ આવી જાય' અને ત્રાસ કે એકાદ મૂળ્યા નમુણ નહિ હોઈ માગમા ઉદરના જુલુ હોતા તેા ત્રાસથી ફેલાળીને તેા ખાના લોકોએ, જે ઉદરનો નાશ કરી આપવાની ખાતરી આપનાર એક સમુખાઈયાએ ચોટી રકમ આપવાનું કબજ કંઈ દેવ, એમ એકઅંધિય વારાં (ને કાચ પાણુ) કહે છે. પખુ જો તેા આપજુને આપના પરી નહિ છે, ને પછી ચાલવાતમા ઉદરનાં જાતી અને રસિયાના રાખના આપ્યા કરીએ છીએ. હિંમત જ ઉદરનો ત્રાસ ક્યારે જોતા છે? મુંબાઈમા માણસ—હાખુજાદર ૧૨ ઉદરની પસંતિ જોણી છે કે અંદરસુષકરોએ એકે ઉદરનાર નામ આપ્યું હોત તેા બોટ્ટું ન હલ્યું, તમારું ન હલ્યું, એક વાર એક ભલેરસપામા પંડિત જવાદરવાસ નેહરુનું આપખુ આજુ દલ ત્યાં ઉદરની એક નાની ફાંફે, ત્રાસપીઠ નીચેથી નીકળીને સડા પર હુમલો કર્યો દેતા. પંડિતજ દુરમયની ન યોવાનું કહેવા દેતા, ત્યાં ઉદરનો આ હુમલો થતાં જ એકે અવગવનિત પીછેદા કરી'

અને મહ કાલની જ વાત છે ઘણા માણસોને ક્રોધ સ્થળે જુલુ દેરાતી હોય છે. એમને તેા એક વાર કાં આવી ગયા પછી, એમા શરીરને પક યનાવીને ઉદરફેર જાતા ઉપરથી કૂચ ફરે તેા ય કંઈ અસર ન થાય! હું પખુ જોવા જ છુ પખુ એમા જે આંખોની આજ વિધી મઈ તેા મઈ રજુ મઈ કાંચે સવા પછી થોડી પવિ જગ્યા—નગી ગયો. ઉદરની પંદરે શરૂ મઈ જઈ દની અને પછી તાકાત છે યાત્રીની. એ કે પંદરે એકાને મારી પાગે આવે ? જાણનાત સોમજ, જે એક મહેતુ પખુ માર્યું હોય તેા ! જમાડીની સામે જ મુખપતિની છતી દબી. ઉદર તેા જે આશ્ચર્ય હેવનું વાદન ! એ ન હોય તેા મુખપતિ દેડેડે કેમ ? અને જો ન હરેડે તેા આપખુ જમા મનજ કાપ્યાં જ અંધશી નય ને ? ઉદર ન હોય જોવા વિધની હવના એ જ નાનિતવા' છતાં, સાહેબ, ઉદરના આવા ત્રાસ સદન કરવાનું નામ જ ને જાનિતવા હોય એ જ ને અજ્ઞાનતા હોય, તેા નાનિતક બલે રજાં મેં તેા જે વખતે એવો પખુ મિતુજ કો લીલો કે સવાર પડે કે વળ મુંબાઈમા જમા દવાવાળો ત્યાં મઈ, એક જ સજમા ઉદરનુ મૂક્યું મઈ નય જોતી દવાની ચોખ કરવા કહેડું : એ અંતે અંધિયાનો વિચાર આવના જ એમ મૂક્યું. કે ઉદર ક્રોધ ન આવવા હેતો નયના રહેડું મેનુ નામ જ ને અંધિયા હોય તેા એ આપખુને ન જાણે' એક પીઠું કહું ન

કરી સફાવે કરતે, જોતી અંધિયા મેં વખતેવખત મારુ કરી છે. નાથી અને તેા ઉદરનો અનુભવ ન હોય એ કુદરતી છે. તે દોત તેા માંપીછા પોતાની અંધિયામા ય એટલી છૂટ મૂકા હોત કે જા રમા (કે પ્રાચીનમા) અંધિય પદોવાતતા ઉદરને મારવામાં હઈ હોય નથી ! હેખની માત્ર ઉદરને કાનજ માથે મૂકી ખીત હોય એમા સાને છે મારા ઘરમા ઉદર મહાશયના કાનની સાય વગરને એક પખુ જુલુ કાનજ નહિ મળે' તમાસ ઘરમા જે ઉદર હોય તેા તમે અનુભવ કર્યો જ દરો 'નાનીતા' કપર પખુ ઉદરને મેગ હોય છે. નનું કપડું, નય આશીરુ, નયુ પુરતક, જે ઉદરના બેલમાં નયો તેા મહ રજુ ! અને આ તેા ઉદર તમાશાથી ફર હોય ત્યા મુખીની જ વાત છે તમારા જનનુ એકાદ આપખું ઉદરના મેમા નયા પછી જુલુમા મન' તમે અને એટલા ચાકાક દરો, પખુ ઉદર ક્યારે કરી નયો જોતી તમાને ખબર નહિ રહે'

ઉદર પ્રવૃત્તિશીલ હોય છે એમા મંદેહ નથી પખુ જોતી પ્રવૃત્તિ કરી સતત ચાલતી નથી જરાક ખખડાક થાય, પછી થોડી વાર મુખી શાન્તિ થો મજાકે છે જતા ટળી ત્યા તેા તરત જ પાછો ખખડાટ ! પખુ ઉદરના ખખડાટ કરતા વધુ બચકર વનુ તેા મોને કાતરવાને એમે અચાજ છે. સાવના વખતે મોટ વાર એકાદ કાનજ મોટ કસરુ હોય એમે અચાજ કાને પડતા જ માત્ર એકાદ પુરતક, છાપુ કે છૂટ્ટ કાચ શી ઉદરના દાખમા મહ પદોમુકે છે અને એમોથી મનુ' અંદિ' રિંન' ક્રે છે એમ કુ રમણા નહ. પખુ સવાર પડે તે પહેલાં, એ પ્રથમે, હું પછી કાંચી દોહાં હોત તેા મારી કાંચી વનુને અવાજના ની પ્રાચેત, અને ઉદરનો નામ કરવાની 'પ્રસા' ! બીનુ કહું નહિ ! અને સાહેબ, એકાદ મોટો ઉદર, પોતાના અખપતિવાહન તરીકે મે મોના નયની રાખમા એકાદ જુલુ છાપાને કરી ખાય તેા હું નહિ. પખુ આ તેા, કાળખત નાનીનાની ઉદરની એ પાત્ર જુલુ દેવામા પાણી પાની કરતી નથી એ તેા પછી ઉદર કરવા ને સી નય. આખતેમ કુદરક કં' ઘણી વાર તેા જમાવ મોલો દોહાં ત્યાં આવી મેં ને કાસર વનુ કપાકી જવાની કાશિમ કં' !

નયા મુખી ઉદર છવે છે ત્યા મુખી આપખાં પુરતકો, વર્ગો, લેખો, પન, —અંદે આપખિ પોને સ્વાભાત નથી, પછી નમે એટલી શાશળ આપખે જુલો'

આ ઉદરો ઉપર વેર લેવાનો અભિ માગમા એટલા પ્રવૃત્તિશી રજો છે કે આવા જમાવા કપર રહે મને બિણ્ડો (અવગળા હનરાથી ન માર મોટી) જનાવે તેા હું જરાય ને આમાકાની ન કુ

પખુ મોટ વનુનો સામ જે મોટો હોય તેા થોડા ત્રાસ મદન કરીને પખુ તે મેગવતો એમા મોટો ને તમાવ દોરાથી ઉદરના સામની આ પુષ્કરુ નયે છે એકે મને તેા ખાતરી છે કે ઉદરના અનુભવી એમાથી કાઠ, ઉદરને છપાવ રેવાને વેવાની દરખામતની તરફજમા આપખી કાંચી નહિ કરે, એવા કાંચી કાંચી સાથે હોધવાની, કે નયીલા હોય તેા જ મુખવાની પંગાન નહિ કં

અને જે મોટ બિનઅનુભવી મને ઉદરનો સામ સમજાવવા આને તેા હું મું' ખાઈ. (અથવા બદેન.) તમે એ ઉદરવાળા પદમા મોટો વખત રહે, એના ત્રાસને થોડાક અનુભવ ને અને ડા પાછું, મે ત્રાસ જમા ઉદરના કંઈ સામ લખે કાનના હોય, સામના પ્રમાણમાં

પધારિ લામ તમે જોતા દો તો ગને હદે' અને બાકી છે, એકું કાઈ નહિ નીકળે.

કોઈ દબે તો, હદરનો નાશ કેમ થાય અથવા તો એનો નાશ

કુમાર - એક ૨૦ ૬ મો (ખોડેટોગર ૧૯૪૨)

ક્યાં વધર એના નામમાંથી કેમ કુદાય (કે જે અલંબિત લાન છે) એનો વિચાર કરીને રીએ.

(સ્વચ્છ)

મન્મથુલ

છવી ભણનાર]રઉ[ને માનવજીવનનું માથું મધ્ય શીખવી ગયા

બાવા દામિયાં

૧ ૮૮૬૧ના બન્યુઆરીની ત્રીજીએ જેમર પોર્ટલેન્ડ પ્રવેશથી બન્યું આવેલા જેમર નામે જેલિજનન આગરામાં અવરગાઈ દબે. તોમને વળે એવું અન્યાયવીસા લીધી ત્યારે તેમણે દામિયા નામે માનવ નાશ પારખુ કર્યું

જેમર નામે દબા ત્યારે તે પગ એનો ફરો તમા તેનો આથે બામબધી કરના, કોઈએ પાંચના નાસાય એને 'નામે પ્રાચારિયા' મદના એક કિપસ બે ચાર વડોના દબે ત્યારે એનાં માળાપ એને મળ્યામાં જઈ નયા, ત્યારીને નાવાઈ નયા મરખ પડી ત્યા જીની એને નાત્યા, પણ જઈયા નહિ, ઉંદર બના દાસ કહે, એને રેવજમા નાતિએ ત્યા તમા તો બાજક એસર માધુપીઠ આનજ અપાસમા બંધયા પ્રાંતના કરતો દબે

પરમા 'સવજન'ની શી પડી દતી નેમાથી ગા મેસક તમા એના બાહજનને વાળી વાજી મજબાવી. ને કપરથી નીમણે નાના બવા વચ્ચે ચારી આજવી ત્યા મેસક તમા તેનો મોટા બાહ બાજક

તમા મગસા મરખા, ને જોહાતમા પૂલજર પડીને મીન માથાએ બાહ બાજક તે પળ એક અસર જોહ્યા વિતા બ. 'પગ કોઈ ત્યા મરખ નિરુપ્ય એવું નેર બાજક મેસકને પર, એસકે મામર જઈને છાકસાંચાને તેજ આંખો.

૧૦ વાર એક પાટીશીની નામ મરખતોવ માંડી પડી દતી એની આંખી રાત બનીને નેમરકે એને બચાવી દતી.

બદને પાટીન ભથા બાદરતામાં મોપી મોટી દતી તેણે ૧૮૫૮મા ત્યા લીધી, એનાથી નાના આગવતને માધુ બનાવજનો વિચાર દબે, કોઈએ પાટીશી આનજ બન્યા વારિસ મેસક, અને કનિષ્ઠ બગડને વેપારમા નાખ્યા દબા, કોઈએ વેપારીગણાએ મોહકેયો, પળુ મોટા બાહજનની વેરે એના વિચાર સસાર ઉડવજનો દબે

૧૮૫૮ના બન્યુઆરીમા જેમર એના બાપ બેજો દબે બવા પાટીશી બનેલા એના મોટાબાઈ આનજને માગસા મળ્યા બાજકે કાઠક કાગ દબે કોઈએ જેમરને આનજ આનજ આનજમાં રાખીને બહાર ન્યા સાકે બાપ પાટી આંખો નો જેમરક કહે, 'હુ દબે રેર નહિ આવુ, કોઈ ઉદ્ધવા રામરામ કરવાની વેદનાથી બચા બવાય.' નિનાપુત્ર મટીને કુટ્ટા પટયા ને જેમરક આંખો પાટી મળ્યા.

૧૮૬૩મા મોગ બાહ પાટીશીને રીડિયર(દવાવન) એટ પર્મ પ્રચારાશે બવાનું દબ, પળુ ને ત્યા માટે પડી મળ્યા, કોઈએ એને ફેડામે દામિયા કપટયા. કપટયા પહેલા એમાબાપને મળી આવ્યા આ પછી માળાપ પુત્રી કાપિ જેવા ન પાટમા

દવાયન શેરમે મોગ પરેમીએ પળેને મેષ લગડગાં; પળી એ દબે એસકે બાપ ફેડાઈ ગયા, કે ૧૮૬૫મા બાપ પતિવચને મોસોબાઈ જેર કપર વસાવનાને રાબજ નિશ્ચય કર્યા આ પતિવચ-વાગમા ફેડાઈ પાટી દતો નહિ, એટલે એની રોચ કરવાનુ દામિયાએ બામે લીધું.

પોતાને પળેને શિવલાયરી એની દામિયાને આતી દતી પતિવચ એકું દિવસ ને રાત રહેડું, એને નખરે પાસા બાધવા, એને નદર રાવવા, એની કબર પળુ બાદ તો:—આટલાં કામ કરવા કરતા મેપણી બચાય બે કેમ? તો પળુ દામિયાએ આનજ પૂંક પાનાનુ કામ કરવા મંડેડ્યુ એના અવજમા કક વરેની દતી. શરીરે કો બગવન દબે. કોને રહેવા થર નહોન, કોઈએ તે કબરજતાનમા પેટવચના જઈ નીચે સુતો. કપડે બાધવાનું એને વેણુ બ નહોડ. કામ મોસોદાદામા દાકર મોગ દબે નહિ એને દામિયાના 'મળ'મા આ દોરી આઈથી બાર મરખા નો મામ બ પાટિયા વરેર સામાન મવાનીને દામિયાએ પોતાને દાથે પતિવચ માનુ થર અથવા, કે એને પહેલા મરખ દપટા પળુ મનાવ્યા

પાળીનું ત્યા બારે ૬. બદર, પતિવચને પાળી જેમરકે તે પોતાને ૬. બને અમે પડા લીધાને ફરથી આપુત્ર પડર, કુદકા મીવા ૫૦ એને બાપે બડું ૫૮૫ દામિયાએ દોના દેહથી નજ મનાવતેને નીપું પતિવચાસમાં પાળી આપુત્ર મરખ તમા દવા બાનુ પળુ દામિયા. અથવા, નેમા પ્રમુખાર જળુ માટે કપાટી મેર એના પાટી એકે દામિયા કપડે દતો દમિયાજમા દાકર તમા પતિવાદિશની પર દામિયાએ મોકવળુ દતી મોગ પતિવચ મરી બચ તો તેના ઉકક દમિયાવર તમા નિબનનસખાર પળુ દામિયા બ કરને ૧૮૭ પહેલા એણે ૧૯૦૦ પતિવચની આરંધિ કરી દતી અધિપત્ય પહેરે લળેને પળુ દામિયાએ પતિવચને દાડ પીતા ફેડાવાને પ્રવલ કર્યા આગ દામિયા પતિવચવાસમા દમ વર્ષે રમો કમે ત્યા પોપ' એ પાળ્યા છે એની એને મળ પડી દાકર આનજ એણે મરી તપસાએ 'તમને મેદતા મારી રખ લેવડની મળી', દા આનિમ મેર 'પળુ તમે કહે છે તે માથુ છે' એના અને કામ આપાતલામરે બે નથી. દામિયા ન્દે, 'કામનુ ગને નો બદર વિવમથી ખાતી પેપે છે

પતિવચને કપર-રેના દબે 'મારા કામકો' નહિ પળુ 'આપે પતિવચ' એમ ને કહેવા મરખો એ આત્મામરે બની કાતિ આપ બનવામા ફેલાઈ નહીં, પળુ વિષેના વિષય ને અનુષ્ઠા એને બચા ન રાકમા. પોતામા બધિપત્ર બધુએને મોપ વરેર, એને પાપપ્રસજ કરવા આજવા, એને ચાટે પાગ બાધવા, એના દાપ બવાઈ થથ દેવા તે એના મોદામા દામિયા મના,—બધા બાવા કામ એને કેટ જીની કર્યા ફેડા

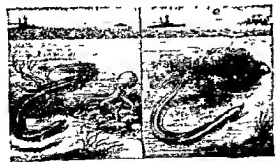
૧૮૮૨ના અધિપત્રની પરમીએ, મળુમ એમ નિર્દેશીન મા તેમ બવારા દામિયાએ માતિપી રેડ ઉડયા એની છં માહુસર ને અટકી જતનાવામા મોસોબાઈ આવ્યા પછી એ સુતો તેની ની' એના નિષ્પદનસખાર કર્યા

'આથો ને આનજવામાં પ્રવેશ નો, મરખુ હું મારો દબે ને તમે મારી આજા લીધી' (કથુના અમેજ કપરથી) દેનાથ વાલજ ગોપિ. ૧૨

વિરતવાનો કોરોનો નાચનો એક શીખ
નરીમા પર અત્યાચાર કરતો હોડ, યુવરો
નામનો એક યુવાન નરીમાની વરુણુ દરી
લોખા કપો પોતાની સાનનને અને કોરો-
નેત્રો તેની ગિજકલ જમ કરી આદિકા રેગ-
નિયમ મ્યાંએ યુવરો આદિકામા નેવાર
એકી અજ પેસાદાર થયો તેવામા એક રિવમ
એક નોરા યુવાન પર તેની નરરરરી તપાસ
કરતો ને કોરોનેત્રો યુવ ન માલુમ પડ્યો,
એરયે યુવરોએ પાલ દંતરની રકમ આપી
તને છાડવો અને કહ્યું, 'આહ, રાજાજીથી
તુ રિવરરરેડ બ તારો પિતાદેવે રૂઢ અને
અગમ થયા છે તેને માસ પ્રમાણ રહેશે'

અને તારી ગાલ ઊતરવું નીચે આનત,
વડી જરુ, ગભી જરુ, પાર જરુ, બરડી જરુ,
મુનમ કરવો; નેવગા બરાબર થવું, તેવાર
થવું; વાળવું બરી પડવું; મનમ રહેવું

કહેવનોના અર્થ અલવાને આણુરો લે
લિવા - 'છશરને છેવરવામા નિષ્કળ જ્ઞા-
રના પશ્ચાત્તાપના કહેનારવાળી આ રૂપવત
વાજલ દુષ્ટતા છે કે એક રૂપીએ એકી માનતા
માની કે પોતાને કવિયા મળે તો પોતે અ-
લવાનેનામે ચાર આના બિરાલ રરો અલ-
આત તંત્રરિયો અલ્યા, પલુમનવચ્છાલતા
બિરાલનો વિચાર જતો કરી રિયા વચરવ
મ્યાં પરતુ તે ખાબાગાદી ની ર્જના તેના બા-
રજ આના બેપમ્યા, તેથી તે પોતી ક્રિકયા
'અપના બાન અલવાને આણુરો લે લિવા''

આ-રોપમ અતિના બધા રિવાર્થ જાળને મેવરસાજુ ખરે કુરરતે
માણી લેવા મળા પ્રવાલીની મેવળી મરીરમા આપી દોષ છે,
એ કોઈ દુરમન પ્રાણીના દુગ્ધવા વખતે સાલવાથી સાખીમાં
(યુદ્ધમા આમજેલો વાપરે છે તેવો) ધુમાડિયા પડેલે રચારીવધ
છ અને તેને એકથી તે નારી ઇરે રુદાન લે એ પડમ સોસરો
નીકજવા મથે તો એ પ્રવાદીથી તે અવ રઈ વધ્ય છે ઠોડા-
નાર પ્રાણી રિવાચ અધા કુરર તેની આવી અસર થાય છે

રેગરેનના
મિરરેવ
આરુએ
બનાંબી
એ ને
ગીરુના વતની
ગીરુને છે

નિશ્ચિત ગરમન
(1x ૫)+(1x ૫)-1= ૪x1
(૨x10)+(૨+૧૦)-૩= ૩x1૦
(3x1૫)+(૩+૧૫)-૪= 1x1૫
(1x૨૦)+(1+૨૦)-૪= ૫x૨૦
(૫x૨૫)+(૫+૨૫)-૫= 1x૨૫
(1x3૦)+(1+3૦)-5= 5x30
(૭x3૫)+(૭+3૫)-૭= ૮x3૫
(1x૪૦)+(1+40)-8= ૮x40
(1x4૫)+(1+45)-9=10x4૫
(10x૫0)+(10+૫0)-10=11x૫0
અને એ પ્રમાણે આનજ (હા મ રેપી)

ગોમાળીન અને દેવ એ બનેલા નેવના
ગિમ્લુ નડે હને એવા રન બનાવો છે એ
હવાની અસરથી તત્તી રે ડિખડી નિદિભય.
સાદમઅમા આવેલા વનીસુત્રીના આ-
કલા પ્રમાણે દર વર્ષે હુનિમાની ગમનિમા
1૮ ૦૦૦,૦૦૦ એટલી જનસુ મ્યાનો વચાદો
થાય છે, અને તેમા થે મીથી બદલો વચાદો
રમિયામા થાય છે-દર વર્ષે એ રકમ

નિજેટના કોમા ગેજ
સરાનરી ૪૦ પવાના આ
પીને છે

તમારો કુમાર કેટલી ૬ આ નીચે આપડાંબોના છે એ કોડા આપ્યા
છે કોઈપણ સાણસને તે મહા બનાવીને પગને કે તેની કુમાર દર્માવનો
ગાલ કયા કયા મોડામા છે તે એ તે મહા બનાવે તે તે મોડાના પહેલ
અનો અવચાળો કરેમો એકલે તેની કુમારનો આકરો તમને મળી ન્ગો,
અને ત હવે તેને કહીને અકિત કરી રાકશે!

૮ ૦૬ ૪૦	1 ૨૬ ૪૫ ૧૬ ૫૭ ૫૬	૪ ૨૬ ૬૬ ૩૨ ૬૭ ૫૪	૫ ૨૬ ૬૬
૬ ૨૮ ૫૩	૩ ૫૪ ૪૬ ૧૭ ૨૮ ૫૫	૫ ૨૮ ૫૩ ૩૩ ૪૪ ૫૪	૩ ૨૬ ૬૭
1૦ ૨૮ ૫૬	૫ ૫૪ ૪૬ ૧૮ ૨૮ ૫૬	૬ ૨૬ ૫૦ ૩૬ ૪૫ ૫૬	૬ ૨૬ ૬૭
11 ૩૦ ૫૬	૬ ૫૬ ૫૧ 1૯ ૩૦ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૩ ૩૫ ૪૬ ૫૬	૭ ૩૦ ૫૬
1૨ ૩1 ૫૬	૭ ૩૧ ૫૩ ૨૦ ૩1 ૫૬	૮ ૩૧ ૫૪ ૩૬ ૪૭ ૫૬	1૯ ૩૧ ૫૬
1૩ ૩૨ ૫૬	8 32 ૫4 ૨1 ૪૮ ૫૬	9 ૩૬ ૫૫ 3૭ ૪૮ ૫૬	11 ૩૪ ૫૬
14 ૩૪ ૫૬	1૩ ૩૫ ૫૭ ૨ ૪૬ ૫૬	1૪ ૩૬ ૫૭ ૩૮ ૪૬ ૫૬	1૪ ૩૫ ૫૬
1૫ ૩૪ ૫૬	1 ૩૭ ૫૬ ૩ ૫૦ ૫૬	1૫ ૩૮ ૫૬ ૩૯ ૪૭ ૫૬	1૫ ૩૮ ૫૬
૨૪ ૩૪ ૫૬	1૭ ૩૯ ૫૬ ૪ ૫૪ ૫૬	૨૦ ૩૯ ૫૬ ૪૦ ૫૫ ૫૬	1૮ ૩૯ ૫૬
૨૫ ૪૪ ૫૬	1૮ ૪૧ ૫૬ ૫ ૫૫ ૫૬	૨1 ૪૪ ૫૬ ૪1 ૫૨ ૫૬	1૪ ૪૪ ૫૬
૨૬ ૪૫	૨1 ૪૩ 1૦૬ ૫૩	૨૨ ૪૫ ૪૨ ૪૩ ૨૨ ૪૬	

રેવ્ય કોડાકોડવે એવે માય બનાવો છે
એ રિવાચ પર પીવી પડેલરી સાચા, મારરી
વરે રાખા પારી મગાય અને કરવનીથી વરેરી
મગાય, લગા જરોયે જુગ્યાન ન થામે!

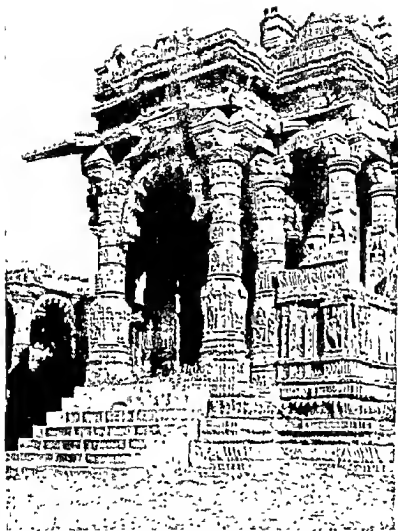
નિવા ધાપની યોધ હ' 1૮૬૬મા અલે-
દર મીનીનિદરે કરી

કોડીની પેસાસ દિદમા ચોડ પ્રમાનની
થતી હોવા છતા તેનો વપરાશ અર્ધી થયુ
અલ્પ પમાબુમા થાય છે સરસામ દરેક વડી
એક વર્ષેમા આત ૬૫ મેડી પીરે છે

હુનિયાની બુરીબુરી સાવાના જોડવામા
વપરાશી રકમનો અવચામ કરીને એક બાપા-
માસીએ રકમોજુ છે દર ગિનિટે ૩૫૦ મિલે-
જલ કચ્છાશની રેવ્ય બાપા મીથી રકપી છે
ગિનિટે ૩૫૦ સિલેબજાળી બંધાની બાપા
બીજી આવે છે, તે પછી ૨૫૦ સિલેબજાળી
જમીન બાપા ૨૨૦ મિલેબજે ગિનિડખાની
અજેટ બાપા તો મુમબજે બજુ પીપી રે,
અને ગિનિટે ૫૦ સિલેબજ ધરાવનાર અપુક
પોપિનેસિયનનોનબર કોઈથી છલેલ અવે છે

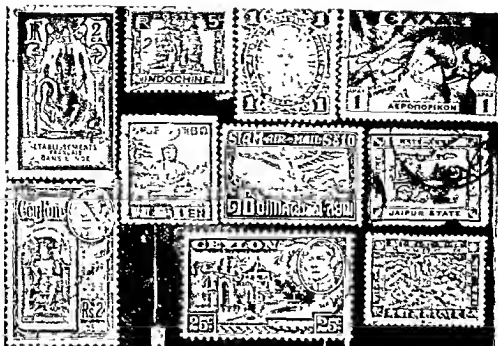
લેસાઈ થાપ એક કળમાથી નીકળતુ મીપ-
મની નાગપુ નેસરકાપિત કરબાર બલ્ક
વાન કપ્યાર લેખાય છે.

આજ મહાકુબી શર થયા પહેલા બિરિસ
બદાને પર ૧૦ હબલ રિરી લખા કરતા હતા
આપકોડ રેસા રોપ બેરિયન કોષાએ ૬
1૧૨૫મા ઈસવેટના રામ હેમી બીબને તેની
મોંધો હનો, અને એની કિમલ પંજે દરરે
આપકોડના પ્રયેક ધર રીડ દર વર્ષે એક પેની
એન્ટ પીરરોના રેવજ (સાગ)ને બસી એમ
હવું હવ આપકોડની પાકમિને પોપાનો એ
હકે હબલ રાખ્યા હતા અને એઓ એ વેચા-
લને નાકજમ કરે તેનો દર કરવાની મના
હવે પાદરીને આપી હતી

अथर्विन् कुन्दाजी शिखरभञ्जि भगवता
भेदिनता भुवर्गद्विना समस्तपदा द्वित नमो हस्तानि
दृष्टि शिवपत्नी लक्ष्मी

(सूक्ति - ना नमोऽस्मिन् शिवे मल्लिकाय - मल्लिकायने शिवे - मल्लिकायने शिवे - मल्लिकायने शिवे)

દપાલની દિકિદો પર હયા તથા ફેલમફિરો

(श्री लज्जिबाब ज्योतिष-चंद्रबाण ज्योतिष-॥ अमरदशाश्री)

[illegible]

ક્રાંતિચાક્રી હરીદાનુ પરિણામ

૧) બીજા બાળકો (૧) ગારડી વધુનું - ચુભાઈ બંદ (અગામી ૧૬) ત્રીજું નામ, (૨)
 'શ્રમજીવીની મવાગ' - બીજા બાળક પટેલ (અગામી ૧૬) - ૧૦૦ દેશી, (૩) 'ગીમબંધ',
 - બીજા બાળક (કોય) મોહપાલ (નિવૃત્ત માર્ગે બીજા ૨૦૨૨ ૪૫ ૩૬૩)

નવચેતન

દર માસે

૧૦૦ પાનાંનું

અનેક ચિત્રો સાથે

વિવિધ રસમય વાચન આપતું સર્વાંગમુંદર અને

અનોખું માસિક પત્ર

લખો: નવચેતન ઓફિસ ડોહી પાસે રાવપુરા, વડોદરા

વાર્ષિક રૂ. ૬૧૮ અલ્પરેશમાં રૂ. ૭૦ દિલ્લિવાર છુટક નકલના ૧-૧૨-૦૦

દેવકાલો નવેકાલો દેવકાલો

નૃસિંહ લોજ

રહેવા તથા જમવાનું સુદર રચાતું

૧૧૭૭/૭૮ હામબી રોડ બાટ નામપાઈ

લડાઈના કટોકટીના

સમયમાં

નેપચુન

ની

યુદ્ધ-સંરક્ષણ-પોલિસી

નહેવાં પ્રિયમન ભરી લઈ શકાય છે.

તે લઈને ચિંતામુક્ત બનો.

માંદિતી મારે લખો

નેપચુન

ઈન્ડિયન કંપની લિ.

ફોનબીરોડ-નેપચુન બિલ્ડિંગ-કોટ-મુંબઈ

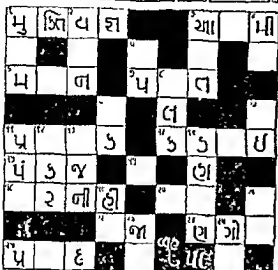

ડોંગરેનું બાલામૃત.

છોકરાંઓને મારે ઘણું ચોક્કિ આનંદ છે.

એ નળાં અને તનાઓનાં

બાજકોને સાતત્ કદે છે.

સહી
ટેકાનું

આમ
[મુખાર્જના ઓછા મુદત કરેનો]
મ. રૂ. ૧૨૦૦ ના માટે . . } આવી પ્રથમ
૨૨૦૦ ના માટે . . } દીધી મોંઘની છે

જન્મભૂમિ હરીફાઈ વ્યાહ પૃ. ૫૯
રૂ. ૩,૦૦૦ નાં ઇનામો
બંધ નાદીખ ૨૭ ઑક્ટોબર

આવીઓ આહી

- ૧ હને દાઢા છેડયા કહી રાખાય તેણે... મંદાક તરોએ
- ૨ હીરક ભૂલની નદેરાતની લમારી છેભરીને પરીખર દળાવી રાખતે
- ૩ ગમ્મીર પુરતનાં પ્રખ્યાતિશિરોપી વિચારો શિક્ષકે આપી આરે .. પછી પછ પચાવી કાઢે તેમજ મધરપદ છે.
- ૪ આવી નારીઓના કાઢે મરિ દબે પછે રથો ગંધોર યતો થઈ રહ્યા છે.
- ૫ મોટા માનુસના વિનાશરણ .. બનનાર પ્રતે લોકો મહાની નામરથી ભુલે છે
- ૬ ગરીબોની વધુ પડતી .. બાળકોના વિશ્વાસને રૂને છે ('ઈ' રીધે છે)
- ૭ વિશ્વાત સીનેમા નરનું વિશેષ નામ
- ૮ આપના સંયોગોમાં મદાતલાનું લડત કપાટલાનું પવણ પાળાથી છે કેર આવા પ્રશ્નો હિતર દેવાલગણીની અને વારતવર્ધકી માનવી.. ગાં આપતાં અલગથી
- ૯ અંધાંડીન આશરો-
- ૧૦ અધિવારીપણે અને, કાપણમાં .. ને મદત આ પચાવી પાછળથી ખૂબ રોપણ પડે છે
- ૧૧ આ રાખતો કચાર નિરુદ્ધ લહેરની કલ્પના ખરી કરે છે
- ૧૨ આ 'આફમ' ચંચવાઈ મઈ છે
- ૧૩ સામાન્યલોકોના પ્રવૃત્તિ વિનાશનું મુખ્ય કારણ આતિ મેખરને લીધે જન્મવેનો .. હોય છે એમ હવિશક કહે છે

વિગત માટે સામિ પાને જ. ખ. ભુઓ

આવીઓ હિતી

- ૧ પ્રવાસ દરમિયાન શ્રોતોની સચાટ આગ પચા સારા .. ની જાણ પડે છે
- ૨ રહેતક
- ૩ અભ્યારેવ.. નર કરતાં નારીને વધારે નખરાવી મૂકે છે.
- ૪ આ આંદોની રચવને નીરખવાનું બાળકોને બહુ મહે છે.
- ૫ નરીઓની આંતરક કલ્યાણી થારે.....ને વહોટી લેવાર માનવીના છવનનું કલ્યાણ થઈ નથી.
- ૬ હમી માનુસો મચારમાં કહીને માત્ર ... થી મુખ ફેળા રેખાટાં બહાર નીકળી પડે
- ૭ હોય ત્યારે નરે તેણે માનવે લીધો બની બધ છે
- ૮ આપણા મધ્ય પચાનેની કપાંશિકાકાળી છે.
- ૯ આપણા માણસો..... થી કુર રહેતા પ્રવલ કરે છે.
- ૧૦ ની આર્વ બાંધની અને માતો પ્રવલિત છે
- ૧૧ રિલી વિનતાની કિંમતો ફેલીથી .. ના આવાને કુલ્લ બને ૧.
- ૧૨ દમનનાં પનતાં માનવકારી ન વિવાહુ દેખાડે છે
- ૧૩ થી રોપતા માનવી પ્રત્યે દેખાવો આશ્રય અને વિરકારથી મેલે રહે છે.
- ૧૪ વાળ માનવીની કિશતિ બળિવાર નિરકાર્ય બની બધ છે
- ૧૫ અનિરાધ .. રાખ્યાલાસન પ્રતે ભરિલી હલો કરે છે
- ૧૬ રોમભવક નવકલ્યા .. વિના આપડો નવાય છે

કુમારના વાંચકોને અગત્યનું!

જુનિયોર ગુજરાતી શાળાઓના દરેકાઈએ
જેઠા મા વર્ષમાં રૂ. ૧.૭૫.૦૦૦નાં ફનાચો
ગુજરાતી જનતાને વહેલી આપ્યાં છે, આ બધું
પુસ્તકના અમલમાં જાન, ગરમન અને અર્થ-
લાભની વિવિધ પ્રાપ્તિ માટે લોકપ્રિય અન્યા છે.
તમે પણ ખાસી માટે આમા પાના પાનુ પ્ર. પત્ર
નીચેને અરનાચો ગાંધી તારીખ રડ ઓફ્ટોબર
પહેલાં તબ આતાની પ્ર. કી માથે ભરી મોકલો.

વધુ વિગત માટે 'દરેકાઈ' લુખા:

જા. શુ. શા. ૬. વ્યુદ પદ
પો. ઓ. નં. ૬૨; મુંબઈ

ગુજરાત

કલા-કલા પ

મંપુટ

બીજો

ગેનરેટ ગેનરેટ ગુજરાતી
જનતાને આપી રાની ગેનરેટ ગુજરાતી
કલાકાર તરફ વિનમ્રતાની તથા

એ જ ગુજરાતી કલાકારોની
લાક્ષણિક કૃતિઓના
ચૂંટેલો સંગ્રહ

કલાકાર તથા ગાનના વિગતના
ટૂંક પત્રિકા તથા

મોંઘવારી છતાં કિમત એક રૂપિયા
દીવાળી ઉપર બહાર પડશે

રંગ ને રેખામાં કુમારભર્યું કવિત્વ વહાવનાર
કલાકાર શ્રી રસિકલાલ પરીખનો ચિત્ર સંગ્રહ
અભિનવ ચિત્રસંગ્રહ

૨૧ રાત્રિઓ અને

૩૪ ગાન ગિયે મળી

કુલ ૫૫ ચિત્રો
આ તબ રચિયાનાં

એ

માં ઓર્થ અને પોર્ટ્રેટ, પેન્ડિંગ અને પેન-ઓન ઈકે સ્કેચ, સ્ટેપલ વર્ક, વુડકટ,
ગોલ્ડ-પ્રેસ-કેસ, આદિ આગળી કલમ અને પીછેની કમળ દર્શાવતા ગદ્યાન પ્રકારના નમૂના છે.
અર્થી ચીને ચુનંદી છે, અને ચિત્રકલાના વિદ્યાર્થીઓ તથા કલાના શોખીનો માટે અમૂલ્ય સંગ્રહ છે.
કિંમત ત્રણ રૂપિયા મિત્ર-માર્ગ પાસ્ટેલ ખર્ચ ૮-૬-૮૦ કુમાર કાર્યોલય ૨૪૫૨ રાયપુર અમરાવાત

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખા.સા. સી.લોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય

જહાજ
છાપ' કોટલે
ટકાકેપણની
ગાયક
ગાળિની

આપના વ્યક્તિત્વની છાપ
પાડવા, આપનું મન પ્રધુ-
ક્લિત રાખવા, આપના
મિત્રમંડળમાં આદર મેળવ-
વા, તેમજ ઉપરીઅધિકારી-
ની ખુશી મેળવવા 'જહાજ
છાપ' કાપડ અનિવાર્ય છે.

★

કોટનકેપ, લોંગક્લોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ્સ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને પધરીકલોથ્સ, સફેડ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પલ્ડુ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસ્ટીઝ, ક્રેસમેન્ટ કલોથ્સ,
શીટીંગ કલોથ્સ, ટેબલ કલોથ્સ, ટાવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખા.વા. પ્રધુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ.

હેડ ઓફિસ

કાંગા આશ્રિવાટીયા - અમુનગર

સાખાઓ

મેટ્રોલક મુ. નં. માર્કે મુખર્ક

કલમતા - રિલ્ટી

લાલોડ

નં. ૧

કુમાર

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું આજનાં ઘરોનું માસિક
તેત્રી • શ્રવિશંકર રાવળ • સંપાદક • ખચુભાઈ રાવલ • નવેમ્બર ૧૯૪૨

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આયુર્વેદ અગત્યનું યાગ્યતાનું
ને તાજગી આપનારા તરત જ 'ચુનીસ સ્ને'ના
બરખા પ્રમાણમાં ગ્રેડેડા કન્સર્વેટિવ આ 'ચુનીસ
સ્ને' વાપરે અને તમારી આંતરિક શ્રી ગંત
વૃદ્ધિ અને નુકસાન મનના ક્ષતિ ને જુઓ

(આપના ૧૦૦૦)

ખોંખે સોપ કેકટરી

આખું અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
સુખ્ય પેટી મુખાર્થ-૩

કુમારના વાચકોએ
જાણવાબેગા!

હા વર્ષમાં રૂ. ૧,૭૫,૦૦૦ના ઇનામો
સુજગતી જનતાને વહેંચી ૨૦૦૦-
ભૂમિ હરીકાંઈ ના ૧૬૧ી નવેમ્બરથી ૧૦મા
ડિસેમ્બર સુધે છે

આ પ્રથમ પર રૂ. ૬,૦૦૦ના વેચી
ઇનામો વહેંચવાનું નક્કી કર્યું છે
પહેલા ઇનામમાં રૂ. ૪,૦૦૦ની કોમ્પનિ
કે હીરાના હાથ અથવા ૨૨ માં ૧૬ મામ
ચુકી રૂ. રૂ. ૪૦૦ અથવા ઈન્ડિયાને નોકર
રૂ. રૂ. ૫૦૦ અથવા અર્ધ કોકેલ ભરીને
કોઈ પણ હરીફ આ ઇનામ ગેળવી ગકશે
પરુ વિનન માર આમના પાના પર ન ખા, જુઓ
અથવા અહવાડીક 'હરીકાંઈ' જુઓ

અમરાવાટી
અરુણ ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી
સંચાલિત

અરોહ

ટેકસ્ટાઈલ પ્રિન્ટરી

બીડબ્લ્યુનાની શેરી - રાજકોટ

નું

દીવાળી પ્રસંગનું તરુ સર્જન

નુજરાતના સુપ્રેમિયમ ચિત્રકાર કલુ દેસાઈ
પ્રજ્ઞતા સારા આયકાર સાથે

‘દીપિકા’

ગુરુબીભાર્યો દેગાથી છપાઈતી માહિતી

બહાર પડી ચુકી છે

ગાગ વેપારીઓને ત્યાંથી મળશે

નવે ફેબ્રુ
ટ. નં. ૩૧૬૭૫ ટ. ઓ. લોજ

નૃસિંહ લોજ

રહેવાં તથા જમવાનું
સુંદર સ્થાન

૧૭૭/૭૯ હોર્નબી રોડ, કોટ
મુંબઈ

હોંગરેનું ખાલામૃત

હોંગરાઓને માટે ધણું પોષ્ટિક ઓઝક છે.
એ નાખ્યાં અને નાનાઓનાં
ખાનગીને માલુમ કરે છે.

ચિત્રો

વાલુઆરા (ફિટો)	આબીડિયા ફ્રેન્ચ ૫૬
ગોખીગોખી પીપળપાન	શ્રી પેરીનગેન ચિરંગી મુખચિત્ર
અકાબુર (બે પ્રાચીન ચિત્રો)	મુખચિત્રની પાછળ
સોલામ્બગાંડ (ફિટો)	ચક્રતલાક દ્વિધિયા ઘેસા પાના મારે
ફેમોરેશની સિંહો પર પચાત પ્રદર્શન	ઉપરનાની પાછળ
ફેટોગામી દરીફાઈનું પરિબાસ	ઠપરનાની પાછળ

કાવ્યો

ફુલગર	તત્તુમ્બ બદ્ ૩૨૧
ગોક્તાની અથા	ફુલ્ગુલનું જેલદી ૩૨૧

અનિત

અનખર	૨. મ. રાવળ ૩૧૫
------	----------------

વાર્તા

બાપુનું બહેન	ચૂનીલાલ ચાંદિયા ૩૩૩
બાપુ (ચતુર્થપદ્ય)	સામગીનાર ૨ મ રા. ૩૩૧

લેખો

સામગીયાનું હાથાદુરય	મધ્યમાસ ચિત્રેદી ૩૨૬
મેથેરિયા	૨૪/૧/૧૯૪૨ દિ. મુનગી ૩૩૧
છવનનું પરાક	પ્રમુદીસ છ. બોમ્બી ૩૩૭
રિચલ	'મનુજી' ૩૪૧

નિવાસો

સામયિક ચિંતન	૩૨૬
નવા પુસ્તકો	૩૨૮, ૩૪૬
પંચતંત્રની વાર્તાઓ	ટેમાઇ વાલજા નોનિન્ડ ૩૪૨
ગોધુકરી	૩૪૩
ફેટોગામી દરીફાઈનું પરિબાસ	ખાલવનત બદ્ ૩૪૬
સલાવવા રહેલો (૩૬-૨૪૫૨)	૩૪૬
આ મલિનો (નવેમ્બર) દત્તિદાસમા	૩૪૭
હેલ્થ પાનુ	૩૪૮

સુદક્ષ પ્રમુદીસાચન. હવે અને પ્રકાશક નવિસકર સમય, કુમાર ચિન્તરી, કુમાર સમયોચય
૧૪૪૨ સમયુજ અમદાવાદ, નામિક રા. ૬, પ્રદર્શનમા રા. ૬, પદિસના ૧૨ મિ. ૫૨૬
૧૨૨ જામના કુંભાઈમાં કુમાર બોર્ડિસ, ૧૩૬-૧૪૨ મેડોન ન્દીસ, આર આર રોડની
૬, વ્યવસાય સમય બ્રહ્મકે કિચેસ રહીસ, વડોદરામાં નવન દેવો સુધિયા, રાવપુરા

કુમારમાંનાં સર્વ તપાસો. ચિત્રો અને ફોટો ઓપીનાઈટથી રસિય છે

‘જાજીઝાજી પીપલપાન’

ચિત્રકલા શ્રી પદ્મિનિબેન

વર્ષ ૧૯૫૦ - અંક ૧૧મા
નવેમ્બર - ૧૯૪૨

કુલઝર

• સિદ્ધ •

દીપાવલીની ઉજવણી રાતે
હિલોલાતાં બાળક, બાળ્યદર્શી
પ્રસાદ-સંગેમરમર તણાં કે
સોપાનને બે કુહરે પટાવી
આવી પહેર્યાં ફો આંગણમાં.

લીલા અને લાલ કુટ્ટે કટાકા
બાંધેલો રંગીન રોશની કરે,
હવાઈ હેરા મુસવાદ થાવા.
હૃદ રમે અલોક આંગણમાં
હેરે ધરે દીપકની સિખામાં
કટાકા-વાદ, ઉલ્લાસને હરે
આનંદમાં સૌ શિશુ મનચેદ.

નિશ્ચેદ શું શાંત ઉજું હતું ત્યાં
રસ્તા પર બાલક એક નાનું
નિહાળતું આતશ-પ્રસ્-લીલા
ગેબી અજાણે કંઈ બાજતા હતા
રોગી તણી સર્વ ગલીગલીમાં
તેના તણી રે પડયા પરે તે
આશ્ચર્યભાવે મુજબતું ઉજું હતું.

તનમુખ બદ

આવાસની ઉજવણી આસની
નામે હતી એકલ તાલ-કંપડી
તેમાં રહી પાટલ કેળ એકલી
દાની તણાં કાચ કરી ગૃહોમાં
પેલા સરીખું કંઈ ખામતી હતી.
નાનો શિશુ રવેર-બિહાર ખેલી
રંગદત્તો તેમ હસાવતો હોય;
મુલ્ય બહુ ધૂમધડાક આજે
કુલઝરે કે નિરખી રહ્યો તે
રસ્તા પર એક-અનુલ હોયો.

કવિપ્રભા રા તણુજા કરી રહ્યા
રૂચેરી રો કુલઝર પ્રકાશતાં;
પરે વળી છે શિશુ અજાણે
હોરો ઝીડે ઉજવણ અસિદ્ધતાં.

માર્ગે પડી ત્યાં કુલઝર મિશ્ર કને,
રુકુલિય તેના લગુ ખાગે રીપવે;
દોડી ગયુ બાલક પાટ-વરસ,
અર્ધી બળેલી, અરધી કરંત
પેલી પટેલી કડાળી લીધી તે.
આ એક ને બેજાણું ધુમ્ધાણું ચક્ર ત્યાં
ફોગાળોને અટ દિશા વિવે કર
ત્યાં અસ્ત થાતી કુલઝર હસંતી.

ઉજવણ રો અનંત ઉજવણો
અમાર્યની પ્રાપ્તિ ચલાંચતાંમાં
બે ચક્ર વિચુત-તણુજા અંતમાં
પૂરાં ધુમ્ધાણું નિજ હરેતથી હતાં!
દીપાવલી સારું થઈ શિશુની
આવાસ-સંગેમરમર સમસ્ત
વસી રહેલા હતભાગ્ય દીનની.

એકાંતની વ્યથા
મેળા એકાંત પોતાનું આત્મકથન કરે છે.
• દુર્લભવિભિન •

પહી વહું દુઃખભાર અનેકતા,
સુખી રવો પહુ અંતર ગુંગતા,
સતત અંતરમાં કલહો ચતા,
તદિપી મીન મર આમરે સદા.

શરમ સર્વ ત્યજી મુજ પોદમાં
નિષ્ક્રમ તેમ મુક્રમ મનો બધા,
જન તમ્હા પરિતાપથી દમ્ય એ,
વસન દૂર કરી વિહરે સદા

અવશ્ય વિશુ હું સામણે સર્વને,
દમ ન, તો ય નિહાળું હું સર્વને,
મન ન, તો ય હું સૌ મનને કણુ,
અનુભવું જનની બધી ચિંતા.

ગમ હરે જગમાનસગમનની
સરજ ચંચ બગી જઈ છે; છતા
જમ નથી, નથી દરિય બીહ કો,
જગતને સુરવે મમ ભેદ આ.

હૃદયનું રસધન ઓછી રાકે
મમ કરે હતા સદા રૂપરંગ;
પહુ કરો જગમા રસધાનું ના,
બાંધુ ત્યાં પડ્યો પડેતો જરી.

અરર શુભિત જ્ઞાન મધુ મમ!
અપર કો સમજે મુજ ના બધા,
સહન થાય ન ભાર અસહ્ય એ,
તદિપી ખાળી શકાય ન રૂઠું એ.

પરિ વહે નહિ જ્ઞાન મુખપ્રમગા,
નિરવો એ ન પ્રકાશ શકે કદી;
નિર્ધિરામાં કળી બધા પ્રકાશ એ,
અરર જ્ઞાન સળી વિનિષાદ એ!

વૃષિત જ્ઞાન તણાં હરે આપતા
હીન બગી તરમે નિજ કારવા;
પહુ આણુ ય મળે કદી તેમને
'બહુ થયું' કહી દૂર પછી જતા

અરર અસ ન એ નિરવાય તો,
સકલ ભાર ઉપાડી શુ કો શરે ફ
પહી રાકે યદિ ભાર ન નવતો,
અખિત મારી બધા સહી શુ ગર્વ

જનતને હરભાર વહું સદા,
તદિપી મારુ ન હો દર જાણુ!

કૃષ્ણવદન જેતલી

ન તણું આશા કદિ મેઈ પાસ
પછી કરે મેલું અને નિરાશ

૨. સો.

આવતી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અથતન માસિક

વિદ્યાર્થીઓ અને
સમાજ

सामयिंउ यित्

અજીની વળીખરી નિરાશો મમાજીથી બહુ મેઝળી રહી
મઝ છે, નિરાશગમ વિદ્યાર્થીઓને પાઠો મિજવાય છે,
પરતુ આશુઆજીની જરૂરિયાતો, લોકો અને જીવનનાં કર્તવ્યોના મેળ
તેઓ બાંધી શકતા નથી આ દીવાલ જ સમાજ અને વિદ્યાર્થીજનતાની
આટલે ઉઘી છે તે નવ યાદ રાંકે તેની છે કેટલીક સાચાઓ કપડુંજી
આદર્શને પહોંચી પામુ મઝી છે, કેમ અને કેમીરીને તે મેલેલો
તેલોને બીને પંજી એક બધે છે શાળાઓની બહાર પટયા
પછી જ તે જાણાય છે, જ્યારે તેમને શેઠગાર કે મોદદી ગમતાં નથી
ત્યારે આજે સુધે જરૂરિયાતો રસાજીને માટે કેટલાક મોટા કર્મો શરૂ
થયા છે, છતાં લાગે માણસો ઘણું બેકાર છે. તેમને કાગળો અનુભવ
કે તાલીમ ન હોવાથી મોદદી ગમતી નથી અને મોદદી સિવાય તેમને
અનુભવ કે તાલીમ પાલ કેમ સંપાદે? કહ્યો છે ત્યાં જ પૂર્વનિશા

આજની રંગે ચત્રચતુર્વ જેર નદોલ ત્યારે ચોક્ક ખના કાનેા પાપાને હાથે ધરમેએ જ નાના પ્રમાણમાં કરી લેતા, ત્યારે તરુણ વર્તમા આપ પડેા. તેઓ તરત જ પેતરત કામ, કાતમ, પીંચળ, કાપણ, આજનાની સમાજ વગેરે ઉપાડી લઈ કુટુંબ અને સમાજને પ્રદર્શ કરતાના, આમ તેઓના આર્થિક જોતે ત્યારે જ નદોલો અને સમાજને તેઓની જરૂર હતી પરંતુ ચત્રચતુર્વાએજનું કુ કરુ જોમને માટે ક્યાંયાન છે? સમાજને કોઈ ધારુનુચરની (વચારપૂર્વક) યોજના કર્યા વિના આલશે નહિ તેમાં ખાસ કઈ ખુરદેશી ખળ નથી છે.કરાઓને પ્રમથવી જ અગત જવાબકારી વાળાં અને ક્યાંયની કામો કરાયા હવા જેઠકી કીવા કામેમાં સમાજને તેઓની અવરજ વરજ છે તેની સમાજો તેમને પ્રતિતિ આપી હેવી જેઠકી તેમના કલંબ્યા મા શા છે તેની, માત્ર હકાંની જ નહિ આપે તે યુખન કામ રના થોડાં ખળ માગીવાર પોતાનું કન્ય સમજતા નથી દોતા અને માત્ર હકા કરી જ અશાડી પાડી ડે છે, તરુણ વર્ગ તેમનુ આધય આનકરણ મેટે તે મા ગી નવાઈ?

પ્રમુખરિકામાંમાસાસૂચકોદ્ધરપરચળાના 'ફરફેવન' નામની માળા-
મા આને કેટલાક વરસથી વિદ્યાર્થીઓએ, તેઓ સમાજના અન-
તરના પદક છે એ તે પૂરાતેઓ સમાજના કમ્પી છે તે સમાનવવાના
પ્રયત્ન આદરવા છે, અને તેને આદેશ આપીને તેઓ
(Junior Improvement Association) મેળવાય છે. અવા
એક સંજની સમાજના કાનની આપવાનું સંસ્કાર્ય મને પ્રાપ્ત થયું
વર્ગશિક્ષક એક ૧૩ વર્ષની બાળાને વર્ગનું સચાવન મેળવી રહી તે
સાથે જ સંજન શાંતિ પ્રસરી અને સમાજનું કાર્યકર ગત થયું
આગળના કામને અદેવાદ વચાયા તેમ સહેને પરા કરવાં લોકા-
પચાયા કામનું વિનવવાર નિવેદન હતું પછી, આખી એક પહેલા
કરવાના કામને કાઢે જાહેવાયા. તેમાં આસ તે નામની અભ્યાસ
થતા પીળાં ફૂંચાની કાચળી વાડો સમાજવાને હપકમ દત્તો આ
પાદે બરાબર યોજના થઈ કાંચે કયુ કામ કરતુ તેની વહેંચળી થઈ
મઈ શિક્ષક આ દરમિયાન અદેરે બોલવાનું બુદ્ધિ કામ વિદ્યાર્થી
ઓ જ હત્યાકાદર્શક કરી રહ્યા હતા આમ, હાકારોએ સમાજ સં-
ચોગ્ય સચાવન આપમેળે જ બાળક અને એ પાઠો તેમના ભવિ-
ષ્યના સહેને ઉપચાવી અને તેવા પાઠ મળે લોકચાલીના નોમ
સાપોલોના થોવા કે પુરતકા વાચવાથી થતા માન કલ્પનાવિદાર

કરનાં આ પ્રત્યક્ષ આપ મેળો મળેયો. અનુભવ વધુ સફળતા નહિ આ

એ પ્રણાયા લેનતવ જરૂર છેવા બહારનું કામો કરેલા
તરફથી વિદ્યાર્થીએ સમૂહની કરી રહ્યા છે મુખાગીયા પાનેરે શરીરની
કામો, કીડાઓની અચળાઓ, મહેમનોની શુદ્ધતા અને
અત્યંત અત્યંત ગરમી પાલન-અવલોકનની વ્યવસ્થા
અત્યંત અત્યંત કરવાની કામો આ લોકોને કહે છે બહાર પડે
રહેતાઓ સાક સાખવા, શરીરોની ગરમી વેચા કરવી, રોજો ફેર
આકાશવા, બેન અને ખાટો કરવાની નમીતોવા પુરાણ કરી
કરવે કરવી, તેમાં અત્યંત કરી શાકભાજી કાપવા, પાણી
અત્યંત પાણીની અત્યંત, નીમરે માલુની પામે રસપ્રતિષ્ઠા કરવા
તેમાં ગરમીની અત્યંત, સમાજનીતિના કદ-ગાંધીના કામો, જે
પાણી કાઢે કે આજ લાગે લ્યારે લોકોને સાવચેત કરી સમાજ
અપાણી અને અત્યંત પડે અને તે અત્યંત કરવા પાણી કરવા, ન
અને કે કીડો વેચા સાખવી, આ બધું તેમની અવલોકન કામની
સાખવા છે. નામના કામ પડેન ગરમી અપાણી વેચા કરી તેને કુ
કરવાથી અત્યંત કરવા જે બંને તેમાં

ફેરફેરવના બાળકો કમળી વચ્ચેના હોય છે ત્યારથી અતઃ
પર્વ અને વડિલ સમાજનો સહકાર સહાય છે અને ત્યાંથી
જવાબદારી વાળા જરૂરી કામોમાં તેમને હિસ્સો હોવાય છે.
પ્રત્યેક કોઈપણ ફેસાલ કે શહેરમાં અજમાવાવા જેવો છે, અને તે
કાયદો અવરજ સેવને પરત ફરેલો જોઈને જે ત્યાંથી આવે તેમણે સુધી
સાર્વત્રી અતિ મિલિંગ ન થાય તે માટે પરતી ચાકરાઈ જાયવી.
સમાજશ્રદિતના આવા પ્રયજ કાંઈની નાની સાન્નાત મિઠાઈ અઠું
માન્યસ પળું કરી રાંધે ફેરફેરવની માલાના શિશુમયાની કે
શિશિકાના બાઈ મિસર કૌશિકમિય હેડિંગ્સે આ કામ દાપ વડું
બાળકોના અને પારખવાની તેની રાહિત અજમળ છે. એવું વચ્ચે
તે થાવી જ આવની અમલદાર અને સંવચ્ચમારીલ છે.

કરદેખતી હું વફરદે ગયો. ત્યાંના વાણીજાન મહેડો (Jama
Garden City) ખા સુનાના કોઠાસગોને એકાદ, ત્રીજી વરોરે સગી
કરકે કોટી ટાપાસા અત્યંત મેં જોયા કે ૧૩મી ૪૧ વરસના ધસો સુધે
ગોને દરેકને એકએકે જમીનનો હુકમો આપવાગા આગ્યો કે તેમણે
નિપજના કેટલોકે આમ સુવાનોના કુટુંબને અને કેટલોકે આમ સુધે
ગામે સુખ્ય મકાસરખ પહેલાસાડવાના આવે છે. કેટલીક વાર તેમણે
એકે તેમણી નીજાની નફાની રચમ સેવિંગસ લેકામ આપે પણ
કામી શકે કે આના કણાનોની ચોખ્ખા પ્રથમ ૧૯૦૬ના દુકામોના
રખતા ટપર રખડના સુનાના કોઠાસગોને કામ ગયો એ આગ્યતી મા
અહરેકી આપવાગે રજ કની અને થીમોથીમે રાહેકી આ તથા સગા
એ સગીની મગ આપના હીકી તેમણે રજા લેવા માટેલો છે.

આ મેયના સુખ ભોવના હાલત તપાસી જોઈ શકે તે સમરતના અમુકીને
રાજગણતરી ને ન કાઢીને તપાસવાની જોઈ શકે તે સમરતના અમુકીને
જોના બદલે અને તપાસી જોઈ શકાના પાતર વગેરે ના સંસ્કારો
માટે સમાજમાની ના હાવા કરી અર્થને પહેલો જથ્થોની વ્યવસ્થા
થઈ નવાવના ગદ્યમાત્રાને કૃષિયોની ફળફૂલના છોડ છોડના અર્થને
છણોમના આવાજ સર્જવું અને સ્વામીના કૃષિમા બીજા સમાજ
પણ સંકેતોથી મળે એવી કેટલાક ક્ષાણ વ્યાપારીનાં જો આ હાલ
મા અમુકી જાની બીજા વગેરે પુરા પાડવામા સદાશ કરી

આશાવાગા પ્રાતાના ક્રીસ્તીયો આગની એક હાથપૂરુ વસ્તુ દેહ-
હરણ પછી કંઈ જ બંધિતવસ્તુ અને અનુકરણીય ગમે તે વાસ્તુ છે.

એકવાર ક્રીસ્તીયોના વિદ્યાર્થીઓને જાણાયું કે શહેરમાં આવ-
વાના પછી ખૂબી શાકભાજી અને ફળો બહારના સમાધી પૂરા પાડવામાં
આવે છે. તે જસંતના પેઠાએ ડબ્બામાં બરવામાં આવે તે પછી
મુશ્કેલ રીતે કેવારથી બંધી તેમણે જોઈ સમજા સમાધી તે દાસ
જો માથ પહેવાડવા માટે ડબ્બા બરવાનું કારણના સારું હતું.

ધીમેધીમે આ વસ્તુ મટશે જમીન ખેડવાનું એક ટૂંકર (હળ)
અને કોળીની છવાત દૂર કરવાની વિચકારીયા મેળવી બનીવાતેના
ખેડાણમાં અને કોળી છાંયના કામ સુલભ કર્યું છે. આ શક્તિ જતાં
ખેડેને ખેડતા પછી ખુરદીથી વગરે જોવાની લે છે, અને આ રીતે
પાકમાં પછી ખેડેલા વધારે સારો છે, થળીવાર તેના આ ગટમે પડો-
ગા બનીવાતેના નહેરો સમાધી પામે પછી કરી આપી છે, એટલું
સુધારી કાઢ કરી, આધર્મકાંક્ષાથી વાંકીયાથી માંડી અનેક બંધના
કપડાંર બનાવવાના કપડાંની કઠાઓ લાંબ કર્યાં છે હળની દૂરમી
કે મામસની પ્રાથમિક શાળાના કનિયાર બનાવવાને પછી એમના
કામમાં સમાવેશ થાય છે.

પરમાય રીતની છાંયીઓ પોતાના વર્ગમાં મેળવેલ સુધિજ્ઞાન
કે દુરત અભ્યાસને વ્યવહારી છવનમાં મુજબ સતત પ્રયત્ન લે છે.
વર્ગમાંની એકથી નરીજ છાંયીને પહેરે સુશોભિત કરી તેને થોડો
આપવામાં કામ કરી, આધર્મકાંક્ષાને સમર્પીને તકબુલમાં આપવામાં આવે
છે સીવજ્ઞાન કરતી છાંયીઓ વસ્તુ બેનનાં કપડાં લઈ તેમણી
શાળાના નરીજ વિદ્યાર્થીઓના કપડા સમારવામાં દેનાના બાળકોના
અળા તૈયાર કરવામાં મારામતી નથી કાંઈ કોળી થાય અને વચન-
જનુ બેસે કે દુસ્ત તેના નાનીનાની ગિજ્ઞાસાઓ પોતાની જ
જવાબદારીથી શરૂ કરે છે શિશુસંગોપનની ચોપડીઓ વાંચીને મેળવી
સાચ તેના કરતાં પછી અનેકપણું વધુ જ્ઞાન આમ મનાવેલવધી
આ કપકગરી તેમને મળી જાય છે.

શહેરમાં સીનેમાની જોડ બહુવાત વસ્તુ જ શાળા દ્વારા એક
કિસ્મ બતાવવાનું 'પ્રીએક્ટ' વેચાઈ હઈ કિસ્મી ભાડે મેળવવાની
તબક્કીની રીતે તેમણે પ્રત્યક્ જ્ઞાન પ્રવારવાની વ્યવસ્થા પછી કરી
છે માત્ર પાંચ બહુવાડિયામાં પાંચ થોભેના માંકની સમાયા એક
તેના ખાસ શાળાની જ કોષ્ટકાંકડામાં, અને ધીમેધીમે બહુજ્ઞ છે
કે આ કોષ્ટકાંકડામાં કિસ્મી પછી માગર તે કાંઈકાંકડાં અને જ્ઞાન-
વર્ક બન્યાં છે બાળી પછી વધુ મનોરમ અને કલ્પનાગીય પ્રવૃત્તિ
આ વસ્તુ સમારે થોડો હાડી છે મામના સોમ અને જાળકો માટે
સાવાનું એક કીડાજી કલ્પાવવામાં આવ્યું છે, જ્યાં નજીવી કીડી
સંગતગતના સામનો સુલભ બનાવવા છે માળાનું કીડાનજી તે સંગત
મેળનું હલનું હલના માટે સામનો બનાવ્યા હુલ્લેસાવાળી બનવા-
ના રીધા સંપર્કમાં આવવાનું બની શકે આ બનાવી વ્યવસ્થાએ
કે ખરેખર માત્ર નાની કમારના વસ્તુ સુધરતી કરી રહ્યા છે. આમ
કરતા કમાર તેઓ કમા રીતી લે છે, તેમજ જ્યારે અને જ્યાં કામ
તે બહુજ્ઞ થયે અને ત્યાં કામ નિપજવવાની શક્તિ પછી પ્રાપ્ત કરી
માનવી છે. ક્રીસ્તીયોના વિદ્યાર્થી આકાશ અને વસ્તુ બનાવી
વેડાઈ બની શકેના આનો જુલિયુર્કને તમા કિયાસાંકિ વધા-
રેના નરવામાં આવેલા કહેલ ખરેખર તવાના સાસરે સમાવિષ્ટ છવન
પર અનેક ચોતરનો સવાર કરી રહેલ છે અને ત્યાં સામુદાયિક સાક-
કરને અખરો વસ્તુ છે.

નોંરિસ બધે વેવાર મતા ત્યાં એક નવું શહેર વસી ચલ્યું અને ત્યાં
નવી જ વ્યવસ્થાની મોરિસ હાથકેલના વિદ્યાર્થીઓને આરંભવાથી
જ, શહેર બનાવ ચલ્યું તેમજ, કમી ન મળે જોની સુકકાર કરવાની
વલ મળી શહેરની રચના માટે ધરોને જરૂરી સામાન બનાવનારાં
કારખાનાઓમાં તેઓ કોઈક થયા કેટલાક મુવાયોએ કહાનો વગેરે
શહેરની સુરોબન-પ્રવૃત્તિઓમાં મન પડેલા, જ્યારે કેટલાક શહેર-
ની હલર આપવ્યવસ્થા પરી પાડવામાં કામગીરી નેમીડી તેના
પરિપાક રૂપે, મહેલાં જ્યાં જમન અને જોતરા હતાં ત્યાં, શહેરની
સાથે જ નોરિસ નામના એક વિશાળ સરોવરને, ૮૦ ગાઇલ લાંબો
બધ સાપડમાં બાધી શહેરને વીજળી પછી આપી શકાઈ

પાકજળી તપાસ કરતા બહુજ્ઞ છે આ બધીની મોરિસવા અને
મજકોરો બધ બહુજ્ઞ છે. અને એથી કમનું શહેર જનતાની
સુખાસની જેમજાણ તેમ કામગીરી રેસેલી સરનામીની વીજળી
કળનીએ નોરિસ શાળાના છેડાના-સરીઓને મદદમાં લીધા. જા-
ત્યત કલ્પાદથી આ બાળકોના સાથ આપ્યા, બધી બેજવાળી
જવાળો પરી કાંતેમણી મજકોરોના નાશ કર્યાં અને, પડતર પાળી-
ની માંક નીક કરવી, પાળીની સપાડી પર નેજ પાવરતુ નેરે
તેને જગતા બધા કામોમાં તેમણે પરી વતનડેલ વતમહેનત સમર્પી
અને પ્રથમ ફરબનું માંકીય કાર્ય તેમના હાથે પાર પડ્યું

દરબંધ વિદ્યાર્થીઓની નવીનતા દુકકીઓ આપ્યા કામોમાં પ્રવૃત્ત
માગ છે એટલા નાણા વગેરે રમાનિક વ્યાપારી મટાળે પૂરા પાડે
છે કેટલીકવાર તે આવી દુકકીઓ મજકોરમાં પ્રવેશમાં મજકોર-
માનીઓ પહેલાં છે અને કોઈ નરીજ ધરને મારે અર્થે મજકોર-
માની સિવાઈ અને કરી આપે છે.

કુંજ કોટના છેડે વમેના પ્રાંતિન્સ કાંકનમાં મજકોરોના પ્રાસ નથી,
પરત અતરતવાર ત્યાં વડાણી કે હોડીઓ ખડકો સાથે બાંધાઈ
તુડી બનાવે બધ બહુ રહે છે ૧૯૪૦ના હુલ્લેસા માસમાં જો આ-
ના ખરેખર વસ્તુ નાની કમારના કો કુપારીએ સેવાકાવધી આ કામ
બહુ જ કલ્પકકી હાથ થયું

ક્રીસ્તીય વખતે કેમ કામ લેવું તેની તાકીશ કિનામ પસના
ખજાસીઓ પાસેથી લઈ લીધી અને કિનાસ પસના મોજવાનું રક્ષણ
વત્રા વતનની પરી મરેખવાને ચોપડી શરૂ કરી રીધી પરીક્ષાઓ
પરી વધા પરી તેઓ આ બનાવકારિક શિક્ષણ માટે મનિવારતામાં
રવારે ક્રીસ્તીયો-પ્રેસન (કિનાસ પસની ચોપડી) કપાર બધ ફિજ
હી છે, ફળતા માણસોને કાનરવાના બોવાનો કપથોસ રીધે છે,
ખડો વધેરો કંઈ છે, પ્રાણુસકકમાં પડેલા માનવીની સારવાર કરે
છે, નોવો સમી છે ને જમીવાર સામન પછી આપે વડાણી લે છે ફે
રીતે સમાવના વડાણના કુપાવન ડેડે સોવાઈન તેમણે વ્યવસ્થા
અભિવિકામાં 'ખમેરિન્સ' હુલ્લેસા' જે નામનું એક ગટજ
છે એકદરે ૩૦ સપ્તાહોમાં રહેલી ૬૫૦ કોમોની વિજનવાર ચાદી
આ મટમે વેવાર કરી છે, અને માત્ર કામના કરાનો પસાર કરી
બેસી ન રહેતા વધુ કંઈપણ કરવાની જંગી ઇચ્છા હોય તે સોમને
અમટજ તરફથી કિયાવ્યવસ્થાન માર રહે છે આવી પ્રવૃત્તિ આ-
વિશ્વામાં કેરફી છે. તેના કપકમાંની સુધિસ માની નીમે મુશ્કેલ છે.

આમની આસપાસ કે શાળાની નજીક કાંઈ રોપમાં કે મ-
જવા સળની, ધમી પડેલી જમીનવાળાં ખેતરો કે બનીવાની પાળો
બાધી સમાજ લેવી અને નાની આનો હોડાવી ખતનું રક્ષણ કરવું
રગતવચનમાં સામનો તે વનરબનના કપકમાં સમાજ સમજ અતર-

આજની પાનીપતી નિરાશોએ સમાજથી બહુ વેળાથી રહી ગઈ છે નિરાશગણ વિદ્યાર્થીઓને પાંડો મિજબાજ છે, પરંતુ આજુબાજુની જરૂરિયાતો, તકો અને અવસરો ફળવેવાના વેળે તેઓ બાંધી શકતા નથી. આ દીવાલ જ સમાજ અને નિરાશોની વચ્ચેની આંટી છે જો છે તે નહ મઠ રહે તેવી છે કેટલીક સાબાઓ કપરુંકા આદર્શને પહોંચી પહોંચી છે. કેમ અને કેવીરીતે તે જોઈએ

તરફોને બોલે પછી એક બચ છે. સામાજીય બદલાવ પરવા પછી જ તે જાણાય છે, જ્યારે તેમને સંજ્ઞાઓ કે નોકરી મળવા વધી ત્યારે અલગ પુષ્ટ પ્રતિબંધન રજાઓ માટે કેટલાક મોઢી ઉઠેલો મરે થયા છે, છતાં સાચો પાણીનો ડબ્બો મેલાર છે તેમને કામનો અનુભવ કે તાલીમ ન હોવાથી નોકરી મળતી નથી અને નોકરીની સાથેય તેમને અનુભવ કે તાલીમ પછી કેમ સાપડે? એટલે ત્યાં જ પૂર્ણનિરાશ

આજની જમ વચગાળાં જોઈ નહોતુ ત્યારે લોખંડી બધા કામો ચોતાને હાથે ધરમેળે જ નાના પ્રમાણમાં કરી લેવા. ત્યારે તરફ વર્ગોના બપ પડતો તેઓ તરત જ ખેતરનું કામ, કાંતવું, પીંજવું, સાધવું, બાળકોની સજાજ વગેરે કપાડી લઈ કુટુંબ અને સમાજને મદદરૂપ બનતા આમ તેમનો આર્થિક જોતો જરા ને તેમનો અને સમાજને તેમની નજર હતી પરંતુ વચગાળાં બિંબવું કું કરવું? જોઈને માટે ક્યા અગ્રાન છે? સમાજે મેલ નોકરનું સરની વિચારવર્ધક

કર્મો નિના બાલરી નહિ તેમા આસ હા મુશ્કેલી પછી નથી. ઠોકરોએ પ્રથમથી જ અનત જવાણકારીવાળી અને કપગાની કામો કરવા લાગે છે. કોલા કામોના સમાજને તેમની અવશ્ય જરૂર છે તેની સમાજ તેમને પ્રતિતિ આપી કેવી જોઈએ તેવવા કંઈક આ મા છે તેવી, માત્ર હમોની જ તરફ આજે તો પુખ્ત કમરના લોખંડી પછી સમીવાર પોતાવું કર્યાં સમજતા નથી હોતા અને જ હમો માટે જ બસાર પાડી રહે છે. તરફ વર્ગ તેમનું આપણું અનુકરણ કરે તો તેમા મી નવાઈ?

અમેરિકામાં માસાચુસેટ્સ પ્રદેશમાંના 'ફેરહેવન' મામની રાજા-આ આજે કેટલાક વરસથી વિદ્યાર્થીઓને, તેઓ સમાજના અગ્ર-ત્વનાં ઘટક છે જે તે પ્રદેશમાં સમાજના સમાજની રીત સમાજવાના પ્રથમો અદ્યક્ષ છે, અને તેને માટે નાના બાલોત્રતિ મરજો (Junior Improvement Associations) અધ્યક્ષ છે આવા એક મરજોની સમાજા હાલની આવાવાન સહસ્રાશ્વ મને પ્રાથમ વય વર્ગીકરણ એક ૧૩ વર્ષની બાળને વર્ગનું લખાવન સોંપી કીધુ તે સાથે જ મરજ સાંતિ પ્રસરી અને સમાજનું કાર્યકાર સર વધુ આગળના કામોને અદ્યક્ષ થયાથો તેમા મરજે પુરા કરેલા લોકો-પરોની કામોનું વિચલવાર નિવેશન હતુ. પાની, આવાની એક પહેલ કરવાના કામોની કમ નાકવાથો તેમા આસ તો આમની અદ્યક્ષ થયાં પીછા ફૂંચી કાઢાળી વાંકો સમાજવાના ઉપક્રમ હતો આ માટે બસાર જોવાના થઈ. કોણે કહુ કામ કરવું નેની વહેલવી વહે નહ. મિશ્કઆ દરમિયાન અસરે જોલ્યાનહિ બધુ જ કામ નિર્ણયો-કો જ હસાહકપૂર્વક કરી રહ્યા હતા. આમ, ઠોકરોએ સમાજે સુ-ચોગ્ર સચાવન આપમેળે જ આવડતુ અને એ પાંડો તેમના બાલ અવનમ સહેજે કપથોની અને તેવો પાડી રાજ્યો કાલોલીના થોયો બાપણેના થોયા કે પુરવટો લાગવાથી થવા માત્ર કદવનાવિદ્યાર

કરનાં આ પ્રવચન આપ મેળે મેળેના અનુભવ વધુ સંજ્ઞાના નહિ બાપે?

એ સમાજમાં વચગાળા જાહેરવા જુલુલુલુ. કમો ફેરહેવનને તરફ વિદ્યાર્થીઓ મુશ્કેલ કરી રહ્યા છે સુધારી કામ વગેરે કાદી વડીના કામે, કીડા-લેખોની અ જોલ્યાનહિ, સંદેશ-લેખોની મુશ્કેલ અને નિર્મ-બના રત્નઓ પરની વાઈન-અવલારની વ્યવસ્થા, આદિ રાજા અને સમાજને કપથોની કામો આ કામે જ હમો જે બસ પડે ત્યારે રજાઓ સાક સમજા, સોરીઓની મરજી વ્યવસ્થા કરી, રોજો ફેલાવા અદ્યક્ષવા, એજ અને આદરિતસાચાની જમોતોમાં પુરાણ કરી ને દુરપર કરવી, તેમા ખાનાયત વરી રાકભાજી ઉનાડવા, પરીઓને અનુભવા પાળી નીરવા, બીમાર માણસો પાસે રજા પૂર્ણ નાચન રાખી તેમને મનોરમન આપવું, સમાજનું કલતના કદ કામોના કામ, પંડોની પાલકો માટે કે અગ્રાન કામે ત્યારે લોકોને સાવધન કરી સમાજની આપની અને જરૂર પડેને બંને જ તે અકાકવા પ્રયત્ન કરવા, મરજો અને કીડો વ્યવસ્થા સમજી, આ બધુ તેમની આદર્શ કામવરીમા સમાજ છે, સામાના એક પડતાર નાક ખુલ્લો વ્યવસ્થા કરી તેને કુલ-છાડવી મુશ્કેલિત કરેલા મેં બંને જોયા છે

ફેરહેવનમાં આજે ૭૫મી વયમા લોખંડી છે ત્યારથી જ તરફ-વર્ગ અને વડિલ સમાજનો રાકકાર સમાજ છે અને ત્યારથી જ જવાણકારીવાળા જરૂરી કામોમાં તેમને હિરડો લેવાય છે જ પ્રથમ કોઈપણ રંગમાં કે મરજોમાં અગ્રવાચા લેવા છે. અને તેને કામો અવશ્ય જોઈને પરંતુ એટલું જોઈને કે જાણવની અનુભવી એ કાવેની અતિ મિતિયન ન થાય તે માટે જરૂરી ચોક્કસ સમજી જ સમાજવિદના આવા પ્રણય કાર્યની નાની રાકઆત જોઈ અનુભવ માલસ પછી કરી મરે ફેરહેવનની સામાના શિક્ષકોમાં એક શિક્ષક બાક મિશ્ર એસિસ્ટન્ટ જેન્ટલમેન આ મગ વાપ મરજે છે બાળકોના ગત પાસવની તેની શક્તિ અગ્રવન છે, અને મરજો તે મળી જ અગ્રની મરજાઓ અને વ્યવસ્થાઓ છે.

ફેરહેવનથી હું વડેરે ગયો. ત્યાના બાલોત્રતિ રાકે (Junior Garden City) માથુવાન કોલકોઓને કમો, મળી વડેરે રાકો કોર કરી રાખના અતો મેં જોયા છે ૧૩મી ૨૧ વરના ૭૦૦ યુવા-નોને ફેરહેવન એક એક જમીનનો દુકાડો આપવામાં આવે છે તેમની નિષ્વર્ણને કેટલોક બધા લુખાનોના કુટુંબને અને કેટલોક કામ સરક માટે મુખ્ય કોલકાર પહોંચાડવામાં આને જો કેટલીક વાર તેમની એકી તેમથી નીવળી નહીની રકમ સેવિસ એકમા જમા પછી કસની મરજે છે આવા કોલકોની ચોજના પ્રથમ ૧૬૦૦ના દુષ્કાળમાં રજા ઉપર રજાના યુવાન કોલકોઓને કામ મળે એ આશવની એક સહેજથી જ આપે સર કરી બને થીને થીને સહેજીની તમા સમોએ એ કોર્વની સુન બાવના કીડી તેમા રસ લેવા માટેય છે

સમાજનાની જ કામની વહેલગીરુ કાર્ય સહેર સમરસના અગ્ર-ત્રી-ઓના નહો અને લક્ષ્યોઓમાં સમાજનું આતર વડેરે જરૂરિયાતો માટે સમાજનાથી જ રજા કરી અગ્રને પહોંચી વળવાની વ્યવસ્થા થઈ નવાંનાં રાકભાજી અને કપથોની કમીવન કોલકારો હોલ તમા જોડોની કમીવન આવાવા કમીવન, અને સાસ જિતો જમાના બીને સમક વધુ સહેજાળી મરજી. કેટલાક દયાજી બાપારીઓએ આ કાર્ય-મા અગ્ર-ત્રી બની બીજ વડેરે પુરા પાડવામાં સહાય કરી

આ શાળામાં પ્રાપ્તના ક્રિસ્ટીયનિયો માગની એક હાઈસ્કૂલનું કંઈક દરખાસ પણ મળ્યું જ નથી. અને આનુકરણિક મને તો લાગ્યું છે.

એટલાર ક્રિસ્ટીયનિયો વિદ્યાર્થીઓને જાણ્યું છે એટલેજા જાણવા મળ્યા. ખાસ શાંકાજી અને કોળે બાંધવામાં માથાની પૂરા પાડવામાં આવે છે. તે જસલાના પેંડાજી ડબ્બામાં બરવામાં આવે તો વધુ સ્વચ્છ રહી રવાંજી બને, તેથી તેમણે એક સંખ્યા રવાંજી તો દેવા એ માત્ર પહોંચાડવા માટે ડબ્બા બરવાનું વર્તમાન શરૂ કર્યું.

ધીમેધીમે આ તરફથી મળે જોઈએ એટલાનું એક પૂંકડર (હળ) અને કોળીની છવાત કુર કરવાની પિયડારીના મેળની બગીચામાં બેસી બેસી જતા અને કોળે જાડવાનું કામ સુજન કર્યું છે આ માટે જતા બર્બને એકત્રી પણ પુરીથી વરાટે બોળવી લે છે; અને આ રીતે પાંદડાં પણ ભેડવી વધારી મેળે છે. બગીચાની આ મહાને પહોંચના બગીચામાંના નહેરો સમાવી નાખે વધુ કરી આવી છે. એકદમ સુમારીકામ કરી, માપભેંડ દહોવાની વોળીમાંથી માસ અનેક ભવના ઉપકરણ બનાવવાની કૃષિની કૃષિનો હાથ લાગે છે. હળની દુરબની કે લામરાની સામાયિક સાધાનુ રીતિયર બનાવવામાં પણ એમના કામમાં સમાવેશ થાય છે.

ધરમ શીખી છે. કોઈનીયે પોતાના વર્ગમાં મેળવેલ સુવિધાન કે કતાર બાંધવાને બંધકારી છપનમાં મુકવા સતત પ્રયત્ન કરે છે. વર્ગમાંની એકાદી ગરીબ કોઈનીય થર સુધારાનિ કરી તેને થાંજી આપવામાં તનતોડ મહેનત સમાવી તરફનીયો માસ તેવામાં આવી છે. સીવજીકામ કરી કોઈનીયો બંધા બેનનાં કપડાં લઈ તેમાંથી સાળાના બીજા વિદ્યાર્થીઓનાં કપડાં સમારવામાં કેનાના બાળકોના કપડાં તેવાર કરવામાં શરૂઆત નથી થઈ એકાદી થાય અને વસત-ખતુ બેસે કે તરત તેના નાનીનાની ગિયુશામાંથી પોતાની જ જાવાબદારીથી શરૂ કરે છે શિશુકોનાં પાનની ચીપડીઓ થાયને મેળવી સામય તેના કરતા વધુ અનેકગણ વધુ જ્ઞાન આગ મવાનુભવથી આ કપડાંથી તેમને મળી બંધ છે.

શહેરમાં બીજેમાંની બેઠા જાણના તરત જ સાથા કાસ એક કિલો બતાવવાનું 'બેનકેડર' વેચાઈ લઈ કિલો બેઠે મેળવવાની તરખીન કરીને તેમણે પ્રત્યક્ જ્ઞાન પ્રધારણની બંધ વાસા પહોં કરી છે. માત્ર પાંચ બાંધવાદારમાં પાંચ પ્રામાણે માંડવી સાકાયા. એક તો ખાસ સાળાના જ જાણકારનું, અને ધીમેધીમે જાણ્યું છે કે આ કપડાંમાં આર્થિક કૃષિથી પણ ખામત ને કાંપકારક અને જ્ઞાન-વર્ધક બન્યા છે. નામી મળ્યું વધુ મોડેજા અને દરબનારથી પ્રવર્તિ આ તરફ સમાજે થાંજી દારી છે. સામાના થોડા અને જાણકો માટે રવાંજી એક કીડાંજી કપડાંવામાં આવ્યું છે. નર્મ નજીકી કીધી રવાંજીમતના સાવતરે મુજબ બનાવ્યા છે માથાનું કીડાંજી ને રવાંજી મેજાન બહેરે બનના માટે સાળાના કામમાં જુલુક રાખવાથી બનતા-ના કીધા સપકમાં આવવાનું બની સામય આ બનાવી બંધવ્યા અને હેખરેજ માત્ર નાની કઠારના તરફથી મુકરનીને કરી રહ્યા છે આમાં જરૂરતા કરતા તેઓ કામ શીખી લે છે, તેમાં જ નથી અને જ્યાં કામ ન જાણ્યું ત્યારે અને ત્યાં કામ નિમજબવાની મજી પણ પૂરતી કરી સાચા છે. ક્રિસ્ટીયનિયો વિદ્યાર્થી આગમ અને તરફ જાણતી વેકડાઈ જની શક્તિને આવેલા બુદ્ધિપૂર્વકે તમા કિયારમિતિ વધારેને કરવામાં આવેલો કહેજ બેરેબર ત્યાના સમાયે સામાયિક છપન પર બેનના ચિતનને અવાર કરી રહેજ છે અને ત્યા સામાયિક સહકારનો અગાડી ભર્યો છે.

નોરિસ બંધ તેવાર મનાં ત્યા એક નહું મહેર વસી ગયું અને ત્યાં નથી જ રવાંજીની નોરિસ હાઈસ્કૂલના વિદ્યાર્થીઓને અર્થભગાથી જ, મહેર બંધાઈ ગયું તેમતેમ, હીન મ મેળે એથી સહકાર કરવાની તક મળી મહેરની રવાંજી માટે થકીને જરૂરી સામાન બનાવવાના કારખાનાઓમાં તેઓ જોડાઈ ગયા. કેટલાક બુવાનોજી કોળાના વહેરે મહેરની સુસેબન-પ્રશસિતિમાં મન પડેલ્યાં, જ્યારે કેટલાક મહેરની હીર આપરજીવ્યાં પૂરી પાડવામાં કામનરી નીકાડી તેના પરિપાક રૂપે, પહેલાં જ્યાં જમન અને ખેતરો હતાં ત્યાં, મહેરની સાથે જ નોરિસ નામના એક વિશાળ સેરાવરને, ૮૦ માઇસ કાળે બંધ સાપડયાં. આથી મહેરને વીજળી વધુ આવી મુકાઈ.

પાછળથી વધારા કર્યા જાણ્યું કે આ બધીથી સંવિરિયા અને મચકોને બંધ જાણ્યું છે. અને એથી કાસ બહેર જમવાની જુગાકારી જોખમ થ તેમ કામવાથી રોનેસી સરમાનની વીજળિક કપનીએ નોરિસ સાળાનાં ઉપકાર-કોનીઓને મફદમાં લીધા. આ ત્વત કસાદથી આ જાળમેનાં સાથ આપે. બધી સેનવાની જાણો પૂરી થઈ તેમજ મચકોને નાગ કોઈ અને, પડતર વાળીની જામ નીકા કરી, પાળીની સપાડી પર નેત્ર પાથરત મનરે તેને લગતા બધા કામોમાં તેમજ પૂરી તનતોડ મનમહેનત મગર્જી અને પ્રથમ દરજ્જાનું સાંચીય કાંધે તેમના હાથે પાર પડ્યું.

દરવર્ષે વિદ્યાર્થીઓની નાનીની કુકીઓ આવા કામોમાં પ્રવેશ થાય છે. એટલા નામુસ વહેરે ત્યાંની બધામાં મહાને પૂરી પડે છે કેટલીકવાર તો આવી કુકીઓ અમરવામાં પ્રવેશના મુખર-કાનીયા પહોંચા છે અને કોઈ નરીય ધરને વનર બળે મચકોકાની સિરાઈ નેતે કરી આપે છે.

કેના કોળના છેડે વેગેલા પ્રાંતિનિય કાકતના મગજોને ત્રાસ નથી, પરંતુ અવારનવાર ત્યા વડાંજી કે હોડીઓ ખડકો સાથે અપહારી વડી જવાને બંધ જાણે રહે છે. ૧૯૪૭ના જુલાઈ માસમાં એ જામના બેરેબર તરત નાની કમરના ૩૦ ગુમારોને સેરાકાવથી આ કામ બાદ જ કસાદથી હાથ પડ્યું.

કોળનીના વખતે કમ કામ લેવું તેની તાલીમ કિનારા પરના ખાસારોજી પામેથી લઈ લીધી અને કિનારા પરના મોરચાત રસપુ તમા રહેવારી પૂરી સ્વસ્થતાને બોળથી શરૂ કરી લીધી. પરીક્ષાએ પૂરી થયા પછી તેઓ આ બધાવધારિક શિક્ષણ માટે મનિવાદેનયા રવાનારે કોસ્તમર-મરેબન (કિનારા પરની વોળી) ઉપર જઈ ગિલ કરે છે, જુલના માણુઓને વન રવાના બોવાને કપથોમ શીખે છે, બેઠા પહેલાં છે, પ્રામુક્ષકેટમાં પહેલાં માનનીયો સરવાર કરે છે, નોરિસ રામે છે તેમજીવાર સામાન પહોંચાથી યદારી લે છે. એ રીતે સામાનના વડાંજીના કુવારેતમ જીવ રોવાકેન્દ્ર તેમજી સ્થાપ્યું છે. અમેરિકામાં 'અમેરિકન યુલ કિયારમ' એ નામનું એક મહળ છે. એકેન્દ્રે ૩૦ સંસ્થાનેમાં રહેની ૬૫૦ કોમોની વિનવાર ચારી આ મહાને તેવાર કરી છે અને માત્ર કાળના કરાને પસાર કરી બેસી ન રહેવાં વધુ કંઈજામુ કરવાની કોળી ઘડાવો દેવા તે સોંપીને આ મંદળ વરકથી કિયાતોક સુચન મળી રહે છે આવી પ્રશ્નિતિ અમેરિકામાં રહેર છે. તેના ઉપકરોની ક્રીકિસ ગારી નીચે મુજબ છે:

મામની આસપાસ કે મામની નજીક કોડો નોપવા કે વન-જીતા રાખવી, પસી પંડેલી જામિનવાળાં ખેતરો કે બગીચાની પાળે બાધી સમાજ લેવી અને નાની આગો દોલવી પ્રબન્ધ રસમુ કરવું; રસમનમાં સાધનોને મનરબના ઉપકરો સામાન સમસી અવાર-

નવારે રત્ન કરવાં; તરવા માટે ટોળ બધાવવા, સહેરમા રેવડાવવો પ્રચાર કરવો, કમરોના ઢમલા ફર કરી કુરસા નાંધ કરવા, નદીનાળાં પડતરને બેઝવામાં લખા પૂરી બસઠ બધ તેવો રથનો નમરમાં લેવાં, મેહડેના અકમાતો પર વિચાર કરી તેનાથી સંરક્ષણ કરવાની દક્ષિણે રંગા પડના અવરજવર પર નિયંત્રણ કરવું, રંગો પૂક કરવાં, લાડાંનો સમાન બનાવવો, આદીઓ કપડાં વગેરે કરવાં, સમાજમાં જરૂરી દુરનીકામ કરવું વગેરે.

આ તો થોડા માર્ગો બતાવ્યા છે. તમારા જ સહેરમાં તમે આ-

આ માસની વ્યક્તિવિશેષ

(અનુસંધાન આશ્રમના પાન ૩૨૩થી)

નિરીક્ષણ કરવા બે પદ્યા એમણે ત્યાંની શિ-
શુઓના આંખોને તલ્લપવર્ષી અભાસ કર્યો ને
દિલમાં મિત્રાણુકાર્ય કરી સપ્થાબ્ધ આર્ય-
સમાજનું આશ્રમામાં હૃદયદિગામાં સુધારા-
વધારા થઈ રહે તે જોયુ આ પ્રવાસે તેમને
નવી દક્ષિ આપી અને એકાદ વસ્ત્રાદની બ-
રેથી પી કમરના હૃદયે ને દિલ આંખમાં

આ ખરેસામાં પાલળમાં સરકારે વધા-
રથી જીવીન મહેમુદ અને નહેરના પાખીના
દર સભા પદધારીની તિની મામે શોરોને
ધારા રજવા 'પલળી' પત્રની કારોગાર-
થી જીવનશાયની લેખિનીએ અમેલ મહે-
મુદ પત્રીજ સારમે જળના પ્રવરો કરવા
મહાત્મા રાજીવે ૧૯૨૮ના રોજુએલ પ્રીની
ફર્મ ૮ ૧૯૩૦ના મે મહિનાના મેક દિ-
વસે જીવનશાયને પલળની સરકારે અમા-
નક અંગના ધરમાથી ડકા ધીને બહુદેશમાં
માડવેના કિલ્લામાં પૂર્વા ને કાળે નેક જીવ
એ આજની પેઠે કલાવ નહોતો અજાણે તે
સમયમાં એ રેશપારી ને કાશનાસને માર્ગ-
નનીથી ભેગ થી લખે તેનો દર કાઢી ના-
ખનાર લાલાજી પ્રથમ દત્તા.

જીવનશાયની આ અચાનક રેશપારીથી
આખો રેશ અગમ્ય બેઠાં થોડા મહિના
માડવેમાં રેશપારી મહેમાનમની બેઠાંથી ને
પાળા આંખમાં ને 'મારી રેશપારીની કમળી-
માં એ ધીનકની આખી કલાદિની પ્રભા મારો
મૂળી. માડવેથી પાળા ફરીને લાલાજીએ
ફરી એકલી જીવતાથી રેશકાર્યની મુલ દાવ
ધરી અને ૧૯૩૦ની સુરતની એનિદાસિક
મહાસભામાં બાવ લીધા તિલક મહારાજ,
અરવિંદ ધાવ, આપડે વરેદના મહાવ પદના
નેવાવર તરીકે સુરતે પંલળકેસરીનું અદ્યુત
આચન કર્યું રેશદિલની પ્રયેક પ્રવિસાંતે તે
દવે મોખરે રેદના લાગ્યા.

૧૯૨૪ના મહાપુલક વેળા તે અમેરિકામાં

દત્તા પાત્ર તેમને વિચદ રશિયન લિદમાં
આવવાની મના થઈ એ ફરજિયાત રેગ-
નિકાલીના દિવસે રિવસમે ઉપયોગ તેમણે
વરેદની સેવા અને કપાં લેખિનીથી અને
નિલ્દારી એમણે દિલની પશ્ચીન દાલત
સળધમાં અમેરિકામાં અદ્યુત પ્રવાસકાર્ય
કર્યું આઠ વર્ષના એ અમેરિકાવાસ રશિયન
લાલાજીએ, દિલની દુરંદાસ પુરવાર કરતા આ-
કામો અને દર્શાવેથી બેઠેલી રસ કામ
વિનિધ પત્રિકાઓ, પ્રતિભાઓને અનુભવ-
રેલે પ્રમદ કર્યા, તથા 'યમ અનિદાર' (તબક્કા
બારત) નામનું એક પુસ્તક લખ્યું અને
સહેનશાહના હેસમે લાલાજીને મારે પોતા-
ના ડિય વનનમાં પાળા ફરવાનું કામ બ-
નામ્યુ ને ૧૯૨૬ના ફેબ્રુઆરી માસની ૨૭મી
તારીખે તેમણે લિદમાં પત્ર મૂક્યો.

આઠ વર્ષના વિવેચ પળ લાલાજીએ દિલને
સિનારે પત્ર મળના તનુ દિલ સરભત્ર જેમ
માપીક અસહકારની વિષમવાળી રેશપારી
રવા દત્તા, અને એના પડોડાંમાંથી દિલની
રિશ્તોમાં આજ રહી દત્તી. આપે વેળાએ
લાલાજીનું આન આપીએ પડે એ જ દેવ
અને લાલાજીએ એ રથાન તરફથી થઈ શીખ
રેરો ૧૯૨૭ની કમરનાની ખામ મહા-
મના વેળા લાલાજીને પ્રમુખપદે પધરાવ્યા,
એ રિવગોમાં લાલાજીની અપ્રયા પત્રી જી-
દત્તી, પાત્ર તેમજ રોઈજ નદોડ મુલુ જી-
વાનના કસાદથી તે કાળમાં એજાએ વાર
નેજ થવા ને બીજા એ ને આપદામાં ને લાત-
નાએ સદતી પડે તે પ્રસન્ન ચિત્તે સહી

અસહ્યમરો નુજાવા જીવન' લાલાજી
એકમાથી પાળા ફર્વા રેગળપૂએ વરનામ-
પદ રેશપારી: ધારનામરો મર કરવાને
કાર્યકમ ચેલવે. લાલાજી એ નવા સમાજ-
માં ને ચેલવે રવા. પત્રી ધારસમામાં એકા
પળી, ત્યાં જીવનિલની કમળી પત્રી પૂરી
તેમણે રેશપારી સિદ્ધાંતિમાં એજાએ નવા
૧૯૨૮માં 'સામકમ કમિશન' ના પ્ર દોર-

મણિ અપરઆલો કોષપત્ર જીવનિલત્રિપુરવાત્મક કાર્યકમ ચેલ
સીએ, અને તેમાં તમારો પોતાના અને પદોશીના બળરોનો મર
લક રજીકો આપી જરૂર તેમને આર્યક કમો મોપી મારો નર
નિલ્દારીના કલેઓ તેમજ જીવાળદારી નાત પર લેવાં તેમજ રીખ
જરી અને આ મારે બહુ માણુઓની પાત્ર જરૂર નવી એમદ જ
વ્યક્તિ આલે પ્રધાન રાર કરી રાર છે. માત્ર તેનામાં કમળના હોદ્દા
મેહમે અને તે અગ્રજીમાં ઉનારવાની કલેઓમાં મેહમે, મેહમે
સારી રાજાવત થઈ બધ તે પેઠી રર પેઠી એ મેક અંતિમાન રેરો
(અનુસંધાન ૧૯૪૧ના રીડસે ૮૪૬ ને ૩૧૧થી)

ના આચનને વિવેચ કરવા પંલળી પ્રમુદ
સરપસ હોદ્દાર રેશમે પ્રમુદ મેને ધાએ
લાલાજી, માલવીજી અને બીલ આને
વિષાલ નેવાઓ દત્તા એ સરપસ વિવેચના
લાલાજીના હૃદયમાં પદ લાડીના પ્રવર
રવા પ્રવર લકને ૩૦મી ફેબ્રુઆરે લાલાજી
માં ફર્વા ને ૧૩મી નવેમ્બરે તેમનું દાલ
બંધ પત્રી મુલુ, પલળનો સિદ્ધ પોદી મર
રાજીવ રજામુખમાં સદા સાદસ, રોઈ,
આવેસ અને નિર્ભયતાથી જીવનાર લાલાજી
ના જીવનની જીલ વાનુઓ પાત્ર બિરહી જ
જીવન છે, રેશદિલની પ્રવેક પ્રવિમાન મ
નર રીર સદા અમેસર દત્તો. એ રાજીવ
કારવેલો, લિદાન મિત્રાણુકારી, હલિદાસ
કાર, રામાનુજાકાર, રશિનેવાકાર, અન
અનવરસ, — અને કુલ ને દત્તો મેનુદર
માજનું ને મેનો આમાં સંતોષા દત્તો. એની
લેખિની તલવાર સમી ધરી અને ૮૦૪
જવાહરના તત્ત્વોની મનેથી દત્તી રેશમે મારે
બેાન ધરવાની એની રાજી અગ્રિક દત્તી
મેણે, આજ રિવસ મુખીમાં લિદી સરમે
અનવેલો વધારે મારે નથી કર્યું એરક
એરકેલો મુલુ ને પોતાનું રેશકાર્ય પોત્તના
પ્રમુદ પળી ને અવિતત થાડ રેશ મેહમારે
મેણે નાખકેસરી દિલેવેક સમાજ ને પી
પદલે લેાએવેક સમાજમાં મેણે; એણે
માલનાત્રવ પ્રાણુ પુરવાને દિલ સંરક્ષની
પ્રવિનિની રરવારી લીધી; એણે લાદોરની
દનાવર રોઈજ ને પી રાજાબધ રિગ્ય
સંમાર્થિ રાજાપામાં દિગો પૂર્વે, ને રેકે
રેકે પોતાની મિલકતની પાલક પદલક
હરી હાલોરમાં પોતાની માનવતામની
મહિદાએ મારે એક રિવિતત આપીને
અને પોતાના વનનમાં વિવેચના નામથી એ
દાદે ૬૩૦૫ થીને એ આત્માને એજાએ નવ
કરી લાલાજીએ હલિદાસ રવા છે—સરી
પળી મારે માનનાં અલકારે મેણે અદ્યુત
હલિદાસ રવા છે.

પરદેશી કંડુકામી આક્રમણકારોમાંથી હિંદને પોતાનું વતન બનાવીને અહીં સૌપહેલો વચનાર અને સુધક સંસ્કૃતિનો પાયો નાખનાર

હિં★

સુધક યુગનો ચક્રવર્તી શાહનશાહ

અકબર

દેના મંયકાળના ઐતિહાસિક પુસ્તકોમાં શાહ અકબર જેટલું લોકપ્રિય પાત્ર કેટલું જ દેખે તેના નામ અને ઇસ્મ પર લોકોએ હંકે કથાવાર્તાઓ ઉપલબ્ધ છે અને આજ સુધી નાખે નાચે અકબર અને ખીરબલીની ચતુરસરની વાર્તા લોકોએ પૂરતી રહી છે પણ એ ઐતિહાસિક પાત્રો પરના આવા રંગો કાઢ્યા અને સુધક આનંદપાળને જોતે ખરી પરતા જતા નથી, પણ અકબરનું ઇશ્વરચરિત્ર અને વર્ણન તેના આજના વર્તમાનપત્રના બનાવોની જેમ નિંદાકારી તેના સંગ્રામલીન લેખકોની નોંધો, રૂબરૂ પરિચય કરી ગમેલા પરદેશીઓના વર્ણનો અને તેના સમયના ઝલાલગમના નમૂનાઓથી સજોડ અને તારાશ ડકાવ તથા ખચ પડવાને છે.

જરૂરતા મહાન શત્રુકર્તાઓના તેનું નામ સ્તીર ને નેપોલિયન જેવાની ધર્મિયોના કળે એટલું પ્રકાશ પુરે તેના જ કાળના હૃદયકે ગા રાખી એકિઓએ પોતાના દેશની જાતીના ની બચાવે અને નવી આક્રિશ્તા પૂરી એકતાની આંકોના દડ કરી રહી હતી ને એકેશ્વરશક્તિય નો મહાન સિતારો શેકસ્પીઅર તેની પ્રતિબાતા પુષ્પે વેરી રહો હતો તે જ વખતે અહીં શાહનશાહ અકબરે તેના સુધકપરકત વડવા બાની પ્રજાસિ ઈસી સકળ દિરૂસ્તાનને પોતાનું વતન બનાવી તેની બાળને લોહીથી અને મરકારથી એક બનાવવા પોતાના સાગનનું સંપૂર્ણ અને મુશ્કેલ દેશના હતાં એની સામ્ય-સાધિકિ દિરૂસ્તાનને એક જ મંયકા કંડુકામી દડ સાચી મુશ્યુ, એકસિકો એક કાવરો અને તમામ ફેલત ગાદી એકસરખો દેશના મેવાને મળ્યો હિંદુ, મુસલમાન, ખ્રિસ્તી, પારસી, જેન કે મોખ અરે ધર્મસાક્ષી વિરોધ વગર પોતાના વિચારો અને તત્વોનો પ્રચાર કરી શકતા તથા પોત-પોતાના મંદિરો અને સંપ્રદાયો નિભાવી શકતા એ સમયની મહેરુન-પદ્ધતિ તમા એ સમયે ઘડાંએથી હિંદની ચાહ બાધાએ અને ફારસી ગિયમુથી બનેલી હકું બાધા આજની સરકારને પણ અપનાવવી પડે એટલી દડ અને મુશ્કળ બની હતી.

એના સમયે પ્રધાનમંત્રીના રાજ ખીરબલી, રાજ તોડરમણી, રાજ ગામ્કિય, તાનસેન ને કવિગન જેવા હિંદી રત્નો ઉચ્ચાધિકાર અને માદનો વિશ્વાસ પામી શાહનાં દર્બારને સમસ્તભારની જવાબી ફર કમીએ અને નાનકડા રમ પાંચિંક શતકાત્તરોને બાળ અને કાલકાળના ચાર્જની દવાની વધા હતા, નો બનાવસના ઘાટ પર મદાકપિ તુલસીરામજી બારતનો સુવર્ણમય રાગાવજી પ્રજાપાશમાં કમારી રાગભૂમિની ગાનાં પદપરમાર્થ આર્યધર્મના ખીર અને કોટકર કાલકાલ રોપી રતા હતા

પૂર્વકાળ

અકબરના મદા બાજરમાં આદમ, પરાક્રમ ને ઉદારતા હતા; મજીન ને રમિકતા હતાં એમિયાના ફરયાના પર-અમાથી દેશને ને મુશ્કળની લાલચ આપી સરપ મેનુ કરી તેણે કાણક છની દિરૂસ્તાન તરફ રોડ કરી. વડાજના નેમી તેણે ખેનજ ને હિંદીના રાજવર્તી અકબરની જટ કાલીનાંપી શહેનશાહન દામ કરી પણ તે પહેલી જ રથો. તેની નજર હમેશાં પોતાના વતન તરફ જ હતી રહેતી. છતાં પોતાના નિર્ભયકાવ પુત્ર કુમારને માગે કપા પુરાને પ્રાર્થના કરી તેની પાદની વહેડી હકું પાને છે. ૧૫૧૦માં કબરમાં આશરમ લીધો

મદાને જમી કરી સમય તેવા ને મળ્યા-શાહના રામધિરાતે દિરૂસ્તાન પર આગલ કરી તથા તેશાના એક વિગિષ પ્રકારમાન તેજેરાશિ શાહનશાહ અકબરના જન્મને મદા તા રૂઝમી નવેમ્બર ૧૫૦૦ થયે પૂરાં થયા પોતાની ગોળખી આર્યદહિ વડે હિંદી સામ્રાજ્યનું નવજયકર કરવાનું મદાકાર્ય આરમી મુશ્ક સમનનના જીડા પાયાનાખ નાર એ ચક્રવર્તી રાજવીની ચતુ રાખવી (વારંગોમી જન્મજયથી)નો ઉત્સવ આજની રાષ્ટ્રીય અને આતરરાષ્ટ્રીય વિધવાના એને લીડે દેશના યાત્રીને ઇતિવાજ શરૂઆતથી એને અમતેય હરગોઢ સમકાર-વાણ, હતિદાસક, રાજનીતિત કે એવ-મેનીને હોશ મેનંજ અને આ સામે એની આસોતરી ચરિત્રેના આપી ધોડક સનેય અનુભવથી બીએ

પણ પાછળથી અકબરને કુમારને આજનાંપી બિદારના સુવા શેર અકબરને તેની બળગઈનો કામ લઈ હિંદી પર ચડાઈ કરી તેને નસાટ્યો ને હિંદીનું તખ્ત હામ કહ્યું કુમાર પોતા રાખમી અને પદર વર્ષની પોતાની મરેવની મેગમ હોનોદને લઈ અમિયા રમુખા નામી ગયો તથા ઉગરેટના હિંદુ રાજ રાખાપ્રશાને આશ્રય મેગમ હતીદને મુખી હુમમોના બવથી એણે રમુખા કુપાતાલકકા માદરું

ઈ ૧૫૪૯ની એક સવારે તેણે ફરથી મુળમી દમરી કડાટના ફેટખ અવડા આવતા મેગમ પણ તે ઉગરેટની દિશાપાથી આ-વતા દોવાથી આસ સગાચારની આસા પારી તેણીની રાદ મેજ બદેખર એ સગાચાર તેના મીમાચની ઉત્તમ નિશાની બન્યા. દમીદા મેગમે એક મુદર શાહનશાહે જન્મ આપ્યો હતો. પણ આ-વનારને વધાર્યા આવવાને નેની પારે કહ્યું નહોત તેના નેકર મેદરે કહુ કે ચોડ રખાનાં અને જનુરીનો એક મેટો માગ છે. કુમ થઈને કપુરીનો મેટો ફોડ ચોડાચોડા કહ્યું તેના ચરદારને વહેંતી આખા ને કહ્યું 'તમારે વધાર્યા આપી ખીનું આપવા મારી બચે કંઈ નથી આ કપુરીની મદેશની રમેગ આ માદબદારની કોનિ એક હિતમ દુનિયાખરના ફેલાર્યો.'

છ. ૧૫૪૯ના નવેમ્બરની એ રૂઝમી તારીખ હતી; પણ રૂઝમી હિસોબર પદેશ તેને મેગમ આપવા શાહનશાહ નો મેગમ નહોતો મળ્યા તે પછી પાણી બીજ આરને વેરી કુમાર તેની મેગમે લઈને શાહ તમાગમના દરબારમાં હવિયા અને વિચકરોનો મદા આર કરો કુમારને તેણે નામનું ચોડ લખર આપી રોડા વખતમાં રખસર આપી. એની મદદથી તેણે ફેલાર લીધું અને કાણક આપ્યા. તેનો બાદ મશ્વાન અહીં દેશને અને બાકમ અકબર, નેકર મેદરના વાલી-પણ નીન તથા ઉગરેટો દેશો. કુમાર કાણકમાં નવ વર્ષ રતાં ને વખતમાં હિંદુસ્તાન જાણ લેવા તેણે લકર એકડું કહ્યું અને પાનાના બારસદારની તાલીમ અને રીસાન પર ખ્યાન આપ્યું.

પણ શિશુણુ કેને ૧ હતાદો બહેને ગમે તેવા વિદ્વાન હોય, પણ શીખનારનું મન કોઈ હાથ કરી શકવાના હતા ૧ હતાદો એ અને યાત્ર્યા, પણ છોટી સાહનદા અક્ષર લખવાનું ન શીખ્યા તે ન જ શીખ્યા મોટી ઉમરે નેવતીવતી સહી કરેલી શાહી દસ્તાવેજોમાં કાઢક દેકણે ગણે છે અંદાજ ૪૨, હુમાયુ ને ક્યા અને કવિતાનો બેહદ સોખ હતો, તેથી પુરે કાઈ શિશુણુ ન લીધુ તેને તેને બારે ૧૪ થતો. પણ ૪૪૦૦૦૦ જે નેને આઈતો, બપ, સાહસ અને જીવલેણ પ્રસંગો વાની જયા હતા તે બાળકને અલેક્ઝાન્ડર-પે ધૃતતા થરમા મોઢાઈ રહેતું અગત ૪૨ નહોતુ બહાદુરી અને તોફાનસિવાય મ્હુ તેને જ્યવનહિ થોડા, કૃતરા ને કૃતવરનો તેને બેહદ સોખ હતો. સવાની, પોષો ને તત્તવારપડામાં તેની કાળેસિયત હમ્ય પ્રકારની નંમી અને નિરાશન-આશ્રમાં તે એકો થયો. પણ આજ હોવા છતા સાહિત્ય પ્રવેશને તેના આદરે પ્રેરિત, બીલ રમતિયાબોની નેમ, યુગ ઘડ્યજયા નહોતા કાંઈ વાચે કે કહી સમજાવે તે ઘણા રસથી એ સામજ્યતો અને ફાર-સીની અનેક કવિતાઓની કવિતાઓ તેને એરીતે મુખપાઠે થઈ જઈ હતી તેમા થે સહી પશુનુ સાહિત્ય તેને બહુ ગમત

આ સાથે તેને ક્યાનુ શિશુણુ આપવા તેના પિતા હુમાયુ-એ દશાની મીઠ સેવકઅઘી અને અબદુલસમ નામના એ નામીયા ચિત્રકારોને બાસાવ્યા હતા, જે પાછળથી ફિલ્હીમાં અકબરના શાહી ચિત્રકારોની ગણી પામ્યા હતા એમની પાસેથી અકબરે દશાની શીશીનુ ચિત્રકામ શીકી શીખી લીધુ હતુ

ઈ ૧૫૫૫માં ગાંધી તેયારીએ હતી, બહેરામખા નામના બહા-દુર શીશુસલાહને મેનાપતિ બનાવી હુમાયુ પંતજ પર ચાઠકેવા તેણે હાકાર કબજે કર્ય અને ફિલ્હીની ગાંધી પર ને બળેથી સુવતન હતો તેને તુરત જ તારાજ કરી તે જ વરે ફિલ્હી પહુ લીધુ બહે-રાખાને અકબરના રક્ષક બાકી તરીકેના હોટો સોપાયા અને અક-બર તેની સાથે પંતજમાં રહ્યો

પણ ૧૫૫૫ની સાને હુમાયુ નમાજ પડીને એક મિનારા પરથી નીચે ઉતરતા શીહી પરથી લપસી પડતા મરણ પામ્યો અને અક-બરને માત્ર ચૌદ વર્ષની નાની ઉમરે રાજ્યાધિકાર સમજાવે પડ્યો તેણે બહેરામખાની મદદથી બધા અધ્યાન સત્તમિને પરામ્ત કર્યા તેમા છેકડા અધ્યાન સાહ બહમદશાહ આદિલને કિંદુ પ્રધાન હેમુ તેમને બહુ વસમો પડ્યો અને તેની સાથે પાછળપતના મેદાન પર કાલિય ભગ થયો એ લડાઈમાં હેમુની આખા એક તીવ્ર વાજતા તે પડી ગયો અને તેનુ લરકર વિખાઈ ગયુ હેમુને કેંદ કરી બહેરામ-ખાએ અકબર આગળ રબ્દ કર્યો પણ તરણુ અકબરે લાચાર દુરાન ઉપર તત્તવાર ચલાવવાની ના પાડી, અંદરે ખાએ થોતે તેને ખેરા કર્યા આ પ્રસંગથી અકબરને બહેરામખા પ્રત્યે ધૂણુ ઉત્પન્ન થઈ

હજી તેની તાશીમ ચાલુ જ હતી. સરીરની તાકાત અને શક્તિ-એ બદાવવામાં તે એકો હતો, પણ બળે એ બીલ ૧ હતાદો વાય અને સાહ સંભળી શે ૧ એ એકે વધે પણ તેને એકાકતને બારે નાહ લાગ્યા હોને વખતેવખત તે બાંધાની સોબત છોડી દૂર નીકળી બધ અને વિચારે કાઈ કરે પણ તે સિવાય તે ગર્હન-નીના પ્રસંગે એકે મૂકતો નહિ. હિંદુસ્તાનમાં હાથીએ બેઠે હોતા પર કાઢકે જીવવાની તેને અજબ ઉર્મિ યદ આવી એક વખત તે એક ચાક અને બગીચા વચ્ચેથી પડાર થતો હતો, એવામાં એક નાકો બનેલો હાથી મહા-વતને મારી બીલ માણસ પાછળ હોડતો ત્યાંથી નીકળ્યો જુવાન સાહે તરણુ તેની સામે ધસી નઈ એ હાથીના દટ્ટણ ઉપર પથ મૂકી તેની પીઠ પર સવારી કરી લીધી અને હાથાને કાજમાં લઈ

બી-બ એક તોફાની હાથી સામે તેને લડાવવા આટ્યો એ દરમ્યાન બીલ હાથી પરનો માંડાવત અકુશ બોલા લાગ્યા મેગ દેખાયુ, એટલે તરત પોતાના હાથી પરથી તે હાથી પર ફરી પડી પંડત લીધી સગયસુગમતાના, હિંગતના અને અભ્યાપકમના આવા તો કેકલાવે પ્રસંગે તેના જીવનમાં મોઢાયા છે

વિચારશીલ અને ચિંતક અકબરમાં આવી સાહસિક જનિ હો-વાનું જોડુ કારણ તેણે જાતે ૪ પ્રકંદ ક્ષુધે છે વખતેવખત તેને આસ-પાસના અજાની અને ૪૮ જાહિના લોકમનુષ્ય તથા કૃત્રિમન વિદ્વાનો અને પદતો તેમજ આચાર્યોને બેઠે સસાર પર કટાંગે આવતો. તેની સાવજીબ એકતાની ભાવનાની કોઈ કદર કરી સન્ન નહિ ત્યારે તેને એક ભતના ઉકાસીનતા આવવી અને મુમને પોતાની હયાતીની નજર નહિ હોય તો પોતાને એમી હેરો એવા ખ્યાલની તે મોતાનું ભેજીમાં એકી ખાતી કરી હેતો કે હમુ મારી પામે મા ક કાર્ય કરાવવાની તેની મરજી છે, દગા, કપટ, દખ્યા અને અટપટ મોમોર બધા હોય અને કોઈ જ ગાણુસ બહાંગો સખા વામન ન બધાવ ત્યારે તે અજબ શાન્તિ અને નિર્વિકલ્પ બાવ મુખ પર ન જાતીને ભેજીએ કનો કે કુદ કર્યા હોય તેમના હાથમાં જ વિચારુ કામ મૂકી તેનામાં બાકી રહેલી માનવતાને મુકદરવા ને કોચે ચડવાની તક આપતો. તેની હમરમાં રહી અજલા એ વેળાના શિન્દી મુ-રોચિયન પાંદરીઓ બહુ બારીકાથી તેની પ્રતિભા અને મજાવના વિભવવાર લંબોને આપી ગયા છે તેના શાહી ચિત્રકારોએ તેની કંદેક પ્રવતિના સગયસગમના ચિત્રે આલેખી મુશ્વ યુગના એચકર્મને આનના રાનુકેષ નેટકો સલ્લ અને અગર આઈલિમાં આલેખ્યા છે.

એ વખતે શિશુણુભાની એ કુરતાઓ, સદાર અને અટપટ મુ-રોચિયન હતા તે તો હિંદુસ્તાનને થે વડાની નય એવા હતા, છતા ઘણા પ્રસંગોમાં આખરને જનતા અને રાજ્યની સલામતી માટે ઘણા ખાતરી કર્યો કરવા પડ્યાનો કાપ દેવાય છે અક બેલતા તે પોતે તો 'શામા-નીરસ બેખખખ'ના સૂત્રનુ પાલન કરવામાં અતિનીય લેખારો માતાપક્ષ અને પિતાપક્ષ તરફથી ન્હીસખાન બેઠે તૈયાર કરે મા બે બવકર સદારકેડુ લોટી તેની નસોમાં બેઠતું હોવા છતા બિની ન-યાણુતા અને માનવચેત્ર તેનામાં કહુબેતે તે આઈલેકારકે જે કાંઈ સમજે તેને કરતી પડીને એ યુગની એક રાજ્યનીતિ ખાતર કરતી પડેલી જેવી તેની રાજ્યસત્તા મજનન થઈ કે તરત તેણે હુમ્નો કાંટપા કે લડાઈમાં છતાએથી પ્રભને સુવાગ તરીકે કેહ પડવાનુ બધ કરતું અમલતે ફારસીના સન કરમાવેલા યુનેમોરોની સભ માટે પણ એ વખતે શાહી બેઠદૂરી ગણે ત્યારે જ તે સભનો આમક થાય

એક સાસન અને એકધારી બવરથા માટેની કતિભરીથી તેણે દરિયાકાંઠા સુધીના મુનકો સરકરવાનો લેખ કર્યો અને તે જ કારણે રાણી દુર્ગાબી અને રાનપુતાના અલ્પ વખતો વચ્ચે વસેલા રાજ્યનો બેઠે યુક્તો કર્યા, યુગસાત સર કંડુ, બગાજ હામ રાખ્યે, પણ વચ્ચા પ્રદેશોમાં કઠા રાજ્યનો કેસરિયો ફરીને પણ અખનમ રહ્યા અને ઉવડ સુધી તેમની સાથેકેકાણુ ન જ પડયું. તેના પ્રતાપી દુરમખોમાં રાણુ પ્રતાપ, રાણી દુર્ગાબી, ભયમલ રાઠોડ અને મોઢા-બીબીના નામે કાલિયાસ-સાહર બન્યાં છે ભયમલ રાઠોડ અને તેના પુત્રનાં પરાક્રમે તથા ટેક પર તો આફરીન થઈનેતેણે ફિલ્હી-માં તેમની મૂલિયા કરાવી મૂકી હતી

પહેલાના સુલ્તમ વિજેતાઓએ હિંદુસ્તાન પરની ચડાઈનો લૂટ ખાતર અથવા તો પોતાનો મુશ્વ વધારવાના હેતુથી જ કરી હતી તેમાંના કોઈએ હિંદુસ્તાનને પોતાના માન્ય ન હતુ, પરંતુ અકબર-

શાહે તેા હિંદુસ્તાનને પોતાનું પ્યાર વતન બનાવ્યું અને નવી મુઘલ સંસ્કૃતિના પાયા નાખ્યા. પોતાની દેવતાના એકતા શાવવા તેણે હિંદુ રાજકુમારીઓ સાથે લગ્ન કર્યા અને પોતાના પુત્રોની શિક્ષણેણ બાંધેા અને તેઓ ઇશી તથા સુશી તેમની પુત્ર, સુતી, દાનધર્મ વગેરે રાજગૃહેષ્ઠમાં આલતાં રહેવા દીધાં પોતે માર વખત નમાઝ પૂરતો, પરંતુ રૈફ ધર્મની ચર્ચા કરી તથા શાન સેવ્યોને તેના સારા ઝોંઝા અનાવતો. તેણે પાસરી ધર્મને પવિત્ર ગણિ પોતાના રાજગૃહેષ્ઠમાં પ્રકટાવ્યા અને તેનું રંગાપું અલખ કાઢને મોપ્યું પોતે જોઈ સુર્યને નગદકાર કર્યો, પહેરવેગ રાજપૂતોને તેના રાજતો ને પરગાત્યા પ્રતિ પોતે પ્રલસાવતો એક પ્રતિનિધિ બનવા ઉત્તરવ રહેતા માનવી માટે એક સત્યધર્મની સ્થાપનાના તેને કાલ દત્તા ને તે માટે દેશદેશના વિદ્વાનો ને સંપ્રદાયોના આચાર્યો વચ્ચે દેશ સાજે ધર્મચર્ચામાં ફાટી તે પોતે ખૂબ માતિથી સાંજળ્યો અને રૈફમાં જે કાંઈ સારા હાય તેના પક્ષ કરતો આથી ઉપસાગના પ્રચારો અને શાસ્ત્રો લેક્ષી લેક્ષતા, ખખૂ ધીમેધીમે બાદશાહની ટકાઈ એ બધા ઉપરથી જાહી ગઈ. ધર્મની ખરી પરીક્ષા તેના પત્નના જે વાકેશ ઉપરથી નહિ, પણ એ ભાલનારામાં એવનમા તે સા ફળ લાવે છે, તેના આચાર અને અભુલવધી તેનામાં માનવ તરવ ફેરું હવ્ય બન્યું છે તે પરથી જ તે આકેતો.

મહાન કલાસેરમાપક તરીકે તેા અકબરશાહનું નામ કદિ નહિ વિસરાય. પરગણાની કૃતિ સગળ્યા માટે કળા એ ગાનવી પામે અનુભૂત સાધન છે અને કળાકાર બીજા કરતા ખુશની વધુ નજીક રહી ગમે કે ચેતું તે હવચાલે. પોતે નાનપણુમાં ઉછરેલા કમાલ કલાકાર પામે લોકોના હૃદયેલી હોવાથી તેમને આકાંક્ષે તેણે હવ્ય અધિકારો આપ્યા. તે સાથે દિલ્લા લુગ્ગલુગ પ્રતિભાંધી, રાજરમાનગાંધી ને ગુજરાનગાંધી વખા નાખ્યા કલાકારને એકલા કર્યા અને તેગની કલા પર ચર્ચા તથા વિવેચન કરી 'મુઘલ કલા'ને નામે પ્રખ્યાત થયેલી નવી શૈલીના આધિપત્ય કર્યા. અરિતે ઉરાની છાની રાતરથી જ્યાપડગાં હિંદી બાવવાદી રેખાપટ ગણતા. ચિત્રકળા ખૂબ જ પાંચીથી અને પશ્ચિમને ઉપરથી તથા અરફેરોમાં તેજા બીજા રમ્પાટાઓમાં ગખૂ કળામાં માનપાન વધી ગયા રમ્પાટામાં, મદાનારત, આનારે મ્વાહિલી વગેરે અનેક શંષે જે સમયના હિંદુ-મુસ્લિમ કલાકારોના અંશુલ સહકારે વિચિત્ર બનેલા હજી બોલુ છે ઉપરાંત, આ ચિત્રકારોએ પોતાના આશયશતાના ઇજનની તેા અનેક બાબતોની ગીતરીને તેને અમર કરેલી છે, જે ચિત્રોમાં અકબરની લગીઓ, તેના શિકાર, તેની નગાજ આદિ ધાર્મિક દિવાતા દર્શો, તેના વિનિ, તેના ફરબરે વગેરે સાક્ષાત નીરખી મદાય છે.

શાહની ઉમર પચ્ચોઝ-છવ્વીઝ વરમની મવા આરી છતાં તેને ત્યાં માતીવાર નહોતો તેથી તેણે અનેક ધોર અને એકિયાની જગ્યાઓની યાત્રાઓ કરી. આમાંથી ધીમેકે માલિકદરમિદી આજય ફૂંચેશમાં ગેબ સહીમ ચિસ્તી નામના એક એકિયા ગેલતા હતા. તેણે તેણે કુલે જે ખુશી મહેરબાનીથી તેને ત્યાં વસુ સાદલવામાં ન્યાં મગે. ઇ. ૧૫૬૬માં શાહની ઉમર ૨૭ વર્ષની હતી ને વખતે ને બખર મદયા કે હિંદુ ગખી મેલખાઈને પેટે માતીવારત મહાનકાને ન્યાં મયો છે. તેની ખુશાલીમાં તેણે એ મિત્રી આજય ને એક મોટું સહેરે વસાવ્યું અને શાદલવાનું નામ પણ એકિયાના નામ ઉપરથી પડીમ પાડ્યું.

રાજકારનાની અનેક વિનિતે અને ધમધમી વચ્ચે પણ નેણે સિદી પામેનું જે મુમર ફેવદપુર મિત્રી પોતાની કફવદા પ્રમાણેના

આદર્શ નજરતા રૂપમાં બંધાવી દિવની આપત્યની સુધિને સમુષ્ક કરી દીધી છે એમાં પણ તેણે અનેક બીજા કળા અને હુનકરોમાં પર પોતાની સર્વ-અનનતા અને એકતાના આજનાને સજ્જતા આપી દીધી છે. ત્યાંની શિક્ષકગણોં વેવિય, વિપુલતા અને સંરક્ષરી કલા-સચવાઓ આજના સંસ્કારી અને આનની સ્થાપત્યવિશારદો માટે સિદીને યાત્રાનું ધામ બનાવ્યું છે. એ આજના નજરતા નકરો બાદ-શાહની ઉગા મુલખ ન કરવામાં આવ્યો હતો. પર્મા વર્ષો મુરી ત્યાં આજની અને નદોદા/લાલીની ઊજા રહી હતી અને રેકવાક પરચેશી જે તેને એ વખતના હંડલ સહેર કરતાં પણ મોટું કુલ છે પણ કાલુ બંધિ શા પે કાલે મોટા વર્ષો બાદ સદેનમાટે તે રમણને ત્યાજ કર્યોને છેવટે તે આજે જે મોટાપમાં ન્યાં કલ્પાદ નગરી બની ગયું.

અકબરે પોતે બંધે અકર ન લખ્યા, પણ તેને સાદિત્યપ્રેમ જરા જે આજે ન દેતો દિલ્લા રાજાપખ, મદાનારત, કામાવિતુ-શામર,સેવતર, કાંબેપદો વગેરે અનેક અથો તેણે ફારશીમાં હવરાવ્યા અને મુઘલ ચિત્રારાઓ પામે તેને રમણેથી ચિત્રે અને દાનિયા વચ્ચે સુર અકરમરોં રેકવાવ્યા પુરતક બાધનારા, મેનેરી કાગ કરવારા, લલિયા અને વિલારાઓના મોટું કળા આ દાર્શી રાકાંધ્યુ કલેત્ર આજબના મુલ્યુ બાદ આવા રૂ.૧૦૦ શંષે એ રીતે નેવારખ / તથા હતા ફર આજારિયે શાદ પોતે પ્રચાલવમાં મુલાકાત આપતા અને કાયમની ફર કરતા શિક્ષીની બીતો ઉપર પણ મોટા ચિત્રોમાં યુદ્ધ-પ્રશ્નો, જરખાંતો અને શિકારોના આકેળો તેણે કરાવના હતા. એકે તે આજે તેા નાશ પાડ્યા છે.

પોતાના અકેળી નજીમાં જે ચિત્રાગમો, મેનારીઓ ને મેવણ તથા શંષે બનાવનારાઓના વાગ તેણે કરાવ્યા હતા અને તેઓ કામ કરતા હોય તે નીરખવા એ ત્યારે શાદ પોતે નીકળી પડતા.

આદર્શ પ્રલખાવક અને અમત શામર તરીકે સજ્જ થવા તેમજ ખુશાધન અને લોકીમુતરીથી બચી સાંતી વાત અમળવા, માત્ર વીમ વર્ષે નહોતા થવા ત્યારથી અકબરશાહ શરે નવરચર્ચા જેવા નીકળી પડતો. યાત્રાઓમાં, અંગાઓ અને બનરોમાં ફરીથી પ્રભાવ મુખ-કુખ અને અભિધારીઓનાં મુખઅવખુખને તે અરકર હોતો. રમ્પારી-બોને તેા એમ ન લાગત કે માદને સિકાર અને યુદ્ધને ન શોખ છે; અ્યારે બીજા તરફ તે ગદ મિત્રા અને બીજા માણ્યો માટે તે કરતા રાજદાજમાં ગીરી નાજર કરવાર પુકેશતમ બનેતો હતો. એકવ-પેંડેક માણ્યનું કામ કરવાની રાજિત તેનામાં બીં અમત તે સમયના ચિત્રી પારીઓને લખ્યું છે 'વિભાવે તે મજાન પદીવાલો, મતાયુ-બજ અને ધરખજ દેખાય છે; નહિ પાતલો કે નહિ મદર મ્વાગઝ આરેખમય, મડવલો, આયો નાની પણ પેપચમાં લાંબાં અને તે પર સુર્યનાં ફરેલો પટે ત્યારે લદગીના પર અકલનાં જે જિંદુ જેવા વાગે. મુછા રખે છે, ખખૂ હારી તથી. અવાજ ચર્ચાં અને વર્ગન કરેના. હવે છે ત્યારે આજા અદેશ પર તેને ધમધમક દેખાય છે. દરવા-ફુવાનો ને અભિધારી પાંડરક-ડોનો બચપણુ જ મોખ દેલોને લીધે પત જરા રમાવનાર રહે છે ન્યાંખા ખજા તરફ માનું સહેર દરેકુ રહે છે નાક અગીદાર પણ બાજ સરખું નહિ; નાનું, મીધુ. નજરોં પડેશો, પણ ખમણુ રાકર દહવાં હળા નકરોના આન-એક તથ છે, જે દેખાવમાં આરંખેલુ વધારે છે. એ નેવા રેલના વચ્ચે પણ તે સમુષ્કર છે એમ માગવામાં આવે. રમિયી ને ધમધમી રહે છે. ચિત્રન દુરદરીની જ નીધે અને રમેશાવર્ષો, પણ તે બાબત ને પોતે માવચેન છે. સુર્યે માય ત્યારે આન વરચાવ, પણ જલ્લી માન બનાવી સમય, બધુ બધુવાની પ્રમળ દમ્પાવાનો અને

નવીનવી કૃતિઓનો અભળ મોખાત છે શરીરની અતિ સાથે મન પણ હમેશા હઈને કઈ કામમાં રોકાઈ રહે છે વાચનાર તેની પામે વાંચે ત્યારે તેના કરતા જે પાતે વધારે મગજ મહે છે તેની અસિ તે આગળ છે માત્ર ત્રણ જ હવાક તે હાથ લે છે ખોરાકમાં ક્યો અને મેવાનો તે ખૂબ શોખ છે માસ, દારૂ ને ટૂંચળી પર તેને અજાણ છે

આ અદ્યુત રાજપુત્રે પ્રભાત ને વાતાવરણ સમ્યું તેમાં તેનું વિરજ વ્યકિત્વ હરેક પ્રસંગે વેળા આપી રહ્યું હતુ મધુરામાં એકવાર તેનો પડાવ ઢોનો ત્યારે હબરો યાત્રિકો પામેથી તીથેવેરો લેવાનો જોઈ તેને લાની આંધુ છે પરવરિશારની બળિ કરવા આવનાર પામેથી આ ૬૮ લેવો એ અપર્મ છે બધે તેગની રીત જુદી હોય, પણ તેમનાં આતર તો એક જ રાજીને નમી રહ્યા છે આથી એ જ પક્ષે તેણે ફરમાન કાઢ્યું કે આખા રાજ્યમાં કોઈ દેહકામે તીથેવેરો ન લેવાય કરોડા ઉપિયાની રાજ્યની આમદાની નીતી ફરી કહક કસ્યાણુ કચનો પારસ બેગવતા શહેનગાદે આશા તરુ પચપાણ કચ કરી. તેની આગમ શરીરમૂર્તિનો એ કોક પરચી ઢોનો સાથે આવનાર હુડીમાંથી માત્ર ત્રણ જ જણુ લયડતા પમે તેની સાથે કફમ રાખી રાજ્યા ને ઉચરે તો સાહ એકલા જ આવજ રહ્યા અને એ પ્રગાળું તેના યુવા સમર્થ યુરોમાં તેનું બેનું પણ હમેશા આનંદમાં જ રહેતું

બીજે વર્ષે તેથી વે હજાર ને જળરક્ષન મગ્યુ તેણે એ બંધુ કે આજ કુબી મુન્નિમ વિલેતાઈમાં પ્રતેક યુષ્ત ઢિંડુ દીક કે જાનિયા વેરો લેતા તે માફ કરી દીધો આપદાંશાના સેકાએ વખતના રિવાજ પર ને રાજ્યની આવક પર આમ મેટિા કુહાડિા મારનારનુ અત રણુ કેટલું સફળપતિને ને સેષત ડરો | બંધુતાઈ સામે રહર લેવાની કેટલી તેની વાકાત હરો | અને આ કામે તો તેણે માત્ર ૨૨ વર્ષની વયે ક્યા

શરીરશક્તિ તેમજ મેળાળમમાં તેના સર્વ સાધારેથી તે આવી રહેતો બીસ વર્ષની ઉમરે માળવાના બાજબાદુરને પરાજન કરી આશા આવતા શાહી રસાલાની આંટિ એક વાણુ અને પાચ બખ્યા જગજમાથી નીકળ્યા પોતાના માનુસોને ફરે રહેવાનુ કહી પેતે એકલા હાથે તેની સામે ગયો ને તલવારના એક જ ઝટકે કામ ખતમ કર્યું

એ જ અરસામાં તેની ધાવ માતા બેનમ માદમ અમાનો યુત્ર આદમખા બહુ ધાતજી મણાતો ઢોનો તેને મુદારવાને અકબરે તેને માળવાની સુખાબીથી પરચી મા યો મેલાબોનો ઢોનો આવતા જ તેણે તેના લજણુ જળકાળ્યા છ ૧૫૧૧ ને મે માગની એક બપોરે યુવાન સાહ જનાતામાં નિદ્રા લેતો હતો એને બાળુના ખડકા તેનો માગતિા અમાત્ય રામસેહદીન બીન અસરો સાથે હઈ વાતચિત કરનો ઢોનો, એવામાં આદમખાન ત્યા પોતાની હુડી સાથે, ખબર મેકવવાનો કરો વિનય કર્યા વગર, બસડા પાડતો ગયો અને પોતાના એ મોળની ને રામસેહદીન પર કા કરવાની હસારત કરી મા પડતા પડતા યે રામસેહદીન બહાર દોડયો, પણ ઉકલામાં ને જળે એ યા પડયોથી આ અવાજેથી અકબરશાહ બગી હાથો બારબા બહાર આમખા વધુ ટીચકાકે ફર્ય કરવા બેગો હતો, યા બારણું અકબરથી સખત બંધ હતુ તરત સાહેબ બધી વાતની ખબર પડી ગઈ અને બીજે રમ્ને બહાર નીકળ્યા પોતાના માનીલા દીવાનુ લેલી નીગરત રાખ તેણે જોયુ ને તરત આદાશીમાં આબો ત્યા બેઠોના બેરો થયો આદમખાએ સાહેબી તલવાર જુદી લેવા પ્રયત્ન કર્યો, પણ અકબરે એક જ યુકો તેના મો પર માર્યો અને સીડીએથી નીચે હટસેલો પછી માણુસોને હુકમ કર્યો કે એને પકડી લાવી મહેલની અગાશી પરથી નીચે ધસેડી છો પણ કોઈની હિંમત ચાડી નહિ પારુ ફરી અકબરશાહનો હુકમ થતા, આસ ખાતા આદમને ઠંડાવી લાવી તલજણુ

નીચે ફેંકી દેવામાં આવ્યો ને તેની પોપરીના કુરચકુચા ઢીડી ગયા

સાહ તરત જનાતામાં ગયો, ત્યા બેનમ માદમ સાંખી જ ગયી તે આ અરબડ સાબળી માંદીમાંડી પોતાના દીકરાના ખબર લેવા દોડી આવી દારી આંધરે દુકામાં જ હતુ કે તેણે મારા દીવાનનુ ખત કર્યું તે બદલ મેં તેને સબ કરી છે 'હીક હુવું', એટલુ જ યોશી બોલી, પણ પછી તેણી બાત બોલી ત્યારે પડ્યું કે તેને કોણુ માર્યા ત્યારે સાહે એટલું જ હતુ કે 'હું કાઈ ન બલ્યું તેના મો પર એક નહાને જામ છે ' એ ગદા એટલે શાલી મુકા'

આવા બીજો ને પ્રતાપી પુરુષ તેની પોતાની સગતિથી આખરના દિવસોમાં બહુ સતાપ પામ્યો સલીમે કેટલી વે વાર વખત યત્ર પ્રયત્નો કર્યા, પણ પ્રબળ પિતાની શક્તિઓ તેને ધેરી લેવી ઉચર તેણે જ્યારે રાન બીશંદેહને હાથે મગ્યુક કમચું ખત કરાવ્યુ ત્યારે અકબરને અકથ્ય દુ ખ મધુ સાદાના મૃત્યુ પહેલા જ, આમ, તેના બારે કીમતી સલાહકારો અને સરદારો મૃત્યુ પામ્યા હતા તેના બીજો દેખત બીરબલ પણ કસમીરની લડાઈમાં માર્યો ગયો શાહના ધાર્મિક વિચારો સામે બંડ કરવાની વૃત્તિવાળાઓએ મારહનદા સહીમને ટેકો આપીા ઢોનો, પણ સાહની ઉચરની ધરીએ સહીમ ખૂબ પથાતાપયર્વક પિતાને શરણુ ગયો યુવતસલ પિતાએ પૂર્ણ મૃત્યુને બિહાનેથી તેને આશીર્વાદ આપ્યા, અને સરદારોને નિરાશી કરી પોતાની યાધ અને તલવાર તેને બંધાવ્યા

છ ૧૬૦૫ની રજમી ઓંકાઈબરે આ મહાન આત્મા ખુદાવાલને શરણુ ગયા

'મારો બાગો સરખા કુષ ધાવે,
ભૂના દેવો બોમખી ધાય રખાઈ.
એ સોનાના પાડંતુ પ્રેમસિદ્ધા
ધમોરાની નામદેણી મહાંથી
બંધી લેતુ ઝેરની કાથળબી
ને બારીકુ જામ 'અવશાહ એક'

(દેનીસનના 'બકબરના રવાન' પરથી અંવેરચક મેલાઈટુ કૃત કાવ્યાનુવાર)
(સકલિન) ૨. મ. રા.
વધુ વિગતવાર માહિતી માટે વાચકા બજામણુ 'અકબરની વાદખ' અંવેરચક મેલાઈટુ કૃત (કુટબજ પ્રકાશન), Akbar by Laurence Binyon, Akbar - The Great Moghul, Akbar Namah, Ain i Akbar.

નવાં પુસ્તકો

રહિયાળી રાત કામ-જ. સપાદક-અવેરચક મેલાઈટુ, પ્રયગ-અર્ચર કપરલ કાર્યલય, માંપી રસ્તો, અમદાવાદ, ૧-૮-૦, બારત-કથાગ્રેષ- લેખક-અર્પેદ પટેલ, પોયણી- લેખક-હરિલાલ મો પડયા, બનેના પ્રકાશન-બાલવિનોદ કાર્યલય, મહાદ, ક્રિમતલકમ્પે ક-અને ત્રણ આના, રુલકકઃ લેખક-ડો. માહનલાલ જ. પાઠક, પ્રકાશક બાલરાજી કાર્યલય, મોડાસા (બી પી રેલવે), ૦-૫-૦, ૨૫. કુમારથી સોતીનિહલઃ મહીડા રમાર અખ સયોલક-વારાચક પોપટલાવ અડાલત, પ્રકાશક-મહીડા કુમારથી નેનંદ સિદ્ધક, મહીડા નિવાસ, માદવા, વાલોદ, ૦-૦-૦, કમઝિની (નાટિકા) લેખિમ-કૃષ્ણકમળ', દેવકરણ નાતલ પ્રિન્ટિય બેન્ડ પબ્લિકાતનક લિ સુબાઈ-૨, ૧-૦-૦; કીરમજુલાલ જમતલાલ દેવાઈ અભિનંદન-અથ સંપાદક અને પ્રકાશક-થી ર વ રસા-સ સ સમિતિ, સોલ એન્ટરસ-આર આર, રોડની ૨ પ્રિન્ટેમ રપીટ, સુબાઈ-૨, ૨-૮-૦, શ્રી સોમનાથ રાતક (કાવ્ય) લેખક-તથા પ્રકાશક-આદશકર કુમેરજી શુક્લ, બપી રોડી, મોરબી, ૦-૪-૦

રામલીલાનું ધ્યાનનૃત્ય

મોઢા પંડિતશ્રી માંડી આજ્ઞ

આમજન સુધીના લોકસમુદાયને ઉચ્ચ નૃત્યકલા દ્વારા ભારતીય સંસ્કૃતિનો પરિચય-સંદેશ આપતું ઉદયશંકર-કલાકૈન્દ્રનું નવું આયોજન

થો ડા મહિના પહેલાં આયોજીને આઈ ગયી રામલીલાની મહિતી આપવા મનમુકાંત ત્રાવે એ રત્નભો પુરી થયા બાદ કેન્દ્ર ખુલાસા બંદાવે (શ્રી હૃદયદાસ) રામલીલાનું કાર્ય હાથ-ગા લીધું એક દિવસ રામલીલા અને દુનિયાનના કલ્પના માટે વિચાર કરવા ખાસ સભા બોલાવી, જેમા નયા વર્ષે રામલીલાના પાત્રો બજાવવા માટે જે જે ચુકાયા હતા તેને બદલે આ વખતે નયા જ નીરાવામાં આન્યા ફરથર્ષે આઈ રામલીલાની સાથેસાથે દુનિયાનના મોટા કલ્પના પસંદ થાન્ય છે, એ વખતે એક દિવસ રામલીલા તથા પૂર્વ નિમિત્તે એકાદ દિવસ નૃત્યના કાર્યક્રમો રાખવામાં આવે છે

સરકે પડતા પહેલાં ચિત્ર કંઈ હોય છે તેનો ખ્યાલ આપતું ફરથ રાવજનનૃત્ય સુલકો એક પ્રસંગ

આજે જન્મન એક મહિના અગાઉથી રામલીલા માટેની તાલીમ શરૂ થઈ ચૂકી છે. તેને અંગે માત્ર સમારના બનરજ ક્ષાસ સિવાયના બધા વર્ગી બધ કરવામાં આવ્યા છે સમારના દસથી બપોરના એક વાગ્યા સુધી અને સાંજે સાતથી રાતના અગિયાર વાગ્યા સુધી સખત દીવસેલા માત્ર રહે છે એ ફરથાન વચમાં માત્ર પાચથી છ કુધી એક હન્ડિયન વગળા એકસાઈછંત્રો વર્ગી આજ રહે છે.

રામલીલામાં રામાયણમાંથી ક્ષણક્રમ મુખ્ય પ્રસંગો જેવા રીતે તારણને બજાવી બતાવવામાં આવે છે કે તે સારા થે રામાયણને બજાવે આવી ચૂકે છે, ફરથર્ષે એકમે એકમે પ્રસંગો કીમે કીમે વધારતા રહે છે, નિશ્ચિત પહેલેથી તે રામાયણના અંત સુધીના બધા પ્રસંગો બોધાવાઈ કરવા બહુ મુશ્કેલ પડે.

સિદ્ધસહ સાય મતા પહેલા રાજાવાળા તે એકાદ મહિનાથી, સવારે બનરજ ક્ષાસ વખતે દાદા આખા વર્ગને રામલીલાને લખતા નૃત્યનાં જુદાંજુદા રેટપ (ક્રમ)ની અને પોસિઝ (અભિનય)ની તાલીમ આપે છે હવળા એકાદ મહિના આ રીતે લેવાઈ ક્યા

વાલી અને સુમીતના સુધમા પડતા પાછળ બજાવતો અભિનય

બધી ખાસ દીઠસેવ રાજ માય છે ને એ વખતે ઉપરના તૈયાર થયેલા રેટપ અને પોસિઝનો, ચૂકી કંદેસા પ્રસંગોમા કપયોગ કરવામા આવે છે. બધા મુખ્ય પાત્રોના રેટપ અને રેડઝ અલગ હોવાની રીકની પાછળ દાદાને સારા સમય આપના પડે છે. ફરક પાને પોતાનાં રેટપ અને અભિનય તૈયાર કર્યા બાદ, સતીત નિમગ્ન થઈ શિ-સાલીટ, પાત્રોના ક્રમ અને અભિનયને લખઈ સંચીતસર્જન કરે છે. રાજની તાલીમ વખતે કેન્દ્ર-

★ શ્રી કમ્પમકરે થોએસા આ નવીન નૃત્યપ્રયોગ દ્વારા તેમણે, લોકસમુદાય માટે નૃત્યકલા કેવી રીતે રબ્દ કરી શકાય તેમાજ આ-રતીય સન્કલિતો સમુદાય કરવામા નૃત્ય કેટલુ કરી શકે છે તેનો સંગ્રહ બનાવે આખો છે. જેથીસાથે કંબોદો માણમે રાજે મુરબા મેકાનમા બેસી, મોઢા સરકે પડતા કપર, ક્યા સતીત અને નૃત્ય સાથે સમકલાના માટેને વિવિધ અભિનયો, આવાગો, રામલીલાની વધેરે દ્વારા પ્રત્યક્ષ રામાયણનો અનુભવ કરે છે, અને પંડિતશ્રી માંડી આજ માગજન સુધીના સૌ થોમાં એકસરખો રસ લઈ રહે છે

આ ભવ્ય પ્રયોગ શ્રી કમ્પમકરે બીન રમણોથી રબ્દ કરી શકે તે પૂર્વે તેના વિષે કાંઈક મહિતી આપવા બાદ મળલાલ ત્રિવેદીને જે લખેલું તે બાદકેસા આઠ માસથી એ કવામેન્દના નિર્ણય બન્યા છે, એટલે તેમણે લખેલો આ સ્પષ્ટનો પત્ર આ પ્રયોગનો પલ્લેખરો આજાસ આખી રાકમે સાધેના ફોટોસાફે માટે શ્રી હૃદયદાસે કલા-કેન્દ્રના સીબનયતો સામાર રવીતાર સ્ત્રીએ બીએ

ના સર્વ સગીતકાર પોતાપોતાની નૃત્યાએ વાણી સાથે દાન્ય બંદોય છે પ્રસંગોમા ઉપગિત થત વાતાવરણ અન્યા દેડતા થે પ્રકારના વાણોના ઉપયોગ કરવામા આવે છે, અને એને માટે એક એક સતીતપરે ત્રણ ચાલુ વાણોને અલગ એક સામેટા કરી રાકે છે. વાણોની મેકરની અને સતીતસરની મેકકા જેવા રીતે મેકવાળેથી હોય છે જે વાણો વખાડનાર સહેલાઈથી એતજ વાણોને કપયોગ જેથીસાથે કરી શકે કિલકની તાલીમ રોજ બપોરે વડદા વધરની હોવામા આવે છે. એ વખતે માત્ર પાત્રોના રેટપ (ક્રમ) અને પોઝ (અઈ) સુધારવામાં આવે છે. પ્રસંગની વસ્તુચોના પસંદ કરી વખતે બેઠા છે. રાતની તાલીમ વખતે રીતસર જુદુ પ્રકાશ-ચોના, સંગીત તથા વાણો સહિત પડતા કપર હાથનૃત્ય ઉતાર-વાનો મહાવરો આપવામાં આવે છે. પાત્રો હાથનૃત્યના રામલીલા ભજવતા હોય છે તે વખતે સાથેસાથે તિરાકી છ રામાયણની ચોપાઈ માય છે, અને આખી થે રામલીલા પુરી થાય ત્યા સુધી આમ ફરકે

(૧) રાવળ, શર્માજી, વિશ્વપત્ર, જેવો આદિ ખાતેના વેગપરિધાન (૨) નિવિરૂપો વચ્ચેના મેળાન પર રામલીલાના રંગમંચ

પ્રમનની સાપાકમાં છાયાનુલની સમીપસય નવાયા જ નેરે છે આથી આખા પ્રસંગમાં બંધ વાતાવરણ ઉપસ્થિત ગાય છે

હિંદના ધણીખરા પ્રાનોમાંથી રામલીલા કરવા આદર્શની આ રામલીલામાં સ્વચ્છ અને કાંચકાળ વાતાવરણ આવવાને લીધે લોકો હરે અને નગની પચાલ આપે છે હિંદની આજ સુધીની રામ-લીલામાં આવી નવીનતા રજૂ કરવામાં માત્ર જરૂર સફળ થયા છે રામલીલા બજાવવા માટેનો રંગમંચ એક ટુકડીની સાચી ઉપર બાધવામાં આવે છે વિશાળ કદને લીધે તે બંધ લાંબે છે તેનું ફર્શન (આનજીવો કામ) ૫૫ ફૂટ, અંદરનું અંદર ૪૦ ફૂટ અને કિનારો ૪૫ ફૂટ રાખવામાં આવે છે જે પડમાં ઉપર પ્રેક્ષકો માટે છાયા-નાટ્ય દર્શન થાય છે તે 'દર્શન-પટાલ' ૪૫૩૫૫ ફૂટનો, આ સ-નુ સળગેલ સફેદ કપડા સાધીને તૈયાર કરવામાં આવે છે સફેદ પડમાં પાછળ ૪૦ ફૂટને અંદર વિશાળ ગચ ઉપર પાંચે અભિનયનુલ્ય રહે છે રાક્ષસો અથવા વાનરોને નાના અથવા મોટા બનાવવા માટે તમા ધણીખરી સીનેરી અને મિટિસની બનાવતા બતાવવા માટે રંગમંચની અંદર પડમાં પાછળ ૪૦૦થી ૫૦૦ ફૂટના પાવરના નાળાઓવાળી ઉલ્લેકિક લાહટો રાખી તેનું અનેકરિધ કુટિઓથી ધ્વનતચ્છન કરવામાં આવે છે ધ્વનતચ્છનની આ કરા-મતથી સેનકોનાં કુલના પ્રસંગો ધણી કરાજ ને બંધ બને છે એને બનેથી દરપરવના અને રંગદર્શન નાના પ્રમખમાં લાકડા તથા ખાટલા અને કપડાના ઉપયોગ કરીને તૈયાર કરવામાં આવે છે.

હિંદિયારની અને વેપખાની વિવિધતા પુરાણો શિલ્પ ઉપરથી રંગો કરીને તૈયાર કરાવવામાં આવ્યા છે તલવાર, આવા, બેરોળી ધનુષ્ય-ખાણ વગેરે અનેક હિંદિયારોના ડિઝાઇન આથી મિસી પાને તૈયાર કરાવી લીધા છે પોષાકોમાં મુદ્રા, ડિઝાઇન પ્રખલિ પુષ્પોના, તમા અને ધારણ કરવાના પરિધાનો વણખરા તુલ્ય વળને જેમ પહેરાય છે તેવી જ રીતે ગુર્જી રૂપમાં તૈયાર કરી ઉપ-યોગ કરાય છે છાયાનાટ્ય સાથે પુષ્પાવળમાં આવતુ સ્ત્રીત સુદર વાતાવરણ સર્જે છે વાનરોના કુદરતી નીલ્મતા અવાજો, રાક્ષસોના બીરકુ કોઓમાંથી નીકળતી બમરાની તાજાની રીચ્છ વગેરેનાં એ બધુમંચની પાછળ જોરવાસેની તકારોના અંકરિધવાજો વગેરે ઉપલવે છે

રામ સરખુ નદી પાર કરે છે એ દરથી નાટ્યપ્રવેગ કરી છાયા માં લાહટોના ધ્વનતચ્છનની નદી અને વર્ધાણની ગતિ બતાવાય છે તે પછી પચવટીના નિવાસ દરમિયાન સીતાજી મુશની પાછળ રામને મોકલે છે, એ પ્રસંગમાં છાયાપર ઉપર રામ મુશની પાછળ ફરફર અદરશ થતા દેખાય છે પાછળથી લક્ષ્મણને પણ રામની પાછળ જવા

સીતાજી આજ્ઞા કરે છે નાલ, લય, સંગીત અને રામાયણની ચોખ્ખ-ઝોના જાન મહિત દરેક પાત્ર કુશળતાભરે નુલ્યની આદર્શી છાયા-અભિનય કરે છે.

લક્ષ્મણના રામની પાછળ જવામાં જાય ત્રિશુલ આલેખના મ્વામમાં સીતા રામને બિલા ગામવા આવે છે એ દમ્યમાં પણ કોઈ મત કરવી પડે છે મહીન ઉપર એક કાઠના થડ પાછળથી ત્રિશુ-ધમમ દેખાય છે આલેખનાટ્ય દુનુલ્લસથી નજર નાખી તે સીતાને આજ્ઞામાંથી બહારમાં રા મિસા આવવા કહે છે એવી સીતા બહાર પગ મૂકે છે કે તરતજ, ત્રિશુની છાયામાંથી કરાલ રાવપૂરક પ્રવ-ર્ધ, સીતાજી દરજી કરી નય છે

રંગમાંથી જતા જતા સાથેના રાવજીના કુલમાં જતા જતા જાયના બેકવાને મોકલે તમા વીરવખરીની તે રાવજી પર દલ્હો કરવાની તેની શૈલી એક બહાદુર બેકવા પક્ષીનો અજબ ચિતાર રજૂ કરે છે રાવજી-ના રાક્ષસો થાથી કપાની જતા જાયની પાંખો બીરકુલ કુદરતી જલાને છે, જતા જતા દેહ ઉપર લટકતી એ પાંખોના તરફાલ એ પાવની કુશળતા ઉપર આધાર રાખે છે 'ધ ટુલેટી ઓફ ધ કોર્ટ ડાન્સ'ના અચોત શ્રી શર્ગોએ જ આ જતા જતા પાલે તૈયાર કર્યો છે નુલ્યમાં પક્ષીઓના પાત્ર ધણી ડોરાજ અને સફળતાથી તેઓ બજની રાંધે છે પક્ષીઓની હીવચાલ અને મોકલોને અલયાસ તેઓ નવસીના વખત-માં કર્યા જ નેરે છે એ ઉપરાંત તેઓ લોકનુલ્યમાં પણ પ્રવીણ છે અહીં છાયાના માનીતા વિદ્યાર્થીઓમાંના તેઓ એક છે.

જતા જતા આશીર્વાદ આપતા સીતા આજ્ઞાપલ્લુ લેવના રાવજી પાછળ આદર્શ નય છે તે પછી રામ અને લક્ષ્મણ સાથે સુચીવ દનુમાન વચેરેના મેળાપ, મુશીવે રસનામાંથી મેળવેલા આજ્ઞાપલ્લુ રામને બતાવવા, વાનરો સાથે મૈત્રી, વસીલ બધુ વાલી સાથે સુચીવન અમચુલ અને આજ્ઞા રામનાજીની વાલીને વધ આવે છે આ હકેટો પ્રસંગ પણ ધણીજ અસરકારક તૈયાર કર્યો છે વાલી-સુચીવના બતા-ચુલના પ્રસંગમાં તેમના દેહની નિગાળતા અને ચુલની નિકાળતા, પડમાં ઉપર ધાર્યા પ્રમાણમાં કદ બળતીને લાગી રાખાય છે. વાનરોના દર્શનાદની નીચીયારીના પણ સાથે સાથે ધણી અમર કરે છે વાનર મિત્રોને આશીર્વાદ આપી સેવ્યમહિત રામ લક્ષ્મણને કરે છે

સમુદ્રકિનારે નવ નીલના હલે તે થડ સેતુબંધન અને હનુમાનનું સમુદ્ર-કલંકબંધન પણ ધણીજ અસરકારક દેખાય છે હનુમાનનું પાત્ર પ્રખલકુપાર કરીને જનાળી જુવાને તૈયાર કર્યું છે (જેમણે લાકે-લગા સિંગી સાથે લમ કર્યું તે) મહીન પાછળથી હનુમાનના પાત્ર લોકો ન્યારે તેઓ હવય કરે છે (અનુ-આમગ પાત્ર ૩૩૫મે)

વરસોવરસ લાખખો હિંદીઓનો ભોગ લેતો આજનો ઘરઘરનો રોગ

દર વર્ષે હિંદમાં રોગોનો નિર્જીવોનો મોટો ફર ભરવો પડે છે. આમાં મેલેરિયાની હરીજીઈ કરી શકે એવો બીજો એકે રોગ નથી. એનો અંદાજ કાઢવામાં આવ્યો છે કે મેલેરિયા દર વર્ષે લગભગ ૧૦ લાખ નિર્જીવોનો ભોગ લે છે, અને એનાથી પીડાતા રોગીઓની સંખ્યા ૧૦ કરોડ હપરની જવાબદાર છે. એના નિવારણ માટે હિંદને ગાયે ૪૦ કરોડ રૂપિયાનો વાર્ષિક મોઝે લગવેલો જ છે. આથી કરીને આ રોગની સામે શી રીતે વાપના પગલા બરી સારાં એ હિંદના બુદ્ધિમાન વર્ગ સામે મોટો પ્રસ છે. ખરી રીતે તો કેઈપણ માણસથી એ તરફ આશંકિત્વાગણ કરીને એમની રહેવાશ ઈચ્છુ નથી, કારણકે મેલેરિયાનો ભોગ બનેલા કરોડો માણસો દિવસોદિવસ ક્રિંક્ર અને ક્ષીણ બનતા જાય છે, અને એવા જ પરિણામ ત્રે હિંદવાસીઓના ટકવન બિઝનેસ તરફની અભિક્ષિત્વ વગરના થતા જાય છે. આથી મેલેરિયા વિશે વધારે નહિ તો પણ પ્રાથમિક જ્ઞાન હોવું અને જેને શી રીતે રોક કરી શકાય એ જણવું એ આપણામાના ફરકે માટે અતિશય જરૂરી છે, એ બધવા પછી જનતાના આ મોઝા કુશળતાનો નાશ કરવામાં આવેલો શો જ્ઞાનો આપી સંજોએ એ એવાની આપણી કુશળી ફરજ બની રહે છે.

બિનાસવાળા આયોજકવાળા મેલેરિયા વધુ અલગલગથી પ્રસરે છે એ જ્ઞાન તો સૌકામાં જાય છે. સમજૂતીકરણની ગદદ લક્ષ્યે તો જણાય છે કે 'ખરાબ હવા' (bad air)ને ઇન્કલિયન આપવામાં 'ગોઝા' (malaria) કહેવામાં આવે છે. ૧૮૯૦ની આસપાસ પહેલા ધણીઓએ મેલેરિયા ફર કરવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. એ વખતે એ પણ જણાઈ આવ્યું કે આ રોગનું કારણ લોહીનાં રક્તકણો (corpuscles)માં રહેતા પેરોસાઈટ્સ છે. પેરોસાઈટ-*parasite* એટલે બીજાના ઉપર આધાર રાખી આજીવન ટકવન ટકવનારા જીવંત, પણ રાગને કંઈ જાણે છે નહીં. બીજા જગ્યાએ ફેલાવવામાં અચ્છરો શો આગ બજાય છે તે હાલુ સમયનું નહોતું. ઈ. ૧૮૨૫માં મિ. (પાલકી) સર) મેનાલ્ડ દોસ ઇન્કલિયન એટલે સ્વિકાર્ય હતા તેમણે આ રિવાજમાં સોધખોળ માણ કરી અને કેટલાય પ્રયત્નોને અંતે તેમણે એ પ્રશ્નના ઉત્તર મેળવ્યો. કઈ જાતના ચમ્પરના ઉપદ્રવ ફેલાવે છે તે અને પેરોસાઈટ્સની ચમ્પરના શરીરમાંની સ્થિતિ સ્વિકાર્યામાં સન ૧૮૬૦ના યોગજીવન ૧૦મીએ મેડ્રે મોઝી કાઢ્યું કે અમ્પરના એનેમીસ (anophelis) બતાવે છે અને તેના ઝંડિયા યોઝની અડર કે ઉપર પેરોસાઈટ્સ રહે છે. આ ઉપરથી મેલેરિયાનો રોગ ગા રીતે વિકાસ પામે છે એનો અંગૂઠો સૂર્યના અભ્યાસ આદર્યો. ચરિ જામે આઈ આપણે જાણીએ છીએ કે રોગનું તરણ થોડો વખત માણસના શરીરમાં અને થોડો વખત ચમ્પરના શરીરમાં રાખ્યું નિર્જીવ ટકવન પેરોસાઈટ્સ છે (વેકે બિંદના ટકવની બીજા માણ બતાવતા અહીં કહેલી મત્રાય છે આ જ વિ. રોનાલ્ડ રૅસ જર્જન મદાવિ બેટ અને અમેરિકા કવિ ક્રીડસની માત્ર વેલ્સાનિંગ ઉપરાંત સુપ્રસિદ્ધ કવિ પણ હતા. સન ૧૮૨૫માં તેમને અમેરિકા કવિઓની સચિવિના પ્રમુખ નીમવામાં આવ્યા હતા) એ જણાવવું જરૂરી છે કે રોગના ફેલાવામાં માત્ર ચમ્પરની જ નહીં (નાના ચમ્પરનહીં, ખરું તો ચમ્પરની ગાળમાં) ભાગ લે છે, પરંતુ ચમ્પરની લોહી ચૂસતા નથી.

એ આપણે પેરોસાઈટ્સની ટકવનહાણી તરફ નજર નાખીએ.

મેલેરિયાનો ચમ્પર

મેલેરિયા

માર્ગ ચમ્પર માણસને કરે છે ત્યારે રોગની લાગ (saliva)નું ધીપુ સરીરમાં કાખવ કરે છે. આ લાગની અંદર પેરોસાઈટ્સ રહેલા હોય છે. આ પેરોસાઈટ્સ આપણા લોહીમાંના લાલ કોષો (red cells) ઉપર કબજો કરે છે. એમાંથી જ પોરાસ મેળવીને બીમેધીમે મોટા બતા જાય છે અને છેવટે લગભગ કોષના કેટલા જ મોટા મઈ સમમાની જવા પડી નાખે છે. ત્યાર પછી તેનું વિખાલીકરણ શરૂ થાય છે અને એમાંથી જ ૧૦થી ૧૫ નાના પેરોસાઈટ્સ પંથ થાય છે. હવે આથી બનેલા રક્તકણો કાંઈ કાંઈ છે અને એમાંથી નાના પેરોસાઈટ્સ બહાર પડે છે. એમ જણાય છે કે મેલેરિયાના આ પેરોસાઈટ્સને બનિ (Sex) હોવી નથી. આ બધામાં બીજા શતાબ્દ પા પર હુમલો કરે છે, એમાંથી પોરાસ મેળવે છે. એ પ્રણાલિ ક્રમમાં વધે છે. અ્યારે લાલ કોષ કાંઈ છે ત્યારે લોહીમાં એ રોગનું સ્તર બળવાથી કરીને તાલ આવે છે. પેરોસાઈટ્સ અને નાશ પામતા કોષો કાળીવાર હલન, ચલન, ફેરફાર વગેરેની નસોમાંના લોહીના વહનમાં અતશય રૂપ બને છે અને એ ઉપરથી બીજા કરોડો લોકો થાય છે. એ કોષોનો નાશ વધારે પ્રમાણમાં થાય તો લોહીનું પાણી બનવાનો રોમ (એનિમિયા-*anemia*) થઈ જાય છે.

સરીરને ઠીકઠીક હુમલાન કર્યા પછી થોડે સમયે મોટા મત્રેના પેરોસાઈટ્સ બનિ ધાણુ તરે છે કેટલાક પુષ્કળ પામે છે ને કેટલાક સ્તીત. આ પછી એમાંના ધણીખરા નાશ પામે છે, પણ ઇંચિન-પરના જ માણસના લોહીમાંથી એમાંના એકાદ એ પેરોસાઈટ્સને ત્રે કોઈ બીજા ચમ્પરે ચૂસી લીધા, તો તે એક વાર સરીથી ચમ્પરના જરૂરમાં પાતાવુ કરવું મર કરી દે છે. માતાના સરીરમાં થોડો ફેરફાર થાય છે અને એ ટકા મુલાવી તેવારી કરે છે. લગભગ એક અઢવા-રિયાના તો દાતરડાના આકારના સેંટરના નાના જીવંતો હસન થાય છે. આ જીવંતો ચમ્પરના લોહીમાંથી લાવની કોમળી (salivary gland)માં જાય છે અને બીજા કોઈ કમનસીબ માણસના લોહીમાં ચમ્પરના ઇન્કલિયન માત્ર દાખલ થવાની શક્ય બને છે. આ જિવા ચકાસે આવવાન કરે છે અને પરિણામે માણસ બીમારી કે મરણુનો ભોગ થઈ પડે છે. પણ માણસને સારું નરેબી, ચમ્પરની જ ૧૭૦૦ નાના છે તેમાંથી માત્ર ૧૭૦ જ એનેમીસ બતાવી છે, ને એમાંથી પણ માત્ર ૧૦૦૦ જ વધરે જીવંતન છે. અમુક લતામાં માત્ર એક કે બે જીવંતો ચમ્પરને જ હોય છે.

મેલેરિયાના એવાણુ લોહી ત્રે કાંઈ બીજો લોહી ચૂસનારો જીવંતુ છે તો પેરોસાઈટ્સનો એ જીવંતુ નાશ થાય છે. મેલેરિયાના પેરોસાઈટ્સમાં ત્રણ જુદીજુદી બેટો છે. એક બતાને શાલ કોષોમાં મોટા થવા માટે એ રિવાસ લાને છે, બીજોને ત્રણ દિવસ લાગે છે. આથી

પહેલી ભતમાં દર બીજી દિવસે તાવ આવે છે અને એ મેલેરિયાને એકાદનીઆ તાવ *tertian Malaria* કહેવામાં આવે છે, બીજી ભતનો તાવ દર ત્રીજે દિવસે આવે છે, આ તાવને તર્તીઆ તાવ *Quartan Malaria* કહે છે. ત્રીજી ભત અનિયમિત રીતે પધે છે—કેટલી જલ્દી તેા કેટલી ધીમે એથી રોગ કે અનિયમિત પધે તાવ આવે છે

મેલેરિયા દર કરવાના બે કષાય છે એવચ્છતા વધારીને મચ્છરના જીવનનો નાશ, અને માણસના સારીરમાંથી પેરેપેરેનો નાશ જ્યાં મચ્છરના જીવનને અનુકૂળ જગ્યા મળે ત્યાં એ પધે એને દેખીતુ છે. અંજલ અને કિનારાવાળી જગ્યાઓ આમાં સમાવેશ શક્ય છે આવી જગ્યામાં મેલેરિયાના નાશ માટે પગલા લેવાયા જોઈએ અને એ જગ્યાની એક માઇલની હદમાં મચ્છરના જીવન ઉપર ન શક્ય એની કાળજી લેવાની જોઈએ મેલેરિયાના કારણે ૩૫ કેટલીક વસ્તુઓ તેા માણસે પોતે લેખી કોટી છે; કેમકે જેનીય માટેની નહેરો, જાણા અને રોડો જેવા પાણીમાં થતા પાક, પાણીના કુદરતી વહનને અટકાવતી રેલવેઓ, પાણીનો નિસાર કરનારી ખાખીયાળી નહેરો, ખાખીયાળી, કુવાઓ વગેરે આવી જગ્યાઓમાં જીવનારાંક દવાઓ આપારનવાર નવાવી જોઈએ, અટકે અને પાણીના નિસારમાંથી માની ખાખીઓ દર કરવી જોઈએ, ખાખીયાળી પુરાતો નાખવા જોઈએ અને કુવાઓ બંધ થવા જોઈએ, અથવા સાફ રહેવા જોઈએ.

લોહીમાંના પેરેસાઇટોના નાશ કરવા માટે તેા દવાની જ નજર પડે. હાલ બજારમાં મેલેરિયા માટે 'અક્વેર' ધણી દવાઓ મળી શકે છે પણ કિવનીન જેવી મોટી અને સહેલી બીજી એક દવા નથી એમાં કહેવાય છે કે ૬ ૧૨૬૫૫ કાગ્નેસ દવા—મિકેનેરેલ થુરાપ્પ મા સિકેના આદની હાલ માન્ય કરી. આ દવાને ધણી પેરમા વાલમ્બેએ હળે તેના કોઇ મૂલ રહેવાનીએ અપેક્ષી સિકેનાની છાકથી કાગ્નેસ સાથે થયેલી છે ૧૯૨૦માં મેલેરિયા અને પેરેસાઇટો સિકેનાની છાવમાંથી કિવનીન પ્રકાર યાદગુ ધીરેધીરે તેના ઉપયોગ વધે તે પુરેાવના જુદાજુદા દેશોમાં મિકેનાના વાવેતર થવા લાગુ જવામાં ૧૯૫૨માં ઇથ ડોહાએ એનું અફળ વાવેતર કર્યું. ૧૯૬૦ જાન્યવરી હિંદમાં નીકેમિરિમાં, શાંધની ખાખીમાં મચ્છર આનંધ અને શકેરેશમાં દેને હિંદમાં સિકેનાના ઝાટ વાવવામાં આવ્યા.

સિકેના વધુમાં પછી જીવિતી ભતો હોય છે અને તેમાંથી કિવનીન અને બીજાં દ્રવ્યો જુદાજુદા પ્રમાણમાં નીકળે છે સંધ્યાની કારણ (synthesis) થી બનતી દવાઓમાં મેલેરિયા માટે પ્લામોચિન (plasmochin) અને એટેબ્રિન (atebrin) વધુ પ્રમાણમાં છે પણ વધુપુરુષ વખતે કિવનીન તાણુ પડવાથી તેની જગ્યાએ નવથી શકાય એવી સીન્થેટિક દવા તોપી કદવા માટે એપરફેલ્ડની એચર-મીટર-સુપ્રાઇસ રીસર્ચ લેબોરેટરીમાં પ્રયાગો કરવામાં આવ્યા, અને એને પરિણામે આપણને પ્લામોચિન ગરુષ ત્યાર પછી એટે-ચિનની શોધ થઈ આ બંને દવાઓમાંથી શીખ પરિણમીતી છે, પણ બાબતો મોટી છે, અને માટે હોવાથી પાવવામાં કુશળ વર્તણૂકી સલાહની નજર પડે છે એટેચિન લીવરને પ્રક્રિયાને દી છે તે અતિ-સેવનથી સારી પીણુ પડી નથી છે. જોકે બીજી પણ કેટલીક દવાઓ છે, પણ તેનું કઈ ખાસ મહત્ત્વ નથી મોતી હોવાથી, તબીબી કેમ-રેખની નજર પડવાથી તે હિંદમાં મોટા પાયા પર ઉપાધન કરવાનું વિષ્ટ હોવાથી પ્લામોચિનને એટેચિનને બદલેના કમપાઈ હિંદમાં મકલ નથી. અથવા દેશની નરરિયાત પ્રમાણે કિવનીન બિનલરીકે છે તે છૂટથી વાપરી શકાય એમ છે કિવનીનની બાબત સમજવામાં શી કે વી. કીકને તૈયાર કરેલા નીચેના કેડા માર્ગચોક થઈ પડ્યાં

મેલેરિયાના રોગી
કિવનીનની ઓછામાં ઓછી નરરિયાત
દવામાં વપરાશ
આયાત થતુ કિવનીન
હિંદમાં બનતુ કિવનીન
સિકેના વાવવા હિંદમાં મળી શકે એવી જગ્યા
તેમાંથી શક્ય ઉત્પાદન

૧૦થી ૨૦ કી
૧થી ૧૫ લાખ ૨૫
૧.૧૦,૦૦૦ ૨૫૩
૧,૫૦,૦૦૦ ૨૫૩
૭૦,૦૦૦ ૨૫૩
૩૦,૦૦૦ ૨૫૩
૧૮૬ લાખ ૨૫૩

આપણા દેશમાં ૯ રૂપિયે રતલ છેમે કિવનીન સફેદ બાવી શકાય એમ છે, અને છતાં તે આપણને ૧૮ રૂપિયે મળે છે! હિંદની સરખાર ખાસ કરીને બ્રિટિશ-ઇથ કેપનીના વાવેતરને ગદ્દ ઇથ ખાતર જ આ નીતિને વળતી રહી છે સરખારે કિવનીનની નીતિમાં ફેરફાર કરવાની નજર છે. (અને આને લઈને લીધે તેા તેનો જન લગભગ ૭૫૦ રૂપિયે રતલ થવા ગયા છે)

સિકેનાના વાવેતરને પૂર્ણ રીતે પિકાસ પાગલા ઉ થી ૮ ફેર લાગે છે. જે દેવી જનતાને કિવનીન પડેામાં ૮૫ જ હોય, તેા તેની જેનીની શરૂઆત દીવ મુકવા વિના એકદમ થવી જોઈએ. કારણ કે મળે માધદા—સોપુ, સુગતાવાણ અને અસરકારક—જોપીસાહે ધરાવતી બીજી એક સિન્થેટિક દવા નથી અને નજીબા બરિધ્યામ મળી શકે એનું કઈ કારણ પછુ નથી. વળી સિકેનામાંથી કિવનીન ઉપરાંત બીજા દેહાક નીકળતાંક મળે છે, જેમની અંદર મેલેરિયા દર કરવાની આવી મજીન હોય છે. આથી જો દરેક જીવને કપચેપ કરવામાં આવે તેા વળી વધારે સમી કિમતે કિવનીન મેળવી શકાય

મેલેરિયા, કોલેરા, પાકી અને કુષ થવા બધાક દરેક આપણે ત્યાં થર કરીને બેઠા છે આ આપણે આ દિશામાં ક્ષુભ કરી શકી પે એમ નથી? સરકારને બાજુએ રાખતા, રાજકીય મેલેરિયા, તેઓ આર્થિક અને રાજકીય બાબતમાં કહે છે તેમ, આ દિશામાં પછુ નહતિ આપણી જોઈએ એને માટે મોટા કાજાની નજર પડે, પણ જ્યાં સુધી જનતામાં સામાજિક ફેરફારો કાસાદન હોય ત્યાં સુધી મચ્છર કાજાની કંઈ અર્થ રાદે એમ નથી ફરેક થામે પોતાના ગાડગ દ્વારા તદ્દરનીવા પ્રશ્નોને કહેવ આપણે જોઈએ. ૬ ૧૨૬૫૫ કમપાઈકિ 'મેલેરિયા ઇન્ડીયન ઓપ હિન્દી' આ દિશામાં કાજા કરી રહુ છે તેમાં થીકેકરીને પચેાગો કરવામાં આવે છે, મેલેરિયાનાં કષાયો કરવામાં તે ગદ્દ કરે છે, દવાખાના અવાવે છે, મેલેરિયાની બાબતમાં કેળવણી આરંભે છે, મદદવતો લખાણો પ્રસિદ્ધ કરે છે વગેરે પણ આઠવા મોટા દેશમાં એ એક ઇન્ડીયન ઓપ હિન્દી કાજા કરી એ પ્રકારે તે આખા સામાજિક ભરતિ અને કિવનીન જોઈએ

છેરે, એક નમ્ર સુચના થકુ દર વર્ષે ઓગસ્ટ માસની ૨૦મી તારીખે 'mosquito day' (મોચર-દિવસ) ઉજવવા જોઈએ સરકારના ઈસ પોતે પોતાની મહાન શોધની વાદનીરીમાં ૨૦મી ઓગસ્ટને 'mosquito day' કહેતા અને ન્યારે આ દેશમાં ખામિક અને રાજકીય કાર્યોમાં આઠવા બધા દિવસો રહેના વર્ણાય છે, તેા પ્રભવા આદિય વાટ એક દિવસનો આ 'આદિય તહેવાર' વધારવાની કઈ ખાસ ફેર પડવાને નથી. આ દેશનો એ અમત્યનો કિવસ બનેલા જોઈએ; અને એ દિવસે તદ્દરનીવા મેંડા કિલ્લા ખુલિખામે રેવામાં જોઈએ તે કિવસે દેશદરમાં રહેલો, દેશના અને મારગકામ-કામાં સાક્ષરની અને પાઠો લખણો, રામો, પ્રદર્શનો અને રમિયા દ્વારા તથા બીજી એક મેલેરિયા અને શી રીતે અમકત તેનું જાન જનવાને આપવા પ્રચલ પ્રચનો થવા જોઈએ.

બાપુનું બજેટ

હિંદ ગમે તેટલા ઢેકા વધારે

પણ માણસ તેની સામે કાંડડા કરવાનો જ

૫

ક્રીષ્ણ પરેશર ગંભીર હોના કારભારી સંકલેખ જેવા આંદોલનનીવાળા માણસને કપાળે પણ મૂકવળગાવેક પ્રવૃત્તિઓના નિર્ણય હતા બાપુનો તો સંકલેખ જ એવા બેઠા હતા કે કોઈ પણ નવતરો બાપ વાંચી જ ન શકાય. બાકી તેમના મનમાં કારભારી સાંકળે કરતા કોઈપણ મૂંઝવણ હતી એમ સાનવાન નથી મૂંઝવણ તો શાય જ ને ? 'નામ્ના વિનાના નર નીમાણા' એ

કલેખન રચનાર કોઈ બ્યવકારસ્ત્ર આર્થિકાસ્ત્રી જ હોવો એમ એ અત્યારે નર તો શું પણ નરવર્તિ-નુપતિ-બાપુ જેવા પણ નાણા વિના નીમાણા મળે ન બેઠા હતા, રાજની નીતીનીગાંધી સૂચવાના બીજા અત્યારે હેંબા સામી હોળી પ્રવચાપાને દેખાવ કપર પડત્યા હતા, અને એ હોળીની પડખે હાકણુ રચતા હનનબધ દીમાઈનંદોગી ચોખી હતારા જતાવી જેવી હતી. આ કપરાન આલવારે ને અસવારે રમકા કપરાળી કરવાવાળાઓ તો તેમણે જ નહોતો. હજી નહીં કાલે જ સિયાવકોટવાળો કિરેટના સામાનના બીચની ચાલ તણુ કરાવી મણે ત્યારે, અત્યારે થયું ક મોહાસા આટલું બધું કિરેટ ન બેઠવા હોત તો કાલ માલ પણ એકલા કિરેટનો જ વાંક સા સ્થર કાલે ? ક્રીષ્ણ માચવાળાઓના આખા તપ ચક્રનો ત્રણત્રણ મહિનાનો તત્ત્વે ચક્રી નથી હતો, આ સિવાય નહોતી ચોકરમાં નાસવા બંદો બિંદુની ખર્ચા નથી હતો એના પૈસા મળુ હજી સુધી તરવાઈ નહોતા થઈ શક્યા આગ વિપત્તિ પણ, વરસાદની જેમ નામી ત્યારે અંકસામીની આવી પછી હતી

આજના રિવસ મુઠી બાપુના સિવિય સિંદના કળખૂટ ખરચો કારભારી સાહેબે સિંદતપૂર્વક પૂરા પાડયા હતાં કપી અનકેવી રીતે પૂરા પાડયા હતા એની સામે બાપુને ઈંદિયત નથી પ્રવેગે ખર્ચે-રવાની અનેક રીતો તેમણે કપરતવી કાઢી હતી આજે પણ તેમની કુનેડ કપર મુરતત્ત રહીને લાંબાનેકા હજી મેં રાખી મકયા હતા

આ વર્ષે બનેટગા મોઝાના મોઝી વાઘાચી હતી રમેશભી એસતા કે આ બાપુટ કારણ બાપુનો વિચારવનો પ્રવાસ તેમણે પ્રવાસ ગાંઠે તે પહેલેથી જ બેનવાઈ થઈ નહીં હતી પણ કોઈ અધન્ય પડીએ બાપુને પત્ર આલેખવાનો પડી ગયો અને બંદુઆસોની દેવળીએ માન્યમરી આપીને બહુ કાંઠે રકમોના ચેક લખાવી લીધી આને લીધે બનેટગા નામક પડખું એક તો બાપુનું આજીવન રાજ, આનંદના બહુ મોઝા સમન નહિ, ને ભગેનો પાલ નહીં એમાં વળી બાપુ આવી બેખુધારી બેકેતો વહોરી આવે ? કારકારો સંકલેખ તે બીચારા ગઈ ? વેસાના તે મઈ કાંડ શાય છે તે ખર્ચેની આજે ? છતા બાપુ તો, પેલી પાલની જેગ, પોતાના રાજના બાવળો પણ બાળા માનના અને તેમને વ ખર્ચેની કાકય તેટલા ખર્ચેતા

મહીમ અને મળે-ખરસ જેવી ફેરી જનુઆરી માસને તે જૂન જેવી ઓગેના ધનસ આપાઠ સૂકયા હતા બાંધારી આવી હરેક ચીજ ઉપર બાકરી નકાત લેવાતી. દાંડી આગમના વળત જેટલા બંદા અનેક વેસાઓ પ્રવેગે ભરવા પાતા એ કપરાત ફેટીક નથી જ નવતના કર પણ નાખવામાં આવ્યા હતા. બાપુ મળે સલન બાપુ હજી ત્યારે બેઠેતોના હજી દીકર રિપવાને સલન દેસક પડયા હતા પછી એક રિવસ બાપુને પોતાનું પત્રનું પોતાની હયાતીમાં જ

બેઠવાનો અજબરો મયો (કારણકે મનમાં ખાતરી જ હતી કે મુલ્ય પછી તો પ્રવે પત્રનું બનાવવાની તો શું પણ થાક કરવા નંદકી કે દરકાર કરવાની નથી) આથી, હબ્યા કરતા બેચુ બહુ માની પોતાને આરસમાં કાઢેલા જેવા પ્રવે કપરે બાવલા દેસક નાખેલા આમ ચૂરીચૂરીને પ્રવેગે ચૂસાયતા બેઠાલા જેવી તો કરી જ મૂકી હતી હવે વધારે ચૂસવાથી, રસ મળવાને બદલે ઉમટાની, હબ ધસાવાનો બધ હતા

હબ કારભારી સાહેબે એક રતેતો રોપી કાઢ્યાં રાખ્યની હતી બાંધારી આવી ખાડને આકાશત કરી, રાખે પોતે જ ખાડ વેચવાનો હબદાર રાખેતા અને જનકાલે તે બાને ચંપારીમાં વેચવી આમ કરવાથી થવાની સમવિત આવકનો આનંદ કારભારી સાહેબે હથેલેક હાથેને બાપુના કાનમાં હલો ત્યારે બાપુની યાવી ખચખચ ફૂલી બેઠી,

આ મોઝાના કપચક હથેલે તેટલી આલેક લાની હતી કોટલી અગરમા મૂકવી વખને સહેલી ન નીવડી બાપુનું રાખ સાવ નાનું હતું, પણ એની સરકાઈની લગાઈ વિચિત્રીતે મેડી હતી આથી કંઈક નાકાબળી કરવા માટે બહુ મેડી સખ્યામાં માણ્યો મોઝા પડયા. ફેટીકે હમજાદ જ આવ્યાં અને નાકામાંએગિ મોઝીપૂરી ખાડ આવવાને બધ હતા ત્યાં આસ મકાનો બાપીને માણ્યો મોઝાડા પડયા આ બધા ખર્ચેની જોગવાઈ પણ થઈ જાય હતી એ અવધી રાખ્યને ખાડ મળે મોઝારી ગમણા બાવે પ્રવેગે વેચવાનું નહીં થયું હતું આમાં ગમતા નકોગામી પચાસ ઠકા નાકાબળી તથા વેચાણ ખર્ચે પેટે જવાના હતા અને બાકીના પચાસ ઠકા કિરેટ ખર્ચે, બિંદુઓનું જોડ, નાનનીઆના દરમાયા તથા અન્ય બિય ચૂરવામાં વપરાવાના હતા

મોઝીસરખી પણ આપક શાય એ પહેલા જ બહુ મેટું ખર્ચે કરત પડયું એક નજા જ અગવજારની આ કાગ માટે નિમણુક કરવામાં બાપી તેમના કાચ નીચે પેઠા વિચારના માણ્યો નાગ વચાર આવ્યા એમનું કામ રાખ્યની બાડની કુલ વપરાશને આડ સહી કાઢી બાંધારી ખરીદી કરવાનું હતું

બાંધારી ઉલટર દુકાનમાં મળેર કરવામાં આવ્યું કે ખાડ વેચવાનો કંબરો રાખ્ય પોતાને હનક લીધા છે ને હરેકે બાપુનું બાવ ખાડ વેચારો અને પરકામમાં એક કાપી વડુ નહીં લાગી રાખ્ય અને એ લાવવાને સખત નરવત થશે, ત્યારથી જ પ્રવેગના કોગ કોશ બેઠી નજેલા તરફ જ સહેલગાળી ત્યાંથી ખાડ વચારા સવરગા મહી ફેટાકે તો હજી કંઈક નાનાખરીનો અમત શરૂ થાય ત્યાં રમોરાત પરકામમાંથી નાકા કરી લાગીને લંબેરી કરી રાખ્યા નવા-રીકોને ત્યા ખાડ લેવા ગદે માલકોને દરેકા પડયા. વેપારી-ઓએ બાવ વચારા છતા, લખણુ બાવથી ને ચોણુ એકું એ કાવગ-મા, એમ બહુની કરી મળી શકી એટલી ખાડ સોગિ કરી લીધી પણ આવી અનેરી નમરી કાગે વળત ચાલવા કે એટલી હન મુખી કારભારી સાહેબે મગાર નહોતા તરત એમણે સરકાદ કપર કંઈક ચોગપહેરે મોઝાકે રીપા અને કોઈપણ રીતે એક કાપી પણ

આદ્ય સદ્ય જનારને આકરી મત ને વડું ફરમાવ બહાર પાડી રીધુ. પશુ એક આગલ દેવી બાપુનુ સમ્યક આમ તો ખેલા. એવડુ જ હતુ. પશુ એ ખેલાયા જ એમીને સમાઈ નવ્ય એમ નહોતું. સમ્યકના આમકા ફરફરે સુધી છુટાકાયા હતા વચ્ચે એનેક જુદા સમ્યકના દંડ આવવી હતી. ને આગડા સાથે હતા તે પશુ મુમગ્યા એ નહિ પશુ લાગી સીરાદના આકારે આવેલા હતા, એને પરિભ્રમિ બાને બાપુની સરદાર કપર આપીપદેરો એકપમે પડેરો.

લોકો સીધાદોર થઈ મયા કાકા હતીને સમ્યકની આદ્ય જીવનના લાગ્યા સમ્યકને પશુ પદમર કિંગમની ગમ્યે બાને વેચવાનું હા પાડી દરસાજ જ નહોતું પડવા જાની, આમાંથી બચવેરથો, એમી-પદેરો વર્તનનું અર્થ બાદ દરના મ જે નહોતું રહેવા લાગ્યો. એમાંથી સમ્યકની તિતેરીનું આવી નહિયું અરી મગાણુ બાપુ કારખારીસાદેલગી છુટકાઈએ કપર આકરીન થઈ નવા ને પનારમા એટલા વધારો ની આપ્યો.

થો હા ગાંધિના સુધી તો નાહું આદ્ય પશુ પછી લોકો મગ્યવજવા લાગ્યા આગળ કહ્યું નેગા સમ્યકના નામકાએની પડએપડખ જ પડસામ્યાની હક મળી રીટી હતી સમ્યકને વિરેદાર જ એવો વિચિત્ર હતા હવે જ વરદક્ષમા તો ખાદના બાવ અર્ધી કરતા અર્ધા જ હતા પરિભ્રમે ચોરીફરીની ખાદ લાવવાની કાલજ વધી એ જુદા જુદા સમ્યકના વચ્ચે દેવી જ જગ્યાનાં તો આત્ર એક બિતર જેટલી જ જાયા હતી આ બિતરમા બનેની હવગમની નેત્યા રોડેરોડે આખા બેડેતા બાપુના સમ્યકમાંથી લોકો અટકે કરવા વેપારીએ બેનતપા જતા આ કુદરી દાવબને રોકવાનું બાપુને હિત લાગ્યું નહોતું પદેરો-ગીરા રોડેરોડે જ કા લનાચીન કિવસ બને રાત ચોરી કરતા હતા.

હાદા વિચરમા એકિયાતોને લાગ્યું કે લોકોની પાચનશક્તિ તરી છે' આટિ દિવસે જેલમા ગાત્ર સવારમાં જ આટિ કરવા જતા એ હવે માજે પશુ જવા લાગ્યા જેલમા ગાત્ર સાજે જ જવાની અહ-હા હતી નેલોએ જલારે પશુ જરુ મઝ કહ્યું કેરકાકા તો કારને લાખ ગારવા જેવા બળગળતા હતાં કે પશુ માથે કાંધિયું' થીડી, કાંધમા લોટાં હમને નીકળ પડતા આ એકાંકીક જલમા ફેરફારનુ સાચુ કારણ મોઢવા જેટલી મદેનત, પનારપરેતો જ રસ ધરાવનાર એકિયાતો હવે એમ નહોતા બેગનાગાના એક દીખજીએ સમ્યકનુ કે એ તો હવે બાદ નેપી થવાથી ગામુડોશા કોણ પીએ છે એટલે પાચન-રક્તિ સુને જ થઈ છે અને બન લેધરી છે.

પશુ પછી એક બીજી કોટુર થયુ આટિ કરવા જનાસમ્યાના ચોરાકાતું કં વધવાલાગ્યું પડેલા જાએ નાનકડી છુટકી સદ્ય જતા નેલો અર્ધા રોરિથો કમરવા લક જવા લાગ્યા ને જેલમા અર્ધા રોરિથો કમરથો સદ્ય જતા તેઓએ ચીરગેરના કમરવા વાપરવા મઝ કયાં હજુ આટિ થઈ જા અટક્યુ હોત તો એકિયાતોને લવકરી પશુ ગધ ન લવ પશુ માખુમ જવારે ખાવા બેરો છે તવારે આએ લાદવા બાત પાધુ વાળને નથી બેરો: લોકોએ પશુ એકિયાતોને આપવા માની, નેગાની અર્ધા બેરકારી ને અર્ધા બવમનસમ્યાના પુરેપુરો તાન લેવા માદડ્યાં જેલુને-જામુની લોશા જાએ પરાપૂર્ણી વનર વામુનીએ જાનવ જતા નેલો પશુ જવારે કાંધમા જવા ન રોલો એવા લોટા રકંત્રને નીકળવા તવારે એકિયાતોને પાકે થાય પહેમ મથો કે જરુ કાંધમા કુઈક કાળુ છે.

બીજા જ દિવસે એકિયાતોને કપરી આગવદાર વરકપી મરકસુવર આગ્યા કે બમે તે રીતે પશુ ચોરીફરીથી જરહની આદ્ય આવવી

હોવી તેટલો, કારખારે સમ્યક વરકપી કયાવવામા આવેરી કુપે. માં લોકોની હમેગની વપરાસ કરતા વેચાઈનુ જાડુ જાંચા' થય પામે છે. માટે એકિયાતોએ વારે સાવધ બની, જડ રહેવી એવી લાકારે પડી પાડી.

એક કમળીના છાંકરાએ સીનુ નરબી કાંધુ વાંચુ અમને રોશ' એ ધરની જગીને કાંધેરે બેડેતા; પશુ આરે લેતાથી કપર પશુ ન રોકે એટલે મેટિઝા બનતો હમને ચોની આવે ચોના બેને આટિ ફરવા નીકળ પડયાં કયાકે રીતીને એ પાછો વજા બે ચોરકિયાતોને રેખીને અટકે બેડેરો બેડેરો પડયાં પશુ એકિયાતેર જવાથી આટકેડીએ થમને બની સામે પકોર્યા બારે સહન કમને કપાકીને એ અટકે વામ તો વળી જ નધો હોતો, તેમા વળી સુનેરી એકિયાતોને આપતો એવો. બિચરાના દોમગમા કીડી મયા ન-સમગ્નુ છટવાથી દોમગમાં કમજમા નધે પડી ગયો અને કાકા-કાંસીને બેરેલી આદનાં ત્યાં દનડો થઈ ગયો'.

કપરી અધિકારીઓને આ બનાવની જાણ થઈ તે જ દિવસે એક વરદક્ષમા લોકોએ કે સરદાર પડના નાગનાં માથુએએ સમ્યકની હકમા જ જાગવાય કરવા જરુ.

આ હુકમ નીકળ્યા તે દિવસે કારખારી સારેને બાપુને સમ્યકનુ કે આમ કરવાથી ચોરી થતી આટકેરો એટલું જ નહિ, પશુ સમ્યકની જ હકમા મગવાયન જવાથી નાહુંડના કમનેસમ વતે-વાળુ આવરે પશુ સમ્યકના જ બેડેરોમા રહેરો ને ચોપી જમીનની જીકુવત મા કારે મેટિઝા વધારે થયો, બીનુ કમારન વધયે બે પરિભ્રમે જેલુતોની આવકમા વધારે થયો અને સમ્યકની તિરેડીની આવક વધારી રાકેરો અને એ વધારે આવકમાંથી નાખીનોની સમ્યા વધારી રાકેરો, જનામા જના વિડેડીની બાટલીમા વગેરે ખરીદી રાકેરો . . . અને . . . જુ વધારી રાકેરો બેના કરતા થું નહિ વધારી રાકાય એ જ હદેરું મુરકે છે.

કારખારી સાદેબની અર્થગાજની કાંડી સુકકપર બાપુનીને વાર આકરીન થઈ મયા, અને બીજુ બપુ તો વ જાનુ દેવ ત્યારે વધે, જનુ જનામા પનારમાં તો વધારે કરી આપ્યો.

હવે નવે કુકમ નીકળવાથી મગવાયને બદલે કમરવામા આવવી રોનિફા વપરાસની ખાંડ બધ થઈ પરિભ્રમે હાંડવવાળો બોને થાના ખાવ વધારવાની ફરજ પડી મિનલ કમ કાંક પામને મગતો નેતર હવે એ રેસા થયો, અને ઉગવ કમના એ પેતામીથી ચાર થયા પશુ વમતિનો મેટિઝા બાન કાવરિથેર પીવાવાળા અજરે રમાશ્યાનો જ હવે કોક દિવસ મકને ઉગર પીવાની ઉંઝા લવ તે પશુ એસાગટિ ઉગવ પીવાને બદલે, એડીધુંથા વધારે મગ્યો એ, એમ કરીને કમરકાકર બે સીનલ ચાડવતા. આવા માથુને જવારે માત્ર એક બિતર બોલેનવાથી જ કમ કોક મેગની અવધ થતી હોય તવારે આટકેરો રેસા અરજે જતા તે કામુ નસવાકીમા તેમા દેવ જ લોકો જ દિવસમા નાખની હાંડવની પર કી દુડી પડી અને એ મામે આમ આ પીતા જવા લાગ્યા પરિભ્રમે હાંડવા બવ જવાથી ખાદના વેચામુમા નરગાઈ આવી. એ તો કીક, પશુ હાંડવ-વાજાઓએ ધમે બન થવાને કારણે હાંડવના ચરવાના દર કાસો તેથી સમ્યકને એ રતે થતી કોડી આવક યુવાવડી પડી.

સમ્યકની આર્થિક નેગી આટકેથી જ અટકે તેમ નહોતી નધા એક બેનર એટલે આલવાથી જ મેટિઝા કાવરો સતો હોવા, ત્યાં ચોનો લાખ કકાવવા લોકો શું થું ન કરી હજુ જ હાંડવા વરકપી ખાદની મગ બધ થઈ તવારે સમ્યકે ધાર્યું કે હરો, આવી પરકસુવર ધરકી

બંને બંધ થતી, મોટા વસ અને જમણું વગેરે માટે તો ઘોડા જળ માત્રેને અલ્લીથી જ ખરીદ કરશે તે જ ખાપુ આ માન્યતા વે ખોટી હતી, એમજોને મિહાઈ વગેરેમાં કાશા પ્રમાણમાં ખાંડ વાપરવાની જરૂર પડતી, એ સામે કાંઈ જઈને ત્યાના કંઠાઈ પાસે મિહાઈતેવાર ફરતી આવવા લાગ્યા હોઈ, પી, ખાંડ બધી જ ધોડે ત્યાંથી ખરીદ કરે, ત્યાના જ કંઠાઈ મિહાઈ તેવાર કરે અને તેવાર થયે તાપુની જમણું ખાંડ મિહાઈને ખરો ખાંડ થસતી થાતે.

હવે તો માન્યતા વેશાળને બહુ જ દાંધા પડેલાં હતા અને માટે તીમવાળા આવેલા માખડોના આદેશો પતાર તો ચડતા જ રહ્યા, એ કપરાંન આખી સરહદ પરના ધોડિયાતોના પતાર પછુ ચાલુ રહ્યા, પછુ કારભારી સાહેબ લોગ કાંઈથી માન્યા નહ ખેડી ગાયા નહોતા તેમજે પરવશ્યુ વપરાશ માટે નેગાની ખાંડના ભાવમાં બીજા પચાસ રૂપિયા વધારે કરાવ્યો, જેથી લાડવા, પેડા વગેરે બીજાના પેડેને સામી દરમ્યાની આખરી ખાંડનું સાંકું વળી રહે આ નવી યાજી પાછી ઘોડા તાદિયાદિ પોસરી જઈયા, કારભારી આડેબને આ માન્યતા સંજ ગતી વાગી, પછુ કહેવાને નથી હજુ કે અન્યાયનો અનિરેક જા અન્યાયનો સામનો કરવાનું નહું મજા સુધારે છે જ પોતા અધિતામાં જ ભોંચિતું ખાંડનું વેચાણ અર્થે આપીને લેખું રહુ.

કારભારી સાહેબ તો સાંજબાને કપાળ જ ચલા જોતી રીતે આ બનવા પામ્યું જોતી જ નમ ન પડી તપાસ કરતા એકજુ ભખૂવા મળ્યું કે માથના બધા જ ફેરોએથી સાગી દરખા ફકોના નાખી છે, એ શિયાળ ફરકથી પછુ કેટલાક નવા ફેરોએથી આપીને પછુ ત્યા વસવાટ કર્યો છે, સી આગાથી પલાસ બનાવવાનો કલ્પાજ બહુ મોટા પાયાકર ચલાવે છે, અને લોએકો દવે દરેક માથામાં ખાંડ ને જાડે પતાસા જ વાપરવા શરૂ કર્યા છે આ કૃષ તથા મિહાળોગા તો ઠીક, પછુ હુચનની બુસલોમાં પછુ ખાંડના પડાને બદલે પતાસાના પડા વહેંચવામાં આવે છે, અને હતા એ કહેવાય છે તો ખાંડના જ પડા ને નરસિંહ મહેતાના શ્રી ફરિંગી રૂગ વંતુ તો એક જ હતી, પછુ મજાને કેપ અંદર લાસતી હતી આ પતાસાના ખાંડ ને ખાંડ સાગી દરખાથી જાડી કરવાતા, —ખાંડ નહોતી આવીસમી.

મિટવામાં તો વર્ષની આખર આવી નહ અને શાપડા તપાસતા બળજ થકી કે રાત્રી પોતાને ખજે બરીદેથી ખાંડનો મોટો લાજ પડી રહેવા પામ્યો હતો. લોકરૂ તેની કિમત, માર્ગવ્યય, મુડી ખરતુ વ્યાજ, વખારોનું તથા કુખોનાનું ભાડુ, રેવાજુ ખાતાના અમલદારો તથા મરદહ પરના ધોડિયાતોના પતાર અને કારભારી સાહેબને બેગેલા મોટા પગારવાળા, અંતરૂ નાકમાં હલ

પરિણમે આ નવા અજેટની ખાપ ને મેઘ પછુ વર્ષની ખાપ કરવા વધી નહીં હતી

ચૂનીલાલ મડિયા

રામલીલાનું છાયાનૃત્ય અનુસધાન ૫ ૩૩૫થી

ત્યાર-ખેર બર એમ જ લાગે છે કે મહે હટુયાને જ છવજ મારી! તે પછી અગ્રેક વાદિયામાં સીલા સંગમ હટુયાન અવાજક પ્રવેશ કરે છે, તે પહેલાં રાક્ષસીઓ અને રાક્ષસોનું બંધકર નૃત્ય આવી જાય છે, એ બધાના નિદ્રાશય થવા બાદ હટુયાન પ્રકટ થઈ રામની અમુડી બતાવે છે અગ્રેક વાદિયાનુ ખેડાનખેડાન અને કોલની પાસમાંથી, હરજતના હવેને હટુયાનનું બંધન, રાજગુ ફરનારમાં પ્રવેશ અને અંતે હટુયાનનું સંકલ્પન, એની પાછળ પ્રકાશ અને સે-

હરજત-કાકાસેરકાર-દેવદાસ-સુરેશ્વર

ગ્રીમની કસમોતો અજળ દોષ છે, અને હરજતના દાંબે લક્ષ્મણની મૂર્તિ, પાંચથી હરજતવધ, હટુયાનનું સુથેજુ પર્વત સહિત આવતું વગેરે પ્રસંગો અખરીને તેવાર કર્યા છે.

કુમરજીવનનો પ્રસંગ પછુ બહુ નવીનતા પમાટે એવો છે છાયામાં કુંભકર્ણનો પ્રસંગ દેહ શયન ફેરોના જગ્યાએ છે તેને નમત કરવા અનેક વાંચિતો વગર છે. સેનિટા તેના દેહ ઉપર દોડાદોડી કરવા ફરમાન તેના નાગો સગાથી નીકળતા પાસમાં અનેક સેનિટા હળતા દેખાય છે પછી કુમરજીનો નિદ્રાશય અને યુદ્ધ દરમ્યાન કુમરજીનો વધ.

પછી એ છે આખરી મહાયુદ્ધ, અનેક સેનિટા સહિત રાજગુ રજુમિત વરન પડે છે અને પ્રવેશ સમાપ્તો ખ્યાલ આવે છે શક્તિ અને વાનર કૌંચ વચ્ચે થતા તુમલ યુદ્ધ ફરમાનની બીજાજુ વોપણા-ઓ અને રકીત ઉપર દેખાતા મહાકાવ ગાયાથી દેવો બેનારને ખંડખર તપસથી નાખે છે રામાયણનો આખરી સંધાન બીજાજુ બને છે અને તેમજ અડધુન પીરવા માખરી રાજગુ રામજાણીને લોભાવે છે.

તે પછી મોદાસી વિશાપનો પ્રસંગ થયો. ફક્લુ જતી જાય છે, પછુ સીતાનો અતિપ્રવેશ તો બેરો હરજત દાવક થાય છે, છેવટે રાત્ર્ય સહિત રામ અજોડા આને છે અને રત્નામાં થતો ભરતના મિથાપ તો આખમાં આસુ લાવે છે એના રામનું રામ્યાસોહનું થાય છે અને સગીલા સગાપ થાય છે

રાવણનું પાપ અખતાર એક નાસ કમકથી નૃત્યકાર છે, શાતિ-નિરેત્વતા તેમો નૃત્યના અન્યસ દત્તા. દાહ તેમો આ દેવદાસ રક્ષા છે કમકથી નૃત્યની શેલીથી અનેક કદમો અને હોલચાત્રોમાં તે ગીતન દર્શાવે છે.

રેક્ષાનો બેડેમ દેહરી કપર જ પગથિયાંની જેમ ફેનરી હાંકતો છે, તો જેની વચથી ખુલ્લી જગ્યામાં વિશાળ મય લોભે કરવામાં આવ્યો છે. એ આખા ને સુરગચમણની પાછળ દૂર નાદેથી, ત્રિગત આદિ દિગ્મિરિના મિખરો, નીચ આકાશ અને નીચના પહોંડોની વચ્ચે ચમકતા દિગ્ગોચર થાય છે મચતી હાખી બાજુએથી સીમ-તોલાની લેખી દેહરી કપરથી આવત પામના રેક્ષાનું સુંદર સંગીત કાન્ને સદાન સમજાયા જ કરે છે અને દિમાકધતી મિરિદરગોવા-થી વાંદેજી દયા તુલસીસાધના કાવ્ય પાઠો ભારત ઉપર ફરી-વાર ચિત્તવરતા થતાં જગ્યાએ છે

મળલાલ ત્રિવેદી

ભૂત?

[એક અતુલ્યકથા]

એમાં હું માનતો જ નથી!

અમારા એક વડિલ સબળી, જેમનું વય ત્રિસેર વર્ષની કપર હતું, તે એટલી કંગાર છતાં બહુ જીવનનો પડકાર દેવેલી પડકાર કાયાને દિગ્ગમ કરાવે છે તે પોતાની બિદાનીના અનુભવો, માળીને બરાબર કોમની માંડી મૂકી મરકાવતા, તીબી આંખે વર્મ-વતા દોષ, ત્યારે વખતનો દિગ્ગમન રહે જોવા રસ જીવન જે બેમણે બધી બાળતોળા ચુસ્તગીને બહુની રસમોનું ગાવન હતું કે, આટલી કંગારના થા, કોટ્ટી દે તમાકુને હાથ પળું નથી લગતરના બેરાકમાં થી, મોગ અને ચોટના પગ પડારો કપર જ કાયાને પોલી છે, અને છુટ્ટ પળું બધી ગીતે સારી, ગન અને કિયાઓની આપતી બોલે છે બહુ કિદીએ અપતરમણે પાનના છવા બહુ વર્ષો અને બુલબુલમશામે તેમને જરા જે વિશ્વાસ નથી તેની ખાતરી આપવા બેમણે એક રિવસ સ્વાતુમજની આ વાત કહી હતી

નિઃશ્વાસમા મારા વર પાસે કહે છે તેને શોમે ધણુ વખત-થી બૂતપ્રેતનુ ધાનક માનના અને અપતર-મનસતે કોઇ ત્યાથી નીકળવા દિગ્ગમ કરતા નહિ રાત્રે કુવાળા બુદ્ધિ દેવાય કે અને આજથી નિસાસા ને હાથ નીચે છે એવી વાતો એને વિષે થવી કાળી મોઝાને રિવસે મેકી સાવના કરનારા ત્યાં આવી રાત્રે સિદ્ધર, નાજિયર ને પૂરી પછી સાવના કરી જતા એ તો હું જે બહુ, બેવામાં આવી વધેલીવારની પરજીવર ચુલની નહ અને પોસીએ પાતો દરવા કાળા ને તે બહુ થઈને રાત્રી રાત્રે કુવાળા બુદ્ધિ દેવાય એવા બેમણે છે ના મરણતે કુવાળા બુદ્ધિ ફરિયાદ થઈ બધ છે. કોઇની સાથે બિ વાતો ધણુ બાળી બાલવા માટેનું ઉપરે જોડી બેસાએ બંદ નાંદે આવી આ વાત કરી આમ વાતો કરીકરી એ જગ્યાને બધ શોધકને તપાસવા માટેનાં અને છેવટે કોને કોને વાપરના બહુની વધા આવી ગમે એ વાતની ચોસની જવાની ચુલની જ

મેં તો મારે આટલી કુવાળા મડાણુ પર જ નખાળ્યો અને એક દરો ને એક ફાંસ પાસે રાખી આવી રાત્રી ધ્યાન રાખુ પળું કોયે વ કંગાર જન્યો નહિ પછી તો મેં ત્યા કાનટ પડે રાત્રી મૂધી બિગાનુ રાખુ અને શોકને દમ બીડાવ્યો કે “સાંધ્યા, વતે વાદ-મારી બેઠીને એને કાને જોવા છે તુઝો, હું આવી પડે રિવસથી હું, પળું થઈ જનુ નથી” આમ કહી ત્યારે કુવાળો વાવર પાંચે આવ્ય થયો

તો જે મેકી સાધનાવાળા તો કાળ મોઝા આવી મુપતીવા ને નાજિયરસીદ્ધર કરી જ જતા હતા, એટલે મેં પળું જિમની ચોંદમના પારખા ચોવાના નિરધાર કર્યો એકામા કાળી બોફર આવી પહોચી.

દાંતવાને છોટા માદી, હામથા દો, એકે મે જગી નમજો અને મૂડીમાં રાજની ભૂધી હઈ હું પહેલી રાત્રે કુવાળા મડાણુના ફાંસનું ચામડું જોડી અપારાગા સતાઈ રહ્યા બનમ મથરને તળુ આજની કુવાળી પરમારે બાળ્યા તેમણે સીંકુના નિજાણ તાલુકા દોઢા કંપો અનાજિયર વધેથી તેમની વાત પરમાર મેં તેમને બાળખી કાઢવા કે ત્રણે બહુ ગાય આખાને દશનારા સુધીએ હતા મેં બને હાથના અંગનામાં ભગમીએ બીડી દે હથેળીમાં રાજની બુકો તૈયાર રાખ્યા, અને જેવાં નાજિયર કુટ્યા તેવી જ મેં બને હથેળીએ છટકારી બંદક કર્યા અને સીધો કુવાળા ભુન્ડે ગઈયાં આ મેઝેને તો પેલા બંદકને ફાંસ દેતા હોવા થઈ ગયા અને બોફર, “મડાહા, પડ જનુ છે” મોઝા કહી દેને હોવા, નીચે જઈને અપવાસમાં બેઠો

ત્રણે બહુ ગાયી આંખે મોટું રહ્યા.

મેં કુવાળાથી એ સામજી, અને તેમણે ફર ચાલી ખાતરી જા બહાર નીકળી, કોસનુ ચામડું, રાજ, ભગમી ને દો સહને બીજ રહેને થઈ, નંદીકાંડે બાવળની ઝાડી હતી તેવા બંદક બોલ બાજુ પર મડી મથા મેં જનુનંદી કરી રાખી હતી ને પ્રમાણે એ સુધીએ બર-વાડવાસમાથી જ નીકળ્યા ત્યાંથી ભાગ મારે એક બંદક સાથે કોસ-વતા આવ્યા હતા સામે મસાણુ હતું અને પાસે કેમકી દેરીએ અને પાણિયા હતા. પળું એ બાજુ ખુદા દેને, એટલે પડકાર જતા બીજ તેમણે કોસીએ જોયે તેવતા સળાવવા મિકા જેવી બંદક વધેરવાની તેમણે તેવારી કરી કે મેં સાવના જ આંદ પરથી કોસનુ ચામડું બન-કાણુ ને જડકો કર્યો દરન પાકુ બપોર થઈ નહ, એટલે તેમણે બોલ્યા, “બીજ હાલો, આંદો કાંઈક વાલું કામે છે” કહેતા તેમણે પાણિયા અને દેરીમાંથી ફર નીચે કાઢે મળ્યો દરન હું આજ વખતે નીચે લેવરી, કરીને દેરીમાં પાછળ જઈ કુવાળા અને થોડી વારે જે દેરીમાં વચ્ચેથી ફડા જેવે કોસનુ ચામડું કાણુ રાખી હોવા થયો. અંદકામા તો પેલામાંથી એકની નમર તેના પર પડી અને બંદકથી “બેકા, કાક મતલ છે” થાટુક વધરવી એ કાળી આકુલિને ડાબી વતી નંદે બહુ ફાડી આંખે ભેળ રહ્યા. અંદકામા તો તે આકુલિ દાડી અને તેમાંથી પાસે આવતી બહુમાં આટલી બધાનકરીને આટલી કાંચો ને એટલે અંદકર પોતાની પાસે આવતો મોટું તેમણે દિગ્ગમ કરી નહિ અને તેમણે મૂડીમાં પાળી ગાય લઈ નાંદા

મને જાણું કે જોના કાળ-મથા બધ પેસી મથા છે, એટલે જે પાછળ રહેશે તે બંદક ફાડી પડશે અને અવશુ લેવસા જશે; એટલે છતાં મેં પડકારે કર્યો “જોના રો” દશગણેરો”

માનનીએ બધાજ સાનળો તેમણે હોમ રહ્યા, એટલે મેં પાસે બંદકમાં મીડાળ્યો “આ ટી ગીતે મારવાડવાસમાથી મારી કરી લાંબા આ મેં કું સમજે છે” હું હમણા બંદક ફાંસદારને લખું કંઈ હું” તેમણે મને બહુલા હતા કે આની સામે જાણું નહિ ફાર અને કંઈ થશે, એટલે હાથેને હાથમાં મેં જનુ છોટા ટી લીકું ને છું. “ભય”, સાંધ્યા, આડું કરતા કરી હાથ આવ્યા છે તો વધારી વાત છે

પળું આવી આ એક જ મારો અનુભવ નથી મેં બાજુ પળું અને જુવાનીમાં જા, કાકળ અને પ્રેતની વાતો સામગ્રીસામગ્રીને જ્યાર જ્યા તેમના કાંચ જનુમાં ત્યાંના મળી રાત્રે બંદક તૈયાર કરી છે, પળું મારા નેવામાં કાક બાળુ નથી, મારી તો ખાતરી થઈ છે કે દુનિયાને બતાવો તે કંઈ બહુકા છે અને વાતો કહેનારા તેને જ મથાવે છે એટલે હું તો બૂલખા માનતો જ નથી.

જવનનું પરીઠ

બાગ મોચો

અકરણ વચ્ચે

એ દેવદૂત

મનનું એર રાજે પહોંચ્યું હતુ જેઠાં સત્યાગ્રહીઓ દીક્ષા ધર્યા હતા અને બહાર હડતાલિયાઓ યોગીઓ મુખા વીધાઈ રહ્યા હતા. હિંદીઓ સાથે સહાનુભૂતિ રાખવાને વાકે અંગ્રેજોની ધર-પકડ કરતાં પણ દક્ષિણ આફ્રિકાની સરકાર અવકાશી ન હતી એવી કપરી ધરણે આતાથ હવરાતા લોકોની ચર્ચા સાટે હિંદુસ્તાનથી ચોખસે મહારાજે જે સહાય અંગ્રેજોને ચોકસ્યા

એક દેવરન્ડ સી. એર. એન્ડ્રૂઝ અને જીલ્લ મિન્ડર ડબ્લ્યુ. ડબ્લ્યુ. પીઆર્સન. તેઓની મીઠામતે મુખાર્ધથી કરબન પહોંચતા લનબલ પહોંચતા લાગ્યા પણ તે દરમિયાન અમે એ અને નામે રમી લીધા હતા અને સાંજનુ હતુ કે ચોખસે મહારાજે દીનિન્સઆશ્રમની ટુને લડતની ખબર એક ધણુ વિદ્વાનને લેવાને ચોકસ્યા છે

બાપુજી અને પહેલી દુકી દુકીને આવી એ અરસામા તેઓ આવી પહોંચ્યા. આખુ દીનિન્સ તેઓ રજાગતરારે મેડેસને પહોંચેલુ ફેશમાથી કિતરતાની સાથે અને સાહેબોને લાય એકી આપણી પહોંચેલો સીને પ્રજ્ઞામ કરતા જેઠને તથા અમ નાના વિદ્યાર્થીઓને સાથે લાય ફેરવતા રહેધને, કેઈ આલવવા મહેમાન આપ્યા છે અને આમ સરખો પણ અમને ન રહો. એ મોડા છે, અંધેજ છે, નારા છે, એ પણ અંધે. બહી મથા. મેગની પારી બરાઈને ન ચેસ્ટ્રુ, આવા આલ્યાં અપાડાઈ ન પડતું, અને એમને બામટુ તેા નહિ ન વધે તે અડળ બળવથી એઈએ એ અડળ પણ અમે નજીવી ન ગયા

તેઓ સાંજનેસમયે આઠમા અને નિત્યકર્મથી પરામારી પ્રાર્થનાના સમાપ્ત થતા સો દીનિકસવાસીઓ એકા ગયા ત્યારે મોડા મેજના કેંદ્રમા એકી એન્ડ્રૂઝસાહેબે આપને એનો શાલિવધન સખાળાપા.

હુ મુકરે પાંચેથી આરંભુ છુ એમના શાલિવધનની વાતો હુ કહેવા ચેમુ તેા ખુટે નહિ, પણ આત્યારે તેા હુ મુકરેવના રહેશે ન તમને સખાળાચીય' એમ કહી તેઓ દેખા યયા, લાય એટલા અને આખ અર્ધાનિશ્ચિત કરી થીમે અને કહ્યાપ કહ્યા

રાત્રી જાન મનનત પ્રદાનદ રાખ

અમૃત ચંદ્રિમાલિ શાંતિ શિવ શ્રીકૃષ્ણમ્

અને પછી એક આચાર્યની માઠક અમને અંધ મનની દીક્ષા આપી એના આયે સમજાવ્યો.

એક મોરે-અંગ્રેજ પાંદરી પોતાના વિચિત્ર રાજ્યારે વડે સમૃદ્ધ શ્લોક ગ્રંથભાવે એ આગારે માટે આકલ્પ્ય વસ્તુ હતી એમને શ્લોક બોલતા હોંકને તામીટાત્મીને દાબીદાબીને ચેલવુ પડછ હતુ એ એઈ આપને હોંકતુ આપણુ હોં, પણ એમની ગંભીર પાત્રાપ્ત મુખમુદ્રા અને એમની ગાંઠવાળી આગારા અવરમા અનેક એમ પુરી રહી હતી

એન્ડ્રૂઝ સાહેબ દીનિકસમા એવારિવિસ મુકરેથી દોઢાઈ રત્યા હતા. તેઓને બાપુજી સાથે ટુરલ ન પ્રિટારિયા નનરલ અમટસ પારો નવાનુ મર્યુ, અને ત્યાર પછી સત્યાગ્રહની લડત વખ કરવા અને હિંદીઓને ન્યાય અપાવવાને સાઠ તેમને દક્ષિણ આફ્રિકાના મોડા-મોડાં રહેશેમા પુરવું પડછુ

એ જે કે આર ફિવસમા પણ એન્ડ્રૂઝ સાહેબે આગારા કરવુ એવી

બહુઅં અચર કરી એ નિર્દોશર ન બચાય મુકરેવના દીક્ષાગય અગાં સખાળામા પછી તેમણે સત્યાગ્રહના મર્મીના મહિમા આપને સખાળા-વવા માટેલા બીજી કે બીજી પ્રાર્થના વખતે મસાઈ પારો ફેશમાવામા પાંદરીઓ કુરણાની કરીને કેટલા આગર મઈ અથા તેની કથા સખ-લાવતા તેમણે હોં 'લ્હાવા વખતમા મારા નેજા પાંદરીનુ કામ કરનાસમાએ ખુણુ દુ ઓ વેકયા છે પોતાનો ધર્મ ફેલાવવા તેઓએ રીણાઈરીણાઈને નન આપ્યા છે. પોતાનો ધર્મ વિધેનો અભિપ્રાય બતાવનાસમાએ અને તેન હઠપૂર્વક પળના વહેનાસમાએ યતેની અદર નાખી એક તરફથી તેમના અને હામ મેચવામાં આવે ને બીજી તરફથી અને પગ એવલામા આવે એમ એવતા ન નય અને એને માની જવાનુ કહેવામા આવે પણ કે સંતપને માટે મારવા તેવાર થયો એ કઈ નહીં વાત મીઠાઈર? એ મર્મપ્રમારેના હાલપચ વચ વડે બને બાલ્કી તથાતા લોખાથી તેઓ અલંબ પીડાય, અમનુ હોડક-હોડકુ વડે નોખાતુ તેઓ એમથી બમરી નવા નરા ને વીસ ન નાખે અને હોરે ચરેલા પોતાના. હજરેવ છસસનુ નગરણુ કરતા પાણુ છોટે ઈશર પારો ન્યાય મેળવવા ચાક્યા વલ્ય એમ હાલ પણ એમ એમ વળા એ વનને થીમેથી પહેળા કરતાકરતા, એ ફાંદી ભય ત્યાં મુખી પહેળા કરે વળી યતેથી છાતીને કોરી છે મનની અદર બેસા રાખી, ટની નારસી જે બાલ્કીથી કથાવે એમ વન અને માળા આનળથી કથાવે એમ અનેક રીતે હોંકાએ મર્મવિરસકાને પીડયા છે. ધામની ગજમા ખટરી છવતા બાળી પણ નાખ્યા છે એવા એક બહાદુર મર્મવિરેકાની વાત હુ તમને કહું એ આફ્રિકાના એક સમયમા ન મર્મવિરેકાથે આપેશે એ તમારા જેવરા ૧૮ વર્ષનો હોકો ન હતા. આફ્રિકાના જગતી લોકોએ એને કેંદ્રમા પૂર્વે તથા અને બૂળ રીણાઓ ને ડાવરી લખવાને ને કશુ ન આપ્યુ એક ફિવસ પણ એ લખ્યા વિના ન રહેતુ એના એના નિયમ દેના એને કાલજ તેા મળ્યા, પણ પછી શાદીને માટે એણે પોતાનો અચોઃ શ્વેદાં એમાથી લોલી લઈ સળી વની તળવાનુ કામ બદરી રાખ્યુ પૂરી એક મહિના મુદ્ધી એકી રીતે એણે પોતાની ડાવરી લખી. ત્યાર પછી એને વામવે બાધી, એના ઉપર ઝડકે બાસ બડરી, એને છવતો બાળી નાખવામા આઠ્યો તેણે હસતા હસતા પોતાનુ અનિવાર આપ્યુ

એન્ડ્રૂઝ સાહેબની આ વાતની બીલઓ ઉપર કેટલી અચર મઈ એ હુ ન કહી શકુ, પણ મારા મનમા તેા એ સમાજને માટે કોંકરે કોતરાઈ મઈ. એજ નવામા મુ પૂળ બહાદુરી કે ફાંદીએ ચલવામા પણ એવી કઈ મોદી બહાદુરી કે મરી બહાદુરી તેા કટ્ટે કટ્ટે ચરવા છતાં પોતાનુ હાસ ન હોડવામા છે' એ બાવથી-આપુ ફિવ રખણુ મળ્યુ, અને ન્યારેન્યારે વર્તાવામા કે પ્રત્યક્ એજ નવાનો કે મરી કૂટવાનો પ્રસન આપતો દેખાયો ત્યારે નનર સામે એન્ડ્રૂઝ સાહેબે વનુવેશ પેલા પીર માદરી મુવનુ દરથ આખ સામે ખડુ મથા વિચા ન રહ્યુ એની સરખામણીમા હુ અને પોતાને દિગમલય પાસે ૧૨૪૪ સમા હુન્ન અનુભવતો રહો

એ છાકસમા એજ મઈ આળા હતા અને ફરી જવાની તૈયારીમા

હતા તેઓના ચહેરા પરનો કષાણ પણ ઝેરૂં સાહેબની એ વેષઃ વાતાએ આનાળા તાપ્યા. મોના ચહેરા પર ગળીરતા તરવરી રહી હતી. દરેક જણ પોતાની યોગ્યતા અને કિંમત મનમાં આંખે લાગ્યું.

એ વેળાના ઝેરૂં સાહેબને દાંડી ન હતી પણ મક્કચટ રાખતા એમના અગામી ગળા કાંઠા પર મેઈ અને અલ્લો મળ્યા અને નેકટાઈ વિનાસે એને કાંઠાના સાડા ગહેરતા હશે એમ એ જણ્યું ત્યારે મારી ચાલ પ્રમાણે મન કાકાએ મને સમજાવ્યું કે 'એ આંગણે પાંદરી પાળાને પાષાક છે અને એટલા સાક જ તેઓ રેવડ કહેવાય છે એમને માન્ય રહેવું આપમાનજનક સેવાય' ત્યાર બાદ ઝેરૂં સાહેબને અનેકવાર જાણના અવસર મને મળ્યા છે, મહિનાઓ મુખી તેમની મોટાના મેમી બાળવાને અને તેમની અનુભવ મેમીના મુલાકાત મને મળ્યા છે અને એમના રીનબધુ તરીકે પતાયા પછી એમની બધે દાંડી, અનુભવ વાસ્તવ્ય ને પ્રાસાદક મીઠાસા એ અનુભવ છે, પણ એ ઝેરૂં સાહેબના દર્શન કીર્તિસંગમ મળ્યા હતા એવા ફરી મળવાનું યાદ નથી જાયે સફાઈ અહેરો, ગરકતા હોઈ, ગમકડ કપાળ અને મધુર વાણી વડે તેઓ સાક્ષાત દેવ સમા જેવાતા હતા એમની એ દેવી મૂર્તિ અને હિજળ સાધુની હાથે આરિહાતા સત્યાગ્રહનું સમગ્રધાન કરવામાં એક પ્રધાન બળ સિદ્ધ થયું.

જનરલ માર્કસને ઝેરૂં સાહેબે જેવી રીતે પીગળાવ્યા, ક્રિસ્ટી આફ્રિકાના મોરારીયાને પોતાની વિદ્યાના વહેરો મુખ્ય કર્યા અને વિદ્યાના નામની કબી કે કાંઠામાં કાંઠા નથી, એ પણ માણસ જેવા માણસ છે, માર્કે છે, ઘણી જાણી નતાના સ્પર્ધારવાળા છે એ બધું હિંદી આફ્રિકાની મારી મળીને કબી રીતે મળે કાઠાઈ, તેઓ હાલિદાસ રસમર્થો છે. બાપુજીના આશ્રમમાં, ક્રિસ્ટી આફ્રિકાને હાલિદાસ, ઝેરૂં સાહેબના પોતાના લખાણ અને 'માધીજીની સાધના' વગેરેમાં એ વાતો બાહ્ય મધ્ય છે એટલે અહીં એ એવાવાવાની જરૂર નથી.

ક્રિસ્ટી પીગળેલને લખવાને લાખુ આપ્યું આપ્યું હોત તે એમ ઝેરૂં સાહેબ હોતાંબધુ તરીકે કારતવાસીઓની છાત્રને ટરવે રમી રહ્યા તેમ પીગળેલ સાહેબ પણ જરૂર 'દેવડન' તરીકે પ્રખ્યાત થઈ હત ત પણ દુનિયા એ ઝેરૂં સાહેબ કરતા વીરેક વર્ષે ઓછુ છતાં ઝેરૂં સાહેબે અમને હવનગાર આપ્યા, ત્યારે પીગળેલ સાહેબે અમને મુન્ય એવી નૂંચા આપ્યા અમનમયા એ પહેલા જેટલા મોરારીયા આવતા તેઓ 'મોરારીયા માણસ' થવાના તેઓ પોતાની મોટાઈ જુવન જવા જેવાની પૂરતી સ્વાવર રાખતા જણાઈ આવતા મિ કેટલેક, મિ પાલક, મિ માર્કેક વગેરે સમગ્ર આગને ઠાકરાઓને કીક-કીક રમકડા, પણ આપે તેઓ પોતાના કામમાં મુલમુલ દોષ ત્યારે આંગણે આટલે જીવનવાની આમરી કિંમત ન આવતી હોઈરંબે. સાથે રમણ, રમણના ને રમણના તેમને માહિતી આપતી, એ મોરારીયાના સામાન્ય ન્યાય છે, જ્યાં તેઓ પોતાની મોટાઈ જણાવે પણ વિમારી નથી મક્કા.

મિ પીગળેલનું અગ્રિમ અદ્યુત હજુ પેરેલથી રાત પડતા મુખી પોતાની આસપાસ બાજીના ઘેરા વચ્ચે જ તેઓ વસતા બાજકોથી વે વધુ બાજક ને નિરોધ વર્તવ તેમનો સદા રહેતા એ કીર્તિતકતા પહેલેક હિંમત જેટલુ રહ્યા હશે, પણ એટલે જાન અમને અડ જ દિવસ જેટલો દૂરો લાગ્યા. વિનાદર્શિય અને કીબજ હરી હાવાવતા રહે ભર મિ આદ્યેક કરતા પીગળેલ સાહેબનો અમીચો નવાવ હોવાનું હતો, પણ મિ પીગળેલની એકાંક અગમત, એક-એક વિનાદ, એકેએક રિખાન છુ ઊછરે ન રહેલ એમની પાસેથી કીબજ અને આજોનો મેના નહિ કમ્પાનને કોડે અગમત મળે.

એટલા : શ્રી એફ ઝેરૂં, બેસેલા, ડબ્લ્યુ. ડબ્લ્યુ. પીગળેલ

તેઓ અમને બનીઆમાં લઈ બધે કેળવી રચના, 'મીલ પાદ' ને કેળવા પાદકાને મેટ, કૃષીની આસિયત વગેરે પર એવા પ્રશ્નો પૂછે, જેના પર અમારે માર્ગને જો આપતું પટે નેમો વનતપતિનું બધુ જ રોપીન હતા, એટલે જાતનતતા કૃષી તથા વનપતિનું અને ધાર કાકાના નાનુંના ભેગા કરવાને આગે રખડાને ને પોને પણ રખડે એમણે બતાવેલ રમણ કે એમણે અલેકી પિહાન એ બીજે દિવસે અમે બધી જાણે તે પોતે મહેમાન લેવા છતાં અમે ખીરે કનકા મે આપી. પણ મોટે ભાગે તેઓ હામ્ય વેરતા વેરતા એવી રીતે વર્તતા કે બધે આમરી સામે લણી પડતા હોય અમને સત્યાગ્રહના વીર શેઠાઓ મળ્યા મળી તેઓ પોતાને અભાસથી બેસતા લેખનવા હોય એટલી નમ્રતા એમનામાં બરી હતી અને અમ બાજકો તથા કુમારોને પણ મજારથી સામ મુખી એમના વિના મોડમ ન હજુ.

એકવાર તેમની માથે દાંડા કોસની હોતબીએ અમે નવા એ પહેલા મેકડા વાર અમે મળ્યા હોઈશું, પણ એમની માથે લખી ન હી પાનઓ એવાનું મને થાઈ છે અમે તે પાનઓના નવાના ને પોષ પડતા ગેલા, પણ એમણે ત્યાની જસણ, નવાને આંગેથી કાપવું દરજ, પરધરો ને મુક્યોની ગમ, વગેરે તરફ આમર પ્લાન ઝેરૂં

બીબ વિદ્યામોહિની રાજા પીગળેલ સાહેબ પ્રત્યે હું વધુ એમણે એનં એક બીનું કારણ પણ હજુ મોટા વિદ્યામોહિની જેટલુ મને અમે છ ન આવડત, અને તેમના જેવા મોટાનેલા હામ કરી હું હોઆમ આરજ લાયક બન્યા પણ ન હતો સ પ રમુરીને હું બધે પોતાને વિકારાઓએ અનુસવતા બાપુ છ હોય તે તે એ બધા વચ્ચે મારે એ બાવ પૂછે ને મારો ઉમમ વધારે, પણ આમરમુરીને બીબ મિસ્ટ્રી અને મોટરાઓ પાસે મારી એવી કોઈ પ્રતિષ્ઠા ન હતી હું સાધન-રમુરીને નિરાશાઓ રવા હતી બધે બાધ બધુ એવા કરતા.

મિ પીગળેલને મારી આ નિરાશા નિરંજીમાં પહેલીવાર બેસેલી નાથી દેવાકસકાકાનું અને જેલમાં જ આવેલાંબધુ ને સમાન થઈ તેમના મન પણ તેઓએ લેખનમાં સાધવાનું મને નોત મને આને હોઈમિય ર નજીવાઓ સાથે વ તોડાય કરતા, પણ પીગળેલ

સાહેબે મને કહેલે પણ અપનાવ્યો. તેઓ બીજી સાથા બધા, જેની નવી વિદ્યા ગાળવાના છે, ત્યાં હું ન જાયું તો 'પ્રભુદાસ ક્યા છે' મો-
ત્રાંસા એને.' એમ કહી મને જોવાવે. ઘણીવાર મને એકવારે પોતાની
સાથે દાણ પકડીને લઈ નવે ને કૂલ, વનદેવતિનું બિડીકાનું કરાવે.
અનેક વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે મને સંગોપીને જતાવે આમ ગાંધી વિરામ
તથા કમ્પાઈટર ફર કરી તેમણે ગારામાં હસાદ ફરેલા

જ્યારે આમની મંદળી કીનિસથી ગાંધીને લેતલ પહેલી ત્યારે
પીએસન સાહેબની ડ્રેપરી જે માટે આખા દિવસનું ધ્યાન મળે પડેલ.
હું એકેટલા સાથે, પણ બીજા અનેક વિષયોમાં તેમણે મને આનંદ
વધાર્યો એમનું લેટર આપીને, શીખવતી વખતે વિદ્યાર્થીઓ સાથે
પ્રેમ જવાની રીત, અને વિશાળ સ્ટુડન્ટ સર્કલ બિડીકાનું કરાવવાની
એમની કળા જલકર્મ બીજા મિત્રોમાં જેવા મળે

શિક્ષક તરીકે પીએસન સાહેબનો મહિમા જાણવું આ મ્હાન
ન જાણ, પણ તેઓ કેવળ દરખાસ્ત દિવસ ને શીલેસમાં રહી
પોતાનું સમગ્ર જીવન કરવા સાથે પોતાના માધુર્ય વડે અગાધ અક્ષ
ઉદારી થવા એમનું શિક્ષકત્વ બધે જુઓ ક્યો અમુક એકલે વખતે

કીનિસમાં તેમણે આસપાસની અનેક શિક્ષકોએ એકલાએકલા
કેટલાયે માઇલ પવવાળા યાત્રા કરી અને ગિરગિરિયા દિંદીકોના
ઉપવનનું સર્કલ વિવરણ સમગ્ર એન્ટ્રન્સ સાહેબ કરતાં વધારે પડતા
પાછળ રહીને બહાલ સાથે બીડી સુધા તેમણે આપી એન્ટ્રન્સ સાહેબ-
ની શાહુચત્તાને પોતાના નક્કર પાયા વડે સર્કલ જતાઓ અનેક શિક્ષક
જ્ઞાતિજ્ઞાના અંગે તેમની દિંદીકોના આદર કરવાનું શિક્ષક પોતાના ઉદાત્ત

આચરણ વડે આપેલું હું કદાચ કંઈ નોંધી શકું. સાહેબની પવિત્રતાની
મને બાળજીવનથી જ, આદર્શીકરણ પામ્યા નબળામની ઉભરી શકે.

પ્રિટોરિયામાં એન્ટ્રન્સ સાહેબ મગસ સાહેબ અને બાપુજી વચ્ચે
કાચી સમાધાની થઈ, એન્ટ્રન્સ સાહેબનું ફક્ત આદર્શ મળી પવિત્રમન
સાકુલ્ય થયું, ત્યાં એમની માતાના મર્ચવાસના સમાચાર આવતા
તાર વિવાદથી આવ્યા. અંગ્રેજો પર નમે તેટલા હું જ આવે તો
પણ તે સેવા નથી બેસતા એન્ટ્રન્સ સાહેબની કદાચી તથા તેમની
આકુળતા તરફ ને પાટીધારીને વિપસના પાનગર તવા જેવું તેઓ
મોન કર્યા, પણ રોલવપણું એમના ચહેરા પર મુદત ન હઈ શક
ભાવે ગળામાં ને મનમાં હું જ પી રહ્યા હતા

અમારાથી એ બંને સાહેબની વિદાય બમી સકાતી ન હતી.
તેઓ સદા કીનિસમાં વસી બધે જ આદર મળતા આમને હાની
પણ તેમને વિવશ આપે જ છુટકા હોતા, મરવામાંથી વિવશોના
તેઓ અમારા મન ને હૃદય પોતાની મુશીમાં લઈ વિદાયવત્સિલાબધા

એમને વળાવવા આપું કીનિસ એ જ ગણ્યું પ્રાર્થનાના રથને
વિશેષ પ્રાર્થના થઈ ને

સત્ય જ્ઞાન બનત પ્રજ્ઞાનદુર્લભ
અલ્પ યદ્દામિતિ દ્વાલ શિવમદ્દુર્લભ

તો મનમોહ કદાચ એ પ્રજા પડ્યા અને તેકદાની પાછળ એમની
ટૂંક અદરશ થઈ ત્યારપછી કેટલીયે વારે આમે એ ફિશલેટી નબર
પાછી ફેરવી શક્યા ને સુને હૃદય પર બમી ચાલ્યા

પ્રકરણ ૯મું સરકારી મહેમાનો

એન્ટ્રન્સ સાહેબ અને પીએસન સાહેબ સમા દેવજોતેએ
પોતાના સત્કર્મથી આપું પાતાવરણ મુખમિત્ત તરીકે
વિશ્વ લીધા પછી તરત જ હિંદુસ્તાનની અંગ્રેજ સરકારના ફ્રન સર
બ્રિગ્ગિને ફોર્સ સાહેબ કીનિસ અધીર પહોંચ્યા આઠ વાર ઘનર
ગાઈડિંગના હાથે મહાસાર કોમની ફળજાબીગી મનવાદે નવ વિચારની
અદર એમની નાખ્યો અને એમની જ ફળજાબીગી રીતે તેઓએ દિંદી-
કોના અપમાન પોતાની આદેશી આપતા ફક્ત આદર્શની બમી
પર પમ અકીયા તેઓ સાહેબ આવીને શુ કરે છે, શુ કળે છે, એમના
રવનદરે છે, એમનામાં એન્ટ્રન્સ પીએસન સમા મહામના અંગ્રેજની
બહાઈ છે કે એ મગસ સાહેબના નવત બાઈ જ વડે પાછા લેવા
અમે છો થાપી રહ્યા હતા.

સર બ્રિગ્ગિને ફોર્સ સાહેબ દિંદીકોના એક દિવસનાર સાહેબ હોઈ
પોતાને મન તેઓ બહુ મોટા માધુર્ય હતા; પણ અમારા કીનિસમાં
તો તેઓ અન્ય અભિવિદ્યા સમા સર્કલમાં જ ને બધા જોવાર મહિ-
રાઓ અને વાર જ વિદ્યાર્થીઓ એમના મ્હાન મગસ તથા સામાન
જાણતી લાવવા મગસ કીનિસ રહેમને નહા. તેઓ સાહેબને નજરને
રહેતે ઘાવકે પડતા ને નાના એજાગના ત્રણ મહિલા પને આવતુ પડતુ
તેઓ જોઈવા નહિ, પણ અમે પામી નહા કે આવી નજીવી મહેમાનીથી
તેઓ છૂટ રહ્યા છે એમના ચહેરા પર મગસ રેખાવુ હવે કે તેઓ
પોતાને કોઈ કોઈ ટોચેથી એકેક અબી પડેલા અનુભવી રહ્યા છે.

હિંદુસ્તાનમાં શાહુસાહેબી ચકાવવાની અભિવેદી તેવથી બાપુજી
પણ વારે હોઈ તેમણે અહીં બીજી લાકસાહેબીને ઉત્તરનન આપવણુ
કરાવ્યું હતું. એથી એમનું ટરનન બઈ રાખત ન કરતા બાપુજી

કીનિસ રહ્યા કીનિસ મગસને પણ લેવા ન ગયા; કેવળ આશ્રમની
હા પર ગિતલયનું તેમનું મ્હાનત કહ્યું સ્વમાન સાથે વિનય પણ
અજવાઈ રહે એ હેતુથી પોતાના સાહેબને બાપુજીએ ટરનન મોઝેલા
ફોર્સ સાહેબ કીનિસ રહેમને કીત્યા કે તરત આગતમાં એવા
લાખ્યા ને પોતાનું મ્હાન કરનારની શોધમાં પડ્યા પણ ત્યાં હા-
તોસ કે સરકસ કસુ જ ન હવે આમને મેટ ટોચી વિનાના વનદા
વિદ્યાર્થીઓને પોતાની સામે કીનિસા જોઈ તેઓ નરો પાછા પડ્યા
એમના ચહેરા પરનું મ્હાન કીનિસ મુને બાદે અમ બની થયા એટલામાં
રવામનર સોદામે આજળ વધી 'શેક હેન્ડ' નરવા પોતાનો હાથ લખા-
વ્યા હિંદુસ્તાનમાં વસવાઅને અમકદાર કરતાગોશરોમાં અમકદારની
એકને શી અબર કીનિસ આવવાઅના ગોરામોન સમાન તેઓ
શેક હેન્ડથી કરવાને ટવાએલા હતા પણ રવાસકરતુ હાથ મિલા-
વવા જતુ એ વિનયને બધે અવિનય થઈ પડ્યો હાથ દિવસનાર
સાહેબ પોતાનો હાથ ન આપતાં સહેનરેકુ નગાબધુ અને હાથમાંની
લાકી વધુતર જોવા તરી શેક ને નરની સમાગમ મીકદરે એમ અમારી
વિદ્યાર્થીઓની સમાગમ મીકદરે તેઓ મનબળાકારત સાથે એક
કેવળ વાતચિત્તની પચપાચા આશરોને પછે પડ્યા. એમના શેકેટરી
અને એમના સાથી સર્કલમાં શકવહાલુર પણ એમની પાછળ પાછળ
ચાલ્યા અમુકાથી કોઈ કરું મોહાતુ ન હવે એમની પાછળ ચાલતા
અમે રવાસકરતા ફોનરના શેક હેન્ડની દીપ્ત આદરે વાહુ રાખ્યું.

આશ્રમમાં તેમને એક સાદા કંઠારામાં ઉતારવામાં આવ્યા
તેમને ક્યા થે જોહડુ ટેપાનુ નહિ. નેમમાં અધારે અમે એમની સાથે
આવેલા શી સરકાર નામના રાયલહાલુરને પૂરા નબર ને ફોર્સનન

શુક્રવાચે અનેક પ્રાનેાનુ પૃથેન કરી અન્ય બાધાપ્રાપ્ત પ્રાપ્ત કરી લીધુ એક વખત તેઓ મઠાણી સાથે પદરપુરમાં હતા વાછીંગા તેમને દેશી વાછીં તરફ વધુ આકર્ષણ હુડ અને સિતારા પ્રત્યે તેમને વધુ મગના હતી એક રાત્રે શુક્રેશ્વરા બાદ તેઓ સિતારાના આલેખ વચાટતા હતા તેઓ તે સંગીતમાં મગ્ન થઈ હતા, વાછીં શુક્ર ધ્યાન-પૂર્વક સામગ્રીના હતા રાત્રીમાં થાપી બેસ થઈ હતી, પણ શુક્રએ પ્રથમ તે કહ્યું કે ધોળો સરમ વગાડવો પછી ધીરેધીરે એવી મુદ્રાઓ આપવી કે ત્યાં જ સાચુ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ શુક્રને પણ ખરે સગમે જ કહ્યું કે જેથી તેમને આવી ધૈર્યશા મળી ત્યાર બાદ પરિવર્તિત થઈ હતા તેમના બેલા માટે બાહ્ય વાદ્યો જેઓ સિતારાના હમ્માડ હતા તેમને પાંચ મહિના માટે વિલાઈએને તાલીમ આપવા વિદ્યાર્થિયના ઓલાઓ તેમની પાસેથી પણ તેમણે થયું બાવી લીધુ

એક વખત એક વિચિત્ર પ્રસંગ બની ગયો. શુક્રમઠાણી સાથે એક વાર સિરાલીઈને કોઇ મહાતાપને ત્યા જગવાનુ નિમિત્તથી મળ્યુ મિરાલીઈના જાનિએ બાહ્યનુ તે હાથ, પણ આદ્યજિજ્ઞાસાને હમ્મનીમ-ને બેડ રાખનાર મહાત્યાઓ તેમનુ જમવાનુ ખાત્ર અવગ રાખ્યુ મિગલીઈની ઉપર તે વખતે મત્તર વર્ષની હતી દિવસ પ્રભુ તાલી આપ્યુ ને દિવસે જ્યાં પણ નહિ. શુક્રને મગના ખ્યાલ આવી નહીં, પણ જાં વખતે કાઈ બોલ્યા નહિ મુખાઈ પાછા આવતા શુક્રએ જ એક ક્ષિપ્રે આગશે પ્રસન્ન વ્યવહાર લાવી સિરાલીઈને પોતાને ત્યા જગવા આજ્ઞા કરી તેમને ધોળો સમય થયો શુક્રની સાથે વાત કરવી એમાં પણ ફેરફારો ખૂબ જ સંકેત ને ક્ષેત્ર અનુભવતા તે પછી જમવાની તે વાત જ સીં જુએ પોતાના પત્નીને કહી મીધુ કે સિરાલીઈ એક મારી નહીં જ રાખતે અત્યાર મુખી કાઈ ક્ષિપ્ર નહિને આજે શુક્રની પાસે બેસી જમવામાં તેમને ધોળો કોઇ થયો. પણ મુખ પરિવર્તિત પોતાની પાસે બેસી, ગત પ્રસન્ન સમાવી કહ્યું 'તે ક્ષિપ્રે તેને ખરાબ લાગેલુ તે મારા ધ્યાનમાં હુ કોઇ વખત મુખ પણ બને એમાં બોલુ શુ સમાહુવ'.

પરિવર્તિત એક મઠાણી જ્યાં જ હતા સંગીત માટે તેમણે આપ્યુ થે હાથન અર્પણ કરી સંગીતના જ્ઞાનને ધીરુ લાવવા પ્રયત્ન કર્યો હતો. કોઈ ક્ષિપ્ર તેમણે રાત્રીમાં જાણનાં માથે નીચે બેસી માથુ નહોડ પ્રમાન ફરજે બેસીને જ માવાને તેમને આશ્રય હતા હ ૧૯૨૬માં રાજગદના મહારાજને પરિવર્તિત મઠાણીને આમનથી આપ્યુ પરિવર્તિત એક જ રાત્રે રાત્રી કરી કે 'રાતના મિઠાસનની આમાં જ બેસીને હુ માર્દસ એ રાત્રે ને જ્યજ હોય તે જહુ આ-નીશ' રાત્રીમાં જાણનાં પણ તેમના મવાનાને સમજ ગય હતા જાધર્વે મહાવિદ્યાલયનો નવ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ આજ વર્ષમાં પૂર્ણ કર્યોને નોડ વર્ષની વયે અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કરવા આવેલાપ્રાપ્તના મારાડી, ક્યુટી, લીલી, સમ્પત અને સાધારણ અંગે પણ પ્રાપ્ત કરી લીધુ અભ્યાસક્રમ પૂર્ણ કર્યો એટલે પરિવર્તિત તેમને લાહોર વિદ્યાલયમાં આવ્યાં વૃત્તિ નીચે ૧૯૨૭થી ૨૮ મુખી તેમણે એ સમયમાં કામ કર્યુ ત્યાર બાદ તે પરિવર્તિતે મળવા ખતા ગયા ને ત્યા પરિવર્તિત પાસેથી રત્ન કાઢ તેઓ પ્રદા થયા

૧૯૨૭માં તેમણે કોઈ અપ્રાપ્તિ પુસ્તક વાચેલુ ત્યારથી તેમને પરદેશગમન કરવા ઉત્કાંઠા બગેશી આવી દવે તેમણે ઉત્કાંઠા જવા નેયારી કરવા માત્રી તે પહેલાં વાછીંગાએ પ્રોફેસર પાસે તેમણે વધુ અંગ્રેજ શીખવા માટેયુ પોતે બધામાં એ પ્રોફેસરને સિવાર જીખવતા આગ ઉત્કાંઠા જતા પહેલાં અંગ્રેજ ભાષા શીખી લીધી ૧૯૨૮માં તેમણે ઉત્કાંઠા જવા નેયારી તો કરી, પણ પાસે રાત્રી

પાઈ પાનુ હતી નહિ ૩ ૧૦૦૦ની જોગવાઈ કરવા તેમણે મહેનત કરી. શ્રીમત ગિરો પામેથી જેમનેમ કરીને ૭૦૦ રૂપિયા મેળુયા મળ્યો રૂપિયા માતાની અનંત મુદ્દી કે થયુ. વર્ષથી માતાએ સામગ્રી રાખેલી તે તેમની પામેથી મેળવી મુખાહમાં મી બિરલાને મળ્યા તેમણે તમ્મુ અહવાડિયા મુખી લંડનમાં રહી સકાય એવી ત્યા આર્થિકવચન વ્યવસ્થા કરી આપી ૧૯૨૮માં નવાજમાં શુક્રેએ આખરી મળ્યા અને તેમના આશીર્વાદ થઈ નેઓ ૧૯૨૯ના નવેમ્બરમાં ઇટાલિયન સાલનમાં વેનીઝ મઈ લંડન ગયા ૧૯૩૩માં પરિવર્તિતે હેલોન થઈ ઇંગ્લેન્ડ જ્યાં વખતે સાથે તેમના ખાત્ર વાછીં મિત્રો, તજવા-તરજ, અલગરન વગેરે હતાં એ વેળા થયુએ કહ્યુ કે ત્યા નકામ બને છે; કાઈ કાંઈ નહિ પડે; પણ કોઈનું આંતર્યુજ નહિ બનનાં શુનિ-વર્તિતે હોવામાં તેમણે 'નુટ્રીયમ શો' કહ્યું અને બીજા મેન્ટુ મેમ્સે પણ કીરો કર્યા તમ્મુ અહવાડિયા મુખી તો કાઈ દિવસ હતી નહિ. પણ પછી મુશીબત ડોઝી મઈ એક વખત તે આપણા હિંદી સાહનોએ નામ માટે આગત્રણ આપ્યુ ને ઉપર ટ્રેક્ટરીમાં પણ ન ચકલ્યું.

આ ફરિયાદના પારીસથી એક રૂબરી લંડન આવ્યા. તેઓ પણ આર્થિકવચન વેતર્યા હતા તેમણે વાતવાતમાં સિરાલીઈને કહ્યું કે 'તમે પારીસમાં ઉપવસાકરને મળો અંમને પોતાની પાઠી માટે કોઈ સારા સગીતજ્ઞની ધમી જ મારુ છે' રજાઉપર આવીને વિચાર કષેપે પારીસમાં પણ આતુર થઈ હતા, જેટલું, જેટલું, શુ થાય છે! પામેલા રૂપિયા પણ ખૂબ આવ્યા હતા તારાસિક એક વિદી પારીસ એ ઉપવસકરને લખી નાખી. પેસા ખૂટતા હોવાથી તેમણે કોમ્પેસ થેડ પર ઇન્ડિયન મોર્ટી નવા રહેવાનું રાખ્યુ. ઉપર શિક્ષિત જ પાસે હતી એક મહિના મુખી એક જ 'સુદ' ઉપર નિભાવ કરતા, અવાનક થે મિત્રો તેમની પરીક્ષિતે જ્યાં નવા, ફરિયાદના તેમની રમખાઉ વ્યવ-સકરને જવાબ આવી ગયેલા પેલા ગિરો ખત બોલી વાચી લીધો અને ખરી પરિવર્તિત સમજ જતા તે જ સાંકે એ મિત્રોએ મિરાલી-ઈને પારીસ જવાને આશ્રય કરી બળે પાટ આપ્યા

પારીસ સમય લખી નાખ્યો કે હુ આજુ છુ ત્યા ન્ટેશને ઉપ-સકર, સિમ્પી તથા તેની માતા સામ્યા આવ્યા મેન્ટુ દિવસ ત્યા જ્યા. ફરિયાદના સિવાર વગેરે વગાડી બતાવ્યા, તેમના કામથી ઉપવસકર પ્રમાણસ રહ ગયા બની વાતચિત કરી નખી કરુ ઉપવસકર તો હિંદ આવતા હતા અને તે પાછા પારીસ બંધ ત્યા મુખી મિરાલીઈને અજાણતા હતા હુડ ત્યા એક હિંદી સમ્પત નિ રાત્રીમાં જાણનાં હાથે રૂબરીયા રહેતા હતા તેમણે એમને ખૂબ મદદ કરી પોતે સિતાર શીખતા અને મિત્રોમાં સિરાલીઈનો પરિચય કરાવતા

આજ મહિના બાદ ઉપવસકર પારીસ પાછા કર્યા અને પાઈ રાર કરી સિરાલીઈને બોલાવી શીધા તેમની સાથે તેમણે મુદ્રાપ્રવા ખૂબ પ્રવાસ કર્યો અને અતુલ્ય વેળાઓ દે ૧૯૩૦માં ઉપવસકર મુદ્રાપ્રવા પ્રવાસેથી પાછા કર્યા, પણ સિગલીઈ ઉત્કાંઠા જ નેવાયા ને ત્યાના કાઠિયન દોહામાં સંગીતના થીને પરિક્ષક (સિદ્ધાન્ત) અભ્યાસની ત્યાના કલકટર વિ ઓપનહામ પામે તાલીમ શીધી ૧૯૩૮ના રિસે-અરમાં તે હિંદ આવ્યા અને વનપુઆરીમાં આલેખોડામાં આવેલા ઉપવસકરના 'કલાક્રેડ'માં બેઠામાં અત્યારે પણ ત્યા તેઓ સંગીત પ્રેમીય તરીકે ઉપવસકરના જમણા હાથ બનીને રયા છે

શ્રી સિરાલીઈએ ભારતીય કલાકરોનું શુક્ર સ્વરૂપોનો પૂર્ણ અભ્યાસ કરીએ, ઉપવસકરના નૃત્યા સાથે તેની નવીનતાને નિવિધતામાં અરજવામાં અપૂર્વે મળેા આપી હિંદી સંગીતની સમૃદ્ધિ વધારી શીધી છે તેમના મુખ અને મિત્રોમાં પ્રેમ-પાત્ર બની ગયો

ઉચ્ચ ગાયકેડો

આજથી પચાસ વર્ષ પહેલાં આસીય સમીતીનો સ્થાપના આજના જેટલા ન હતો. તે વખતે સારા સુરિકમ નાથકે ધધામે જનારીઓને શોખવતા, આ અપરાધ સહન કરી સમીતીમાં પં વિષયું કિંગ્ડે અને ખાં સાહેબ અપરાધ કરીગયા એ નિષ્ણત આનારતરીકે જ્યારે સુજના અને સંકેટો સિંગીને તેવાર કર્યા અને એ સિંગી આપણુ દેશમાં ઉચ્ચ સમીતીને સુદર પ્રચાર કરી રહ્યા છે.

આને પોતાં શહેરમાં નો અનેક આનાર થઈ રહે છે ને દિલ્લા ફ્રેક ફેરિંગા દેરયાન પરથી આપણે માસીય સંગીતકારિને સાંભળી શકીએ છીએ. ફેરિંગા અને સીનેમા ડ્રાસ આને સંગીતને એ સારા પ્રચાર થયા છે તેથી અનેક આંતરોએ સંગીતના અભ્યાસી પણ થયા છે. ઉચ્ચ ગાયનની સાથે પદ્ધતિને અભ્યાસ માટે ફ્રેક સંગીતપ્રેમીને વિજ્ઞાસ થાય એ ન્યાયાધિક છે, એટલે અને આપણે સારા આસીય ગાયનનાં સંગીતની પૃષ્ઠીએ પ્રતિ દર્શિયાત કરીશુ.

સમાર અકબરના વખતમાં મેલુલ્લાવસથી માસી તાનરોન જેવા ગાયકોએ જે ચોને બુદ્ધાનુદા સંગીતમાં થયો છે તે પછું કરી હ દાવની કિયા ર્હિંદુરતના આપાયા છે. એ આપને પરી ન સમજ, અપ્રચાર કરી માનવે ગાયકો આપે અનેક થઈ રહે છે, પણ સારા ગાયકો તેમ ન કરતાં ચીજને સંપૂર્ણ સમજ તેનો આવ રમ્બ કરે છે.

સમીત સંગીતની પ્રચીન કોશોમાં ગાયકોના અનેક શુભે અને અવશુભે દર્શાવ્યા છે. નાકેથી ન ગાણું, અવાજને દાખલ નહિ, પુતળાની પેદે સ્તેપક રહી ન ગાણું, અરપાન ન ગાણું, કોમ સૂચથી જે કોશ થયો છે કે જ્યારે તરસ ગાયકે ન ગાણું, વિચારી ગાયકે, તરસ નહાણે, ગાયકે જે બેઠાલે પગ ન ગાણું તાન કપડા પહેરીને, મોટેથી આસ બહને, હી હવામાં બેસીને, કોર ગાજન લાગીને જે ગાયકો પોતાની કલા જનતા સમક્ષ રમ્બ કરે છે તે ગાયકો ઉચ્ચ સમીતનાં સુદર વર્તે. શ્રોતાઓ કમગુ કષાપિ રમ્બ કરી શકતા નથી. સામા ગાયકો હમેશાં બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરી પોતાના અવાજને અધિકારી બનાવે છે. તેથી હમેશાં નિર્ભય હોય છે અને આવાગ પ્રત્યે અભિભુતિ થયે છે. અતિ દુત, અસ્વાભાવિક પદ્ધતિથી તેઓ કોઈ પણ ચીજને હેડતા નથી, પણ બહેને તે ચીજ મુખ્ય હોય ચા ખ્યાલની હોય. તેઓ નિભયસની હોય છે અને ગરીમશાસ તથા તિખારાથી તેઓ પ્રતિદિન દૂર નાસે છે.

વળી, ઉચ્ચ ગાયકો હમેશા રાજના રસથી રંગાય છે. પ્રત્યેક રાજની લાગણીઓને તે ધીરજથી પ્રકાશ છે તેથી તિલેમ રાજને ગમીર બનાવતા નથી, તેવી જ રીતે દરબારી કાનકાને શુ આવરજામાં કષાપિ ગાતા નથી તેઓની ગાયનની પદ્ધતિ અતિ ભવ્યભિવલ હોય છે ને મીઠા 'અરયાલ' હા આવાપમારીથી 'સમ' બનાવીને શ્રોતાઓને આકર્ષાં એકામ બનાવે છે.

પારી સંવાદી સુરોના ગમને બાવાથી, સંગીતસમક્ષ અલ્લા-દીવામાંથી લાગમ અનુદ આતાપચારી કરીને, સાસ ગાયકો, ગવાની ચીજના ચાકસ તાલમાં 'ગાલ વાને' શરૂ કરે છે રામરવજ, સુર અતિ તાલ લખી તે તે પ્રતિપત્તે લક્ષ આપે છે અને ચક્ષુઓ બંધ ન કરી, મો પરાના હાવચાવ પર અશોભની વિદ્ધિઓને તે દૂર કરે છે. આમ કરીને તે ગવાતા રાજની ગઈ, ગમક અને તાલ વમેરમાં પ્રવેશે છે.

સમીતમાં તાલ જેમ અતિ આવરજક અવ છે તેમ સુર પણ એવુ જ એક જ રીતે અંગ છે. ધળા નાથકે કોશ બહાનુ કદી ભેમે છે કે સામજનારાઓ ઉચ્ચ સમીતને ન સમજ શકે; પણ દ કમા

એવું કંઈ નથી. દે ગવાર સુર અને તાલમાં ગાય તે ફ્રેક સંગીત-પ્રેમીને રસ ન આવે, પણ બહેને શ્રોતા હળવા (light) સમીતને શોખીન હોય. સાપ, નાથો, હાલુ કે બધા જેમ સુરીતા સમીતથી (સુરીથી ચા સમગીથી) આકર્ષાય છે, તેમ માણસને પણ સુરીતા સંગીત અસર કેમ ન કરે ? એ પ્રાપ્તિઓ સંગીતના ગમ્મકે કે રામનુ સાસ ન સમજ શકે, પણ માણસ તે પ્રયત્ને આ બધુ સમજ મેં છે. એટલે 'શ્રોતાઓ ઉચ્ચ સંગીતને ન સમજ શક' એમ કહેવાર ગાયકે સુરીતા હોતા જ નથી આ અનુભવસિદ્ધ વસ્તુ છે. પોતાની નજાઈ વ્યક્ત કરવાને જાહેરે તેઓ શ્રોતાઓને ન કાગાઠડા પાડે છે. વળી, સાસ સંગીતકારોના સનીતથી સંગીતને એ ગાન માણી લે છે તે હળવા સંગીતના ગોખીને નથી માણી શકતા, હાલુ કે હળવા સંગીત-સોખીને તે ચીજના ગમ્મકે-ચીજના સારો ટંબ, આવાય કે વાન વગરના તરસ ગવાઈ રહે તેવું પસંદ કરે છે; જ્યારે સંગીતને તે રામના લંડાણમાં લેવડી જમને રામની લાલ, ગઈ, ગમક, અંદરવર, નાસ, વાન અને આશોપામાંથી મહેરલુડી શકે છે.

સારા આશય મવારે મવાની ટોડી સાને સારા વાગ્યે ગાતા નથી, તેમ સાને જરાવુ મુજબની સવારે પાલ વાગ્યે ગાતા નથી તેઓની તાન લેખની પદ્ધતિ વાક્યરચનાનુસાર ને બુદ્ધિથી બદલે હોય છે. ફ્રેક ચીજની અદામાં અને એટલે તેઓને ખ્યાલમાં રહે છે, અને શ્રોતાઓના સમીત સમીત માનસ યોગજયાની કળા પણ તેઓ દાસક કરી લે છે. —વિશ્વનાથ ગાય

પાંદડાંમાંથી દેશમે

બનાવડી દેશમે લગભગ ફ્રેક હરમા હોય છે, પણ તે શી રીતે બને છે તે અવજાણામાં ધણા નહુતા હોતા નથી. ન માની મકાપ એવી વાત છે, પણ બનાવડી દેશમે પાંદડાંમાંથી બને છે. દેશમા ક્રીડા ને રીતે દેશમે બનાવડી છે તે રીતનુ વૈજ્ઞાનિકોએ અવકરણુ કર્યું અને બનાવડી દેશમેના જગમ થયા.

'અવમેરી' અને 'એક' નામના કોડમાં પાંદડાં આખરે દેશમા ક્રીડા ને પાંદડાંના રસના કીચુ નાત શુ પોતાના ચરીરની આશ-પાસ વાટે છે આપણે એને કોશો કદીએ છીએ. વૈજ્ઞાનિકોએ વિચાર્યું છે ને બતરો રસ દેશમા ક્રીડા ચૂમે છે એ બતરો રસ એ માણસ મેળવી શકે તે એમાંથી દેશમે ક્યા ન બને ?

આ વિચારના પરિણામે આજથી લગભગ પચાસ વર્ષ પહેલા બનાવડી દેશમેની શોધ થઈ અને ત્યારથી તે આજ સુધી બનાવડી દેશમેના વપરાશનો જ બેરોજ વધેના થયો. આપણા હરમા વપરાતી ફેરડીએ મીઠે બનાવડી દેશમેની હરો; પણ કોઈ આપણને પૂં છે કે તમે ગરબના પાંદડાંમાંથી બનાવ કાપડ વિષે સામજ્ય છે ? તે આપણે જ્ઞાનમાં ના જ દેવાના!

દેશમા ક્રીડા ને રસ ચૂમે છે તેને સેલ્યુલોઝ (cellulose) કહે છે આ સેલ્યુલોઝ જ્યારે તાંતમાંથી બનાવી નીકળે છે ત્યારે એને હવા લાગવાથી એને પાકા દોરો બની નાથ છે. વૈજ્ઞાનિકોએ સેલ્યુલોઝ બનાવ્યું અને ફેરડીકે રસાયણિક ક્રિયાઓ વડે એમાંથી તત્ત્વો કાઢી ઊઠીને ફેરડાં પણ બનાવ્યાં. આદિસ કરીને દેશમે બનાવવાની આ પદ્ધતિ પ્રમાણે આપણે ત્યાં કોઈ કારખાનાં કામ કરના હોય એવું નહુમાં નથી આપણે ત્યાં બનાવડી દેશમે ધણીખર રાખુ અને ફેરડીના દેશમાંથી બનાવવામાં આવે છે. આ નવી રીતનાં સાધનાના આધારને કારણે પાંદડાંમાંથી દેશમે બનાવવાનું કાર્ય આપણે ત્યાં બની શક્યુ નથી. —ડી. ડી. વાલેડ

તેમજ સંગને સનીત સામયવાર્તુ ગાન થતાં
દિલ્લીના એક અંધ પરંતુ કલ્પતા ગાયકને
તેની સામે લાવવામાં આવ્યો. ગાયકને હિંદુ
ખોલીને ગાન વહેવડાવ્યું, પરંતુ તેમજ હિંદુ
ન મીઠાણ અજાણે સચીત પૂર થતા કમી
બહિરા વિના એને ગાયકને કમી કર્યાં, તો
તેમજ ૧ ગાયકને જવાબ આપ્યો, "હોય" ને
તેમજ મન કર્યા પછી "હોય" તે ગળી આ-
પણા દોષ ૧" ગાયકને જવાબ આપ્યા:
"દાસો, તલિતરને લગડા પાસે મગાવત" ૧

દેશદેસના
મિત્રેશ
બાબુએ
બતાવ્યો
છે તે
દિન્દુલાનના
વતની દિગ્ગિને

અને કાઈ ગણ. કાંટી-શુભ; તેના જેવા
આશરની રોજ પાલુ વસ્તુ-એકે પ્રવિણ-
કાંટી; પશ્ચિમના લોકો જગ્યા માટે
નાની ખવાળી જેવા આશરનું સાધનવા પે-
ર તે, તેણે કદાચ સાધનવા નામ પહેરે પુ-
ત્રીયાનું પહેરું, પેપરના નળાંકો થતા એક
અત્યંત સૌન્દર્ય, નરસ, અરસ, રંગ; ૧
લુપ્તો, મગન.

કહેવનું કેમ પડી 'અંધ બાળોએ, છાસ
બાળોએ ને રેર કપાલધન' ૧૧૮ પાલુ વસ્તુ ક
જનાવની હવાની પદ્ધતિ આનાકાંથી તેને વિર-
ભવે છે મારામારી કરવા માટે ફલાસ-
મા વપરાતી આ કહેવન વિશે કોઈ પાતા
૭ કે પાળી બરવા ગણી શકે પદ્ધતિની
આગળે ભેગા ખાટા અથવા કોઈ તેમ-
થી શકે તેણે લાવવાનું થેર આપીને પટેલન
તેણે પાળી પાળી કોના દુધ છાસ પોતાના બાહ-
બેના હાકરા બારી કે પદ્ધતિની બાહબેન-
ના, એ વાત કંઈ અને બેગલેથી ૨૨૫
આગળના ૫૨ આ પી ગયા અને પશ્ચિમ
પદ્ધતિની ૫૨૫ બેગલે થયા તેની રંગ-
મળ સાબળને દોડી આવેલા પટેલની બેગલે
બનેને તેમની મુખર્તિ માટે કાઢ્યા આપીને
કપરની કહેવન કહી કે ભેગ તે હજી બાળોએ
બેગી છે, ને આ થેર શી કપાલધન ૧

આખીની જનસંખ્યા એટલી વિપુલ હોય
છે કે એ જ આખીને વસવાટના જો બંધો
હવેતો રહે તેો તે એ જ જાતને આતે તેની
અભ્યા કાંટીથી વધી જાય તે વેડ કે વે-
ના ૫,૦૦,૦૦,૦૦,૦૦૦ (પાંચ અબજ)
વેગનો ભાગ અને તેની રૂબ કે કોટી માટે
લાગી થાય ૧ પાળુ યજ્ઞાએ જો કે એકલા
દેશ એના કંઈવાર નથી મેટો બાગવાશ
પામે છે, અને ૩ ગ્રેડી માખીઓ ખપી-
રવાજોને મેટો આદાર બની જાય છે

અનિવ નગમ
 $(1+2)^3 = (2^3+1)^0$
 $(2+3)^3 = (3^3+2)^1$
 $(3+4)^3 = (4^3+3)^2$
 $(4+5)^3 = (5^3+4)^3$
 $(5+6)^3 = (6^3+5)^4$
 $(6+7)^3 = (7^3+6)^5$
 $(7+8)^3 = (8^3+7)^6$
 $(8+9)^3 = (9^3+8)^7$
 $(9+10)^3 = (10^3+9)^8$
અને એમ આગળ — ૩ મ ગોષ્ઠી

ગોષ્ઠી થયું ચાર મુકાબે ગેરમા આવે છે
તેનું મુજ વિચિત્ર છે. વિલાયતમાં બહુ વ-
ખત્રા એક દિ સમ વેતો રે લાડાયા યજ્ઞને
ચારીને આવેના પિટલા, દારિયા દુગ્ધનના
માથા વાડીને ચોખ્ખા દરવાજાને એ થાયલે,
ચોખ્ખા મોંઘના નીરવચ્છિત્તી નરીકે અંગે.
સમીતીની પ્રતિ સાથે એ જગલી રિવાજ
તે માટે, અવજન, ત્યા નાજક થતા છે
પણ તેમની જગલી દશમાં પ્રચલિત એરિ-
વાજો અવજન હજી એ રુપે પચરસ
ગોષ્ઠી મુકાબી પદ્ધતિના મુકાબે રહો છે.
આપલે ત્યા તે એ વિલાયતના અનુકર-
કે આપલે છે આદિકાના કેલકા વાવવા
હજી એ મુકાબે વરીકે માનુષની જોખરોએ
વાપરવાને એવો રિવાજ થયું આપલે-
મા કેટર નવર પડે છે.

આગળનામાં 'સુર' નામના એ રાષ્ટ્ર-
એ છે: એક કા-સુરેટ ૨૨૫૫૫૫૫૫૫૫
અને એક પશ્ચિમ કાંટે.

સાકરો નવરુ દુકા-આ મુગલો કી
બતાવવા માટે મેઘ ખાસ સામગ્રી ૨૨૨
નથી. સાકરો નાખવા માટે, તરત જોવળ
નવ મેવા ખાસ બનાવવાના સાકરના મા-
સલા આપે છે. એવા
દુકાને આપકાંથી કોઈ-
રિવાજો બોલતી તેનો
૫૨ કઈ રુપરો, ૨૦૫

મેલાવિયની એક પતરી તેના ૫૨ જની
જો. પાછો મિત્રો સાદ 'રીવા' એને તે વેગ
એ દુકા રાખીમાંથી કપડી સાકરો ના-
ખેલા, એટલે તે દુકાની મારીની થી તે જોયો;
પણ પછી તરત કપડ વરી આવશે ને રોજો-
રિવાજની પતરીને ત્રીપ તે આવશે બોલવા
વિના વરતો રહેશે મિત્રો એ એટલ તાલુકા
થશે ૧ પછી પછી એ સાકરોને પીરા રોજો
નહિ, દોળી રોજો

આ મદિયાનું નામ 'અવેજી' ૧. ૫૨
૭૩૩ પટેલ વધેના આશર માથે સાકરો
થેનો, ને એ મુજબ એ અજેબજા સાતમે,
આરોગ્ય આકરો, નવરસ નવરો અને
રોજોગર દરમો આવતો, તેથી તે કપાડ
માટેના રોજ નામે ૩ પરીકે આદરમાન
નામ પડવા હતા તે આજે પણ સાકર છે.

વિચિત્ર કહેવન: એકે મરનારા સર્વ પ્રાણી-
કોના લાંબ લાંબા દોળ છે; પણ દિશાલયના
અંગેના થતો આ સંજો કઈ એ વિચરતો
આપવા છે.

સીતાચરિત્ર (૭૨૧મી પૃષ્ઠા જાતકનારી)

ફેરિયા - મહેલવાસ કુલિયા

દેશદેશના ટિકિટો પર પૃથ્વીનું મહાસાગર

ગાળાઓથી ઢાળી બાબુભાઈ—પહેલી દારૂ દેખાઈ એવો દેશ દેશના ટિકિટો પર સાચુરખાનો જુવ, સોવિન-ફોનની જે એન્ટની ટિકિટ પર ગિન્ડાડીનો જુવ, ઇન્ડિયાની મેર મેઈડની ટિકિટ, નિઝિયાની જે સાયરની ટિકિટ પર ફેવે-જુવ, બીજી હાથ ગોમેનાવ (પશ્ચિમ આફ્રિકા)ની એક એન્ટની ટિકિટ પર યોન્ડ કાર્ડથાલ, નેડીઓસ (ડચ મેન્ડેસ)ના પ્રાલમખાડની એન્ટની ટિકિટ પર ફ્રીક્ટાનો જુવ, કોઈ દેશની એન્ટની ટિકિટ પર શાન્ડિસ જુવ, કોઈ દેશની એન્ટની બીજી ટિકિટ પર સાન રાન્ડોવેનો જુવ, ત્રીજી હાથ ટુન્સાનના ના પાસની ટિકિટ પર મિજિવ-ઈન્ડો જુવ, બાન્ડરિયાની રન્ડિયાની ટિકિટ પર વાર્ગર નદી પરનો જુવ, ફોનીઓસ નાન્ડવોડાર (પાયાન્ડિયા-મેન્ડિયા)ની એન્ટની ટિકિટ પર દેવના નદી પરનો જુવ, બોનમરનાન માન્ડી પાંચ એન્ટની ટિકિટ પર સિમ્લસિમ, કોમી હાથ રન્ડિયાની એન્ટની ટિકિટ પર વિન્ડોરિયા બોન્ડો ફેવે જુવ, બોન્ડોરિયાની જે એન્ટની ટિકિટ પર મિડની હાથેરિય, એન્ટની રન્ડ એન્ટની ટિકિટ પર કિવેર પામોનો જુવ, રન્ડિયા રન્ડિયાની એન્ટની ટિકિટ પર વિન્ડોરિયાબોના જુવ (બી દરિયાવ બેન્ડ-નદવાલ રન્ડેના મહાભાઈ)

ફોટોગ્રાફી હરીફાઈનું પશ્ચિમ (પૃષ્ઠ ૩૪૦)
 ઢાળી બાન્ડ-ધરિયાનો જે કે મિવેરી (પરવખુર)
 બીજી દેનાગ, બન્ડાની બાન્ડ-ફેવેર વાન્ડાઈ બંદ
 (બન્ડાવાઈ) નોધવાવ.

મહાપ્રખતથી મુંબાઈએ એના પર પ્રસંશાનાં પુષ્પો વેર્યાં છે

કારણ

રાજકવિ શુદ્ધક કૃત 'મૃચ્છકટિક'
આચાર્ય અત્રેની રૂપેરી કલંમ
એક વરસનો સતત પરિશ્રમ
લાખો રૂપિયાનું ખર્ચ

એ બધાંના સમન્વયે

ગૌરવશાળી ગઈ કાલનો અદ્ભૂત
સંદેશ લઈ આજના અંધારાભર્યા
વાતાવરણને અજગાળવા આવેછે
૧૯૪૨નું સર્વશ્રેષ્ઠ સર્જન

૬ નવેમ્બરથી મુંબાઈમાં

નાવેલીમાં

લેખક સર્જક

આચાર્ય અને

દિગ્દર્શક

ભગીરદાર

સંગીત

કૃષ્ણરાવ

કલાદેહ

કનુ દેસાઈ

ભૂમિકા

વનમાલા

ભગીરદાર

શાહુ સોડક

ગોસ્વ તાલપોર

સુનાલિની દેવી

નવીન યાનિક

એથી દેવી

સાહિત્ય અને સંગીત

નાટ્ય અને નૃત્ય

કલા અને મુશોલનની

અનુપમ આરસી

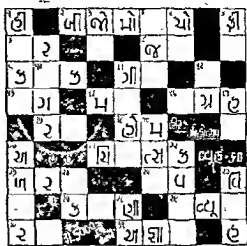
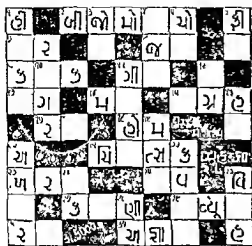

રૂ. ૬૦૦

વર્ષ પહેલાની ગ્રંથગી

કરી સર્જાય છે.

સાદી
કેકાણું

ગામ

[મુખાઈના હોલકદે માવર હોયો]

મ જો રસીક ન ... } મેં મારી પ્રવેશ
... } કીધી મોહવી છે

પત્રવહેવારનું મરનાનું:

જન્મભૂમિ હીરક વ્યૂહ ૬૦

પો. ગો. નં. ૧૨

૧૩૮. મેડાલ રીટ. મુંબઈ ૧

માત્ર એક રૂપિયામાં ચાર હજારની કીમતનો છ હીરાનો હાર, અથવા દશ મહીના સુધી દર મહીને રૂ. ૪૦૦ અથવા, એક સાથે રોકડા રૂ. ૩૫૦૦ હીરક વ્યૂહમાં સવશ્રેષ્ઠ ઉકેલ ભરી મોકલનાર હરીફને મળશે. એ હરીફ આપ હો તો આપના પ્રવેશપત્રો ભરી મોકલો.

પ્રવેશ કીનો કેટો

એક નામના મેજાસાથે પ્રવેશપત્રો
ખરવાની પ્રવેશ કી નીચે મુજબ છે

એક પ્ર.પત્ર	રૂ. ૧-૦-૦
બે	રૂ. ૨-૦-૦
ત્રણ	રૂ. ૩-૦-૦
ચાર	રૂ. ૪-૦-૦
પાંચ	રૂ. ૫-૦-૦
છ	રૂ. ૬-૦-૦
સાત	રૂ. ૭-૦-૦
આઠ	રૂ. ૮-૦-૦
નાવ	રૂ. ૯-૦-૦
ગોળ	રૂ. ૧૦-૦-૦

પ્રવેશ કી કેમ ભરશો?

(૧) મ. જો.ધી

મ જો.ની ટપાલ ઑ-
ફિસમાંથી મળેલી રસીદ પ્ર.
પત્રો સાથે મોકલવી. મ જો.
કુપનમાં નામ, ગામ ઇ.
લખવું.

(૨) ચો. જો.ધી

'જન્મભૂમિ ઑફિસનું'
નામ લખી કોસ કરવો.

(૩) ચો. પા.ધી

એક રૂપીયાની એક એ-
વી ૧૬ પાવતીની ચાપડી સાથે
રૂપીઆમાં મળે છે.

જોહામાં જોહી રૂ. ૪-૦-૦ની રોકડ પાવતી મં-
ગાળી શકાય છે.

આ પાવતીની એકબે મ-
ગાવનારને એક ને ચાર એકી
સાથે મેગાવનારને પાંચ શ્રીવા-
લ્યથે વિના સુધે મોકલાયે.

—સાથે ઉકેલ ૨૦ ડીસેમ્બર—

પહેલું ઇનામ
છ હીરાનો હાર
 અથવા રૂપિયા **૪,૦૦૦**
 દશ માસિક હાપ્તાથી અથવા
રૂ. ૩,૫૦૦ રોકડા

બીજા ઇનામો
રૂ. ૧,૫૦૦
 બેઝન્ટ
રૂ. ૪૦૦
 વધુ પ્રવેશપત્રો
રૂ. ૧૦૦
 અને આકર્ષક લેટો

એક પ્રથમનો એક રૂપિયો
 આ વ્યૂહમાં એક પ્રવેશપત્ર
 ની દી એક રૂપિયો રાખવાના
 આવી છે. જોનાના એક નામના
 જે પ્રથમ ભરનાર હીરક એક
 પ્રથમ ભરનાર બની શકશે કે
 ચારમા ચાર પ્રથમ ભરનાર
 ચાર બને આદિ પ્રથમ રંગ
 આદ્યના ભરનાર પેશનાનામના
 આદ્ય પ્રથમ ભરનાર બની શકશે

બીજી વધુ પ્રથમો ભરનારને
 એક જ નામના એક કરવામાં
 સોથી વધુ પ્રથમ ભરી શકે.
 ભાર હરીફને પહેલુ ઇનામ
 રૂ. ૬૦૦૦ અને ત્યાર પછી
 બીજા હરીફને અનુક્રમે રૂ. ૨૦
 રૂ. ૧૦૦ અને ૫૦૦ એક
 એવા જે માગીને એકદર પાંચ
 ઇનામો વહેંચાશે.

જન્મભૂમિ ગુજરાતી
શાબ્દ રચના હરીફાઈ

હીરક મહોત્સવ વ્યૂહ ૬૦

રૂ. ૬,૦૦૦

ના ઇનામો
અથવા ત્રીજામ
૧૫ હિસેબર

- આવીએ આવી**
- આ બીજી માત્રી બીજા મેચમાં માટે છે
 - આ વ્યૂહ મરિતી પ્રવેશ . ના કેર-
કારને બજાશે તદિ
 - આ 'ધાર'નું મર્યાદા કપાઈ જાય છે
 - ૮ 'ભૂમી' અને 'એક' એ વધુ કલ્પ-
યાના હોય.
 - સાધુ જીવન નામના પુસ્તકો . ચી ફર
રહેવા પ્રચલન છે છે
 - ૧૧ 'એના' મધુર રવ અને સ્વા દર્શને વાપળ
બનાવે છે
 - ૧૩ 'શીમ' કે 'મીના' લેવાશે
 - ૧૪ 'એના' વજાતમાં . ની બાધાથી લાશ-
શિલ્પ હાવી
 - ૧૫ અવિનય . ચી માત્રીને વળાને નમત
'જાણુ' પડે છે
 - ૧૬ ના આશયે જ્યતનુ જ્ઞપન વિજય
પામે એ રૂબિયો છે
 - ૧૮ 'દવન'નો જોડીકાર
 - ૨૧ રંગ પરીલક
 - ૨૩ મોરા માનુસોના કુટુંબમાલતી સ્વીને
માટે થયેલ . એકને સામાન્ય માનુસ
સિમાસાનમાં મુકાય છે.
 - ૨૫ આવાઈ
 - ૨૭ ...સોય નેવું માનુસનુ જ્ઞપન રચાય છે
 - ૨૯ આદિ નેવું મર્યાદા પ્રચલન થવા છે
 - ૩૦ પાવિન પુરુષના રેડની માટ મનુ-
નોગમ ને બાન નાપવા ત્યાર વહેઈ
 - ૩૧ પુરુષ માત્રીથી વધુ આવી અવાઈ
મળતી હોય ના ક્રેવામાં નાનગી નથી

હીરક વ્યૂહમાં ૬૨ પ્ર. પ્રથમ
 ભરનાર પ્રત્યેક હરીફને ઈ. સ.
 ૧૯૭૫ની સાલ સુધીનું ધાતુના
 આકર્ષક કેલેન્ડર લેટ મળશે.

સોળ પ્રથમો ભરી શાસ્ત્રોને

હીરક મહોત્સવ વ્યૂહ ૬૦માં એક
 નામના એક પ્રવેશપત્રો એકી સાથે
 બરી પ્રવેશકીના આદ્ય કપીઆ મેચર-
 થી (મ. જો . મે. જો . કે. પા . થી)
 મેચરનાર હરીફને ગમી હતામતી
 રકમ રૂ. ૧૨૦થી એકી દશે તે વ-
 ધારીને રૂ. ૧૨૦ની દરવાખા વ્યવશે.
 આ નીતિ વહેંચવાની રચની મર્યાદા
 રૂ. ૬૦૦ની છે

રૂપિયા ચારનુ ઇનામ મેળવો

હીરક વ્યૂહમાં ૪૮ પ્ર. પ્રથમ ભર-
 ના પ્રત્યેક હરીફને ધાતુના એક
 કેલેન્ડર ઉપરાંત રાજ્યરચના મર્યાદા
 સમ્પત્તી એક પ્રત લેટ મળશે.

આવીએ હાલી

- ૧ ...માએક વિશિષ્ટ બનાવે મેળવાય છે
- ૩ ઉપર જ આધાર રાખીને વર્તનાર
માનવીયના પરાશિયકીજવા સમય છે.
- ૪ ના ઉનાદક આદ્યોને વધુ રિશર
જુદિવાથી માનવીય ચિત્ત ચલિત થત
નથી
- ૫ 'હીરક ચડ્યો તે . કહેવાય છે'
- ૬ એના સરીને . નહીં રામય તેના મા-
લુઓને સારવારની જરૂર રહે છે
- ૧૦ વિરાટ અને પાટીક . એનામને ધવી-
બરેકાથી રાખે છે (રૂપિયો '૨' ૧૬ ફરી
ચાંચશે)
- ૧૧ અવેલીન અકાંચ
- ૧૨ મનવળી વનિતા સાથે પાત -રતા
ધણી વળન નેમય સાધ છે
- ૧૬ નવેહા નાગે માટે તલ્લિન . મદન
હોય છે
- ૧૬ વધુ પડેલા . . રાજનાર માનવી બી-
બની થુનાનુ પાત બને છે
- ૨૦ ધરેનાનાર માનવીના વિરાધીને
ન લાળીને આશુ પડે છે.
- ૨૦ ને ચળાની લેવામાં મર્યાદા મા-
નુસોની કુનદ રહેલી છે.
- ૨૬ નહીં વજાતમાં અંત પુરમાં હાંમે
હરીને નજર દગી ને વધુ જોખાઈ નવું
લેવું.
- ૨૬ કવચિત કવચિત દ્રુમ . મો અનુઅપ
નવચિવાલીતોને કહિત્ર બનાવે છે
- ૨૮ અવળી 'અગી'

SHIP BRAND FABRICS

SELL ON THEIR MERITS!

ખર્મા, સીલોન અને દેશપરદેશમાં લોકપ્રિય.

: કારણ કે :

- ૧ તે સ્વદેશી છે.
- ૨ પાકા રંગના છે.
- ૩ ટકાઉ છે.
- ૪ સર્વોત્કૃષ્ટ છે.
- ૫ મૂલ્યમાં સસ્તા છે.

★

કોટનક્રેપ, લાંગકલોથ, પોપ્લીન્સ, શર્ટીંગ, ખાકીડ્રીલ્સ,
ટવીલ્સ અને વધારીકલોથ્સ, સફેદ ડ્રીલ્સ અને ટવીલ્સ, સાટીન
ડ્રીલ્સ, પ્લયૂ ડ્રીલ્સ, ગ્રે ડ્રીલ્સ, ડેસ્ટ્રીઝ, કેસમેન્ટ કલોથ્સ,
શીટીંગ કલોથ્સ, ટેબલ કલોથ્સ, ટોવેલ્સ, નેપકીન્સ વિ. વિ.

ખાવા પ્રદુમ્નસીંગ એન્ડ સન્સ

હેડ ઓફિસ

કરાળા આલુચાલીયા અમનગર

શાખાઓ

ચંદ્રચાંદ મુ. જી. મોરેટ - મુખર્જી - કલકત્તા - ત્રિલ્હી - લાહોર - કચેરા

गणपति
महोदय

०५४

पुष्पांजलि
माला माला

पुष्पांजलि

गणपती कालनां नागरिको भाटेनु गद्यतन भासिके
तंत्री - गविरांकर रावण
संपादक-गणुबाई रावत

વીટામીન F વાપરીને
વધુ ખૂબસુરત બનો.

*Be more lovely
with vitamin F*

વીટામીન Fના આપણીને ખૂબસુરત તથા તબીબી
ને તાજગી આપનારા નરતે 'સુનીલ સ્નો'ના
અપરૂપ પ્રમાણમાં રહેલા છે. કચેરાઈ આ 'સુનીલ
સ્નો' વાપરી અને તમારી આંખો કેરી રીતે
પુતાન અને મુઠક બનતી જાય છે તે જુઓ

(જાણના ૧૯૦૪)

બોમ્બે સોપ ફેક્ટરી

સાથ અને પરફ્યુમરી બનાવનારી
મુખ્ય પેઢી મુંબઈ-૩

વિજ્ઞાપિત — ★

કુ

વાચકોને

માર કાર્યોલય હવે પછીના સમયના પોતાનું
કામદાર નિયમિતપણે આજુ માગશે. તેથી અમારા
વાચકોને વિજ્ઞાપિત છે કે કોઈપણ જાનના ચિંતકાલ,
કેટોઆરી, ડિઝાઇન, માસ રંગીન બ્લોકપ્રેસ છાપાખાની
તેમને જરૂર પડે ત્યારે અમાને માફ કરવા કૃપા કરશે.

કુ

આહકોને

માર માસિક ડિમેન્ડ પર ૧૯૪૪ના ઓક્ટોબર
અનિયમિત મુદત મારે મોકલે છે તેવું દેખાઈ આવેલ છે
૧૯૪૩ મારે ભરેલા લવાઈ ગયા છે. ફેબ્રુઆરી-૧૯૪૪ની
આખર મુદતમાં તેમને પરત કરવા પ્રયત્ન થશે
● બહારગામના આહકોને તે મોકલેલો જવાબ
કરવામાં આવશે. ● અખતવાદના આહકોને ક્રમાંક
દાખલ થયા આવી જતા જતા જવા કૃપા કરવી
● આફ્રિકા વગેરે પરદેશના આહકોના લવાઈ ગયા
દાખલ મુદત અમારે ત્યાં અનામત રહેશે, અન
અનુકૂળ મજેમોમાં તે મોકલવી આવવામાં આવશે
● જે આહકો જૂના મતખાની ફેબ્રુઆરી કદ પ્રભોની
૫૦૫૨૭ કરવા માગતા હોય તેમણે કૃપા કરી
જવાબ મારે મોકલેલો મોકલવું — વ્યવસ્થાપક

અરુણ ટેકસ્ટાઇલ

પ્રિન્ટરી અમદાવાદ ... એટલે

પાકા રંગો

અને કળામય ડિઝાઇનો વાળી

મનોરંજક સાડીઓ

★

અશોક-રાજકોટ

પણ પોતાના કામમાં ઉત્તરેતર
પ્રગતિ કરવું જ રહ્યું છે.

અરુણ અને અશોકની છાપ

વાંચીને જ માડીઓ ખરીદશે

તે કદ રીતે અમારું ને પાકા રંગની ખાતરી આપશે
અથવા જાણીના વેપારીઓ વચ્ચે છે.

સાચી સાંકળ

ઝંડુ

પ્રાહ્મ્યાદિવટી

હિસ્ટીરિયામાં

ઘેલછામાં

મગજની અવ્યવસ્થામાં તેમજ

મગજની નબળાઈમાં અકસીર દવા

અચૂક વાપરો!

૨૫ ટીકડીની બારલીના રા. એક
૧૦૦ ટીકડીની બારલીના રા. ત્રણ

ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્ક્સ લિ.

અમદાવાદના એજન્ટ - મેસર્સ બોમ્બીલાલ અધર્મ - ગાંધીરોડ

કુમાર સ્વર્ણી
મદાનનવાડી
મુંબઈ-૨

દારખાતું
મથાની રોડ
મુંબઈ-૨૩

ઓર્ડર આપતી વખતે, બહેરબાજર 'કુમાર'ના નામથી દત્તી એટલું લખાવશે

વર્ષ ૧૯૪૩

અક્ષર દરમો

સિસેમ્બર - ૧૯૪૨

મૃત્યુમાં જીવન

• ત્રિષ •

શિશિરનાં શીત પૂકે વસંત, જો,
વસંતમાં શ્રીધ્મની ઝાળ લીની;
જો શ્રીધ્મના આનંદમાં તું વધો,
ને એમ વર્ષામહી શારદેન્દુ-
નાં પૂષ્પિમાતેજ, શરત મહી તથા
હિમંતની હેતલરેલ માધુરી;
હિમંતનાં હેજ મહી તું શીત જો
શિશિરનું જોગ, વસંત એમાં.

તું મૃત્યુમાં જીવન એમ જોઈ
જો મૃત્યુને જીવનમાંથી એમ.

હરિશ્ચન્દ્ર વા. ઝાટ

(વૈશ્વંભર !

• ૬૯૧ •

હૃદયને ફેરવ દિયજી,
તારાને દેતલ તેજ,
નાણું કોના એજ
ધરતી આજ તમ્હા ધણી.
ન મળે અજુકે મગચના
આ દા રી વા દા,
કોરા ને ન્યારા,
વ્યાપક વૈશ્વંભર ધણી!
મનથી તે ગાન્યા ન કો'
વેરી કે ન વિદેશ,
પ્રેમલ દે પરમેશ'
જાતું ન કથી જાણ.
નથ ખડે વરતાવના
તારા પ્રેમલ રાજ,
મોક્ષ દે મહારાજ'
આવા તારા સતજન.
આનંદના રહિયા મહી
જલજલ જેની ન્યાસ,
વાંદણ તાપી મશાસ
મગદા પ્રેમ તમ્હા પ્રખ.
હામો જખમીરિલ તમ્હા
એજ જ દે આરાધા
તારી નોંધ પિછાન
પ્રેમવિદોલુને પ્રખ.
ધરતીમાળી યાગવા
મનનુભ્યા ધિ મર,
મી તિ પા રા વા ર
જલજલિ જાળી ખવજ.
કસળીને રવખને રને
નોનથ જેતાં રપ,
દે સીદ થીં અ ર પા
સોસા હું તે શી કહું'
(એક અમેજ કાવ્યનો પ્રાવાનુવાદ)
અવેદચંદ મેપાણી

પામર જીવ

• ૬૯૨ •

આકાશ તો બચ મનત તત્ત્વ,
પૃથ્વી વિરાગી કલ્પ પામી,
પ્રાણે બેસે જલ તેજ વાણી—
ક્યાંએ અને પગારૂપ કુંડલો?
કોઈ કહે, 'પામર જીવ તો ના
જી પચનો કેમ ન અંગમન?
રૂંઝે બુલે કેમ ન અંગમન?
આ સૌ મમો ઘંપજ પ્રાણુવાન.'
દેશજી પરમાર

આંતરી કાલનાં નાગરિકો માટેનું અદ્યતન માસિક

★ તંત્રીનું નિવૃત્તિનિવેદન

● ‘કુમાર’ના આ એક સાચું હું તેનીપછી નિવૃત્ત થાઉં છું અને હવે પછી ‘કુમાર’ મેં અલગિત મુખ્ય મુખી મોટર રહેશે આ સમાચાર ‘કુમાર’મેંથી વાચકોને આપતા હું આપતા ને વિશેષ અનુભવું છું

‘કુમાર’ માત્ર લેખાનું પ્રકાશન કરનારે પત્ર નથી બન્યું, આત્ર બાપા અને કળાના વિવિધ વિજ્ઞાસનુ વાહન નથી બન્યું, પણ અનેકના ઇત્તનગા પ્રવેશી તેમને લેખક અને પ્રવૃત્તિના આદર્શ પરા પાઠનાર એક ઇત્તનસાથી બન્યું હતું, તેના પુરાવા તેના સાચી વાચકોએ અનેક વાર આશ્ચર્ય છે, અને મારી આ છેલ્લી મુઠવણુ વખતે પણ તેમના એના એ જ ઉમંગલ અને લાગણી રહી રહ્યા છે એ બધી હું સંતોષના આસ લઉં છું

પરંતુ ૧૬ વર્ષથી ‘કુમાર’ સહાવવાને એકદશરી તખ્ખાત્તવરસા, રસાકતી થાળના તથા લલિતો કલાકારો વિદાને પ્રચારીઓ અનુભવીએતેમગજસાહિત્યરૂઢિને સંપર્કબળવવા પાછળએકબેબંધિના યોજનઇત્તનને નિષ્ઠાદ આપી લીધાપછી તેની સખ્યા કરી૧૦૦૦મુખી પહેાથી નહિ, એ લાખી મળ્યે નિરાશાનનક બીના છે આજે જામરી લખિયત આનેકકળા જવા ના પાડી રહી છે અને હવેના રોપ ઇત્તનગાં ૦૬૦આત્મીઅભાવધાય ને સાધના પૂર્ણ કરવાના સ્પર્શ માલ છે

● ‘કુમાર’ શરૂ કરતા જ મને તખ્ખાત્તુ કે તે પોતાના અર્થે પર નથી નહિ જ રહે, તેથી ધધાના હીતર ફેરો વિકસાવવા વગેરે અને યશઃ વધારી તેને એક અગત નાક તરીકે ટકાવી રાખ્યું થયું યે પ્રસંગેએ ‘કુમાર’ના આદર્શને લખાજમના દિસાએ ‘કુમાર’ એક લક્ષ્યાનુ કે પેાપણ છે, પણ તેના જાગની ફરિયાદ યે નથી કરી ‘કુમાર’કુર્નિર્વાન અથાઅકમત પર આહુ રાખ્યું છે અને આજ મુખી કોઈની પાઈ છું તેના હિત માટે હીનાગ કે માત રૂપે મીઠાકારી નથી

‘કુમાર’ને બીજા કોઈધધા કે આવકના દેશની જરૂર રહે નહિ ને તે એકકુ સ્વતત્ર સમ્પા કે નથી રહે તે માટે નો તખ્ખાત્તી પાલ ઇત્તર આદર્શ નેઈએ એવો મારો આદર્શ છે હતા અને નો કળાના અનેક પ્રકારોએ અને પ્રદરૂઢો દ્વારા અમારો કાર્યબાજ ટકાવી રાખ્યો હતો. ૧૯૦૦થી જ રસદાના ખર્ચાં ને મેંથી ઇાપસાગમીએધધાનો કરાપદાન દવા માદયો હતો, અને આજે કુમાર કાર્યલયને ધધાની હીતર આ વગેરે દેશની પરિસ્થિતિને અને વિરલ થઈ પછી, તેમજ એકા ‘કુમાર’ માટે સારા યદ્યંતુ ઇાપમાતુ નિભાવતુ એ સમારવા બની ગયું, તેા ભવિષ્યના વર્ષની વાતજ ગી કરવીએટકે નિરૂપાયે મારા કામગી સહ-

કારી કામગીર બાઈએને દુઃખથી વિદાય આપી ‘કુમાર’મીન બને છે

● જે ઉત્તસાહી લેખકો, વિદાનો, કલાકારો અને લલિતોએ તથા બીજા એકલેએગલે ‘કુમાર’ના સંગોપનમા આજ મુખી પોતાના કાગે આપ્યા કર્યા છે તે સીનો હું આપી છું બાઈ પ્રજ્ઞાસ આપીએ ‘ઇત્તનનુ પોદા’ લખી ‘કુમાર’મા એક ઉત્તમજથ ચરિત્રમગા આજ મુખી વહેરી રાખીલો, બીથી ૫૦૦માથીહના આક્રિંકાના ઇત્તનત્રતની એક અનેરી બાહુને જીજ્ઞાસાનેપરિચયપયો છે ‘કુમાર’નેતેની પ્રથમ પ્રચિહિને યસાજાવ આપવા માટે તેમના તેા આસ લલેખવટે છે કુમાર કાર્યલયમા ફેટિદામીની તીસાલઈ, તેમના પ્રચાર ને વિકાસકરી શી અલ્પવત બે પોતાની ફરિયા પાપરોને ચૂકવી છે તેણે જે ચોવટી ‘કુમાર’મા ફેટિદામી વિભાગની માવજત કરી છે તે ધન્યવાદપાન છે

એસાથે ‘કુમાર’ને જલદે ખબર આપનારાઓએ મનેઉપકૃત કર્યા છે તે બાપાનેગ નથી, ખાસ કરી જુઝામેસીના સચાક્રોએ ‘કુમાર’ના પ્રથમ આશી આજ મુખી ‘કુમાર’ને એકધારે સહકાર આપ્યા છે

● ‘કુમાર’ની સસિહિઓ અને લોકપ્રિયતાની પાછળ તેા એક બીજા ‘નેપરપ’વામી બધિ છે તેણે કાપેજ પોતાના નાગોને લલેશપ કે ઉલેખ કરવા યત્ન કે અભિલાપ કર્યા હશે, હતા તેનુ બચિત્ત ધાતુ રજુનથી એણે ‘કુમાર’શાખ સાથેએકલકથતા કરી લીધીલો ‘કુમાર’લ હવેપર પડનાર વિરલ સંપાદક તરીકે જીજ્ઞાસાને બાળીના કથેશા શી બધુઆદશવનની વધુ પિયાન શી હોઈ શો ‘કુમાર’નેતેગણે પોતાની કલાના વિકાસનુ અત્તનજ ફેર બનાવી જીજ્ઞાસાને ઇાપધાના વિવિધ નમૂના પરા પાડયા છે અને જીજ્ઞાસાની કાપાકળાને ફિનિદાસ પડયો છે, એમની કારકીર્દિ વધુ વસમી થવા લાહુ પમુા થોઈ ફેરોની જરૂર છે એમના હાથે તેમાર કથેશા કારી રહે અને કાર્યનાદને થમુ પોતપોતાના ફેરોમા ભવિષ્યના ઉપયોગી નરે અજારો

એ ઉપરાંત કુમાર કાર્યલયને આનલેખી દેકે પોતાના ઇત્તન બાપા જામી લીધા છે, કાક તરી નીકળ્યા છે, અને વાચકોમાથી પણ દેકે સાચો જ્ઞાનસાગર અને ઇત્તનદશીન મેળવવા હશે ‘કુમાર’ને આજે કલાકારોનુ એક કુલ વિરનુ છે અને તેઓએ ‘કુમાર’મા અવજન બની જીજ્ઞાસાને અને તેને સમજૂ હું છે. લીસ વર્ષ પહેલાં એક સ્વચ તરીકે ‘કુમાર’ જીજ્ઞાસામા પ્રકલ થયું અને આજે તે પુનઃ ગાદાકળના ઇત્તનગા કુખથી મારી બલ છે, કોણુ બળે કયારે તે એવા જ અથવા એથી યે બલ્ય રહે ફરી જીજ્ઞાસાતગા દેખારો

અને હવે

● અન્યઅથેમા લાખોના અર્થે લેખકો પ્રવેશો કરી રહ્યા છે, ત્યારે જીજ્ઞાસામા પ્રવેશોના ભારથી ચારોએ આત્રા વિચરિત્ત અને એકાન્ત તત્તર પત્રવાં બટે છે વર્ષો પડેલા ‘કુમાર’શરૂ કર્યું ત્યારેજમી આતા હની કે ‘કુમાર’ જીજ્ઞાસાની એક મગાથી સાર્વજનિક અરથા બની જશે; પણ દેશની બદલાઈ મગેલી નાખા અને ધધાની હાલત તે વિષે ફેટિપણુ હીસારો કરતા વટે છે હું તેા મારા પ્રગાદરહિત ઇત્તનની સાચી રૂપે મારી સ્વત્ત્ર જ્ઞાનસમૃદ્ધિ અને સાધના જીજ્ઞાસાની સેવામા

સગમી વિચારિત આહુ છું. અને અધરી વાતનાગો તથા કાર્યને પૂર્ણ કરી જતાવવાના વરા બની કોઈ બને એવી મનેચ્છા સેઠું છું હતા આસા અગર છે મેટ ને કોઈ ચાલક દે તંત્રવાલક ‘કુમાર’ને નવા રૂપ અને પરિધાનમા નવી વિચારસૂઝ અને નવી બાવનાઓ ભરી સુનતું મુખપત્ર બનાવી દેશે.

આજે તેા માર આદરુ જ સૂત છે મધુરેજ સમાપયેતા !

૨. મ. ૧૮.

ઝીક ઝીલી છે ખરો? આમ જોરતાની રાત્રી થ ખરી.

ભઈ: રોકડ ખરી ?

વીરભા: (હાથથી અભિનય કરી) ખાલી ખમ. માથા પર દીપતેલ. આ જોડ ભળિયા, બે ભાવડો સાખત ને કાંડે ઝેર ને રળી ખાય થરેલું ય હથે હોય હાથાવનથી. માથાના થરેલોરો પંડાકરો પરસાળો.

ભઈ: ગામમાં બે પેસા ધીરે ખરા ?

વીરભા: કરમ જોરે તો; બાકી કાઠ વાણિયો ભખ્યો ખગલિયે નો ચલવા છે ને.

ભઈ: જાણી, દાનતનો ?

વીરભા: ભેગભી જેની સંખ્યા માથે તોભઈ રહ છે તે વૃક્ષ તો નહ ખોલાય. દાનતનો.

ભઈ: દાનતનો ?

વીરભા: હા, હંતો કાણ નાનપણમાં ગરબે ચડી ચીવો, નહ તો હં જોરડું તો નીકળુ હતુ

ભઈ: પણ જર આગળ તો મુનિયેરે ય ચલે.

વીરભા: (કાન આઠા હાથે કંધને) પછી તો માણુલું મન છે. ભાઈ: હું છ જ કવ છું ને ! કાણની દાનત આજ પેસા ટોપરા જેવી રહ લાગે છે. સરકારી બરણા માટે નો. રૂપિયા મચાળાતા તે આવે જ છે, ઉપરથી બીડામાં લખ્યું છે કે મોક્ષી દીધા છે. કાણુના હાથમાં નાકહિં અંચડો લીધો છે ને આસ કાઈ વ્યથુલ ય નથી. વીરભા: હં સાક જ આ વ્યથુલ તમને પડતું પડતુ.

વીરભા: (સાચરું) સાચે જ છમ વાત છે ? મો. રૂપરડીમાં કાળિયે છવ્ય કોરો કર્યો ?

ભઈ: કાળા માગાનો માનવી તે માનવી જ. રાખન્યા વીરભા !

વીરભા: તે હવે ?

ભઈ: તે હવે કેમ ? અમને આવા કોટાટ છે છુ, જળ મારવા અમે તમારા જેવો વધારે ક્ષત ભરણા હોયે બોજડા શું કાણુના સામે ફેંશે ? વીરભા, આ પાંચ મામલુ વહીવટકારે હં વહીવટકારે કે ‘વાય’ ને દેખા ય આ સાખી જેવા માણુલું માથે ? પછે કાઠીની જલવાટમાં સાવસાત ગામ માથે ને વહીવટકારે કું છે, પણ કાંઈને મળવ કે હા કે જુ? જોડી શરે ? (મુઠે તાલ છે છે. પછે આવે છે ને બંદીની ખસી ગોપારી મૂકે છે.) વીરભા, હા, ટકકાતો સોપારી પૂનિયા, રોણે ભાગ્યું ? આ તે કાઠ પેડો છે કે બટકા લેવાયો ?

વીરભા: પણ મને તો તમારી ચંત્યા....

ભઈ: (દસીને) મારી ચિતા ! હા... આ... આ. મારી ચિતા કરવાપછું હોય જ નહિ, વીરભા ! આવા તો કંઈક કાળા યજ્ઞાત વાદળા આવે ને ભય. હુ છુ કાઈ આમાં ખોરી પે થે ચરની જોડવાનો ? આરા કાઠી છો, જો કોઈ મેસારમ રાખીએ ને, તો આ આરાના પચારમાં ભાવડીકાકરને માનમાં મોળવાં પડે, સમન્યા પૂનિયા, કાણુ ને કાંડે કાઠી અંધ લાગ્ય (પૂએ ભય છે)

વીરભા: કાળિયે ઉવટ તો માનવી ને !

ભઈ: (નિમ્ન દીગાળતા) ક્યવ ને કરાની આગળ ભલભલાં પાણીપાણી, છમા, વીરભા, આ તમાર પરસોનો માલ સાકરથી ય સવાઈમાં ચડે ! તમારી જ નાનકે ભાણે હા ને ? અદાર રૂપરડી સાક મહાવેલ કળીએ હાંમે ને ? વારે આવે તો એક ફેરે કલાર ખમ્ખાતા સો... આ... આ !

વીરભા: (અવિશ્વાસપૂર્ણ, ધીમેથી) ભઈ, આટલું માનવો ! રહ-રહને ય મારી આવતરી કાણુના આ કરતઃ મટ ખીએ નથી ખાણુની. મર કાણુ અવારે બખડું થીયો હોય, બેચાર પચાસપત્રી મોળા વરમે

મેંદની નાખ્યો હોય, પેરોકે બતરી થીયો હોય, પણ કિલો તો કાનરતો જેવો ને મેંદો છે.

ભઈ: (વાકીકી) ત્યારે હું વૃક્ષ કવ છું ? મારે હંના કચિયા ગળી લવા છે ? વીરભા, તમારા યોગામાં પૂડય પડી. માણુલું પારખુ નો અલવડુ. આખીપાખી મો રૂપરડીમાં આ માનને એહુ કર ? પાડ, ટોસા વાઢ; સાક પૂરા થીયા હશે તમને ?

વીરભા: (નરગારાણી) જુવાન મારી હાલતા થની જો ? મારકું હું હંન છે, કે બીડામાં આખીઅખી પડી હશે. પરખપથી જુઓ ને, બઈ !

ભઈ: આવડી જલવાની બીડા ચૂક્યા, કાઈ કિં બીડામાં નેક સંતક રીથેલી બાળી નઈ મેં તો ? તમે ય રાબની રાબીને સાવરની ને સુચિયા અવતરવા જેવી વાત કરો છે ને !

વીરભા: ભઈ, અમારા હાથે મેં હવાર અગરદાંમાં વધુ ભય છે એટલે કીધુ બાળી તો... તમે બલિવગલિય, મને તો કાણુડા માથે માળે કાઈ કામો કર્યો !

ભઈ: વીરભા, ટેકાની ભારી તો. કાંચે છે ને ? આગલિયા ટો તો ય રડશે. જેટલા રેં તો એક વાત છ

વીરભા: અરે, વાતને નેકસર બઝારી ભાણુને ને ? હ, જોડો.

ભઈ: કાણુનો આ કાચો જેવોતેવો નો ભાણુના, છની આખર તો ઝીક, પણ મોકોતેર પેડીની આખરની વાત છે, મારે હંની માથે ખાણે ખાણું મેરવેર નથી ને આ છાને ખુણે પતી ભય તો વિવાદથી ય ફડ ને ફડથી લેખુ, સમન્યા ? નહ તો પછી મારે તાલકાના મારને ભય પડશે. માર કાઈ મો. રૂપિયા અમે એવુ માયાદાર નથી. જોઈને રૂપિયા ધીરનાર નો મળે તો તમે પડમે લેખા જેને. જમીન થને ને ? ના તો મારે હને ચતરબુલભૂતિ કરીને મારા કોસરવો પાડી તાલકે કાંઈવડો પડે. ટોમ્ના ? તમને વચ્ચે નો પાડડ, સાસાના ચુવ ય કરી લેવાની વાત ને. પણ આમાં માગની આખર કાણુની આખર કરતા વધારે ભય હંન છે વાત હડની બાંચમાં ભમે તો પેાસ સી માગનુ નામ પડશે. હં સાક જ કવ છું કે આમાં તો તમારી જેવો છે.

વીરભા વિચારમાં પડે છે. કાણુ પ્રવેશે છે દેંદની કાઠી વચલા વાપાની. ઘીસાથીસેના ધોળો ફેટો માથે સ્થાન-વરણે દેડ મોના ટાપા ટપસી આભા છે. ઝીસે કંદિયુ ને પનિયુ છે. કંદિવાની રાબા હાથની અડથી ભાંય તો વઈ મઈ છે પનિયામાં છે ચીનડા ને બે બીખા નીના છે. પચતા જોડને યાગીયો છે. જમણા હાથમાં રાજ છે. મો. ખર પેડી દર પેડીથી ચાલી આપવી મરજા, ચડકલવા ને દાનરતાક તો છે.]

કાણુ (દર મેડા કલના) રાગરામ ભઈ !

ભઈ: કવમ, પૂનિયા ક્યા ?

કાણુ: વાઢે આવતેવો. (આખાને દેતીમાં ‘ભઈ’ની સામે બેસે છે.) વીરભા, આ પખવાડિયે તમારો વાગે છે ?

વીરભા: હા, અમે ને કું તમા કોવા નરહીબદાર થઈ અમે નો મોળ કિંનું પખવાડિયુ નો દોય તો પૂરાં ભાવમ માનીએ. જોને, આ બંધારિયામાં બે સાવચું ? છે ને નરહીલ ?

કાણુ: (દસનાદસતા) નરહીલવાનામાં કરમે જ આવવા હોય !

(કિડવાની બાજુ જાણે છે)

ભઈ: (વચ્ચે જ) વરે નો બડસા.

કાણુ: બહુકિયું હોયે તો શું જોયે ?

ભઈ: બહુકિયુ કરવાની વેળા તો વળા છે ! તો ય...

કાણુ: શું વેળાની પગલાનો તો બડસા કાંચ છે, પપુ આવીઆવીને

આવવાનું શું છે? બઈ, અમે તો રાંચા મેર બઈ મેં ક્યુ દોય માથાના
મેાવાળાથી ય વધુ માથે કરવવા દોય! પછી શીના બે પાંદડે મળે?

બઈ ત્યારે તો નીમતમને આવી નીચો છે. ઝઠાવેને તમે ધી
કેળા સાકર

કાણુ: બઈ, છેડે દોયે ન્યા લખાઈ નર કુંનરા માના દાપી જેવા
કળાય, બાકી થાનુના મીધા પછી તો ઊપસાને દનસે નર જેઈ દેવા.

બઈ: ના, હાંઈ સધાય જેવા દોષ? તમારો તો તાલ નર જોર છે
કાણુ: બઈ, તમે નવાસવા છે. એકથે તમને ક્યા લાગે. વાદ

દિ'મા તમને ઢગુ મામની પરી ગધિય નો આવે. બેપાય વાદે મામને
મોજબી નરો. બાકી મારી તો પેઢાડી વાત કરી હઈ બસ, આપડે

તો આખરે સોતા છીંને આખરે મોના નર, હઈ મોડી વાન. મા'શામને
ક્યા મેડીને કય છ કે આપડે લક્ષાધિપતિ નથી માત્રે વીરમા, કીમ

મેાવતા નથી?

બઈ વાદ તો ઠીક છે આજ્ઞાલ સી વાદ કયે શરાર પરા છે,
બાકી તો બધા ય ચિદિનીના મસિયાઈ! જાદર કું દેખ્યે એ રૂપને

પાંદડે ય કેક્યા વના જે? છે? કેમ વીરમા! મોટો દોષ તો નેલુ
લાનીએ કોકાને,

વીરમા બઈ, આ તો કળનમ છે. કાઈ કે'વાય નર.
કાણુ થનુ વીરમા, સધાય જેવા નથી દોતા ખેતરના ખેતર ઢના-

રિય મો પાક્યા દોય, વાદમા એકાદ સાકર નર ઢનારિયા બેકા દોષ.
બઈ કાણુ, બધી નર બદ્ધસિય આવડે છે વ નર કેવો છે? પૂછી

નેને તારા આપામને! ઉપાડા દિ'એ તો સોને ઊભા થઈને ફરતા
આપડે, પછુ રાતના ઉજળા રેંછુ હઈ નર ખરી માનુસાઈ, સમન્યા!

વીરમા (વાત ફેરવીને) રાષે કેકોઈકથી ઢાલીને આવ્યો?

કાણુ નીચો તારે તો માકસી થેવા ક્યાય કરતા ક્યાય રોકાણે
મે'તો

વીરમા તારે વજીરી વેળાએ?...

કાણુ બગડ સાત રીંધા
વીરમા! મારત તો આમ જોખ્યા ને?

કાણુ કાલકાળી છે તે કદચિતો બધ છે પછુ મેં તો કેટા લીંબેવ
પરેર મકેએ બકનો ફેર પડે ને?

વીરમા: કેટા બીકળે બકો, કીમ?

કાણુ ના, ના, કેટા માથે મનખાનું કીડીઆઈ ઉજાણુ છે
વીરમા તારે મારત તો જોખ્યા છે તોય વજીરી વેળા સાચીને

ઢાલવ મેયુ દરો?

કાણુ મારે સાચવના જેલુ ઢવ શું? મને બાળીને નર આવનાર
કે કે છે આ તો સુધામેને બઈ!

વીરમા મને તારી મોડી ચત્યા થવી'તી. બઈએ વાત કરી કે આ
વેળાએ સો રૂપિયા ઢાપા સાથે આવવાના છે, ને વજીર દાવતો મીથો

હું હાંઈ પછુ બળે મીથો, ત્યારેના હું તો ઢાલકાણે દાને. બગડ સાત
રીંધા, નઈ? હાંઈ પછુ કહું અસર વેળાને આનીકોર નરાક એ છે

એકથા એ માથે જુવાનિયા રોસાપછી કરતાં રીંધા છે ને! સાકર,
સાકર રતમ તો બરણામા આવી દીપી ને?

કાણુ: કાણે નર પૂછી નેવો ને! વારોડિયુ માથે ઢવ ને મેં તો
પોતાકથા રાકરે રાકડા બળી લીધા ને! મેં તો આવીને પાછલા

પો'રની મીડી લીધ બેચી

વીરમા: આપડે મીલુ કામ શું? રકમ પોતાકથી જોયે (બઈ

તરફ ફરીને) બઈ, રકમ તો મળી ગઈ ને?

બઈ. રોની રકમ? મગાવેલ?

કુમાર • અંક ૨૨૮ મો (ડિસેમ્બર ૧૯૪૭)

વીરમા. (ઢાકા કેડે) હા.

બઈ મને તો કાઈ સામરતું નથી

કાણુ: કીમ? મેં તમને ઢાલકાણે બીડા આપ્યા ને'તમે રૂપિયા
બળી લીધ

બઈ સોખાની વાત કરતો દોહરા

કાણુ (દેખાઈને) કાબડ, બધી નીચો? કસકોનરાને ખડખડા
આ સનેકાને મામબ્યા'તો. મળી કરીને તમે ઢમા રૂપિયા મૂકી દીધ

વારોડિયુ માથે ઢવ ને મેં સાકર માથે સાકર દીધા તારે પાળા સખનર
બધી નીચો, પછી તમને નરાકથા તમે હાંઈ રાકે નર કીધુ કે રાતને

લેનારો બઈ વૃત્તો નરો? હ વખતે સખનરે કાનસની મેડક સમી-
નમી કરીને ચારે ય બીડા તમારા ઢાકામા મોંપ્યા, મેં 'પીક ફેરવીને

તમે રૂપિયા કસકોતરના ખડખડા

બઈ. (વીરમા પ્રત્યે) વીરમા, મેયુ! સામે વળે છે ને? આમા
માધીમાં મામુસોને બનવાન દેખાનું! કોણુ થનુ દેખાનું!

વીરમા: કાણુ, તે સોખ્યા છે? બસબસ શાંતે છે?

કાણુ: રજાલિયા મા'દેવના સમ બઈને ક'ય છ કે ઢાલકાણે
સોખ્યા છે.

વીરમા: બઈ!

બઈ: આજ્ઞા દોય તો જોખડે લખુ ને? અજ્યા પૂનિયા, હઈ
કેરતમાથી ચોપડો. . . વીરમા!

વીરમા! ક્યા ઢગુ હઈ દેખ્યો છે? ક્યા કાણુ.

[વીરમા બીધા થઈને ઉતારામા બધ છે કાણુ થનુ-
બનક બની કોંય જોતર છે. મો પર નરી મેંસા નર

કળી છે. 'બઈ'ની ખબી આજી કાણુના રેક પર છે
વીરમા ચોપડો લાવીને 'બઈ'ના ઢાપમા મૂકે છે]

ક્યા ('બઈ' ચોપડો જોયે છે)

બઈ વીરમા, બધ્યા તો છે ને?

વીરમા! નઈ જેલુ, પૂછી નિરાશો. માડગાંડ અક્ષર ઉકલે

બઈ ઉકલે તો ખસ ને?

વીરમા ઉકલે, નઈ જેવા (વીરમા ચોપડામા આજી ખેડે છે)

બઈ (ચોડી વાર પછી) હાં વીરમા? માક્યા છે? કાણુ, તારા
ઢાકે નર પડાકોમાથી આમડાની કોથળી લાન્થ, શિકક રેં છે હાં તારા

ઢાકે નર આરે મો ઊડાવતુ છે. હું તો પડોડિયે બીડીને પીંપળ નીમ-
વાને નીચો'તો. જોલ દમયતી પોડએ મારા ઢાપમા હઈ નતરમતર

તો નથી ને? કે મેં કહી કાલક કહું દોષ? (આવીએને મુગપો ફેકે છે)

કાણુ (વીરમા પ્રત્યે) વીરમા! કળનમ છે!

બઈ હું, વીરમા, રેંતો આપો'હું ને કે કળનમ છે! નડ તો
સો રૂપિયામા માનુસ જેવાં માનુસ સો જીવ બગાડો!

કાણુ: વીરમા, કાણુલુ દેખાડાત તોં ઢનખાન જીમ ચીરીને દેખા-
ડત મેં રૂપિયા સોખ્યા છે હાં સાવ સાચી વાત

બઈ તારે કસકોતરો મળી મીથો? આ કોથળી મળી મઈ? મારા
મે'રબાન, બગડ સાત રીંધો'તો! કાણુ હને સોખ્યા લિના ક્યા છૂટો?

સમન્યા? (વીરમાને અંધાધીને) વીરમા, મામમાથી પાચ મામલ

જેવા માનુસને આ કરો. કેટો પાચ પરમેશ્વર વચ્ચે માય? આ

તો નરાકો ફરી બેકા છે, નઈ તો કળી સુધી કળનની તેવની

કડામા ઢાપ મેળાવતો! આનકાલ કોર ને કાપડાનુ રાન છે, એકથે

માથ શુ? સુખીને સા કરી આનું! કાણુ હને સોખ્યા લિના ક્યા છૂટો?

માથ શુ બીલુ? મારે થળી હાં મેરડાંની આખર સાચવવી'તો પછુ

હાં મને ખૂજળ બના'વા નીકળ્યો છે. અજ્યા પૂનિયા!

‘બેઈ’ આજ ફેરવે છે. આખાં વૈષ્ણવી વીજળી ચમકે છે. બધા ચમકન મેકા છે. કાળુ તો કાળેકાળે ચમકે છે. વીરભા તરફ નજર ફેરવે છે. વીરભા હંસારે છે ‘બેઈ’ બેભા મળે કોરડામાં પધારે છે.]

વીરભા- કાળુ !

કાળુ- વીરભા કાકા ! આ કાળુની કનતગા ડંકે ચ ખેરે ખરે ?

વીરભા- બઈ, આખરે આખરે સધાય કાળા સમયના માનવી ને ? ગને ગળા લગાડુ નારો બેરોસો છે; પણ આ તો આજુ થઈ ગયું હોય તો યદમેએ ખતાવટ કરવી હાં વધારે ડા’પણુ

કાળુ- પણ તારે હાથે એવું. . .

વીરભા- રૂપિયા છૂટા હતા કે નહીં ?

કાળુ- છૂટા ન હશે ને ? બઈ ખળડાવતા તો

વીરભા- તારા નાયા પછી ને ?

કાળુ- તો તો પોઠ ફેરવી તારે સાદ આપતો સાબમેલ

વીરભા- તો હાથોદાથ રૂપિયા તો નહીં મેળવેલ ને ?

કાળુ- પણ બીરો સોપેલ ને ?

વીરભા- બીરોમાં હતા છની તારા હોયે કાસ તો ખરી ને ?

કાળુ- હાં વગર બઈ ખળડાવે સેના ? !

વીરભા- આખી વાટ રૂપિયા રૂપિયા ભજવે આભે તો બેઠી બજુ તો મોતી ને ?

કાળુ- તારે બીરોમાં નહીં હોય ? ગને ન્યાનુભૂતી મઠએ રોકકા તો નથી આક્રમ્યા

વીરભા- બઈ કે’ છે કે ન્યાનુભૂતી ગોકલવા છે તો બચડ આડા-અવધા . . .

કાળુ- (કાન આડા હાથ દબાવે, આકાશ તરફ આગળ ચીંધીને) હાં ભૂલે !

વીરભા- ને બહ, આખરે પેટ તો હોય મેંતરેકાખાના વાદળ જેવું. નો હોય કે પડપડ, ચોરી, દગો કે આંધીપાછી ‘પણુ ડો’ક વેળા આવી પડે તો આવી પડે, તો આવી વેળાએ સમજાણા થઈ નહીં આગા ખુદા દસ મુદતમાંગો નો દગેકા, ને તારી કને ન હોય તો મારી પાહેથી હાં બ હમણાં તો સુરજ ખરે છે. હાં યલે હમણાં તારે બજુકુનો શો ખપ ? સગમ્યા ? પછી વાવળી ટાણે બે કીકીક ખુદિયા લઈ લીધા.

કાળુ- પણ . . . નાક તો (બતાવીને) આયાથી લઈ નહીં ને ? વીરભા- પણ ને બજુ. તારી આખરે નહીં, પણ આજ આખાનુ શુ મનિયા ગાથે કે’વાય ? આ વાતનો પછી તો ડોકો દેવાય આખી મનિયાના. એકથે આમાં કોઈ હા—ના થાય કીક નહીં. ને બઈ, આગા મારે પડેનો ચ સુવારય નથી. હું કાઈ વને સીસામાં ઉતારેતો નથી ને આગા કયે વાતની ધોરે આંધા ન થાતી હોય તો મારે મન આનંદ આનંદ.

કાળુ- ગળજ હોરી હોયે ચ મારી તો આખરે . . . (નજમએ થના) મારી સ્થત પેઠીની આખર, વીરભા કાકા !

વીરભા- આખજ એવું બપોરો. બીજો મારમ ગને હવે સુનતો નથી ને બઈ શરય કહી એકા છેઈતો . . . પૂછવાની વાત નહીં. તાલુકે બાવડાં બાવડાંને તે કાળુ, આપડી તાલુકે આખવાળા શી ? આપણું સાય હોય તો ચ ન્યાનુભૂતી હાં બહ. સમી આખરે એવું હાં ને, ક સરકારી અપદસપરો ચ મારકવાણી આધા વનરે બપોરો બહ છે ? તારે આપડે શુ વરસી થયોએ હાં ? કોઈ કિ’ પેકે તો કહેને આપડાં આખરે છે ? એકથે તાલુકે બંધને આપડે તો આતર માંયે ગયા

મણુ તેવનો કીરે ન છે. આપ, આપડાં હાં કામ નહીં. વાલે ઉઘાળ નહીં, પાછલ મરાળ નહીં હના કામ, સગમ્યા તાલુકે છ કે’ કે મારી પાહે વેસા નથી ને વેપાચ વરહની કીપાય તો વાંદલાની શી દસા ? અભણા જેવુ ધર ઝળવાય, બાપ ? નરા વિચાર્યો.

કાળુ- કાકા, પછુ બપોર હોરી દેવા હિમતે તો બેઠ મારીને . .

વીરભા- ‘પણુ આજ ને આજ ક’વ છું ? ના, વાવળી કરીને આ-દરડીએ ખીલે કરી નહીં, બળા ચ પતી-પીપાં હશે.

કાળુ- પણ . .

વીરભા- તારે હામ ન કે’ને કે માલ તો માર્યો છે ને માલીપા ચો-રવા છે હામઅઈ આમઅઈને ! મારા મેકા ! નેયા સાવકાર ! અલ્યા, ગો રૂપિયા સખ્યે તો ટાકે મુક્યા ને હવે હાંમેજોએ વડયા ! પાહ કીકરા ! બેળા યકને હવે આગેનો દડકો વાજશે ખરા ! (કાળુ બેસી મળે નહીં છે.) અલ્યા કાલિયા, પાલો વચ્ચે બે, બંધને હું આપડે તો સમજવુ છું કે કાલ્ય મુધી આ આને કીક ધોડાવાડેના વાબી કે’શુ મેસાની ઉવાવજ નથી. તાલુકે બજુ બજુ કરી દેશે હાં તો, સમ-ન્યા, અલ્યા, તારા દરગ પામર્યા કે આવે ! બુલામી ચામદવાર મળ્યા છે બીજો હોત તો બીજા કમિટ, બીજા કાં સોડવાળી બેલાવે કે બીજા વાત ? હવે કાલ્ય ન નોને નથી કોણી બંધનુ ઉઠુ છાદય

[કાળુ નહીં છે. ‘બઈ’ પ્રવેશે છે]

બઈ- કા વીરભા ? બીપરા માંયે પાણી, કે કાલ્ય વધારે ?

વીરભા- પે’લા તો ડાકુ મુખાવતા માણુકે આપવાય ને ? કાલની મુડત પાકી છે આવી નહીં

બઈ- બાણી પટક, વાતના પીકડા ચ નો ચૂપવા બેઈ. ચે’કું-કું-કું-કુંને વાત કાકાની હમ ન કાગ લેતું બેઈ, સગમ્યા ? આપડે કાલ્ય કોઈની દરબે કાલ્ય કોઈને વચ્ચે ? નહીં ચરતો હોય તો વળ આપી-ને શુ કાગ છે ? કાળા ઉનાળે ગને ચ બવારાની ધળી ચ હવા આવે છે. વીરભા- મને ચ મણુ થાય છે કે મારા ધરમાથી કાકી જઈ ? પણ શું કર ? આખરે બેરેકા પાનતા નથી. તો ચ બજાખ માંયે ધીરવા પે પાનતો મુખાવતો છે.

બઈ- ડોસા, બેઠ બાજવા થીયા તિયાર ? વાદવાઈ ?

વીરભા- એમા રોની બેઠખ બાગવાની ? વાગળી મુધી તો આપે ચ સખવના. પછી મોળાપાનતો બે ખુદિયા લઈ લે ! એકપતી બિ-ડય છે, આજકની આખરે કે’ !

બઈ- પણ ખુદિયા લાવવા રેકમ કવાથી કાંડે ?

વીરભા- કરમ વેચે !

બઈ- તારે હાંમેજ મો’ને કે નમોને ચ ને’હીરોડી . . . હા . . . આ . . . આ તમે ન રકરક આપી દેવા કીપાપરો !

વીરભા- બઈ, સોને રેરોપેરો ડોસા હોય છે, સગમ્યા ? પેઠ છું શાકુ બજી કે ટાં ?

બઈ- શું કહી ?

વીરભા- આ તો મારતની વાત છે. મોડા તરીકે કળપું કે તપારી શીંડીએ ન ધમિયાની બંધની બેસા નીકો તો તમે ન ખીલતી છાં ! દનિયા હમ ન દાવે છે.

બઈ- પણ મને ચ એમા ન મર્યા ?

વીરભા- દનિયાના સંધાય બેવા. દોડા મારીને બાજુ કવે

બઈ- બેઠ, ડોસા ! તમે ચ મગાનાનું આચમન કરી નાયા લાગે છે !

વીરભા- તમે ચ હ માવલા, મારા સા’બ નહીં તો . . .

બઈ- (વચ્ચે ન) મું મું ને !

[પૂર્વે આવે છે]

વીરભા' અહ્યા પૂન, કીનીકેરતો ?
 પૂને' મોહનભઈ ન્યા છા છા વાર થેર કાણું અઈ નીવા ને
 વણ કરવા નો જવ તો ઇમને માફ લાને
 વીરભા' મોહનભઈ ? મોડી પાટીવાળા ?
 પૂને, (હસીને) આ મોહનભઈ, ગારને 'બાનો દરબાર'. નાના
 દરબાર ને' દરબાર કેટલે ઈમની પાઠે ન વધારે જીભ ને ?
 વીરભા' હા, હા મોહનભઈ બાહીરદર કેને ?
 પૂને હા, ઈ જ. પણ ગામગા આજ નવાબદી થઈ લાને છે.
 વીરભા' શી ?

પૂને: મોહને કાળિયો ન્યાકલે ડગણું ન મોહનભઈ કને
 આબો'તો કાઈકે 'ચોરી ચોરી' કરતો'તો 'મો રપિયા મો રપિયા'
 ય કરતો'તો ખરો!

બઈ હં, પછી ?

પૂને: ને બરી કેવા હોય તો અળાસીમે તિનેરીમાપી કાઠી
 આણુ ઈમ મોહનભઈએ ધીધુ

બઈ તે કમરુદિયાણે નો લીધા ? જ્યાન મોહુ કીધુ હરો ? કા
 તો જીમીનજીબી આપવાતુ કીધુ હરો ? પછી તો વેડ સાકાં ન પડેને!
 નીરજા અબધને વહાતર કોઈ નો યે. ને અગ્રી ઓરવાયે વન
 પૂને પણ મેમાથી કોઈ આલવા-લેવા તિયાર નથી
 બઈ નેધુ વીરભા, ગામના માણસો ? આને તો તાલુકે જ લેવો
 પડશે પછી નેઈકે લેવારો હં, પૂનિયા ! પછી ?

પૂને કાણુ ને મોહનભઈ નાતેઅકેલા પૂરતો કે કાણુનાકેસા-
 મે મોહનભઈના ધરકાતુ કાં રાખેલુ, તે મોહનભઈ કાણુ આટલુ
 આ જમાનામાં રાખે છે મોળા વરસે પાપપત્નીગ આલે વ ખરા આજ
 કાણુને આલવા તિયાર થીયા તારે ઈમણે તો ચોમેચોખી ફલ જેવી ના
 પાડી કે બરવા ઇમા ગળ નથી ક્રમિએ ક્રુતે સાચો લટ ને !

બઈ (કેતુકપણે) પછી કાણુએ શુ કીધું ?

પૂને' હ તો કે છે કે' મેં રાતમા ને રાતમા ચંધુ ય સોપી દીધુ
 છે, ને આ વાતમા આ વઈપટકારની કાનત બચકી છે નહ તો મેં તો
 ઇમાને આગળ ખીડા સોંપ્યા છે

બઈ (વિચારમાથી ભનીને) હં, પછી ?

પૂને મોહનભઈ કે' છે કે કાલ ફો'દારને આવા જ સા કરજું
 ને કાણુને કીધુ કે બે વઈપટકાર સા કરે તો ય નો ભતુ
 વીરભા' અઈ ! સાકુ કંવ ? હ મોહન કાયદેલાજ છે. વળી ચો-
 ચવ ધર ને કમો સજાવ જ એવો છે કે લીધુ કામ પાર કર્યે જાયે
 પૂનિયો' વીરભા, બાકી આજર ભાયે રેનાર તો જદગાનીચા
 કાળિયા એકે જ નેચો કાઈ રેપો છે ! હેવાનો સમદર ઉલેચી ના-
 ખ્યા ! ગાંડમાડ મોહનભઈએ ધીરપ આપી. તારે હ એટલું જ બો-
 લ્યો કે 'આપરે જીર્ણ, પણ દુનિયા શું કેરો ?' નેધેર હાડી નીકળ્યો

[બઈ બેઠા થઈને ખાટલાની આબુલાલુ
 આંધ્ર મારે છે ઉવારે આખો સાત ઘઠ
 ગયો છે આઠ માથે ચકડુ ય ફરકત નથી]

બઈ: (ચોડી વાર પછી) વીરભા, વાતની કાઠી મારવી પડશે.

વીરભા: મોલો !

બઈ રો ગારજ નીકળે ! રો રપિયા હું અડી વ'વ
 વીરભા: હં વચર બોલે મારજ નથી કાણુને અવા સા કરી છઈ
 દેલુ કે તારા રપિયાનો છુ ભળીન થીયો છું.

બઈ: પાનરો ?

પૂનિયો: મોહનભઈ ગિયાજખતેઆલતા'તા તોયછણે ના પાડી.

વીરભા. તારે રો ગારજ ?

બઈ પૂનિયા, આવા સમલવીને તેકી તો લાભ !

[પૂનિયો ભવ છે

વીરભા' બઈ, સાચેસાણું કંવ ? આ વાતને સકેરી લેવાગા
 માલ છે હણે ખાધા તો દીવા ભયમના બાકી ચોન્યુ તો લાન
 લાલશે દહઈ દીની દાનખઈ માથે મને તો આજુવશવામ નથી અ-
 વતો ! તમે કેનાર બંધે કઈ રીયા !

બઈ (અમરાટમાં) તારે, આ ગાર તરકટ ?

વીરભા હી તો હું નહું ? પણ સાચ તો સુરજ અગળ
 લેવાતુ

બઈ વીરભા, ભળીશ, કે છા મહિના મોઝો મોઝીને વડમાંતે
 વીરભા, પણ આવા હી આચરો ! નહ તો તમે દીવા થી બઈ સા
 ભંધી લાવો

વીરભા' પૂનિયાને દીવા મોઝાના ગજરાળ લઈ અવવા તોદ
 પૂનિયા પ્રવેશે છે

બઈ કા ? નો આબો ? શીનો આવે ? પડતુ દેનાર મળી ખી
 છે, બઈ !

પૂનિયો' બઈ, ચાત પૂછા મા કે'વાય નહ એવું થીયું છે કાળ
 કામ કરતુ નથી !

બઈ. (બટકી બેઠે છે) મારા માથે તો કાઈ નથી ને ?

વીરભા' જર, બાકયે દિ'વલશે ! પૂનિયા, મોહનભઈએ ફો'દ
 બો'દારને ધરે સા કયાં નથી ને ! યે, તાલુકે જવાતુ કહું હોય તો

બઈને બે વેણું કંવ

બઈ વીરભા, અઈ ! (ધીમેધી) મારા કાળા ઢાંચે માર ને
 રખાડુ !

પૂનિયો વીરભા, એવું કહું ય નથી કાણુએ નો કરવાતુ કં

વીરભા શુ ?

પૂનિયો' રપિયાના અફીણ ગાયે અદીચરેતેક ખી સોડન તાળ
 વીરભા' બેખે !

(પડશે)

[આ નાટિકા અજવા માટે લેખકને

ચંદરવા, વાયા જીમનાય, કાઠિયાવાડ એ સરનામે પહોંચે જ !]

ત્રિવિધ પાન

(અનુપ આપણ પાન ૩૬૬થી) દૂધની મિઠાઈ કે દૂધપાન-કીમડ
 જેવી પાનિયોમાં દૂધમા રહેલા ડીમની તત્વોનો આરા પણ રહેતો
 નથી. એટલે આગ વિરૂત અરૂપે દૂધ લેવાથી દૂધના લાભ મળતાં તો
 ફરકતા, પણ આહાર વધુપડતો આરોગે તરત ન પડે તેવો ધ્યાય છે

સામન્ય વાણુ સાથે તો દૂધ ભરે લેવું જ નેચેએ સામન્ય દૂધ
 વધુ અનુવાણુ છે. દૂધમાં પશુઓએ ખુશ્કી લવામાં અને મૂલ્યના
 પ્રકારમાં ભજવવા ચીરીને કસરા કરી લેવાથી અને જનજનુ ધાસ
 પાણુ હોવાથી એ દૂધ હળુ અને પોષક તત્વોથી ભરપૂર હોય છે
 આપુ તાજી અપખાર દૂધ આખા કિશના શારીરિક અને માન-
 સિક અમ કયાં પછી શરીરને ભરી છે તાણું રોડકું દૂધ તરત પથે
 છે અને રક્તિ આપે છે તાણું દૂધ કળિયાત તોડનાર ને પાચન-
 કિનાને ખરે કરનાર છે, એટલે સામન્ય કોમનમાં દૂધ અવરય
 લેવું નેચેએ

આરોગ્યને હંચનારે આ ત્રિવિધ પાનને અપનાવતુ નેચેએ

અમુલાલ ધાળકિયા

ખિહારના સાહિત્યસ્તંભ

‘પુસ્તકસંકલન’ના સંસ્થાપક અને એ પ્રાંતનાં સાહિત્ય તથા શિક્ષણમાં અસિનન યુગ સર્જનાર

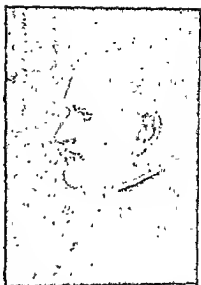
ખિહાર પ્રાંતના લેખકોના સંસ્થાપકોમાં ‘પુસ્તક-સંકલન’ નામની એક પ્રકાશન સંસ્થા છે, ત્યારથી સિદ્ધાન્ત અને સાહિત્યવિષયક અનેક પ્રકારનાં તમા ‘આવક’ નામનું વાર્ષિકનીકળે છે. પશ્ચિમી સરસ્વતી કત્તોત્તર કાળના પ્રવર્તિ કરી રહેલી એ પ્રકાશન સંસ્થા આજે ખિહારને ‘સાહિત્ય-સ્તંભ’ માન્ય છે. એ સંસ્થાના સ્થાપક આચાર્ય શ્રી રામલોચનશરણજી ખિહાર પ્રાંતના સાહિત્ય અને શિક્ષણમાં અસિનન યુગસર્જક માન્યા છે અને છેવટે ત્રણ વર્ષની તેમની કારકિર્દી ખિહાર પ્રાંતનાં સાપ્તાહિક ઇતિહાસનો એક ખડકત્વપૂર્ણ અંગ છે.

તેમના કલ્પનકાર્યનાં આદર અને અભિવ્યક્તિ અને અર્થતા, ૨૩મી જુલાઈ ૧૯૪૨ના રોજ એક નવનિર્માણકારક કાળના આરંભ દિવસે, એ પ્રગટે આવેલ કુશાર શ્રી અમલેશખિહારના આગળ ખિહારના વિદ્વાનોએ શ્રીમદ્ નિમિષેશના દરને આચાર્ય મણુજીને એક ચોટી ‘જયન્તી-કમાલક-કીર્તિ’ અર્પણ કર્યો.

શ્રી ૧૧મી સપ્ટેમ્બરે વિદ્વાનો ને કલાકારોએ મહેનત કરીને ખિહારના સાહિત્યિક, સાંસ્કૃતિક ને સાપ્તહિક સંસ્થા ઉપર એક પિઠોનો પાસો લેખો લખાવ્યો. ૫૦૦ વિદ્વાનો તમા ૧૯૪૩ થાનાથી સમૃદ્ધ એ ક્ષેત્રે સેવા કર્યો છે. તેની કિશત રૂપિયા ૧૬ લાખના આગળ છે. આચાર્ય શરણજી એ પ્રગતી વધી આવક ખિહારના એક ‘વિદ્વાન’ પત્રિ વિદ્યાર્થીની રચનાના કરવામાં અર્પણાનું નકલ કરી રીધુ છે. કિશી જગતના આ અનુષ્ઠાન પ્રસૂતના પાત્ર આચાર્ય શ્રી રામલોચનશરણજી કલ્પન સંસ્થા, તો રીઠોમ ને અર્પણ સંસ્થાન સંસ્કૃતિ દશતરે

સપ્ટેમ્બર ૩૩ વર્ષ પહેલાં શ્રી રામલોચનશરણજી ત્યારે સંસ્થાના સ્થાપકો આજે ત્યારે તેઓને કોઈ પિઠાનનું નહીં, અને મહેનતે નહીં નહોતા. એક નાની કોપડી લેતા ગામનાં તેમની દુનિયા સમાઈ મઈ દરો. ત્યાર પછી ૧૯૪૫માં તેઓ કાળના ૨૨૧મા એક પશ્ચિમી સરસ્વતી યુવાન સિદ્ધાન્તજી એ જમતે તેમની યુવા, શક્તિ અને પ્રવિભા એકસાથે બીજી રચનાના આગળ આજની શિક્ષણ-વૈજ્ઞાનિકી રૂઢિઓને મેઈ તેમનું દિવ તરખી લેવું. અધિકારીઓ બીજા કક્ષાની અને એક સદસ્યે ચાલનારા હતા. આ મેઈ આ યુવાન ગિરિએ પ્રથમ તો અવરોહ રોપી પર એક નાનું બપોરનું પુસ્તક સેવાર કર્યું. તેનું નામ રામજી ‘બાદશાહી’ પોતાના રાજાના અનુષ્ઠાન અને પ્રથમથી એ પુસ્તક એમણે સેવાર કર્યું હતું. ‘પણ દુનિયા દોરે કે મુશ્કેલીઓ એ પુસ્તક એમણે સેવાર કર્યું હતું. ‘પણ દુનિયા દોરે કે મુશ્કેલી દોરે, તેને છાપી પ્રસિદ્ધ કરનાર મેઈ ન મળ્યું. આનું પુસ્તક અજો ન નહિ એવી દલીલ તેમને સાબળી લેવી પડી. ઉપર તેમણે પડતી અચન પૂલ વાપરી તે છાપાની નો નામનું અને રૂઢિઓ પ્રતિભાત વિધાવિદ્યાનીકળે તેની એકલો પ્રત ગોઠવી આપી. પણ પશ્ચિમજી અન્ય ‘કોઈ તે યુગની કલર રીઠી રીઠી નહિને સાપ્તહિક પદના સરના પદના રીઠી આખરે રૂપી. (પ્રથમ પ્રતિભાત સિદ્ધાન્તજીએ એ પુસ્તકને પુસ્તક સેવાર કર્યું તેના ૧.૯૦૩ મળનાં કમાલિલ સ્થાને એ એ ૧૩૩માંથી ‘પુસ્તક-સંકલન’ નામની એક કંપની સ્થાપના આજે કર્યો એ આજે દિવની સંસ્થાને નવાજ રીઠી છે ખિહારના સાહિત્યવર્તનને તીર્થસ્થાન બની છે. એ તેમનું એ બાદશાહીના છાપાનાર કોઈ મરજી હોત તો આજ ‘પુસ્તક-સંકલન’ એ સંસ્થા ન હોત.

પહેલાં તો રામજી એક લેખની પો એક દર પુસ્તક નહોતે

દિવની
‘વાલક’ના
સોલ્લેખી

શ્રી રામલોચનશરણજી

છાપાનાર તથા, અને એક કલાકના પ્રકાશક બની નહીં. એ પુસ્તકો લેતાં લાગે છે કે તેઓ એકલા એકલા ન રહી હોત તો પણ આજ દિવની સંસ્થા તેમના આદર નહીં હોત. એ જમતના ખિહારના કોઈ સારી પ્રકાશનકર્તા નહોતી, નદોન મેઈ સારી છાપાનાર. કે નદોતા છાપાનાર સારા પુસ્તકો. ખિહારની પ્રાચી સંસ્થા, સોલ્લે અને પુસ્તકાલયના બહારના પુસ્તકો બનાવે દતા. ‘પુસ્તક-સંકલન’ના જન્મ તમા ખિહારનો એ અપાર દુર પડેને પ્રાંતના અને બહાર તેની પરી રોસની પ્રગતી લેતી.

રામજીના તો તેમણે માણા પેલાની પુસ્તકો ૧૯૪૨ બાદ આજ પાછા પુસ્તકોની દુરવરના તેમનાથી અગ્રી ન રામજી ૧૯૪૩ માંથી પુસ્તકોની તુલના પણ રીઠી રીઠી. એ જમતી ગાંતા અપરના હઈ રામજી સારવ દિવનીમા સારા પાછા પુસ્તકો સેવાર એક સામ્ય. એથી ખિહારના સાપ્તહિકમા જમતી માંથી મુશ્કેલી ને નિર્ણયના તે પુસ્તકો વાળી દિવનીમા પાછા પાછી બનાવે પડતી તો રામજીએ પોતાની સામ્યનીકળે એક દર પાછાનું સમયનું સમયનું માંડવમા મેઈ રીધું તમા આજે પણ સાદિતનનનમા તો નેમે આજના સાદેવના નામથી ન નિર્ણયિત થાય છે અને અજો, એ કામજી વાલકાદિતના એક વાલકાદિતનાર છે, લાકાદેવિતનારના પાછા છે. એમની કામજી રામજી અને રામજીના મિત્ર તિન, નહીં રીઠી પુસ્તકો એકસાથે આજે પાછાના કે લિદાના મિત્ર તિન, નહીં રીઠી (શિક્ષણી બાદની કોઈ) પાછા પાછી દરને પ્રતો નવાઈ અને એ વનનન દમ વરમની કલર બહાર એક દર પ્રકાશનનના જમતી નહીં ખિહારના તેઓ મેઈ ન મને

પરપરિવર્તનાની વાળનાં પણ ખિહાર પ્રકાશન મગ ન છે અને આજે અજોને ને વાલકાદિત દરો. આજી ૧૯૪૨માં તેમણે એક સરખા આદિતના વાલકાદિતની પદ રામજીને વિદ્યાર કર્યો. એથી ખિહારનાં અજોને આદિતના નહીં રીઠી રીઠી એક અજો પ્રતિભાત પો ને અજોને મુશ્કેલી પડત રીઠી. ૧૯૪૩ મુશ્કેલી ખિહારના વાલકાદિતના એક અજોને રીઠી રીઠી

અને તેનો પ્રચાર તથા પ્રસિદ્ધિ બિહારની બહાર પણ એટલા વિસ્તૃત થઈ ગઈ છે.

સાચાપણથી 'બિહાર'ને પોતાનું પ્રેસ નહોતું, એટલે 'બાલક' પત્ર કલકત્તામાં છાપવાનું નહીં કરી પોતાની હેબરેજ નીચે માસ્તર સાહેબે તેનો સર્વ બાર એક એવી વ્યક્તિને સોંપ્યો કે જે હિન્દી સાહિત્યકારશાખાનાં જનારની રહાણો, એવધાન તે શ્રી ભેનીપુરીજી કલકત્તાના 'વૈદિક પ્રેસ'માં 'બાલક' ટીક છપાવે, પણ ત્યાં તેના માત્ર બે જ અંક છપાયા એ વખતે બિહારના તપસ્વી હિન્દીસેવક શ્રી શિવપૂર્ણ સહાય કલકત્તામાં હતા તેમને સહયોગ બહારને મળી ગયો અને શરૂઆતે તેમને અપનાવી લીધા 'બહાર'નું બીજું છાપકામ બનાવવામાં થતુ હતુ એટલે માસ્તર સાહેબની ગણ વિચારી શિવપૂર્ણજી ભિન્નરોગોત્કર્ષા લઈ બનાવવામાં આવી નવમી તેમણે અને ભેનીપુરીજીને થોમ બહારને સમજ કરનાર નીવડયો અને પ્રકાશકારે છુપવડાવના અદ્વની જેમ વધવા માસુ.

સફળતા વધતી જઈ બહારને હવે પોતાનું પ્રેસ ખોલવાની જરૂર જણાઈ અને ૧૯૨૮માં લલેચિંતાસરાર્થમાં 'વિદ્યાપતિ' નામનું છાપખાનું શ્રી કમ્પ્રેસ થતા જ બનાવવાનું બધું કામ ત્યાં બેઠું અને સાચે શિવપૂર્ણજી પણ ત્યાં આવી રહ્યા થોડા જ સમયમાં વિદ્યાપતિ પ્રેસ છપાવે-સાફી માટે વિષયાત બની ગયું અને તેમણે પોતાનો સર્વ વિસ્તાર ખૂબ વધારી દીધો આજે ત્યાં પાણી પોતા કંઈતર મશીન અને મજૂ દ્રેશ મશીન વાલે છે એવિસ, કમ્પોઝિશન અને મશીન ખાતામાં મળી દોઢસો ઉપરાંત પાણીસો ત્યાં કામ કરે છે પ્રત્યેક વેલામાં કાર્યલેહરમાં આઈ છે પ્રેસના મેનેજર શ્રી નારાયણ ભાસ્કર સોમજી કરીને એક ગદ્યારાષ્ટ્રીય ગમગાન છે.

બહારનું કાર્યક્ષેત્ર એટલું વિપુલ બની ગયું કે બધી બાજુનો ભાર ઉઠાવવાનું કઠિન બન્યું, અને પછાતમાં તેની એક શાખા ખોલવાની જરૂર ઊભી થઈ માસ્તર સાહેબનું બધું કામ બગવાને આધારે અને વિશાસ ઉપર ચાલતુ હતુ પણ એ કામે કે સવાલનને ભાર દેખી કોઈ નક્કિ બજારમાં જ તેના નિકાલ માસ્તર સાહેબ બહુ આસાનીથી લાવી દે છે, અને એ જ મિસ્ત્રને તેમણે ૧૯૨૯માં પછાતમાં શાખા ખોલી ૧૯૩૪માં ગોવિન્દભિરદાસ પર રૂ. ૧૫,૦૦૦ ની કિંમતની જમીન લઈ તેમણે એ શાખા ૧૯૩૬ ૧૯૪૧માં પછાતમાં બીજી એક છાપખાનું પણ ખોલ્યું જે 'દિવાલક પ્રેસ'ના નામથી બહાર છે પછાતમાં શાખામાં નીચવાડીસ માણસો નિરતર રોકાએઈ રહે છે ને પરિત જ્યનાય મિત્ર જેવા કમીટુ પુરુષ તેની હેબરેજ રાખે છે.

ઈ. ૧૯૩૬માં બિહારના બુદ્ધપણી સર્વનાસમયે તેમણે બહારની પણ લાખોની સપ્તિ નહીં તેને વેરાન જેલ બની ગયું, પણ માસ્તર સાહેબની કુનેદપતિ સહકારના કિનારા પર ફરી બીજી આદીતાન મહાન જીલું થઈ ગયું જે આજે દુરથી પણ બંધ લાગે છે એમના બંને સહારોની આવકન વધવા નિરીક્ષક બાજુ રાગબદનપ્રસાદ બહુ દુઃખ પુરુષ છે એ કમીટુ અને પ્રામાણિક વ્યક્તિ ઉપર માસ્તર સાહેબ પોતાનું સર્વસ્વ નિહાવ કરી દે છે.

'વિદ્યાપતિ વાચનાલય' નામનું એક સ્વતંત્ર વાચનાલય પણ બહાર ખોલ્યું છે તેમાં અનેક હુલેલ મંથો સમયવા છે ત્યાં બિહારની કલાતુ ચિત્રપ્રદર્શન પણ કર્યું છે, જેમાં બિહારના સર્વ પ્રતિષ્ઠિત સાહિત્યકો, પ્રેક્ષણીય દ્રશ્યો આદિ લેવા મળે છે.

બહારને બ્લોકવિશાન પણ આપ્યું છે તેમાં જનમ ૧૦,૦૦૦ બ્લોક છે, પ્રસિદ્ધ વિદ્વાનો, કલાનેતાઓ, અભિનેતા સહિત દર્શનીય રચના, કોઈતેમ બાકી નહિ હોય એ સમયે એટલા વિપુલ છે કે હાલ

નવા બ્લોક બતાવ્યા વિના જ બહાર પોતાનું મમ ચલાવી શકે છે બહારમાં શિવપૂર્ણજીને થોડા તે બેનામાં સુખ જેવા છે તેમાં બીજી એ વ્યક્તિઓના આવવાથી તેની આશા બધુ વધી જઈ છે એક તે 'બાલક'ના મંપાદક શ્રી અચ્યુતાનંદ દત્ત ને બીજા કલાકાર કવિન્દ્ર મહારથી દત્તજી બહુ દસક્રમ્પા અને મધુર મ્લચનન છે પ્રાચીન સાહિત્યનું જ્ઞાન જ્ઞાન બહુ પ્રશંસનીય છે માસ્તર સાહેબના સમર્થથી પાંડવ પુસ્તકોની ચોખ્ખામાં પણ તે દશજ અને અનુભવી બન્યા છે તેમણે કઈક સરફ પુસ્તકોના પછમજ મેલિલી અનુવાદ કર્યા છે મેલિલી સાહિત્યના કલારકન વિશાખાના તે એક છે.

કવિન્દ્ર મહારથી નખશિખ કલાતરંગી તરુણ છે, બહારમાં આખા પછી ગદ્યારાષ્ટ્રીયને પોતાની ચમક વધારી દીધી છે, તે એટલે સુધી કે તે હવે બહારપ્રસિદ્ધ બની ગયા છે તેમના હાથ નીચે કેટલા વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ વધારી એક વર્ગ બનાવી રહ્યા છે.

આખા વિપુલ સાધનોના બળ ઉપર બહારે પાંડવ પુસ્તકો, ઉપરાંત ૫૦૦ જેટલાં તે સાહિત્યના એવા પુસ્તકો પ્રકાશિત કર્યા છે જેના વિષે હિંદી સંસ્થાને અભિમાન છે 'બાલક' પત્ર તેની વિશેષ કીર્તિનામાં છે આજે સુધીમાં તેના ૧૩ વિશેષકો નીકળ્યા છે અને ૧૦૦૦૦૦ તેવા થઈ રહ્યા છે બહારે જેમ સાહિત્યની સેવા કરી છે તેમ મેલ, વિદ્વાનોના સન્માન પણ કર્યા છે, નવા શિખાર્થોને આશ્રય પાડ્યા છે બિહારમાં કોઈ એવા અમકંટો ચિંતારો નથી જે બહારમાંથી પ્રકાશ મળ્યા ન હોય.

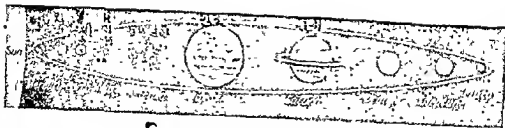
આ રીતે શરૂઆતના ૩૩ વર્ષોની એકાન્ત તપશ્ચર્યા મહાન વશકમાં કરી છે એથી સમગ્ર બિહારનું અસ્તક જનન બને છે એમની સુવર્ણજયંત્રીને બહારની રમતબધની બિહારની સાહિત્યિક કીર્તિની વેળવળી છે અને પ્રમુદ્ધતા હોય તે 'વિદ્યાપતિ વિદ્યાપતિ' રમવાય એટલે બહાર દાસ બિહારનું સાહિત્યકેત્ર બિહારને એક આદર્શ પ્રાંત બનાવી દેશે ('બાલક'ના વિશેષકમાંથી આલિપ્ત)

જીવનનું પરોઢ

[અનુ. આગળના પાન ૩૬૫થી] બાપુજીની મૃતિ થાળી ત્રોફક રહી છે, છતાં મર્ણાં તારીખ અને વિગત બાળત સંકેત છે ત્યાં રોનેરી અકતુ માર્ગદર્શન રોથી સાચુ લેખાય એ અંકને સાર સવલ સાથે એ 'રોનેરી સાધના'માં લઈ લીધી છે એ સાર મયુ છે.

'રોનેરી અર્થ' એ એવા હોય, પણ એ તેમાં મારા જેવા બાળકનું રમકડું જ અણપ. કામજી આખરે તે જટ વનુ રહી એમાં મમે એટલા સામ-સામ્યાર કરીએ, પણ એ જટ વદારે બુદ્ધાઈ જનારી વનુ સાચુ તે બાપુજી એ રોનેરી જીવન છે, જેના અનેક અંગ પહેલો એક દક્ષિણ આફ્રિકાનાં સત્યામદની સફળતામાં પરિભ્રમ્યો અને બાપુજીને અગાધ વિશ્વાસ અમતપૂર્વ, નવીન અને સાચા સેનાપતિ તરીકે ગ્રાપિત થયો.

બાપુજીની દેવધર્મિ જેડેજીએ લોકોના હૃદય નદન હઈ જતા હતા રમકડું સાહેબ જેવા માણસને એમણે વગ કર્યાં જે જીવે એમના જરેજીમાં ઢળી પડવાનું એને મન થતુ હતુ હવે દક્ષિણ આફ્રિકાના હિંદીઓને એમને 'મંદીબાઈ' તરીકે સમજાવવાથી સનેપન થયો એમને માટે 'લોકમ ન્ય રોડનદાસ કમગદ મંદીબાઈ જલ'ના થોડાકો સંમજાવા લાગ્યા એ રીતે થોડા દિવસ 'લોકમન્ય' તરીકે આપકાર્યા પછી એમને માટે 'કમં-રી' તરીકેના આપકારવાક રાજદ આલ મુજોને 'લોકમન્ય'નું જિરફ દિવક મદાસને લોકોએ આપ્યું (સર્જન) મધુદાસ જનનલાસ માંધી

ધૈમાનિકાની
જિજ્ઞાસા
અને
મનબોધના
એક
સનાતન
મંત્ર

સૂર્યમંડળમાં ક્યાંયે જીવન છે? *

જલે વળેને સુર્યાસ્તની મોખા નીચળતાં કોઈ વાર
આગસ્ટ આકાશના અવત વિસ્તારમાં નજર કરતા શુદ્ધ દરેકે કે આ
અપિચિતિત આકાશની એક માઈ જગ્યાએ જીવન હશે ખરે ?

આ નિઃસીમ વિશ્વમાં જ્યાં પૃથ્વીનું ચાંદરવ પૃથ્વીના મોખા પરના
વેતીન કણુઓનું પળ નથી તેમજ, કુદરતના કોઈ અઘર ખુલાસા,
નાનકડા આ કોઈ અઘરા જ જીવન સંભવે છે અને ત્યાં પણ માન
કોઈ આકાશના જ છે એવી નિઃસીમી બાબત મનીષારના આજે મનુ-
ખનું મન સૌવાર નથી થતું, અને આગામી રીતે પૃથ્વી જ કહે છે કે હું
ક્યાંયે જીવજાતોમાં આવેલા ઉપ કોઈ વિશેષતા જીવનનું અસ્તિત્વ
જ નથી જ આપણે આ પ્રશ્નને વિચાર કરીએ

પૃથ્વી પર જે જીવનું જીવન પ્રવેશે છે તેનું જીવન અવકાશમાં
કલ્પન થવા માટે મોટી પહેલી સ્વચિંતા પ્રકાશ ને કલ્પનાની છે
જગતમાં પૃથ્વીને મળે છે તેમજ જ પ્રકાશ ને કલ્પના ને કોઈ પ્રદને
મળતાં હોય તે ત્યાં જીવન સંભવી શકે, ઉપરાંત તે મનુષ્ય પાતાવરનું
પણ પૃથ્વીના પાતાવરણને મળતું આવતું હોય, આ વિચાર નાની-
નાની મરતો તે ક્યાંયે પૃથ્વી ગયા પરત એ જગ્યાએ જે જીવજાતો
શરતે પાતાવા રાખીને જ નોંધે છે જીવનના ય છે કે નહિ.

તારાઓ ઉપર જીવન સંભવી શકે જ નહિ એ તો તદ્દન અ-
ભાવિક છે તારાઓ કોઈએ જીવતા મોજા ત્યાંના ઉષ્ણતામાનના કોઈ
પણ થન પદાર્થ પ્રવાહી થઈ જાય અને દરેક પ્રવાહી પદાર્થ વાયુરૂપ
થઈ જાય એટલું જ નહિ પણ ત્યાં કોઈ પણ ગરિવર (Com-
pound) પદાર્થ હશે જ રહેતો નથી, તરત જ પદાર્થના પરમાણુઓ
દરેક પરીજન્ય છે અને પાતાવરણમાં બેઠવા માટે છે ને હોવા તારાઓ
'કંડા' કહેવાય છે, જેમનો રત રહેતો અણુય છે ને જેમનું કલ્પતા-
માન ખીલ તારાઓના કરતા પ્રમાણમાં આજુ છે ત્યાં થોડા મહા
સંકલિત પદાર્થો રહી શકે છે, અને તે પણ વાયુરૂપમાં જ એટલે
આપણે વગર આનંદાનીકે સ્વીકારવું જ રહુ કે તારાઓ પર જીવન
દોખાની આશ રાખવી એ આકાશકુસુમવતું જ છે

એટલે હવે આપણે એક દમગીની તોટરીએ અને તારાઓ પછી
જ પદાર્થો ખગોલિકાની અનુમામાં આવે છે તેમજ વિચાર કરીએ.
આ પદાર્થો તે પદાર્થો, મહો અને ઉપમહો

સૌથી પહેલા આપણે મહોના વિચાર કરીએ. એમાં પણ અ-
પણા સૂર્યમંડળના મહોને ઘાટ કરી અવકાશમાં ને અવજન તારાઓ
છે તેમજ મહો છે કે નહિ અને હોય તે તોના પર જીવન સંભવી શકે
તેમ જ નહિ એ નોંધીએ

મહોની નિર્ધારની પાલતમાં એવી માન્યતા છે કે જ્યારે એ
તારાઓ અંતઃખીલની બુદ્ધિ ન નહક આવી જાય ત્યારે, આજે જેમ
વંદ તથા સૂર્યના આકર્ષણથી સમુદ્રોમાં બરી આવે છે તેમ, તોના
તારાના આકર્ષણથી તોના તારા પર બરી આવવા માટે ને જેમજેમ

બને તારાઓ નજરનજી આવતા જાય તેમજેમજેમ તારા પરી પરી જાય,
જ્યારે બને તારા નજરનજી આવતો પાન કુદ જવાનું મારે ને ત્યારે
આ આકર્ષણનું મેર મેરનું વળુ વધી જાય કે તોના તારા પર જ બરી
પરી હોય તે તો તારાથી કુદી પરી જાય અને અવકાશમાં ભરી પરી
નાના તારાની આશપાસ ફરે માટે આપણી મહો પેલા માન
મહોની કલ્પિત વિષે આજના ખગોલશાસ્ત્રીઓની આ માન્યતા

આ હિમ્મત મેલા ખીલ તારાઓને મહો હોય એ સંકલ્પના પાડી
જ મોજા છે. મોજે આખા વિશ્વમાં તારાઓની સંખ્યા અતિમય
મેટી છે, હતા વિશ્વ પણ એટલું બધું વિશાળ છે કે જે તારાઓ વચ્ચેનું
અવર નેરો માટેનું હોય છે તેથી તો તારાઓ નજર નહક આવી
જાય એવી સંભાવના હોખમાં દેવ દેવ પણ નથી તારાઓને જે
આપણે વડાએ કલ્પિત અને અવકાશમાં અનુક્રમ સંસ્કૃતિ હોખીએ
તો આવા એ વડાએ વચ્ચે જીવન દેવે માટે માટેનું અનુક્રમ
એટલું અવકાશ વિશાળ છે કે જ્યાં દરેકના કહેવા પ્રમાણે તો અવ-
કાશના દરેક કોણ તારાઓમાંથી માટે એક તારાને કહેવામાં આવે
રીતે, આપણે એટલે જીવે તે સૂર્યમંડળના મહો વિચારના ખીલ
મહો છે કે નહિ એ જ મારા છે, અને હોય તે પણ મેરમની અખ્યા
ખૂબ જ નાની દોષી નેરો છે. કેટલા પ્રમાણમાં વિશ્વમાં જીવનની
સંભવિતતા પણ પછી જ કોઈની અનુમારી હોય.

સૂર્યમંડળના સિવાયના મહો વિષે વાનગીત કરવા મહાનમાં
મહાન મુશ્કેલી એ છે કે એ મહો ને તારાઓની આગપાસ ફરતા
હોય એ તારાઓ પણ હુનિયાના મોટામાં મોટા કુદરતના મોજા
બધા નાના દેખાય છે કે તેમની આગપાસ ફરતા મંદને તો પછી
મેટા મહોની અવનિતતા નથી એટલે સૂર્યમંડળની બહારના મહો
વિશે વાત કરવા અશ્વિતની મહા ભયને માન સંકલ્પના જ થવાવળી
પર છે અને આપણે જે કદ નહો કદીને તેની તારેનું મા કે નિર્ધારમાં
આપણી પાસે કોઈ દરીકન પુરાવા દોના નથી

જ્યાં મહોની આ કિમિતિ છે ત્યાં મહોની આકાશપાસ ફરતા ઉપ-
મહોની તો વાત જ શી કહી ?

દૃઢાનુમાં આપણે એમ કહી ગઈએ કે સૂર્યમંડળની બહાર મહો
દેખાને અજા પળે મોજા છે હાલ મહો હોય તેપણ તેના પર
જીવન હોય એવી માન્યતા પ્રમાણમાં આપણા અજાન વિચાર અ-
પણી પાસે કોઈ કારણ નથી હોતી મોટા માન્યતા હોય તે ને એ
છે કે જીવનના અસ્તિત્વ માટે એટલા બધા અવરોધો હોય, એ છે કે એ
બધા અવરોધ મદમાં આવ્યા પછે એવા સંભવ પળે કોઈ છે અને
અધેમાં જ કલા મે પત જીવન આવ્યા પછે મોટા પળ અજા પળે
મોજા છે. આ અશ્વિતિનિત નેરો પળે મોજામાં માને છે કે જીવન
એ તો વિશ્વની સંકલ્પના આકાશપાસ (Hypocenter) છે અને અ-
પણે આ પછી પર અજા પળે મોજામાં માને માને માને અજા પળે

પરંતુ આનાથી નાદિગત થયા વગર હવે આપણે સૂર્યગ્રહણની અંદરના મહો વિષે વિચાર કરીએ, અને જોઈએ કે પૃથ્વીના સમગ્ર બાહ્યતા સમા આ બધા મહોમાંથી કેઈ પૃથ્વીની આસપાસમાં સાથે પુરાવે તેમ છે કે નહિ. ઉપરાંત, આ મહો પ્રમાણમાં પૃથ્વીથી ઘણા જ નજીક છે, એટલે અંગ્રહિસા આપણને આ બાબતમાં કંઈક વધારે ખાતરી પૂરક કહી શકી પછી ખરા.

સૂર્યગ્રહણના ભૂતિતા પ્રમુખ ચક્રકુવન થોડા વૈજ્ઞાનિકો માને છે તેમ હવે જોઈએ શોધાવો રહી નથી હવે તે તે ફસમો થશે આ નવમા એક તે પૃથ્વી, એટલે કેમના વિષે આપણે વિચાર કરવાનો છે તેવા આદર હશે.

આ આકાશ શુષ્ક (Mercury) સૂર્યની નજીકમાં નજીકમાં અને થગ (Pilo) ને હવે હમણાં જ ૧૯૩૦માં જોવાયે છે સૂર્યથી દૂરમાં દૂરમાં છે અને એક રીતે સરખા છે: તેવાના પર બધી વસ્તુ અતિશયતામાં જ છે, ચક્રની જેમ એક જ બાજુ આપણા તરફ ફરતી રહે છે, તેમ પૃથ્વીની પણ એક જ બાજુ સૂર્ય તરફ ફરતી રહે છે એ સૂર્યની નજીકમાં નજીકમાં મહો હોવાથી ત્યાં એટલી બધી વસ્તુ હોય છે કે ત્યાં તરફમાં મુકવાથી જસત જોનાળી નથી, — પૃથ્વી પર તરફમાં મુકવાથી માનણુ જોનાળી નથી તેમ આવી જ રીતે તેની બીજી બાજુ ને સદા અધારમાં રહે છે તેમાં અતિશય કદી છે થમ સૂર્યથી અતિશય દૂર હોવાને અને ત્યાં એટલી બધી કદી પડે છે કે ત્યાં આપણા વાતાવરણમાં ફરતા પ્રાણુવાયુ નવવાયુ વગેરે વાયુઓ, જેમ વગળાને કદી કશાથી પાળી થઈ નથી તેમ, પ્રવાહી થઈ નથી છે અને અને થમ પર વાતાવરણ નેમ કહી છે જ નહિ. થમ પર જાણુ વાતાવરણ નથી આ બધા વળી થમ કે થમ પર જવન હોવાનો કોઈ પણ સમય નથી એ હોવાની જરા પણ જરા નથી.

થમથી સૂર્યની નજીકમાં એ મહો-વજુઓને શનિવિતા (Uranus) અને નેપ્ટુન (Neptune) પર પણ, સૂર્યથી તેઓ ખૂબ દૂર હોવાને અને અતિશય કદી પડે છે આ એ મહો પર વાતાવરણ છે એટલે તેમાં માત્ર થમ પડયું છે છતાં જવનને માટે ને વધારેમાં વધારે ઉપયોગી એવો પડાયે, જેને આપણે કહેવાયું શાસિઆસમાં હવે એ બીજીને જેના વિના એક કાણુ પણ જવન અશક્ય છે તે પ્રાણુવાયુ આ વાતાવરણમાં હોય એવી સાબિતી મળી નથી ત્યાંના વાતાવરણમાં તે એ વાયુને અને અણુઓ મોટા અકરબદ થાય છે અને જવનરજ આગે સળગી જાય છે તે વાયુ (અથવા જેને marsh gas કહે છે તે) પુરક પ્રમાણમાં છે એક બીજા વાયુ, જેની નધ આપણને કોઈ જાહેર મુદ્દરથી પાસેથી પસાર થતા આવે છે અને જેને જવનરાગીમાં અપનાવવાયું (એનેગિવા) કહે છે તે, પ્રવાહી રૂપમાં ત્યાંના વાતાવરણમાં એકદમ નીચેના અગામાં હોય છે આ વાયુના પ્રવાહી થઈ જવાનું કારણ ત્યાંની અતિશય કદી જ છે આ રીતે આ મહો પર પણ પ્રકાશ, ગરમી અને પ્રાણુવાયુના પ્રવર્તતા અભાવને હવે આપણે સ્વીકારવું જ પડે છે કે ત્યાં જવન હોવાની આશા નથી.

હવે આ બંને મહો કરતા સૂર્યની થુ નજીક આવેલા, પરંતુ તેમના તરફના જ પેડેશી એવા બીજા એક-શુક્ર અને શનિ વિષે જોઈએ આ બંને મહો ખૂબ જ મોટા છે શુક્ર ૮૬૮૦૦ ૧૩૦૦ પૃથ્વીના સમાઈ શકે તેવડું છે પરિણામે જેના પરંતુ વાતાવરણ પણ ખૂબ જ વિસ્તારવાયું છે શનિના વાતાવરણનું દળાણ એટલું બધું છે કે દળાણને અને વાતાવરણમાં રહેલા ભૂતવાયુ પ્રવાહી થઈ નથી છે. વાતાવરણ ખૂબ જ વિસ્તૃત હોવા છતાં ત્યાં પ્રાણુવાયુ કે પાણીની વરાળ હોય તેવા કોઈ ચિર્ણી માત્ર પડ્યાં નથી. વજુના વાતા-

વરણની માફક અહીં પણ આર્દ્રવાયુ (hydrogen), અપનાવવા અને માર્શીયસ આદ્ય પડે છે. શનિમાં એકેન્સાપાનવાયુ, અરસ કહી તેમ, દળાણને અને પ્રવાહી રૂપમાં ફરી ગમેલો હોય છે અરસ કદી અને વાતાવરણના દળાણ ઉપરાંત, આ બંને મહોનું દળ ખૂબ મોટું હોવાથી ત્યાંનું ગુરુત્વાકર્ષણ પણ ખૂબ જ છે જે વસ્તુને જમ પૃથ્વી પર એક રોર શાય ત્યાં તે લગભગ ૩૦૦૦ રોરે તોલે ત્યાંનું કણ્ણતામાન ઘણું જમ અશની નીચે ૨૦૦ એસ છે અને વાતાવરણ દળાણ પર ચારસ હવે હવેનું દળ છે. આ બધું જોવા એ તે તરફ અસંભવિત છે કે આ બંને મહો પર પણ કોઈ પણ ભવનું જવન હોય.

હવે કદા એ મહો રહ્યા શુક્ર અને મગળ. શુક્ર પૃથ્વી કરતાં સૂર્યની નજીક છે, ન્યારે મગળ પૃથ્વી કરતાં દૂર છે, સૂર્યથી નજીકમાં નજીકમાં ચક્ર થાય, પછી શુક્ર, પછી પૃથ્વી અને પછી મગળ ચક્રે આ કદા પૃથ્વીના નજીકમાં નજીક આવેલા આ જે પેડેશીમાં પા જવનની સંભવિતતા હવે તપાસીએ.

શુક્ર એ આપણને જેવાતા મહોમાં સીધી વધુ પ્રકાશિત મહો છે, એ ન્યારે જણુપણુ પ્રકાશિતો હોય છે ત્યારે શિવસે પણ તેની રિશિતી બનર હોય તે જોઈ શકાય છે કદા તેમજ જમનાં જે પૃથ્વીની જરા નાનો છે તેમજ તેની સરસા વિશિષ્ટ ધનતા પણ પૃથ્વીની જરા એકી છે. પૃથ્વીના જમન જેટલું જ તેનું જમન હોવાથી શુક્રનું ગુરુત્વાકર્ષણ પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણ જેટલું જ છે, એટલે શુક્ર પર પૃથ્વી જેટલું જ વાતાવરણ હોય એ સંભવિત છે સૂર્યના પ્રકાશને ૬૦ ટકા જેટલી આમ શુક્ર પરાવર્તિત છે જે એટલે પાતાવરણમાં અભારના પેડેશી થયે છે કે ત્યાં વાતાવરણ હોતું જોઈએ શુક્રના દિવસ વિષે કહી નથી નથી જાણી શકાય, પરંતુ એમ લાગે છે કે તે જવનન આપણું બધી થયું અપવાદિયું જેવો હોવો જોઈએ શુક્રના વાતાવરણના ઉપરના પડનું કણ્ણતામાન લગભગ ૧૫ એસ ફેરનહાઈટ છે, પરંતુ સપાટી પર આનાથી વધુ હોય છે, કારણ કે વાતાવરણના અભારના પેડેશી કણ્ણતામાન હવેના કોઈ હોય છે. પ્રકાશના પરિવર્તનની કેટલીક હકીકતો પાસેથી એટલે થ માત્રમ પડયું છે કે શુક્ર પર મોટા મહોસાઓ હોવા જોઈએ એ ઉપરાંત સપાટી પરના કણ્ણતામાનને અને ત્યાં બાપીલવન પણ ખૂબ જ પ્રમાણમાં થયે હશે. આ બધા કારણોથી શુક્રનું વાતાવરણ અરમ અને મેનવાયુ હશે એમ ખબર બનાવે હવે.

આ બધી વાતો સાંપળીને એક શબ્દ તો સીકાઈને સમય હોમી નથી કે શુક્ર પર મગળની સમવતા હોય ! પરંતુ કમનસીબે શુક્રના વાતાવરણ વિષે રાખટ (Spectra) મદદથી ને જાણી શકાય છે તે બધા પરથી આ આશાનાવિતા શકી મળી નથી શુક્રના વાતાવરણમાં પ્રાણુવાયુ નહિ જેમ જ છે, નથી જ એમ કહીએ તો પણ આસે માટે પૃથ્વીના વાતાવરણ પ્રાણુવાયુના દળનમાં સામનું પડ થાય ત્યાં પાંચ રાઈટની કોવાઈથી આગળ વાતાવરણ વરાળ પણ જાણી નથી, એટલું જ નહિ પરંતુ ત્યાં અગરવાયુ (CO₂)નું પ્રમાણ ખૂબ જ વધારે છે ન્યારે આપણે લાકડા કે કોમના બાળીએ જોએ ત્યારે એ વાયુની કોમે છે તે જ આ અગરવાયુ પ્રાણીજવનને ટકાવી રાખવા માટે કે બીજા કોઈ સીધી રીતે જવનને મદદરૂપ થવા માટે આ બધું ઉપયોગી નથી આ બધી હકીકતો પરથી એટલું તો લગભગ નહીં જ છે કે અત્યારે શુક્ર પર કોઈ ભવનું જવન હોય એવો જરા પણ સંભવ નથી.

પરંતુ આ આજે પર કદાને એક બીજા (અને સાથેસાથે ખૂબ જ રસપ્રદ) બાબત પણ છે એ મગળના માટે પૃથ્વીના દિતિદાસ જરા જાણવાની જરા છે એટલે પહેલાં એ દિતિદાસ જોઈ, પૃથ્વી પર

આચાર્ય વાતાવરણ કઈ રીતે ઉત્પન્ન થયું એ બાબતે

અમે તે કારણે પૃથ્વી સુર્યગ્રાંથી ઉત્પન્ન થઈ હોય, પરંતુ એટલું તો ચોક્કસ છે કે પૌતાના બન્ને સમયે પૃથ્વી જ્વળી આગ હતી સુર્ય નેટ્રીકલ એ ઉચ્ચ હતી અને તેના બધા પદાર્થો ધરમાલ અને વાયુ-સ્વરૂપે હતા, ધીમેધીમે તે કંઈક પાણી ને એક પાણી એક પત્તેથી વાયુ-રૂપમાંથી પ્રવાહીરૂપમાં આવવા મર્યાદા. સખત ગરમીથી વાતાવરણ-માગે આદરવા પાછું થોડાં થોડાં અવકાશમાં ભરી ગયે, થોડાં, ને પત્તેથી કંઈક મર્યાદા તેના ભરાઈ ગયે. ને આમને પ્રાણુવાયુ સાથે પાણી બનાવવા બંધાયે. આ ધમાકામાં થોડાં પ્રાણુવાયુ પૃથ્વીની આસર રહેલા કણને સાથે બંધાયે. પરિણામે, આચાર્ય ને વાયુ શુક્રમાં મારફત, પરંતુ છે તે આચાર્યવાયુ પૃથ્વીના વાતાવરણમાં આવેલા અણુ-બળ, આ બધા કણોને ત્યાં પહોંચાડે તો પૃથ્વીના છવનના કંઈકાં ચે અણુને વધે આસ્વા હતા

આ પછી પૃથ્વી પર ધીમેધીમે છવનની સરખામ મળે, એ ખ્યાલ રાખીને જોઈએ કે જ્યારે છવનની સરખામ થઈ ત્યારે પૃથ્વી પર મુજબ પ્રાણુવાયુનું નાગવિનાશન થયું નહોતું સરખામમાં રીવાજ વધે તે બંધના ને વૃક્ષો પૃથ્વી પર ઉત્પન્ન થયા તે બંધના બંધી રાખી હતી કે સુર્યના પ્રકાશની મદદથી તેઓ વાતાવરણના અણુવાયુમાંથી પ્રાણુ-વાયુને છૂટા કરીને, બીજા કણને સાથે પૌતાના વિકાસ માટે ઉપયોગ કરી લેતા આથી વાતાવરણમાંથી ધીમેધીમે અણુવાયુ પડતાં થયા ને પ્રાણુવાયુ વધતો ગયો. જેમજેમ પૃથ્વી પર વૃક્ષો વધતા ગયા અને વધારે ઉચ્ચ ભવિત્યા વૃક્ષો ઉભા પડ્યા પાતાં ગયા તેમજેમ આ થતાં

વધારે ઓછા પછી બનવા માંડી અને જ્યાં સુધી પૃથ્વી પર પડેલા પ્રાણુની આવામગમન ન થયું ત્યાં સુધી કોઈને કેમ થયેલાં નહોતં.

હવે, કુદરતે ને શક્તિ વૃક્ષોને બંધી છે તેવાથી તેમજ પ્રાણીને બંધિત રાખ્યા છે, પ્રાણીઓના અણુવાયુને છૂટા પાડવાની શક્તિ નથી. એમને તો વૃક્ષો ને પ્રાણુવાયુ અણુવાયુમાંથી છૂટા પાડે તેના પર જ છવનવાડ રહ્યું, ને એટલે ને તેઓ વૃક્ષો પછી પૃથ્વી પર આવ્યા

પૃથ્વીના વાતાવરણના આ ઉત્પાદનને અનુકરણે આપણી થોડાં વર્ષો પહેલાં જેમ માનવમાં આવાજ દળ કે અણુની દરેકડો અને અણુને વર્ષો પહેલાં જ્યારે પૃથ્વી પર કોઈ ભવનું છવન નહોતું ત્યારે તેના વાતાવરણની ને કંઈક હતી તેની જ કંઈક અણુને શુક્રના વાતાવરણની છે. શુક્ર પૃથ્વીથી સુર્ય કરતાં વધારે નજીક હોવાથી તે બધું સુધી પહોંચેલાં કરીને પૃથ્વીની રિખતિએ પડેલાં નથી, એટલે એમનું છે કે આવાજે એકે ત્યાં છવન હોવાની બંધાવાય થયું આથીની અ-જીર નથી, પરંતુ લાગે છે કેટલાં વર્ષો પછી ત્યાં જ્યાં પૃથ્વીની જેમ છવન ઉદ્ભવશે તે અનુક્રમ સમયે માનવની, અને નહિ તેને બેઠાં જેમ બેઠાં કોઈ પ્રાણીની ત્યાં ઉભાંતિગમે. પૃથ્વી પરનો પ્રભુત્વ અણુવાયુની મતિથી પણ ને વિજ્ઞાનમાં પ્રવર્તિ કરતો નથી અને કુદરતના એક પછી એક બળ પર અણુનિબ મેળવતો નથી તો ત્યારે કુદરતે તે શુક્ર સુધી પહોંચવાની શક્તિ ધરાવતો હશે. ત્યારે સુર્ય પ્રમાણમાં ખૂબ જ ઠંડી થયો હશે અને પૃથ્વીને પૂરતો ઉષ્મા ને પ્રકાશ મળતા નહિ હોય, અને એમનું છે કે ત્યારની આરી ને પૃથ્વીક માનવભવિતિ પૃથ્વીના સદાને માટે ત્યાગ કરીને શુક્રમાં આસર્ય લેશે. પરંતુ

પણ પરમાણુક વર્ષો વિજ્ઞાનમાં પ્રવર્તિત થઈને કુદરતે કંઈકાં કંઈકાં શોધેને પરિણમે આજ પડેલું છે કે સુર્યના મર્જિતમાં કુદરત પદાર્થોના નામગ્રાંથી નથી, પણ આદર્ મજ તત્ત્વગ્રાંથી મના સરિષ્ટ મજ તત્ત્વોના અર્જનમાંથી આ સમિતિયા ઉત્પન્ન થાય છે અને આ અર્જન થયે છે જ્યાં સુધી સખમાં સાદા અણુવાયુ વચગદં બલ

નહિ ત્યાં સુધી સુર્યને શક્તિ કરે. અર્જન વ'વા કરવાનો. બલકળમાં સુર્ય નેટ્રીક મર્જિ (ફિઝીક) દાન કરતો તેટલું જ મર્જિદાન પૌતાના મૂલ્ય સુધી એ કંઈ જ રાખવાનો.

પરિણામે, આપણી ને માનવતા છે કે બલકળમાં એક દિવસ સુર્ય હશે પડવાને અને પૃથ્વી પણ મીત થઈ જશે અને માનવને બધા વળતેલી શુક્રનો આમને લેશે. પડશે, એ પ્રાચી હરે છે. પ્રકાશના બંધાવી ને સુર્યનું શક્તિદાન નિર્વાહિત છે. પૃથ્વી ને શુક્રને વધારે શક્તિ બલકળમાં મળી નથી અને જ્યાં સુધી સુર્યનું મૂલ્ય નહિ થાય ત્યાં સુધી આપણા તેમજે આથી શક્તિ મળવાની નથી. ઉપરાંત, જ્યારે પૃથ્વીને પ્રકાશ મળે ત્યાં બધું થશે ત્યારે શુક્રની પણ કોઈકાં શક્તિ ને ત્યારે જ માનવભવિતિના સમયવાના મજબુતિ થશે.

શુક્રનું વાતાવરણ પણ બલકળમાં પૃથ્વીના વાતાવરણને મજબૂત રચાયે પામશે કે કેમ ને હવે કોઈકાં વળતું છે. પૃથ્વીના વાતાવરણના વિકાસ અને રચનાને કિતિદાસ આપમે જોયા અને માનવ લલવાયા છે શુક્રનું વાતાવરણ પણ ને ચોલાના રચના પર જ સાર કરશે પરંતુ એક જગ્યાને વૈજ્ઞાનિક વિસ્ફોટ (Vulcanic) થોડાં પછી એને કોઈ માનવાને કારણે મર્યાદા છે કે શુક્રના વાતાવરણના વિકાસ ત્યાં રચના પર મરી, એટલું જ નહિ ખબરે કોઈકાં મરી મર્યાદા પર મરી પછી છે, ત્યાંના પાણીની અંદર નેટ્રીકાં પ્રાણુવાયુ ને આદર્ પ્રાણુના અણુઓ સુર્યની નિકળવાથી છૂટાં છૂટાં કરી નાખ્યા કે આદર્ વાયુ બધા સાદરોની મોડમાં અણુકામમાં ઉપરી નથી છે, જ્યારે પ્રાણુવાયુ એટલે જીનું એક ધર-અને તે પછી પૌતાની બદેનન-અણુની રચના પર માનવું કર્યું છે. ને અંધારવાયુ આપણા ઉચ્છ્વીકમાં પ્રતિ-ક્ષમ બતાવે નીચે છે તેમાં કાંઈક ને પ્રાણુવાયુના અણુ હોય છે. પાણીને પ્રાણુવાયુ આ કાંઈક સાથે બધો કોઈકાં કોઈકાં નામને નથી. પરંતુ તેવારે હરે છે. શુક્રના વાતાવરણમાં ને સારે વાજના અણુમાં છે તે આ પદાર્થના દરે કોઈકાં મળતાં છે.

આ બધું જોતાં અને વિચારતા શુક્ર પરના છવનને જાણી ને આપણા થોડાં વર્ષો પહેલાં પ્રવર્તેલાં તે આજે કોઈકાં મરી છે અને બલકળમાં એકે ત્યાં છવન હોવા છે કે શુક્ર પર છવન હોય કે બલકળમાં ઉત્પન્ન થાય એવો સોંધ સમય મળીતો નથી

હવે પૃથ્વીના બોને પછોમાં મર્જ મજબૂત રહ્યો, તેનો બ્યાસ પૃથ્વીના બ્યાસના જનમ અર્થાં બાદ નેટ્રીક છે અને વળત પૃથ્વીના ઉષ્મા બાબતું છે. પરિણમે એવાનું શુક્રના કારણે પૃથ્વીના કલ્પા બળ ને આપ્યું છે, અને એને મેળવના વાતાવરણમાંથી ઉષ્મા વાયુમાં નાગ્રી ઉષ્મા દરે કોઈકાં માનીને તો જોઈ નથી. છતાં સુર્યના પ્ર-કાશના પડાવને પછી અને બંધુવતીને (infrared) ને પાડ-રજા (infrared) ઉપનીય પરથી કોટરુ તો મેકસ હી ગાય નેમ છે કે ત્યાં વાતાવરણ નરર છે. સુર્યથી પૃથ્વી કરતાં દૂર હોવાને લીધે ત્યાં કોઈકાં વધારે છે દિવસે ૫૫૦ એંસ (F) નેટરુ કમ્પાતામ દોય છે તે સાથે પછીને ૭૫-૧૩૦ એંસ (F) નેટરુ થઈ નેમ છે. પાડરખ કિયોની મારફત લેવાને કોઈકાં ઉપનીય પરથી વાગે છે કે મંજવના વાતાવરણમાં થોડીક પણ વજાન હોવાનો સમય છે.

આ બધા કળાં ને વધારે મજબૂત કિયોની દરેક ને ને કે જે મં-જવના અને મુજ પર વજર બનેશે હોય એનું મળ્યાં છે. કળામાં બંધકામાં પણ કોઈકાં ને, જ્યારે મિયાજમાં તેમજ કળાં વધારે માથ છે આ પછી થોડાં વર્ષો પહેલાં જેમ આજે માનવામાં આવે કે મંજર પર પાણી છે એટલું જ નહિ પરંતુ વાતાવરણ પણ છે, આ ઉપરાંત પછીક અણુકળીની વાત ને છે કે મંજરની પ્રકાશી

પર જતુઓના ફેરફાર મુજબ રમના પાત્ર ફેરફાર થાય છે એવામાસા-
મા બધા પ્રદેશ લીધેા રમ ધારણ કરે છે જ્યારે વર્ષાઋતુ આવી જાય
છે ત્યારે તેની રાપાડીને રમ બહારો થઈ નહીં છે આ પરથી એક
વર્ષો પર આવી પૂર્વેક એમ કહેવામાં આવેલ છે કે મનજ પર જીવન વર્ગ
છે અને આ જતુક ફેરફારે વનસ્પતિના બેનવાને અંગે છે. આ કહીએ
પુષ્ટિ આપતી અને કેટલાંયે વર્ષો સુધી મગજને પરપરની ચર્ચા બનાવી
મનની રીજા એક વાત બરાબર આ જ વખતે રમી કરવામાં આવી
એ હતી મગજ પર પાણીની નહેરો હોવા વિષેની.

એ હાથિયન વૈજ્ઞાનિક રચાપારિતી ધણા વખતથી મગજની સુ-
પાડીને તથા તેના પર થતા બહાબહા ફેરફારોને ઝીણવટથી અભ્યાસ
કરતો હતો—મગજ પર જીવન હોઈ શકે કે નહિકે પ્રવેશો નીચેના
આણુવા માટે, આવાનકેણી એક દિવસ નહેરું કડું કે તેને મગજ પર
નહેરો હોય તેવું કામ છે. આ નહેરો કુલ તરફથી શક થતી હતી કે
હજારે માઇલોની કુસારી કરીને મગજના એ વિભાગમાં જતુક ફેર-
ફાર થતા હતા તે પ્રદેશ તરફ જની હતી રચાપારિતીનું એમ કહેવાનું
થયું કે આ નહેરો ઉનાળાના સમયમાં મુવતા એમગજના બરફનું પાણી
ફળદ્રુપ પ્રદેશને પર પાડતી હતી તથા માણુઓના પ્રયાસને અને વન-
સ્પતિ બની હતી અને એ વનસ્પતિને અને ઉનાળાના રવાના રચના
ફેરફાર જાણતો હતો નહેરો એટલી હાલી ને સીધી હતી કે મનુષ્યો
સિવાય કોઈ બીન પ્રાણીનું કે કુદરતનું એ કામ હોઈ શકે એ સમગ્ર
આશય અને અસમર્થિત જ માણુ.

અદેશ આ એક ઉપાધાત્મક રચાપારિતી હતો એવા આ બધર
છાપાના છપાયા કે લોકો તો માંડ જ થઈ જયા યથા લોકો લોકો-
ની મર્યાદા મંગળમાં જવાની વાતો કરવા હાથમાં અને આને માટે
કુનિયાના કેટલાયે શહેરોમાં મડેગે ને સહદારો રચવાયા તથા ફડકાના
ઉપાધા માટેના, એ લોકોને થોડાંધણે બહિષ્કારે ચોખ હતો તેમજ
વળી એક નવો તુકો રમી થઈ તેમજ કરવાનું એમ થયું કે જે એ પ્રજા-
ઓએ જરા પ્રજા પ્રશ્ન કરી હતી તેઓ નહિ જાર નહીંના હશે
માટે એ લોકોએ એવા પ્રજાના મુકો કે આપણે શકરના રણમાં
આમથી પાયાયોગેશમત બંધિતિતુ પ્રથેય સમજવળ એક મોટું વિચિત્ર
દોરનું આ વિચિત્ર મંગળ પરથી તેઓ ચોતાના ફરફારીની મર્યાદા નેહ
શકશે ને તેમને ખાની થશે કે સુધારે આ બીજા કોઈ એક ગ્રહ પર પણ
અકલતરના આદમીઓના વાસ છે આ વિચારને અમલમાં મૂકવા માટે
મોટું ફડકું ફડકું કરવામાં આવ્યું ને ફડકું સારારીને એવા ગ્રહ કરવાની ને
સહરના સંખ્યા ઉપયોગ કરવાની રમ આપવા વિનિતિ કરવામાં આવ્યા

મગજ પર જીવન છે કે નહિ એ પ્રશ્ન વૈજ્ઞાનિકોએ ચોતાના હાથ-
માં લઈ લીધો એ પહેલાં પણ ધણીને એવી રાકા હતી કે હાથ કોઈ
એકાદ ગ્રહ પર જીવન સંભરી શકે આ માટે માર્કેની બીનતાર (mar-
less) ની મર્યાદા એ ગ્રહો પર સદેશાઓ મોકલવાની પ્રયત્ન કરી
રહ્યો હતો બીનતારમાં કોઈકોઈ વખત તેને ખૂબ જ વિચિત્ર સદેશ-
ઓ મળતા હતા. આ સદેશાઓના કોઈ ઉકેલ તેને મળતો નહોતો.
તેને રાકા હતી કે હાથ આ સદેશાઓ તેને કોઈ બીજા ગ્રહ પરથી
મળતા હોય. પરંતુ આ બાળતમા એ કહુ નહીં કરી શકે એ પહેલાં
તો એનું મરુલ થયું અને એ આખી જે બાળત ત્યાં જ આટલી પડી.

રચાપારિતીના આ સનસાડીબરી રીધા પછી કેટલાયે વૈજ્ઞાન-
કોએ એ વિશામાં ચોતાના ફરફારો ફેરવ્યા અને ખૂબ જ ઝીણવટ-
પૂર્વક તપાસવા હાથમાં કે આ હાથિયન બૌદ્ધિકોની કે માનવતા
છે એ અદેશ સ્પષ્ટ છે કે માત્ર પ્રશ્ન જ છે. ધણીએ એ જાણ્યું
ગત આપ્યા તો ધણીએ બીજા બાળ, કેટલાયે વર્ષો સુધી આ અંગે

આલેખો પરંતુ ઉલ્ટે રચાપારિતી હોયો. થીમેશમે તેના રેફર
એકાદ થતા મથા અને ઉલ્ટેઉલ્ટે તે બધા બૌદ્ધિકોને મન
થશે કે રચાપારિતીને કે નહેરો તરીકે દેખાયુ હતું તે નહેરો તેના
જ—બીજાં અને તે હોય આખી મનુષ્યની—અલગબદ પ્રાણીની વચ્ચે,
તથા અત્યારે હોય એવા સમજ નથી બીજા આલેખથી વળી કેટલા
નિહિતો અને બીજા વૈજ્ઞાનિકો તર્કન જુદી જ દૃષ્ટિથી આ પ્રશ્ન
વિચાર કરવા હાથમાં તેમજ મંગળનું કદ તપાસી, તેના હબનામ
અને વાતાવરણ તપાસ્યા, તેની ઉમર તપાસી અને પછી વિશ
કરવા મડયા કે મગજ પર જીવનને અનુકૂળ સુધોગો અવાર હો
એ સમર્થિત છે કે નહિ.

અને પરિણામ ૧૬ માર્કેના દાખલાના જેવું જ સમગ્ર આલેખ ખુ-
વિચાર નિર્મિત થય પછી તેઓ એવા નિર્ણય પર આવ્યા કે ઉલ્ટાં
અંગમાં પૃથ્વીને મુકાબલે મગજ, તેનું કદ, વાતાવરણ, ઉમર વગેરે
લક્ષ્યમાં લેતા ખૂબ જ આગળ નીકળી ગયેલ છે અને અર્થ એટલે
કે જે કહી પણ મગજ પર મનુષ્યજીવન સમજવુ મને તો તે કો
વર્ષો પહેલાં અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતો અત્યારે હાથ તેના નાશ પ
થઈ ગયો હતો, હાથને જીવન માટે મંગળ નાલાયક થતો ગયો હો-
—એ આને પૃથ્વી થતી નહીં છે પરિણામે ધણા મોટા બન-
વૈજ્ઞાનિકો અત્યારે માને છે કે નવાણુ ટકા તો મંગળ પરથી જીવન
નાશ થઈ ગયો જ હતો.

તો પછી મુવની બરફટોપો અને જતુક ફેરફારોનું શું? એમ
વૈજ્ઞાનિકો એમ કહે છે કે એમ જાતની મંગળ પરની જીવન માર્ગ
સવતાઓની એ તો રોય માત્ર જ છે વધતી રૂંધી, પાણીની તબી
વાતાવરણના ફેરફારો, આ બધાને અને થીમેશમે મંગળ પરથી જી-
વનના નાશ થઈ ગયાને બરફટોપો અને જતુક ફેરફારો બહુ જન
બંધવાના ખંડેર માત્ર તરીકે રહ્યાં કે થોડાંધણી વનસ્પતિ આ
અપરા સુધોગોમાં પણ ચોતાનું જીવન ટકાવી રહી છે તેને અને જતુ
ફેરફારે દેખાય છે અને બરફટોપો તેમના જીવતાના આ કદબદ
પાણી પૂરે પાણીને તેમને ગદદ કરે છે. મંગળને કમતા વહેક વ
પહેલાંના વિચારોની આ રૂપેરખા.

વળી ઉલ્ટાં બેરજુ વર્ષેના ચલેલી રોધાં પ્રમાણે તો તે જરૂ-
ટોપી પણ કોઈ વાતાવરણીય ઘટના જ હતો એમ માનવા તરફ આ
વૈજ્ઞાનિકો વળતો છે હાથને જો અદેશ એ બરફટોપી પૃથ્વીની
બરફટોપી માફક બરફની બની હોય તો તે પારકા કિલેણીની ગદદ
થી લીધેલી ધનિઓમાં દેખાવી નેહએ પરતુ એ તો માત્ર ભરફ
તીત કિલેણી વરે લેવાએલી ધનિમાં જ નેવા મળે છે. એટલે એ માત્ર
વાતાવરણમાં વિડતા કિલેણીની બની હોય એવા વધારે સંભવ છે

તો પછી આ નવા વિચારો પ્રમાણે જતુક ફેરફારોનું શું? એ
બાળન હલ્લું કહું નહીં કહી રામણ નથી અત્યારે તો એ વિચારમાં
એમ માનવામાં આવે છે કે રણની દેરી કે જ્વળામાનુષીની રાખ પર
પડતા વરસાદને અને એ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થતી હોવી એવું એ

આ બધાને અર્થ એ થશે કે આજનું વિજ્ઞાન નેહલે નેહ
એટલું જાણી રાક્યું છે તે પરથી એમ માનવાને એ લઘવાય છે કે પૂરું
મંગળના જન અઢોળાવી પૃથ્વી બાદ કરતા બીજા કોઈ પણ ગ્રહ પર
પૃથ્વીના અવરને મગજ જીવન સમજવુ હોય એવું કોઈ પણ સમન
વૈજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ મગજ નથી એટલે હવે સુધારે મંગળના બીજા એ સર્વે
—પ્રમદો અને પૂરેકેટુઓના વિચાર કરવો રહ્યો

કોઈ પણ ગ્રહ કે ઉપગ્રહમાં વાતાવરણ ટકી રહેશે કે કેમ અને
અન્ય અધાર તેના કદ અને વજન પર રહે છે. એમ માનવા વધારે

નૈમ વખતે વાયુઓ વાતાવરણમાં ટપી રહે. જેમ વજન ઓછું તેમ હલકા વાયુઓ વાતાવરણમાંથી તારી ફરી અવસ્થામાં વિખરી ન્બધ. પાતાની મર્યાદાઓ પરિણામે જ ચુકે છે હવેન મારીલ શરૂ પાવ-વરણ ટકમી રહેશે છે અને પાતાની નાનકડી કાંચને અંગે જ સૂચની સીધી નજરનો શ્રદ્ધા ભૂષ, હવેનના છુટકારામાં વાતાવરણ ઝોલે મેરે છે.

આ દ્રષ્ટિએ વિચારતાં આજ સંકારો કે કપમરો પર વાતાવરણ નળને પરિણામે હવન-હોવાનો સંભવ થયો. આંધ્ર છે. કપમરો મરોમાંથી કત્તણ થયા હશે એમ માનવામાં આવે છે, એટલે તેમનું કંઈ મણું નાનું હોય છે. પરિણામે તેમના પરી દલકાયા હલકા વાયુઓ પણ અનેતાની સર્દે ઊપડી ન્બધ છે.

આપણે આપણા ચર્ચનો જ વિચાર કરીએ. પૃથ્વીનો એ નજરમાં નજરમાં પડેલી ડોવાથી તેની સપાટી, કંઈ વચેરે વિષે પણ જ નહીં સાક્ષ્ય છે. નથી ત્યાં વાતાવરણ કે નથી ત્યાં પાટી. આજના વેદ વદન કરી ગયા છે. વનસ્પતિનુ નાગવનિયાન પણ નજરે પડે નથી. તે પછી વનસ્પતિથી વચ્ચે હવનની આસા કયાથી રખાયે? મારી જ વિવિધ બીજાંને તેના મરોની પણ એકરેકરે હવનમાં હવનમાં હોવા સંભવની ઠલે છે. આ રહ્યા પૃથ્વીનો તેમના વિષે જે વળું ડરકેલ માન

ભવવાથી આની થઈ શકે તેમ છે કે ત્યાં પણ હવન દોઈ સંતે નહિ પૃથ્વીનો આની કદા અનુચિત (parabolic) હોય છે એના પ-વિણામે પાતાની પરિવ્રજાણ (revolution) કરવાના એક કાલે એ સૂચની વર્તન નાનકડી આની ન્બધ છે ત્યારે આપણે તેને જોઈ મરોનો છોઈ. પરિવ્રજાણના બીજા કાલે જરવાન સૂચની એ કરોડોના કરોડો મારીલ દૂર વાળ્યા ન્બધ છે. ત્યારે તેનું હમ્બુના માન વનસ્પતિ ન્બધ છે, કોઈ ભૂતાના પ્રકાશનો કાળ એને મળેના નથી તે તે સૂચની પાસે હોય છે ત્યારે તેની અડધ હોય છે તેના કરતા ખૂબ જ પછી ન્બધ છે.

પૃથ્વીનો આની મુલ્ય હોય છે. ને જોઈએ કે મુલ્ય કે એના બીજા કોઈ મરોમાં મરોની આગ-માનું ઉત્કર્ષન કરીને બહુ જ નજર આવી ન્બધ છે તે સંકરના સાપથી એમ સાચિતો જાણેને જમન થઈ ન્બધ તેમ મરોની કોવાથી પૃથ્વીનું કોઈકેટલા થઈ ન્બધ છે અને સૂર્યમંડળમાંથી તેનું અસ્તિત્વ હમંથ માટે મરી ન્બધ છે પરિણામે તેને બહુ વેરના અલગ મરોના એવા એ પૃથ્વીની વિચારના આપણે

અવા વાસમાં માન હોઈને બીજે.

આ પૃથ્વીનો આની પૃથ્વીના એક એવા વાયુ હોવાના વિદ્વેરો અન્ય છે કે જે વાયુ આપણા જવાથી પૃથ્વી પરના માનવેના હવન-નો એટ આવે છે. થોડા વર્ષો પહેલાં ન્યારે, ખગોલશાસ્ત્રે બંદરે રહે છે પૃથ્વી ન્યારે પૃથ્વીની પૃથ્વીમાંથી પસાર થવાની છે ત્યારે થોડેને તેર એમ જ લાગે છે પ્રથમ કે કવામતો દિવસ આવી રમો છે. થોડા થોડો થોડા બાધોને, દિગ્ગમ્યતાના પતાળોને, માન મુલ્ય દિવે પૃથ્વી હોવાના તેવાર પણ થઈ ગમેલા પરંતુ મનુષ્યનાતિના સદ્ગત્યે હું નુકસાનકારક ન જન્યુ અને એ સારી છે પ્રથમ અન-અન્યો જ પસાર થઈ ગયા આ બધા કારણોને અને પૃથ્વીનો પર પણ હવન હોય એનુ માનવામાં આવેલ નથી.

તો પછી શું કવા જે સૂર્યમંડળમાં કે બંદરે હવન જ નથી જ આપણા વિચારમાં પૃથ્વી સિવાય કોઈ અંગે મનુષ્યો છે જ નહિ રિ-ચાન એનો જવાબ આપે છે કે કવા જે પણ હવન હોય એવા કવાને અન્યારે જાણી નથી આજના જમતે એક મુલ્ય પાણીએ જાણ-વ્ય છે કે હવન એ આ વિચાર એક કોઈ-એવારા (બાહ્ય-કોઈ) છે વિચારવામાં તેનુ કોઈ નિશિત મ્માન નથી. એ માન એક જ જમત જ છે.

હવે જે આપણે નિરાશ થવાનું કારણ નથી પૈથાનિક સિદ્ધાંતો કદિ જૂનું નથી હોતા મુલ્યને અને મરોને એ તેમાં મુખ્યકારણમાં થયા જ છે છે. —કાં અને મરોની માનવાના ઉદ્ભવ મેળવે વાંની બંદર થયા તેમ. કાં અને બનિવ્યથા એમ બને કે બંદરમાં એ હમી કોના આપણે એકરી કરી હોય તેમ જાણીએ ને ને નથી હોઈએ જમા થઈ હોય તે પ્રમાણે આપણો પણ સંભવ રહે કે આજના વિચારના વિચારમાં કવા હવન હશે અને આપણે માન આપવાના વાયુને જ વિચારી અવાનક કોઈકવાના દિવરો કાવા પ્રથમ કરશે મેરો.

‘ફિસીય’

જે પણ હોઈને asteroide પણ એક દરમી કવા મરો છે ખરી થોરે એ એક જમત મુલ્ય જ પાર દેખવા અનિ નાના કાને અને તેમના જ માનવાયે હોઈ અનુભવિત છે એરે આ હેખના તેનો વિચાર કરો નથી

સંસારનાં શહેરો

૩૭-આર્કટ

કર્ણાટકના નવાબ મહારાજાને અને રાજે કર્ણાટક પચ્ચેના કુદરતી પ્રખવાત થયેલા આ ચહેરનું મૂળ નામ ‘આર્કટ’ છે અને તે હોવાના ઉત્તર આર્કટ નિહાળા સમુદાયિકની સામે પાસાર નરીને કારે આવેલું છે. પાંચ માઈલ યેરાવાના સોતાંબે કિશીરી રજાએડું આ રાકેર કર્ણાટકના નવાબની રાખાની હશે ત્યારે ખૂબ બહોળાવાલ મે દર્શનરમ્ય હશે આજે તે એના પતન પછી એની પ-

ડોશની નદી જે મુમકાઈ છે હિ રજામાં કવાઈને તે કાંઈ રજાનમાં ફેન્સ ગુરતરે હાજીને તે અંગેએ પાણી ખૂબથી લીધુ. પણ હવેનમાં જા આપર કહે તે પાણુલક, મેરાસાહેબના હનિક અને પાતાના મરોના મદગમજાઈને તેની મમનદ એપી.

વીજ વરસામુખી મદમજાઈનાં પાણીમાં રજા પછી મરીનુરુપ કિલ દેવરાજીને તે કાંઈ લીધુ. પણ નેના પતો તેના પુત્ર કીડ

મુલતાને તેની કિશીરી કરી ને ૧૮૦૩માં કાંઈ કરના બીજા બાગો સાથે તે પાનુ અંગેએ બાહરના કંઈ

આજે એનો અવગિહો બનાવરિય કોના છે. એનો કોઈ જમુ દરવાજે કાલમ કવા હોય તે એક રિતી દરવાજે. દરવાજે મરિનું દાનુ ને મની તેમ દરવાજે. હમંથ કોની દર-નીય સાતુકાંમાનની કીલા અગ્રીકથી બા-ધીલી મરિનું છે આજેના તેમની માદ અ-પવા માદકારીની એક દવાની રિતી દરવાજ પડે નરી છે.

૧ ૧૮૮૧માં કપનીના માર્ગન લની દિ-કમાં પ્રવેશવા દરવાજની સાથે સારવરને નેન આપવામાં આ આવે સીધી વિગેવ બાજ અંગેએ.

સંસ્કૃતિની સર્જક ગરમી

ગ્રી સમાં એક ભૂતી પુણ્યકથા છે પ્રાચીનકથા પ્રાચી-
યસ નામના એક દેવકૃતે રવગંગાથી માણસને આપવા
અર્થે ગ્રીમાં પ્રવર્તના શાન્ત કીધસને આ વાતની ખબર પડી તે
તે પળે ને મુન્ને થઈ ગયા, કારણકે તેને તે ખબર દલીકે અર્થે
—ગરમી પર તે સાવચળનિતો કાલ આવી જશે તો માનવો સહેદે
રવર્ગે ભોળવશે. કાપેલા ઝીરકે આથી પ્રાચીનકથાને આપ આપે
કે 'ભ', પ્ર પત્તરને બની ને' ઉપરાંત તેને જે દેવદત્તને વધુ હેરાન
કરવા એક સમગ્ર બતાવી, જેને પ્રકાશે પ્રાચીનકથાને માનવ આપ
જાતી, કારણકે ફરતે રાત્રિ ફરમાન નહ કાળકૃત પ્રજા વધે તેથી
ફરતે આ પ્રજાણે પીડાતો રહ્યો. એક વખત જમવિષ્ણુવાત પદેલવાન
દરજીવસ ત્યા આવી ચડ્યો તેણે જે સમગ્રને આથી નાખી, પ્રા-
ચીનકથા પ્રજાણે થયો અને તેણે માણસને અર્થે આથી લીધો.

અને તે એક લાગે છે કે દેવકૃત પ્રાચીનકથા જમવતે—માનવ-
ભવને આથી વધુ કથાને ફરકાવે આપી સુચી ને ન દોલ. આ-
પણી સંસ્કૃતિને પાછો અર્થમાં—ગરમીમાં ને રહેલો છે. ગરમી ને
આપણે કામી અપાઈએ એક કાલે પડે છે, ગરમીમાં ઉત્પન્ન
એક પ્રકાર અપાઈએ લીધો કાલે છે, અને તે અર્થે ખબર ને આ-
સંસ્કૃતિના ગ્રામી સ્વા આધુનિક ધરને કાલે પાતુઆમાંથી
લી રાધા દોલત કાલે આ કારણથી ને આપણા પૂર્વે અ-
વપન્ન નહિ કરતા હોય.

ગરમીની ઉત્પત્તિ

આકાશના જમવતો રહેતો કાલે અસંખ્યત માવનો જે ખબર
ધરોને, ને આપણે પવમાત્ર દીવાસની ધરોને અર્થે થોડા કરોએ
લીધો તેમાં કાલે ને મુળકૃતે લોકાવલની બનેલા કાલે જે જુદા-
નુદા મુળ તરતોનું પ્રાણવાયુ સાથે સંયોજન થાય છે, અને આ
સંયોજનના પરિણામે જે મુળ તરતોના અણુઓમાં રહેલો ગરમીનો
ચોટા જમવતો પડે છે આપણા સામાન્ય જગત્તે લાકડું, કા-
લરો, તેજ દાખાવવાની બીજી મુળ વસ્તુ છે કાર્બન (Carbon) આ
જગત્તેને અમુક વસ્તુ વધુ ગરમ કરવાથી, તેમાં રહેલા કાર્બન
આણુઓ પ્રાણવાયુ સાથે સંયોજિત થઈ કાર્બોનિક એસિડ નેસ
(Carbon Dioxide) ઉત્પન્ન થાય છે આ સંયોજનથી પુષ્કળ
પ્રમાણમાં ગરમી છૂટી પડે છે તમે જાણતા તો હશે કે સરખીમાં
શરૂઆતમાં ને કાલે કાલે કાલે કાલે સળસળા પડે છે, ત્યારબાદ
તે ગરમી છૂટી પડવાથી કાર્બન આણુઓ ને સળે છે

જવાબા અને પ્રકાર

સામાન્ય સંયોજનમાં તો આપણને ગરમી, જ્વાળા અને પ્રકાશ
સાથે ને મળે છે. પરંતુ બધા ને પ્રકારોમાં આ કાલે કાલે નથી.
એક સામાન્ય કાલે કાલે દીવાળીમાં થઈકાલે તાર (જે મેન્-
સિયમ પાતુતો બનાવેલો હોય છે તે) ને સંયોજનથી આપણને ગરમી
અને પ્રકાશ મળે તો ગણે છે, પણ મરમાથી ને જ્વાળાઓ નીકળે
છે તેની જ્વાળાઓ નીકળતી નથી. કારણકે ગમે તેટલી ગરમી અપ-
વનાથી પણ કાર્બોનિક મુળ વસ્તુમાં અપાવત થઈ શકત નથી તો પછી
તમે સવાલ પૂછો કે જ્વાળા ઉત્પન્ન થાયે યાત્ર ને જ્વાળાને જોયો
મુળ તરતો વાણુ અવશ્યામાં સંયોજિત થાય છે તરતે ને જ્વાળા

ઉત્પન્ન થાય છે વાણુ પદાર્થો તે છે ને, પણ વાણુ અવશ્યામાં મુળ
તરતોના અણુઓ એકબીજાથી મળ્યા અવરે રહેલા હોય છે આથી
વાણુ અવશ્યામાં જે મુળ તરતોનું સંયોજન થયો ને કારણથી ને
શકે. એ અર્થે કારણથી પુષ્કળ ગરમી છૂટી પડે છે, અને પરિણામે
જ્વાળા ઉત્પન્ન થાય છે પણ જ્વાળાને અને પ્રકાશને થોડા સમય
વાણુ અવશ્યામાં પડે કેલોક થન કારણના અણુ રહેલા હોય છે
આ અણુઓ પુષ્કળ ગરમી છૂટી પડવાથી અર્થે તરતે (white hot)
થઈ જાય છે, અને તેથી જ્વાળા મેટિ બાને પ્રકાશ આપે છે સુર્યા
પણ દર પડે થયો ને જોડા કદમાં આદરવાય જાય છે અને તેથી
ઉત્પન્ન થયેલી ગરમી જાળને માણસમાં પ્રકારે છે

ગરમી—એક પ્રકારની મતિ

આપણે જાણે સરખી પાસે કાલે હોય છે એવો આપણે
તાપ લાગે છે, પણ ને બધેયુદે આ કાલેમાં બાકીના રવર્ગે અપ-
તો કેવા રાત કાલે હોય છે આ પણ પ્રકારથી ઉત્પન્ન થતી તેલ
અને અવકાશ નેવી ને એક પ્રકારની અવર છે પણ આ અવર
થવાનું કારણ કું આને ફરમાન ને આપે છે કે 'ગરમી એક પ્રકાર-
ની મતિ છે' ગરમી ગરમીને રાખેલા હોય તો કપાનું કપન સ-
માજ સરખ પડશે સુર્યાના અને સપાટી પર રહેલા અણુઓ
અર્થે વેચવાન હોય છે, આ અણુઓના સપાટીમાં આવાથી વાતા-
વરણમાં રહેલા ઇથર (Ether) નામના પદાર્થો અર્થે ઉત્પન્ન થાય
છે આ મતિથી ઇથરની ગરમીના, પ્રકારના અને બીજા અનેક પ્ર-
કારના મોલ્ (waves) ઉત્પન્ન થાય છે હવે ગરમીને આ મોલ
પૂરતી પર આવે છે આ રીતે આવાથી કયેલા ગરમીના મોલ પૂરતી
પરની વચામ વસ્તુઓ પર અપડાય છે, અને તે જે તમામ જગ-
તમાં જ્વાળા (જ્વાળા આપણો પણ સમાવેશ થઈ જાય છે) એક પ્રકારની
ગરમી ઉત્પન્ન કરે છે તેને આપણે ગરમી તરીકે જોળખીએ છીએ
આ કિયામાં ઇથરની રીધતિ તો ગામ રૂપેતરે થઈ જવામાં નેવી ને
છે આથી ગરમી આપણને તે પહેલાં પડે છે, પણ તેને જાણ ને ગરમ
થવાના લાક્ષણિકતા નથી!

ગરમીમાં મોલ્

તમામ ધરમાં જે કાલે કોરડાને વાલો કાચની બાકીના હશે
તો તે કોરડામાં બીજા કોરડામાં કરતા વધુ ગરમી લાગશે એક
કેમ કે તમાને કલાલ કપરતી વસ્તુને જ્વાળા ને નહિ આપેલા હોય,
પરંતુ આ ફેરફારની પાછળ ગરમીના મોલ્ ને જ્વાળામાં પ્રકારે
તો મોલની ગાફ ગરમીમાં મોલમાં ગાળુ જુદીજુદી મોલ-વચામ
(wave-lengths) હોય છે વાલો રમના કાચમાં એક એવો મુળ
છે કે જેથી ગરમીના કું જાણનાં મોલને ને તે અવર નવા છે છે.
આ પ્રકારે મોલ ગાફની ગાફ કેલોક થન વાલો જે બીજામાં
લાલ થઈને જાન પ્રાપ્ત કરે છે કે હવે તે સોના મોલ થાય છે, એકલે કે
તેમની મોલ-વચામ થઈ છે) અને હવે ને હવે જ્વાળાથી થઈ હતા તે
કરવાને તો બહાર જવા ગાડે લાગે પડે છે કારણ વાલો કાચ
મેટિ હવામાં ગરમીના મોલને આવાથી નવા હોતો નથી.
મેટિમાં ગાફના મોલ જે બીજામાં ગરમી થઈ આમતેમ ફેરફાર ગાડી,

આશ્વાનું ઉચ્ચત્તમાન વધારી પાવાનો સુરેષ્ઠ અર્થ હાથે છે.

ગિયારમાની દલીલ મોળા રંગમાં કપડાં કરતા બીજા દેવદાસ
રંગના કપડાં આપણને ગરમ લાગે છે. રંગોમાં બનેલાં કપડાં બને
સુતરાંક દોવાં, ઘાંઘાં આ બેદ શા મદદ છે વસાનિક રાખેલાં તોતાં ફેરો
કપડાં ફેરો કે ગરમ છે જ નહીં. આજનાં બધીની આપણા સોફીસ્ટિક
લાઇટનાં વાતાવરણમાં કપડો થીક દોવાં કે, તેથી ગરમીનો સંપર્ક
માટે પ્રચાદ આપણા અંતરમાંથી વાતાવરણમાં વહેતો જ દોવાં છે.
જે કપડાં ગરમ હોવાનો માનસ સમજે છે તે કપડાંમાં અગ્નિવાતો,
અગ્નિવાતી વાતાવરણમાં પતી જતાં ગરમીના એકાં જટલાવાતની પાત છે.
નિર્દોશોએ જે અગ્નિ વાતોની અપચત થતો અગ્નિવાત આ રંગોનાં
કપડાં ગરમ લાગે છે આ પ્રકારની બે વસ્તુઓ અગ્નિની ભવ્યતા
પહોત ફરી સફતી નથી તે સંદર્ભમાં (sub-conductor) કહેવાય
છે. પૃથ્વી પણ સંદર્ભમાં છે, તે આપણા આગની પાત છે.
મધુમતી તે એક અદર્શ ગરમ વાતોનો અગ્નિ જ દર્શી. આમણે
તેથી થઈ શકે માંગે છે જાણી પડે રીતે પાત થઈ ગયું. પરંતુ તેના
વેશમાં ઢીલું જે અપચતો સાવાસ રહેતો છે તે પૃથ્વી અપચત
(good-conductor) હોવાં તેને કાળમાં ગરમો સમજી પડે અપ-
ચતે તે માતાવરણમાં સ્થાપત અગ્નિનો પ્રકાર તેથી વધે અને પૃથ્વી
પ્રકાર અગ્નિની ગરમતાની અગ્નિ હોવાં કે કેમ તે સમજાવે છે.

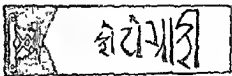
ପାଠ୍ୟପୁସ୍ତକର ସମୀକ୍ଷକ

[illegible]

સુર્યની પ્રમદ્ય ગરમી

[illegible]

જાણે તેના પર કંપૂર્ણ શ્રદ્ધા મેળવી તેને સમુપયોગ કરી તે સ્વિચે
જલતમા ધબધબથી સંદેશના જેવાં ફાલ રોજાની જગ્યાએ આપ્યા
જગતની માળા જેવા, અપને હારે તેવાં લીલીછમ ફૂલરૂપ ખેતરે
દુરે અનેક સમોવા

ଶ୍ରୀମତୀଙ୍କୁ ସମ୍ମାନ

पक्षेण नाने जीवसु संशय भेदसु, जीवसु चानाग, 'सिद्धि'—सु-
देव अशेष (अवशेषात्), इत्येतावता 'असत्त्वमान'—नवनीतमाद (अग-
हावाह). नैषायाव (१) 'अवशेषात् आशय'—द्वि जीवसु (अद-
(२) 'अवशेषात् नैषा'—अवशेषात् अ-नवनीतमाद (अगहावाह), (३) 'अ-
द्वि जीवसु चानाग (अवशेषात्)

શેરો વિચારીએતી ધાવડ મણેર હમીરુદ્દીન હજીર રમખ દેખાયા છે. તેઓ આ ધાવડના વિચારોની સંખ્યા કરનારનાર ખરો વાણી છે. આ ધાવડે દુનિયાના દરેક દેશના દેશોના આગેવાનો વિચારો દેખાડ્યાં છે. આમાં છે બહુવિધતા, ‘કુદરત’ના અગમ્ય વાદ્યોથી રચાયેલ છે. વાણી છે પ્રગટિત નહિ જાણ્યું તે તે અમારે કદાચ બંધીકિત આગમ્ય માટે દરેકની બંધ કરી નેતરો મેળ બાંધે છે. તે પહેલાંની માટે આ પ્રવાહ થાય છે તે તે તે બાણી છે કે જે પશુઓ બરાબની ફેરમા માણે છે. આથી પશુઓ પોતાની કમળાઓમાં દેખાતાં ‘સાંધેલી’ ચિત્રના પાલકે કદરનારા કાશીરના અદેશ પર આકાશના કીકીકે પડ્યા છે. વિચારોના યાત્રાઓ તે બેશબીરોગિતાથી પેની બંધીતી સમુદાય છે, એના ચિત્રની વિચિત્રતા છે. પાચની બાંધે છે જમણાની આગમ્ય દેખાડે છે. આથી જોઈએ છે. આથી જોઈએ છે. આથી જોઈએ છે. આથી જોઈએ છે.

જેનું નામ 'કૃષિ કૌટુંબીકી'ના અપારા અધ્યાપક શ્રી આલમચંદ છે. વર્તમાન સમયકી ચાલુ સારાને સરકાર કૌટુંબીકી સંસ્થા તથા આર્થિક વિચાર કે જાળની અમલ કૌટુંબી વિચારવાને નિર્દેશ આપ બસ હોય છે. આઈ નવમીને શરૂનું 'આસમવાળ' વિષય મેળો નમુનો છે. પાણીસર્જન, મોરાર, ચાકુ, આંધાખાનો મરોને મેળો પ્રેસન સમજાવ્ય છે. તેને તેને સ્થાવરના વધુ પડતોને આંધાખાની ચિત્રની સેવક-અ-તરફના 'ચંપારા' વિશે મળ્યો છે કૌટુંબીકી ટેકનીક સારી છે.

[illegible]

ଉତ୍ତରାଧିକାରୀ ଗଠନ

જીવનનું પરોઢ

આ ગ. ચો. ચો

મકરવ્રત ૧૦મું

સોનેરી એક

સા માન્યરીને પંદરવીસ દિવસનો નાણો લાગેલ નળાય

પણુ ત્યારે અવનવા હતિવાસો મચાય છે, મહાન સંધિવિમલ અતિતત્વમા આવે છે, ત્યારે એકએક દિવસ મહામંત્રેણી સામગ્રી મુકતો નય છે. મહાભારતનું યુદ્ધ પૂરા નીસ દિવમે નહોત આવ્યુ, પણુ એની કથાના સંકટો મ્હોટો રચાય રામ-વનવાસ તથા દશરથ સભના સ્વર્નવાસ અને ભરતભના નદીત્રામ-નિવાસ વચ્ચે પણુ પંદરવીસ દિવસ જેટલો સમય માત્ર વીત્યા હશે, પણુ એની પ્રાણ વાયતા એ એકએક દિવસ એકએક વરસ જેટલો લાગે અનુભવાય છે. દક્ષિણ આફ્રિકાના સત્યાગ્રહની સફળતાએ પંદરવીસ દિવસ જેટલા દક્ષ સમયમા જીતી લીધો, પણુ એ પંખપારિવાનો એક એક દિવસ વિશાળ હતિવાસથી ભરપૂર છે એ વેળા બાપુભના દિવસ સ્વર્ગપુત્ર-એમના તપાપુત, તેનેયય સરીરમા ઝળદળી રહેવા આશ્ચર્યકર્તા અનુભવ આત્માનુ દર્શન કરતાકરતા એમના મિત્રોને સેવકો લાળી પડતા એમા તો નવાઈ નહિ, પણુ દુઃખનો પણુ વધુ ને વધુ સખમામા મહાદુઃખની માથુ ઝુકાવના જતા હતા એ વેળાનો એક એક કલાક સત્યાના પ્રવાપી વિશ્વચરો દેશ વચાદી જતો હશે.

૨૫ દીનબધુ એન્ટ્રેજ જેવા સંગ ને સાંદિવ્યમા એ અદ્ભુત નોનુ રનભર્તુ આદેખન આપી શકે, એમણે આપુ પણુ છે પરંતુ તેમણે એ સમયે બાપુભના નવા મિત્ર હતા, અંતેવાસી ન હતા. એ સમયે મહાદેવમાધની કદમનો તાલે સપાદ આપણને મળવા પામ્યો હોત તો એ આપણે મેહુ સદ્સામ્ય મણાત હતા સવલ્લભાએબહાર પટેલી માધીભની સાધનાના ઉલ્લાસ પ્રકારે દેશ બાપુભના એ દિવસ કેપની ને કાળી આપણને મળે છે તે એ આપણે ધાવક નથી

હુ મારી મુશ્કિતને બને એટલી કસુ છુ તો એ એ મહાન હતિવાસના બહુ જલ્દ સમગ્રજુ મને સાપડે છે. ખરી વાત એ છે કે બાપુજી હવે સ્વજ અગાધ ધરના કે શ્રીનિઃસના નહોતા રહ્યા; નાતાલ ને ડાસ-વાલમા વસી રહેલા લાખા હિંદીઓના લોહીના ધણધસ ને સ્પર્શ-વ્યૂહ સાથે તેઓ એકદમ બન્યા હતા મહાન મોહાનુ એક ટગક નજરે પડવાથી એની નીરતાની જેટલી કલ્પના આવી શકે એથી વધુ કલ્પના શ્રીનિકસને આગણે હરતાકરના બાપુભના દર્શન, પોતાની નજરે કરવાથી મને આવી શકે એમ ન હતુ. જોડી સર્વમોતક વાદ, ગત્યાગ્રહના વિવિધ ગોરવા વગેરે કસુ માત્ર કાચા લેખમા બિતરે એમ ન હતુ એટલે કદારસંકોને હુ વિનવીશ કે તેઓ પૂરા રસ મેળવવાને તો 'આત્મકથા', 'દક્ષિણ આફ્રિકાનો હતિવાસ', 'માધીભની સાધના' અને એ વેળાના એન્ટ્રેજ સાહેબના લેખો વાંચી નય એ વિના હરનામ-હિન્દુઓની એ માયા અધૂરી રહી જશે છતાં મારી રમુતિ જેટલો પ્રાય આપે છે એટલુ વર્ણન આપી આ મગરજુવાના પૂરી કરીગ

એન્ટ્રેજ સાહેબ અને પીએસન સાહેબને વિદાય આપ્યા પછી શ્રીનિકસના વાતાવરણમાં તાણુ મળુ થઈ ગયું. મોટા દિવસમા થનારી વિરાટ કુશળતા આપેના ભવિષ્યમા લખાઈ ગઈ સત્યાગ્રહ માટે મોજા જમુની પહેલી રોળી પડેલી તે પહેલાના નિયમ પ્રમાણે

દુમારના ૧૩મા વર્ષ સાથે શરૂ થયેલી આ રસ બરી અને મદત્તની લેખમાયા આ એક સાથે પરી થાય છે. આ સાત વર્ષ દરમિયાન એણે એક મહાન લઠતના આત્મિક મગરજુ આલેખની એક બાજુ દુમારની મુખ્ય આલોક્યાનો ને રસ વાચકોને આપ્યો તેની પ્રશન્તિના અમે સાક્ષી છીએ. એ ખરૂ છે કે આ પ્રકરણના અંત સાથે આવતા તેનો અંત આશ્ચર્યચિત્તરો થાય છે. હજુ તેનો શેડો અતિમ ભારે ભાગે છે, પણુ તે આપી મકાષ એની નિયતિ આને નથી, એ, લેખક, આપણે શાસ્ત્રીય લઠતને અમે જેટલું જાણતા લખેલા લખેલા પત્રમાનુ નીચેનું અવતરણ આપમેળે મિલે છે. 'આનુભવા ભારેક પ્રકરણ લખીશ તો લખીશ; બાકી આજી નથી. એકરીતે તો નેટુ લખી ચૂક્યો તેમાં 'જીવનના પરીક'ની સમાપ્તિ ક્ષી રામક હવેના પ્રકરણોના તો બાપુનો મહિમા મારો રહ્યો. પ્રધાન વસ્તુ રહી ગઈ તે ચોદ દિવસના કપચામનું વર્ણન પણુ તે 'આત્મકથા'મા આપ્યું છે એટલે એ આટલે જ આ મધ્યપૂરે થાય તો મેમને સતો પાનરહેશે'

શ્રીનિકસ આશ્રમનો કાર્યક્રમ પાછો ચોઠવાતો આવ્યો. નેકે ક્યારે ફરી એક જલુ પડે તેની અટકળ ન હોવાથી અનુનાર કે ભણાવનારના ચિત્ત અલ્પધન અધ્યાપનમા હરિ જીતરવાને બદલે વર્ગોમા મેટિલામે હજી વાતોચીનો, કથા-આપ્યાન ને નામમાનનુ અખિત વાદક બગીચાઓ ને છાપખાનાનો હલોચ પોતાની મેળે જ કામ માની લેતા, પણુ બીલ હલોચો વિષે મેદને ખાસ હલ્ત્યાદ ન હતો

એવામા એક સવારે દુરને ખૂણે પટેલી મોષોકામની ઓરડીની અટકડ બની ને નેનાં એમનેદો વચાળે તેવાર થતા મારી નજરે પડ્યા મેં પછુ, 'જાણુ, મોષોકામ, બનામ્રાદ કરશે કે? કાઠો તો આવ્યો નથી' જેલમાથી દુદીને આવેલા નવા વિદ્યાર્થીઓમાં બચાવણ એક હતા સમસાસતના એ ખામ રોમ્ત મળાતા અને ક્રાંત્યોદ્ય કાર્યમા ચપલ બતાવનારા પ્રેમીભામા ભગામ્રાદનુ નામ મોખરે રહેલુ પણુ મળાકાર્દના કારણે ને એમણે નહિ, એટલે એ જોવાનો મને કંટાઈ હતો ને એ કામ શીખવાનું પણુ મને હતુ પણુ આરડીસાઈ દરનારે મને તરત જવાબવાંચ્યો. 'હવિયાએને અડીસ નહિ ગ્રીષ્મ-રશ્મિજવાનુ કામ શરૂ થવાનું નથી. આ તો જનરલ રમરૂડે બાપુજી પાછો એક નેટી ચોપલ મામ્મા છે, એટલે એ તેવાર કરવા પૂરતો સમાન તેવાર કરવાનો છે હલ્તુ તો કાને બળર, ક્યારે જેલ જવાનુ થાય! એટલે એક નેટી ચપલ બનીને કામ બપ રહેશે'

એવોકામ શીખવાનો મારો કબજ આમ એકેએ વાર પાછો પડ્યો તે પડેલે ને હુ સદા એ કામ શીખ્યા વિનાનો રહ્યો સારી નળખા ને કમરે નાના રહેનારને તક બોલી પડે એ જીવનમને ખાટે

વસ્ત્રો થઈ પડે છે. એ એક જોડી સ્વચ્છ દેવાર થાય એ જોવા મેં આશ્ચર્યને કારણે બેસીશું. થે અંદાસ મથામિને લેવાનો સતોષ લીધો. અપ્રત્યક્ષે દેવાર થયા પછી બાપુજીએ એની ચીપડમરી તપાસ કરી. રંગરૂસ સાહેબના પગના આકાર સાથે કેવી રીતે એ જળધરેલા થઈ રહે એ સૂચવ્યું તથા એના ચળકાટ, સિદ્ધાંતના ટાંક આંખની બધી વિનંતો પારીપારીને એક જલ્દા ને ન્યારે એમને પૂરેપૂરો સતોષ થયો ત્યારે તેમણે રંગરૂસ સાહેબને એ પ્રેમપાઘાવર યાદવ્યો.

ધણી લોકોને ઘણી બેટા આપતા મેં જોયા છે. મિત્રાં મિત્રાં, બાઈ બાઈને, કાશી બગીચાને અને માળાજી પુત્ર-પુત્રીને એટ આપે છે. પણ એવી એક જ બેટ વાદ નથી, જેની રંગરૂસ સાહેબને બાપુજીએ મોકલેલી અપ્રત્યક્ષ બેટ યાદ છે. હવે રંગરૂસ સાહેબ સાથે ઉત્તરની સમાધાની થઈ ન હતી. કશી સમાધાની પર પણ બેરોસો નહિએ હતા. આપેલાં વચન ફેરવી બેસવા રંગરૂસ સંસ્કારને વારંવારથી થઈ એવો દુહો બાપુજી વારંવાર થયો હતો: એટલે હિંદી કોમના નાના-મોટા સૌનાં મન એ વાદ હતા. પણ બાપુજી અદસ સાહેબને લેહા-નિસબગી થાળવા થયા ને એમણે (કાજ એમનાં જોડાઈએ) 'તપ્તી, તપાસી કાઢનાં અંધારા બહુ સારા આપે છે; એક જોડી મારદમો?' કહી માગણી કરી, કોટલા પરથી બાપુજીએ પ્રેમથી તરતેજ કરીને એ સ્ત્રી કોટલા, રંગરૂસ અને દુરગમ, જે વાચક-મગધરની પેઠે હિંદીઓને મથામી નાખતાં વાર ન લાગતે તેના લેહા પાછળ આદરો મહેલત બાપુજીને હતા એમને મને એ વેળા કોટલા બાપુજી નહોતા થયા. આને જોવા બાપુજીની કાદિતીય મેટાઈએ બહુ દુઃખ થયે છે.

ધીમેધીમે હાલતો એટની આઘાતી થયા કાળી રક્તિય આક્રિયાના હિંદીઓની હાલતોની હવે વધુ સમિષા નજત નહિ રહે એવી આશાનો ઉદય થયો: એક, મોટીબાર, અખગાન ને મોટાના પરસાદની કાળી મેથલી રતો 'બઈ' કે કોટલાએ પ્રસાદ બેસ્યો, જે મિત્રદાસી રંગરૂસ સાહેબ બાપુજીને આદર કરવા લાગ્યા છે તેવો ન આદર દરેક અંગેજ-દરેક અમરિકાના મોટા આપણા હિંદી ભદ્રોનો પશુ દરેક, કલપને કલપને ને મોટાને મોટાની બહુના પડતાં કરી, એવા રંગરૂસ સત્યાગ્રહીઓને કેળવા લાગ્યા અને સાથે જ એક મંગલ દિવસે ક્રીનિકસમા બળદ આવી પહોંચ્યા છે હવે એકમા કોઈ બાજી નથી રહ્યું આપણા દક્ષિણ આફ્રિકાની પ્રત્યેક સ્ત્રી-માથી એકએક સત્યાગ્રહી દેહીને છોડી મૂકવામા આજેના છે.

સત્યાગ્રહીઓને એને છૂટી આનેકો દેહીને એકમાનીએ બાપુજીના દરેક માટે ક્રીનિકસમા આંખ અને કોમની માથા પ્રગાળે ક્રીનિકસમા એક દિવસ કોઈ વહેંચવાનું નહી થયું. ક્રીનિકસમા પડવાનરંગરૂસ ન થતા એમ નહિ, પણ થરમા સપાટરંગરૂસે જે કહે એવું ને તે સાચ સાચી ભવતા. ક્રીનિકસમા માથે આપણે બાળપણ નીત્ય, પશુ એક જ દિવસ દેહીની મિત્રદાસીએ સૂચવ્યું મેં અને બાદ નથી. પણ આ સત્યાગ્રહ-વિચલનના ઉત્સવને દિવસે દરબની મિત્રદાસી આજે બરે, રી, સુદારેથી પડેલા નામ સાચેથી કા, ખજી એવી નજીક તે વિષયેથી. બહાર બહુલા આંગણુમા મથુદા તરફ વળી રહ્યાં હતાં. એક નાનકડા મેજ પર મિત્રદાસી પડી બેઠી ને એકએક મહેલાન, વિદ્યાર્થી વજેરે બાપુજી પાસે જઈને હાલતા તેમને તે પોતાને દાખે, એકએક વાનગી દાખવા તેણીતોળીને, પીરસતા નજી દતા અને વજી વજી પ્રત્યે બહુબાર કે વિનોદ કરનારો દેહી જળવા આપતા નજી દતા.

મિત્રદાસી પ્રસાદ, તે વળી બાપુજીને દાખે મળે ને તે મેં સાચી કમાણીને પ્રસાદ હોવા, તે પછી એવા કામ બાળક, અદર કે છુટો દાખ જે દરબની બિજારાઈ ન રહે તે વિચલના બાળકથી સૌ મહાકલા

હતા. પણ મને અપદ્ય યાદ છે કે બાપુજીને રંગરૂસ સાદરિકા નિગત થયું એ દાંડએ આદર થઈ અર્થુ હતું તેમા કોઈ કોઈ વિચારમા નરક થઈ ગયેલા કેળાતા હતા. મિત્રદાસી રંગરૂસનાં ને કે કાદ કા જવાબે આપવાનું મથા યાચિતીને આગ્રહ હતું કહી મોટું કામ કર્યું છે, કોઈ વાધ માર્યા છે, આપણે આપણે છત મેળવી છે, 'એવી કપી આપના એમના ચહેરા પર ન હતી. વિચારોતરથી નહી તેમા કચવાતા દાખ એવું કેળાત હતું. આમ બાળકોને ખાતર મિત્રદાસી હદાથી કમતા દતા, પણ એ આપવામા લખી દેહીના કદકાથી ને એમને મન મોઝા રસ દતો એવી વાનગી એમના ચહેરા પરથી મીતરની હતી બાળપણની મારી દેવ એવી કે વહીએને મનમા કદેમ થવાની શકા પડે એટલે એમની નજરથી બચી જઈને તેના કારણની ચીપડમરી તપાસ કરે. એટલે હુ મારા આખરો પરમાદ વતાથી વર્તે રાખા ન ચાલ્યો નજી બાપુજીથી થોડે દુર થાસના તરખા તોડતો બેઠો. એ-વામા કોઈકેળાને બાપુજી સાથે અચાંકપણે 'આને મિત્રદાસી વહેંચનાં એ તો કીક ન થયું; પણ આપણી છત યાદ રતી નવ્ય એટ કોઈ દને એવું કામ કરવું નેજેમ આને આપણા સોનેરી દિવસ છે. આપના સોનેરી અપરેમા દરિયન આપણી નિયનને એક મકળા પોતે કેટ?'

આ પ્રશ્ન એવા આજે કે બાપુજીની મુખમુદ્રાની મગીરતા ન થઈ તેમના ચહેરા પર કાદ નિગત અજી રહ્યું. તેમણે સૌ સામગ્રીને સમજવતા હજી: 'કમલ આપણે સોનેરી નાક નર રાખવો એમા સત્યાગ્રહની આખી હાલત સૂચવે પડી. પણ હવે મેનેરી આ-છપવા જેની સમાધાની નથી થઈ તમે બધા એકમાની છૂટી આપવા એ આવનની વાત થઈ અને મિત્રદાસી વહેંચવાનું મેં તમારા સતોષન સાક કમલ કર્યું પણ હવે મથા તો એના એ છે. એ બદલાય ત્યારે છત થઈ નહાય. એવી છત વિના આપણે દરબ મારો કરીએ?'

'હરિયન આપણી નિયનનાં મેનેરી એક વિષે મારા મનમા નજી-નજીની કલ્પનાઓ છો પછી, મોનાનું પૂર્ણ દમે, આખા ને આખા પાના તેમની રંગથી સજકમલ મથા દરેક અને બાપુજીને કોમા મળતુમળતુ વજી દરેક આમાર છપખામામાં જેવાર વાર મેનેરી આપે છપાતા પાના મેં નેજીક. તાજ માલી કપર સોનેરી રંગ બુસીને એ તેવાર કરવામા આપતાં, મને એ ક્રિયામા બહુ રસ આવતો. હવે મને ઉતરની મગધાનીની બાદે કલાયજ થઈ પડી કપરે સમાધાની થાય, થયારે મેનેરી આ છપાય અને કપરે એના પાના વાર સોનેરી રંગ બુમાનુ મળે, એવી દર આંકાદિયેનું સદ જોતા રહ્યાં પણ એ રમતાના વામ ન આખે તે ન આખે.

આ પ્રશ્ન પછી છતત મદિને ઉવરની સમાધાની થઈ ને સમા-ધાની થવાની સાથે બાપુજી વિચારતા ને અને સૌ મિત્રદાસી આદરે દિવસમા અપચાર નીકળી પડ્યા એનેરી એક પાછળથી માથા વિદ્યાર્થીને ક્રીનિકસમા તેવાર દેહીને મેટિરે મેને તે વિદ્યાર્થીનમા જેવા થયો, મને એ નેજીકે બારે નિરામા થઈ, એનું નામ ન કા 'મુખ્ય-અંક' ગણે; બાળી એક જ પાનું મેનેરી અપરે કપાયુ ન હતું પૂઠા કપરમા આ અંગેના માથ મેનેરી દતા એને તે મેનેરી એક કેમ કહેવાય એ મારી સમજાના કોઈ મને ન આપ્યું.

પણ મેં તે થઈ અપખની વાત આને એનું મદત્ત સમજાય છે. સમજામદની સરદી દરિયાકા એ દેશ કપરમાં મેં એ વખતે વચાઈ ન ગયો હોત તો બાળી વાતે અંકાકષ ન રહેત બાપુજી તો આદર પછી દસવરે, ન્યારે થયેલા એકમા જવાનું મળ્યું સારે, એ દરિયા-અ (દક્ષિણ આફ્રિકાને દરિયાકા) લખી મથવા. 'માન-દયા' એવી એ મોટી હતી. એમા (મિત્રદાસ પાન કપરને)

संख्याओंनी गर्भत

પણ નાશતો ગામજન એક વારનું પગલુ બરતો નાસે એનું સાધા
રજપણે માની ધૈયે તે મુખઈ અને પૂનાના એ રીતે પાંચ ફેરા ફોર
ત્યાને દસ વાગ કઈમની સખ્યા થાય.

વરતુની સંખ્યાની કલ્પના કરવામાં આપણને જે મુશ્કેલી આવી છે તેથી જોઈએ મુશ્કેલી સમયની યાજનામાં કલ્પના કરવા સાથે છે આપણી પૃથ્વી દેખી પુરાણની છે? સૂર્યમાનના કલ્પના થયે કેટલેક ક્ષણ તથા મનુષ્યના લેખિત ઇતિહાસ સુધારે ૬૦૦૦ વર્ષો પછીને એ જોઈએ, તેણી મનુષ્યપ્રાણી ના પૃથ્વી પર આજ ૫૦,૦૦૦ વર્ષથી ને અસ્તિત્વ ખતાવે છે. આપણી પૃથ્વી નિહાં ન બે યાજના વર્ષથી તે અસ્તિત્વ છે જ પૃથ્વી પર ટપવળેલા આબવાને સુધારે ૫૦૦,૦૦૦,૦૦૦ વર્ષ થયા આપણે એક ૫૦ ફૂટ લાંબી લીટી કાઢીએ. પછી એક વર્ષને વધ સાથે એક કલ્પના કરીએ. તે પૃથ્વીના વધ તેમજ

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

શૈલ્ય તંત્ર

મગધવાનર આમ વાતચીત કરતા હતા, ત્યાં ફોધ જળધરે આવીને વિનંતન કર્યું, કે 'હે મગધ, તારી સ્ત્રી અલગનથી મરી ગઈ છે, અને તારા ઘરમાં બીજા મગધર ધરી ગયો છે.' મગધ કહે, 'વાનર મિત્ર, આ તો મારે દુઃખતા અગ્ર કપર હેમ વાગ્યા જેવું થયું. હવે મારે કરવું કેમ?' વાનર કહે, 'મૂર્ખ, તને વિનેપદેશ કરવામાં કાંઈ ચાર નથી કુલનવલક રમકારે એમાં શાનીના કાંઈને ગળે તો કરેા આપીદનેા. જો પદેાપદેને એવી દેવ, કે વ્યવધી છુટો પડી નવથ ને મેરિા મેરિા મેર આવે એને બીલ કાઢીએ જાહુ સમગ્રાળેા, પણ એણે માન્ય નવિ. ને મિહને હાથે માર્યો નથો.' મગધ કહે, 'બેબલે કૃતમવા હરી, તોા પણ મને સારી શીખામણ હે' વાનર કહે, 'તો બદ, ત્યાં જઈને ઉ એની સાથે મુજ કર અને કળુ છે:

મરતાં દેવગંનેા હાલ જીવતાં ધર ને જરા ।
જીવવાથી તને આમ મુજુદ્ધ જ ઉતારા ॥
એકને વંદના સારી કોઈથી શુરમાધવા ।
અનુપદાનથથી નીચ મનકાશિ પરાકર્મે ॥

મગધ કહે, 'કો કેમ ?' તે ગ્રાંથિયા:

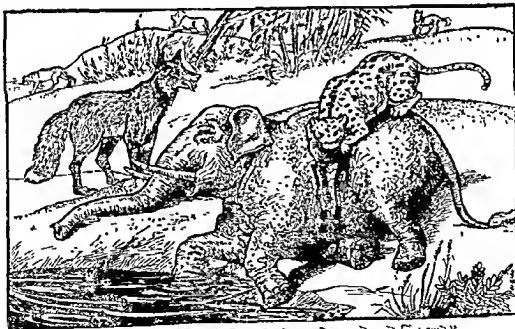
કથા ૬

એક વનમાં ચતુરક નામે સિંચાળ હતો. તેને એક વાર એની બહેન મારેશા હાથી મળી નથો. હાથીની આમપાસ ચતુરક ફરે છે, પણ એની વજળ ચાગડી ચોરી ગયેના નથી ત્યાં ફોધ સિંહ આવી ગયપા એની આગળ હાથ નેડીને સિંચાળ કહે, 'સ્વામિન, હારે સાડુ

હું આ હાથીની રક્ષા નું હું, એટલે ઉ એને ખા' મિંદ કહે, 'બીબને મારેલા છવને હું ખાતો નથી, એટલે આ હાથીનો પ્રસાદ મેં તને આપ્યો.'

મિંદ મયા પછી મેઘ વાધ આળેા, એની સાથે જઈને ચતુરક કહે, 'મામા, ઉ અદિ મુરુનુના મુખમાં હયા આવી ચડયો? જેણે આ હાથીને માર્યો તે મિંદ એટલે રક્ષણ કરવા મને અદિ મુખી નહીં નડવા નથો છે, ને કહેતો નથો છે કે 'મિંદ વાધ આવે તો મને જાને છાનેા આવીને વાત કરજે, એટલે હું એને મારી નાખું એક વાપ પહેલા મારા મારેલા હાથીને એડા કરી ગયા હનેા તેડી' શો વાધમાત્ર વર મને હાઝ છે.' અપ્રમી ચાગડીને વાધ કહે, 'માલેજ, મને 'પ્રમુદ્ધનિખા દે, અને મારી વાત સિંદને હરીશ મા.' એમ કહીને એણે પતાયન કર્યું

વાધ મયા પછી મેઘ ચિત્તો આળેા, એને નેડીને સિંચાળે વિચાર્યું 'આની દાટમાં જાહુ બજ છે, એટલે આની પામે હાથીની ચાગડી ચોરાથી લડ' આમ કરીને એ બોલ્યો: 'માલેજ, જાહુ રિવરે ડે દેખાયો હું બુજાયો લાગે છે અને જમવાડામે આળેા છે, એટલે ઉ મારેા અતિમિ છે. આ હાથી સિંદનેા મારેલા છે, અને એણે મને રખવાળ દાખલ થોાનથો છે. પણ એ આળેા નથી ત્યાં હું મારાઈને મળમાસ ખાઈ લે ને અટ બ' ચિત્તો કહે, 'મારે મારેા જીવ એમ જોખ મયા નથી નાખયો' સિંચાળ કહે, 'આશ અધીરાઈ કેમ કહે છે ? નીરાતે આ, અને સિંદ આવવો તો હું દુરથી જ તને બાહુ કરીશ' હીપડાએ ચાગડી ચોરી લીધી એમ (જનુલ આગળ પાન ઉડાયે)

હીપડાએ ચાગડી ચોરી લીધી એટલે સિંચાળ બોલ્યો: 'માલેજ, માલેજ, એ સિંદ આવે!'

માધુકરી

પરજન દરબંધ પૂર્ણ પદ્મ મુદ્રાની,
પોષાઈની કમળ મગધુઓ, ખડાઈ માની;
નથને નિર્ભય નૂર અળનામર હજીદગત,
પ્રકૃત પ્રાણે પર મિયુ ગમ ફાળે મરત,
લેખન દેખી લેખ મુગલે ચરે જગતમા,
એકે એકે સ્થાન ન પામે નેના જગતમા;
એવા એજનવતનું એવાન સિન્દુ બધનું,
અતરવનું મુઠકલિયુ ચિથ્યા ત્યા યુ માણુડું

—ગુણવત્ત

ક્રિશ્ચિયન કેલેડ અને એની લોકસાધના

એનું નામ હવ ક્રિશ્ચિયન કેલેડ. એના કુટુંબની ઊગતિ તદન સાધારણ હતી. એનો પાપ પશ્ચિમ જર્મનીમાં એક નવીન એમ્બી હતો. એની મા એક ખેડવાની સ્ત્રી હતી. બાલ્યાવસ્થામાંથી જ નાનીનાની બાળીનેાની કિશોર સમજતાં કેલેડ શીખ્યા હતા. એનો પાતાનો પાપ ધર્મી વાર હતો. 'જ્યા યત્ય છે ત્યા હજી જ આવતુ નથી, જ્યા લોકુક પશુ હોય છે ત્યા હજારના આશીર્વાદ માટે આવતા છે'

મારી ઉમરે જ્યારે કેલેડ જુવાનોની સાથે વાતો કરતો ત્યારે બાલ્યાવસ્થાની આ નાની નાની વાતોને તે જાણ જ સંભારતો કેલેડ અત્યંત ઓછામાં ઓછા એક સાંકળી સાથે ત્યાં એને શબ્દો વાપરતો નહિ. ધર્મી વારોતો એક જ શબ્દ પર પૂરો ખાર નથીને કહેવાનું હોય તે જાણ જ કરી શકતો, અને હજારની નવખી જાણનો શબ્દો પર વાત-ચીત કરીને જુવાનોને ધણે પ્રકાશ પાડતો. કેલેડની મા તેને નાન-ખણમાં વાતો કરતી ત્યારથી હવંત શબ્દની કેવી નહોતી અસર છે તે કેલેડને સમજાતું હતું; અને જાણુસને સનાર્થે ગણપતમાં આવા હવંત શબ્દો જ ઉપયોગના છે એ વિષે તે કેલેડને ખરાબી આનની થઈ ગઈ હતી. પોતે રેનેડેન્ડેના જા-વાપનમદિરમાં ગળાગળ કરતો હતો; તે દરમિયાન એક ખેડવા પાદરીએ કેલેડને હજારના પ્રેમની કામગીરી કહેવી હતી. હા પોતે ગાન પર જાણ જ કરી પડી હતી.

સરઆતમાં તે પોતાની પાસે આવનારા જુવાનિયાઓને વાતો કરેલો. તેને સ્પષ્ટ જાણુ હતું કે રીતમગના પાંડો સ્ત્રીજવાની રીત કરતા આની વાતો કહેવાની રીત જુવાનો માટે કાળી વધારે આવી છે. પણ સરઆતના વર્ષોમાં પોતાની સાથામાં ધર્મોપદેશન માટે આની વાતો કહેવાની કેલેડને મનસૂરી ન મળી. ત્યાંની એકધારે બિશ્પના પક્ષધરથી કેલેડ કંટાળી ગયો અને એક વાર તે લેખે બેચેનિયા નેના મેનલ દેશમાં જવાની વિચાર પાડ્યું. કહેલું, પણ પાઠવથી તે અર્જા ગયો અને એ જ જગતમાં આરપાય વર્ષ મુખી યોગસીએ બાધનાર તરીકે કાગ હતું. આ વર્ષે દરમિયાન પોતાના કેજવડા વિષયક વિચારોને વધારે પાડા કરવાની તેને મુશ્કેલ તમ મળી.

ઈસ ૧૮૪૮માં ટેંગાઈમાં વિષદ ફાટી નીકળ્યાં અને આ વિષદને

એને ટેંગાઈને ધણુ સ્વાતંત્ર્ય મળ્યું. એ જ વર્ષમાં મન્દરૂની નેના મીધી મેટા મિધ્ય ભંડેર પાદરી થઈને ફોનલમાં આવ્યા અને તેના પ્રવચનો સાંભળીને લોકોની હાથ ધાળી પુટી નહ. બંકેરે જગતમાં જ્યાં જ્યાં લોકો ને ટેંગાઈના લોકોમાં વિત્યો, તેમના વિદ્યાર્થીને તેમજ તેમની માન-ભક્તિની લોકોમાં જ્યાં જ્યાં લોકોમાં આવી ત્યાં જ્યાં આવતા ને આદા બલકેલા પ્રિન્સી લોકોના હજારના કેજવડાને તે પ્રવચન પડતો. આ લોકોમાં આવીને આ કામ કરવાનું મહાત્મ્ય કેલેડને પ્રાપ્ત મળ્યું.

કેલેડ અર્જામાં હતો ત્યારે તેને આમને પણ પાડેલ જાણ્યા હતા. આ મુદી લઈને મેલડ ફોનલમાં જ નહ, ને એક નવી લોકસાધના ઉપી કરવાની મન્દરૂની તેને ખીન હો પાડેલ કપડાંની આખા તપા લોકસાધના ઉપાદવાનો અદ્ય ૧૮ વર્ષે. આ સાળામાં આદાર વર્ષથી નાની ઉમરના વિદ્યાર્થીને ન લેતા.

મન્દરૂનીને પોતાની લોઆળા લીધી કરવામાં દબર કપર્મન પાડેલો અને ધણે વર્ષો દરમિ, એકે મેલડ માન સાવાઈમાં પાડેલો. લોકસાધના કેવી રીતે કરી શકો એ પહેલાં તેને સમજાતું નહિ. કેલેડે તે વિચિત્રમાં થોડા મેલડ જાણીને તેમની મીધી, તે પછીના હાનું મરના પાડી, નાખ્યા, અને તેના પર આદામાં સાદા કેપડા દેવા કહેલ. આ મરન જાણી વખતે મેલડે પોતે દારિયા તરીકે માગ હતું હતું. ગમનમાં એક સાળાનો આરોગ, એક સુધારેલ પાનો આરોગ અને ચીનુ ગેરૂ, કેલેડ અને તેનો અદરનાર જાને કપડાં દેતા, એકે પોતાના રપ મેટા વિદ્યાર્થી સાથે આ ગમનમાં જ સુધા વિદ્યાર્થી પાદરી આવતાં, રહેવાનું તેમજ જાણુનું માનિક બાર મિલિય લવાનું લેવાનું રાખ્યું હતું. આવાનું મેલડું જાણુ આદર કે બધા પછીને એક મદિને બાળે જ જાણીને એક સાદર વાપરના દરો અવારનો નામનો પણ એવો જ મરો. અનિયનું નો નામ જ રાખું હોય જ માન આ વિદ્યાર્થીઓએ મેલડે વિવર બેચક માટે વિચાર કરી નથી, જ્યાં કમળ હજારમાંથી પસાર થતા નાં હોયો શમે કમળ બિશ્પનામાં પડવાપડવા ધર્મની ને કેવી અનેક વાતો કરના કેવી જતા ને શન કર્યા પછી મર તેનું પણ મેજને આવ ન રહેલું. કેલેડ આ વિદ્યાર્થીઓને પ્રમુખી રૂપા અને માં બેચકોમાં ને મેલડની

વતો કહેતો, અને આવી મને વતોમાં ઘસેર કપરનો તેનો હિટા સહજાવ હમેશા તરી આવતો.

કેહલ જ્યારેન્યારે પોતાના વિદ્યાર્થીઓ સાથે વાતો કરતો ત્યારે ત્યારે મને બંનેએ વિદ્યાર્થીઓના રૂતેવા આત્માઓને રાખેમન કરતો હોય એમ લાગતુ એની ઝીંબી બૂરી આંખો એમના કોહલ સુધી મેં બંનેને સ્પર્શ કરી. તે મળી વાર કહેતો: 'લોકશાળાઓનો હંમેશ વિદ્યાર્થીઓના આત્મા સુધી પહોંચવાનો છે. વિષયોનું જ્ઞાન એ તો માત્ર સાધન થયવા માંગે છે'.

કેહલને પાંચમો એટલો બધો સારો હતો કે અભવ્યા લોકો તેને માળા માની લેતા. અને છતાં પોતાના સારીરની તેમજ સાજાની તેને બહુ ધીવર હતી, એક વાર એક ગિય કચરાવાળા લાકડાના એકા કનાઈ વિના સાજામાફાખસ થયો, એટલે કેહલની ન રહેવાયુ 'પીટર' તમારા એકા ઉવારી નાખ' 'પીટરે કહ્યું: 'હું તમારો એરડો એટલો બડો સરખ છે કે આવા દેહમાંથી બનકી નથી' કેટલે જ્યાંય પાંચનો: પાસા આરડાની અને દેહન નથી, પણ મારી ખેન એરડા થાય છે તેની અને કિંમત છે માટે તમને કંઈ હું'.

લોકોએ સાહસી અને કરકસરથી રહેતા રાખતુ ને એટલે એવી કેહલની હંમેશાં નવતા હતી તે થયો વાર કહેતો: 'માણસ આવ રહેતો હોય કે છાણુવાસીકુ કરતો હોય, અને છતાં તેનુ જીવન ઉચ્ચ હોય એ શું બનવાનું નથી? આ બનકાદાર અને અચળ રમતો એ શું ખરો સુધારો છે? ને લોકો સાસનમાં માત્ર મણુ વસ્તુઓને મેળવવા પાછળ જ માણસ પોતાનુ જીવન નાળે એ લોકો સાસન ને એ સરહિના મના મારી લોકો સાજાનુ લોકો સાસન વધારે જાય છે, સરહુએ આ લોકો સાજાના આદર્શમાં તો સાદા રીતરિવાજો, સાદુ કરકસરવાળુ જીવન અને સાથેસાથે બુદ્ધિ અને ઉત્કૃષ્ટની કૃત્તી સંસ્કારિત બે બધાંય રહેલો છે. કેહલે પોતાના વિદ્યાર્થીઓમાં સાદા રહેતા મીઠાબુદ્ધિ, તેમના લાંબા રૂપિયા મેળવો અગ્રહ અચ્છાઈ જતા અટકાવ, અને જીવનના રોજના કામમાં વધારે નીતિથી આલતા મીઠાબુદ્ધિ કેહલને વિદ્યોવાસી સભ્યો કહ્યુ એ જ્ઞાન ન હતુ, છતાં ડેન લોકોની વિદ્યોવાસી પર એની બારેઅસર હતી ડેન લોકોનુ માણુ દુનિયા પર પ્રસિદ્ધ છે તે ડેન લોકોના માણુ-સથાને આવારી છે તો કરતા કેહલે જેવા સાધુપુરુષોના જીવનને વધારે આવારી છે.

કેહલ વિદ્યાર્થીઓ પામેથી બહુ એકા દીલેતો એટલે તેને રાજ્યની ખર્ચ માગતી પડી, અને આવી ખર્ચ તેને મળી પહુ ખરી, પહુ તે એની સારતે લીધી કે વિદ્યાર્થીઓના શિક્ષણમાં અધિકારીઓ નરાય જીવત રહે નહિ કેટલે મળી લોકો સાજાના સાદુ કરવામાં સાથ આપીો હતો, પહુ રોજની સાજા તો કેહલની પોતાની જ સાજા એને માટેનુ એનુ મગલ દેક સુધી એનુ ન રહ્યું હતું ૧૮૭૦માં કેહલ મરણ પામે (છાત્રાગ્રવ)

—તાનાબાઈ

દાંત અને દાંતળુ

દાંતળુ દાંતને માટે કસરતનુ તેમજ મર્યાદનુ અનેનુ સુધર સધન છે. આર્યો દાંતળુના ખૂળ દિમાગની હતા. આમુરંગમાં તો દાંતળુની નાનીતાની વિનંતોનુ પહુ ખૂળ વિસ્તારથી લેલું હતું છે. દાંતળુને માટે ખાવજી, લીમરો, વડ, આરડો, કહુછ કે એવા જાળીલ ઝાટની કોમળ અને મીઠી રાખીઓ વાપરની સહેરવાસીઓનાં દુનિમ ખસ કરતા આમનેતે સુખજ આ કપરની અસાનિકરીને આવકારને પાસ છે એમાંથી રસ દાંતના મૂળને કાવકાકારકે સાવનાથી કસરત તો મળે જ છે અને તે તાલ હોઈ વિન પહુ પ્રસન્ન રહે છે તાલ દુધિયા દાંતળુને અસ સાથે સરખાવાય ન રી રીતે ૧ પીલવાનુ ઝાટ

'દૃષ્ય-અસદ્રી' કહેવાય છે, કેમકે એના રેસા પીઠી જેવા સખત ને મીઠા બને છે. એ બતાવે છે એનુ ખર નરવો ક્રોધ છે કેરી એ રેસાનું દાંતળુ દાંતમાફકરવામાં એકા છે જેમકે એની રાખથી વાસજોય સચ્ચાઈ બને છે તેમ એના દાંતળુમાં રહેલા ક્ષારોથી દાંતની સ્વચ્છ પહુ સારી થાય છે આમ દેકે જાંતના રસમાં પોતપોતાના વિશિષ્ટ ગુણો હોય છે, ને એ લાલ તો કુદા દાંતળુથી જ મળી રહે, 'અસદ્રી' નહિ.

દાંતળુના ક્ષારોએ એકેકે ફાંતને મૂળથી ટાંચવડે ધસાવે. આમુજ, પાછળ અને ઉપર એમ બધી બાજુએથી દાંત સાક થવા એટલે વળે કુવાની માથે કોઈ મળ્યા નરેર વાપરતુ મજનમાં કોકકી જેવી પુનઃ સ્થાનકારક વસ્તુ હોવી એટલે તવના શુદ્ધ તેવની સાથે દાંતળુના કુવાનો ઉપયોગ દાંતને માટે ખૂળ દિવાવડે છે ત્યાર પછી દાંત પાછીના ખૂળ કોમળ કરવા એટલે એમ કરવાથી દાંતની વચ્ચેની જગ્યાએ માફ થઈ જાય.

મો તેનુ માત્ર પાંચમુ હરો અને માફકસર કસરત પહુ મળી દરો, તેમજ તે સમઈ બરાબર નહિ હોય તો દાંતના આદિત્થિ ઉપર ધા પડવાનાર, કેમકે અધકાર અને એવ હોય ત્યાં પ્રાણીઓ કપાકા બધ થયે છે, અને મોની અંદર આ બંને સનજરો છે એટલે દાંતની વચ્ચે બચાઈ રહેલી બોરાની કળીઓમાં કોરના ધીણીઓની રક્તિ અમળતાથી થાય છે અને સરો વળે છે સરતા બોરાકમાં અચ્છાઈ કલ્પ થાય છે આ અટકા દાંતના સખત બાળને કસરત માટે રી સારીરના કોઈ પહુ બાન કરતા દાંતના ઉપકા પડતા કુરતે સખત કહુજા નુધી છે એને આ માનુષી અટકા શું હુકમાન કરવારી છે એવા કાઠએ જમ એવવાની નરેર નથી, કેમકે કાચગતા ધસરાશે લીરે 'કુવા પરના કહુજા ને, પાકા તળા પહાણુ, રોજીએ ઉઘાય છે' તેમ આપણા નમે તેવા મજન દાંત પહુ આ નજમના ઉપર વધી અટકાને સીધે ઉપરે અચ્છાઈ બધ છે બીમાર દાંતોમાંના કે-લાકોના ટોચનો બાન અવાઈ ગયો હોય છે, કેમકે એ બાજુમાં કહુ પડેલું હોય છે, તો દેલેકે કેકાણે એ દાંતની વચ્ચેનો બામ વધી ગયો હોય છે આ બહુ તેને જગ્યાએ અટકાના તરતે એ મેળવેલા વિવરણ ન પહિલાગે છે અને આ અટકાનુ ખૂળ કારણ મજનતાની ને હાનરી છે દાંત કપરની છારી એ બીનુ મળે નહિ, પહુ કહોવાને કહુજા થઈ ગએલા પહોરોનુ અંતર ન છે આવા અંતર ખાસ કરી દાંતના વળાંકમાં, બાજુઓમાં અને ખૂણાખાણામાં બને છે અને દાંતને નિભેજ કરવા ઉપરાંત મેં પહુ જહુ કરી મૂકે છે છારીના આ પુનિયા કેહ દાંતનું રેણુ નહિ પહુ બક્ષણુ રનાઈ છે.

આઈસક્રીમ ને દેઈ પીણા પહુ દાંતના કહુજા પડ પર અંદર ચીરા પાડે છે આંતિ દેઈ અને અંતિ ગરમીના ને નિયમે લોકો અટકામાં પહુ વધારો પાડે છે તે નિયમે દેહકંદિરના આ લોકો યાજાજાગરમાં અતિશય મુકમ દરડો પાડે છે સકાચવિહારનો આ ખૂનો યાર દાંતને ઉપરો દાંતે છે ત્યારે ને બંને છે ગરમગરમ થાને લહેનતરાર કહા પીણા પીનાતાના દાંત આ વાતની સાક્ષી પૂરેશે ગળપહુથી દાંત અસાજ થાય છે એમ કહેલુ લોકો અંદર નથી ગળપહુનુ ઝીકણુ અંતર દાંત ઉપર નમે છે, અમા નેનુએ મરઘી પેલા થાય છે ને એને પહિલમે પદોસ રીતે દાંતની તદુરસ્તી થોર બિમળ છે એટલે ગળપહુ ખાવું વડે, પહુ ખાલેને તુરત જ પાનુથી ખૂળ કોનજા કરી દાંત સાક કરી નાખવા કહુજા પહુ તેમ જ સમ-જવાનુ છે, એટલે દુધ પીધા પછી પહુ દાંતને સાક કરવા નરેર છે બોરાક આધા પહેલા કોમળ કરીને દાંત માફ કરે અને આધા પછી પહુ મેળવા નરી દાંતની વચ્ચે બચાઈ રહેલી ખાસકની કમી-

કર્મોને ફર કરવાનો નિત્યનિયમ રાખે. વળી રાત્રે સુતી વખતે અને સવારે લીકો તરત પાંદડીના ખૂળ કાઢવા કરવાનું પણ જનતા નહિ.

સોપારી અને પાનની કર્મો ફાંતની વચ્ચે બરાબર ને જાણી કરે છે તેનાં બરાં પરિણામે એ બધાઓના કોષ થઈ પડેલાના દાત જેઈને નાખી લેવા. પાનના કૂચા અને તમાકુના કૂચા ચાવનારાઓએ મહિંક લેવા કુસ્તરી દાંતની ને કઠણ દાઝા કરી નાખી દોષ છે તે જેઈને અકુસોસ થયા વિના રહેતો નથી.

હોનરીનાં કરોહોની પણ દાંત ઉપર અસર થાય છે તેથી અછૂર્ણ, કમ્પ્રિયાત ચળેરેનું નિરાકરણ કરવું જેઈએ કોઈ બંદોષ કે દોનરીના કરોહોના કારણ તરીકે તેા દાંતની બીમારીને ગણવી છે તેને જવાબ એ જ કે કેવળ દાંતની સહી રાખી બેઠકે અછૂર્ણના ખીલ કાઢીને નાશ થયેા માનવાનો નથી. એવા કારણો દોષ તથા મુખી અછૂર્ણ તેા ઊભુ જ રહેવાનું, માત્ર એના દાંતને કાળે ઉચેરાવાનો નહિ એટલું જ.

એટલે અવવાથી દાંતના ખૂળ અને પેદાં મજબૂત થાય છે. દાંત-માથી પડતુ કોઈ અકાવાવાનો એ એક ઉપાય છે તેવી જ રીતે કાળા તલ ચાવવાનો પ્રયોગ પણ કરવા લેવા છે.

ફરોજ દાંતણુ કરીને તેવનો કાળો બરવાળા આવે તેા દાંતની ખાળી કાઢી બીમારીએ નાખજ થઈ નવ આસુવેગમા આ કાળાને તેલગરૂનું નામ આપેલું છે આને એ વિચારે પડેલી એજ છે પણ આયેની ઈનચર્ચાના તેનુ રમાન મહત્વનુ હવ દાંતની બીમારીઓના પીડાતા જનતાને આ તેલગરૂન આગીવાઈ સમાન છે. પણ ફર-હોનરી જ અધોળ જેઠા તેલમે અર્થે તેને પોસાય તેગ નહિ હોય. હા, દાંતની બીમારીમા થતી પીડા પોસારો, તદુપ્તની દુરોચયની પોસારો અને છેવટે યાદીને માત્રો વિચાર પણ સડન કરારો, વળી કદાચ ફંતાનમેા ને ચેપ્ટાનું શરણુ લેવાનું મન કરારો; પણ સેજના માત્ર ૧ પૈસાના તેલનું અર્થે કારે રૂપી ૧ પરતુ તેલના એનેવિધ ઝીણા તરફ ધ્યાન આપતા તેનું અર્થ નવરૂં જ માનવું જેઈએ.

દાંતનાં ખૂળ અને પેદાંને મજબૂત કરનાર તથા જેઈએ ઈનચર્ચતા વધારનાર તેલગરૂન સંબંધે મહર્ષિ ચરક હે છે કે 'હથેરા તેવનો કાળો બરવાળો જટણાનુ બળ અને આવાળની શક્તિ વધે છે, વડન બરાવદાર થાય છે, ઝોરાકના રસનું ભાત કીક થાય છે અને જન્ય ઉપર કચિ રહે છે, હક મુકાતે નથી તેગજ હોઈ ફટવાની બીક રહેતી નથી. દાંતને કાય થતો નથી, પણ ને મજબૂત ખૂળવાળાને છે અને તેગા દીક શય કાઠણ રસનું નથી આવી વરતુ ખાવાથી તે આગાઈ જતા નથી તેગજ ખૂળ કાઠણ પદાર્થો પણ ચાવી શકે છે.

દાંતના રોગોમાં કેટલીક વાર મૂળ યમુ દાહી નવ છે તથા તેમા પર પણ થાય છે જાંતના પેદાં માત્ર સડાવાળા દાંતનાં ખૂળ અજબ એકલુ કે રક્તગ્રાસિત પર દેખા કે છે. એને પાયેરિયા (દાંતનું પચ) છે છે. સુધરેલા જમાનાને એ સર્વસામાન્ય રોગ છે.

પોલાણવાળા દાંતની પીડા ખૂળ અસહ દોષ છે એના વાસ-તેક ઉપાય તરીકે પોલાણમા લવીનું તેલ, પીપરમીટનું તેલ, કાંચન, શેરજ અને કપરતુ મિશ્રણ, કે કપર દીવમેટના કૂચ અને અજમાનાં જ આ વસ્તુનું મિશ્રણ, જલ કાળોલિક ઑસિડ, ક્રિયોસોલ અને ડીઝુલો આઈ, —આ દવાઓમાંથી કોઈનું પણ કીડ ખૂબ સમય છે. બી વાર આગાની એકેદવા કાચકારક નિવળી નથી ત્યારે કાચગી રાહત માટે જતવે પારો દાંતનું પોલાણ પુરાવી નાંખવાની જરૂર છે છે પોલાણ સિવાયના કુખતા દાંતને ખેંચી નેખાયા સિવાય કોઈ ઉપાય નથી.

જાંતના પર માટે તેલગરૂનનો ઉપયોગ કરી મકાચ કપુર અને દીવલનુ મિશ્રણ માટે ઘસવાથી ફાયદો થવાનો સમય છે. ચુનાના પાણીના કાળા પણ કાચકારક ગણાય છે.

જાંત અર્થેથી આટલું જાણી સામાન્ય માથકો માટે પૂરતુ છે. એમાં કહેલી ધરીકત સંબંધી વિચાર કરનારને એમા આપણા રવા-અચરસરખુને એક કીમિયા બતાવેલો માલુમ પડશે બાકી લાજ તેા તેને જ થશે કે ને એમા જણાવેલા નિયમોનુ પાલન કરવા જે-ટલા બાબતશાળી હશે.

છેવટે આને એાબી મરી દુનિયાને આર્થદેવ બાનરતો એકસુદર દીવાન સ્વચ્છાવવાની નમ રૂચના કરીલું, તેથી ફાયદો તેા થશે જ અને તુકસાન તેા કહ પમ નહિ થાય.

દિને દિને વૃણતિતપ્રકૃષ્ઠ મમરના હીતજાનુવાનમ્ ।
બોપ શરીરલય મવલનલયો દુઃખીકવ્યામારનાલ્પ દતા ॥

ફરોજ કાળા તલ એક મૂડી ખૂળ ચાવીને મવારમા ખાંતમા ઉપરથી રીકત પાણી પીએ એક દરવાજી શરીર ખૂબ પાંપળ પામે છે અને મરણુ સુધી માત મજબૂત રહે છે (અભ્યાસરૂઢ પત્રિકા) —કુલાભાઈ મધુરભાઈ પટેલ

હિંદમાં વેદકનો વિકાસ

દિવસોદિવસ વેદશાસ્ત્ર એટલી બધી રાખાપ્રગાખાએમા વદ-ચાતુ નવ છે કે એની અરેજી માખા પમુ વિરિદ જ્ઞાન મામી લે છે આજ મુખીને રોગે વિકાસ માનવમય ને સહનશીલતાની કીક આકર્ષક કળા બની રહે છે.

સામાન્ય રીતે આપણા માધુનિક મન એ વિકાસની પધાવ-બમી તરીકે યુરોપ તરફ જ નજર માડશે કી માત્ર આપણા મનો-દારપન જ પરિણામ છે. બાકી આપણા સદીઓ-પુરાણા મરજ સુચુત વનેરે કિયવરેની કૃતિઓ અવસોરી જવાની આપણે તન્ની કલ્પે તેા એ જામ તરત જ ભાંતી નવ જેમા છે શ્રાદ્ધોના નિધિય છતાં મુશુને અનિષ્ઠાન (સર્વરી)ને બાંતી કાગારાં શરૂ કરાએ વહેત્યરૂઢ વડ યુરોપમા બદારમરી સરી મુશી અસાત રહેલી શેષ-પ્રતિશરક રશી (વેકસીટેશન) મુકાવવાની પદ્ધતિ દિટુનાતામા રેક દી પાપમા જે બહુની દલી. દિપ્તોદિગમ ને દિપ્તોદિગમે શેષાપીને શેષનિવારણમા કામે લગાડનાર પણ દિટુકા જ દતા. તથાથી મિસરમા ને પછી કીસમા તેનુ જ્ઞાન પદોચુ.

યુરોપ આને વેદકમા આરોમાનુ કળી છે, અને આરો દિંદના કળી દતા, એટલે વેદકા રૂપે યુરોપ એ જાણતામા દિંદન જ કળી રહુ છે. પણ બીલ કળ પછી દિંદ નિતિતિમત બની જયુ એટલે એ વિષયમા કશી ઔદિક રોષાળોને અરસાન નથા યુરોપમા તેા કો કાળે એથી જે વધુ અસાનકતા વેદકના રેત્રમા પ્રવર્તતી દલી યમ પછાથી પારતર અને ત્યાર બાદ લેનરે એમા જે કાન્તિ આપી તેના લાભ આને આખું જનલ કાળી રહુ છે.

જુલુસાસ અને પ્રતિગામક વેદકના વિકાસ પછી દિંદમા યમુ એજ પાયે પ્રવર્તે કરેનામા પ્રયાગે થયા. ઇ.સ.૯૮૬મા ખેમ મારની પ્રચારમળમા (પાલકથી કાંકરીન ઇન્ડીકપુર) રવાપવામા આવી. ૧૯૦૫મા બેંગ્લોરીએસોસિયલ કી પાર્ટમેન્ટ બાલવામાંઆનુ ૧૯૦૬ મા કમ્પોડી મુકમી રેસીદેટ નીસરૂ ઇન્ડીકપુર અપાસી ને પાવર ઇન્ડીકપુર ૧૯૦૬મા કુટુરમો, ૧૯૧૫મા રાત્રામા ને ૧૯૧૭માં શિલોનમા અપાસાં ૧૯૨૦મા કમ્પુલિઅથ (સિંધિકલ) વેદકરમા અને ૧૯૩૨મા અપિલ દિંદ બંદેર મુઆરી અને અરોન અમય

માવવામાં આવી. એમાં 'હિંદી ગોધાજીય બરોજ સંગ' તો હિંદના વેદક સંરોધનમાં એક ગારંતિત સમ્મત જ છે.

એરિયા એ હિંદના સામાજિક આરોગ્યનો મોઢામાં મોઢો પ્રશ્ન છે, એટલે આભાવિક જ વેદકીય અરોપકોનું મોઢા બાજુ વડા તેના પર જ મસ્તક માર્યું છે. આ હિંદમાંથી જ પ્રથમ સંસ્કૃત અભ્યાસ કરેલા હોવાને કારણે મેલેરીયાના ખૂબ પ્રચલિત રાજ્યોમાંથી એક સ્થાને આત્યંત મુખ્ય એ હિંદમાં પણ કાર્ય થયેલું છે. શ્રી કૃષ્ણનની 'સંજ્ઞા મેનરીયા' અને 'બ્રહ્મ વૈદ્ય રીપર' પરની સોપાનોનો મેનરીયા સામેના સરસવતીમાં સંદર્ભનો ફાળો આપશે એમ મનાય છે.

પણ કોલેરાનું પણ હિંદ પર છે, એટલે એ પણ સંરોધનનો અગત્યનો વિષય બનેલ છે એ સેનાના મૂળપણ ૧૮૮૪માં હિંદમાં જ તેના જન્મ (Commia Bacillus)ની સોધ કરી હોય તેમાં વિશ્વાસની એ પોણી કાઢતાં. ત્યારથી એ સેનાનાં આરોગ્ય, પ્રતિકાર કે નિવારણ એ સંસ્કૃત સુખ સિદ્ધાંત રહે છે.

શ્વેત હિંદુસ્તાનમાં ૧૯૧૬માં સ્થાનમાંથી લાખ થયો એવી સામે મુલાઈમા ૧૯૦૫માં 'એમ રીસર્ચ હિસ્ટરી' નીપાણુ ને ૧૯૧૩ મુખી એની કાર્યનાદી શાસ્ત્ર સ્ત્રી આજના આપણા શ્વેતના જ્ઞાન માટે આપણે એ હિસ્ટરીના જ પ્રભુની ધીએ.

પણ આ બધી પ્રશ્નિમાં આપણે પોતાને કાળો તો નાચુ, મોજે, મૈત્ર એવા મધ્યમાનમાં નામેમાં જ પર્યાય લઈ નય છે એનું એક જ કારણ છે, અને તે આપણી પ્રાચીન નિશાન પ્રત્યેની પરાક્રમ્યતા.

ફધમાંથી કાપડ

કપડાના શોષ પાછળ અને ની ની ભત્તરી ફેરન પાછળ મરી કીટની પશ્ચિમની પ્રભાવે ધાતુમાંથી, કાચમાંથી, લાકડામાંથી અને ન કપડી શકાય તેવી એવી જ બીજી એકિમાંથી કાપડ બનાવવાના અગત્ય કયાં છે પણ આ બધામાં વધુ વિશ્વવ્યાપી પમાટે એવી એક શોષ ફધમાંથી કાપડ બનાવવાની છે.

ચોડાક વર્ષો પર ઈંગ્લીશ ફધમાંથી કાપડ બનાવવાની શોધ થઈ નહીં ગયું હોય એવી આ યાત્રા સાચી છે. આ નવી રીત પ્રમાણે ભલે કાપડ બીનના કાપડ જેટલું ગરમ હોય છે, અને એ ફધમાંથી એ બનાવવામાં આવે છે તેમાંથી પહેલાં માખણુ છૂટ્ટ પાડવામાં આવે છે આમ ફધમાંથી માખણુ અને કાપડ એકબીજા મેળવી શકાય છે લગભગ પાંચ માણુ ફધમાંથી નવ રોડે જેટલું માખણુ છૂટ્ટ પાડવા પછી બાકી વેલેલા કપડોય ગરમ પદાર્થમાંથી લગભગ બેઠે રોડ જેટલું કાપડ મેળવી શકાય છે ત્યાં કાપડ ગરમ હોવા ઉપરાંત 'વૈદ્યરુદ્ધ' પણ હોય છે યાદ અને વરસાદ બનેલા કામ લાગે તેવા હડાલિયન ગોવરકોટ આ બંધના કાપડમાંથી બનાવવામાં આવે છે. વરની વખતે પહેરવાના મુલાયમ વૈદ્યરુદ્ધ કપડા પણ આમાંથી બનાવી શકાય છે.

હડાલીનું ગરમ કાપડ અપણે ત્યાં સુરક્ષ પ્રમાણમાં વધરાવે છે આસ કરીને હડાલિયન 'બ્રેકેટ' (ધાળા)ને આપણે ત્યાં ખૂબ વપરાય છે. હડાલીનું દરેક ભત્તરુ ગરમ કાપડ પણ હિંદના આપણ માય છે આ બધામાં ફધનું કાપડ બીજા કાપડની સરખામણીમાં બોળબળ સુરક્ષ છે, કારણકે તે બીજા કાપડ જેટલું જ હોય છે અને ખર્ચાસીથી માડી કોટ બનાવવા સુધીના દરેક કામમાં પાછી શકાય તેવા હુદાહુદા પોતમાં એ તૈયાર કરવામાં આવે છે.

— શ્રી. કી. બારોડ

કપૂર

કપૂરનો આનરસાદીય વેપાર મોટા ભાગે રાખી સદીમાં બીન નજીકના ફોર્મિસા યાજુ પર બેના કાઠ માય છે એમાંથી કરતો મૈદર રસ માધ્યમે મુખીની હવાને મુગંધિત થતા ડી મુકનો એ પરથી સ્કોલ. એકે એ રસ એકઠો કરી તેની પતરીમાં પાડવા માંડી પછી તે દિગમ્બરી જેની એ કપૂરની બીજીમાં ફિક્ક, આગળતાન, ગિમરને ચુદાપછી ફિક્ક અમેરિકન મુખી પદોની મળે તે આને હુદાહુદા પવાલિ. કરના ઉદ્યોગમાં અમેરિકા એનો લાભો મળ્યું કઠાવ કરે છે.

આ બીજાનિક માંમતો, ૪ ૧૮૯૫માં ફોર્મિસા છીની લઈને લખાને ખૂબ લાભ કઠાવ્યો. પણ પછી અમેરિકાને માલુમ પડ્યું કે એના દબખળ પ્રદેશમાંના પાઈન વૃક્ષમાંથી પણ એ કપૂરના ફિક્ક (Cinnamomum Camphora) જેવા જ રસ હવે છે એ રસને નીકાયામાંના અમુક નીવડેલું રૂપેન્ડાઈન, રૂપેન્ડાઈનમાંથી હાલુકો રૂપેન્ડાઈન જ રસાર કરતા મેલના સદાસિનોનાં દિલ બદલાવવાનું કાલ કપૂર જેવી જ પુરોગાદર પદાર્થની પદ્ધતિ, આને અમેરિકામાંથી આપડું એ કપનીએ મેરીલેન્ડ સંસ્થાનમાં ઉદાહરે નવી પર એ મનાવડી કપૂરના મોઢા કારવામાં લેતા કરી ભવાનને હિંદને તોડી પાડવાય.

શાસ્ત્ર (સંસ્કૃત) લેખ

આપણે પોતાના નાજવાના કામમાં વધરાતા સાધકને મૈત્રિય લેખર કહીએ છીએ, પરંતુ તે સાધકુ રોમાંય (અન્નાના 'શાસ્ત્ર' છે) નામના પ્રાચીન નથી હોય પેલાના સાધકની અપાની બાળને સાધકરીને કાળવધાથી તે બને છે. મૈત્રિયને મળતા રોમન શાસ્ત્રો અને સાધકુ છે અને રૂપ સાધક મૈત્રિય 'સુવાણુ' થાય છે આર્ય રોમન આર્ય રૂપ સાધક કપરથી 'સંસ્કૃત લેખર' રૂપ બનીયો હાંવાને સમય છે પરંતુ તે સાધક નામના પ્રાચીન સાધકુ નથી હોય (હિં.)

પંચતંત્રની વાર્તાઓ

(અનુ ૭ પાછળના પાન ૩૩૦થી) ભણીને શિશ્યાઓએ, 'ભણેજ, સાથેજ, એ મિલે આવે' આ નામળીને ચિત્તો નાંકો ચિત્તમાં પેલા સ્ત્રી સાધકથી શિશ્યા મારસ આવે છે, ત્યાં હોય બીજે શિશ્યાઓ આવ્યો અને તુલ્યપરાકમ ભણીને અતુલક અલોક બોલ્યો:

એકને બંદના સદરી લેપેથી શૂર આધરશ !
અરુપદાનરુદ્ધી નીચ અમશક્તિ પરાકમે !!
બીજા શિશ્યાઓ કપર તુડી પડ્યો, ને એને મારીને ચિરકાળ ધાપીને મારસ મુજેથી આપુ.

એટલે વ પણ મ્વનનીય સત્તનો ચુદ્ધમાં પરાબધ કર, નહિ તો એને હાથે દારો ચિત્તમાં છે.

આ નામળીને મગર ગયો, પોતાના ધરમાં પેટલા મગર દારે ચિત્કડ કરીને એને માર્યો, ને પોતાનું ઘર પાછું હાથ કર્યું.

હવે લબ્ધપ્રાણ નામે શ્રીયુ તન સમાસ

રેન્ડાઈ વાલજી મેનિ-૧૭

ધારક-આરે એક પાખર મેનિએ છે
વેપારી-લા માટે, પધારીને
ધરક-નરા ભવની કરતે મારે હરન બદની બરા પકડતો છે
વેપારી-પાણુ ખજનાવતો માટે, એનું મોઢું પાખર તો અમારી પામે નથી.

આ મહિનો (ડિસેમ્બર) ઇતિહાસમાં

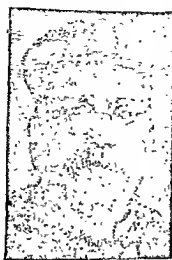
તા. ૪ વિખાત અંગ્રેજ સાહિત્ય-પ્રતિષ્ઠા દાગસ કાલેઈવિનો જન્મ-દ. ૧૭૪૫
તા. ૭ મહેસુરના સિદ્ધ હેન્દ્રગામીનુ અવસાન-દ. ૧૭૮૨
તા. ૧૦ પ્રોફેસર પી. રંગાને મુમ્બીઆરનું અવસાન-દ. ૧૮૬૩. મદ્રાસની પ્રેસીડેન્સી કોલેજના અધ્યક્ષતાના વિષયે પ્રાધ્યાપક અને સંસ્કારી શિક્ષણશાસ્ત્રી.
તા. ૧૧ શાંતોળ ભોંસલે ત્રીમતી અગુવ અવસાન-દ. ૧૮૫૩; જેને પરિભ્રમિ અંગ્રેજીના ગાયકુવર અંગ્રેજ હકુમતના ભેટી કદને નિઝામના રાજ્યને ભોંસેથી પાંતના પ્રાંતો વડે સાર્વભૌમી લીધું અને મુંબાઈ-હકુમતનો સુવાન માર્ગ સંરક્ષ કરી નાખ્યો.

તા. ૧૨ અમેરિકન પ્રત્યક્ષતાના પહેલા પ્રયુગ ભયોઈ લોસાંગેલ્સનું અવસાન-દ. ૧૭૬૬
તા. ૧૭ હાજમ્બુ અમેરિકાને સ્વાતંત્ર્યની ફેસરીમાથી ઊડાવનાર સાધન ગાંધીવારનું અવસાન-દ. ૧૮૩૦
તા. ૨૪ અમેરિકા અને મેક્સિકોને વચ્ચે મુલેહની શલિ થઈ-દ. ૧૮૧૪

તા. ૨૭ 'એસેઇઝ ઓફ ઇન્ડિયા'થી અંગ્રેજ સાહિત્યમાં પ્રખ્યાત, અંગ્રેજીનિયમકાર ગાલ્ફ્રેડ કોર્બુઝનું અવસાન-દ. ૧૮૩૪. (કુમાર-વચના વાચકોમાં 'ફોર્બસ ટેલિફ ફોર્મ રો-કેપીઆર'થી કદાચ તેનું નામ વધુ લખીતું હશે. એક કાલે એ લોકપ્રિય વાચન ગણાવે)

આ માસની બ્યક્તિવિશેષ

હિંદીકાશ મુર્ચશમ દેવગઢ
ગુજરાતી પત્રકારત્વમાં આગલી હરેલભાં જિજ્ઞાસુ નામ મૂળ જનાર, અને આજે પણ થાકી રહેલા લખીતા 'ગુજરાતી' સાપ્તાહિકના સંપાદક ને આજે તરી શી હિંદીકાશ મુર્ચશમ દેવગઢના જન્મ સુરભાગ, તિલા શરનીર ને મળતુ બાળના, હકકરી નોકરી કરતા પિતાને ત્યાં, ઇ ૧૮૫૧ના ઓગસ્ટની ૨૬મી તારીખે થયો હતો. એમની માતાનું નામ પ્રાણીકવર, તદન સામાન્ય આર્થિક સ્થિતિમાં ગામડી નિગળેજાની ૧૮૧૬માં તે અંગ્રેજ ગાળામાં ડાખત થયા, પણ બગિચા જેવા વિષયે પર કંગાળે આવવાથી સામાન્યથી છઠ્ઠી જઈ લાવી નહીને તીરે વછ રખડતા અથવા બાળાહતી નંદિવમાં ક્યા-શ્રવણ કરતા. ૧૩ વર્ષની વયે ૧૦ વર્ષની લી-પાળી સાથે તેમનું લગ્ન થયું. ઇ. ૧૮૭૨માં તેમનો પિતા મુંબાઈ અને ઇ. ૧૮૭૫માં ડિપાર્ટમેન્ટ પરીક્ષા પાસ કરી, નાની અવસ્થામાંથી જ તેમને સુદ્રિત ને હસ્તલેખિત

પુખ્તતા વાચવાને પહેા રોષ તેમ, ન સમય મળતુ એકેએક પુસ્તક તેમણે વાંચી નાખતુ હતુ ઇ ૧૮૭૨-૭૮ના આરસમાં તેમણે બન્નરાજ માલિયાના જન્મદિવસે સાથે મળીને પુરોષોત્તમભાસની કથા બાસલવામે સામગ્રી, છપાવી, અમરમટ્વનમાં પહેલા પગલા માટે આ એમની માલ્યામાસિકિકે કોટ્ટી બાધી હેન્દર દલી કે જો સમય પુરતું પડીત્યા માટે એમની ખસે પેસા ન હોવા નવવસાનુ મેલકા એક માત્ર વાંચેથી ચે-લગી હઈ તેની નકલ કરી લીધી હતી અને ૧૮૭૬માં મુંબાઈમાં 'આરંગિત' ને 'સુલઈ જગાધાર'માં થોડો સમય અનુચ્છ લીધા બાદ મુરતમાં માસિક રૂપિયા પાંચી માફ મેલવી તેમજ બાપીકાશરમાં રહેવા લાગ્યા, પાંચ વર્ષે મળતા સાથે કમરો વાળે મેં ચર પણ છોડતુ પડતુ મુંબાઈમાં ઇ ૧૮૮૦ના નવમુંગ્રામીની આરદાપુજક મંડળ તરફથી 'અવતરના' માસિક પ્રકટ થયાં પછી તેમ, તે સમયના પ્રમુખમાં, લીધા હેમે હળવા માટે તેમની કપર કાચ ચલાવવામાં આવતુ હતુ, પરંતુ સરે દિરેજાદા મહેલના કુને કંપરક ના બાવણથી તેમજ ત્રવરી મથા હળ પણ અમોતો હતો તેમજ પેસેમે જુવાર પણ દમી છતા સસરનું માસિક રૂપિયા પચાસતુ લખ ખાદ્યે છવન મુનરતું તેમને આજે હાથર હતુ એક હ્યેલિનક ને સંખ્યકીર પવકારને પત્ર વચર બીજુ સહે પણ શું ?

ઈ. ૧૮૮૦માં મુંબાઈમાં, ત્ર મનદાસ નહુભાઈની છઠ્ઠાથી, હિંદીકાશ મુર્ચશમના દશાદ મારફત, માદા હિંદીકાશને પણ નાની

માં થાકીને મુંબાઈ જઈ જવામાં આવ્યા ને એમના લંચોપદે આક પાનાંના રમુષ દેવ-સ્વરો હ ૧૮૮૦ના વર્લની છઠી તારીખે 'ગુજરાતી' પત્રને જન્મ થયો ઇ ૧૮૮૨ના હમ્બારામે ગુજરાતી પ્રેસ રંધાઈું તર ચાલના હામે કે ૩૦૦૦ની માફ કરી, ઇ ૧૮૮૫માં શાળકીય મદાભમાં સાથે હમ્બારામે 'ગુજરાતી' પત્રની પીતિ એક કરી ને સર દિરેજા-માદને પેતાના મુક બનાવ્યા 'દિદ અને ક્રિસ્ટાનિયા'નુ રામગીય પુરેક બેટ આપવાથી 'ગુજરાતી'ની માદકસમાં જે ૬૦૦ની હતી તેણે ૨૫૦૦ કપર દફા માર્યા ગુજરાતી પત્રનુ રમુષ ક્યેવર પણ ૧૬ પાનાની ચિતરતેને ૨૪ પાનાનુ બન્યુ એ પુખ્તતાની કીર્તિ તે પરતેતમાં પણ પ્રચરી હતી

ચાલીપડતીના અને આદરકે પડાવ્યા પછી ઇ ૧૯૦૪માં હિંદીકાશ 'ગુજરાતી' એમના દસ હબર રૂપિયાના દેવામાંથી મુખ પયા સં ૧૬૪૮ની શાલથી તેમણે, આજે ગુજરાતના પેદેરે ભાળીના પહેલા, કાચ કા-તિસ પચાસનુ પ્રકાશન શરૂ કર્યું, જે હાલ વર્ષોવર્ષે બદલે પડતુ રહ્યું છે ને પછી કાપ-ખાનામાં પાડી બીબાની મુદરેતી યાગવા તેમણે બીબા ડાગવાની રવતર 'ગુજરાતી' ટાઇપ હાઉન્ડી' કાઢી, તેમાં તેમના ભ્યષક પુત્ર મુર્ચશમ હમ્બારામે ખૂબ રસ તથા મહેનત લઈ તેને ગરિમાની અદ્યતન ઢળ કપર કાચ નેરી બનાવી

ઈ. ૧૯૧૦ના વર્લમાં 'ગુજરાતી' પત્રની ૨૫ વર્ષની કારકીર્દિના રોષ્ય મદોલિવ ડે-અવવામાં આવ્યો. પત્રના રીપાળી એકો કા-દશની તથા મિતિદામિક નવકો બેદ આપ-ની પ્રમા મુનરની પત્રકારત્વમાં શરૂ કરવાનુ માન પણ એમનેનાથે લગ્યે ૧૯૧૦માં પ્રેસ-એન્ટ્રે-નર્ગે ૩ ૨૫૦૦ની ભરીનથી મરકારને કરવી પડતા તેમને આધાત લાગ્યો ત્યારે પછી તમિલન પણ હથડી ને ૧૯૧૨ના ડિસેમ્બરની પાચગીતારીખે મોતો દેદ પડ્યા

તેમો ધર્મેનિક, તત્તવપચમ્બ અને મુન-રાતના આદ્ય નીરર પત્રકાર હતા. મુરતમાં રેલ અને કાન વખતે, રામગીય મદાસમાં સમયે, કુમાર પ્રસંને, તથા કાન્સલાદના દિ-લીએ માટે લેકાદિતેથી કોઈક મરગ્યાં પણ તે મોખરે રવા હતા. ને ૧૯૪૧થી તેમના કદાર ને કોલદિતેથી મુદવની પ્રતિતિ સાધ્ય, તેમણે સંશોધિત, મોલિક ને અનુવાદિતમાં પુખ્તતા હળ્યા છે. તેમાં મંદકમતના કાન, 'દિદ અને ક્રિસ્ટાનિયા', 'નાશીકે સમયન', 'આદર્શી', '૧૪૪, તિલાસર' વગેરે મુખ્ય છે

ઉપાડ ઘેલો, ધાને રહેલો, દુનિયા તારી વાટ ભુલ્યો, પાકો લોક પછાટે માથે, તે યે મેલું પાટ મુલ્યે

—મણિલાલ શાસ્ત્રી—

દુર્વાસા મેઘાવવાળી ઘટ્ટીની રાખી કહે-
રાઈનને, બીંતની આંટામાં લેમલો એ સિંધા-
દમી કાઠ હાથમરડાળો આપના દબા તે
ભૂલ્યો અને એના પ્રધાનોએ માણજી, એટલે
એક પ્રધાન જોઈયાઃ 'આપની આસા દોષ
તો દબાવું ને દગમ્મા એમને કાર ફરીએ.'
માની જાવી. 'ના, ના; મેલું ન કરતા અને
કામ ચડ્યા છે ખરું, પણ આખી જિંદગીમાં
એક વખત પણ મેં કોષ ઝટયો દબો એટલો
આપવાદ તો બંધિયને માટે રહેવા કો!'

અનેકાઈ ગબડ કાટ=ધાતુ પર લાગેલો
વિકાર=મેઘ, ઘમાળની લાકડું, મામેા દાવ
અથવા પ્રતિવાર, નહતર કે આદ, નામ અથવા
ધાતુ વળેલા તે, પૂને યા પટોએકે માણસ

રહેવાનામાં શેઠની ગિખામણુ ઝાપા
સુધી-માઈ અપમનિયા કે હજી ન માનવાર
માણસ, અચરને કોઈ મગાખમ્, જેને કીધે-
લી ગિખામણુની કાઈ અચર થવી નથી અને
પોતાને સુઝે તેમ જ છે, તેવ ના પ્રમથ
માટે વપરાતી આ હજવન પાછળની નીધેની
વાર્તા તેને ખરે અર્થ એવો દર્શાવે છે કે
મેટરશાની ગિખામણુ એ તેવી મોતાની દોષ
નો યે નેને આવડમ્મા મુન્દાર માણસ
બુદ્ધિમાણ ન દોષ નો એ ગિખામણુ કાઈ
કારનન થતી નથી. એક મેટર મુનીમને અવે-
રાત લેવા દિલ્હી મેન્ડેન્કા ને કેલ ક્રીષે વળા-
વળી કેળા સુધી તેને સરનામાં ને ગિખા-
મણે આપ્યા ન હરી અપી મુનીમે મર્મ
કર્ષે કે 'શેઠની ગિખામણુ ઝાપા સુધી જ
રહેવાની છે, અને તે ત્યા બુદ્ધિ મુન્દારને તે
પ્રમાણે વતેવાનું રહેશે.' આથી શેઠ પોતાનું
અપમનન સગાઈ, મુનીમનું મિલ્લીમા દાખલ
કાઢવા, ત્યાના પોતાના આદરિયા મારફત,
બાદગાદને બેઠ ધરવા સાડાં કે હાળડાં મુનીમે
મેાહલેયા ને માવાળની બાંદગી મુજી પળેતેથી
અપમનન સગાઈ કોયે બરાએવા બાદગાદને
મુનીમે ચતુરાઈથી એવા તો હવર આપેલા કે
બાદગાદે અસ મર્મ મુનીમને દનામ આપ્યું
તથા તેણે ખરીદેલા માલની નજાત માફ કરી,
જેથી શેઠને પણ ફાયદો મળ્યા અને શેઠે પ્રજલ
હજી કે શેઠની ગિખામણુ નહિ પણ માણસની
બુદ્ધિ જ અરે વખતે કામ લાગે છે એને મળતી
બીલ કહેવોને: 'પુ ક્રીષે મોને, પણ ફરીએ
મનફાવત, 'ધનની સુઝે લાકડીમાં, પેટાશીને
આરતીમાં.' આપબુદ્ધિએ જયજયકાર,
પારકી મને પ્રસથકાર'

કેલો એવામાં આવે છે તેથી ધ્યુને કંઈદમ
ધાય છે. એનિનના અદરના આવે તયા-
સથ, માસુક હરવા કે કાઈ બાવૈક દોષ
તેની મગામન કરવાખરિની મરજવા માડ-આ
ચેવનાદોષ છે એખાડ પર એનિનને લેખું
રાખી, કાઈએ આડમાં બીનરી કે પર નહર
કરે છે એટલે એનિનનાખા બાદગાદ જેઈ
સકે છે અને પોતાનું કામ કરી સકે છે.

અનિવચન

કોઈ પણ રકમ માટે પછી તેની ઉપર
તમારી હમ્મા પર તેટલા આદ ચડાવો. હવે
એ આખી યે રકમને એ વડે બુલો. જે રકમ
આવે તેનો એક અડ મુખી મરવાળો કરી,
આવેલી રકમમાથી બાદ કરો. જે રકમ આવે
તેમાં પારેલી રકમમાં ચડાવેલા આકોવાળી
આખી યે રકમ ઉમેરો જે આવે તેનો એક-
અડા સરવાળો કરી, નેને બગલો કરી, (કરી
થવો દોષ તો એક અડ મુખી મરવાળો કરી)
આવેલી રકમમાં ઉમેરો. આવે તેને ત્રણ વડે
બાતો બાવના જે આવે તે તમારી પારેલી
રકમ સાથે આકો ચડાવેલી આખી સપ્તા
દરો એ રકમમાથી નેટલા અંગે ચડાવેલા
દોષ તેટલા કાઢી નાખે પારકી પધે તે તમારી
પારેલી સપ્તા. —મનિલાલ મ. શેખી

દિલ્હીનાના પોષ્ટખાતાએ થની ઓફીસ-
નો બવવદાર છ. ૧૮૮૦ની રાક કર્યા

બચ્ચને ચણુ પવડાવતી માલ' શ્રી આબીગિયા સેવરે પમ્પા હવનવાથી અડપેલી એક વિરલ
સામુ આવા વિરો યણુ મુરેડ અને અપ્રાપ્ય હોવાથી હોટામકીની દુનિયામાં નેની કોખી
કિંમત અદાશ છે. આ વિચ માટે તેના કતાને દેશવારની હરીશમ્યા દીનામ મળ્યું હક

કેના થોડિયા ખાતુ ૩૦૧ વર્ષનો સમાગ
કાનસના રામ લઈ સાતમાની સામી એકો-
આનોર, વચના દાખાન તરીકે દિશુ
કાનસના ગીન અને વોર્લ્ડ નામના પ્રતિ
પોતાની સાથે ત્રણેલી રામ લઈ કુલેડયા
ધર્મપુલ્કમાંથી પારો આગ્યે તે વખતે નેણે
પોતાની કાઠીના થોડિયા ઉતરાવી નાખ્યા
ને શમીને ગરમું નહિ, તેથી નેણે બહેરે કુલે
કે હવે થાતે તેને ચારી મકો નહિ. આ
પગથી તેણે કુલેડયા કીધા અને દાવખમ
આલિવા પોતાના પ્રાતો પોતાને કાને લદ,
કુલેડયા રામ હેમરી ધીનને ધર-નું તેને ને
બેટ કર્યા આથી લુકોને ઠગવડ મામે લાગ
બહેરે કરી, જે ૧૧૫૨થી ૧૪૫૩ સુધી ચાલી

મેરિનનાના (ઓફ્ટેલિયા) નામની ખાતુ.
હવેની નામના માણસને ત્રણ વચ્ચે
છાકો પાસનું બી રમતમાં નળા વચ્ચે, જે
ત્રણ વચ્ચે પાળી તેના કાનમાથી નીકળેલું!

જે નુદાનુદા અવાજને આધારે કથાવા
દોષ અને નેના ઉચ્ચાર વડે તેના અર્થનો
ધાય નજાત થાય, એવા શબ્દોને અથેષ્ઠમાં
Onomatopoeic words કહે છે એવા
દોષો શબ્દો આ નીચે આપ્યા છે

ચરમશ, હમમમ, અમ્મમ, ધમધમા,
કાકા, અપાજી, તલગાલ, પુપવાલ, હમ્-
હમ્હમ, ચમ્મ, અરબચ, અવનાલ, હમ-
મ્મ, હાહા, મુસવાલ, અબડાલ, બખા,
અગર, રકક, કાકક, અડમડાલ, કુકાલ,
અબખ, અબકાર, ખાખુખ, (કે અનનની),
છનન, ધાપધમ, —સા. છ. પથાલ

ઓફ્ટેલિયાના વેશપ્રજ બદરમાના દરિ
શાઈ અન્યથી એના સમદધ્યાનવાદિરિયા
વારવાથી બતાવેલા એક ટાલો છે

કુમાર

નન્યુઆરીથી ડિસેમ્બર ૧૯૪૨ — વાર્ષિક સાંકળિયું — સાળંગ અંક ૨૧૭થી ૨૨૮

મુખ્ય ચિત્રો

પૂર્ણરંગી

આરિયાસુર વધ (પદ્માદી કદમ્બની આનુકૂળિત) બહુ અનુકૂળ મુખચિત્ર
 કોળીકોળી પીપળપાન, પેરીનગેન મિઠ્ઠી, નવેમ્બર ,, ,,
 ગામડાની કુરસદ અન્નદાતા ત્રિવેદી આચાર્ય ,, ,,
 ગોપલગનનુ સંગીત લીપુબાઈ આચાર્ય ફેબ્રુઆરી ,, ,,
 મોળચાટુ — રસિકલાલ પરીખ માર્ચ ,, ,,
 આમસરિયા રસિકલાલ પરીખ નન્યુઆરી ,, ,,
 રમકડાના રંગ બીપુબાઈ આચાર્ય મે ,, ,,
 શાગ, સંગીત અને સંવેદન કનુ દેસાઈ એપ્રિલ ૧૯૪૨ ,, ,,
 ચહેરનું શાક સાન્તાબેન દોરડી ડિસેમ્બર ,, ,,
 છોકરાની ગુજરી, રતનપ્રસાદ કમોરિયા, એપ્રિલ ,, ,,
 દોઢિજની કવિતા પી. આર. રૌય માગે ,, ,,

એકરંગી

આખર (બે પ્રાચીન ચિત્રો) આક ૨૨૭ના મુખચિત્ર પાછળ
 આશ્વાસન પી. ડી. દેડી ૫૪ ૧૮ સામે
 ગામડાની ઉત્તરશયણ એચ. પી. પટેલ ,, ૬૬ સામે
 યોદ્ધા એ. એ. મલ્હા ,, ૧૨૮ સામે
 ગોની કલામાં એક દશધ્યનિય ,, ૧૬૨ સામે
 સિમેટની લેખનારી, પી. એ. ગાળી, આક ૨૨૮ના મુખચિત્ર પાછળ
 નહીંકિનારે પી. આર. રૌય ૫૪ ૬૬ સામે
 પ્રકૃતિગાન રસિકલાલ પરીખ આક ૨૨૮ના મુખચિત્ર પાછળ
 આર્ચસ્ત્રી બાલર ડી ડી/સિલ્વા ૫૪ ૧૨૮ સામે
 મનુદેવપ્રભા (રેકેચ) બંસીલાલ વર્મા, આક ૨૨૯ના મુખચિત્ર પાછળ
 યા યાગિની રાય એપ્રિલ આનું ૫૬
 મુક્ત પંખીનું ગાન બુદ્ધિન બિહારી દત્ત ૫૪ ૨૮૮ સામે
 રાત્રમંડળ લાનુ દામી આક ૨૨૮ના મુખચિત્ર પાછળ
 સિંહની શુક્રમાં ઉનિયસ (પ્રિલન રિવાયેરી) આક ૨૨૯નું મુખચિત્ર
 દિશરતીઓ આર. લેક આક ૨૨૯ના મુખચિત્ર પાછળ

હથિય, લીનોકેટ, રિડેપ, માટીકામ વગેરે
 આશુના દેવકાદાના એરિસો યાચરો, બહુ અનુકૂળ મુખચિત્ર પાછળ
 ઉત્તરશયણ (લીનોકેટ) શ્રીમતી રતિ ડી. પિટિલ નન્યુઆરી આનું ૫૬
 ક્ષાક્ટિર-શાન્તિનિકેતન (હથિય) નેદલાલ જોશ ૫૪ ૭૨ સામે
 કાશીશુક્રની પરસાગમાં બારકડેઝિયસ, એસ. જી. શાહ ૫૪ ૭૭ સામે
 અગ્નિશક્તિની (સિલ્પ) શ્રીધર મદાપત્ર ૫૪ ૧૬૬ સામે
 વિમાયલ (લીનોકેટ) રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી માર્ચ આનું ૫૬
 ચિનાઈ માટીનું મેચુરિયન આનું કલાત્મક વાસજ બહુ અનુકૂળ ૫૬
 પોની માટીનો કમ્બે (માટીકામ) ૫૪ ૧૬૨ સામે
 તેલસિંહન (કુદકડ) રમેન્દ્રનાથ ચક્રવર્તી માર્ચ આનું ૫૬
 પ્રતીક્ષા (લીનોકેટ) શ્રીમતી રતિ ડી. પિટિલ આપ્રિલ આનું ૫૬
 માયાન મિસરનો વ્યાદશાક રમેન્દ્રનાથ બોને (સિલ્પ) ૫૪ ૨૨૨ સામે
 પ્રાચીન ગિરરનો લલિતો (સિલ્પ) મુદ્રાક આનું ૫૬

મુંબાઈની નુભા મરિમ્હ (હથિય) રેલ. ડી. મોઝની ૫૪ ૧૬૬ સામે
 ગિવપાર્વતી (સિલ્પ) શ્રીધર મદાપત્ર ૫૪ ૧૬૦ સામે
 સરસ્વતી (કમ્બના બટો વડે રમેન્દ્રનાથ) ફેબ્રુઆરી આનું ૫૬
 ચારનાયના મધુરિયમમાં ગિવપાર્વત (સિલ્પ) ૫૪ ૨૨૨ સામે
 કાન્ટુન (મુંબાઈનાં ચિત્રાવલિ)
 અમ્બા મલ્લા મુમ્બાઈ કલામય ચિત્રશાળા ૫૨
 હુનિયા ન માને ,, ૨૦૬
 પાતળી પુરમારી ,, ૧૬૩
 પ્રિતી ભોલે છે ,, ૨૮૧
 વિધવાની વિરળના (બોનું દર્શન) ,, ૭૧
 વૈભવની વિરળના (પ્રભા દર્શન) ,, ૧૨
 શુદ્ધિનો આવાચાર ,, ૧૮૬

ચિત્રજ્ઞાનમાળા

લીસ પ્રકારના મોટર ૩૨૮
 રેડિયો કેમ સાયે છે ? ૮૧
 લીસ પ્રકારના 'આઈ' ૧૨૪
 લીસ પ્રકારના સ્ત્રોત ૨૦૦
 હિંદી એકલની કુર્સા-તેના કારન અને નિવારણ ૫૧
 ફેરોડાઈઝ

કલાવાની એકાદે, નનીનગર નવાવાળા, માર્ચ બેન્કના મુખચિત્ર પાછળ
 કવિ નરેન્દ્ર દાશ ૫૪ ૨૮૭ સામે
 કારમીરની દોડી પ્રાણલાલ પટેલ મે આનું ૫૬
 આદરરેતો આબીદગિયા મેવડ મે આનું મુખચિત્ર પાછળ
 અગ્નિ અલદમિયા મેવડ નન્યુઆરી ,, ,,
 પચરિયા આબીદમિયા મેવડ માર્ચ આનું ૫૬
 પાણીપાટ ,, મોડીબર ,, ,,
 બુનાંજની બસકે એપ્રિલ આનું મુખચિત્ર પાછળ
 ,, અખતર રૌયે
 મોડેસાના રંગમડપનો ઉત્તર દશરથે બહુ અનુકૂળ ૫૪ ૨૨૦ સામે
 વળગાર આબીદગિયા મેવડ નવેમ્બર આનું ૫૬
 સચલી સોધમાં મનુવાલ કુમિયા મુદ્રાક આનું મુખચિત્ર પાછળ
 સોમાગની સારકે ,, ૫૪ ૨૨૮ સામે
 દપાલની દિકિટો (બી દરિયાલ નેરના અંતરની)
 દરવાર મોવાના અમરબની દિકિટો એપ્રિલ આનું કોઈકે મિખાઈ
 કેટલીક જ્યોતીર્ધિકા માર્ચ આનું ૫૬
 દિકિટો પર રેલો તથા દેખાઈકો એપ્રિલ આનું ૫૬
 ,, દેગદેગના પાણીઓ માર્ચ આનું ૫૬
 ,, પુણી પ્રદર્શન નવેમ્બર ,, ,,
 ,, ચુલના અપનો મુદ્રાક ,, ,,
 ,, વિધવા પ્રકારના પુવાન એપ્રિલ ,, ,,
 ,, વિધવા વાંકાં ૧૮૮ ,, ,,
 ખરીકેવે અમરબની કડી દિકિટો ,, ,,

મેક્સિકોમાં બાદલી રાજાબની રિકિટો ૧૮-૫૦ બેંકની ચિત્રપ્રેક્ષ
 બુદ્ધપ્રયાસની ટપાલની રિકિટો ફેબ્રુઆરી ૨૨ ૨૨

કુમાર - બોગાબીમાં વર્ષનું વાર્ષિક સાંકળિયું
 (શ્રી કાન્તિલાલ મો માનીના સમદની)
 વિવિધ પ્રકારની અભિનિષિત કરતી રિંગરોઅર અમી ચિત્રપ્રેક્ષ

કાવ્યો

અવેશ	રતિવાલ છાયા ૧૬૩	નિસર્ગરસિત બાલવય	બલવતરાય ૬ હાથેર ૩૩
અવનીન્દ્રનાથ (અસીતકુમાર દાસનાર)	કુમારકર જેવી ૭૨	પનપટ	'એલ્ફરિમ' ૬૫
એકાન્તની અથા	કુમારના જેવી ૩૨૧	પાપર છવ	દેવગજ પરમાર ૩૪૨
કલ્પી બાલમ	અભામકર જેવી ૧૨૬	પંથ દેવે	વેગીશાળ પુરોહિત ૧૨૫
કાગળુ ઉંઝામે ક્યાં હો છ	તનમુખ બદે ૧૬૪	કલકર	તનમુખ બદે ૩૨૧
અનન	દ ૨, ૨૫૭	જન્યો	દેવગજી કુમેન છવાળી ૬૭
અરેર પરનો પીપળો	બાવમુકુન્દ ફરે ૨૮૬	બરનીશીલ	તનમુખ બદે ૨૫૫
અય અય ય રે	પ્રવરામ રાવળ ૨૫૭	મારગદા	'અનન્ય' ૧૬૧
ગીતનો જનમ	દેવગજી કુમેન છવાળી ૨૫૭	મુરુમા છવન	દરિયન્દ બદે ૩૪૬
અપડી રાખ	'એલ્ફરિમ' ૧૨૬	મેથ સચર્મા	તનમુખ બદે ૧૬૩
નિગનન વતવ	તનમુખ બદે ૨૫૭	ચાચા	દેવગજી કુમેન છવાળી ૧૨૬
નિરવર	બાલમુકુન્દ ફરે ૧૬૧	રસ રખનો	દરિયન્દ બદે ૨૦૫
અલબ	પ્રભુભામ કાલિદાસ બાસ ૬૭	વિધ્વનંગેલી	દેવગજી કુમેન છવાળી ૩૦૬
મે, અવનન	કુમારકર જેવી ૩૩	વિબલિ	પારાગર્થ ૩૭
દો ૧૧ ૭ અય થએ	દરિયન્દ બદે ૧	વિચિત્રતા	અગીરથ મહેળા ૧૮૬
૧	વેગીશાળ પુરોહિત ૧૬૩	વિશ્વપર	અવરચદ મેવાળી ૩૬૬
નિગનુ	પ્રવરામ રાવળ ૧૬૧	શાનેર	પ્રવરામ પારેખ ૩૩
૧૬	રામિત બાસ ૨૮૬	શુ કેટલાંતો મિલે ?	રાશિન બોઝા ૨૫૭
ગીવાદાડી	લલિત બદે ૨૫૫	સચિદ્રી મો	દરિયન્દ બદે ૧૬૩
ન રાખુ આશા કદિ કોઈ પાસ	૨ રો ૬૨૧	મિધુ ને સિધુટો	'દ' ૬૪
નવ મિમે	દેવગજી કુમેન છવાળી ૨૮૬	સીમાન સીરામિયન	દરિયન્દ બદે ૬૭
	સુધિ	દેવગજી પરમાર ૧૮૬	

જીવનચરિત્ર

અનિચરેખા

અકબર	૨ મ ૨૧ ૩૨૫	નવરોપી	દે વા ૨૫૭
બાબાસાહેબ મુદુપાર	દરિનારાવળ આચાર્ય ૨૬૧	બાવા કાગિયા	" ૩૧૨
બેન બેન બેન બેન બેન	મુનીવાલ મિટિયા ૧૬૩	બે બહેનોની જોડી	" ૧૭
બેસ થન સિપસન, મર	૭	બાકબાક	" ૫૦
બેન કેપલર	૭૩	બીર બાવક આલબદે રેવેળાબેર	" ૨૬૭
જ્યા હારી રામ	દરિનારાવળ આચાર્ય ૧૬૧	બેની બેલદ	૩૧૬
મકાદેવ મોનિર રાનેર, મકાદેવ	વસન્ત જેવી ૩૮	દેવગજી સુરેશમ દેસાઈ	૩૫૫
મુમુકુ મહેરબાવી	૨૬૩	મનિવદ્યોઆર્થની	૧૬૩
મગસોચન શરમુછ	૨ મ રાવળ ૩૫૭	મિત્રોષ જેવીબાદે	૨૨૩
મકા પિદાધ, કે	" ૨૬૭	મિત્રવનદાસ કલ્યાણદાસ નર્સેર	૨૫૫
મીનિવાસ શાસ્ત્રી	૨૩૪	મેન્મનિન કાકિવન	૩૧
મુમુકુ મહેરબાવી	કેનવાવક ૧૬૦	મોલીલાલ નહેર, પડિત	૧૫૬
મોરાબળ પોચાનાવાવા, મર	૧૦૪	મોલાલમપતરાય	૩૫૩
	પરિચયરેખા	પામનદાસ વસુ (મેજર પી ડી બનુ)	૬૫
	'છાપી નવનાસ' વિભાગ	રાઈફન્ડ બેટોયા વાય	૧૮૩
કલ્પનાનો પીર પુરુષ	૨ વા ૭૬	સેરિગિની નાવલુ	૬૩
બનબાઈ	" ૧૮૬	દરેવર્ધન, અકર્ષી સમ્રાટ	૧૬૧

નાટિકા

ગીર્થયાત્રાનું ફળ	'પ્ર' ૭૫	બાપુની મોધામ	દરિયન્દ જેવી ૩૩૦
		પુરુષ મહેરમાર ૩૫૨૧	

'અધ'

નવલિકાઓ

વાર્તાઓ

અવનર	અણુભાઈ કપાધ્યાય ૧૭૭	કેદારાવિ	૧૦
તાપશ્વ	વૈદ્યસાલ પટેલ ૪૩	નરો અને કુર્ચો	અનંદકંથા ૨૩૬
દેવચંદ અદાની દિનચર્ચા	ચૂનીલાલ મટિયા ૪૦	વેળાની કક્ષિણ	૧૧
નાથી	બચ્ચીલાલ જોશી ૨૦૧	દશરથી ઇન્સાર	દિગ્ગજાવ લીલાધર નાંધી ૧૧૮
બાપુજી બહેન	ચૂનીલાલ મટિયા ૩૩૩	ઉત્તાર ગૌર	૩૨૦
બૂત?	૨ મ. રાવળ ૩૩૬	કંઈ અને ગિલાન	૧૧૬
મથા મોર	ચૂનીલાલ મટિયા ૩૦૪	આલ્સે નેથીઅર અને નદુઅર	૨૪૮
રખડા નતોડ	" ૧૬૭	નવશીરવાન અને ડોરડા	દિગ્ગજાવ લીલાધર નાંધી ૪૮
વરાસમશાઈ	"સત્યમ" ૧૦૫	હુસરની મલસા	૫૭૩

વિજ્ઞાનકથા

રૂદ્રમણિશકર કે પડિન ૨૬૬

લેખો

નિબંધિકાઓ

ઉપર	'મણુલ' ૩૧૧	સિંચાઈ	૧૮૩
સાનગા અને મનગા (અનત કામેર)	વસેન જોષી ૨૪૩	કલાકારો ધર્મ (પ્રવચન)	નંદલાલ વધુ ૭૦
કુતરાં	'મણુલ' ૨૬૮	ચરિયાળની આગળાઈ	દિગ્ગજાવ લીલાધર ૫૭
ઢેકરવારી (અનત કામેર)	વસેન જોષી ૨૭૮	ચીનની કથા	દરિદ્રસાં પ્રત્યાપ દેસાઈ ૧૭૮
મથાલ અને જાણા	" ૧૪૧	વિનિષ પાન	પ્રજુલાલ માળવિયા ૩૬૬
નંદના ખેલ	" ૧૧૧	પ્રત્યક્ષ ઉપસાકરનું ચાનક પ્રવચન	૨૬૦
સાંક કરવા વિષે	" ૫૨	પુરુષાર્થોના પિતાશદ દિગ્ગજાવ પ્રદેશી નંદલાલ જોષી ૮	
સ્થિત	'મણુલ' ૩૨૧	જોશન ને નેનાથી બચવાના કપાચ	કેશવલાલ શા.ભાઈ ૧૭, ૫૭

કવિતાઓ અને પુરાતત્ત્વ

ગુજરાતની શિલ્પસમૃદ્ધિ	મુલુલાલ રાજમુદર ૨૨૩	ગોંડરિયા	રામનીલાલ દી મુનશી ૩૭૧
નાલંદા	અમૃતલાલ પ પટયા ૧૭૩	રામશીલાનું છાયાનૃત્ય	મમલાલ ત્રિવેદી ૩૦૨
પુરાતન ગિરજાની તારાવીય	૨૭૬	વર્ધા આશ્રમ	'મણુલ' ૫૪૮
શૃંગારીની શોધમા	અમૃતલાલ પ પટયા ૨૧, ૪૭, ૮૩, ૧૧૮, ૧૪૭, ૨૧૩, ૨૭૫	વંદનગોષ્ઠી શુ કરોડા	તેમીલાલ બચ ૨૬૦

શુભતો કિસ્સો	નંદલાલ ત્રિવેદી ૩૦૦	સાંજાંની નંમત	૩૧૮
--------------	---------------------	---------------	-----

વિજ્ઞાન

અતીક્રિયા કુટુમ્બ, ગુલાબરાય અને ઝોમ ચોન પાલે ૧૦૮, ૧૫૨		અવનનું વરોડ	પ્રજુલાલ ઉપનલાલ નાંધી ૧૮, ૪૫, ૮૧, ૧૧૭, ૧૪૬, ૧૮૧, ૨૧૬, ૨૪૬, ૨૮૨, ૩૦૬, ૩૩૩, ૩૬૬
ચરમી	અણુ મહેતા ૩૬૪	પચ્ચત્તની વાર્તાઓ	દેસાઈ વાળજી આનિંદા ૨૭, ૪૮, ૮૮, ૧૨૦, ૧૮૫, ૨૧૬, ૨૪૬, ૨૮૨, ૩૧૩, ૩૨૮, ૩૩૦
તાસજોનો અવનરજાત	'વાનુસિન' ૩૦૬	મારી નમરે (કપરેશારની સંસ્કાર-વાળા)	૧ મ. રા.
પાદદાંતી પ્રચોનશાળા	'સિદ્ધિ' ૨૮૨	અનત પટયા, ટા	૧૦૧
કંદેરી	રામસિદ્ધાંત શા સંકેત ૧૪૫	અસ્તાદાવાલ	૨૫૮
બેકીરિયા	અણુ મહેતા ૨૪૧	" અધિવચ	૨૬૨
દેવિયાવર	રાજેન્દ્ર મોનીચંદ્ર કવેરી ૮૦	અવલીન્દ્રનાથ કાકુર	૧૧
સુવેદનગાં ક્યાંયે અવન છે ?	'સિદ્ધિ' ૩૫૮	અવેન્દ્રકુમાર આશુલી	૩૬

બુચોળી (સલાહના મહેતો)

અવકાશિ—કાઈકા—કેન્ડા	૨૧૮	જીવનપણ અને રવામલી	૩
આઈડ	૩૬૩	કલકતા	૩૪
એવેકુઅન્ટિયા—ઈરેક્ટરિયા	૨૪૦	કલકાની કલાસાળ	૩૫
કલકા	૫૧	કલાકાર ચામીનીરાય-અમનલાલ	૬૮
કલકા	૧૦૧	કલકાર રામપ્રસાદ	૧૬૫
કલકા	૩૧૩	કલાકાર મુખ સિંચકાંત સંવાલ	૨૬૦
કલકા	૮૬	કાનપુર	૫૫૮
કલકા	૨૬	કાનકુમ્ભ કલકા	૨૦૨
કલકા	૩૪૬	કાઈનિરેટ રાકર	૨૩૧
		કેશવલાલ	૧૦૧

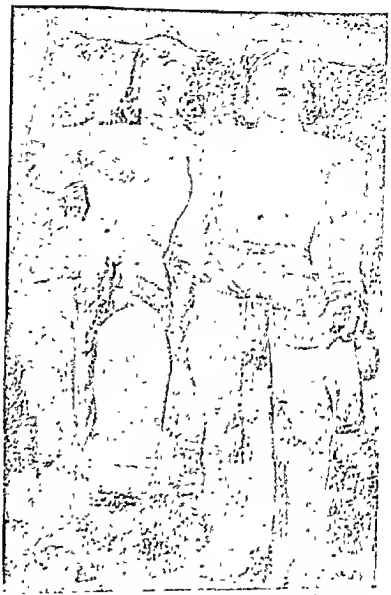
કોસસાની ખામોના પ્રદેશમાં	૧૩૧	રમેન્ડનાથ ચકવર્તી	૧૬
કૃષ્ણવલ્લભ દિવેરી	૨૨૬	સાધાકૃષ્ણ જ્ઞાન, રા. જ.	૧૩૩
ખુદાબક્ષ લાયચેરી	૧૩૨	રાય શ્રી કૃષ્ણદાસજી	૧૧૪
જુજરાતી સમાજના નાટ્યપ્રયોગો	૧૦૨	લખતી	૨૨૧
ગુજરાતની કલાપદાં	૪	લખતીની આટ રક્ત	૨૧૮
ગોવર્ધનધારી	૧૯૫	લખતી ગુણિયમ	૨૦૫
ચાંપણીઆઈ	૩૪	વાલ્મિકિપ્રતિભાનો નાટ્યપ્રયોગ	૨
અરિયા	૧૩૦	વિદ્યાળીઆમા	૧૩૧
દિલ્હી	૨૬૦	વિગોદશ અને દિલ્હી	૨
દીસિન, રા. જ.	૨૯૧	ગિલ્પનો નવતર પ્રયોગ	૪
દેવદાસ નાધી	૨૯૦	શ્રીરામ રામજી	૧૦૦
નાનરભાઈ	૧૯૪	સાવત્રી આજી	૧૩૧
નાલકાનુ પ્રાચીન વિદ્યાપીઠ	૧૬૨	સારનાથ	૧૧૪
પદમ્બી	૧૩૨	દમચાનામુ	૧૯૧
પદમ્બી આટ રક્ત	૧૩૨	મારી નવરે (સામયિક નોવેલો, અવલોકનો વગેરે) રમે શી.	
પદમ્બી ચુગિયમ	૧૩૨	અભાનતા ચિત્રાવલિ	૧૦૨
પુરાણપ્રસિદ્ધ કાશી	૧૬૪	અભાવાલ સાકરવાલ દેસાઈનાં આયલો અને દોષો	૩૫૧
પુરનબિયા	૧૯૬	આચાર્ય આનંદમકરજી, રવ.	૧૦૩
પ્રસાદકુમાર ચૌધોપાધ્યાય	૧૦૦	એક અભુતપ્રકાર તારી	૧૯૧
પ્રયાગસત્તમ	૨૫૬	એ. બી. પદયા, રવ	૨૨૬
પ્રાચીન કોશામીના અવરોધો	૨૧૨	એસ.એલ. કચ્છિસ, કુલપતિની ૭૦મી જયંતી	૧૯૬
પ્રાદ્યન આટ રોન્ડર	૧૦૦	'ન્યોલિયર'	૩૫૧
ખિશામતિર	૨૬૦	પુસ્તકો વિસમિષ્ટો	૩૫૧
અવાળીપુર ગુજરાતી સમેલની	૯૯	'પ્રકૃતિ'	૧
આરતકલાઅવન	૧૦૪	'કુલગળ'ની મુનિતકાઓ	૩૫૧
આરતકલાતા મતિર	૧૬૪	બોમ્બે આટ સોસાયટીનાં એકાવનમુ પ્રદર્શન	૭૦
આળીન્દ્રપણુ ગુપ્ત	૧૮	સિદ્ધ અબ્દાનેદજી, રવ	૬
મહિલાજી	૫	મુંબાઈ દેશાબાની પહેરી કાપરિષદ	૩૩
મુક્તકાન્ડ દે	૩૫	મેલીબાઈ અમીન રમારક અથ	૧૦૩
નૃસ અધિકૃતિ નિર્દાર	૧૬૧	શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયનો રજતમહોત્સવ આરંભ	૧
'મોડન રિયુ' અને 'વિશાલ આરત'	૧૦૦	તરીતુ નિરૂતિનિવેદન	૨૫૨, ૩૫૩

સામયિક ચિંતન (વિદ્યાલયો અને સમાજ)

૩૨૨

માધુકરી

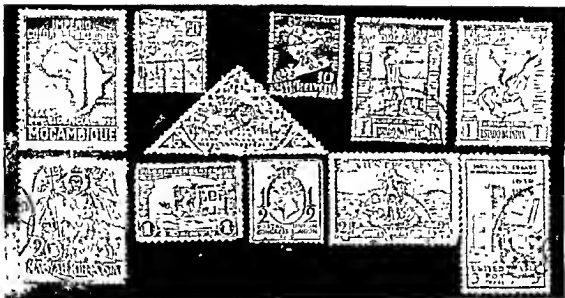
અમે	રમણિક આરાધવાળા	૨૮૪	કૃષ્ણાલ શીવરાત્રી	૧૨૪
એક આન છે અનેબી—	'રાયદા' ૨૭		ડી. એન. વાઠીઆ	રતિલાલ ખરાડી ૧૫૧
આ છને વાલે—	'પ્રતીપ' ૨૫૧		દેવેન્દ્રનાથ ધામોર	(અવધાસચંદ્ર પતિદા) ૩૧૪
અવરુધ આરા વીર સભત!	કવિ અબરદાર ૩૪૩		નાગેન્દ્રનાથ શ્રેષ્ઠ	૨૪
અવનદીપ	પૂનલાલ ૧૫૧		મણિલાલ ઇન્છારામ દેસાઈ, રવ	(ગુજરાતી) ૨૨૦
તેના પૂર્વન આન —	રમણિક આરાધવાળા ૧૮૮		લાલા શિવરામ કારંચક	દરિનારાયણ આચાર્ય ૨૫૧
દીવાળી	અન્દ્રવદન મહેતા ૩૧૬		વિપુલસ શિરાડી, સમીતાચાર્ય	૩૪૩
ધરે જ જાને સદા—	જ્યાનેદ દો ૧૨૬		વિસિયમ જોન્સ, સર	કે. ડા. બની ૨૮૪
ધીવન	પૂનલાલ ૩૭૧		શ્રીધન સરદેસાઈ	૧૮૮
સિદ્ધિતજી પૂર્ણવિરામ—	'મેહિનીચન્દ્ર' ૨૨૦		સુચ બહેનોની ત્રિપુરી	દે.પ્ર. ૬૨
હડુ હમેશાં જાને—	પ્રદુર્વાદ પારેખ ૯૨		પતિદાસ-જુગોળ અને પુરાતત્ત્વ	
દોષી	રમણિક આરાધવાળા ૫૭		આઈસર્વેન્ડ	૧૦
જાણસદેશ ધારણ-ન્યાસાન્દનો દીર્ઘ	૫૭		ગુજરાતમાં આધિગમન સંસ્કૃતિનું સમીપન	અ. વ. પદયા ૯૩
કિશિયન કોલ્ડ	નાનાભાઈ ૩૭૨		ચીનની પ્રાચીન સંસ્કૃતિ	૨૮
			જડામીર-નૃગદાં	રામદાસ ૫૮
				(અનુસંધાન સમિતી પૃથક પાઠગ)

કાર્તી શુદ્ધાની ચરણાબમાંનું ભારતકર્મ-શિષ્ય

($\frac{1}{2}(\frac{1}{2} + \frac{1}{2})$ ११ ३५५)

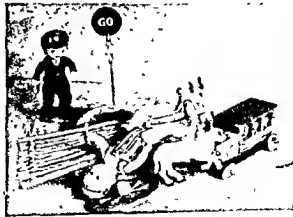
કર્તા પ્રજાઓની એતિહાસિક અવસ્થા છ'ડના પહેલાં કે બીજાં સૈકામાં પો'તે તે ત્યાંની જાગ્યા મુત્ત અને પ્રથમ જાણી-તોની ભૂમર-કે
 પૂર્વજોની કેષાઓને કપડાંવાળા કપડાંવાળા મેળેવા આ જાણ-કે (અર્થે સિદ્ધાંત)માં પાષાણ યુગની પ્રથમ આગ્રહ દરવાજી આજના વિષય
 કે આપણી સમક્ષ છે યુગવર્તન છે તે મુકાના પૈત્રવતનના કાલમાં પેળા-ઈ સમય, ખીલશે આ યુગના કિ, ધમાર આગળના મેળ
 કાલ અને મુકેયવતના મેળ મુખ્ય લક્ષણ છે કહી, પહેલાં કેમ મુકેયવતના યુગમાં માથે માંડે, સ્વેત્રી વહેરે શાઈ કે સિદ્ધાંત કે હાલ કે મુખ્ય
 વાળા આ નરનારીમાં પ્રતાપી મેલવાના કે પુરે પેળાની મુખીના પવાનું કાલિયુ પહેરેયુ તે અને નારીનું મહિરેયુ મુખે તે કે મેળુ વન
 એકે મેળુ વસ્ત્ર વસ્ત્ર પહેરે તેઓ આ સિદ્ધાંત કેમ જનમાર્ગી જાણીના વસ્ત્રો તમા અગ્ર-કે જવાવવામાં અગ્રવત મારના મારવારી
 બેસાઈ અથા કે મીડે કે નાધાર કાળની યેમ પાનું માટે વનવત આ સિદ્ધાંત આજના જોડીર કેષા સિદ્ધાંતના પૂર્વજોની ભૂમર-કે
 બેસાઈ અથા કે મીડે કે નાધાર કાળની યેમ પાનું માટે વનવત આ સિદ્ધાંત આજના જોડીર કેષા સિદ્ધાંતના પૂર્વજોની ભૂમર-કે

૧૩૫૫ પ્રત્યેકને કેમરણાકિત કરતી ટિકિટો

(૪) કાન્તિવાસ ગો નાની-મધ્યેનીના મમલગાથી)

પટેલી ધાર (૧) ૪ ૧૯૬૬ના પોર્ટુગાલના પ્રમુખે પોર્ટુગીઝ મરવાનોની લીનેલી મુલાકાતના મારામતો મોઝાવિલક મંગળને નાટેલી ટિકિટ (૨) બોર્નિયન્સના થરાને ૧૦૦ વર્ષે પૂરા થયાના પ્રસંગે કાન્તે કાટેલી ટિકિટ, (૩) ત્રિપેળ ટિકિટ-પોર્ટુગાલના પ્રમુખની મુલાકાતના મારામતોની ખીણ ટિકિટ, (૪) ૧૯૬૭ના ઇનીવામા બરાએલી નિ મુખીકરન પરિપક્વની યાદમાં નિલકલોટિ કાટેલી ટિકિટ, (૫) ૧૯૬૮ના આનુકૂળે વાન્કો-સા-માગા અને આલ્મોન્સો આલ્મુકલેન્સ મારામતોના નીલોલી પોર્ટુગીઝ લીલેલી ટિકિટો, ખીણ ધાર (૧) ગત નીલેલીના મારામતો લેનગેલી કાટેલી ટિકિટ, (૨) ૧૯૬૭ના ઈન્વાડથી અમેરિકા ૪૮ વર્ષેના પ્રથમ વમા-લેલીઆના આનુકૂળના નિગલાનિર વખતે આમેરિકાને કાટેલી ટિકિટ, કેમો કા વમાલેલીઆને ૪૮ ૪૮૪૧ 'મેન્કાવર' ૪૮૪૧૦ થિય ઓ (૩) ૧૯૬૭ના કલેન્ગા બરાએલી 'સિલ્વર યુનિયન' કાથેમના મારામતો : ૨૦૪૦ કાટેલી ટિકિટ, (૪) ૧૯૬૬ના મારામતો અને આન્ડ્રેવિયા વચ્ચે શરૂ થયેલા મળમળીન ટેલીકોન બંધવધારના પ્રસંગને મારામતો કરતી ટિકિટ (૫) અમેરિકાન મરવાનોમા કાપખાતાની મુલાકાતની નિગલાનિર વખતે કુનાલકોટ નેટરો કાટેલી ટિકિટ

ફોટોગ્રાફી કરીકાપનું પરિણામ

કાપખાતાથી (૧) 'સિલ્વર' - ગુકેવ બંધવ (અમરાવાદ) ત્રીજી દિનામ, (૨) 'આલ્મખાત' - નવનીત શાહ (અમરાવાદ) કોનેલના દિનામ

માધિક સાંકળિયું

(અનુસંધાન પૃ. ૩૮૦થી)	ગ્રાંથો	પ્રભુલાલ જી. ધોળકિયા	૨૨૨
પદ્યમંડિતો પદ્યોનો લગ્નિ શીખવોળ	૬૪	કુશાભાઈ મ. પટેલ	૩૭૭
આલિંગન	૨૮૬	દાદા	૬૧
માધીગારનાં આલિંગનું સિદ્ધાંત	૧૨૫	બાળકો અને શીતળા	૫ પૃષ્ઠ ૬૧
સંરોપરનો સંસાર	૩૦	અકીર્ણ લેખો અને માહિતી	
સંરોપરનો સંસાર	૨૬	અલ-અઝની	૧૫૮
૩૦૦૦ વર્ષ પહેલાંની ગાલર હાલના	૨૫૩	આખા વર્ષનું કલેન્ડર	'કલેન્ડર ૨૦૨૨' ૨૬
વિજ્ઞાન		એક વિચિત્ર આવાહી	છાંદાલાલ મા. કામદાર ૨૮૬
વિજ્ઞાન	૩૭૪	ભગ્વત ગાયકો	વિશાલજી માગ ૩૪૫
વિજ્ઞાનનો ક્ષીણ થતો વરસાદ	અ. વ. પં. ૧૮૮	કેવચાની આલો	નરેન્દ્ર રાવળ ૧૫૭
વિજ્ઞાની કાવ્ય	ડી. ડી. બારોડ ૩૭૪	સામંતસાન	મોહનદાસ ક. ગાધી ૩૧૭
વિજ્ઞાનનાં બાળ અને આલિંગિયો	કે. કા. ભાંગી ૧૬૦	જગતમાં આધ્યાત્મિકની વસ્તી	છા. મા. કામદાર ૩૧૮
વિજ્ઞાનીનાં પાપનાં આલિંગિયો	મ. હ. દેસાઈ ૬૪	જાદુનાં દેશોની રાજસત્તાના નામ	૨૫૪
વિજ્ઞાનીનાં પાપનાં આલિંગિયો	મ. હ. દેસાઈ ૨૨૨	જાદુનાં દેશોનાં રાષ્ટ્રીય નામો	૨૫૪
વિજ્ઞાનીનાં પાપનાં આલિંગિયો	ડી. ડી. બારોડ ૩૪૫	તમાકુની તવારીખ	૨ ૩૧૬
વિજ્ઞાનનો સંસ્કાર	૬૦	તમે પોતે	૨૫૪
વિજ્ઞાનના ગતિમાન	મ. હ. દેસાઈ ૫૬	તમું કૃષ્ણ	કવિ નાનાલાલ ૧૨૬
વિજ્ઞાનનો જાળ	મ. હ. દે. ૬૨	કુર્મીજીવ	સુકેશજી જી. ધોળકિયા ૩૧૫
વિજ્ઞાનનાં મોટાં મોટાંની રસી	મૂનીલાલ મણિયા ૩૧૭	નાની ભૂલના કાવ્યકર સુધ	૨૮
વિજ્ઞાનનાં મોટાં મોટાંની રસી	કે. કા. ભાંગી ૧૬૦	સુધ અને કામળ	૧૨૫, ૧૮૬
વિજ્ઞાન ?	૬૨	રસિયાનાં સામયિકો	છા. મા. કામદાર ૩૧૮
આલિંગિય, ખોરાક અને રોગ		સાગના લેખર	૩૭૪
આલિંગિયનાં લાંબી લાંબી	ભારતરસાય વૈદ્ય ૧૫૮	સિંધુના આના વાવેતરનો ઇતિહાસ	૨૫૪
આલિંગિય	૧૮૬	સિંધુના વેદનો વિકાસ	૩૭૩
આલિંગિયનાં લાંબી લાંબી	૨૮	સંસ્કૃતનાં નામ	ભારતરસાય ક. કામદાર ૧૨૬

વિભાગો

આલિંગિય ૩૧, ૪૬, ૬૨, ૬૩, ૧૭૭, ૧૮૨, ૨૧૫, ૨૩૩, ૨૬૪, ૨૭૬, ૨૮૭, ૨૮૮, ૨૯૬, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૧૮	નવા પુસ્તકો	૩૦, ૮૫, ૮૬, ૬૪, ૧૨૧, ૧૪૬, ૧૫૮, ૧૮૭, ૨૫૦, ૨૫૪, ૨૬૨, ૩૨૮, ૩૪૬
આલિંગિયનાં ઇતિહાસમાં ૩૧, ૬૩, ૬૫, ૧૨૭, ૧૫૬, ૧૬૧, ૨૨૩, ૨૫૫, ૨૮૭, ૩૧૮, ૩૪૭, ૩૭૫	પરદેશી મિત્રોના પત્રો	Our Friends Abroad ૨૨, ૬૧, ૧૧૬, ૧૫૫, ૧૮૩, ૨૨૦, ૨૭૬
કાવ્યનાં કાવ્ય-કવિતા ૨૩૬	ફોટોગ્રાફી ઇતિહાસ	અલ્પવંત બદ ૩૦, ૫૦, ૮૭, ૧૨૬, ૧૪૦, ૧૭૦, ૨૦૦, ૨૩૫, ૨૮૩, ૩૦૩, ૩૪૬, ૩૬૫
કેલ્કુલસ ૩૨, ૬૪, ૬૬, ૧૨૮, ૧૬૦, ૧૮૨, ૨૨૪, ૨૫૬, ૨૮૮, ૩૨૦, ૩૪૮, ૩૭૬	સૈદ્ધાંતનાં પાન	૨૮, ૧૧૬, ૧૫૧, ૧૫૪, ૩૦૮
છાંદોનાં નામનાં (જુઓ 'છાંદોનાં નામનાં' વિભાગ)	સાચનાં ગદ્યો	(જુઓ 'સાચનાં નામનાં' વિભાગ)

પરચુરણ

આલિંગિયનાં મુખ્ય-સિદ્ધાંતનાં રસિયા ૨૭૬	વિનયસીકાનાં પત્રિકાઓ	૨૬
આલિંગિયનાં મુખ્ય-સિદ્ધાંતનાં રસિયા ૧	વિનયસીકાનાં લેખ	૨૬૨
આલિંગિયનાં મુખ્ય-સિદ્ધાંતનાં રસિયા ૨૪	મીડીયાનાં લેખ (કામળનાં રસિયા)	૧૭૭
આલિંગિયનાં મુખ્ય-સિદ્ધાંતનાં રસિયા ૧૦૩	મુખ્ય મીડીયાનાં પાન	૨૬૨

